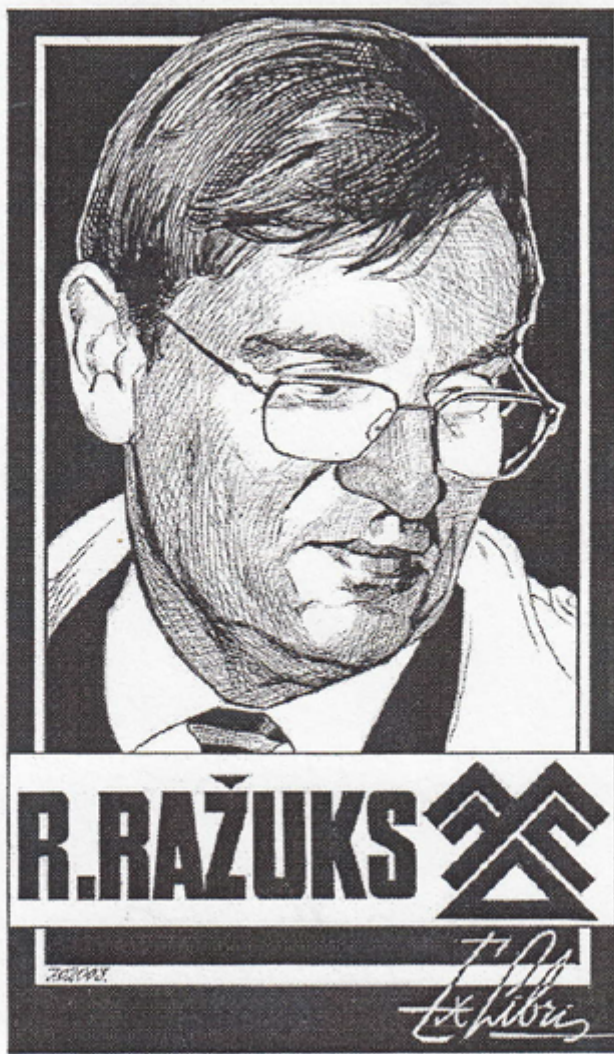

ROMUALDS RAŽUKS

**LATVIJAS TAUTAS FRONTE
BARIKĀDĒS**

**LATVIJAS TAUTAS FRONTE
BARIKĀDĒS**

Romualda Ražuka *ex libris* autors – Imants Ozoliņš.

ROMUALDS RAŽUKS

LATVIJAS TAUTAS FRONTE BARIKĀDĒS

1991. gada barikāžu
dalībnieku biedrība

UDK 94(474.3)“1990/1991”

Ra996

Romualds Ražuks LATVIJAS TAUTAS FRONTE BARIKĀDĒS

Izdevējs: 1991. gada barikāžu dalībnieku biedrība

Recenzenti: *Dr. hist. Jānis Ķeruss*

Dr. habil. sc. Kārlis Krēsliņš

Konsultanti: *Renārs Zaļais*

Inguna Ebela

Jeremejs Reinis Druvietis

Literārā redaktore: *Ieva Kalniņa*

Maketētāja: *Baiba Dūdiņa*

Vāka datorgrafika: *Mārtiņš Vilcēns*

Poligrāfijas pakalpojumi: *apgāds “Mantojums”*

Grāmatā izmantoti 1991. gada barikāžu muzeja, Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Tautas frontes nodaļas, Latvijas Kara muzeja, Kuldīgas novapētniecības muzeja un Lietuvas Centrālā valsts arhīva krājumu materiāli

Grāmata izdota ar Ministru kabinetā apstiprinātā 1991. gada barikāžu 30 gadu atceres pasākumu plāna un Valsts kultūrkapitāla fonda finansiālo atbalstu

ISBN 978-9984-9568-7-9

© Romualds Ražuks, teksts, 2021

© 1991. gada barikāžu dalībnieku biedrība, 2021

Iespiests SIA Tipogrāfijā “ADverts”

SATURS

Par autoru	7
Ievads	9
Kopsavilkums	13
Barikāžu hronoloģija	16
“Karstā” 1990. gada vasara.....	32
Latvijas Tautas frontes 3. kongress	51
• Norise • Politikas lūzumpunkts • LTF radikalizēšanās • LTF rezolūcijas par pilsonību aizstāvēšana • LTF trešā programma	
“Tumšais” 1990. gada rudens	77
• Spēku samērs • Draudi no Maskavas • OMON sirošana • Provokācijas • LTF aicinājums “Vienoti Latvijai” • LTF aicinājums “X stundai”	
Latvijas Tautas frontes “Rīcības plāns X stundai”.....	95
1991. gada 12. janvāra Latvijas Tautas frontes Domes sēde	100
• Lēmums par Vislatvijas manifestācijas rīkošanu • Aicinājums aizsargāt stratēģiski svarīgus objektus • Sanāksme “pie melnajām klavierēm” – stratēģiski svarīgo objektu sadale sargāšanai LTF nodaļu starpā	
1991. gada janvāra krīze Lietuvā	108
1991. gada janvāra notikumi – barikādes	125
• OMON ieņem Preses namu • LTF 12. janvāra Domes sēdes lēmumi praksē • Pusmiljonu lielā tautas manifestācija Daugavmalā • Smagā tehnika Rīgā: apspriede Ministru padomē pie Andra Bunkas • Daiņa Čēģera un Jāņa Janovska rīcība • Stratēģiski svarīgo objektu sargāšanas sākums • Vecrīgas fortifikācijas “arhitekti” – Voldemārs Jaronis un Auseklis Pļaviņš • LTF organizētā cilvēku plūsma uz Rīgu • Tautfrontisko pašvaldību loma • Darba kolektīvu loma • LTF koordinēšanas darbs barikāžu izveidē un sargāšanā • Augstākās padomes štābs • Valsts pašaizsardzības komisijas izveide • Stratēģiskie objekti un to sargi • Rīgas barikāžu priekšposteņi • Barikāžu laika neatkārtojamās cilvēciskās attiecības • Roberts Mūrnieks – pirmais barikāžu upuris	
Latvijas Republikas Augstākās padomes aizsardzība, barikādes Vecrīgā	154
Rīgas tiltu bloķēšana	186
Latvijas Republikas Ministru padomes aizsardzība	201

Rīgas telegrāfa un telefona centrāles Dzirnau ielā 105 aizsardzība	217
Zaķusalas aizsardzība	225
Ulbrokas radiostacijas aizsardzība	242
Barikādes Liepājā	247
Barikādes Kuldīgā	256
20. janvāra uzbrukums Iekšlietu ministrijai	261
• Valsts paš aizsardzības komisijas izveide atvieglo barikāžu vadīšanu	
• Ivaram Godmanim sāk likties, ka barikādes varētu nojaukt • OMON	
uzbrukums Iekšlietu ministrijai pārtrauc valdības vadītāja TV runu	
• 20. janvāra nakts uzbrukuma hronoloģija • Bauskas milicijas darbi-	
nieki kaujā ar OMON • 40 minūtes garā apšaude izskan pa visu pasauli	
• Maskava notic pati savai propagandai un izgāžas • Latvijas prokuratūras	
Sisifa darbs	
20. janvāra nakts uzbrukuma hronoloģija	266
No janvāra barikādēm līdz augusta pučam	287
• Tautas aptauja par neatkarību • 1991. gada augusta pučs Maskavā • No-	
tikumi Latvijā • Latvijas Tautas frontes rīcība • Augusta puča izgāšanās	
Maskavā un Latvijas Republikas Augstākās padomes likums par pārejas	
perioda beigām • Latvijas Tautas frontes akcija “Liesmojošais Baltijas ceļš”	
Kāpēc mums izdevās?	320
LTF vēsturiskā loma un paveiktais 1990.–1991. gadā	324
Barikāžu vēsturiskās atmiņas saglabāšana: 1991. gada barikāžu dalībnieku	
biedrība un muzejs	333
Barikāžu atbalsta fonda dibinātāji	334
Barikāžu dalībnieka Piemiņas zīme	337
Barikāžu piemiņas zīme – piemineklis pie Saeimas	341
Barikāžu piemiņas monēta	343
Likums “Par 1991. gada barikāžu dalībnieka statusu”	344
Ikgadējie biedrības rīkotie pasākumi kļūst par visas Latvijas tradīciju	347
1991. gada barikāžu muzejs	348
Summary	352
Latvijas Tautas frontes trešā sasaukuma Domes un valdes saraksts	359
Izmantotā literatūra	362
Personu rādītājs	369

PAR AUTORU

Romualds Ražuks dzimis 1955. gadā Viļņā lietuviešu ģimenē, absolvējis Viļņas Universitāti, 1985. gadā Maskavā ieguvis doktora grādu medicīnā neiroķirurģijas nozarē. Maskavā iepazinies ar savu nākamo sievu Ingunu Ebelu un 1986. gadā ieprecējies Latvijā, kur sācis zinātnieka darba gaitas Rīgas Medicīnas institūtā un neiroķirurga praksi Stradiņa, vēlāk Gaiļezera slimnīcā.

Autora ģimeni ar Rīgu saista arī daudz senākas saites, šeit dzīvojusi viņa vecmamma ar saviem vecākiem, bet Pirmais pasaules karš licis tiem doties pretim bēgļu gaitām un tuvinieku zaudējumam.

Sākoties Gorbačova *perestroikas* radītajām nosacītajām brīvībām, Romualds Ražuks iesaistījās nacionālo kultūras biedrību atjaunošanas kustībā, piedalījās Lietuviešu biedrības, vēlāk Nacionālo minoritāšu asociācijas izveidē. Atmodai Baltijā un visā PSRS uzņemot apgriezienu, viņš kļuva par vienu no Latvijā pazīstamākajām mazākumtautību personībām, secīgi par – LTF Domes un valdes locekli, bet 1990. gadā pēc LTF uzvaras vēlēšanās – par tās faktisko vadītāju.

Lietuvietis, kurš latviešu valodu bija apguvis, lasot laikrakstu “Literatūra un Māksla” un sarunājoties ar nacionāli noskaņotiem neiroķirurgiem, trīs gadus pēc pārceļšanās uz Latviju neticamā kārtā bija kļuvis par vēsturiski lielākās latviešu tautas kustības vadītāju.

Šo amatu Romualds Ražuks faktiski saņēma Latvijai un visai Baltijai smagāko un izšķirīgāko Atmodas brīžu priekšvakarā, ko tobrīd neviens vēl neapzinājās. Tautas frontes Baltijā bija ieguvušas varu pašvaldībās un parlamentos (tolaik būtībā vēl padomju) un ievēlētas domājās tās jau esam brīvas.

Šīs grāmatas autors piederēja mazākumam, kas apzinājās PSRS agresijas un Rietumu neizlēmības apdraudējumu un ar domubiedriem strādāja pie stratēģijas stāties pretī priekšā stāvošajiem izaicinājumiem, atjaunojot un nostiprinot lielo masu kustību.

Kā liecina jauno laiku vēsture, autoram bija taisnība. Faktam, ka Latvijas Tautas fronte turpināja būt organizēts milzu spēks, bija izšķirīga nozīme barikādēs un augusta pučā.

Providences roka ir neizdibināma. Grūti pateikt, kādēļ tā trīs paaudzes vēlāk atgriezta Latvijā lietuviešu Pirmā pasaules kara bēgļu pēcteci un nolika to kaimiņvalsts Tautas frontes priekšgalā. Katrā ziņā Romualds Ražuks šo amatu ikvienu brīdi pildīja cieņpilni, atbildīgi un drosmīgi. Iespējams, te pie vainas arī viņa lietuviešu senču asinis, kas piederēja Lietuvas Lielkņazistes muižniecības dzimtai ar ģerboni *Parnus* – gaili uz kroņa kā neatlaidīgas cīņas simbolu.

Interesanti, ka Romualds Ražuks kā nepilsonis nedrīkstēja piedalīties Latvijas parlamenta vēlēšanās līdz pat 1997. gadam, kad viņam piešķīra pilsonību par īpašiem nopelniem valsts labā. Valsts, kuras masu kustības priekšgalā viņš bija stāvējis par Latvijas brīvību septiņus garus gadus iepriekš...

Turpmākie darba gadi pārsvarā aizvadīti politikā, pašvaldībās un LR Saeimā, un te jāuzsver – dziļākajā būtībā tie visi veltīti Baltijas tautu kustību ierindnieku darba grupās savulaik izstrādāto, patiešām spožo ideju iemiesošanai reālajā dzīvē. Nekas jauns un labāks šajos 30 gados nav tapis, un daudz no tā līdz šim vēl nav paveikts līdz galam, par ko var pārliecināties, ielūkojoties Latvijas Tautas frontes programmās un kongresu rezolūcijās.

Interesanti, ka divtūkstošo gadu vidū pēc BALTDEFCOL augstākās vadības kursu absolvēšanas bijis NATO pārstāvis Dienvidkaukāzā, kur savukārt Atmosdas gados viņa sieva Inguna Ebela bija LTF pilnvarotā pārstāve.

Kopš 2018. gada Romualds Ražuks atgriezies akadēmiskajā aprītē, docē Latvijas Universitātē un Rīgas Juridiskajā augstskolā.

LTF domubiedri

2020. gada 11. decembrī

IEVADS

Par ko tad ir šī grāmata, un kāpēc tā ir tapusi?

Gadiem ejot un raugoties uz vēstures notikumiem ar lielu laika distanci, daudzas tiek aizmirsts un vēl sliktāk – mitoloģizējas, apaug ar nostāstiem un teikām, kam nav ne mazākā pamata. Tam ir vairāki iemesli. Viens ir tā saucamais baļķa nesēju sindroms, kad vēsturiskā notikuma dalībnieku skaits laika gaitā nemitīgi pieaug. Šā apzīmējuma tapšanu rosinājusi fotogrāfija, kurā redzams boļševiku vadonis Vladimirs Ļeņins kopā ar pieciem vīriem nesam baļķi Kremlī sestdienas talkā 1920. gada 1. maijā. Laika gaitā arvien pieaudzis to cilvēku skaits, kuri teicās šo baļķi nesuši. Savulaik, lai varētu izmantot privilēģijas, daudzi mēģināja sev pierakstīt neesošus nopelnus 1917. gada boļševiku apvērsumā, un šie viltus veterāni arī tika saukti par baļķa nesējiem, kaut kopā ar Ļeņinu nemaz baļķi nebija nesuši. Literatūrā esmu sastapis arī “vecā vācu karavīra sindroma” aprakstu, kad, gadiem ejot, karavīram sāk likties un beigu beigās viņš pats notic, ka ir piedalījies visās izšķirošajās kaujās, kaut patiesībā tām tuvumā pat nav bijis.

Arī Latvijā ir bijuši viltus latviešu strēlnieki, kas padomju gados šādā veidā mēģināja gūt labumu. Šo cilvēku atmiņas, ar kurām viņi neskopojās dalīties, diskreditē notikumu nozīmi. Liecību ticamību ietekmē arī tīri cilvēcisks subjektīvisms – vēsturisko notikumu dalībnieks bieži vien vērtē visu procesu, lai gan viņa pieredze aprobežojas tikai ar viņa un tuvākā cilvēku lokā notikušo. Katram bija sava vieta un loma, un tas arī nosaka informētības līmeni.

Cenšoties izvairīties no subjektīvisma, vēsturnieki savos pētījumos balstās galvenokārt uz arhīvu dokumentiem, tomēr, manuprāt, nonāk citā galējībā. Dokumenti arī ir cilvēku rakstīti un ne vienmēr atspoguļo patiesību. Tas īpaši attiecināms uz padomju okupācijas laika dokumentiem, kas bieži tapuši cenzūras (arī pašcenzūras) ietekmē vai cietuši no padomiskās “pierakstišanas” tieksmes, “sociālistisko sacensību”

ietekmē cenšoties uzlabot sasniegumus. Nepieciešams augsts vēsturnieka profesionālisms, lai pietuvotos patiesībai.

Milzīga nozīme tāpēc ir patieso tā laika notikumu dalībnieku memuāriem, jo rodas iespēja tos salīdzināt ar arhīvu dokumentiem, izjust cilvēku emocijas, izziņāt notikumu cēloņus un lēmumu motivāciju. Trešās atmodas notikumi arī nav izņēmums no šīm likumsakarībām. Uz maniem daudzreizējiem aicinājumiem profesionāli izpētīt Trešās atmodas augstākās virsotnes – 1991. gada janvāra barikāžu notikumus – ļoti bieži esmu saņēmis standarta atbildi: jāpaiet vismaz 50 gadiem, lai puslīdz objektīvi varētu tos izvērtēt. No kā vēsturnieki baidās? No pētījumos nepieminēto varoņu dusmām? Droši vien viņus tā māca augstskolās. Nestrīdēšos ar profesionāliem vēsturniekiem. Taču tad jau tiek pazaudēta tā otra iespēja gūt priekšstatu par pagātnes notikumiem no vēl dzīvajiem dalībniekiem.

Šo pārdomu rezultātā, nemitīgi sastopoties ar “uzlabotām” to gadu notikumu versijām, arī nonācu pie domas uzrakstīt grāmatu par savu laiku Latvijas Tautas frontē (LTF), kad 1990. gada maijā sāku pildīt šos pienākumus, bet oktobrī tiku oficiāli ievēlēts par otro LTF priekšsēdētāju. Neilgi pēc tam sekoja 1991. gada janvāra notikumi un augusta pučs, kam bija izšķiroša nozīme Latvijas Republikas valstiskās neatkarības atjaunošanā. Vēsturisko datumu piemiņas pasākumos esmu bieži uzrunāts kā “barikāžu laika LTF priekšsēdētājs”, kas man īpaši dārgi, jo, bez šaubām, šajā laikā sasniedzu savas dzīves augstāko virsotni.

1991. gada janvāra barikādes tautas apziņā jau ir ieņēmušas pelnīto vēsturisko vietu līdzās Pirmajiem dziesmu svētkiem, Ziemassvētku kaujām, 18. novembra neatkarības deklarācijai, Neatkarības cīņām un 4. maijam. Tā ir mūsu neapstrīdama uzvara. Tas ir neizdzēšams notikums Latvijas vēsturē un cilvēku pašapziņā, kas bagātina jau trešo paaudzi. Mūsu jaunieši, aizbraucot uz jebkuru pasaules valsti, var ar lepnumu stāstīt, kā Latvijas cilvēki nevardarbīgi, bez asinsizliešanas, Dziesmotās revolūcijas iedvesmoti, atjaunoja savas valsts neatkarību. Šodienas nemierīgajā pasaulē, kad starptautiskais stāvoklis, manuprāt, ir pat sliktāks, nekā tas bija 1991. gadā, jo mums tuvumā, Austrumukrainā, norisinās karadarbība, starptautiskais terorisms kļuvis par vienu no svarīgākajām problēmām un Eiropas attīstībai labvēlīgais periods jau ir aiz muguras, stāsts par mūsu valsts nevardarbīgu atjaunošanu skan tiešām neparasti.

Amerikāņu zinātnieki Džins Šārps un Marks Beisindžers, kā arī mūsu akadēmiķis Tālavš Jundzis ir izpētījuši nevardarbīgās pretošanās fenomenu pasaules vēsturē. Tik veiksmīga tās pielietošana tiek minēta tikai trīs gadījumos. Pirmoreiz, 1949. gadā, to pielietoja indiešu tautas līderis Džavāharlāls Neru cīņā ar britu kolonizatoriem, tad nedaudz vēlāk Filipīnās, un trešie esam mēs, kas to spējuši ar panākumiem īstenot, cīnoties par savas valsts neatkarību. Barikādes ir kļuvušas par mūsu nacionālo

lepnumu. Tas arī bija viens no diviem galvenajiem iemesliem, kas pamudināja uzrakstīt šo grāmatu.

Otrs – galvenais – iemesls bija pastāstīt par cilvēkiem manā tuvākajā un tālākajā apkārtņē LTF, ar kuriem kopā izdevās paveikt milzīgo organizatorisko darbu barikāžu sagatavošanā. Mīts par to, ka paaicināti cilvēki pēkšņi saskrēja Rīgā un sāka celt barikādes, ir pilnīga aplamība. Aplami ne tikai tāpēc, ka neatbilst patiesībai, bet arī tāpēc, ka noniecina toreizējo LTF visu līmeņu vadītāju lomu un ieguldījumu. Pēc LTF uzvaras vēlēšanās 1990. gadā Augstākajā padomē ievēlētie LTF līderi atstāja darbu organizācijā. Viņu vietā nāca tā saucamais LTF otrais ešelons, kurš uzņēmās LTF struktūru vadību LTF kritiskajā 1990. gada vasarā. Savā vairākumā viņi nebija harismātiski līderi salīdzinājumā ar Atmosdas sākumposma vadītājiem. Autoritāti LTF viņi bija iemantojuši ar lielām organizatoriskām un darba spējām un talantu vienot kopīgā mērķa sasniegšanai ļoti dažādu uzskatu cilvēkus, kuri darbojās Tautas frontē. Viņi jau bija paspējuši iegūt politiskā darba pieredzi, darbojoties organizācijas struktūrās, kļuvuši par pašai ziedzīgiem cīnītājiem par Latvijas neatkarības atjaunošanu.

Pēc uzvaras vēlēšanās un 4. maija Deklarācijas par Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanu pieņemšanas daudziem Augstākajā padomē ievēlētajiem LTF pirmā ešelona līderiem radās pārlicība, ka LTF kā plaša masu politiskā organizācija vairs nebūs vajadzīga – visus jautājumus atrisinās ar LTF atbalstu ievēlētais Augstākās padomes vairākums, apvienojies LTF frakcijā, un tās ieceltā Ministru padome. Taču mana pārlicība bija, ka LTF vēl ir vitāli nepieciešama Latvijai. Mums nebija savas armijas un robežsardzes, nebija diplomātiskā dienesta un muitas, imigrācijas dienesta. Viena no jebkuras valsts pazīmēm ir spēja kontrolēt savu teritoriju. Mēs toreiz to vēl nevarējām. Tāpēc LTF darīja šo neesošo institūciju darbu – visu, kas valsts dienaskārtībā bija nepieciešams, jo citu darītāju vienkārši nebija.

1990. gada vasarā pēc lejušlīdes, kas bija vērojama pēc uzvaras Augstākās padomes vēlēšanās, ar lielu organizatorisko darbu un situācijas skaidrošanu izdevās atjaunot aktīvu darbību visās LTF nodaļās, atrast jaunus vadītājus un koordinatorus aizgājušo vietā. 1991. gada janvārī LTF sagaidīja vienota, organizatoriski sagatavota, apbruņota ar jaunu LTF 3. kongresā pieņemtu programmu un pretošanās stratēģiju neatkarības pretinieku uzbrukuma gadījumā, kura ticamība tapa vairāk un vairāk jūtama.

Man, toreizējam LTF vadītājam un barikāžu laikā arī mūsdienu Nacionālas drošības padomes analogā – Valsts pašsardzības komisijas – loceklim (lūk, kā kritiskā brīdī tika novērtēts LTF spēks, LTF, kuru vēl nesen gribēja likvidēt!), bija iespēja bieži būt notikumu epicentrā, vērtēt ļoti plašu informācijas klāstu, jo katrs LTF vadības

klūdaini pieņemts lēmums varēja nest traģiskas, gadu desmitiem neremdējamas brūces. Tas man ārkārtīgi palīdzēja, rakstot šo grāmatu.

1991. gada barikāžu muzeja bibliotēkā un manos grāmatu plauktos ir sakrātas gandrīz visas grāmatas par liktenīgo janvāri un augustu tālajā 1991. gadā, taču neatradu nevienu, kurā vienkārši un secīgi, saprotami nākamajai paaudzei būtu izklāstīti šie notikumi, atspoguļojot iemeslus, kāpēc mums izdevās, un LTF lomu un milzīgo ieguldījumu iznākumā. Valda vairāki mīti par 1991. gada janvāra barikāžu tapšanu, populārākais no tiem ir, ka tauta pēkšņi, bez jebkādas sagatavošanās sabrauca Rīgā un sāka būvēt barikādes. Šie mīti izplatās gan tāpēc, ka daudzi dalībnieki atceras barikādes no sava skatpunkta, vietas, kurā viņi tobrīd atradās, un ar to informācijas apjomu, kas viņiem bija pieejams. Citi mēģina noklusēt notikumu kontekstu, lai izceltu savu lomu, kas noteikti ir svarīga, taču, manuprāt, tikpat svarīgi ir arī citu cilvēku mērķtiecīgi radītie apstākļi, kuros šo lomu varēja īstenot.

1991. gada janvāra barikāžu epepeja nebija izolēts un spontāns Trešās atmodas notikums. Pirms tam bija daudzi svarīgi notikumi un LTF pieņemtie lēmumi, bez kuriem tas varbūt arī nebūtu iespējams vai tik veiksmīgs. Savukārt mūsu uzvara janvāra barikādēs noteica daudzu tālāko notikumu gaitu. Savā grāmatā aprakstu visu šo laiku, kas, bez šaubām, bija izšķirošs mūsu valsts neatkarības atjaunošanai un turpmākās attīstības virziena noteikšanai. Mēģinu sniegt atbildes uz jautājumiem par to, kas organizēja barikādes, kad LTF sāka tām gatavoties, kā arī cenšos sniegt atbildes uz citiem jautājumiem, kurus man bieži uzdod, kad tiek skolās ar mūsu jaunatni.

Ar šo grāmatu arī mēģinu parādīt to, kāda būtu Latvija, ja mēs nebūtu cēlušies barikādes 1991. gada janvārī. Arī šodien ir spēki – šīs iniciatīvas nāk no Krievijas finansētajiem interneta ziņu portāliem –, kas runā par to, ka 1991. gada janvāra barikādēm nebija nekādas nozīmes, ka visu triju Baltija valstu neatkarība tika uzdāvināta, nāca nejauši kā PSRS sabrukuma rezultāts. Par vēsturiskiem notikumiem nav ieteicams spriest pēc principa – “kā būtu bijis, ja...”, jo vēstures faktus vairs mainīt nevaram. Taču, ja 1991. gada Maskavas iecerētais valsts apvērsums ar PSRS militāristu palīdzību būtu izdevies un vara atgrieztos kompartijas rokās, Rīgā tiktu izveidota Maskavas marionešu valdība Alfrēda Rubika vadībā un daudzi vēlāk sekojošie vēsturiskie notikumi izskatītos citādi. Pieņemot, ka ekonomisko problēmu un neatkarību alkstošo paverdzināto tautu plosītā PSRS agrāk vai vēlāk sabruktu, tādas Latvijas liktenis būtu pavisam cits. Diez vai notiktu tik strauja Baltijas valstu integrācija ES un NATO, ja starp Lietuvu un Igauniju būtu valsts ar pretēju ģeopolitisku orientāciju, kas ietekmētu arī abu pārējo Baltijas valstu likteni. LTF organizētā Latvijas tautas pašizliedzīgā klātbūtne janvāra barikādēs to nepieļāva un deva mums iespēju bez kavēšanas izrauties no PSRS un īstenot LTF programmās iecerēto atgriešanos Eiropā.

KOPSAVILKUMS

Atmodas augstākā virsotne – 1991. gada janvāra barikādes – neradās pēkšņi, tas pakāpeniski brieda 1990. gada vasarā un rudenī, pieaugot Padomju Savienības centieniem neatļaut Latvijai, Lietuvai un Igaunijai panākt savu pilnīgu neatkarību pēc piecdesmit gadu okupācijas.

4. maijā Latvijas Republikas Augstākā padome pieņem Deklarāciju par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu un pasludina pārejas posmu līdz LR Saeimas sasaukšanai. 14. maijā PSRS prezidents Mihails Gorbačovs ar dekrētu pasludina to par spēkā neesošu. 15. maijā seko kompartijas dibinātās Interfrontes organizētais uzbrukums Augstākajai padomei, kad civilā tērpti padomju armijas virsnieki un kursanti, un citi Latvijas neatkarības pretinieki centās ielauzties ēkā. 15. maijā parādās pirmais barikāžu priekšvēstnesis – Latvijas Tautas frontes valde brīdina pret Latvijas neatkarību vērstos reakcijas spēkus, ka nepieciešamības gadījumā LTF aicinās tautu aizsargāt Augstāko padomi un citus valstiski svarīgus objektus. PSRS prezidents Gorbačovs atkārtoti mēģina uzspiest jaunu Savienības līgumu, kuru Latvijas vadītāji konsekventi noraida, reakcionārie spēki Latvijā apvienojas, nodibinot Glābšanas komiteju, kas gatava atgūt zaudēto varu.

Vienīgais reālais spēks, kas var stāties uzbrucējiem pretī, atbalstot Augstāko padomi un tās ievēlēto valdību, ir LTF un simtiem tūkstoši tās atbalstītāju visā valstī. 1990. gada vasarā un rudenī LTF atjauno savus spēkus un mobilizējas, pa kriptaiņai apkopojot domas, kā papildināt nevardarbīgās pretošanās taktiku, kas veiksmīgi iestota kopš Atmodas sākuma.

6. un 7. oktobrī notikušais LTF 3. kongress apliecina tautfrontiešu gatavību izšķirošiem notikumiem, jo ir skaidrs, ka tie tuvojas: Rīgā un citviet Latvijā naktīs notiek sprādzieni, Glābšanas komiteja un Baltijas kara apgabala padomju armijas virsnieku sapulce pieprasa ieviest Latvijā PSRS prezidenta pārvaldi. Divdesmit septiņas Latvijas demokrātiskā bloka sabiedriskās un politiskās organizācijas paraksta uzsaukumu

“Vienoti Latvijai”, atmetot visas domstarpības un izveidojot vienotu koordinācijas centru LTF mītnē. 11. decembrī LTF valde nāk klajā ar savu galveno ieroci – paziņojumu “Visiem Latvijas neatkarības atbalstītājiem” par rīcību varbūtējā X stundā, kad tiktu ieviesta PSRS prezidenta pārvalde, uzskaitot nevardarbīgās pretošanās soļus, lai nepieļautu valsts apvērsumu Latvijā un pretotos tam, ja kompartijai izdodas atgūt varu. Divās nedēļās LTF savāc vairāk nekā miljonu parakstu pret Savienības līgumu un nodod tos Augstākajai padomei.

Kaimiņos, Lietuvā, padomju armijas vienības ieņem stratēģiski svarīgus objektus Viļņā. Naktī arī Rīgas ielās redzami bruņutransportieri, tiek ieņemts Preses nams. Izšķirošā stunda ir sīsi – 12. janvārī Latvijas Universitātes Lielajā aulā notiek LTF Domes sēdē. Tiek pieņemts lēmums 13. janvārī plkst. 14.00 rīkot Rīgā Vislatvijas manifestāciju, bet starpbrīdī klusi notiek “sapulce pie melnajām klavierēm”, kas tradicionāli stāv aulā kreisajā pusē. Sargājамie stratēģiski svarīgie objekti tiek sadalīti Rīgas un novadu LTF nodaļu starpā, daļai tautas pēc manifestācijas jāpaliek Rīgā.

13. janvāra naktī Viļņā padomju armija ar tankiem uzbrūk televīzijas torņa aizstāvjiem, iet bojā 13 cilvēki, vairāk nekā 500 ievainoti. Traģiskās ziņas neiebiedē tautu – 500 000 cilvēku sanāk manifestācijā Daugavmalā, apliecinot uzticību neatkarīgai Latvijai. Uz Rīgu brauc smagā lauksaimniecības un celtniecības tehnika, lai bloķētu ielas un tiltus, sākas barikāžu celtniecība.

LTF koordinācijas centrs nodrošina cilvēku plūsmu uz Rīgu, tautfrontiskie uzņēmumi un pašvaldības gādā par apgādi ar pārtiku un malku uguns kuriem. Augstākās padomes deputāti izveido Aizsardzības štābu, kas ar Latviešu strēlnieku apvienības militāro ekspertu palīdzību Vecrīgā izveido vairāku loku barikāžu sistēmu, kas sargā Augstāko padomi un Radio māju. Doma baznīcā tiek atvērts pirmās palīdzības punkts, mediķi dežurē dienu un naktī. Barikādes apjož Ministru padomi, sakaru centru Dzirnāvu ielā, Zaķusalā tiek veidoti nocietinājumi Latvijas Televīzijas un televīzijas torņa aizsardzībai. Barikādes tiek celtas ne tikai Rīgā. Tās ir arī ap radio torni Ulbrokā, Liepājā, Kuldīgā un citviet Latvijā. Smagā tehnika bloķē tiltus pāri Daugavai, dežurē priekšposteņos pie Vecmīlgrāvja un Brasas tiltiem.

Nekad vēl nepieredzētā vienotībā, pacilātībā cilvēki no visas Latvijas pašai dziedīgi, ļoti labi saprotot draudošās briesmas, sargā Rīgu. Virmo gaišas domas, gatavība sniegt atbalstu, rīdzinieki nes pārtiku, aicina pie sevis mājās barikāžu dalībniekus sasildīties.

Maskavai pakļautā īpašā milicijas vienība OMON siro pa Rīgu, piekauj cilvēkus un sabojā tehniku priekšposteņos. 16. janvārī nāk traģiska ziņa – pie Vecmīlgrāvja tilta no omoniešu lodes iet bojā pirmais barikāžu upuris – Roberts Mūrnieks.

Traģiskie notikumi turpinās 20. janvāra naktī, kad jau bija šķitis, ka cīņa uzvarēta. OMON vienība uzbrūk Iekšlietu ministrijas ēkai un pēc kaujas ar brīvprātīgajiem

milicijas darbiniekiem no Bauskas, kas atbraukuši to sargāt, tā tiek ieņemta. No Iekšlietu ministrijas 5. stāva un Bastejkalna uz aizstāvjiem un uzbrucējiem šajās kādās nezināms trešais spēks, cenšoties izprovocēt jukas un sarīkot asinspirti, kas ir tik nepieciešamais iegansts PSRS prezidenta pārvaldes ieviešanai. Uzbrukuma laikā tiek nogalināti milicijas darbinieki Sergejs Konoņenko, Vladimirs Gomanovičs, kinooperators Andris Slapiņš un skolnieks Edijs Riekstiņš. Kinooperators Gvido Zvaigzne tiek smagi ievainots un mirst slimnīcā. Dārgu cenu Latvija maksā par savu brīvību.

Pateicoties vairākiem simtiem Augstākajā padomē akreditēto ārzemju žurnālistu, ziņa par 20. janvāra naktis traģēdiju Rīgā viena mirkli izplatās pasaulē. Pasaulē sabiedriskās domas un Rietumu valstu vadītāju spiediens uz Padomju Savienības vadību panāk savu: OMON vienība atstāj Iekšlietu ministriju, situācija Rīgā un citviet Latvijā pakāpeniski aprimst. 25. janvārī Ministru padome pieņem lēmumu izbeigt barikāžu sargāšanu. 29. janvārī pēdējās smagās tehnikas vienības atstāj Rīgu. Reakcija atkāpjas, taču vēl nekas nav beidzies – konfrontācija starp neatkarības atbalstītājiem un pretiniekiem turpinās, saglabājās divvaldība.

1991. gada 3. marta aptaujā, kurā piedalās 87,6 % no visiem Latvijā pastāvīgi dzīvojošajiem, kuri sasnieguši 18 gadu vecumu, 73,6 % atbild "jā" uz jautājumu "Vai jūs esat par demokrātisku un valstiski neatkarīgu Latviju".

Atrisinājums nāk pēkšņi, negaidīti. 19. augusta rītā kļūst zināms, ka Maskavā noticis valsts apvērsums, atstādināts PSRS prezidents Mihails Gorbačovs, varu sagrābuši savērnieki, kas sevi nodēvējuši par Valsts ārkārtēja stāvokļa komiteju, izsludināts ārkārtas stāvoklis PSRS.

OMON kaujinieki ieņem stratēģiski svarīgus objektus Rīgā, padomju armijas karaspēka vienības bloķē autoceļus un tiltus, lai nepieļautu lielaudas tehnikas ienākšanu Rīgā un jaunu barikāžu izveidošanu, kā tas bija janvārī. Liekas, ka reakcionāri uzvar un pārņem varu. 21. augustā, kad pienāk ziņa par puča izgāšanos Maskavā, OMON bruņutransportieri jau ielauzušies Doma laukumā, nobīdot barikāžu betona blokus, un tuvojas Augstākajai padomei. Tajā mirkli tiek pieņemts Konstitucionālais likums "Par Latvijas Republikas valstisko statusu", kas nosaka, ka pārejas periods valsts varas *de facto* atjaunošanai ir beidzies un Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika. Latvija savas barikādes ir izcīnījusi.

Barikādes nesākās pēkšņi, ne no kā un arī pēkšņi neizzuda. Neskaitāmi barikāžu aizstāvji iekļāvās jaundibināmās Latvijas Republikas spēka struktūrās: Aizsardzības ministrijā, Nacionālajos bruņotajos spēkos, tobrīd ieskaitot robežsardzi, Iekšlietu ministriju, Satversmes aizsardzības biroju. Bez pārspilējuma var apgalvot, ka viss pirmais Latvijas Zemessardzes "iesaukums" ir barikāžu dalībnieki.

BARIKĀŽU HRONOĻĪJA

1991. gada janvāra barikāžu epopeja neaprobežojās ar dažām tautas varonības un vienotības nedēļām. Tā ir neatraujama Atmodas laika sastāvdaļa, loģisks turpinājums tam, kas sekoja pēc 4. maija deklarācijas, kā arī pamats vēsturiskajiem notikumiem, kas sekoja pēc barikādēm 1991. gada janvārī. Noskaidrot, kā radās un loģiski attīstījās doma par neizbēgamu nepieciešamību aizstāvēt stratēģiski svarīgus objektus Rīgā un citviet Latvijā, mums palīdz tā laika notikumu hronoloģisks izklāsts.

1990. gads

- 18. marts** Latvijas Tautas fronte uzvar LPSR Augstākās padomes vēlēšanās.
- 20. marts** Anatolija Gorbunova tikšanās Maskavā ar Mihailu Gorbačovu, kurā tiek piedāvāta jauna Savienības līguma noslēgšana.
- 30. marts** Igaunijas PSR Augstākā padome pieņem lēmumu par pārejas periodu uz neatkarīgu valsti.
- 6.–7. aprīlis** Sašķeļas Latvijas Komunistiskā partija.
- 17.–18. aprīlis** PSRS sāk Lietuvas ekonomisko blokādi.
- 23. aprīlis** Visu līmeņu tautas deputātu sapulce Daugavas stadionā. 8086 deputāti iestājas par Latvijas neatkarības atgūšanu.
- 30. aprīlis – 1. maijs** LR Pilsoņu kongress.
- 3. maijs** LPSR Augstākās padomes pirmā jaunievēlēto deputātu sēde, kurā norobežojas divas frakcijas – LTF (131) deputāts un “Līdztiesība”

(57 deputāti). Par AP priekšsēdētāju ievēl Anatoliju Gorbunovu, par pirmo vietnieku – Daini Īvānu.

- 4. maijs**
- Ar 138 balsīm “par” LPSR AP pieņem Deklarāciju par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu. Tiek pasludināts pārejas posms no LR Augstākās padomes līdz Latvijas Republikas Saeimas sasaukšanai, kurā varas *de iure* pāraugtu *de facto*.
  - Latvijas Komunistiskās partijas Centrālā komiteja uzdod visām LKP struktūrām vērsties pret Neatkarības deklarāciju.
- 7. maijs** Ivars Godmanis tiek iecelts par Ministru padomes priekšsēdētāju.
- 8. maijs** LTF Domes valde nolemj nozīmēt valdes locekli Romualdu Ražuku par LTF Domes valdes priekšsēdētāju līdz kārtējai LTF Domes sēdei.
- 11. maijs** Rīgas milicijas garnizona darbinieku sapulcē tiek pieņemta rezolūcija, ka jāpakļaujas tikai PSRS institūcijām, bet 4. maija Deklarācija ir slepens valsts apvērsums.
- 12. maijs** Tallinā notiek triju Baltijas valstu vadītāju sanāksme, kurā paraksta Deklarāciju par Latvijas, Lietuvas un Igaunijas sadarbību. Tiek izveidota Baltijas valstu padome.
- 14.–15. maijs**
- PSRS prezidents Mihails Gorbačovs paraksta dekrētu, kurā 4. maija Deklarācija pasludināta par spēkā neesošu, jo neatbilst PSRS likumdošanai.
  - Interfrontes rīkotais civilā tērpto kursantu un citu Atmodas pretinieku uzbrukums Augstākajai padomei.
  - LR Augstākās padomes sesijas darba laikā notiek mēģinājums ielauzties Augstākās padomes ēkā. Uz to aicina Republikāniskā Interfrontes padome. Tajā piedalījās Birjuzova vārdā nosauktās Augstākās karaskolas kursanti un virsnieki, Rīgā izmitinātie Baltijas kara apgabala virsnieki, civiliedzīvotāji.
  - 15. maija LTF Domes valdes paziņojums:
“LTF brīdina visus, ka gadījumā, ja atkārtosies uzbrukumi parlamentam un mēģinājumi graut kārtību republikā, LTF patur sev tiesības lūgt savus simtus tūkstošus piekritēju Rīgā un republikā aizsargāt likumīgi ievēlēto Augstāko padomi”.

- 20. maijs** Notiek Glābšanas komitejas dibināšanas kongress, kas apvieno sevi LR AP deputātu frakciju "Līdztiesība", Interfronti, Apvienoto darba kolektīvu padomi, Republikānisko streika komiteju, Kara un bruņoto spēku savienību. Par tās vadītāju kļūst Alfrēds Rubiks.
- 21. maijs** LKP CK pirmā sekretāra Alfrēda Rubika paziņojums par partijas gatavību atrasties opozīcijā.
- 24. maijs**
- LKP CK lēmums pārtraukt partijas laikraksta "Cīņa" izdošanu sakarā ar kolektīva nepakļaušanos partijas prasībām.
  - Sāk iznākt "Neatkarīgā Cīņa".
- 26. maijs** Baltijas valstu ārlietu ministru deklarācija par Mihaila Gorbačova pilnvarām galotņu konferencē, kur atzīmēts, ka viņa noslēgtie līgumi nebūs saistoši Baltijas valstīm.
- 30. maijs** LR AP nosūta apsveikuma telegrammu Borisam Jeļcinam sakarā ar ievēlēšanu par Krievijas Augstākās padomes priekšsēdētāju.
- 4. jūnijs** LR AP par iekšlietu ministru apstiprina Aloizu Vazni. Milīcijā izveidojas divvaldība, jo iepriekšējam ministram un PSRS ministram pakļaujas puse Rīgas milīcijas.
- 12. jūnijs** Mihails Gorbačovs paziņo, ka Neatkarības deklarācijas būtu iesaldējamas, bet sarunas varētu tikt vestas par suverēnu valstu savienību.
- 16. jūnijs** Mellužos notiek 2. Baltijas asambleja, kurā piedalās Latvijas Tautas frontes, Igaunijas Tautas frontes un Lietuvas "Sajūža" pārstāvji.
- 10. jūlijs** LR AP pieņem lēmumu, ka starpvalstu sarunās ar Maskavu jāakcentē valstiskās neatkarības atgūšanas ideja un pārejas perioda līguma sagatavošana.
- 3. augusts** AP pieņem lēmumu par visu represēto personu rehabilitāciju.
- 10.–11. augusts** Jūrmalā tiek parakstīts līgums, kurā Krievija atzīst Latvijas neatkarību, bet Latvija – Krievijas suverenitāti.
- 21. augusts** Maskavā tiek panākta vienošanās par sarunu nepieciešamību par Latvijas neatkarības atjaunošanu.
- 3. septembris** Doma laukumā notiek Interfrontes mītiņš.

- 26. septembris**
- Par Latvijas ģenerālprokuroru iecel Jāni Skrastiņu. Līdzās darbojas prokuratūra, kas pakļaujas PSRS likumiem.
  - Maskavā Ivars Godmanis tiekas ar Mihailu Gorbačovu. Gorbačovs stingri iestājas par suverēno valstu savienību. Godmanis aicina neievieš prezidentu pārvaldi.
- 27. septembris** OMON uzbrukums Preses namam.
- 6.–7. oktobris** Rīgā notiek LTF 3. kongress, par LTF priekšsēdētāju ievēl Romualdu Ražuku, par vietnieku Ivaru Redisonu.
- 17. oktobris** LR AP pieņem ziņojumu sakarā ar PSRS prezidenta Mihaila Gorbačova 10. oktobra dekrētu par karaspēka parādēm 7. novembrī pilsētās, kur izvietoti kara apgabala štābi. PSRS militārā spēka demonstrācija ir pretrunā ar republikas valstisko suverenitāti, ir vērsta uz politiskās situācijas saasināšanu un vēlreiz demonstrē pasaules tautām, ka Latvija ir anektēta.
- 19. oktobris** PSRS Ministru padomes priekšsēdētājs Nikolajs Rižkovs izdod rīkojumu pārveidot Latvijas teritorijā izvietotos vissavienības uzņēmumus par akciju sabiedrībām.
- 24. oktobris**
- LR AP pieņem paziņojumu par attieksmi pret PSRS MP 19. oktobra lēmumu par vissavienības uzņēmumu pārveidošanu akciju sabiedrībās, jo runa var būt tikai par uzņēmuma atrašanos PSRS administratīvajā pakļautībā, bet ne īpašumā.
  - LR AP pieņem lēmumu izsludināt moratoriju valsts īpašuma patvaļīgai privatizācijai, to atdodot vai iznomājot fiziskām un juridiskām personām.
- 2. novembris** OMON uzbrukums Preses namam atkārtojas.
- 7. novembris**
- Rīgā notiek Lielā Oktobra sociālistiskās revolūcijas 73. gadadienai veltīts mītiņš un armijas parāde. OMON uz Preses nama jumta paceļ sarkano karogu.
  - LR AP pieņem protesta paziņojumu sakarā ar PSRS karaspēka patvaļīgām akcijām LR teritorijā.
- 10. novembris** Latvijas, Lietuvas un Igaunijas pārstāvji noraida PSRS MP priekšlikumu parakstīt Savienības līgumu.

- 14. novembris**
- LR AP pieņem lēmumu “Par sevišķas nozīmes milicijas vienību un PSRS Bruņoto spēku noziedzīgās darbības nepieļaujamību Latvijas Republikas teritorijā”, uzdodot MP un vietējām pašvaldībām pārtraukt jebkuru PSRS armijas vienību un PSKP organizāciju sociālo un materiālo apgādi, kamēr netiks sāktas sarunas par padomju bruņoto spēku statusu Latvijā.
  - Baltijas Kara apgabala priekšnieks Fjodors Kuzmins šo LR AP lēmumu nosauc par politisku provokāciju.
  - Mihails Gorbačovs: “Latvijai jāreķinās ar visai nopietnām sekām, ja netiks atcelts 14. novembra lēmums par karaspēka daļu apgādes pārtraukšanu.”
  - Pašvaldības pilsētā un rajonos uzsāk minētā lēmuma īstenošanu.
- 17. novembris**
- PSRS AP Mihails Gorbačovs vēlreiz aicina Anatoliju Gorbunovu un Ivaru Godmani noslēgt Savienības līgumu.
- 18. novembris**
- Rīgas Doma laukumā mītiņā no LTF priekšsēdētāja Romualda Ražuka runas: “Latvijas cilvēki, tuvojas izšķirošais brīdis. Mums ir jābūt gataviem uz visu. Mēs nezinām to, vai mūs gaida mierīgs ikdienas darbs vai pilsoniskas nepakļaušanās kampaņa, kārtējo reizi pretojoties okupantiem. Bet Latvijas liktenis ir mūsu visu rokās.”
  - LTF Kurzemes nodaļas un Vides aizsardzības klubs organizē protesta akciju “Poligona aplenkums” Zvārdē. Šajā akcijā piedalās vairāk nekā 30 tūkstoši cilvēku, saslēdzoties aptuveni 100 km garā ķēdē ap Zvārdes poligonu.
- 21. novembris**
- LR AP paraksta notu PSRS AP un PSRS prezidentam Mihailam Gorbačovam, kurā izteikts nosodījums centieniem pievienot Latviju PSRS.
  - Baltijas padome pieņem aicinājumu PSRS AP apturēt draudu politikas eskalāciju un spiedienu no spēka pozīcijām attiecībā uz Baltijas valstīm, kuras mierīgā ceļā atjauno savas tiesības.
  - Maskavā Ivars Godmanis un KPFSR MP priekšsēdētājs Ivans Silajevs noslēdz līgumu par savstarpējām piegādēm ārpus t. s. centra regulējošās ietekmes un pieņem ekonomisku komunikē, kurā polemizē ar PSRS prezidenta un AP viedokli jautājumā par republiku suverenitāti.

- 23. novembris** • LR AP pieņem lēmumu par PSRS tautas deputātiem no Latvijas Republikas. PSRS tautas deputāti no LR var uzstāties Latvijas vārdā tikai ar LR AP pilnvarojumu. PSRS tautas deputāti vienlaikus nevar ieņemt amatus LR un PSRS valsts varas un pārvaldes struktūrās.
- Iznāk avīzes “Diena” pirmais numurs.
- 26. novembris** Rīgā notiek LPSR un PSRS konstitūcijas un pilsoņu tiesību aizstāvēšanas komitejas 2. kongress. Šajā kongresā organizācija tiek pārdēvēta par Vislatvijas sabiedrības glābšanas komiteju, ko vada ievēlētie Alberts Kauls, Alfrēds Rubiks, Arnolds Klaučēns. Kongresā tiek pieņemtas rezolūcijas LR Augstākajai padomei un valdībai piedalīties jaunā Savienības līguma izstrādē un to parakstīt, pretējā gadījumā Savienības līgumu parakstīt tiek deleģēta Vislatvijas sabiedrības glābšanas komiteja. Vissavienības presē tiek publicēts projekts par jauno Savienības līgumu.
- 27. novembris** Pēc LTF valdes lēmuma tiek izsludināta akcija “500 000 paraksti pret Savienības līgumu”. LTF uzsāk parakstu vākšanu pret Savienības līguma noslēgšanu jebkurā tā veidā ar valsti, kura neatzīst nāciju tiesības uz pašnoteikšanos un savienības saglabāšanai izmanto militāru spēku. Šīs akcijas laikā līdz 17. decembrim vairāk nekā 1 miljons Latvijas iedzīvotāju apliecina ar parakstu savu gribu neieklāut Latvijas Republiku jaunajā savienībā.
- 5. decembris** Džūkstes pagastā tiek spridzināts pieminēklis latviešu leģionāriem. Vienlaikus sprādzieni notiek Bauskas rajona Butkas kapsētā, Jaunpils Saulīšu kalnā, Cēsu rajona Mores-Jūdažu ceļa malā. Pieminēklis apliets ar sarkanu krāsu. Atrasta zīmīte ar uzrakstu “Nē – fašismam”.
- 8. decembris** Pēc LTF valdes aicinājuma 27 Latvijas neatkarību atbalstošās sabiedriskās organizācijas paraksta aicinājumu “Vienoti Latvijai”.
- 11. decembris** • LTF valde pieņem paziņojumu “Visiem Latvijas neatkarības atbalstītājiem”, kas sabiedrībā kļūst pazīstams kā “Rīcības plāns X stundai”. Šo paziņojumu asi kritizēja Alfrēds Rubiks: aicinājums uz politisku sadursmi ar citādi domājošiem X stundā, uz PSRS prezidenta dekrētu nepildīšanu, izpatikot politikāņiem, avantūristiem.

- Pēc LTF valdes pieņemtā aicinājuma pagastu, ciematu, pilsētu tautas deputātu padomēm tiek sasauktas ārkārtas sesijas par jautājumu izteikt uzticību LR Augstākajai padomei.
- 12. decembris** Notiek sprādziens pie Politiskās izglītības nama Rīgā.
- 15. decembris** Notiek sprādziens pie vienas no VDK ēkas sētas durvīm.
- 17. decembris**
- Interfrontes 3. kongresā tiek pieņemts aicinājums PSRS deputātu kongresam apturēt Latvijas Republikas Augstākās padomes pieņemtos likumus un ieviest prezidenta pārvaldi Latvijā.
  - LTF ir savākusi vairāk nekā 1 miljonu parakstu pret Savienības līgumu.
- 18. decembris** Rīgā notiek trīs sprādzieni – pie Ļeņina pieminekļa, Daugavpils ielā, Vaiņodes ielā.
- 19. decembris**
- Latvijas Tautas frontes valde nosūta uz Maskavu Latvijā vēlētajiem PSRS deputātiem aicinājumu: “Laikā, kad kongresa zāli, atsakoties piedalīties Savienības līguma apspriešanā, atstājušas Lietuvas, Igaunijas, Moldāvijas, Armēnijas un Kalnu Karabahas delegācijas, citu tautas kustību atbalstīti deputāti, jūsu atrašanās kongresā nozīmē tikai vienu – piekrišanu apspriest Savienības līgumu. Uz to jūs nav pilnvarājuši ne jūsu vēlētaj, ne Latvijas Republikas Augstākā padome. Turpmāk jūsu atrašanās kongresā būtu nodevība pret Baltijas vienotības ideju, pret jūsu vēlētajiem un visām impērijas apspiestajām tautām. Aicinām jūs nekavējoties atstāt kongresa sēžu zāli.” Lēmums par Latvijas deputātu atsaukšanu tika pieņemts arī LR AP Prezidijā.
  - LR AP un MP nāk klajā ar paziņojumu. Laikā no 5. līdz 18. decembrim Rīgā notikuši 9 sprādzieni. LR Iekšlietu ministrija sola automašīnu “Žigūļi” tam, kurš uzrādīs sprādziena organizētājus un izpildītājus.
- 20. decembris** PSRS Tautas deputātu kongresā Maskavā PSRS ārlietu ministrs Eduards Ševardnadze paziņo par savu demisiju, bridinot par diktatūras tuvošanos.
- 21. decembris**
- Rīgā ārkārtējā kongresā sanāk Baltijas kara apgabala, PSRS Komunistiskās partijas Latvijas filiāles un Interfrontes pārstāvji un

nodibina Baltijas armijas sabiedrības koordinācijas centru. Šajā kongresā tiek pieņemti vairāki dokumenti: "Aicinājums PSRS Tautas deputātu kongresam". Latvijas, Lietuvas, Igaunijas un Kaļiņingradas apgabala armijas sabiedrības pārstāvju 1. ārkārtējā kongresa aicinājums PSRS karaspēkā dienējošiem, kuros izteikti atklāti draudi, ka armija Baltijā uzsāks ārkārtējus pasākumus, lai saglabātu PSRS vienotību.

- LR AP paziņo, ka situāciju Latvijā pilnībā kontrolē parlaments un valdība un ka mēģinājums atstādināt likumīgo varu nenovēršami sastaps plašu Latvijas tautas pilsonisko nepakļaušanos un pretošanos.
- LTF caur koordinācijas centriem rajonos sāk gatavot Vislatvijas manifestāciju.

26. decembris Sprādziens Mārupes ielā 31a, Auru ielā pie 70. vidusskolas, Raunas ielā. Statistika uz 1990. gada 30. decembri: no 12. līdz 26. decembrim notikuši 12 sprādzieni.

1991. gads

- 2. janvāris**
- OMON vienība, cenšoties ierobežot preses brīvību, Preses namā vairs neielaiž Latvijas neatkarībai lojālo izdevumu darbiniekus. Latvijas Tautas fronte organizē protesta mitiņu pie Latvijas Komunistiskās partijas Centrālkomitejas ēkas.
  - LTF valde pieņem paziņojumu, kurā kategoriski nosoda jebkuras terora un vardarbības akcijas Rīgā un citās Latvijas Republikas vietās, kas tiek uzsāktas pēc LKP un citu reakcionāru organizāciju aicinājuma ieviest Latvijā diktatūru.
- 5. janvāris**
- Rīgā notiek LTF, Lietuvas "Sajūdis", Igaunijas Tautas frontes vadītāju tikšanās, kurā pieņem kopīgu paziņojumu: "Sprādzieni Baltijas valstīs, PSRS iekšējā karaspēka akcija – Preses nama sagrābšana Rīgā saskaņā ar PSKP Latvijas filiāles biroja lēmumu, kā arī vienlaikus notikusi Lietuvas Demokrātiskās partijas (bijušās komunistiskās) CK ēkas sagrābšana Viļņā liecina par to, ka Kremlis realizē konkrētu scenāriju, lai gāztu Augstākās padomes un likumīgās valdības, tādējādi pārtraucot demokrātijas procesus."

- 8. janvāris**
- LR AP nosoda PSRS speciālo vienību iesūtīšanu Latvijā un aicina iedzīvotājus atturēties no sadarbības ar tām.
  - LTF valde nolemj visdrīzākajā laikā organizēt Vislatvijas tautas manifestāciju.
  - Viļņā ap 2–2,5 tūkstoši interfrontiski noskaņotu PSRS piekritēju prasa atlaist Lietuvas parlamentu un mēģina ielauzties tā ēkā.
- 9. janvāris**
- Latvijas republikāniskā streiku komiteja, maskējoties aiz ekonomiska rakstura prasībām, pieprasa Latvijas valdības demisiju, Anatolija Gorbunova, Imanta Daudiša, Andreja Krastiņa, Daiņa Īvāna atkāpšanos no amata, cenu paaugstinājuma atcelšanu. Prasību izpildes termiņš tiek noteikts 14. janvāris.
- 10. janvāris**
- Mihails Gorbačovs ultimativā tonī aicina Lietuvu atcelt AP pieņemtos aktus.
  - Nesankcionēts interfrontiski noskaņotu PSRS piekritēju mītiņš pie Ministru padomes prasa valdības atkāpšanos.
- 11. janvāris**
- Latvijas sieviešu līgas mītiņš vēršas pret nelikumīgo Latvijas pilsoņu iesaukšanu PSRS bruņotajos spēkos. 6000 dalībnieku.
- 12. janvāris**
- LTF Dome izsludina Vislatvijas tautas manifestāciju, lai 13. janvārī atbalstītu likumīgi ievēlēto valdību, kā arī pieņem lēmumu apsargāt stratēģiski svarīgākos objektus, sadalot tos sargāšanai Latvijas novadu starpā, LTF nodaļu koordinatori naktī uz 13. janvāri dežurē pie radioaparātiem.
- 13. janvāris**
- Naktī, ap plkst. 3.30, padomju armijas desantnieki ielenc Lietuvas Augstāko padomi, ieņem TV, radio, nogalina 13 un ievaino vairāk nekā 500 cilvēku.
  - Vēlāk, ap plkst. 4.45, Dainis Īvāns, Augstākās padomes priekšsēdētāja vietnieks, uzstājas ar uzrunu Latvijas Radio, informē par notikušo Viļņā, aicinot būt gataviem uz vislaunāko un pulcēties Doma laukumā Augstākās padomes aizstāvībai.
  - No paša rīta Latvijas Radio tiek atkārtots LTF paziņojums, kas nosaka, pie kuriem stratēģiskajiem objektiem katra novada ļaudīm jāpaliek pēc manifestācijas.

- Plkst. 12.00 notiek Latvijas Republikas Augstākās padomes plēnārsēde par aizsardzības jautājumiem.
- Plkst. 14.00 sākas Vislatvijas tautas manifestācija Rīgā, Daugavmalā. Piedalās apmēram 500 000 cilvēku. PSRS armijas helikopteri kaisa brīdinājuma skrejlapas.
- LTF priekšsēdētājs Romualds Ražuks aicina aizsargāt stratēģiski svarīgos objektus. Ministri Dainis Ģeģers un Jānis Janovskis dod norādes organizēt smago lieljaudas lauksaimniecības un celtniecības tehniku, kravas automašīnas barikāžu veidošanai.
- Barikādes tiek celtas ne tikai Rīgā, bet arī Liepājā un Kuldīgā, tiek sargāts Latvijas Radio tornis Ulbrokā.
- Tallinā tiekas Krievijas Federācijas, Igaunijas un Latvijas Augstāko padomju priekšsēdētāji. Paraksta paziņojumu, kurā nosoda pret Baltiju vērstās bruņotās akcijas.
- Baltijas Augstāko padomju priekšsēdētāju aicinājums ANO ģenerālsēdē sarīkot Drošības padomes ārkārtas sēdi un Baltijas problemātikai veltītu starptautisku konferenci.

14. janvāris

- Mihails Gorbačovs PSRS Augstākās padomes sēdē atkārtoti PSRS iekšlietu ministra Borisa Pugo viedokli, ka armija Viļņā rīkojusies pareizi.
- Plkst. 14.50 – OMON uzbrūk Vecmīlgrāvja tilta sargiem. Atklāj uguni uz barikāžu dalībnieku mašīnām, piekauj cilvēkus, draud ar ieročiem, salauž un atņem cilvēku personiskās mantas.
- Plkst. 18.45 notiek uzbrukums pie Brasas tilta, OMON kaujinieki apmētā mašīnas ar degmaisījuma pudelēm, izraisot vairākus ugunsgrēkus.
- Plkst. 20.00 OMON atkārtoti uzbrūk Vecmīlgrāvī.
Šīs dienas laikā tika nodedzinātas 17 mašīnas.

15. janvāris

Naktī notiek divi OMON uzbrukumi Minskas Augstākās milicijas skolas Rīgas filiālei Zēļu ielā 8, tiek piekauti kursanti, izdemolētas telpas, nolaupīti ieroči.

16. janvāris

- Viļņā sēru diena, 13. janvāra upuru bēres.
- Plkst. 16.45 – Vecmīlgrāvī pie tilta OMON uzbrukumā tiek nošauts Roberts Mūrnieks, ievainoti A. Dreimanis, A. Podnieks.

- Plkst. 18.30 – OMON uzbrukums pie Brasas tilta, tiek ievainots J. Gudrais.
- 17. janvāris**
- Sākas operācija “Tuksneša vētra” – ASV sāk Kuveitas atbrīvošanu, tajā pašā laikā uz barikādēm izsludināts trauksmes stāvoklis.
  - Rīgā ierodas PSRS Augstākās padomes deputātu delegācija Anatolija Deņisova vadībā. Atgriežoties Maskavā, tā paziņo, ka Latvija atbalstot PSRS prezidenta pārvaldes ieviešanu.
- 18. janvāris**
- Latvijas Republikas Augstākā padome nolemj izveidot vienotu Valsts paš aizsardzības komisiju. Tās sastāvā ir Anatolijs Gorbunovs, Ivars Godmanis, Jānis Dinēvičs, Romualds Ražuks un Andrejs Inkulis.
- 19. janvāris**
- LTF riko tautas manifestāciju; notiek 16. janvārī nošautā Roberta Mūrnieka bēres.
  - Naktī OMON aiztur un piekauj piecus īpašo tautas brīvprātīgo kārtības sargu vienības dalībniekus.
- 20. janvāris**
- Notiek demonstrācijas Maskavā Baltijas aizstāvībai, tajās piedalās ap 100 000 cilvēku. Tiek izvirzīta prasība pēc Mihaila Gorbačova, Dmitrija Jazova, Borisa Pugo, VDK priekšsēdētāja Vladimira Krjučkova demisijas sakarā ar Viļņas upuriem.
  - Plkst. 21.07 notiek OMON un nezināmu kaujas grupu uzbrukums Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijai. Ar ieročiem rokās ministriju aizstāv astoņi Bauskas milicijas darbinieki. Uzbrukuma laikā tiek nogalināti milicijas darbinieki Sergejs Konoņenko, Vladimirs Gomanovičs, kinooperators Andris Slapiņš un skolnieks Edijs Riekstiņš. Kinooperators Gvido Zvaigzne tiek smagi ievainots un mirst slimnīcā, ievainoti Bauskas milicijas darbinieki Renārs Zaļais, Aļģis Simonavičs, Jānis Jasevičs, Valerijs Markuns, kā arī barikāžu dalībnieki B. Dmitrenko, J. Zelčs, A. Senčenko, Jānis Mežaks, D. Ozols, Krievijas žurnālists Vladimirs Brežņevs, Ungārijas žurnālists Janošs Fodors.
- Kritušais konstatēts arī uzbrucēju rindās.
1991. gada 20. janvāris vēlāk tiek izvēlēts kā Barikāžu aizstāvju atceres diena.

- 21. janvāris** • Latvijas Republikas Augstākās padomes aicinājums jauniešiem stāties darbā Iekšlietu ministrijas sistēmā.
- Anatolijs Gorbunovs dodas uz Maskavu, lai tiktos ar Mihailu Gorbačovu un pārrunātu notiekošo Latvijā.
- 22. janvāris** • Boriss Pugo noliedz, ka devis rīkojumu OMON uzbrukumam Iekšlietu ministrijai.
- Barikādēs negadījumā iet bojā Ilgvars Grieziņš.
- 24. janvāris** Latvijas Republikas Ministru padome izveido Sabiedrības drošības departamentu, lai pārņemtu barikāžu sargāšanu.
- 25. janvāris** • Tiek izsludināta sēru diena un 20. janvāra upuru bēres.
- LR Ministru padomes priekšsēdētājs Ivars Godmanis pieņem lēmumu izbeigt sūtīt cilvēkus un tehniku uz Rīgas barikādēm.
- 27. janvāris** Tiek pārtraukta cilvēku sūtīšana uz barikādēm, Īpašās kārtības sargu vienības turpina sargāt stratēģiski svarīgos objektus.
- 3. marts** Vislatvijas aptaujā piedalās 87,6 %, par Latvijas valstisko neatkarību nobalso 73,8 % iedzīvotāju.
- 6. marts** Latvijas Republikas Augstākā padome nolemj nepiedalīties PSRS referendumā par savienības saglabāšanu.
- 16. marts** ASV valsts sekretārs Džeimss Beikers, pieņemot Baltijas valstu vadītājus, uzsver, ka Baltijas valstis nekad nav iestājušās PSRS un tāpēc tām izstājoties nav jāvadās pēc PSRS likumiem.
- 26. marts** • LTF valde pieņem lēmumu “Par ieteikumu tautas aizsardzības sistēmas izveidei”.
- LTF valde iesniedz Latvijas Republikas Augstākās padomes Prezidijam un Latvijas Republikas Augstākās padomes LTF frakcijai vērtējumu likumprojektam par grozījumiem un papildinājumiem likumā “Par pagastu pašvaldībām”.
- 30. marts** Tiek pieņemts lēmums 1991. gada 23. augustā LTF kopā ar Igaunijas Tautas Fronti un Lietuvas “Sajūdis” rīkot protesta akciju “Liesmojošais Baltijas ceļš”.
- 9. aprīlis** LTF valde aicina Latvijas Republikas Augstāko padomi atzīt tā saukto LPSR prokuratūras darbību par antikonstitucionālu.

- 16. aprīlis** LTF valdes sēdē apspriež jautājumu par cīņu pret Latvijas nacionālās bagātības izsaimniekošanu.
- 14. jūnijs** Boriss Jeļcins uzvar Krievijas prezidenta vēlēšanās.
- 4. augusts** PSRS prezidents Mihails Gorbačovs aicina 20. augustā visām republikām parakstīt Savienības līgumu.
- 17. augusts** Apvienojas Baltijas republiku opozīcijas deputāti, kas nolemj savu darbību vērst uz PSRS saglabāšanu.
- 19. augusts**
- Naktī notiek valsts apvērsums PSRS. Varu pārņem Valsts ārkārtējā stāvokļa komiteja, kas izsludina ārkārtējo stāvokli.
  - Plkst. 11.00 preses konferencē Alfrēds Rubiks paziņo par atbalstu apvērsumam.
  - Plkst. 12.00 notiek Latvijas Republikas Augstākās padomes plēnārsēde, kurā pieņem paziņojumu, ka Valsts ārkārtējā stāvokļa komiteja ir nelikumīgs veidojums.
  - Baltijas kara apgabala pavēlnieks Fjodors Kuzmins informē Anatoliju Gorbunovu, ka viņš ir nozīmēts par galveno ārkārtējā stāvokļa realizētāju Baltijā.
  - LTF vietējās struktūras tiek aicinātas atjaunot decembrī pieņemtās X stundas darbības programmu.
  - Plkst. 18.00 LNNK valde pieņem lēmumu prasīt no saviem deputātiem AP pasludināt Latvijas neatkarību.
  - Plkst. 19.15 OMON un desantnieki ieņem Latvijas TV centra pirmo stāvu.
  - Plkst. 19.30 Latvijas TV pārtrauc raidīt.
  - Plkst. 20.30 OMON ieņem Rīgas pilsētas iekšlietu pārvaldi.
  - Plkst. 20.45 OMON ieņem LR Iekšlietu ministriju.
  - Plkst. 22.30 OMON ieņem un izdemolē LTF galveno mītni, piekauj vairākus darbiniekus.
  - Plkst. 22.30 sāk darboties Latgales TV.
- 20. augusts**
- Plkst. 4.30 OMON ieņem Rīgas telegrāfa un telefona centrāli Dzirnau ielā 105.
  - Plkst. 4.53 sāk darboties Latvijas Radio nelegālais raidītājs.

- Plkst. 5.00 OMON vienība ieņem Radio namu.
- Latvijas Republikas Augstākā padome pieņem lēmumu 21. augustā, solidarizējoties ar Krieviju, sākt vispārējo streiku.
- Plkst. 23.50 PSRS desanta karaspēks atbruņo LR Ministru padomes apsardzi.
- LTF struktūras aktīvi iesaistās vispārēja streika organizēšanā.

21. augusts

- Plkst. 12.00 astoņi bruņoti cilvēki iebrūk LTF Centra rajona nodaļas telpās un piekauj nodaļas priekšsēdētāju un rajona padomes deputātu.
- Plkst. 13.00 Doma laukumā iebrauc četri OMON bruņutransportieri.
- Plkst. 13.10 Latvijas Republikas Augstākā Padome pieņem Konstitucionālo likumu par Latvijas Republikas valstisko statusu (111 deputāti balso par, 13 – pret). Tiek atcelts 1990. gada 4. maijā noteiktais pārejas periods Latvijas Republikas valsts varas atjaunošanai *de facto*.
- Plkst. 14.10 bruņutransportieri aizbrauc no Doma laukuma.
- Vakarā desantnieki atstāj TV ēku un TV torni, Radio namu.
- Krievijas Augstākā padome un Krievijas ārlietu ministrs Andrejs Kozirevs aicina pasaules valstis atzīt Baltijas valstu neatkarību.

22. augusts

- Latvijas Republikas Augstākās padomes Prezidijs pieņem lēmumu par neaizskaramības statusa atņemšanu PSRS tautas deputātiem no Latvijas.
- LR MP pieņem lēmumu par to uzņēmumu un iestāžu vadītāju nekavējošu atbrīvošanu no amata, kuri paziņojuši par atbalstu PSRS militārā apvērsuma organizētājiem un izpildītājiem vai aktīvi sadarbojušies ar tiem.

23. augusts

- Islande atzīst Latvijas valstisko neatkarību, Latvijas Republikas Augstākā padome atzīst Igaunijas un Lietuvas valstisko neatkarību.
- Augstākā padome pieņem likumu par Latvijas Republikas Zemesardzes dibināšanu.
- Vakarā deg uguns kuri LTF, Lietuvas “Sajūdis” un Igaunijas TF akcijā “Liesmojošais Baltijas ceļš”.

- 24. augusts**
- Krievijas prezidents Boriss Jeļcins paraksta dekrētu par Lietuvas, Latvijas un Igaunijas valstiskās neatkarības atzīšanu.
  - Dānija atzīst Latvijas neatkarību.
  - LR AP pieņem lēmumu apturēt to sabiedrisko un sabiedriski politisko organizāciju darbību, kas izteikušas atbalstu valsts apvērsumam – LKP, LPSR darbaļaužu internacionālo fronti, Darba kolektīvu apvienoto padomi, kara un darba veterānu organizāciju, LĻKJS.
  - LR AP pieņem likumprojektu par Latvijas PSR VDK likvidēšanu.
- 25.–27. augusts** Latvijas neatkarību atzīst Argentīna, Polija, Somija, Norvēģija, Čehijas un Slovēnijas Republika, Kanāda, Malta, Albānija, Austrālija, Beļģija, Eiropas Kopiena, Francija, Krievija, Itālija, Īrija, Lielbritānija, Luksemburga, Nīderlande, Portugāle, Spānija, Šveice, Vācija, Zviedrija, Gruzija, Ukraina.
- 26. augusts**
- Ar LR AP lēmumu nodibināts AP Apsardzes dienests.
  - Virsnieku nams nodots Rīgas Latviešu biedrībai.
  - Maskavā sākas PSRS AP ārkārtas sesija, kurā 28 no Latvijas ievēlētie PSRS tautas deputāti iesniedz PSRS AP lēmumu par LR valstiskās neatkarības atzīšanu.
  - LTF valde savā paziņojumā pieprasa Latvijas Republikas tapšanas procesā LR AP un MP konsekventi īstenot LTF 3. kongresa pieņemto programmu.
- 31. augusts** OMON kaujinieku vienība ar Interfrontes karogiem, bet bez ieročiem aizbrauc no Rīgas un no Skultes militārā lidlauka aizlido uz Tjumeņu Krievijā.
- 2. septembris** ASV atzīst Baltijas valstu neatkarību.
- 3. septembris** LTF valde pieņem lēmumu “Par turpmākajiem uzdevumiem demokrātiskas Latvijas valsts atjaunošanā”.
- 6. septembris** PSRS Valsts dome pieņem lēmumu atzīt Baltijas valstu neatkarību.
- 10. septembris** LR AP pieņem likumu “Par Latvijas Republikas obligāto valsts dienestu”.

- 11. septembris** Latviju uzņēma Eiropas Drošības un sadarbības apspriedē (EDSA).
- 18. septembris** Latvija kļūst par Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) pilntiesīgu locekli.
- 5. oktobris** Baltijas valstu padome pieņem paziņojumu par nekavējošu PSRS karaspēka izvešanu no Latvijas, Lietuvas un Igaunijas.
- 9. oktobris** Sakarā ar policijas un zemessardzes izveidošanu tiek likvidēts Latvijas Īpašo brīvprātīgo vienību štābs.
- 13. novembris** LR Augstākā padome pieņem lēmumu par Aizsardzības ministrijas izveidošanu.
- 8. decembris** Belovežas gāršā vienošanās starp Baltkrievijas PSR, Krievijas PFSR un Ukrainas PSR vadītājiem par Neatkarīgo Valstu Savienības (NVS) izveidi iepriekš plānotās bijušo padomju republiku konfederācijas Suverēno Valstu Savienības vietā.
- 26. decembris** PSRS Augstākās padomes Augstākā palāta – 1991. gada 5. septembrī izveidotā Republiku padome pieņem deklarāciju par PSRS pastāvēšanas pārtraukšanu. PSRS beidz pastāvēt.

Hronikā izmantoti Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Tautas frontes nodaļas arhīva, 1991. gada barikāžu muzeja krājuma materiāli, 1990.–1991. gada plašsaziņas līdzekļu publikācijas, materiāli no grāmatas “Latvijas Tautas fronte 1988.–1991. Veltījums Trešajai atmodai un Latvijas Tautas frontes dibināšanas desmitgadei”, dokumentu kopojuma “Neatkarības atgūšana” (Latvijas Valsts vēstures arhīvs), izdevuma “Latvija 1985.–1996. gadā: Notikumu hronika” (sast. Daina Bleiere), grāmatas “Mes buvome ten... 1991 m. sausio 13-oji” 1. sējums (liet. val.).

“KARSTĀ” 1990. GADA VASARA

Lai izprastu turpmāko notikumu virzību 1990. gada vasarā un pēc tam valsts liktenim izšķirīgajos brīžos, autoram pamatoti nākas tekstā iekļaut atsevišķas atkā-

Cilvēku tūkstoši plūst ar karogiem pa Jēkaba ielu pie Augstākās padomes, lai pateiktos deputātiem par Neatkarības deklarācijas pieņemšanu 4. maijā.

Aivara Vegnera foto.

pes laikā (un telpā).

Augstākās padomes vēlēšanās 1990. gada 18. martā Latvijas Tautas fronte (LTF) guva uzvaru, un 4. maijā tika pieņemta Latvijas Republikas Neatkarības deklarācija. Kādu mēnesi vēlāk Tautas frontes darbība it kā apsīka, jo tās pirmais ešelons, proti, redzamākie no Tautas frontes vadības, bija ievēlēti Augstākajā padomē. Mani ievēlēja par Tautas frontes valdes priekšsēdētāju – par tādu kā pagaidu vai vietas izpildītāju ar valdes, bet nedaudz vēlāk – Domes – lēmumu. Daudzi domāja, ka Tautas fronte vairs nav nepieciešama.

Ir Augstākā padome, kas pieņem likumus, ir ievēlētā Godmaņa valdība, likās, ka ar tiem mehānismiem viss ies uz priekšu. Man bija diametrāli pretējs viedoklis. Bija arī doma LTF pārveidot par partiju, un bija pat izraudzīts potenciālais līderis – Einars Repše, par

Saulainais 4. maijs. LR Augstākās padomes deputātu Itas Kozakevičas un Jāņa Kinnas sejās redzams smaids – Neatkarības deklarācija šodien pieņemta! *Aivara Vegnera foto.*

ko manā klātbūtnē runāja LR AP LTF frakcijas deputāts Jānis Škapars. Par centriskas partijas izveidošanas nepieciešamību vēl 1990. gada februārī runāja Sandra Kalniete, viena no LTF pirmā ešelona “vadošā sešinieka”.¹ Man šķita nereāli milzīgu veselas tautas struktūru pārveidot vienā vienīgā partijā. Visa pasaules vēsture, līdzīgi kā fizikas likumsakarības par molekulu un atomu kustību, taču liecina, ka kustības saglabājas tik ilgi, cik tās vieno viens vadošais apstāklis. Cilvēku uzskati par lietu kārtību un to kārtošānu ir atšķirīgi, un vienā partijā tos var noturēt vienīgi diktatūra. Tā kā diktatūras draudi Baltijā vēl nebija beigušies, vienotu tautas kustību varēja un to vajadzēja saglabāt.

Es braucu uz nodaļām pa visu Latviju, kur arī LTF cilvēki nezināja, ko darīt tālāk. Pa vasaru izdevās mobilizēt Tautas fronti un noorganizēt 3. kongresu, ievēlēt valdi no “otrā ešelona” un sakārtot kustības struktūras, vienlaikus atbalstot Augstāko padomi un valdību. Tomēr nācās pārvarēt diezgan lielas grūtības komunikācijā,

¹ Казаков А. Вопрос о создании партии демократического центра остается актуальным. *Атмода*, 1990, Nr. 6, 3. фев.

jo dažiem Augstākās padomes deputātiem, varbūt pat vairākumam, likās, ka Tautas fronte savu lomu ir izpildījusi. Toreiz notika tieši tas pats, kas ar turpmākajiem sasaukumiem – aizverot smagās Jēkaba ielas ēkas durvis, daudzu deputātu realitātes izjūta par cilvēku dzīvi ārpusē sāk mazināties.

Tā kā toreiz, 1990. gadā, nebija ne armijas, ne muitas, ne ārlietu dienestu, mana pārlicība bija, ka Tautas fronte ir vienīgā, kas var šos robus aizpildīt, ja kaut kas notiktu. Nepamatota eiforija pēc 4. maija uzvaras liedza cilvēkiem apjēgt lielo situācijas nedrošību un nestabilitāti, ko var salīdzināt vienīgi ar lielas dabas katastrofas iespējamību, kas var nākt, bet var neatnākt. Miljoniem cilvēku taču paaudžu paaudzēs dzīvo cunami un zemestrīču, un vulkānu teritorijās. Šī realitātes neapzināšanās ir pētījumu objekts mūsdienu sociālantropoloģijā. Purvs, kas toreiz apņēma Baltijas valstis jucekļīgās un demagoģiskās PSRS veidolā, jau nebija mazāk prognozējams.

Cita aiz citas nāca prasības no Maskavas noslēgt jaunu Savienības līgumu. Maskavai bija ārkārtīgi svarīgi Gorbačova *perestroikas* gaisotnē radīt kaut kādu, viņuprāt, laikmetam atbilstošu dokumentu. Notikumi attīstījās ļoti strauji. LTF “pirmais ešelons” pēc ievēlēšanas Augstākajā padomē darbu organizācijas struktūrās lielākoties

Velta Puriņa, Romualds Ražuks un Jānis Dinēvičs mītiņā Vecrīgā, pie Augstākās padomes uzreiz pēc 4. maija Neatkarības deklarācijas pieņemšanas. *Romualda Ražuka personiskais arhīvs.*

vairs neturpināja, un jau 8. maijā sasauktajā LTF Domes valdes sēdē es tiku nozīmēts par Domes valdes priekšsēdētāja vietas izpildītāju:

Sakarā ar to, ka LTF Domes valdes priekšsēdētājs, viņa vietnieki un vairums valdes locekļu ir ievēlēti Latvijas Republikas Augstākajā padomē un pilda deputātu pienākumus, LTF Domes valde nevar sekmīgi un operatīvi pildīt savas statūtos paredzētās funkcijas.

LTF Domes valde nolemj:

1. Nozīmēt valdes locekli Romualdu Ražuku par LTF Domes valdes priekšsēdētāja vietas izpildītāju līdz kārtējai LTF Domes sēdei.
2. Nozīmēt valdes locekli Intu Upmaci par LTF Domes valdes priekšsēdētāja vietnieka vietas izpildītāju līdz LTF Domes sēdei.²

Kāpēc LTF vadības izvēle krita tieši uz mani, grūti pateikt. Otrs spēcīgs kandidāts no “palicējiem” LTF galvenajā mītnē bija jurists Ints Upmacis, taču par priekšsēdētāja vietas izpildītāju kļuva es. Jānis Freimanis, Augstākās padomes deputāts un pirms tam viens no LTF “pirmā ešelona” līderiem, to vēlāk, jau pēc LTF 3. kongresa, skaidroja šādi:

Jau 1990. gadā pēc 4. maija bija skaidrs, ka Daiņa Īvāna vietā nāks nu jau cits LTF vadītājs, un kā iespējamo šī posteņa kandidatūru nereti minēja Romualdu Ražuku. Vispirms, viņš ilgstoši jau pildīja arī Domes valdes priekšsēdētāja pienākumus, bez tam viņš bija lietuvietis, un tieši Lietuvas vadošā loma Baltijas valstu neatkarības atgūšanas cīņā bija neapšaubāma.³

Arī mans ceļš uz LTF Domi un valdi būtībā sākās vēl labu laiku pirms LTF dibināšanas – ar Latvijas lietuviešu kultūras un sabiedriskās dzīves atjaunošanu, kad tiku ievēlēts par Latvijas Lietuviešu kultūras biedrības priekšsēdētāju.

Trešās atmodas reāli apdraudēti, drudžaini rosījās reakcionārie spēki Latvijas kompartijas ortodoksālā spārna vadībā. Latvijas PSR Darbaļaužu internacionālā fronte jeb Interfronte neapšaubāmi tika radīta kā pretstats LTF, lai dotu iespēju manipulēšanai. Interfrontei bija jāpierāda daļai vietējās un, protams, ārvalstu sabiedrības

² LNVN, Tautas frontes nodaļas arhīvs, 1. f., 1. apr., 95. l., 58. lp.

³ *Latvijas Tautas fronte*. Rīga: Jāņa sēta, 1998, 301. lpp.

Latvijas Lietuviešu kultūras biedrības dibināšana 1988. gada 27. novembrī kultūras namā “Lāpa” Aglonas ielā 35 Maskavas priekšpilsētā. Priekšējā skatītāju rindā pirmā no kreisās lietuviešu tautastērpā – Biruta Flandere, biedrības atjaunošanas iniciatīvas grupas dalībniece. Romualda Ražuka personiskais arhīvs.

LTF un visu neatkarīgās, demokrātiskās Latvijas atbalstītāju nacionālistiskā būtība un Interfrontes spējas aizstāvēt nelatviešu intereses, ko, viņuprāt, apdraudēja LTF.

Cīņa “starp frontēm” par nelatviešu atbalstu saasinājās līdz maksimumam.

Jau pirms un tad paralēli LTF aktivitātēm noritēja arī citi demokrātijas procesi. *Perestroikas* gaisotnē, liberalizējoties padomju režīmam, sākās nacionālo kultūras biedrību atjaunošanas kustība Latvijā. Raksturīgs piemērs tam – Latvijas Lietuviešu kultūras biedrības tapšana 1988. gada rudenī. “1988. gada rudenī atjaunojās biedrības iniciatīvas grupa: J. Rudaks, E. Lukoševičiene, A. Liepiņš, kas piesaistīja sev jaunus aktivistus.”⁴ Nosauktie cilvēki vēl pirms kara bija darbojušies Latvijas lietuviešu sabiedriskajās organizācijās un saglabājuši biedrības tradīcijas. Biruta Flandere, Jons Tamkvaitis, Jūrāte Šidlauskiene un daudz citi Latvijas lietuvieši, biedrības atjaunotāji, bija LTF un Lietuvas “Sajūža” ideju aktīvie atbalstītāji. Sekoja arī LTF aicinājums veidot nacionālo kultūras biedrību apvienību, kas tika īsā laikā īstenots.

⁴ *Mazākumtautību vēsture Latvijā*. Sast. L. Dribins. Rīga: Zvaigzne, 1998. 55. lpp.

Latvijas Lietuviešu kultūras biedrības iniciatori dibināšanas sapulces atklāšanā. No kreisās – Emīlija Lukoševičiene, Augusts Liepiņš, Romualds Ražuks un Jūrāte Šidlauskiene. Romualda Ražuka personiskais arhīvs.

1988. gada vēlā rudenī Latvijā bija jau nodibinātas vai tapa 18 nacionālās kultūras biedrības: armēņu, azerbaidžāņu, Volgas un Krimas tatāru, igauņu, ebreju, ukraiņu, vācu, poļu, moldāvu-rumāņu, lietuviešu, libiešu, latgaliešu, baltkrievu, baltu-slāvu u. c. LTF pilnvarotā pārstāve Gruzijā kopš 1988. gada, Rīgas Medicīnas institūta docētāja, bērnu ārste Inguna Ebela palīdzēja nodibināt divas – Latvijas gruzīnu biedrību un krievu biedrību. Biedrību pārstāvji ik nedēļu nāca uz LTF mītni, kas atradās Latvijas Rakstnieku savienības telpās K. Barona ielā 12, kur LTF atbildīgās sekretāres Sandras Kalnietes un dzejnieka Armanda Melnalkšņa vadībā noritēja sagatavošanās darbs. Tas vainagojās ar Latvijas Nacionālo kultūras biedrību asociācijas izveidošanu tās 1. kongresā nedēļu pirms Tautu foruma, kas notika 1988. gada decembrī. Par asociācijas priekšsēdētāju tika ievēlēts Latvijas Krimas tatāru biedrības priekšsēdētājs Refats Čubarovs, kurš bija Krimas tatāru nacionālās kustības idejiskais vadītājs un vēlāk atgriezās Krimā. Par viņa vietnieci kļuva Latvijas poļu sabiedrības spilgtākā personība – Ita Kozakeviča (1955–1990), vēlāk LR Augstākās padomes deputāte, kas vienlaikus stāvēja pie atjaunotās Poļu kultūras biedrības šūpuļa. Par asociācijas atbildīgo sekretāru ievēlēja šīs grāmatas autoru, Latvijas Lietuviešu kultūras biedrības

vadītāju, ārstu Romualdu Ražuku. Lielu ieguldījumu kongresa sagatavošanā veica Ebreju biedrības pārstāve juriste Ruta Šaca-Marjaša (vēlāk – Saeimas deputāte), Igaunņu biedrības vadītāja Leili Utņo (vēlāk – Igaunijas vēstniece Latvijā), Moldāvu-rumāņu biedrības vadītāja dzejniece un tulkotāja Marija Briede-Makoveja, rakstnieki Armands Melnalksnis, Leons Briedis, Uldis Bērziņš un Roalds Dobrovenskis.

Nacionālo kultūras biedrību asociācijas 1. kongresa programmatiskās nostādnes pauda atbalstu LTF, latviešu valodas kā valsts valodas statusam, nacionālo minoritāšu kultūrautonomijas politikai Latvijā. Savā būtībā tā bija LTF programmas īstenošana, kas visspilgtāk izpaudās Latvijas Tautu forumā 1988. gada 10. un 11. decembrī, kad nacionālo kultūras biedrību pārstāvji deva milzīgu triecienu jēdzienam “krieviski runājošie iedzīvotāji”, parādot katrs savas tautas kultūru un tradīcijas, ko gadu desmitiem apspieda un mēģināja iznīcināt padomju režīms.⁵

Kopš tā laika nacionālo kultūras biedrību autoritāte latviešu vidū bija ārkārtīgi augsta, sabiedrība cītīgi sekoja biedrību aktivitātēm, zināja to vadītājus. Domājams, ka, pateicoties šim apstāklim, LTF 2. kongresā 1989. gada 8. oktobrī es tiku ievēlēts LTF otrā sasaukuma Domē un tad Domes valdē, kur aktīvi darbojos

Latvijas starpnacionālo attiecību jomā, stiprinādams LTF saītes ar lietuviešu “Sajūdis”, regulāri braucu uz Lietuvu, biju labi pazīstams ar lietuviešu Atmodas līderi Vītautu Landsbergi un citiem tā laika Lietuvas politiķiem.

Kā minēts, nacionālo kultūras biedrību darbība Latvijas starpnacionālā jomā neaprobežojās ar Latvijas un kopējo Baltijas teritoriju vien, bet iesniedzās tālu pāri reģiona robežām.

Katrai biedrībai bija cieši sakari ar

etnisko dzimteni, ar kuru noritēja aktīva aktuālās informācijas apmaiņa par notikumiem Baltijā un otrādi. Tam visam bija nepārvērtējama nozīme demokrātisko procesu indukcijai visā PSRS teritorijā un tās sabrukšanā.

⁵ Daudzi ir aizmirsuši, bet jaunieši pat nezina, ka vairumā PSRS republiku mutiska un epistolāra saīņa visās oficiālajās valsts un pašvaldību iestādēs notika krievu valodā. Pastāvēja uz daudzām dažādām tautām attiecināmas teritorijas, kurās bija vienīgi krievu skolas. Piemēram, gruzīnu okupētajā Dienvidosetijā bija skolas un teātris alaniešu valodā, kamēr Krievijai piederīgajā Ziemeļosetijā skolas bija tikai krievu valodā, bet Krievija sevi pozicionēja kā tautu draudzības nodrošinātāju.

Latvijas Tautas frontes Domes valdes locekļa Romualda Ražuka apliecība.
Romualda Ražuka personiskais arhīvs.

Būdams Latvijas lietuvietis, kas trīs gadus vēlāk fantastiskā kārtā tika izvirzīts vadīt Vislatvijas tautas kustību, neviļus 1990. gada karstajā pavasarī nokļuva arī Gruzijas politisko notikumu epicentrā, kuros Inguna Ebela bija vistiešākajā veidā līdzdalīga jau kopš Atmodas sākuma.

1990. gada aprīlī LTF pilnvarota pārstāve Gruzijā Inguna Ebela, kura tobrīd atradās Tbilisi, uzaicināja palīgā kā LTF pārstāvjus mani un Intu Upmaci, lai kopīgi ar Gruzijas centrisko uzskatu demokrātiem pārliecinātu vienu no vadošiem politiķiem, vēlāko Gruzijas prezidentu Zviadu Gamsahurdiju neboikotēt Augstākās padomes vēlēšanas.

Līdzīgi Latvijas Pilsoņu Kongresam, arī radikālā spārna līdera Gamsahurdijas uzskati bija ignorēt vēlēšanas, kas notiek okupācijas režīma apstākļos. Viņš arī bija sacījis, ka mums nav nekāda pamata cerēt uz starptautisku atbalstu, jo Rietumvalstīm PSRS tautu liktenis ir pilnībā vienaldzīgs.

Šis uzskats tajos apstākļos bija maldīgs, jo vēlēšanas bija vienīgā toreiz Maskavas varas atļautā iespēja atjaunot mūsu valstu neatkarību un vienlaikus parādīt pasaulei, ko patiešām vēlas tautas absolūtais vairākums – brīvību no okupantiem.

Gan Latvijā, gan Gruzijā toreizējās vēlēšanas bija vienīgās pirmās demokrātiskās vēlēšanas, kas jebkad bija notikušas, kopš Krievija mūsu valstis bija okupējusi.

Gamsahurdija lika saprast, ka viņš mums neuzticas, jo visas Tautas frontes, kas tiek atļautas, pat organizētas PSRS teritorijā, ir pilnībā Valsts drošības komitejas iniciatīva, stratēģija un taktika. Faktiski Gamsahurdija toreiz neapzinājās, ka tieši šīs, lai arī PSRS kompartijas un tās vadītāja Gorbačova pārbūves politikas inspirētās struktūras, izvedīs tautas no PSRS cietuma līdz reālai brīvībai un demokrātijai, bet pie viena, tomēr absolūta nosacījuma – ja šīs tautas kustības būs vienotas. Gorbačova pārbūves galvenais uzdevums bija tikai nedaudz piepaccelt katla vāku, lai izlaistu tvaiku, tā, viņaprāt, dodot jauno enerģiju mirstošajām komunistiskajām režīmam. Viņš nevarēja paredzēt, ka tautu brīvības alkas izlauzīsies ārā ar tik milzīgu enerģiju, ka nosacītais katla vāks aizlidos prom un nebūs vairs uzliekams atpakaļ. Tā bija mūsu vienīgā iespēja, un to nedrīkstēja palaist garām.

Spēks bija vienotībā, un visa reakcionāro spēku viltība un virsuzdevums bija tāda līmeņa vienotību nepieļaut.

Gruzijas gadījumā, kur LTF pārstāvjiem ar grūtībām bija izdevies nosēdināt visus liderus pie viena galda un izveidot Tautas fronti, uzreiz pēc tam trauslā vienotība atkal pārvērtās separātismā. Ik pa laikam atsevišķo kustību līderi tika nogalināti, bet, ko neizdevās paveikt slepkavām, paveica pašu cilvēku progresējošā nespēja vienoties,

kas atnesa smagas sekas šai tautai turpmākajos gados, kamēr dzīve Baltijā virzījās kalnup.

Faktiski tieši mani, Inta Upmača, Inta Cāliša un Ingunas Ebelas piedzīvojumi Gruzijā radija pārlicību, ka jāpieliek maksimāli spēki, lai apvienotu visus demokrātiskos spēkus Latvijā, lai saglabātu vienotu tautas kustību, Latvijas Tautas fronti.

Taču, lai to izdarītu, LTF bija jāmainās, tai bija jāklūst prasīgākai un radikālākai savā turpmākajā programmā attiecībā uz reālu neatkarību un pamatnācijas tiesību prioritāti kā nacionālas valsts pastāvēšanas garantu.

Piedzīvotais Gruzijā lielā mērā radija pamatu manām nostādnēm LTF 3. kongresā.

Tā, aktīvi darbojoties LTF, pienāca 1990. gada 4. maijs. LTF “pirmais ešelon” devās uz Augstāko padomi, un bija jāmeklē jauni LTF līderi un struktūru vadītāji. Vienā no LTF vadošā bloka sanāksmēm uzreiz pēc 4. maija, kas bija sarīkota netradicionāli – ārpus Rīgas kādā atpūtas bāzē, lai tādā kā “prāta vētrā” apspriestu gan LTF organizācijas, gan tās frakcijas Augstākajā padomē darbības uzdevumus tuvākajiem mēnešiem.

Latvijas Tautas frontes priekšsēdētājs Romualds Ražuks savā kabinetā organizācijas galvenajā mītnē Vecpilsētas ielā 13/15 1991. gada janvārī. *Romualda Ražuka personiskais arhīvs.*

Pēc diskusiju beigām, kad jau visi taisījās braukt prom, pie manis pienāca viens no LTF “pirmā ešelona” līderiem Jānis Kinna. Viņš bija viens no LTF “sešinieka”, organizācijas vadītāju kodola grupas, kur bez viņa vēl bija Dainis Īvāns, Jānis Škapars, Sandra Kalniete, Ivars Godmanis un Jānis Dinēvičs. Tāpēc viņa teiktais man neapšaubāmi nozīmēja, ka tas ir LTF vadības kopējais viedoklis. Kinna bez gariem ievadvārdiem piedāvāja man kļūt par LTF Domes valdes priekšsēdētāja vietas izpildītāju un tālāk Domes sēdē un kārtējā kongresā rudenī pārņemt no Daiņa Īvāna organizācijas vadību. Piedāvājums bija negaidīts, par tik augstu amatu LTF es nebiju domājis, kaut gan iekšēji biju gatavs aktīvi darboties un darīt visu, lai LTF kā masu organizācija saglabātos un paliktu stipra un ietekmīga, un varētu sniegt nepieciešamo atbalstu Augstākajai padomei un Ministru padomei, jo citu vērā ņemamu spēku, kas to varētu darīt, es neredzēju. Jāņa Kinnas izteiktais LTF vadības piedāvājums sakrita ar manu vīziju par LTF nākotni, jo kā gan labāk, nekā vadot LTF, es varētu to īstenot! Es piekritu.

Sākās saspringts organizatoriskais darbs, sazinoties ar LTF nodaļām reģionos un sistemātiski tās apbraukājot. Organizācijā dominēja atslābums, bija šaubas, vai pēc Augstākās padomes ievēlēšanas LTF būs vajadzīga, daudziem tautfrontiešiem, tāpat kā Augstākajā padomē ievēlētajiem līderiem likās, ka parlaments un valdība visu izdarīs, mērķis ir sasniegts.

Taču pilnas neatkarības vēl nebija: 4. maijā, pieņemot Neatkarības atjaunošanas deklarāciju, tika pasludināts pārejas posms, kura laikā mūsu valsts neatkarība no *de iure* kļūtu par *de facto*. Ārējie un iekšējie neatkarības pretinieki bija gatavi uzbrukumiem ar mērķi iznīcināt 4. maija uzvaru. Pirmie triecieni nebija ilgi jāgaida, tikai 10 dienas pēc neatkarības deklarācijas nāca uzbrukumi LR Augstākajai padomei. Nav iespējams labāk tos raksturot, kā tas pateikts LTF Domes valdes 15. maija sēdē pieņemtajā paziņojumā.

LTF valdes paziņojums

Šī gada 14. un 15. maijā Rīgā Latvijas Republikas Augstākās padomes sesijas darba laikā karavīru un civiliedzīvotāju grupas vardarbīgi mēģināja ielauzties Augstākās padomes ēkā un to ieņemt. 14. maijā viens no tādiem izrāvumiem, kas “noslaucīja” milicijas pirmo aizsargķēdi, tika apturēts jau pie ieejas parlamentā.

15. maijā akcija, uz kuru iepriekšējā dienā savās lapiņās aicināja Republikāniskā interfrontes padome, atkārtojās ar jaunu spēku. Kā noskaidrojās, tajā piedalījās Birjuzova vārdā nosauktās Augstākās karaskolas kursanti un virsnieki, Rīgā izmitinātie Baltijas kara apgabala virsnieki – tērpti formas tērpos un pārgērbti civiltērpos,

Interfrontes, armijas virsnieku un citu Latvijas neatkarības pretinieku pūlis Jēkaba ielā laužas LR Augstākajā padomē. Milicijas darbinieki un brīvprātīgie kārtības sargi ar grūtībām to notur. *Aivara Vegnera foto.*

LR Augstākās padomes deputāti Ilmārs Geige, Ivars Krastiņš (kreisajā pusē), Pēteris Laķis (labajā pusē) un jaunieši – brīvprātīgie kārtības sargi – neļauj armijas virsniekiem virzīties uz Augstākās padomes pusi. *Aivara Vegnera foto.*

kā arī darba un kara veterānu padomes un streiku komitejas grupas. Uzbrucēju rindās ne mazums cilvēku, kuri atradās uzbudinātā alkohola reibuma stāvokli.

Dienas vidū huligānisko grupu spiediena dēļ sesija uz laiku pārtrauca sēdi. Notika konfrontācija ar miliciju un speciālā uzdevuma milicijas vienību, un, kas īpaši uztrauc, atsevišķās vietās izcēlās arī kautiņi. Cieta cilvēki.

Gods kam gods, Iekšlietu ministrijas darbinieki un speciālās vienības atvairīja uzbrukumus Augstākās padomes ēkai. Tāda pati agresīva rīcība tajā pašā laikā notika Tallinā pie Igaunijas valdības nama, kur uzbrucējiem izdevās iekļūt Igaunijas parlamenta ēkā. Tikai tautas masas, kurām palīdzību lūdza Igaunijas Ministru padomes priekšsēdētājs E. Savisārs un kas pulcējās pie valdības ēkas, izklidināja huligānu pūli.

Nākas atzīmēt, ka abi incidenti Rīgā un Tallinā notika tūlīt pēc PSRS prezidenta dekrēta par to, ka abu republiku neatkarības akti, kas atjaunoja neatkarību *de iure*, ir spēkā neesoši. Dekrēts it kā atraisīja rokas ultimātu, streiku un provokāciju iniciatoriem.

Sakarā ar incidentiem 14. un 15. maijā pie Latvijas Republikas Augstākās padomes ēkas LTF Domes valde paziņo:

1. Latvijas Tautas fronte ir apņēmusies pilna nodrošināt normālus darba apstākļus parlamentam un kārtību Rīgā;
2. LTF uzstāj, lai republikas Prokuratūra nekavējoties uzsāk izmeklēšanu sakarā ar uzbrukumus Augstākajai padomei un noskaidro tā iniciatorus. LTF gatava nodot Prokuratūras un izmeklēšanas rīcībā personīgās liecības un videomateriālus;
3. LTF cer, ka Baltijas kara apgabala vadība dos principiālu novērtējumu Augstākās karaskolas kursantu un Baltijas kara apgabala virsnieku līdzdalībai mēģinājumos izjaukt sesijas darbu, kā arī viņu dalībai sadursmēs;
4. LTF brīdina visus, ka gadījumā, ja atkārtosies uzbrukumi parlamentam un mēģinājumi graut kārtību republikā, LTF patur sev tiesības lūgt savus simtus tūkstošus piekritējus Rīgā un republikā aizsargāt likumīgi ievēlēto Augstāko padomi;
5. LTF arī brīdina, ka pārmaiņu pretinieku vardarbīgā rīcība var piespiest reģionālās frontes nodaļas sākt veidot paš aizsardzības vienības.

15.05.90.

LTF Domes valde⁶

---

⁶ LNVN, Tautas frontes nodaļas arhīvs. 1. f., 1. apr., 95. l., 77.–78. lp.

1990. gada 15. maija Latvijas Tautas frontes Domes valdes paziņojums.
LNVN nodaļas Tautas frontes mūzejā krājums

1990. gada 15. maija Latvijas Tautas frontes Domes valdes sēdes protokols no LNVN Tautas frontes nodaļas arhīva, apskatāms 1991. gada barikāžu muzeja izstādē "Janvāra barikādēm – 30".

1990. gada 15. maija Latvijas Tautas frontes Domes valdes sēdes protokols no LNVN Tautas frontes nodaļas arhīva, apskatāms 1991. gada barikāžu muzeja izstādē "Janvāra barikādēm – 30".

1990. gada 15. maija Latvijas Tautas frontes Domes valdes sēdes protokols no LNVN Tautas frontes nodaļas arhīva, apskatāms 1991. gada barikāžu muzeja izstādē "Janvāra barikādēm – 30".

1990. gada 15. maija Latvijas Tautas frontes Domes valdes sēdes protokols no LNVN Tautas frontes nodaļas arhīva, apskatāms 1991. gada barikāžu muzeja izstādē "Janvāra barikādēm – 30".

1990. gada 15. maija Latvijas Tautas frontes Domes valdes sēdes protokols no LNVN Tautas frontes nodaļas arhīva, apskatāms 1991. gada barikāžu muzeja izstādē "Janvāra barikādēm – 30".

1990. gada 15. maija Latvijas Tautas frontes Domes valdes sēdes protokols no LNVN Tautas frontes nodaļas arhīva, apskatāms 1991. gada barikāžu muzeja izstādē "Janvāra barikādēm – 30".

1990. gada 15. maija Latvijas Tautas frontes Domes valdes sēdes protokols no LNVN Tautas frontes nodaļas arhīva, apskatāms 1991. gada barikāžu muzeja izstādē "Janvāra barikādēm – 30".

Kā redzams no minētā teksta ceturtā punkta, "LTF patur sev tiesības lūgt savus simtus tūkstošus piekritēju Rīgā un republikā sargāt likumīgi ievēlēto Augstāko padomi" – faktiski tie ir 1991. gada janvāra barikāžu epopejas organizatoriskie pirmsākumi. Mēs ar trauksmi izjutām briesmas, kuras varēja nākt negaidīti, jebkurā iespējamā brīdī. Mēs sākām tām gatavoties, par ko liecina LTF Domes valdes sēdes 15. maija stenogramma.

Lēmums:

1. Pieņemt R. Ražuka ziņojumu [es ziņoju par situāciju Rīgā 1990. gada 14. un 15. maijā – R. R.].
2. Brīdināt caur masu informācijas līdzekļiem Interfronti, Darba un kara veterānu padomes un armijas pārstāvjus, ka nepieciešamības gadījumā LTF aicinās tautu aizsargāt Augstāko padomi un citus nepieciešamos objektus.
3. Aicināt tautu būt uzmanīgiem un sekot radio ziņojumiem.

Dažu dienu laikā tika izstrādāta LTF taktika neatkarības pretinieku uzbrukumu atvairīšanai, taktika, kas, tuvākajos mēnešos attīstoties, apaugot ar dažādiem pasākumiem un instrukcijām par to, kā rīkoties, tomēr savā būtībā palika nemainīga – stratēģisko valsts objektu aizsardzība ar mērķi saglabāt Latvijas neatkarību noturošo balstu – Augstākās padomes un Ministru padomes darbību un kontroli pār notiekošo valstī. Instruments – LTF kā masu organizācijas struktūra, lielu tautas masu aicināšana uz Rīgu stratēģisko objektu aizsardzībai. Metode: nevardarbīga, neapbruņota pretošanās, kuru LTF veiksmīgi izmantoja jau gandrīz divus gadus.

Līdzās tam LTF Domes valde, sekojot igauņu un lietuviešu iniciatīvai, sāka diskusiju par brīvprātīgo zemessargu kustības uzsākšanu, par ko liecina lemtais 1990. gada 22. maijā.

Latvijas Tautas frontes Domes valdes

LĒMUMS

Rīgā 1990. gada 22. maijā

Latvijas neatkarības pretinieki, kurus organizatoriski vieno PSKP Latvijas filiāle, Interfronte un tās satelītorganizācijas, izvērsuši bezprecedenta iebiedēšanas kampaņu Latvijas iedzīvotāju vidū un aktīvi iesaista savās akcijās militārpersonas. Šo spēku saietos tiek atklāti aicināts veidot bruņotas pašaizsardzības vienības, vienlaicīgi

izplatot apzināti nepatiesus izdomājumus par to, ka LTF rīcībā esot vairāki desmiti tūkstoši apbruņotu kaujinieku.

15. maija notikumi pie Latvijas Republikas Augstākās padomes ēkas, kuros aktīvu dalību ņēma militārpersonas, 20. maija reakcijas spēku saiets Politiskās izglītības namā, kā arī vispārējā politisko procesu attīstība Baltijā, izraisījuši LTF rajona nodaļu un nodaļu apvienību aktivitāti brīvprātīgo zemessargu reģistrācijā. Šo aktivitāti stimulē zemessargu kustība Lietuvā un Igaunijā.

LTF ir pārliecināta, ka visas problēmas Latvijā risināmas parlamentārā ceļā, bet reakcijas spēki dara visu iespējamo, lai izraisītu masu nekārtības. Šādos apstākļos LTF neuzskata par nepieciešamu apturēt tautas vēlmi nevardarbīgiem līdzekļiem aizsargāt kā Latvijas Republikas Augstāko padomi, tā arī citus svarīgus valsts objektus, kā arī visu Latvijas iedzīvotāju likumīgās intereses, darbojoties saskaņā ar spēkā esošajiem Latvijas Republikas likumiem.

LTF Domes valde nolemj:

Uzdot LTF rajonu nodaļām un nodaļu apvienībām reģistrēt personas, kas vēlas brīvprātīgi ņemt dalību sabiedriskās kārtības nodrošināšanā un svarīgu valsts objektu apsardzībā.⁷

Šis nebija vienkāršs un viegls process, lūzums notika tikai 1991. gada augustā, kad pēc augusta puča izgāšanās Maskavā beidzās pārejas periods uz neatkarību *de facto* un Latvijas Republikas Augstākā padome pieņēma likumu "Par Latvijas Republikas Zemessardzi". Tikai tad neapbruņotas brīvprātīgo kārtības sargu vienības nomainīja īsta zemessardze.

Līdzās LTF struktūru atjaunošanai un to darba aktivizēšanai lielu uzmanību veltījām sadarbībai ar Lietuvas "Sajūdi" un Igaunijas "Rahvarinne", mūsu drošajiem sabiedrotajiem, ar kuriem turpmāk centāmies saskaņot savu darbību, jo Baltijas vienotības pamatā toreiz tika likta tieši tautas kustību vienota nostāja jomās, kas attiecās uz mūsu valstu neatkarību un pretošanos Maskavas ofensīvai. Svarīgs 1990. gada vasaras notikums bija 2. Baltijas asambleja, kuru rīkoja LTF. Asamblejas dalībnieki apsprieda trīs galvenās problēmas: sabiedriski politiskie procesi Baltijā un Tautas frontes loma tajos, Baltijas process un demokratizācija PSRS un Baltijas cīņa par neatkarību Eiropas drošības kontekstā. Pasākums norisinājās Jūrmalā, Mellužos, 1990. gada 16. jūnijā, un par galveno tā diskusiju es uzskatu jautājumu par tautas kustību pastāvēšanas lietderību apstākļos, kad iegūts vairākums parlamentos. Asamblejas

⁷ LNVN, Tautas frontes nodaļas arhīvs, 1. f., 1. apr., 95. l., 107. lp.

nostāja bija viennozīmīga – kamēr nebūs iegūta reāla neatkarība, tikmēr tās būs nepieciešamas kā vienojošs, demokrātisks spēks, ko likt pretī vēl spēcīgajām represīvās varas struktūrām.

Es nolasisju pamatziņojumu asamblejas pirmajā blokā par tautas kustību lomu sabiedriski politiskajā dzīvē Baltijā. Apspriežot otro jautājumu bloku, delegāti noklausījās PSRS demokrātisko kustību pārstāvju uzstāšanos, pamatziņojumu, ko bija sagatavojuši Lietuvas “Sajūža” pārstāvji, kā arī pieņēma trīs rezolūcijas: “Par tautas diplomātiju”, “Par uzticību 1920. gada Baltijas valstu un PSRS miera līguma principiem” un par “PSRS uzsāktās Lietuvas blokādes nosodījumu”. Kopumā delegāti izteica pārlicību, ka ļoti liela nozīme būs turpmākajai Tautas fronšu sadarbībai ar demokrātiskajiem spēkiem PSRS, jo pārāk daudz vēl atkarīgs no situācijas un demokratizācijas tempiem Padomju Savienībā. Tādēļ Baltijas tautu kustībām ar tautas diplomātijas palīdzību padomju pilsoņiem jāizskaidro Baltijas centieni.⁸ Šiem pamatprincipiem LTF palika uzticīga visu turpmāko laiku.

Ziņojumu par Baltijas un Eiropas drošības kopsakarībām sniedza LTF pārstāvis Edvīns Inkēns, delegātus sveica Ungārijas vadošās partijas – Demokrātiskā foruma – un Rumānijas kristīgo demokrātu pārstāvji. Runātāji no šīm valstīm uzsvēra, ka Baltijas cīņa par neatkarību, nosvērtība un nelokāmība savu mērķu sasniegšanā ir piemērs arī šo valstu demokrātiskajiem spēkiem.⁹

Preses konferencē, runādams par situāciju Latvijā, LR Augstākās padomes priekšsēdētāja vietnieks Dainis Īvāns teica, ka tautas atbalstīta LTF ir vienīgais nopietnais Latvijas parlamenta spēks, tādēļ, to zaudējot, tiek zaudēts arī atbalsts jaunajai varai.¹⁰

Asambleju noslēdza masu akcija Baltijas jūras krastā – gaisā pacēlas baloniņi, kuros bija ieliktas zīmītes ar aicinājumu par Baltijas brīvību, rakstītu piecās valodās.

Svarīgs 1990. vasaras LTF darba cēliens bija sakaru atjaunošana un intensificēšana ar LTF ārzemju atbalsta grupām. Šīs LTF grupas ārzemēs kopā ar tradicionālajām latviešu trimdas organizācijām darīja milzīgu darbu, lobējot Latvijas neatkarības atjaunošanu savu valstu parlamentos un valdībās. Šis darbs bija ārkārtīgi svarīgs, jo Latvijas Republikai toreiz vēl nebija sava diplomātisko pārstāvniecību tīkla ārzemēs, bet bija vitāli svarīgi pakāpeniski drupināt Rietumu valstu sākotnēji vēso attieksmi pret mūsu un arī pārējo Baltijas valstu neatkarības atjaunošanas nepieciešamību.

⁸ Vladimirovs, Ainars. Baltijas asambleja '90. *Atmoda*, 1990, Nr. 24, 19. jūn.

⁹ Turpat.

¹⁰ Turpat.

Vienlaikus, tāpat ka visa LTF, ārzemju atbalsta grupas darīja visu, kas attiecīgajā brīdī bija nepieciešams: vāca ziedojumus, uzņēma LTF deleģētos pārstāvjus un nodrošināja viņiem iespējas tikties ar vietējiem politiķiem.

Īsā laikposmā izdevās pārliecināt ārzemju LTF grupu aktivistus par LTF kā vienīgā reālā spēka turpmākās pastāvēšanas nepieciešamību, atjaunot tradicionālos sadarbības veidus un kopā ar viņiem rast jaunus.

Spēcīgākā no šīm grupām bija LTF Zviedrijas nodaļa Stokholmā, kuru vadīja Atis Lejiņš, aktīvi darbojās Imants Gross, Kristīne Čakste, Ieva Lešinska. Atis Lejiņš atceras:

Galvenais, ka mēs dabūjām Zviedrijas valdības atbalstu. Parādījās viens “pazudušais latvietis” Kārlis Gopers. Viņš strādāja valdībā, Trešās pasaules palīdzības aģentūrā SIDA. Gopers piezvanīja, ka varam dabūt naudu. Viņš palīdzēja sastādīt pieteikumus. Es papīru LTF Zviedrijas nodaļas vārdā parakstīju, un mēs dabūjām krietnu summu. Par to 1991. gada janvārī atklājām informācijas biroju – Latvijas Republikas vēstniecības priekšteci. Tam sevišķi liela nozīme bija drīz sekojošās krīzes dienās. Šī kantora atklāšana Stokholmā bija valsts mēroga notikums Zviedrijā. Pirms tam daudzas LTF vadītāju viesošanās Stokholmā radīja nemitīgu Baltijas klātbūtnes un Baltijas jautājumu aktualitātes sajūtu Skandināvijā.¹¹

Arī es vairākās reizes 1990. gada vasarā un rudenī devos uz Stokholmu, kur LTF Zviedrijas nodaļa nodrošināja iespēju tikties ar Zviedrijas politiķiem, uzstājos Baltijas valstu neatkarības atbalstam veltītajos mītiņos pilsētas laukumā, kurus katru trešdienu rīkoja Zviedrijas parlamenta deputāti, piedaloties LTF Zviedrijas nodaļai, citām baltiešu trimdas organizācijām, mūs atbalstošajai zviedru sabiedrības daļai.

Sadarbībai ar LTF ārzemju atbalsta grupām bija vēl viena būtiska nozīme – mēs vairs nejutāmies tik izolēti PSRS aplenkumā, varējām sevi uztvert kā Rietumu demokrātiskās sabiedrības daļiņu. Stāsts par LTF ārzemju grupām ir spilgts apliecinājums tam, ka, esot jebkurā pasaules nostūrī, ir iespējams iesaistīties savas valsts neatkarības atjaunošanā un aizstāvēšanā.

1990. gada vasarā Latvijā praktiski izveidojās divvaldība, divu spēku konfrontācija: viens no tiem bija Latvijas Tautas fronte, otrs – komunistiskā partija. Visprecīzāk šo spēku samēru raksturojis pazīstamais Trešās atmodas politiķis, LTF frakcijas

¹¹ Īvāns, Dainis. *LTF Rietumos*. Rīga: b. i., 2001. 184. lpp.

vadītājs Augstākajā padomē Jānis Dinēvičs. No vienas puses, bija LTF ar vairāk nekā 200 tūkstošiem biedru un plaši sazarotām struktūrām visā Latvijā, kā arī ar tās atbalstu ievēlētā Latvijas Republikas Augstākā padome, kur divas trešdaļas deputātu bija LTF biedri, un tās izveidotā Latvijas Republikas valdība – Ministru padome. Vietējo vēlēšanu rezultātā 1989. gada 10. decembrī vairāk nekā astoņi tūkstoši pašvaldības deputātu, trīs ceturtdaļas pašvaldību deputātu korpusa, bija ievēlēti ar LTF atbalstu.

Komunistiskā partija kontrolēja trešdaļu Augstākajā padomē ievēlēto deputātu, to atbalstīja daudzskaitlīgā padomju armija, valsts drošības struktūras, arī īpaša milicijas vienība (OMON). Milicija bija sašķelta, liela tās daļa bija nelojāla pret Latviju. Tās neitralitāte izšķirošajos pagrieziena punktos bija labākais, ko varējām panākt. Komunistisko partiju atbalstīja ortodoksāli domājošie PSRS saglabāšanas piekritēji, kas vēl aizvien centās saglabāt centralizētu valsti – PSRS – ar vadošo kompartijas lomu tajā. Šo atbalstītāju pamatslāni veidoja atvaļinātie PSRS virsnieki – aptuveni 62 tūkstoši vīru, kā arī vēl 24 tūkstoši, kas turpināja dienēt padomju armijā. Stabila atbalsta bāze komunistu aktivitātēm bija daļa padomju birokrātijas dažādos līmeņos, kā arī daļa nelatviešu, kas nebija droši par savu nākotni, un, protams, lielo, tieši no Maskavas pārvaldīto uzņēmumu administrācijas.

Kas tad noteica LTF spēku un panākumus? Pirmkārt, Latvijas cilvēku uzticība un LTF lielā autoritāte. Otrkārt, tas, ka padomju impērija bija sapuvusi un sabrukusi un pašā Krievijā notika pārmaiņas, un bija sācies demokratizācijas process. Treškārt, ļoti piesardzīgs, bet konsekvents Rietumvalstu atbalsts. Ceturtkārt, Baltijas vienotība, Baltijas valstu solidaritāte. Piektkārt, latviešu emigrācijas organizāciju atbalsts. Pilnīgi piekritot Jānim Dinēvičam, es minētu vēl vienu, manuprāt, vissvarīgāko mūsu panākumu atslēgu – visu neatkarības atbalstītāju vienotību un spēju saliedēties nevardarbīgai pretošanās cīņai pret neatkarības pretiniekiem. Tas ir – bez bruņotiem konfliktiem un asins izliešanas. Izšķirīgajos brīžos cieši sastrādājoties Latvijas Republikas Augstākajai padomei, Ministru padomei un Latvijas Tautas frontei, mēs varējām rīkoties pat pirmajā acu uzmetienā bezcerīgās situācijās, kad neatkarības pretinieku pārspēks bija milzīgs un pārsniedza mūsējo neskaitāmas reizes. Jebkuras domstarpības, savstarpējie ķīviņi un cīniņi Maskavā tiktu nosaukti un tulkoti kā situācijas destabilizēšanās Latvijas Republikas Augstākajā padomē, un valdības nespēja kontrolēt situāciju kalpotu par lielisku ieganstu ārkārtas stāvokļa noteikšanai Latvijā un pārējās Baltijas valstīs. Un tādi droši vien bija Maskavas reakcionāro spēku plāni, taču mums izdevās nepieļaut to īstenošanu. Tas, manuprāt, ir viens no svarīgākajiem LTF panākumiem šajā atbrīvošanās cīņas posmā.

Latvijas Republikai nebija ne savas armijas, ne zemessardzes, ne labi organizētu vēstniecību ārzemēs, nebija arī efektīvas robežkontroles un muitas. Tajā pašā laikā tās teritorijā atradās milzīgs daudzums Padomju Savienības karaspēka un darbojās PSRS drošības dienesti, bet no Padomju Savienības mantotā milicija, it īpaši Rīgā, labi, ja bija neitrāla, bet drīzāk gan negatīvi noskaņota pret notiekošajiem neatkarības atjaunošanas procesiem. Tāpēc izšķirīgajos brīžos vienīgais un efektīvākais ierocis Latvijas Republikas neatkarības simbolu – Augstākās padomes, Ministru padomes un tās ruporu – masu saziņas līdzekļu – aizstāvībai bija Latvijas Tautas fronte, kas ar savu novadu un pilsētu nodaļu starpniecību vadīja valsts iedzīvotāju apvienošanu nevardarbīgai pretošanās akcijai, kas bija vērsta pret neatkarības pretiniekiem. Šī LTF spēja saliedēt cilvēkus neatkarības idejas īstenošanai bez naida un asinskāres izrādījās stiprāka par padomju armiju, PSRS drošības dienestiem, īpašajām milicijas vienībām, kā arī ortodoksālo kompartijas spārnu, kas visiem spēkiem pretojās neatkarības atjaunošanai Latvijā, Lietuvā, Igaunijā. It īpaši efektīvi šīs savas spējas un īpašības LTF izmantoja 1990. gada rudenī, 1991. gada janvāra notikumu un augusta puča laikā, kad, izņemot organizētu Latvijas tautas nevardarbīgu pretošanos, mums nebija nekā cita, ko likt pretī neatkarības ienaidnieku uzbrukumiem.

Tagad tik skaidrs un vispāratzīts secinājums, bet toreizējā hipotēze ar grūtībām tika pamatota 1990. gada pavasarī un vasarā, kad pēc LTF spožās uzvaras vēlēšanās un 4. maija deklarācijas pieņemšanas šķita, ka LTF kā lielākās tautas daļas apvienojošs un organizējošs spēks vairs nebūs vajadzīga un to varēs aizstāt Augstākā padome un valdība, virzot un vadot neatkarības atgūšanas procesus. Tā domāja daļa Latvijas neatkarības piekritēju, taču, par laimi, man un pārējiem LTF vadītājiem izdevās pārliecināt gan Augstāko padomi, gan sabiedrību kopumā par LTF nepieciešamību izšķirīgos brīžos, kuri ar augstu varbūtības pakāpi nāks. Dzīve ļoti drīz arī pierādīja, ka mums ir taisnība, jo nepagāja ilgs laiks, kad LTF jau aizstāja gan armiju, kuras gluži vienkārši nebija, gan zemessardzi, kas vēl nebija izveidota, gan policiju, kas vēl nebija reformēta. Kas vēl nepārvērtējami būtiski, LTF skaidroja Latvijas cilvēkiem tābrīža stāvokļa un valdības īstenoto ekonomisko reformu būtību, cenšoties pēc iespējas mīkstināt to sekas. Mēs darījām visu, ko no mums prasīja situācija, arī to, ko tagad cilvēki kā pašsaprotamu lietu prasa no valdības un pašvaldībām, jo Latvijas valsts tolaik bija sava atjaunotnes ceļa pašā sākumā.

LATVIJAS TAUTAS FRONTES 3. KONGRESS

Kongress notika 1990. gada 6.–7. oktobrī. Kā liecina laikraksts “Latvijas Jaunatne”¹², tajā piedalījās 725 dalībnieki, to skaitā 612 izvirzītie delegāti no vietējām nodaļām, 104 iepriekšējās Domes un deviņi iepriekšējās Revīzijas komisijas locekļi, kuriem visiem kongress apstiprināja mandātus. Interesanti, ka šajā kongresā daudzi deputāti bez piederības LTF uzrādīja arī savu otro politisko organizāciju vai partiju, kurā viņi atradās. Tātad no minētajiem 725 “tikai” no LTF (tā saucamie tīrie tautfrontieši) bija 603 deputāti, bet no Latvijas Nacionālās neatkarības kustības vēl sevi uzrādīja 50, no Latvijas Demokrātiskās darba partijas – 22, no Vides aizsardzības kluba – 20, no Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas – 16, no Latvijas jaunatnes savienības (bijusī komjaunatne) – 8 un no Latvijas Sociāldemokrātiskās darba partijas – 6 deputāti.

Ikvienam no trim LTF kongresiem, kas notika līdz 1991. gada augustam, bija sava īpaša nozīme, ko noteica organizācijas programmatisko nostādņu evolūcija. Mēs pakāpeniski virzījāmies no Gorbačova pārbūves un demokratizācijas ideoloģijas uz pilnīgu Latvijas Republikas neatkarību.

No mana kā LTF tā laika līdera skatpunkta ārkārtīgi svarīga bija masu kustības struktūru un dalībnieku aktivitātes saglabāšana, jo uzskatīju, ka izšķirošie vēsturiskie notikumi vēl sekos.

LTF 3. kongress bija pēdējais kongress līdz Latvijas Republikas valstiskās neatkarības starptautiskai atzīšanai. Tā sekoja jau pēc astoņiem mēnešiem – 1991. gada 21. augustā, pēc puča izgāšanās Maskavā. Taču toreiz to vēl nezināja un uz to neceļēja gandrīz neviens no mums. Faktiskā neatkarības atjaunošana vēl šķita aiz kalniem kā smags daudzu gadu darbs. Aiz muguras bija LTF uzvara Augstākās padomes vēlēšanās un 1990. gada 4. maija Neatkarības deklarācija, ko tā pieņēma. Tas bija LTF

---

¹² *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 168, 9. okt.

divu gadu darba rezultāts, ko grūti pārvērtēt. Taču faktiskas neatkarības vēl nebija, to vēl nevarēja nodrošināt ne Augstākā padome, ne tās apstiprinātā valdība, kas balstījās uz veco birokrātisko aparātu. Priekšā vēl bija janvāra barikādes Rīgā un PSRS agonija 1991. gada augustā Maskavā. Tam visam bija jāsākas pēc dažiem mēnešiem, bet toreiz LTF valdīja zināms apjukums, jo izvirzītie mērķi – Augstākās padomes ievēlēšana un 4. maija Neatkarības deklarācija – bija sasniegti. Tajā pašā laikā toreizējās PSRS varas un represīvās struktūras likās nesatricināmi spēcīgas. Vai Latvijas faktiskā atzišana ir iespējama, un cik drīz? Vai vēl ir nepieciešama LTF, un kāda ir tās loma? Kas ir LTF sabiedrotie ceļā uz faktisko neatkarību? Uz šiem jautājumiem nācās meklēt atbildi LTF 3. kongresā, nepārprotami nonākot pie domas, ka “tas ir atkarīgs tikai un vienīgi no LTF gudrības, spēka, pašizliedzības, atbildības un izturības. Šodien Latvijā nav cita politiska spēka, kurš spētu īstenot tautas gribu”.¹³

Iekšpolitisko situāciju raksturoja arī tas, ka LTF 3. kongress vairs nenotika Latvijas kompartijas Centrālkomitejas Politiskās izglītības namā (tagad Rīgas Kongresu nams), kas atradās kompartijas kontrolē, bet darbs risinājās VEF Kultūras pilī. Uz to brīdi bija sašķēlušies arī Latvijas kompartija, atdaloties tās mazākajai nacionālkomunistiskajai daļai, kas, līdzīgi kā Lietuvā, izveidoja Latvijas Neatkarīgo komunistisko partiju, kas pārtapa Latvijas Demokrātiskā Darba partijā (LDDP) ar neapšaubāmu neslēptu mērķi noturēt valdošās pozīcijas, strauji attīstoties neatkarības procesiem:

Šodien šī partija vēlreiz kā hameleons mainījusi krāsu no sarkanas uz rozā un nu uz sarkanbaltsarkanu ar gandrīz izzudušu sirpja un āmura paklaudzināšanu uz tā ceļa, pa kuru drīz sāks ripot vecās partijas veco līderu jaunās karietes tieši uz kapitālismu, uz kapitālismu caur sociāldemokrātijas jaunaudzēm, lai tur pielietotu savus vecos sakarus un tautas veselībai un dzīvei nolaupītos īpašumus un līdzekļus savas turpmākās varas monopola nostiprināšanai.¹⁴

Bijušo LTF sabiedroto viedokļi, mainoties politiskajai situācijai, arvien vairāk sāka atšķirties. LTF 3. kongresā bija jānoformulē skaidra nostāja gan pret bijušajiem komunistiem Latvijas Demokrātiskās Darba partijas sastāvā, gan pret nacionālradikālajiem spēkiem, ko pārstāvēja Pilsoņu kongress. Izšķiršanās par labu nacionālradikālajiem spēkiem bija viens no nozīmīgākajiem 3. kongresa rezultātiem, bet

¹³ Fragments no Romualda Ražuka runas Latvijas Tautas frontes 3. kongresā. Runa glabājas R. Ražuka personiskajā arhīvā.

¹⁴ Turpat.

par to – vēlāk. Tā brīža politiskā aktualitāte bija cīņa par varu un ietekmi sarežģītā politiskā situācijā. Strauja notikumu attīstība un tas, ka Latvijas Neatkarīgā komunistiskā partija, vēlāk Latvijas Demokrātiskās Darba partija, bija mazākumā, salīdzinot ar ortodoksālo Latvijas Komunistiskās partijas daļu, t. i., “rubikiešiem”, kas vārdos un darbos palika uzticīgi Maskavai (pretēji procesiem Lietuvā, kur neatkarības pretinieki, sašķēloties kompartijai, palika mazākumā); drīz situācija mainījās, taču 1990. gada oktobrī šī bija viena no svarīgākajām politiskajām aktualitātēm.

Lai pilnībā izprastu LTF 3. kongresa lēmumu un gaisotnes noteiktās pārmaiņas LTF turpmākajā rīcībā, jāveic neliels ieskats LTF 3. kongresa priekšvēsturē.

Pirmais radikālais pagrieziens LTF politikā, manuprāt, notika 1989. gadā līdz ar LTF Domes valdes 31. maija aicinājumu, kad tika pieņemts lēmums par kursu uz pilnīgu Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu.

Par otro izšķirošo pagriezienu LTF politiskajā orientācijā līdz šim ir runāts un rakstīts mazāk, jo toreiz jau strādāja tautfrontiskā Latvijas Republikas Augstākā padome, bija pieņemta 4. maija deklarācija, un politiskās uzmanības centrs neapšaubāmi bija tur.

Runa ir par LTF 3. kongresu un tā pieņemtajiem dokumentiem 1990. gada 6.–7. oktobrī, kad LTF vēl samērā pieklusināti, bet jau nepārprotami reāli praksē uzņēma kursu uz Latviju kā demokrātisku un nacionālu valsti.

Ir grūti pateikt, kādā mērā šis lozungs, ja būtu pacelts visas LTF mērogā, teiksim, 1989. gada beigās, gūtu vispārēju atbalstu un cik šāds lozungs būtu palīdzējis vai traucējis LTF cīņai toreiz. Latvijas apstākļos toreiz tas noteikti būtu bijis pārāgri, jo nebija priekšnoteikumu – sabiedrības vairākuma atbalsta, kura vēl nebija iespējusi atbrīvoties no totālas komunistiskās ideoloģijas kontroles paliekām. Mēs sākām ar PSRS pārbūves politikas atļautiem atklātības un demokrātijas lozungiem un pakāpeniski nonācām līdz pilnīgi neatkarīgas un nacionālas valsts veidošanai. Pēc 31. maija aicinājuma, kad norima uzvirtojušās diskusijas un LTF absolūtā vairākumā pieņēma domu par atklāti deklarēto valstiskās neatkarības mērķi, priekšplānā izvirzījās jautājums, kāda tad būs šī neatkarīgā Latvija. Neapšaubāmi, katrs no mums nēsāja sirdī ideju par neatkarības atjaunošanu, tāpēc atklāti pacelt kopīgu neatkarības karogu bija vieglāk.

Taču ar atjaunotas Latvijas valsts nākotnes vīziju nebija tik vienkārši. Latvijas Tautas fronte kā plašu tautas masu apvienojoša organizācija savu uzskatu evolūcijā neizskatījās viendabīga: daudzi no Latvijas Nacionālās neatkarības kustības, kas iestājās par Latviju kā nacionālu valsti, darbojās arī Latvijas Tautas frontē. Vairākas LTF nodaļas savos uzskatos par Latviju kā par nacionālu valsti bija stipri radikālākas par LTF kopumā.

LTF vadības “pirmais ešelons”, kā to toreiz sauca un kas bija aizgājis uz Augstāko padomi, šo LTF radikalizēšanos nacionālajos jautājumos vēroja ar lielām bažām. Tam bija savi iemesli. Pirmkārt, Latvija vēl atradās pārejas periodā (atjaunoti bija tikai četri Satversmes panti), nepastāvēja daudzas neatkarīgas valsts struktūras, arī plašāka Latvijas sabiedrība vēl nebija gatava diskusijai par Latviju kā nacionālu valsti. LTF pirmais priekšsēdētājs Dainis Īvāns savā atmiņu grāmatā “Gadījuma karakalps” ar bažām apraksta notikušo LTF radikalizēšanos nacionālo uzskatu virzienā. Īvāns raksta par “cietpauraino prasību pret cittautiešu reemigrāciju”, kas 3. kongresa dokumentu formulējuma kontekstā izklausījies pēc deportācijas.¹⁵ Atceros 3. kongresa rezolūciju rediģēšanas procesu, kad pēc Īvāna uzstājīgajiem centieniem no dokumentiem “tika izravētas”, kā viņš toreiz izteicās, nacionālā ziņā radikālas tēzes. Tā domāja ne tikai Īvāns, tās bija Augstākās padomes un LTF frakcijas deputātu vairākuma domas. To var viegli izskaidrot – Latvijā pastāvēja divvaldība, PSRS un tās spēka struktūras Latvijas teritorijā bija realitāte. Kompartijas kontrolētie preses izdevumi joprojām biedēja ar “augoša nacionālisma draudiem” (“Cīņa”), un Augstākā padome baidījās no situācijas destabilizēšanās nacionālas dienaskārtības pieņemšanas dēļ.

LTF kā masu organizācijā, kas apvienoja savā sastāvā gan Latvijas Nacionālās neatkarības kustības, gan Pilsoņu Komitejas biedrus, kuri bija ievēlēti arī LTF Domē, šie nacionālās radikalizēšanās procesi noritēja daudz straujāk. Jūtot šīs pārmaiņas un izprotot nepieciešamību saglabāt nesašķeltu visas tautas kustību LTF, centos atrast kopsaucēju ar visiem politiskajiem spēkiem, kuri iestājas par Latvijas neatkarību. Mūsu attieksme pret Pilsoņu Kongresu bija visnotaļ iecietīga, lēmām par savstarpējo sarunu nepieciešamību (LTF valdes sēde 1990. gada 26. jūnijā; 1990. gada 11. augusta mītiņš pie Brīvības pieminekļa, veltīts 1920. gada Latvijas–Krievijas miera līgumam), rīkojām pasākumus kopā ar Pilsoņu Komiteju.¹⁶

Tautas Atmodas periodā pilsoņu kustība izveidojās divās Baltijas valstīs: Igaunijā un Latvijā. Pilsoņu Komiteju mērķis bija apzināt un reģistrēt katras valsts pilsoņus, tad cilvēki, kas bija pilsoņi līdz 1940. gadam, un viņu pēcnācēji ar noteiktu pārstāvniecības normu ievēlētu Pilsoņu Kongresu, kas “juridiski tīrā veidā”, izslēdzot pēc Latvijas Republikas okupācijas 1940. gadā iebraukušos, atjaunotu valsts neatkarību. Pilsoņu komiteja sākotnēji uzskatīja piedalīšanos LR Augstākās padomes vēlēšanās par nelietderīgu, jo tas esot okupācijas varas orgāns. Lai arī daudzi Pilsoņu Kongresa delegāti, ka arī Pilsoņu Komitejas vadība neatzina ievēlēto LR Augstāko padomi,

¹⁵ Īvāns, Dainis. *Gadījuma karakalps*. Rīga: Vieda, 1995. 303. lpp.

¹⁶ Goris, Jānis. 11. augustā pie Brīvības pieminekļa. *Latvijas Jaunatne*, 1990, 14. aug.

tomēr uzskatīja par iespējamu ar to sadarboties.¹⁷ Taču šeit radās viena liela problēma: Pilsoņu Kongresa radikālās prasības LR Augstākā padome nebija gatava atbalstīt. Redzot, ka Augstākā padome šos protestus neņem vērā, Pilsoņu Komiteja uzsāka parakstu vākšanu ar četrām pamatprasībām:

1. Visā pilnībā izvest okupācijas karaspēku līdz Saeimas vēlēšanām; 2. Nepieļaut pilsoņu kopuma izmaiņas līdz Latvijas Republikas faktiskās neatkarības un likumīgās valsts varas atjaunošanai; 3. Nepieļaut citu valstu pilsoņu piedalīšanos vēlēšanās; 4. Atturēties no jebkāda neatkarību ierobežojoša līguma slēgšanas ar PSRS.¹⁸

Tika savākti 80 tūkstoši parakstu, taču tam nebija reālas ietekmes uz Augstāko padomi.

Ar šodienas skatījumu, analizējot notikumus pirms LTF 3. kongresa un tā laikā, nākas atzīt, ka LTF pagrieziens uz nacionālāku uzskatu pusi notika LTF radikālāko biedru un nacionālajā ziņā radikālāko organizāciju, kas darbojās arī LTF, ietekmē. Šie radikāli nacionālie spēki savu nostāju bija definējuši jau Atmodas sākumā, taču LTF nobrieda to pārņemšanai tikai 3. kongresā.

Svarīgi nenovērtēt par zemu šo atsevišķo politiskā spektra segmentu savstarpējo uzskatu atšķirīgo radikalitātes līmeņu mijiedarbību, kas rezultējās ne vien LTF kursa maiņā, bet tieši tādēļ kopīgās sabiedriskās domas ietekmēšanā visā Latvijā, kas savukārt jau pastarpināti izrādījās sava veida spiedienu uz to pašu Augstāko padomi rīkoties straujāk un izšķirīgāk. Vienkārši izsakoties, pēctecīgi un pakāpeniski pārņemot šīs Pilsoņu Komitejas nostādnes nacionālajos un pilsonības jautājumos un izmantojot tos savā turpmākajā darbībā, LTF izdarīja to, ko nespēja izdarīt Pilsoņu Komiteja, darbojoties patstāvīgi.

Ļoti svarīgs 3. kongresa uzdevums bija “otrās elpas” raisīšana LTF, kuras darbība pēc titāniskā darba un uzvaras Augstākās padomes vēlēšanās bija manāmi apsikusi.

LTF aktivitāšu lejupslīdi 1990. gada vasarā bija izraisījusi tā dēvētā LTF pirmā ešelona aiziešana no mītnes Vecpilsētas ielā uz Augstāko padomi un pašvaldībām. Minēto tautfrontiešu ievēlēšana Augstākajā padomē bija mērķtiecīga un pašaizliedzīga LTF darba rezultāts. Šie panākumi bija tik strauji un pārlicinoši, ka gan LTF galvenajā mītnē Rīgā, gan LTF rajonu nodaļās nebija padomāts par nākamās, tā

¹⁷ Zīle, Ļubova. Sabiedrības spēku polarizācija. *Latvijas valsts atjaunošana: 1986.–1993.* Rīga: [Latvijas Universitātes žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds], 1998. 184.–185. lpp.

¹⁸ Turpat

saucamās otrā ešelona LTF paaudzes sagatavošanu. Ļoti bieži arī nebija skaidrības un noteiktības, vai pēc uzvaras Augstākās padomes vēlēšanās Latvijas Tautas fronte ir vēl nepieciešama, par ko virmoja atšķirīgi viedokļi.

Tāpēc LTF turpinātības atbalstītāju virsuzdevums 3. kongresā bija jaunu lideru izvirzīšana.

Tēze par to, ka faktiskā neatkarība vēl nav sasniegta, bet LTF vietā pagaidām nav, ko likt, patiešām arī guva absolūtā vairākuma atbalstu.

Galvenais ir jautājums – kam šodien ir vajadzīga LTF, un kam viņa traucē? Skaidrs ir viens – LTF ir vajadzīga visiem tiem, kas atbalstīja un darbojās tajā ar mērķi atjaunot patiesi brīvu, neatkarīgu Latviju. Bet LTF vairs nav vajadzīga tiem, kurus apmierina Latvijas formālās neatkarības sasniegšana un tas fakts, ka viņi patur monopolu uz tautas īpašumu.¹⁹

Kopš LTF dibināšanas bija jau pagājuši divi gadi. Trešajā kongresā nācās sniegt atbildi uz jautājumu par LTF rašanās apstākļiem:

Tautas atdzimšanas kustības PSRS neradās no zila gaisa. Padomju impērija tuvojās savam sabrukumam ekonomiskās krīzes un izsīkuma dēļ, bija palikusi viena vienīga, ļoti riskanta, 70 gadus neizmantota iespēja – vēlreiz sacelt tautu uz pseidorevolūciju. Šoreiz tukšumu maskēja nacionālā pacēluma vilnis, kas vienīgais vēl varbūt varēja labot valsts ekonomisko stāvokli un ļaut saglabāt varu tās monopolam PSRS. Iz-mantojot nacionālo pacēlumu, varēja nošaut vairākus zaķus vienlaicīgi – dabūt aizdevumus no ārzemēm, paceļot partokrātijas prestižu, otrkārt, iedot katram *homo sovieticus* rokā to, kas viņam šķita esam atņemts uz mūžiem – nacionālo apziņu. Lūk, kāda loma bija paredzēta Tautas frontēm, lai tās ar saviem nacionālajiem karogiem rokās un noslepkavoto senču dziesmām mutēs celtu vēlreiz godā senču slepkavas – komunistus, kas ar mieru saukties, vienalga, par ko, lai tikai saglabātu partijas īpašumus un varu pār tiem. Tas pavēra slūžas tik milzīgam Atmosdas enerģijas un tautas gara vilnim, ka izsita slūžas regulētājiem no rokām. Lūzuma brīdis, kad partokrātija zaudēja kontroli pār LTF, bija 31. maija Aicinājums uz pilnīgu neatkarību, pret federāciju ar fiktīvu suverenitāti.²⁰

¹⁹ Fragments no Romualda Ražuka runas Latvijas Tautas frontes 3. kongresā. Runa glabājas R. Ražuka personiskajā arhīvā.

²⁰ Turpat.

Tālākā notikumu attīstība bija labvēlīga Latvijas neatkarības straujai atjaunošanai un starptautiskas atzīšanas panākšanai. Bet – pirms tam vēl bija janvāris un augusts, neskaitāmi citi notikumi, kuros LTF bija milzīga nozīme.

Nozīme bija arī LTF sadarbībai ar Augstākajā padomē no LTF ievēlētajiem deputātiem, no kuru vidus nāca premjers Ivars Godmanis. Sen zināms fakts, ka, tautas kalpiem nokļūstot varas gaitēnos, ārpus iepriekš piedzīvotām neērtībām, sāk realizēties īpatnējs fenomens – īstās dzīvās atgriezeniskās saiknes novājināšanās starp tautu un valstsvīriem, kuriem piemīt tendence maldīties varas gaitēnos kā labirintā. To veicina lielā aizņemtība, no reālās sadzīves lielā mērā nodalītā dzīve bez nepieciešamības lietot sabiedrisko transportu, relatīvi liels atalgojums, arī varas apziņa noteikšanā pār cilvēku likteņiem un tautas mantu.

Stāvoklis Latvijā bija ļoti sarežģīts. Tajā savijās objektīva kompromisu nepieciešamība piekāpties savu principu priekšā, būt diplomātiem, lai izvairītos no iespējamās ekonomiskās blokādes no Krievijas puses, tajā pašā laikā spiedīga vajadzība realizēt reformas – tas viss bija ārkārtīgi grūti un bieži izraisīja gan nepamatotas, gan diemžēl pamatotas tautas dusmas un negatīvas attieksmes pieaugumu pret Latvijas Tautas

LTF pilnvaroto sapulce Rakstnieku savienības telpās 1990. gada oktobra sākumā. No kreisās: Ints Upmacis, Romualds Ražuks, Viktors Zaķis, Jānis Ruško. *Romualda Ražuka personiskais arhīvs.*

fronti. Ar tās veidolu tika personificēta Latvijas valdība un parlaments un praktiski visi Latvijā notiekošie ekonomiskie procesi.

Lūk, šeit tika ieguldīts milzīgs LTF darbs, virzoties uz konstruktīvu opozīciju tajos gadījumos, kad LTF ļaudīm visā Latvijā šķita labāk redzams, kas valstī notiek un kā tas jārisina, jo LTF ierindas biedri, vairums valdes un domnieku ar abām kājām stāvēja cieši uz zemes lielās pārkārtošanās purvā un pilnībā izjuta dzīves pulsu – tos no reālās dzīves un sadzīves problēmu ietekmes nenorobežoja ne parlaments, ne jo īpaši ministriju biezie mūri un smagās durvis.

LTF semināros un darba grupās ierindas tautfrontnieki papildus katra ikdienas darba un ģimenes pienākumiem regulāri strādāja pie ekonomiskās pārveides koncepcijas, privatizācijas, veselības aprūpes u. c. risinājumu mehānismiem un diskutēja ar “pirmo ešelonu”, tādējādi ietekmējot politiskos un ekonomiskos procesus valstī, maksimāli ieguldot savus spēkus, lai nodrošinātu un stiprinātu dzīvo atgriezenisko saiti “tauta – LTF – parlaments – valdība – tauta”.

LTF aktīva tikšanās ar LR Ministru padomes priekšsēdētāju Ivaru Godmani LTF galvenajā mītnē Vecpilsētas ielā 13/15. Aiz I. Godmaņa no kreisās – Atis Lejiņš, Visvaldis Aivars un Dainis Šēnbergs. *Romualda Ražuka personiskais arhīvs.*

Tikšanās LTF galvenajā mītnē Vecpilsētas ielā ar LTF ārzemju grupu delegātiem 3. kongresā. No kreisās: Atis Lejiņš, Inese Birzniece, Romualds Ražuks, Valdis Liepiņš, Uldis Klaus. Romualda Ražuka personiskais arhīvs.

Ar zināmu apjukumu, pēc tam – par apbēdinājumu mums bija jāsecina, ka “pirmais ešelons” minimāli piedalījās sava “šūpuļa” – Latvijas Tautas frontes – tālākā nostiprināšanā un attīstīšanā.

Bija vērojamas tendences skeptiski un “no augšas” vērtēt to darbu un iniciatīvas, kuras saviem kolēģiem tika piedāvātas “no apakšas”. Atskatoties un vērtējot valsts un LTF attīstību, var redzēt daudzas kļūdas, kuras nepieļaujot būtu bijis iespējams izvairīties no liela skaita šodienas problēmu. Nevar uzskatīt, ka tobrīd LTF jau bija savu lomu nospēlējusi un tai vajadzēja likvidēties, taču cilvēku dabā ir kļūdīties, un tā ir objektīva realitāte.

Bet atgriezīšos pie 3. kongresa. Pakavēšos pie paša kongresa gaitas, priekšsēdētāja vēlēšanām, kongresa rezolūcijas pieņemšanas.

Arī 3. kongresa delegātu nacionālais sastāvs raksturoja LTF sastāva ievirzi: no 633 kongresa delegātiem 609 bija latvieši, bet krievu bija divpadsmit.²¹ Tas bija vēl

²¹ Egle, Ināra. Pamosties kā pirms diviem gadiem. *Latvijas Jaunatne*, 1990, 9. okt.

viens objektīvs pamats nacionālas dienaskārtības straujai aktualizēšanai. Neaizmirsīsim, ka latviešu īpatsvars Latvijas PSR sakarā ar migrāciju no citām PSRS republikām bija krities līdz 50 %, šis fakts bija viens no Latvijas Trešās atmodas dzinūļiem, un LTF 3. kongresā tas beidzot atklāti izpaudās. Kongresā piedalījās arī LTF atbalsta grupu pārstāvji no ASV, Kanādas, Šveices un Zviedrijas, kā arī Gruzijas Tautas frontes pārstāvji.

Par LTF politisko virzību pa labi pēc būtības liecināja manas, viena no kandidātiem uz LTF priekšsēdētāja amatu, runas fragmenti, kur es uzsveru:

Mums jāaicina savās rindās jauni radikāli spēki. Mums klaji jāatzīst sava kļūda – nepiedalīties Latvijas pilsoņu tiesību aizstāvēšanas orgāna [Pilsoņu Kongresa – R. R.] veidošanā. Mums skaļi jāprasa Latvijas deokupācija. Tā ir mūsu vaina, ka, baidoties no nacionālistu zīmoga, mēs nestrādājām pie šīs idejas ārzemju presē.²²

Kongresa gaitā tika izvirzītas divas kandidatūras priekšsēdētāja amatam – ārsts Romualds Ražuks un komponists Imants Kalniņš. Pirms kandidātu uzstāšanās Imants Kalniņš lūdza, lai viņu raksturo viņa draugs Juris Dobelis.

Juris Dobelis: “Cienijamie kongresa delegāti un viesi! Arī es ļoti cienu Imantu Kalniņu, un arī es uzskatu viņu par savu draugu. Un tieši tāpēc es jūs lūdzu balsot par Romualdu Ražuku.” (*Smieklī, aplausi.*)

Romualds Ražuks: “Tuvākie sabiedrotie ir Pilsoņu kustība, domstarpības nevar traucēt mūsu visciešākajai sadarbībai. Otrs mūsu sabiedrotais, kurš visus šos gadus ir gājis mums pa priekšu, ir Latvijas Nacionālā neatkarības kustība, ar kuru mums vienmēr bijusi visciešākā sadarbība. Mēs iesim kopā ar sociāldemokrātiem, ar Zaļo partiju, ar Vides aizsardzības klubu, ar visām liberālajām grupām un partijām, kuras nupat dibinās Latvijā, ar Zemnieku savienību, kas ir nozīmīgs spēks, kurš pakāpeniski attīstās. Mēs iesim kopā ar tiem LTF biedriem, kas nav saistīti ar padomju partokrātiju un tās interešu aizstāvību.”

Ojārs Kehris: “Kā jūs redzat galvenās LTF darbības formas, lai demontētu sociāli administratīvo sistēmu Latvijā?”

---

²² Fragments no Romualda Ražuka runas Latvijas Tautas frontes 3. kongresā. Glabājas R. Ražuka personiskajā arhīvā.

Romualds Ražuks: "Pirmais un galvenais ir patiesa tautfrontība pašvaldību līmenī. Jāsāk šīs sistēmas demontāža no apakšas. Mums izdosies panākt patiesu tautvaldību, kad cilvēki paši lems savu likteni pagastos, novados; tad vairs nekāda vairāk vai mazāk totalitāra vara, nekāds militārs apvērsums nevarēs iznīcināt to, ko mēs esam sasnieguši."

Atbildot uz turpmākajiem jautājumiem, es izteicos, ka LTF ir galvenā masu organizācija, kas šobrīd spēj pasargāt Latvijas tautu, tās pastāvēšanu un izdzīvošanu:

Neapšaubāmi, mums ir jāiet uz visradikālāko ekonomikas reformu gadījumā, ja mēs gribam pretoties un panākt, lai kādreiz Latvijā būtu tāds dzīves līmenis un tādi apstākļi, kādi ir bijuši laikā līdz 1940. gadam. Nodrošināt arī īpašumu atpakaļatdošanu un privatizācijas procesā īpašumu nonākšanu pamatiedzīvotāju rokās.²³

Tā laika noskaņojumu LTF un ievērojamā sabiedrības daļā kopumā, galvenos problēmu mezglus es iezīmēju savā priekšsēdētāja kandidāta uzrunā kongresa delegātiem. Runu gatavojot, tika izsvērts katrs vārds, pārdomāta katra rindkopa.²⁴

Romualda Ražuka runa LTF 3. kongresā 1990. gada 7. oktobrī

Cienījamie tautfrontieši un viesi! Dāmas un kungi!

Man ir tas gods trešajā LTF kongresā atskaitīties jūsu priekšā par LTF darbu un situāciju pēdējo mēnešu laikā. Kā zināms, tas ir laiks pēc Latvijas formālās neatkarības pasludināšanas, kura notika 4. maijā un bija LTF divu darba gadu un uzvaras vēlēšanās rezultāts. Tas, ka šī formālā neatkarība vispār ir pasludināta, ir visas latviešu tautas, LTF un visu viņas sabiedroto sasniegums. Un ir pilnīgi skaidrs, ka galvenais LTF mērķis turpmāk ir šīs neatkarības faktiska atjaunošana, un tas nozīmē demokrātiskas brīvas Latvijas valsts atjaunošanu, kurā tiek ievērotas cilvēka tiesības un kurā līdz ar to pastāv cieņa un mīlestība pret Latvijas sakropļoto zemi un garīgi deformēto cilvēku, kurš tikai šādā pašcieņas un cerību gaisotnē spēs iecelt saulītē savu dzimteni un līdzcilvēkus.

Vai tas notiks, un cik drīz? Tas ir atkarīgs tikai un vienīgi no Latvijas Tautas frontes cilvēku gudrības, spēka, pašizliedzības, atbildības un izturības.

²³ LTF 3. kongresa, kas notika 1990. gada 6.–7. oktobrī, stenogramma. Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Tautas frontes nodaļas arhīvs.

²⁴ Šis un arī citu manu runu tapšanā lielu darbu ieguldīja Inguna Ebela, gan koriģējot stilu un valodu, gan papildinot tās ar svarīgiem politiskiem akcentiem. R. R.

Šodien Latvijā nav cita spēka, kurš spētu īstenot tautas gribu.

Tās nevar būt jaunās mazās partijas, kuras, kā jau to liecina pats nosaukums (*pars, partis* – latiniski ‘daļa’), pašos pamatos nespēj aptvert visus demokrātiskos spēkus Latvijā, un, ja skatās no ētikas puses, tad vēl jo vairāk tās nevar būt tās divas komunistu partijas, kuras, vismaz pēc viņu pašu vārdiem, ir desmitiem tūkstošu cilvēku lielas un no kurām viena turpina nest vārdu, kas jebkurai tautai, kura dzīvojusti pie šīs partijas autoritārā režīma, nozīmē tautas genocīdu un tās sociālās bāzes izpostīšanu. Tā ir PSKP. Un otra komunistu partija, kura līdz nesenam laikam bija tā pati PSKP, kļuva par nacionālkomunistu Latvijas kompartiju, saglabājot gan savu, baltiešu izpratnē, kauna traipam identisko nosaukumu, gan reālo varu centrā un uz vietām – gan īpašumu, gan monopolu tos sadalīt, izdalīt un padalīt.

Šodien šī partija vēlreiz kā hameleons mainījusi krāsu no sarkanas uz rozā un nu uz sarkanbaltsarkanu ar gandrīz izzudušu sirpja un āmura paklaudzināšanu uz tā ceļa, pa kuru drīz sāks ripot vecās partijas veco līderu jaunās karietes tieši uz kapitālismu jebšu uz kapitālismu caur sociāldemokrātijas jaunaudzēm, lai tur pielietotu savus vecos sakarus un tautas veselībai un dzīvei nolaupītos īpašumus un līdzekļus savas turpmākās varas monopola nostiprināšanai: vai mēs gribam, lai Latvijā turpina valdīt tā pati vecā partokrātija, kuras idejas iznīcināja milzīgu daļu latviešu un Latvijas minoritāšu, sakropļoja tautas dvēseli, padarot to par verga dvēseli, pārdeva, nodeva, kājām mīdija savu tautu jeb, kas nav mazāk pretīgi, noraudzījās uz savas tautas bojāeju, kuru organizēja Maskava un izpildīja partijas nelatviešu daļa?

Varbūt dažs labs teiks: “Ko tad viņš te tagad saka, kad tik daudz ir sasniegts, ir 4. maija Neatkarības deklarācija, ir Augstākā padome, tās Tautas frontes frakcija.” Jā, bet jebkurā kustībā, procesā ir brīži, kad vajag apstāties, palūkoties sev apkārt, kur tu esi, un tad doties tālāk jau ar pārliecību, ka esi izpratis situācijas būtību. Bezjēdzīgi skriet uz priekšu, neapzinoties situāciju un kas ir tavi līdzgaitnieki, vai tu esi vēl arvien kopā ar vai daļu no viņiem esi pazaudējis. To mēs darīt nedrīkstam.

Tautfrontieši! Pēdējā laikā pēc mūsu uzvaras vēlēšanās nepārtraukti tiek jautāts, vai Tautas fronte ir vajadzīga. Neatkarība ir deklarēta, parlaments ievēlēts, valdība iecelta... Tālāk viņi īsteno Latvijas *de facto* neatkarības atgūšanu. Tiek pausts arī uztraukums par it kā pagurumu LTF darbībā, par apsīkumu, cilvēku pievēršanos savām ikdienas vajadzībām bez iepriekšējās vēlmes un gatavības iesaistīties LTF aktivitātēs.

Jā, tās ir realitātes. Bet kādi ir cēloņi, un kā mums jārikojas turpmāk, un kā ir ar LTF nepieciešamību tuvākajā nākotnē?

Tāpēc izteikšu uzreiz savu pārliecību, ka LTF mums šodien ir vajadzīga vairāk nekā jebkad.

Jo ko tad mēs šodien esam sasnieguši? Mēs esam deklarējuši neatkarību, izcīnījuši ar milzīgām grūtībām iespēju deklarēt šo neatkarību parlamentā, kuru esam izvēlējuši okupācijas apstākļos. Mēs esam deklarējuši neatkarību 50 gadus okupētā valstī. Tas ir fantastisks sasniegums, bet šodien mēs redzam, ka ar to nebūt viss nav panākts.

Šī neatkarība vēl ir jāīsteno. Tātad tas darbs, kas mums priekšā, ir desmitiem, pat simtiem reižu grūtāks par jau paveikto. Un šeit neko nevar iesākt. Visi tie, kas noliedz LTF tālākās pastāvēšanas nepieciešamību, neko nevar likt šī spēka vietā.

Tas, protams, skan skaļi, ka šie paši vecie, sirmie vēži, jaunā kultūrē sarāpušies, stāsta, cik ļoti viņi mīlot savu tautu un kā pūlējušies 50 gados nodarīt tai iespējami mazāk ļaunuma.

Kas viņiem traucēja pa īstam būt ar LTF jau 1988. gada rudenī? Tās bija bailes no kritiena atpakaļ, bailes pazaudēt varu, izšķīstot kā parastam ierindas biedram bez privilēģijām milzīgajā tautas atdzimšanas kustībā.

Šeit es, protams, runāju par partokrātiju, bet nevis par DDP ierindas biedriem, kuriem tomēr arī reiz būtu pienācis laiks atbrīvoties no agrāko aizstāvju draudzības.

Bet atgriezīsimies pie jautājuma, kas tad padarīs Latviju reāli neatkarīgu un vai tam ir nepieciešama LTF. Šāda jautājuma nostādne arvien biežāk pavid rozā preses slejās un skan pat to cilvēku mutēs, kuri ir no it kā pavisam radikālām organizācijām, par kuriem daudziem nav skaidrs, vai viņi nenāk uz tām piestrādāt no mājas Brīvības un Stabu ielas stūrī.

Latvijas Tautas fronte, balstoties uz LNNK, VAK un helsinkiešiem, uz diviem gadiem bija visas tautas kustības avangards, LTF deputātu frakcijas panākums – formālā Latvijas neatkarība. Kā uzdevumu un kā spēkos lai viņi iet pa šo ceļu tālāk? Protams, Latvijas Tautas frontes un viņas sabiedroto.

Bet kas notiek? LTF agrākie sabiedrotie – daļa nacionālkomunistu, kuri, pateicoties LTF, ir ieņēmuši savus krēslus valdībā u. c. amatos, – šodien rāda fronteī zobus un ne tikai rāda, bet lieto tos pilnā sparā un ne vairs tikai paslepūs, no mugurpuses plēšot bikšu staras, bet atklāti sejā pašai tautai.

Liela daļa avižu, radio, TV, kas divus gadus katru dienu propagandēja LTF, nu jau vairākus mēnešus izliekas, ka LTF neko nedara, bet pašā pēdējā laikā iet uz atklātu LTF noniecināšanu, pat iznīcināšanu. Jā, vai LTF ir vajadzīga? Lielākajai tautas daļai, kā liecina aptaujas, nerodas šaubas, ka LTF ir vajadzīga.

Galvenais ir jautājums – kam šodien ir vajadzīga LTF, un kam tā traucē? Skaidrs ir viens, LTF ir vajadzīga visiem tiem, kas atbalstīja un darbojās tajā ar mērķi atjaunot patiesi brīvu, neatkarīgu Latviju.

Bet LTF nav vairs vajadzīga tiem, kurus apmierina Latvijas formālās neatkarības sasniegšana un tas fakts, ka viņi patur monopolu uz tautas īpašumu.

Un te nu seko ļoti smags jautājums, kuram šodien, es uzskatu, jāskan no šīs tribīnes. Kas radīja Latvijas Tautas fronti un līdzīgas tautas kustības citās okupētajās PSRS republikās? To vajadzēja diskutēt pirms gada. Jā, tas bija riskanti, bet šogad ir jau lietiskie pierādījumi tam visam. Kas tad ir mūsu agrākie sabiedrotie?

Šodien vara pār lielāko daļu tautai nolaupītā īpašuma joprojām ir tās partijas funkcionāru rokās, kura pirms 50 gadiem solīja padarīt tautu bagātu, bet īstenībā noveda pusi tautas līdz nabadzības sliekšnim. Šiem cilvēkiem LTF bija nepieciešama līdz formālai neatkarības pasludināšanai, attiecīgu likumu pieņemšanai, līdz ar to iegūstot iespēju šos partijas īpašumus privatizēt caur akciju sabiedrībām u. c. uzņēmumiem, bet joprojām paturot tos savās rokās. Ja viņi vēl nav uzsākuši ļoti aktīvu kampaņu pret LTF, tad tikai pateicoties tam apstāklim, ka vēl nevēl pilnīgi droši un spēcīgi.

Bet cīņas kampaņa pret LTF ir uzsākta, tiek iesētas sēklas par LTF nevajadzīgumu, LTF frakcijas nespēju risināt valstiskas problēmas, par Ministru padomes vadošo lomu Latvijas atjaunošanā utt.

Bet ministrijas ir tieši tas partokrātijas spēka koncentrāts, ar kuru nav varējusi tikt galā ne tauta, ne tās ievēlētā parlamenta frakcija.

Ministriņās valda tas pats funkcionāru aparāts, kas tur ir desmitiem gadu barojušies uz tautas rēķina un ne mazākā mērā nav noskaņots kaut ko radikāli mainīt, jo ikviens radikāls pārmaiņa ir vērsta pret viņiem.

Tie daži cilvēki, kuri ir ienākuši Ministru padomē un resoros no Tautas frontes, neko nevarēs mainīt.

Te ir jāgrauj vecais pašos pamatos, izmantojot par sviru visas tautas spēku, jo ministrijas šodienas Latvijas apstākļos varbūt arī nespēj nosargāt Latviju pret izlaušanās, taču viņu pienākums ir šo izlaušanos sev padotajos resoros kontrolēt un ziņot par to tautai. Tas netiek darīts.

Jāsaka, ka liela daļa no tā, kas notiek Latvijā pēdējos divos gados, norisinās pēc Maskavas scenārija. Kaut vai Baltijas nacionālo atdzimšanas kustību pieļaušana un akceptēšana.

Tautu atdzimšanas kustības PSRS neradās no zila gaisa. Padomju jeb, pareizāk, komunistu impērija tuvojās savam sabrukumam ekonomiskās krīzes un iznīkuma dēļ. Bija palikusi viena vienīga, ļoti riskanta un 70 gados neizmantota iespēja – vēlreiz pacelt tautu uz pseidorevolūciju ar tukšiem solījumiem. Šoreiz solījumu tukšumu maskēja ar nacionāla pacēluma vilni, kas vienīgais varbūt vēl varēja labot ekonomisko stāvokli un ļaut saglabāt varu tās monopolam PSRS.

Izmantojot nacionālo pacēlumu, cerēja ar vienu šāvieni nošaut vairākus zaķus. Pirmkārt, sadabūt aizdevumus no ārvalstīm, paceļot partokrātijas prestižu pasaules acīs, spēlējot demokrātiju.

Otrkārt, iedot katram *homo sovieticus* rokā to, kas viņiem šķita esam atņemts uz mūžiem – nacionālo apziņu, ka viņš ir igauņis, latvietis, ukraiņis, gruzīns. Atgādināt, ka viņam, velns parāvis, ir sava Ukraina un Latvija, kas taču viņam pieder.

Lūk, kāda loma bija paredzēta Tautas frontēm, lai, treškārt, tās ar saviem nacionālajiem karogiem rokās un noslepkavoto senču dziesmām mutēs celtu vēlreiz godā savu senču slepkavas – komunistus, kas ir ar mieru saukties, vienalga, par ko, ka tikai saglabāt partijas īpašumus un varu pār tiem.

Uzzināt visu patiesību par komunismu nevis kā par abstraktu skaistu ideju, bet par komunismu kā totalitāra valsts režīma variantu, kurš aizvien un visās valstīs ir izpaudies kā genocīds pret savu tautu.

Pasaulē nav precedenta, kur komunistisks režīms nebūtu novedis valsti līdz morālas, politiskas un ekonomiskas krīzes situācijai. Tas, ka vairākās valstīs pastāv kompartijas, ir normāli, un tur tās parasti aptver 6–8 % no partejiskiem pilsoņiem.

Šodien, kad Latvijas cilvēkiem divus gadus ir bijusi iespēja iegūt pietiekamu informāciju par bijušā režīma sekām, par dzīvi un politiku citās valstīs, ir jābūt pilnīgai skaidrībai par savu nostāju pret komunisma ideoloģiju un tās bijušajiem nēsējiem un realizētājiem Latvijā.

Paveroties uz Austrumeiropu, redzam, ko Rumānijā un Bulgārijā nesēn darīja bijusī partokrātija, kura it kā atbalstīja tautu atmodu, tā neatteicās no varas monopola un izlēja tautas asinis.

Kāds pamats mums ir domāt, ka Latvijā šī partokrātija rīkosies savādāk? Nav pamata. Gluži otrādi. Vējam mainoties un krīzes brīdī, šie cilvēki, kuri liela daļa ir DDP un kuri ir tieši vai netieši saistīti ar noziegšanos pret savu tautu, mūs nešauboties vai šauboties, bet nodos.

Ko šodien dara DDP, lai pārtrauktu Latvijas izlaupišanu? Ko dara tās biedri, lai pārveidotu dzīvi Latvijā? Neko. Šie biedri turpina ieņemt administratīvi komandējošus amatus ministrijās un resoros, kas turpina pasīvi eksistēt vai pat piedalās kaitniecībā.

Tādēļ, izmantojot šo tribīni, es no sirds aicinu bijušās PSKP ierindas biedrus, Latvijas cilvēkus pieslieties vispārējai tautas kustībai LTF.

Cik dabīgi tas viss bija! Un kā mēs uz to uzķērāmies un gājām! Vai tam ir pierādījumi? Cik uziet! Mums, eksperimenta trusīšiem, Baltijas Tautas frontēs caur sviedriem un asarām un parakstu vākšanu bija it kā jāizcīna tas viss, ko jau augšā

sen bija nolēmuši mums dot, – valoda, zonālais laiks, suverenitāte, partijas vadošās lomas atcelšana, kuru, starp citu, latviešu tūļības dēļ vispirms atcēla Krievijā.

Īsāk, visu to, ko mēs te “izcīnījām”, saņemdami par to milzīgu gandarījumu, citās republikās, piemēram, Uzbekijā, Kirgizijā, Kazahijā,²⁵ to iedeva tāpat bez nekādas vispārējas tautas atmodas un parakstu vākšanas. Tika izlietas arī asinis – Armēnijā, Gruzijā, Azerbaidžānā, kur, balstoties uz Baltijas valstu pieredzi, pieprasīja neatkarību uzreiz, pārkāpjot to scenāriju un rindas kārtību, kāda bija paredzēta Maskavā.

Tā Aizkaukāza sievietes un bērni ar savām asinīm dabūja samaksāt par *perestroikas* scenārija pārkāpšanu un par to, ka šeit prasības nāca pa tiešo tikai no tautas, bez kopīgi ar partokrātijas akceptu organizētu tautas fronšu līdzdalības.

Aizkaukāzā nebija paredzētas Baltijas tipa tautas frontes, tur tās radās stihiski, augšām pretojoties, jo nebija instrukciju tās pieļaut jau 1988.–1989. gadā.

Un Tautas frontes aktivitātes Gruzijā 1988. gada rudenī patiesi sacēla LTF emisāri no Latvijas, par ko Gruzijas valdība izrādīja milzīgu sašutumu, pieprasot nepieļaut Ingūnas Ebelas aktivitātes Gruzijā, organizējot tur Tautas fronti. Līdzīgi gāja Ulđim Bērziņam Vidusāzijā, kur čeka viņu fiziski iesēdināja lidmašīnā un izraidīja.

Taču Baltijas tautas 1988. gada rudenī bija gaidījušas 50 smagus gadus, un tas, ka pēkšņi nelika cietumā, ka simtiem tūkstoši Latvijas cilvēku cēlās un teica to, par ko agrāk uzdrošinājās runāt tikai reti patrioti, tas pavēra slūžas tik milzīgam atmodas, enerģijas un tautas gara vilnim.

Lūzuma brīdis, kad partokrātija zaudēja kontroli pār Baltijas frontēm, bija 31. maija aicinājums uz pilnīgu neatkarību, pret federāciju ar fiktīvām suverenitātēm.

Lai atceramies, kādas jukas valdīja 1989. gada vasarā, kad vieni Tautas frontes līderi izstājās no kompartijas, bet citi LTF komunisti vēl mēģināja glābt federācijas un partijas atjaunotnes ideju.

Neminēsim šeit uzvārdus, bet daudzi no tiem stāvēja pirmajās cīnītāju rindās LTF 1. kongresā un šodien ir Latvijas Republikas parlamentā.

Tie ir cilvēki, kuri zina un pieturas pie jau minētā Maskavas partokrātijas scenārija. PSKP bez ievērojamām metamorfozēm kā ārējo, tā iekšējo ekonomisko faktoru dēļ nevarēja paturēt varu savā iepriekšējā veidā, tā uzliek jaunu masku un dodas uz kapitālismu.

Perestroikas pamatprincipi: 1. Režīms var turpināt pastāvēt bez ideoloģijas, balstoties vienīgi uz armiju un VDK; 2. Privātīpašums netraucē režīmam, jo vienalga nonāk to rokās, kam ir vara. No tā izriet, ka nav jācīnās ne ar baznīcu, ne ar mākslu.

²⁵ Tagad Uzbekistāna, Kirgizstāna, Kazahstāna.

3. Daudzpartiju sistēma nav bīstama. 4. Bijušie partijas funkcionāri atraujas no partijas, nozākā to un līdz ar to iegūst morālas tiesības uz jauniem īpašumiem. 5. Čeka iesaistās un palīdz antikomunistiskā propagandā. 6. Augstākajā padomē gandrīz vairs nav strādnieku un kolhoznieku, bet “Demokrātiskās Krievijas” blokā atklāti piedalās deputāti – bijušie čekas izmeklētāji un represiju organizētāji. 7. Rodas akciju sabiedrību jautātās apvienības, kuras vada krievs, čekas darbinieks. 8. Slēpta terora atmosfēra, pazīstamu personību noslepkavošana.

Tomēr šis lūzuma brīdis LTF stratēģijā un taktikā LTF nesagrāva un līdz atklātai konfrontācijai nenoveda.

LTF vēl bija vajadzīga, lai izietu cauri abās vēlēšanās, lai nonāktu līdz finišam 4. maijā, jo šodien varam aizvien no jauna pārliecināties, ka vienai daļai LTF aktīvāko cīnītāju fronte ir bijusi vienīgi tramplīns ietīkšanai parlamentā un valdības amatos.

Tā ir to kompartijas izcelsmes cilvēku grupa, kuri vēlas iet tālāk citā lomā, paņemt līdzšinējās LTF avangarda funkcijas. Tā sacīt, partija – tautas hegmons.

Par nožēlošanu, kā jau teicu iepriekš, tā ir partija, kura izveidojusies uz bijušās PSKP bāzes, lai kā tā sauktos šodien, bet tās skeletu veido tie cilvēki, kuri gadu desmitiem stingri pieturējās pie komunisma idejām. Šie cilvēki atkal ir visi kopā un pārdēvējas.

Protams, Baltijas tautu problēma ir tā, ka liela daļa talantīgu, gaišu cilvēku bija spiesti iestāties vienīgajā partijā, lai varētu attīstīties savā profesijā. Toreiz reti kurš bezpartejiskais ieņēma atbildīgu posteni, vienalga, kurā zinātnes, kultūras vai mākslas jomā. Desmitiem tūkstoši cilvēku necerēja sagaidīt citus laikus, citu režīmu un mēģināja pielāgoties, lai gluži vienkārši varētu normāli strādāt. Bija arī pārliecināti komunisma ideju piekritēji, jo komunisma ideju atspoguļojums padomju presē bija pieejams vienīgi no pozitīvās puses. Tikai gadu pusotru plašākām tautas masām ir radusies iespēja to uzzināt arī no otras puses.

Tie, kuri radīja pārmaiņas, tālāk vairs neies, viss ir panākts. Tagad – varas nostiprināšana. Nav diferences starp sāncenšiem.

Jeļcins no visiem likumiem nav apstiprinājis vienu vienīgo demokrātisko likumu par vietējo pašpārvaldi.

Šodien Krievijā nav nevienas demokrātiskas kustības, ne arī tradīciju, kas spētu pretoties autoritārās varas izveidei.

Nekad agrāk nav bijis tāda brīža, kad pasaule tik slikti izprastu to, kas patiesībā notiek PSRS, kuras režīmam pasaulē nav analoga, kā arī nav nekā analoga padomju čekai.

Manuprāt, tas lieliski palīdz pilnībā izskaidrot stāvokli Latvijā. Tautas fronte tika atļauta, bet mēs izrāvāmies no kontroles ar savu 1989. gada 31. maija aicinājumu, kad praktiski vesela tauta pārņēma LNNK radikālo programmu.

Šodien mēs redzam, ka tikai divi nosacījumi varbūt var glābt Latviju – radikāla politiska un sociāli ekonomiska programma un milzīgas tautas kustības atbalsts tās realizēšanai. Tieši tāpēc šodien, pirms aiziešanas no zāles, ir jāpasaka viss, kas varētu noskaidrot situāciju tiem Latvijas cilvēkiem, kuri vēl spītīgi turas pie citiem uzskatiem – glābt Latviju caur partijām jeb pazudināt to caur komunistu partijām pēc savas būtības.

Tiem, kuri šodien noliedz Latvijas Tautas frontes pastāvēšanas nepieciešamību un nepiedalās tās darbībā šauri merkantilu mērķu dēļ, ir jāapzinās, ka varbūt tieši viņu enerģija palīdz izšķirt Latvijas likteni par labu tautai. Es varu vienīgi atkārtot Domē teikto: “Mums nav tiesību šodien stāvēt malā no Latvijas Tautas frontes, kura var panākt brīvību latviešu tautai un Latvijas minoritātēm. Pa daudziem gadu desmitiem vai pat gadu simteniem uzzied tas zieds, kas saucas par tautas atmodu, un to nedrīkst ļaut sabradāt. Baltu tautu likteņvēsturē ir grūti posmi, un tiem mēs, balti, esam godam tikuši pāri. Vai tad šoreiz apkaunosim savu senču piemiņu aizmūžos un savu nākamo paaudžu nākotni?”

Ir grūti, bet šodien domāt tikai par utilitārām lietām, kad jāizšķir tautas liktenis varbūt gadsimtos uz priekšu, ir negods. Katrs tautfrontietis var un tam jāatrod sevi spēki, izsverot reālo situāciju, piedalīties kopīgā lietā, Latvijas glābšanā un atjaunotnē. Ir jāsaprot, ka tas apsikums un pagurums, kas mūsos pēdējā laikā, ir gluži dabīgs, bet tikpat dabīgi un goda lieta ir tikt tam pāri.

Mums jāatsakās no tiem, kas ir apkaunojuši LTF idejas, nosveroties pa labi, un jāaicina līdz ar to, mainoties uz augšu, savās rindās jauni radikāli spēki.

Mums šodien klaji jāatzīst sava kļūda, nepiedalīšanās Latvijas pilsoņu tiesību aizstāvības orgāna veidošanā.

Mums skaļi jāpasaka visai pasaulei, ka mūsu mērķis ir Latvijas deokupācija. Tā ir mūsu vaina, ka baidoties no nacionālistu zīmoga, mēs nestrādājām pie šīs idejas ārzemju presē. Tiesa, ka Rietumu valdībām, kuras spekulē ar PSRS, šī doma bija nepieņemama, bet starptautiskās tiesības ir mūsu pusē. Iespējams vai neiespējams – nedrīkst būt kritērijs visas tautas kustībai, no morāles viedokļa kritērijs var būt objektīvā realitāte, kas jāanalizē caur starptautisko tiesību prizmu. Un gan pienāks Latvijas reize, tas brīdis, kad ārvalstu valdības būs spiestas savu demokrātijas tradīciju uzspiesto rāmju dēļ atrisināt Otrā pasaules kara seku jautājumu līdz galam.

Tas, ka šodien Pilsoņu Kongress nav tāds, kā gribētos viņu redzēt, ir mūsu pašu nolaidības dēļ. LTF lielākais panākums ir tas, ka tā ir atjaunojusi cilvēkos Latvijas politisko valstiskuma apziņu. Atjaunojusi šo apziņu, neraugoties uz to, ka tika iznīcināts valstiskuma institūts un liela daļa šo Latvijas valstiskuma apziņas nēsātāju.

Kādi ir secinājumi?

Latvijas Tautas fronteī ir jāpaliek par to spēku, kas atjaunos Latvijas neatkarību un cilvēku tiesības;

LTF ir jābūt augsti morālai, ar politisku avantūriskumu un apšaubāmiem kompromisiem nesaistītai organizācijai;

LTF ir jābūt tautas atbrīvošanās cīņas politiskajam avangardam;

LTF ir neatliekami jārealizē pārmaiņas tautas dzīvē, jāiesaistās tautas ikdienas problēmu risināšanā vietējās pašpārvaldēs;

LTF ir jānodrošina pastāvīga atgriezeniskā saite starp tautu, parlamentu un valdību;

LTF ir jāpanāk veco valdības struktūru gāšana; LTF ir jāaptur Latvijas izlaupišana;

LTF ir jārisina demogrāfijas un bērnu tiesību jautājumi;

LTF ir maksimāli jācenšas iesaistīt ārvalstu pilsoņus Latvijas problēmu atbalstīšanā.²⁶

LTF 3. kongresā par LTF priekšsēdētāju tika ievēlēts Romualds Ražuks, bet par LTF priekšsēdētāja vietnieku – Ivars Redisons.

LTF kārtējā 1990. gada darbs, ietverts priekšlikumos, tika atspoguļots kongresa rezolūcijās.

LTF Programmas un statūtu jaunās redakcijas izstrādāšanai LTF savā 1990. gada 21. jūlija Domes sēdē apstiprināja īpašu komisiju, un par tās vadītāju apstiprināja Romualdu Ražuku.

Komisijā ietilpa tiem laikiem mērenākie LTF darbinieki, Augstākās padomes deputāti Indulis Bērziņš, Ita Kozakeviča, Jānis Krūmiņš, Andrejs Pantelējevs un bez tam vēl Māris Lukaižis, Vilnis Meliņš, Egils Radziņš, Ints Upmacis, Mārtiņš Virsis, Juris Kokins, Uldis Augstkalns. LTF radikālāk domājošos pārstāvēja Augstākās padomes deputāti Imants Geidāns un Juris Dobelis, kā arī Ainars Bašķis un Mārtiņš Grigulis – tikai četri no 17 cilvēku kopskaita. Tāpēc es nevaru teikt, ka LTF trešā programma būtu organizācijai “radikālu” uzspiesta. Ar jēdzieniem “mērenie” un “radikālie” es šeit apzīmēju attieksmi pret nacionālas valsts vīziju un pilsonības institūtu.

²⁶ Romualda Ražuka runa Latvijas Tautas frontes 3. kongresā. Glabājas R. Ražuka personiskajā arhīvā.

Biedrības “Latvija – Azerbaidžāna” prezidents Faigs Safarovs apsveic ar ievēlētānu LTF priekšsēdētāja amatā. *Romualda Ražuka personiskais arhīvs.*

“Radikālo” uzskati bija tuvi vai sakrita ar Pilsoņu Kongresa nostāju, “mērenie” varbūt tiem pakāpeniski tuvojās, taču nebija gatavi to straujai ieviešanai.

Patiešām, LTF trešajā programmā²⁷ jau redzam principiāli jaunus akcentus. Vispārīgie principi deklarēja, ka LTF “latviešu nācijas atdzimšanas un visu Latvijas iedzīvotāju labklājības interesēs cīnās par [...] nacionālas valsts atjaunošanu”. Tiem laikiem visai “agresīvi” skanēja postulāti par Latvijas deokupāciju, PSRS iestāžu darbības izbeigšanu, par sarunām ar PSRS. Sadaļā par cilvēktiesībām jau vidēja jēdziens par “nacionālo pašapziņu”. Programmas sadaļas par nacionālo politiku un kultūru, izglītību un zinātņi atspoguļoja latviešu nācijas izdzīvošanai nepieciešamās pārmaiņas.

Pirmajā pantā ir skaidri pateikts: “Latvijai jābūt gan demokrātiskai, gan latviskai.” 6.3. pants runā par latviešu

valodu kā valsts valodu un labvēlīgu psiholoģisko vidi tai. 6.4. pantā ir runa par “nacionālās identitātes veidošanu latviešiem”, bet punktu uz “i” uzliek 6.5. pants, sakot, ka Latvijas valsts īpaši atbalsta un veicina Latvijas pamattautu – latviešu un lībiešu – EKONOMISKO un KULTŪRAS ATTĪSTĪBU. Programmas sadaļa “Kultūra, izglītība un zinātne”, cita starpā, pieprasa “attīstīt patstāvīgu nacionālās izglītības sistēmu un zinātņi, protams, faktiski liekot vienlīdzības zīmi starp jēdzieniem “nacionāls” un “latvisks”

Ar visu to 3. kongresā LTF vadība iespējamo pagrieziena nacionālākas orientācijas virzienā nekādi – vismaz skaļi – neafišēja. Jaunā labotā LTF programma tika apspriesta LTF Domes sēdē 14. septembrī, un vienīgais, kurš uzreiz saskatīja LTF kursa izmaiņas, bija LNNK priekšsēdētājs Eduards Berklavs. Viņš intervijā Inārai Eglei

²⁷ *Latvijas Tautas fronte, 3. kongress: Programma. Statūti. Rezolūcijas.* Rīga, 1990. 2000 eksemplāri.

atzīstas, ka “projekts iepriecina, jo LTF pašos pamatos uzņemas rūpes par latviešu izdzīvošanu”.²⁸

Mūsu pretinieki gan ātri pamanīja LTF programmatisko nostāju pārmaiņas, par ko var pārliecināties publikācijā Latvijas kompartijas avīzē “Cīņa”:

Šodien jau acīmredzams kļuvis fakts, ka Latvijas Tautas fronte pilnībā apvienojusies ar ultralabējiem spēkiem. Bet mēs esam pārliecināti, ka latviešu tauta nesekos profašistiski noskaņotiem lideriem, kuri neslēpj savus nekrietnos nodomus.²⁹

Latvijas PSR Valsts drošības komitejas Informācijas analīzes daļas un “Z” daļas (pakļautas PSRS Valsts drošības komitejas Konstitucionālas iekārtas aizsardzības pārvaldei) informācijas apkopojumā par LTF 3. kongresu atzīmēts, viņuprāt, būtiskākais.

Cita starpā R. Ražuks atzīmēja: “[...] pie visa ir vainīgi komunisti. Tādēļ visu varu nepieciešams koncentrēt pašvaldības orgānu rokās [...] gadījumā, ja nebūs nopietnu pārveidojumu kā Čehoslovākijā un Ungārijā, tad var notikt tāpat kā Bulgārijā un Rumānijā [...]. Nedrīkst norobežoties sīkās partijās, jo komunistiskā impērija tuvojas kraham [...] pats lielākais LTF sasniegums ir apziņas nostiprināšana tautā par nepieciešamību atjaunot Latvijas valstiskumu.”³⁰

LTF 3. kongresā organizācija sasniedza to nacionāli labējo uzskatu punktu gan pilsonības, gan nacionālajos jautājumos, kurus vairs nemainīja. Ar šīm LTF kongresa nostājām mēs lielākoties dzīvojam arī šodien trīsdesmit gadus pēc tā norises.

LTF 3. kongresa pieņemto rezolūciju vidū būtiskas bija vairākas rezolūcijas.

“Rezolūcijā par komunistiskā režīma noziegumiem Latvijā” kongress prasīja Latvijas Republikas Augstāko padomi atzīt komunistiskā režīma noziegumus Latvijā par noziegumiem pret cilvēci un saskaņā ar to izdarīt izmaiņas Kriminālkodeksā; izveidot ārkārtas valdības komisiju šo noziegumu izmeklēšanai; pārtraukt Padomju Savienības Komunistiskās partijas (Latvijas Komunistiskās partijas) un Valsts

²⁸ Drīkst vai nedrīkst atskatīties: Eduards Berklavs intervijā Inārai Eglei. *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 165, 3. okt.

²⁹ PSRS un Latvijas PSR Konstitūcijas un pilsoņu tiesību aizstāvēšanas komitejas paziņojums “Par attieksmi pret Latvijas Tautas frontes III kongresa pieņemtajiem lēmumiem”. *Cīņa*, 1990, 23. okt.

³⁰ *Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšana dokumentos (1945–1991)*. 3. sēj. Pārejas periods (1990. gada 4. maijs – 1991. gada 21. augusts). Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmijas Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 2015. 79. lpp.

Pirmā intervija pēc LTF 3. kongresa. Jāņa Lāča foto.

drošības komitejas darbību Latvijas Republikā, konfiscējot tām piederošo mantu; atzīt latviešu nacionālo partizānu cīņu, godinot to piemiņu; kopā ar citām valstīm organizēt starptautisku tribunālu Nirnberga-2.

“Rezolūcijā par PSRS Bruņoto spēku statusu Latvijā” kongress prasīja noteikt termiņus PSRS karaspēka izvešanai, bet vietējām pašvaldībām inventarizēt karaspēkam piešķirtās teritorijas un būves, aprēķinot Latvijai nodarītos zaudējumus.

“Rezolūcijā par ražošanas attiecībām laukos” kongress galvenokārt prasīja atdot zemes bijušajiem īpašniekiem un izstrādāt valdības priekšlikumus saimniecību nodrošināšanai ar ražošanas līdzekļiem un būvmateriāliem.

“Rezolūcijā par ANO Bērnu tiesību konvencijas pieņemšanu” bija prasība, lai LR Augstākā padome un valdība savā likumdošanā un darbībā ievērotu Konvenciju, nodrošinot tautas normālu attīstību.

“Rezolūcija pilsonības jautājumā” izteica prasību Augstākajai padomei pieņemt Imigrācijas likumu par kārtību, kādā atjaunojama Latvijas Republikas pilsonības

institūta darbība. Faktiski tika pieņemta pamatnostādne par to, ka Latvijas Republikas pilsoņu kopumu veido personas, kas bijušas Latvijas Republikas pilsoņi 1940. gada 17. jūnijā, un to pēcnācēji. Šo principu LTF 3. kongress pieprasīja atzīt LR Augstākajai padomei un vienlaikus prasīja atcelt PSRS Augstākās padomes Prezidija 1940. gada 7. septembra dekrētu par PSRS pilsonības piešķiršanu Latvijas Republikas pilsoņiem. Līdz ar to patiesībā tika ielikts pamats vēlākajam LR Augstākās padomes lēmumam par Latvijas Republikas pilsoņu loka noteikšanu, kurš galu galā bija pamatā pirmajam pēckara, t. i., 5. Saeimas vēlēšanām 1993. gadā, pēc kurām Latvijas Republikas Satversme tika atjaunota pilnībā.

1990. gada galvenā diskusija raisījās ap problēmu par tā saukto pilsonības nulles variantu, kas tika akceptēts kaimiņvalstī Lietuvā, un stingro, kā mums toreiz likās, Pilsoņu Kongresa variantu. Diskusijās šie abi varianti tika pretstatīti viens otram.³¹ LTF 3. kongresā deklarētā vislabvēlīgākā nostāja pret Pilsoņu Kongresu,³² kā arī atzinums par LTF sadarbības partneriem³³ un LTF tuvošanos tā “pilsoņu loka” koncepcijai, ļāva Latvijai atrast vidusceļu starp šiem, no pirmā acu uzmetiena nesamierināmajiem viedokļiem.

Pārējās rezolūcijās Latvijas Tautas fronte atbalstīja Latvijai lojālu aizsardzības organizāciju izveidi, aicināja pasteidzināt likuma “Par arhīviem” izstrādāšanu un pasludināt visu naidīgo struktūru dokumentus par Latvijas nacionālo īpašumu, kā arī panākt ar represijām saistīto dokumentu atdošanu Latvijai.

LTF 3. kongress arī pieņēma aicinājumu Latvijas iedzīvotājiem, kurā teikts:

Katra Latvijas Republikas iedzīvotāja pienākums ir aizsargāt mūsu zemi. Tāpēc LTF aicina pilngadīgos jauniešus nevis dienēt PSRS bruņotajos spēkos, bet gan veikt savu goda pienākumu, pildot valsts dienestu milicijā, kārtības sargos, robežapsardzībā, muižā vai arī vietējām pašvaldībām vitāli svarīgos darbos tautsaimniecībā.

LTF ierosina vietējām pašvaldībām pārtraukt kara komisariātu darbības atbalstīšanu un finansēšanu.³⁴

Daudzi no LTF 3. kongresa lēmumiem nosaka dzīvi Latvijā arī šodien, trīsdesmit gadus pēc LTF 3. kongresa. Lai pārliecinātos par to, vērts ieskatīties Latvijas

³¹ Muižnieks, Nils. Latvija – demokrātiska vai latviska. *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 144, 28. aug.

³² Fragments no Romualda Ražuka runas Latvijas Tautas frontes 3. kongresā. Glabājas R. Ražuka personiskajā arhīvā.

³³ Sk. Egle, Ināra. Kā atbrīvoties no šizofrēnijas. *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 169, 10. okt.

³⁴ *Latvijas Tautas fronte, 3. kongress: Programma. Statūti. Rezolūcijas*, 18. lpp.

Tautas frontes 3. kongresā 1990. gada 6.–7. oktobrī pieņemtajā Latvijas Tautas frontes programmā.

Latvijas Tautas frontes trešā programma

1988. gada rudenī izveidojās Latvijas Tautas fronte, lai rastu izeju no visaptverošas sabiedrības krīzes un veidotu taisnīgu un demokrātisku sabiedrību. Tas ir iespējams, tikai atjaunojot Latvijas valstisko neatkarību. LTF, piedaloties visu līmeņu padomju vēlēšanās 1989. gada sākumā, ieguva balsu vairākumu. Tas ļāva radīt priekšnosacījumus pārejas periodam un noteikt, ka pārejas periods nepieciešams 1918. gadā nodibinātās Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanai *de facto*. LTF uzdevumi pārejas periodā precizēti programmas jaunajā redakcijā.

1. Vispārīgie principi

1.1. LTF ir tautas patriotiskās un politiskās aktivitātes rezultātā izveidojusies sabiedriski politiska organizācija, demokrātisku spēku apvienība, kas latviešu nācijas un visu Latvijas iedzīvotāju labklājības interesēs cīnās par neatkarīgas, demokrātiskas, ekonomiski spēcīgas un sociāli harmoniskas nacionālās valsts atjaunošanu, par Latvijas atgriešanos pasaules civilizēto zemju saimē.

1.2. LTF mērķis ir atjaunot Latvijas Republikas valstisko neatkarību *de facto* un veidot Latvijā demokrātisku sabiedrību, kuras pamatā ir brīva personība, vispārcilvēciskās vērtības, privātā iniciatīva un atbildība sabiedrības priekšā.

1.3. Politisko un sabiedrisko mērķu sasniegšanai LTF lieto nevardarbīgas, demokrātiskas un humānas darbības formas un metodes.

1.4. Pārejas periodā līdz Latvijas Republikas atjaunošanai *de facto* LTF galvenie uzdevumi ir:

- pilnīga Latvijas deokupācija;
- autoritārās administratīvi birokrātiskās sistēmas demontāža, attīstot patiesu tautvaldību;
- Latvijas kā starptautisko tiesību subjekta atjaunošana.

1.5. LTF noraida vienpartijas sistēmu un neierobežotu valsts varas un sabiedrības pārvaldīšanas koncentrāciju jebkuras partijas rokās. LTF uzskata, ka visām demokrātiskajām partijām un sabiedriski politiskajiem veidojumiem jānodrošina vienlīdzīgas tiesības izvērst savu darbību.

1.6. Par vienu no svarīgākajiem savas darbības virzieniem LTF uzskata Baltijas valstu vienotības stiprināšanu.

2. Valstiskās neatkarības atjaunošana. Ārpolitika

1990. gada Augstākās padomes vēlēšanās, balsodami par LTF atbalstītajiem deputātiem, Latvijas iedzīvotāju vairākums skaidri pauda savu gribu atjaunot neatkarīgu Latvijas valsti. Pārejas periodā, kurš sācies pēc 1990. gada 4. maija Neatkarības deklarācijas pieņemšanas un kuram jābeidzas ar Latvijas neatkarības atzīšanu no PSRS puses un Saeimas ievēlšanu, LTF uzdevums ir: panākt, lai

2.1 Latvija tiktu deokupēta, t. i., ar starpvalstu līgumiem tiktu reglamentēta un veikta PSRS karaspēka izvešana no Latvijas teritorijas;

2.2. tiktu izbeigta visu PSRS valsts varas un pārvaldes iestāžu darbība Latvijas Republikas teritorijā;

2.3. tiktu pabeigtas sarunas ar PSRS par savstarpējiem norēķiniem un tai formāli piederošo vissavienības uzņēmumu nodošanu Latvijas Republikas rīcībā;

2.4. veidotos reāla vairākpartiju sistēma. Saeimas proporcionālu vēlēšanu gadījumā noteikt parlamentārās pārstāvības normas;

2.5. Latvijā darbotos tikai tādas partijas un sabiedriski politiskās organizācijas, kas ir neatkarīgas un kuru augstākais lēmējorgāns atrodas Latvijā, un kuras vardarbīgi nevēršas pret Latvijas Republikas neatkarību;

2.6. tiktu uzsākta Latvijas Republikas pašaizsardzības spēku veidošana;

2.7. Latvijas Republika tiktu uzņemta ANO;

2.8. tiktu attīstīti ārpolitiskie sakari, īpaša uzmanība jāpievērš Baltijas valstu ārpolitikas koordinācijai.

3. Tautsaimniecība

Politiskā neatkarība un ekonomiskā patstāvība ir savstarpēji saistītas. LTF sekmēs radikālu ekonomisko reformu, kas tautsaimniecību sagatavos efektīvai funkcionēšanai neatkarīgas Latvijas apstākļos.

3.1. Latvijas ekonomiskajā sistēmā jāpāriet uz īpašuma formu daudzveidību. Īpašumu privatizācijas procesam jānotiek tā, lai saglabātu saimniecisko stabilitāti, lai netiktu izsaimniekotas Latvijas bagātības un aizskartas Latvijas Republikas pilsoņu intereses.

Privatizācijas process jāsāk nozarēs, kas saistītas ar iedzīvotāju apkalpošanu, tādējādi radot pakalpojumu skaita un iespēju pieaugumu un līdz ar to konvertējamās valūtas ieplūšanu valsts kasē.

3.2. Zemei un citiem resursiem jāšķūst par Latvijas valsts un tās pilsoņu īpašumu.

Vienīgi Latvijas valstij jārealizē jurisdikcija attiecībā uz visu tās tautsaimniecību un dabas resursiem.

3.3. Jāīsteno agrārreforma, atjaunojot privātīpašuma tiesības uz zemi un citiem ražošanas līdzekļiem. Esošās valsts un kolektīvās saimniecības jāpārveido par dažādām sabiedriskām un privātām saimniecībām, ievērojot Latvijas Republikas pilsoņu tiesības uz īpašuma daļu.

3.4. LTF uzskata, ka Latvijas tautsaimniecība jāveido uz tirgus ekonomikas principu pamata. LTF atbalsta Latvijas, Lietuvas un Igaunijas koptirgus attīstību, visu Baltijas reģiona valstu kooperāciju.

3.5. Neatliekami jāizveido sava konvertējamas naudas, banku, biržu un muitas sistēma, kā arī jāveic citi valsts ekonomiskās suverenitātes nodrošināšanas pasākumi.

3.6. Valdības un pašvaldību ekonomiskās darbības pamatā jābūt nodokļiem un ligumiem. Nodokļu sistēmai ir jāstimulē juridisko un fizisko personu saimnieciskā aktivitāte.

3.7. Vienlaikus ar vietējo pašvaldību attīstību nepieciešams administratīvi teritoriālo iedalījumu reformēt atbilstoši ģeogrāfiskajām un vēsturiskajām realitātēm.

3.8. LTF atbalsta tautsaimniecības decentralizāciju un demonopolizāciju un pieprasa veidot valsts kontroles sistēmu, lai, realizējot privatizāciju Latvijā, nepieļautu ēnu ekonomikas un depolitizētas nomenklatūras līdzekļu legalizāciju.

3.9. Tautsaimniecības struktūrai jāatbilst reālajām iespējām un vajadzībām. Jāattīsta tās tautsaimniecības nozares, kas izmanto vietējās izejvielas un ir orientētas uz zinātņietilpīgu un resurstaupīgu ražošanu. Attīstāma mūsdienīga ražošanas infrastruktūra un informātika.

3.10. Latvijas ģeogrāfiskais stāvoklis izmantojams valūtas iegūšanai, jāmodernizē Latvijas ostas un transporta tīkls. Jāveido priekšnoteikumi (sakari, komunikācijas u.c.) starptautiskā mārketinga darbībai Latvijā.

3.11. Latvijas valsts ekonomiskās attiecības ar citām valstīm jāveido uz starpvalstu līgumu pamata.

Lai aktivizētos ārējie ekonomiskie sakari, jāatbalsta jaukto uzņēmumu dibināšana, savstarpēji pieņemamu noteikumu piešķiršana ārzemju uzņēmēju, arī trimdas latviešu, kapitālieguldījumiem un daudzveidīga ekonomiskā un zinātniskā sadarbība Latvijas interesēs.³⁵

---

³⁵ *Latvijas Tautas fronte, 3. kongress: Programma. Statūti. Rezolūcijas, 1.–3. lpp.*

“TUMŠAIS” 1990. GADA RUDENS

Pretdarbība Latvijas Republikas Augstākās padomes 4. maija deklarācijai “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” sākās jau uzreiz pēc tās pieņemšanas. Vienotā frontē pret to nostājās PSRS vadība Maskavā un vietējie reakcionārie spēki Latvijas PSR kompartijā un tās satelītororganizācijās. Tāpēc PSRS prezidenta Mihaila Gorbačova 14. maijā parakstītajam dekrētam, kurā 4. maija deklarācija pasludināta par spēkā neesošu, jo neatbilst PSRS likumdošanai, sekoja Latvijas Interfrontes rīkots uzbrukums Augstākajai padomei. Ja neskaita 14. un 15. maija pretinieku akcijas pie Latvijas Republikas Augstākās padomes, 1990. gada vasaras notikumi vairāk raksturojami kā politisko deklarāciju laiks: 12. jūnijā Gorbačovs pirmo reizi nosauc jēdzienu “Suverēno Valstu Savienība”, sakot, ka Neatkarības deklarācijas būtu iesaldējamas, bet sarunas varētu notikt par PSRS transformāciju šāda veida savienībā. Protams, lai šādu savienību dibinātu, nepieciešama jauna Savienības līguma parakstīšana. Latvija negaidīti ieguva sabiedroto Krievijas Augstākās padomes priekšsēdētāja Borisa Jeļcina personā, kurš, cīnoties par varu ar PSRS prezidentu Gorbačovu, meklēja atbalstu citās PSRS republikās. 10.–11. augustā Jūrmalā Jeļcins parakstīja līgumu ar Latviju, kurā Krievijas Federācija atzīst Latvijas neatkarību, bet Latvija – Krievijas suverenitāti.

Neskatoties uz dinamiskajiem politiskajiem procesiem, intensīvo LTF organizatorisko struktūru atjaunošanas darbu, 1990. gada vasara manā atmiņā atstājusi gaišu iespaidu ar pozitīvu noskaņojumu par nākotni, pēc 4. maija uzvaras pārvēršoties par pusgadsimtu loloto cerību vasaru. Reālas konfrontācijas stāvoklis divvaldības apstākļos, ik pa brīdim izjūtot Maskavas draudu īstenošanas iespējas, attīstījās rudens pusē un mūs vairs neatstāja līdz pat 1991. gada janvārim un augustam, kad izgāzās pučs un mainījās pati PSRS. Saspilējuma pieaugums gan attiecībā ar PSRS vadību Maskavā, gan ar tās atbalstītājiem Latvijā veicināja LTF struktūru atjaunošanu un iespējas mobilizēt sabiedrību nevardarbīgas pretošanās akcijām.

Ar LTF Zviedrijas nodaļas tautfrontiešu Ata Lejiņa, Kristīnes Čakstes un Imanta Grosa atbalstu 1990. gada vasarā un rudenī apmeklēja Stokholmu kur uzstājos tradicionālajos iknedēļas Baltijas valstu atbalsta mītiņos. Tos rikoja Zviedrijas parlamenta dažādu frakciju deputāti, kuri atšķirībā no atturīgās Zviedrijas valdības, bija izteikti Baltijas valstu neatkarības centienu atbalstītāji. Tikos ar latviešu trimdas organizāciju pārstāvjiem, notika karstas diskusijas, jo daļa tradicionālo organizāciju vēl arvien ar aizdomām skatījās uz LTF rašanos un mērķiem.

1990. gada rudenī gandrīz katru dienu cits citam sekoja notikumi, kas jau reāli ietekmēja mūsu ikdienas dzīvi, nepaliekot tikai avižu lappusēs publicēto dokumentu veidolā.

Pēc 4. maija Deklarācijas pieņemšanas Latvijas Republikas Augstākā padome un Ministru padome darīja visu, lai sāktu reālas sarunas par Latvijas Republikas valstiskās neatkarības atzīšanu. Panākumu šajā ceļā nebija, PSRS prezidents Gorbačovs 1990. gada laikā vairākkārt ultimatīvā formā piedāvāja parakstīt Savienības līgumu, kura rezultātā tiktu veidota uzlabota suverēno valstu savienība. Vārdos Gorbačovs izteicās, ka izstāšanās gadījumā nepieciešams visas tautas referendums un visu

Uzstājos pilsētas laukumā Stokholmā, blakus – Zviedrijas parlamenta deputāti, iknedēļas atbalsta mītiņu Baltijas valstīm rīkotāji. *Romualda Ražuka personiskais arhīvs.*

Romualds Ražuks un Inguna Ebela pie publicista un aktīva latviešu trimdas darbinieka Jura Kažas Stokholmā. *Romualda Ražuka personiskais arhīvs.*

ekonomisko saišu pārkārtošana, ka tam ir jābūt starp divām valstīm, taču realitātē notika jaunas savienības būvēšanas darbs. Likās, ka tuvākajā laikā nav nekādu izredžu Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanai *de facto*. Lai līdz galam izprastu, cik ļoti bija sabiezējušas krāsas “tumšajā” 1990. gada rudenī, mēģināšu raksturot tā laika smago ekonomisko stāvokli Latvijā, kas turpināja strauji pasliktināties līdz ar visas PSRS ekonomikas lejupslīdi. Sabrukums ekonomikā radīja ļoti nelabvēlīgu fonu politisko procesu norisei.

Mihaila Gorbačova “pārbūves” centieni atdzīvināt grimstošo PSRS, kas aizsākās jau 1985.–1986. gadā, bija sasnieguši ekonomikas glābšanas plāna trešo posmu, kad 1990. gadā PSRS Tautas deputātu kongresā tika atbalstīts PSRS Ministru padomes priekšsēdētāja Nikolaja Rižkova plāns pāriet uz tirgus ekonomiku pakāpeniski, vairāku gadu laikā. Tika dibināti kooperatīvi, veidojot līdz tam nebijušu uzņēmēju – privātpašnieku – slāni, tomēr vēl absolūti dominēja valsts uzņēmumi, pastāvēja plānveida ekonomika – cenas noteica ministrijas. Ekonomikas reformu īstenošanai bija nepieciešamas investīcijas, un PSRS arvien vairāk “drukāja” rubļus, to daudzums apgrozībā ar gadiem pieauga, izveidojās tā saucamā deflācijas situācija. Ievērojamai

daļai cilvēku bija nauda, taču nebija, kur to tērēt. Tautsaimniecības sabrukuma rezultātā valsts uzņēmumi, kas arī pirms tam nebija efektīvi, vairs nevarēja nodrošināt veikalus ar precēm – radās deficīts. Šo situāciju ļoti labi raksturo “Lauku Avīzē” publicētais raksts “Kur pazudis sviests?”.

Pārtikas veikalu plauktos deficīta produktu sarakstā atrodams arī sviests. Bauskas rajona izpilddomniejas priekšsēdētājs Jānis Rāzna skaidro:

Sviests Bauskas un citu rajonu veikalos būs nākamgad, kad par to vajadzēs maksāt apmēram 13–14 rubļus kilogramā. Šobrīd Bauskas piena kombinātā 1 kilograma sviesta ražošana izmaksā 13 rubļus un 50 kapeikas, bet veikals to pārdod par 3,50 rubļ. kilogramā.³⁶

Bauskā nebija sviesta! Rīgas tirdzniecības pārvaldes priekšnieka vietniece Emīlija Tomaševska skaidroja, ka parastais piens esot pat lielāks deficīts nekā sviests: vajadzīgo 180–200 tonnu vietā dienā tiek faktiski piegādātas tikai 120–140 tonnas piena.³⁷

PSRS ekonomika bruka, to veicināja arī politiskie faktori – republikas nevēlējās pārskaitīt nodokļus Maskavai, bet tā savukārt, cenšoties izdarīt spiedienu un panākt Savienības līguma parakstīšanu, nedeva naudu, lai varētu norēķināties ar ražotājiem Latvijā. Latvijas Republikas finanšu ministrs Elmārs Siliņš secināja:

Varētu teikt, ka atšķirībā no Lietuvas pret mums tiek vērsta finansiālā, nevis ekonomiskā blokāde. Līdz šim no Savienības budžeta maksāja starpību starp zivju iepirkuma cenu un pārdošanas cenu, tāpat ar graudiem. Turpretim ar 1. jūliju centrs vairs nemaksā. Nu republikai pašai ir jāatrod līdzekļi.³⁸

Latvijas Republikas Ministru padomes priekšsēdētājs Ivars Godmanis meklēja iespējas veidot horizontālas saites ar citām republikām, apejot Maskavu, aicināja uzņēmumus veidot preču tiešas apmaiņas fondus uzņēmumos. Regulāri notika Augstākās padomes sēdes, veltītas stāvoklim par preču apgādi, kur Ministru padomes priekšsēdētājs ziņoja par stāvokli Latvijas ekonomikā 1990. gadā:

³⁶ Kamoliņš, Edvīns. Kur pazudis sviests? *Lauku Avīze*, 1990, Nr. 50, 14. dec.

³⁷ Turpat.

³⁸ Nauda, nauda, nauda...: LR finanšu ministrs Elmārs Siliņš intervijā Dainim Lemešonokam. *Lauku Avīze*, 1990, 7. sept.

Ja mēs runājam par preču apgrozījuma pieaugumu, tad jāsaprata atklāti, ka janvārī mums ir samazinājušies galvenie preču resursi, ko esam realizējuši. Salīdzinot 1991. gada un 1990. gada janvāri, pārtikas precēm un nepārtikas precēm vērojami sekojoši samazinājumi: gaļa minus 39 %, piens – 21 %, olas – 29 %, zivis – 16 %, margarīns – 67 %, cukurs – 80 %. Cukuru praktiski šogad janvārī esam piegādājuši tirdzniecībai tikai 20 % apmērā – 4,6 tūkstošus tonnu. Kartupeļi – 27 %. Nepārtikas precēm šī situācija ir šāda: kokvilnas izstrādājumi par 50% mazāk, šūtie izstrādājumi par 18 % mazāk, trikotāža par 23 % mazāk.³⁹

Vēlos akcentēt, ka visi šie samazinājuma procenti cilvēku apgādei ar pirmās nepieciešamības precēm jāvērtē, paturot prātā, ka Latvijā tad vēl dzīvi noteica plānveida ekonomika un pirmās nepieciešamības preču piegādei bija jābūt tuvu 100 %, lai visi iedzīvotāji spētu tās iegādāties par valsts noteiktām cenām.

Gada pirmajā pusē tika ieviesti taloni – cilvēkiem bija iespēja nopirkt mēnesī noteiktu skaitu deficīta preču par valstī noteiktām cenām. Kārtība bija sekojoša: jābūt talonam, lai vispār precī varētu nopirkt, tad jāatrod, kur šī prece ir pieejama, un jānorēķinās ar naudu. Taloni bija miltiem, putrainiem un makaronu izstrādājumiem, cukuram, mazgāšanas līdzekļiem un ziepēm, degviņam un daudziem citiem produktiem.

PSRS istenoja ekonomisko blokādi pret Lietuvu, Mažeīķu naftas pārstrādes rūpnīcai – vienīgajai šādai rūpnīcai Baltijā – nepiegādāja jēlnaftu, Latvijā izveidojās akūts degvielas bads. Latvijas Tautas frontes Demogrāfijas un bērnu tiesību komitejas vadītāja Inguna Ebelas atceras:

Lai varētu uzņemt filmu par bērnu stāvokli Latvijā, ko demonstrēt ārzemēs nolūkā saņemt starptautisku palīdzību, bija nepieciešams benzīns mūsu filmēšanas grupas automašīnai braucieniem pa Latviju. Pēc ilgām cīņām ministrijās, beidzot ar paša Ministru padomes priekšsēdētāja Ivara Godmaņa parakstu izdevās to iegūt. Lai to saņemtu, braucām uz Olaini, kur bija valsts naftas bāze.⁴⁰

Vai tas bija raksturīgi tikai nepaklausīgajām Baltijas republikām? Nebūt ne. Latvijas Republikas materiālo resursu ministrs Edgars Zausājevs 1990. gada oktobrī to raksturoja šādi:

³⁹ 1991. gada 26. februāra Latvijas Republikas Augstākās Padomes sēdes stenogramma, https://www.saeima.lv/steno/AP_steno/1991/st_910226v.htm.

⁴⁰ Saruna ar Ingunu Ebelu 2020. gada 15. septembrī.

Varētu teikt, ka mēs dzīvojam ekonomiskā haosa apstākļos. Esam ļoti atkarīgi no centralizētajām piegādēm, ne ministrijas, ne uzņēmumi nebija gatavi kardinalām pārmaiņām. Visas materiālās piegādes aizkavējas apmēram par trim mēnešiem. Un ne jau mūsu vainas dēļ. Nav valūtas. Tāpēc faktiski netiek piegādātas importētās izejvielas.⁴¹

Latvijā nesaražotā savukārt pietrūka citās PSRS republikās, arī tur apstājās ekonomiskie procesi. Ļeņingradā 1990. gada 10. septembrī Ņevas prospektā tika uzceltas divas barikādes ap rindu, kas izveidojusies pie tabakas veikala, jo cigaretes vairs nebija nopērkamas. Ļeņingradas padomes deputāti centās pārliecināt cilvēkus atgriezties uz ietves, sakot, ka pēc cigaretēm jau esot aizbraukuši.⁴²

Visaptveroša deficīta apstākļos vēl straujāk izplatījās tāds koruptīvs paņēmiens kā blats, kad preces varēja iegūt tikai ar pazišanos, bieži vien par tām pārmaksājot. Blata sistēma PSRS pastāvēja aizlaikus, jo veikalos ierindas iedzīvotājs faktiski nekad nevarēja nopirkt ne glītus, kvalitatīvus apavus, ne apģērbu, ne delikateses. Tos varēja iegādāties nomenklatūras specveikalos, bet pārpalikas varēja “dabūt pa blatu” tirdzniecības darbinieku kolēģi un tiem vajadzīgie ārsti, frizieri u. tml.

Tā bija. Taču nu pienākušais, no šodienas skatpunkta neiedomājama stāvoklis ar pirmās nepieciešamības preču apgādi radīja milzīgu saspilējumu visā PSRS. Iznāca PSRS prezidenta dekrēts “Par strādnieku kontroles pastiprināšanu nolūkā nodibināt kārtību pārtikas un tautas patēriņa preču glabāšanā, transportēšanā un tirdzniecībā”. Desmit dienu laikā tika uzdots ievēlēt strādnieku kontroles grupas uzņēmumos un organizācijās, lai atklātu pārkāpumus tirdzniecības uzņēmumos, noliktavās un bāzēs, uz laiku tos slēgtu, informējot augstākās organizācijas, kā arī iekšlietu orgānus.⁴³ PSRS vairs netika galā ne tikai ar tajā notiekošajiem politiskajiem, bet arī ekonomiskajiem procesiem.

Līdzās tautsaimniecībā notiekošā haosa radītajam vispārējam pirmās nepieciešamības preču deficītam strauji un praktiski nekontrolēti notika valsts īpašumu piesavināšanās procesi. Tās bija sekas 1985.–1986. gadā pieņemtajiem Gorbačova *perestroikas* likumiem par kooperāciju un valsts uzņēmumu privatizāciju. Mērķis bija

⁴¹ Mēs dzīvojam ekonomiskā haosa apstākļos: Edgars Zausājevs intervijā Emilijai Kozulei. *Cīņa*, 1990, Nr. 183, 4. okt.

⁴² A. Č. Barikādes Ņevas prospektā. *Rīgas Balsis*, 1990, Nr. 163, 10. sept.

⁴³ PSRS prezidenta Mihaila Gorbačova dekrēts “Par strādnieku kontroles pastiprināšanu nolūkā nodibināt kārtību pārtikas un tautas patēriņa preču glabāšanā, transportēšanā un tirdzniecībā”. *Cīņa*, 1990, Nr. 221, 5. dec.

valsts īpašumu nonākšana kompartijas nomenklatūras, Valsts drošības komitejas un uzņēmumu administrācijas rokās. Latvijas Tautas frontē darbojās Tautsaimniecības komiteja, nepārtraukti sekojām līdzi šiem procesiem. LTF valde izplatīja paziņojumu “Par Latvijas nacionālās bagātības izsaimniekošanu”:

Pašreizējās dziļas ekonomiskās krīzes apstākļos, kad inflācijas tempi sasniedz nepieredzētu paātrinājumu, kad bezspēcīgi ir tiesību sargāšanas institūti un likumdevēju darbība bezcerīgi atpaliek no reālās situācijas, plaši izvērsusies Latvijas nacionālās bagātības izsaimniekošana un izlaupišana. Dažāda mēroga un ranga blēži kopā ar partijas bijušās nomenklatūras un pašreizējās valsts administrācijas negodīgajiem darbiniekiem steidz izmantot varas bezspēcību, lai, sagrābjot ekonomisko varu, kļūtu par noteicējiem politikā. Radušās briesmas pārtraukt mūsu tautas valstiskās neatkarības atjaunošanas ceļu. Mums nav vajadzīga arī tāda neatkarīga Latvija, kurā cilvēka dzīves līmenis būtu apgriezti proporcionāls viņa godīguma pakāpei.

Izvērtējusi draudīgo situāciju, kāda izveidojusies Latvijas ekonomikā, un lai aizsargātu Latvijas nacionālo bagātību, LTF valde aicina Latvijas tautu sākt vispārēju cīņu pret nacionālās bagātības izsaimniekošanu, apzinot visas izlaupišanas un cita rakstura ļaunprātības, sniežot informāciju par to savu rajonu un pilsētu LTF nodaļu apvienību valdēs vai LTF mītnē Vecpilsētas ielā 13/15, tālrunis 226536.⁴⁴

Tika pieņemts LTF valdes lēmums “Par darba grupas izveidošanu cīņai ar Latvijas nacionālās bagātības izsaimniekošanu”:

LTF valde konstatē, ka notiek pastiprināta Latvijas nacionālās bagātības izsaimniekošana. Negaidot likumu par valsts īpašuma konversiju, plaši izvērsusies haotiska, nelikumīga valsts īpašuma privatizācija.

Lai risinātu problēmas, kas saistītas ar Latvijas nacionālās bagātības izsaimniekošanu un draud pārtraukt Latvijas neatkarības atjaunošanas ceļu, LTF valde nolemj:

1. Izveidot LTF Domes darba grupu un ieteikt visām nodaļu apvienībām izveidot analogiskas darba grupas.
2. Lai organizētu un koordinētu šo darba grupu darbību, izveidot štata vietu Latvijas Tautas frontes mītnes aparātā.⁴⁵

⁴⁴ LTF valdes paziņojums “Par Latvijas nacionālās bagātības izsaimniekošanu”, *Latvijas Jaunatne*, 1991, Nr. 83, 18. jūl.

⁴⁵ LTF valdes lēmums “Par darba grupas izveidošanu cīņai ar Latvijas nacionālās bagātības izsaimniekošanu”. *Latvijas Jaunatne*, 1991, Nr. 83, 18. jūl.

Republikā izveidojusies divvaldība sāka iegūt arī savas redzamas aprises: Augstākā padome izveidoja Latvijas Republikas prokuratūru līdzās Latvijas PSR prokuratūrai, kas atteicās pakļauties Augstākās padomes pieņemtajiem likumdošanas aktiem. Tā pilnā apjomā tika nodrošināta tiesu varas neatkarība no Maskavas.⁴⁶ Sašķēlās Latvijas kompartija, centrālkomitejas laikraksta "Cīņa" redakcija, neatkarības atbalstītāji Andra Jakubāna un Ērika Hānberga vadībā izveidoja jaunu preses izdevumu "Neatkarīgā Cīņa".

27. septembra vakarā Maskavai pakļautās milicijas vienības OMON⁴⁷ kaujinieki ielauzās Preses namā, kur tajos gados tika izdota un arī drukāta liela daļa preses izdevumu. Oficiālais iegansts bija PSKP īpašuma aizsardzība Latvijas teritorijā, ko paredzēja PSRS Ministru padomes 26. maija lēmums. Protestējot pret OMON rīcību, LTF sarīkoja daudzskaitlīgu piketu pie LKP CK ēkas Elizabetes ielā 1. OMON akcijas pie Preses nama turpinājās, tās atkārtojās 2. novembrī, viņi to sargāja līdz pat 1991. gada 2. janvārim, kad OMON vienības pārņēma Preses namu pilnīgā savā kontrolē, vairs neieļaujot tur Latvijas neatkarībai lojālo izdevumu darbiniekus.

Ļoti nopietns mēģinājums nosvērt svaru kausus divvaldībā par labu Maskavai bija 19. oktobrī izdotais PSRS Ministru padomes rīkojums pārveidot Latvijā izvietotos vissavienības uzņēmumus par akciju sabiedrībām, kur 51 % akciju tiktu nodots to darba kolektīviem, 49 % valsts akciju sabiedrības (tātad Maskavas) starpnozaru apvienību īpašumā.⁴⁸ Būtībā tas nenozīmēja neko citu kā uzņēmumu pārņemšanu pilnā Maskavas kontrolē. Manuprāt, tad būtu sasniegts arī otrs, ļoti būtisks mērķis: Latvijā tiktu radīts jaunu Maskavai lojālu īpašnieku slānis, un strādājošie vissavienības pakļautības uzņēmumos, kas pārtaptu akciju sabiedrībās, varētu kļūt par nopietnu Maskavas balstu. Lai to nepieļautu, Latvijas Republikas Augstākā padome 24. oktobrī pieņēma paziņojumu, vērstu pret šo soli, un izsludina moratoriju valsts īpašuma privatizācijai.⁴⁹

17. novembrī Mihails Gorbačovs vēlreiz izteica Latvijas valdībai priekšlikumu noslēgt Savienības līgumu. Latvijas valdība to noraida, un tad viņš sāka draudēt ar

⁴⁶ Fogels, Z. Būs patstāvīga Latvijas Republikas Prokuratūra. *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 160, 26. sept.

⁴⁷ Pilns nosaukums – Rīgas pilsētas iekšlietu pārvaldes speciālo uzdevumu milicijas vienība (*Отряд милиции особого назначения, ОМОН*) jeb OMON.

⁴⁸ PSRS Ministru padomes 1990. gada 19. oktobra lēmums Nr. 1063 "Par Latvijas PSR teritorijā izvietoto savienības pakļautības valsts uzņēmumu, apvienību un organizāciju pārveidošanu par akciju sabiedrībām". *Cīņa*, 1990, Nr. 195, 25. okt.

⁴⁹ Latvijas Republikas Augstākās padomes paziņojums par attieksmi pret PSRS Ministru padomes 1990. gada 19. oktobra lēmumu par Vissavienības uzņēmumu pārveidošanu akciju sabiedrībā. *Neatkarīgā Cīņa*, 1990, Nr. 31, 26. okt.

prezidenta pārvaldes ieviešanu un republikas ekonomisko blokādi. Savu Maskavā izstrādāto uzbrukuma plāna daļu Latvijas neatkarībai pildīja arī reakcionārie spēki Latvijā. 25. novembrī PSRS un LPSR konstitūciju un pilsoņu tiesību aizsardzības komiteja tika pārveidota par Vislatvijas sabiedrības glābšanas komiteju. Nekavējoties sekoja LTF valdes reakcija uz Mihaila Gorbačova draudiem.

22. novembrī LTF valde izveidoja darba grupu, lai sagatavotos darbam iespējamam prezidenta pārvaldes apstākļos, ar ko draudēja Mihails Gorbačovs un ko pieprasīja arī Maskavas atbalstītāji Latvijā.

27. novembrī LTF uzsāka akciju “500 tūkstoši parakstu pret Savienības līgumu divās nedēļās”. Akciju atbalstīja visi Latvijas Republikas neatkarībai lojālie mediji, un, par spīti pretdarbībai no kompartijas puses, 17. decembrī savākto parakstu skaits jau pārsniedza vienu miljonu. Parakstītās veidlapas tika sapakotas, iekrautas smagajā automašīnā un no LTF galvenās mītnes svinīgi nogādātas Augstākajā padomē. Panāktais rezultāts divkārti pārsniedza mūsu cerības un liecināja par neparastu tautas saliedētību neatkarības atbalstam un veiksmīgu LTF struktūru efektīvas darbības atjaunošanu 1990. gada vasarā pēc apsūkuma pēc 4. maija Deklarācijas pieņemšanas.

Pēc 4. maija Neatkarības atjaunošanas deklarācijas pieņemšanas mēs uzskatījām Latvijas jauniešu iesaukšanu dienestam PSRS – citas valsts – bruņotajos spēkos par nelikumīgu. Taču divvaldības apstākļos turpināja pastāvēt PSRS kara komisariāti, kas centās 1990. gada rudens iesaukumu īstenot, tāpat kā daudzus gadus iepriekš. Jaunieši izvairījās no dienesta, slapstījās, kara komisariāti ar regulārās armijas vienību palīdzību viņus tvarstīja. LTF tika izveidota Demilitarizācijas komiteja, kuru vadīja Anita Stankēviča, vienlaicīgi arī plašas, pret iesaukumu PSRS armijā vērstas sabiedriskās organizācijas “Sieviešu līga” līdere. Šī organizācija centās mūsu jauniešus pasargāt, paslēpt no iesaukuma. No armijas dezertējušajiem sagādāja civilās drēbes, pārtiku, vietu, kur dzīvot.

Parādījās arī mēģinājumi šķelt Latvijas Tautas fronti un Latvijas Tautas frontes frakciju. LTF frakcijas deputāts Augstākajā padomē Juris Bojārs uzstāja, ka būtu jāveido vai nu frakcija, vai nu atsevišķa darba grupa no tiem frakcijas locekļiem, kuri ir Latvijas Neatkarīgās kompartijas biedri.⁵⁰ Pārējie Neatkarīgās kompartijas biedri LTF frakcijā viņu tomēr neatbalstīja, novēršot šo šķelšanos.

⁵⁰ Dinēvičs, Jānis. Divas varas un spēku samērs starp tām. *Latvijas Tautas fronte*. Sast. J. Škapars. Rīga: Jāņa sēta, 1998. 100. lpp.

Latvijas Sieviešu līgas mitiņš Esplanādē pret piespiedu iesaukšanu padomju armijā. Runā PSRS tautas deputāte Marina Kosteņecka. *Ilgvara Gradovska foto.*

Pilnīgi negaidīti kā pērkons no zilām debesīm nāca ziņa, ka vairāki Latvijas Pilsoņu Kongresa Latvijas komitejas locekļi Aigars Jirgens, Visvaldis Lācis, Māris Grīnblats, Ēriks Vēbers, Roberts Zīle izstājas no Latvijas Tautas frontes.

Šādu soli viņi pamatoja ar to, ka LTF frakcija Augstākajā padomē nevis atjauno 1918. gada Latvijas Republiku, bet cenšas izveidot kaut ko jaunu.

Mērķi, no kuriem vadījās šie Latvijas komitejas locekļi, bija cēli, taču saspringtajā divvaldības situācijā, kas valdīja tobrīd, rezultāts sanāca tieši pretējs – tika radīts iespaids, ka LTF frakcijā nav vienotības, notiek šķelšanās, ko ļoti vēlējās mūsu pretinieki.

Šis solis man nebija saprotams arī tāpēc, ka taču LTF 3. kongresā jau bija tikusi panākta vienprātība ar Latvijas komiteju daudzos jautājumos, cita starpā arī par 1918. gada Latvijas Republikas atjaunošanu. Augstākās padomes LTF deputātu frakciju viņi tomēr nepameta.

Svarīgākais LTF valdes panākums Latvijas sabiedrības saliedēšanai bija 8. decembrī LTF mītnē parakstītais 27 Latvijas organizāciju aicinājums “Vienoti Latvijai”. Tam bija liela nozīme gan veiksmīgai kampaņas parakstu vākšanai pret Savienības

LTF mītiņš Doma laukumā 1990. gada 18. novembrī. Romualda Ražuka personiskais arhīvs.

līgumu (apmēram trešā daļa parakstījušos bija nelatvieši), gan janvāra barikāžu laikā. Aicinājumu pēc tā parakstīšanas publicēja visas neatkarību atbalstošās Latvijas avīzes, arī “Latvijas Jaunatne”:

Dokuments parakstīts!

8. decembrī Rīgā, LTF mītnē, notika republikas demokrātiskā bloka pārstāvju sanāksme. Tajā tika parakstīts mūsu republikai būtisks dokuments.

Vienoti Latvijai!

Apzinoties savu atbildību Latvijas tautai izšķirīgā brīdī, kad PSRS vadība ar vietējās reakcijas atbalstu un militārā spēka palīdzību cenšas uzspiest Latvijas Republikai Savienības līguma parakstīšanu, mēs, Latvijas Republikas demokrātisko organizāciju pilnvarotie pārstāvji, aicinām savus piekritējus un visus Latvijas neatkarības cīnītājus:

– maksimāli saskaņot demokrātisko organizāciju darbību. Šajā nolūkā mēs izveidojam demokrātisko spēku koordinācijas centru;

– atbalstīt Latvijas Republikas Augstākās padomes un valdības darbību Latvijas Republikas atjaunošanā *de facto*. Mēs uzskatām, ka nepieciešama Latvijas Republikas Augstākās padomes un Pilsoņu kongresa saskaņota rīcība;

– izstrādāt kopīgu rīcības plānu pilsoniskās nepakļaušanās kampaņai PSRS prezidenta vai kādas citas īpašas pārvaldes ieviešanas gadījumā. Par pirmo soli šajā virzienā uzskatām visu Latvijas iedzīvotāju sadarbību, lai glābtu tos Latvijas jauniešus, kas pret savu gribu iesaukti PSRS karaspēkā. Mēs aicinām arī citas Latvijas demokrātiskās organizācijas pievienoties šim dokumentam.

Rīgā 1990. gada 8. decembrī.

Latvijas Tautas frontes vārdā Romualds Ražuks

Latvijas Nacionālās neatkarības kustības vārdā Eduards Berklavs

Latvijas Sociāldemokrātiskās partijas vārdā Ilmārs Rutks

Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas vārdā Uldis Bērziņš

Latvijas Demokrātiskās darba partijas vārdā Juris Goldmanis

Helsinki-86 vārdā Inta Čirpuse

Latvijas Sieviešu līgas vārdā Anita Stankēviča

Latvijas Sieviešu biedrības vārdā Līvija Trūba

Latvijas Sieviešu nacionālās līgas vārdā Rita Valaine

Latvijas Inženieru asociācijas vārdā Ilmārs Rutks

Latvijas Zaļās partijas vārdā Valts Vilnītis

Vides aizsardzības kluba vārdā Skaidrīte Jansone

Latvijas Kristīgi demokrātiskās savienības vārdā Artūrs Pētersons

Latvijas Kristīgi demokrātiskās partijas vārdā Oskars Bogdanovs

Latvijas Demokrātiskās savienības vārdā Mihails Gorskis

Radikālās partijas vides humanizācijas grupas Latvijā vārdā Juris Lomanovskis

Latvijas Zemnieku savienības vārdā Aivars Berķis

Latvijas Liberālās partijas vārdā Jānis Danoss

Latvijas jauniešu tiesību aizstāvēšanas līgas “Ugunskrusts” vārdā Ilmārs Naglis

LTF radikālās apvienības vārdā Edgars Blomnieks

Latvijas nacionālo karavīru biedrības vārdā Austris Ozols

Starptautiskās cilvēktiesību sabiedrības Latvijas nacionālās nodaļas vārdā Mirta Āriņa

Latvijas Strādnieku savienības vārdā Konstantīns Burovs

Latvijas politiski represēto apvienības vārdā Edmunds Būmanis

“Latvijas Daugavas vanagu” vārdā Ģirts Astra

Latvijas Republikas Augstākās padomes LTF frakcijas vārdā Jānis Kinna
Pasaules Brīvo latviešu apvienības un Amerikas Latviešu apvienības vārdā
Līga Korsts Streipa

Piezīme. Dokumentu neparakstīja Latvijas Pilsoņu Kongress un Republikāņu partija.⁵¹

Kopš LTF darbības pirmsākumiem tā iestājās par “dziesmoto revolūciju”, tautas tradīciju, kultūras, valodas, mākslas pretstatīšanu padomju totalitārajai varai. Šis “dziesmotās revolūcijas” jēdziens savā būtībā nozīmēja arī nevardarbīgās pretošanās metožu izmantošanu LTF galveno mērķu – valstiskās neatkarības un demokrātiskas valsts iekārtas – sasniegšanā. Iemesls šādai izvēlei, protams, bija PSRS spēka struktūru milzīgais pārsvars Latvijā, pietiek tikai nosaukt, piemēram, PSRS karaspēka 400 Latvijā dislocētās kara daļas vairāk nekā 500 objektos. Militārpersonu skaits pārsniedza 50 tūkstošus.⁵²

Pretoties šim milzīgajam pārspēkam bez ieročiem rokās nebija nekādu izredžu. Un vēl bija Valsts drošības komitejas, padomju armijas Galvenās izlūkošanas pārvaldes struktūras, kas darbojās Latvijā. Taču bija vēl otrs, mums tikpat svarīgs iemesls nevardarbīgās pretošanās taktikas pieņemšanai. Mums bija ļoti svarīgs demokrātiskās Rietumu sabiedrības atbalsts un atzīšana, kas – sākumā lēni un grūti – tomēr notika. Jebkuras bruņotas akcijas svārstīgajiem Rietumiem Maskavas vara varēja mēģināt pasniegt kā terorismu. Starptautiskā sabiedrība, kā likums, nosoda terorismu. Nacionālo atbrīvošanās kustību pāriešana uz akciju, kas prasa asinsizliešanu, Ziemeļīrijā, Basku Zemē, Kurdistānā un citur neguva starptautisku atbalstu, tās tika konsekventi nosodītas. Cīņa pret terorismu bija un arī šodien ir uzdevums, kas vieno un liek sadarboties valstīm ar ļoti atšķirīgiem uzskatiem demokrātijas un cilvēktiesību jomā. Šis cīņas ierocis – padarīt nacionālās atbrīvošanās kustību Baltijā par teroristisku, lai varētu turpināt Baltijas valstu okupāciju. PSRS valdībā tas tika plānots un izmantots jau kopš sākuma posma, īpašu intensitāti iegūstot “tumšajā” 1990. gada rudenī. Liecību par “terorismu no LTF puses” nebija. PSRS slepenie dienesti mēģināja tās safabricēt un radīt šo iespaidu. Rīgā un visā Latvijā sākās sprādzienu sērija, iegūstot ikdienas izpausmi 1990. gada decembra beigās. Naktī uz 26. septembri pulksten 00.16 pie kafējnīcas “Māksla” durvīm (ieeja no M. Smilšu ielas) notika sprādziens.⁵³ Naktī uz 5. decembri uzspridzināti četri pieminekļi Otrajā pasaules

⁵¹ Vienoti Latvijai! *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 206, 11. dec.

⁵² *Latvija – PSRS karabāze: 1939–1989*. Rīga: Zelta grauds 2016. 80. lpp.

⁵³ Fogels, Z. Sprādziens pie kafējnīcas “Māksla”. *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 162, 28. sept.

karā kritušajiem.⁵⁴ Pirms septiņiem vakarā pie vienām no Valsts drošības komitejas sētas durvīm 13. decembrī notika sprādziens, kas nenodarīja nekādus būtiskus bojājumus.⁵⁵

Sprādzieni notika arī citviet Latvijā – Tukuma rajona Džūkstes pagastā naktī no 4. uz 5. decembri saspridzināts piemineklis latviešu leģionāriem, ko atklāja 11. novembrī. Šajā pašā naktī līdzīgu vandālisma aktu mēģināja pastrādāt arī Jaunpīli, kur uzstādīts piemiņas akmens latviešu leģionāriem. Tajā pašā naktī līdzīgi gadījumi notika arī citos rajonos.

Bauskas rajonā sprādziens atskanēja Butkas kapsētā, bet Cēsu rajonā Mores–Jūdažu ceļa malā. Sagrauts piemineklis, pirms tam aplejot to ar sarkanu krāsu, bet sprādziena vietā atrasta lapiņa ar uzrakstu latviešu valodā: “Nē – fašismam!”⁵⁶

Laikrakstā “Latvijas Jaunatne” tā aprakstīts naktī notikušais:

Pirmais paukšķis “iegavilējies” divos un piecdesmit minūtēs pie Rīgas garnizona kara komandantūras dzīvojamā masīva Vaiņodes ielā 1, pusotru metru no PSRS Kara prokuratūras ēkas. [...] Pēc pirmā blikšķa nebija pagājušas ne piecas minūtes, kad tam atsaucās “draudzīnš” no Daugavpils ielas puses. Tur pie nama ar 31. numuru, kur patvērušies Maskavas un Centra rajonu un arī Rīgas pilsētas komunisti, sprāga tikpat nezināma “mašīnīte” kā iepriekšējā. [...] Punktu nakts uguņošanai pielika sprādziens Ļeņina dibenpusē, proti 12–13 metrus aiz proletariāta vadoņa muguras, Brīvības bulvāra alejā, tieši iepretim Latvijas Republikas Ministru padomes ēkai. Šī detonācija pulksten trijos rīta pusē, šķiet, bijusi tā nīprākā – valdības namam izbiruši vairāk nekā divdesmit logu stikli, cietis nams Brīvības ielā 31.⁵⁷

Ironiskais raksta tonis liecina par sprādzieniem kā ikdienišķu parādību un “Latvijas Jaunatnes” žurnālista Alda Miesnieka vēlmi aicināt sabiedrību nekrist panīkā un saglabāt mieru. Sprādzienu problēma kļuva par Augstākās padomes, Ministru padomes un Rīgas tautas deputātu padomes ierastu dienaskārtības jautājumu.

18. decembrī LR Augstākā padome un LR Ministru padome pieņēma paziņojumu, kurā atzīmēja, ka no 5. līdz 18. decembrim notikuši deviņi organizēti sprādzieni, vērtējot tos kā mēģinājumu radīt šķietamību par masu nekārtībām Latvijā, kas apdraud

⁵⁴ Dārziņa L. Sprādzienu atbalsis. *Neatkarīgā Cīņa*, 1990, Nr. 61, 7. dec.

⁵⁵ Ērglis, A. Atkal sprādziens. *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 210, 15. dec.

⁵⁶ Saspridzināti pieminekļi. *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 204, 11. dec.

⁵⁷ Miesnieks, Aldis. Rīgā – vai kā Beirūtā? *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 212, 19. dec.

demokratizācijas procesu.⁵⁸ 29. decembrī Rīgas deputātu padomes izpilddomērijas priekšsēdētājs Andrejs Inkulis sarīkoja preses konferenci par notikušajiem sprādzieniem, kurā pārskatu sniedza Rīgas pilsētas izpilddomērijas Iekšlietu pārvaldes priekšnieks Viktors Bugajs. Viņš uzsvēra, ka nevar būt runas par bērnišķīgu huligānismu un neesot šaubu, ka šo sprādzienu sēriju organizējot un pārdomājot nebūt ne padsmītgadīgi tīneidžeri, šeit jūtama profesionāla roka. “Tā ir diversija, ļaunprātīga, tīša, jau kopš septembra beigām šie diversanti terorizē rīdziniekus. Kopumā jau no granduši piecpadsmī sprādzieni.”⁵⁹

Sprādzienu jauda un spēks bijis arī daudz lielāks, piemēram, māju Mārupes ielā 31a 26. decembra naktī burtiski uzšķērda detonācijas vilnis, ēka zaudēja turpat simts logu, divus dučus durvju, kā arī sagruva kāda dzīvokļa siena – pavisam 21 ģimene palika pie sasista pavarda.⁶⁰

Tuvojoties 1990. gada beigām, apstākļi kļuva arvien sarežģītāki, un LTF nācās mobilizēt visus spēkus un galveno resursu – savus atbalstītājus. Bija jāpretojas ne tikai PSRS vadības centieniem uzspiest Savienības līgumu, bet arī vietējo reakcijas spēku – kompartijas, Interfrontes, LPSR un PSRS konstitūciju un pilsoņu aizstāvības komitejas, PSRS kara veterānu, bruņoto spēku un karavīru internacionālistu apvienotās komitejas – destruktīvai darbībai, nesankcionētiem masu mītiņiem.⁶¹

Rīgā sīroja OMON kaujinieki, kas pakļāvās tikai PSRS vadībai, naktsmieru ik pa brīdim traucēja sprādzieni. Bija skaidrs, ka tiešas konfrontācijas brīdis tuvojas, varējām noprast, ka notiekošais 1990. gada rudenī ir kāda PSRS vadības plāna loģiska sastāvdaļa.

11. decembrī LTF valde nāca klajā ar vēsturisku dokumentu, LTF valdes paziņojumu visiem neatkarības atbalstītājiem (Rīcības plāns X stundai), kura nozīmi pārvērtēt ir bezgala grūti. Es to varētu salīdzināt ar LTF valdes 31. maija aicinājumu visiem LTF biedriem apspriest jautājumu par LTF iesaistīšanos cīņā par Latvijas pilnīgu politisko un ekonomisko neatkarību. LTF piedāvāja ceļu, lai varētu iziet no 1990. gada “tumšā rudens” un turpināt nevardarbīgās pretošanās taktiku arī tad, ja tiks ieviesta prezidenta pārvalde.

PSRS 1990. gada 14. marta likums par PSRS prezidenta amata nodibināšanu ļāva viņam noteikt ārkārtējo stāvokli atsevišķos valsts apvidos arī bez attiecīgās

⁵⁸ Latvijas Republikas Augstākās padomes un Latvijas Republikas Ministru padomes paziņojums. *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 212, 19. dec.

⁵⁹ Miesnieks, Aldis. Vai būs reiz Rīgā miers un klusums? *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 219, 29. dec.

⁶⁰ Miesnieks, Aldis. Vai būs reiz Rīgā miers un klusums? *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 219, 29. dec.

⁶¹ Garenčiks, R. Vakar Doma laukumā. *Rīgas Balss*, 1990, Nr. 160, 4. sept.

teritorijas varas institūciju piekrišanas. 1990. gada 3. aprīļa likums “Par ārkārtas stāvokļa tiesisko režīmu” tālāk detalizēja šīs prezidenta pilnvaras.

Likumā minēts viens vienīgs ar politiskiem procesiem saistīts pamats ārkārtējā stāvokļa izsludināšanai – masu nekārtības, ja valsts varas un pārvaldes orgāni nenodrošina savu funkciju pienācīgu izpildi (PSRS prezidenta izpratnē), tiek apturētas republikānisko varas orgānu pilnvaras un ārkārtējā režīma pasākumus uzdod veikt speciāli izveidotam orgānam. Tam ir dotas tiesības ierosināt pārkārtot valsts varas, saimniecisko un sociālo dzīvi attiecīgajā PSRS teritorijā jeb, runājot tieši, veikt valsts apvērsumu.

Prezidenta pārvalde ārkārtējā stāvokļa režīmā saskaņā ar PSRS likumiem nepašaubāmi deva iespējas “legāli” atbrīvoties no nevēlamā parlamenta un valdības. Tāpēc ir saprotams, ka Vislatvijas sabiedrības glābšanas komiteja, kas kvēli aicināja ieviest prezidenta pārvaldi Latvijā, arī tika veidota prezidenta pilnvarota orgāna lomai.

Lai centra izpratnē Latvijas prezidenta pārvalde tiktu likumīgi ieviesta (skanēja aicinājumi to pasludināt PSRS Tautas deputātu 4. kongresā Maskavā), vispirms bija nepieciešams ārkārtas stāvoklis. Lai to panāktu, bija vajadzīgas masu nekārtības, bija nepieciešams radīt iespaidu, ka Latvija “netiek galā ar sevi, saviem spēkiem”.

To nepieļaut bija tā brīža LTF galvenais uzdevums. Zīmīgs bija arī Latvijā, Lietuvā, Igaunijā un KPFSR Kaļiņingradas apgabalā dislocēto “godājamāko” armijnieku saiets Rīgā, Baltijas kara apgabala virsnieku namā. Viņi pieņēma aicinājumu cīņu biedriem, kur arī aicināja, lai PSRS Tautas deputātu kongress ievieš valstī prezidenta pārvaldi.⁶²

20. decembrī PSRS tautas deputātu kongresā Maskavā PSRS ārlietu ministrs Eduards Ševardnadze paziņoja par savu demisiju, brīdinot par diktatūras tuvošanos.⁶³ Šis paziņojums, kuru Ševardnadze izdarīja tieši no PSRS Tautas deputātu 4. kongresa tribīnes, izraisīja paniku Rietumos, Gorbačovam nācās taisnoties, jo ārlietu ministrs, kurš bija arī PSKP politbiroja loceklis, īstenoja Gorbačova līniju, bija viņa vistuvākais sabiedrotais.⁶⁴

To visu zinot un jau kopš 1990. gada pavasara, un it īpaši pēc 14. un 15. maija uzbrukumiem Augstākajai padomei, LTF valde nekavējoties sāka darbu pie savas taktikas izstrādāšanas, lai nepieļautu prezidenta pārvaldes ieviešanu un, ja tā tomēr tiktu ieviesta, lai LTF spētu turpināt savu darbību arī šādos apstākļos.

⁶² Jauce, Andra. Latvijas armijnieki pieprasa prezidenta pārvaldi. *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 215, 22. dec.

⁶³ Laksovs, Juris. Ne – Ziemassvētku dāvanai. *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 215, 22. dec.

⁶⁴ Кречетников, Артем. Три жизни Эдварда Шеварднадзе. Pieejams: https://www.bbc.com/russian/international/2013/10/140707_obituary_shevardnadze

Priekšlikumi tika vākti pa kriptaiņai, mums bija Polijas "Solidaritātes" pieredze, mēs apspriedām savu iespējamo rīcību LTF reģionālajās sapulcēs novados 1990. gada vasarā LTF valdes sēdēs.

22. novembrī LTF valdes sēdē tika izveidota darba grupa, lai sagatavotos darbam iespējamās PSRS prezidenta pārvaldes apstākļos. Darba rezultātā tapa plāns ar nosaukumu "LTF valdes Paziņojums visiem Latvijas neatkarības atbalstītājiem", kuru gan mēs, gan Latvijas sabiedrība sāka saukt par "Plānu X stundai".

Konkrētu vienu autoru šim plānam nosaukt nevaru, jo domas un priekšlikumi nāca no visas Latvijas vairāku mēnešu garumā.

Manas runas saturs 1990. gada 11. novembrī, Lāčplēša dienā, pie Brīvības pieminekļa neapšaubāmi atspoguļo 1990. gada rudens noskaņojumu LTF:

Šodien, Lāčplēša dienā, Latvijas neatkarības cīņu varoņu piemiņas dienā, es izjūtu līdzību starp tiem laikiem un to, kas notiek šodien, kas notiks rīt. Toreiz, 1919. gadā, frontes līnija gāja gar Daugavu, ienaidnieks visiem bija acu priekšā, un Latvijas patrioti ar ieročiem rokās aci pret aci stāvēja un krita par Latvijas neatkarību.

Šodien šī nacionālās atbrīvošanās cīņa par Latvijas brīvību turpinās. Tuvojas vai pat jau ir sākusies izšķirošā kauja, kā tas bija arī 1919. gada novembrī.

Šodien ir citi laiki – gadsimta beigas; LTF, LNNK, citas demokrātiskas organizācijas, visi mūsu sabiedrotie darbojas ar nevardarbīgām parlamentārām metodēm; mums nav ieroču rokās, nav ienaidnieka aiz Daugavas.

Var nosaukt par ienaidniekiem tos, kas ielauzās Preses namā un Jūrmalas izpildkomitejā, tos, kas sēž cekās un "stūra mājās", bet diez vai tie ir mūsu galvenie ienaidnieki un šķēršļi ceļā uz neatkarību.

Galvenais ienaidnieks un galvenais šķērslis ir mūsu pašu vidū un mūsos pašos. Tā ir mūsu nevarēšana un bieži negribēšana saprast, ka tikai mēs paši atkal varam būt šie neatkarīgās Latvijas karavīri. Jā gan, bez ieročiem rokās un nenostādīti ierindā.

Taču jāsaprot, ka tikai no mūsu rīcības izšķirošā brīdī, no mūsu gribasspēka un mērķtiecīgas darbības, no mūsu nelokāmības, rakstura stingrības un gudrības nepadoties apšaubāmiem kompromisiem būs atkarīga Latvijas brīvība.

Un tāpēc mums ir jāsaņem visi spēki, jāliek tie kopā, panākot maksimālu savstarpēju saprašanu un vienotību, tāpēc, ka cita mērķa mums visiem – šeit klātesošiem – un tiem, kas sanākuši šovakar visos Latvijas novados, vienkārši nav.

Šodien, godinot kritušos par Latvijas neatkarību, mums ir jāapzinās, ka mūsu malā stāvēšanu un vienaldzību, nihilismu un pārmērīgas šaubas nekas neattaisno, arī ne pēdējie 50 verdzības gadi, kad patiešām latviešu tautas, visu Latvijas cilvēku

fiziskais un gara spēks tika lielā mērā nīcināti un apspiesti, bet represijās dzīva palikusī tautas daļa iebiedēta cerībā uz neatgriezenisku pakļaušanos.

Lai apzināties, ka pirms 1919. gada 11. novembra tautu žņaudza ne mazāk grūti simtgadīgi vācu un krievu verdzības laiki. Tas mums jāatceras, kad šodien gribam attaisnot savu nevēlēšanos un nespēju cīnīties, un jāapzinās, ka tā var būt un ir vienīgi nodevība pret saviem kritušajiem senčiem.⁶⁵

“Plānā X stundai” iekļaujamus priekšlikumus noslēdzošajā posmā apkopoja LTF valdes locekļi Ivars Redisons un Uldis Augstkalns, tā izstrādāšanas darba grupu vadīja LTF valdes loceklis Roberts Milbergs. 11. decembra valdes sēdē plāns tika izskatīts un pieņemts, bet 13. decembrī to publicēja preses izdevumi.

---

⁶⁵ Ražuks, Romualds. Runa Lāčplēša dienā. *Atmoda*, 1990, Nr. 49, 13. nov.

LATVIJAS TAUTAS FRONTES “RĪCĪBAS PLĀNS X STUNDAI”

Šo dokumentu publicēja visi Latvijas neatkarībai lojālie preses izdevumi, tā teksts sastāv no divām daļām: mūsu rīcībai līdz prezidenta pārvaldes ieviešanai un jau tās apstākļos.

LTF valdes Paziņojums visiem Latvijas neatkarības atbalstītājiem⁶⁶

No dažādām Latvijas malām pienāk satraucošas ziņas par impērisku spēku aktivizēšanos. Maskavā deputātu grupa “Sojuz” atklāti plāno režīma atjaunošanu ar vai bez Gorbačova.

Mums nav vajadzīga baiļu un histērijas atmosfēra, taču jau šobrīd ikvienam skaidri jāapsver sava rīcība varbūtējā X stundā, kad tautu brīvības centienu apspiešanai tiks ieviesta PSRS prezidenta vai citāda ārkārtējā pārvalde. Mūsu tālākās organizētās darbības iespējas būs atkarīgas no prezidenta pārvaldes pakāpes, kas iespējama:

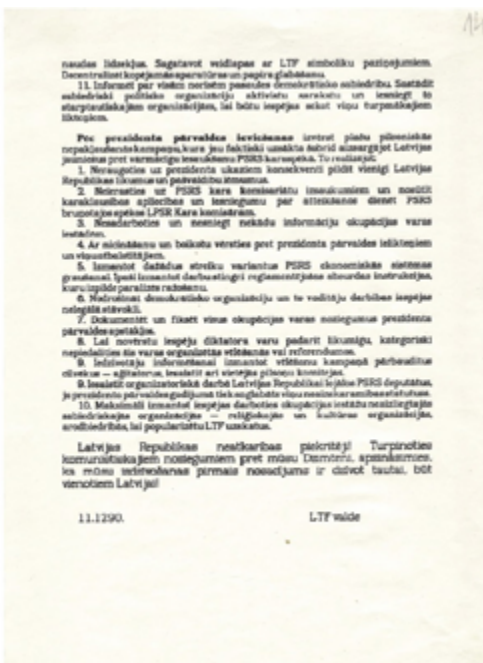
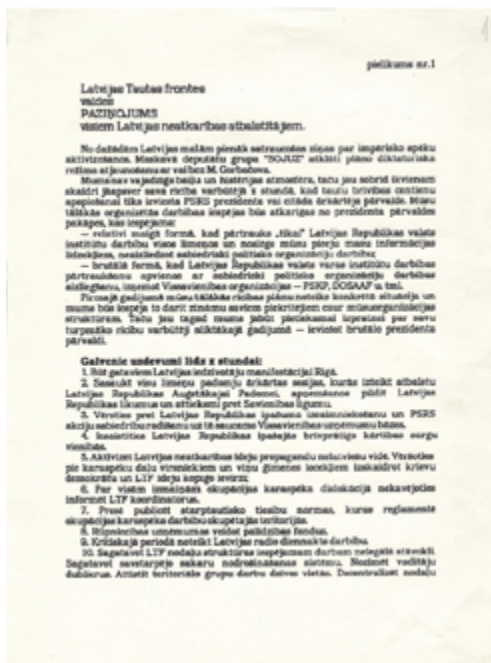
– relatīvi maigā formā, kas pārtrauks “tikai” Latvijas Republikas valsts institūtu darbību visos līmeņos un noslēgs mūsu pieeju masu informācijas līdzekļiem, neaizliedzot sabiedriski politisko organizāciju darbību;

– brutālā formā, kad Latvijas Republikas valsts varas institūtu darbības pārtraukšanu apvienos ar sabiedriski politisko organizāciju darbības aizliegšanu, izņemot vissavienības organizācijas – PSKP, DOSAAF u. tml.

Pirmajā gadījumā mūsu tālākās rīcības plānu noteiks konkrētā situācija un mums būs iespēja to darīt zināmu saviem piekritējiem caur mūsu organizācijas struktūrām.

⁶⁶ LTF valdes Paziņojums visiem Latvijas neatkarības atbalstītājiem. *Neatkarīgā Cīņa*, 1990, Nr. 65, 13. dec.

LTF valdes paziņojums visiem Latvijas neatkarības atbalstītājiem. Oriģināls. LNVM, Tautas frontes nodaļas arhīvs.

Taču jau tagad mums jābūt pietiekamai izpratnei par savu turpmāko rīcību varbūtēji sliktākajā gadījumā – ieviešot brutālo prezidenta pārvaldi.

Galvenie uzdevumi līdz X stundai:

1. Būt gataviem Latvijas iedzīvotāju manifestācijai Rīgā.
2. Sasaukt visu līmeņu padomju ārkārtas sesijas, kurās izteikt atbalstu Latvijas Republikas Augstākajai padomei, apņemšanos pildīt Latvijas Republikas likumus un attieksmi pret Savienības līgumu.
3. Vērsties pret Latvijas Republikas īpašuma izsaimniekošanu un PSRS akciju sabiedrību radīšanu uz tā saucamo vissavienības uzņēmumu bāzes.
4. Iesaistīties Latvijas Republikas īpašajās brīvprātīgo kārtības sargu vienībās.
5. Aktivizēt Latvijas neatkarības ideju propagandu nelatviešu vidē. Vēršoties pie karaspēku daļu virsniekiem un viņu ģimenes locekļiem, izskaidrot krievu demokrātu un LTF ideju kopīgo ievirzi.
6. Par visām izmaiņām okupācijas karaspēka dislokācijā nekavējoties informēt LTF koordinātorus.

7. Presē publicēt starptautisko tiesību normas, kuras reglamentē okupācijas karaspēka darbību okupētajās teritorijās.
8. Rūpniecības uzņēmumos veidot palīdzības fondus.
9. Kritiskajā periodā noteikt Latvijas Radio diennakts darbību.
10. Sagatavot LTF nodaļu struktūras iespējamam darbam nelegālā stāvoklī, sagatavot savstarpējo sakaru nodrošināšanas sistēmu. Nozīmēt vadītāju dublierus. Attīstīt teritoriālo grupu darbu dzīvesvietās. Decentralizēt nodaļu naudas līdzekļus. Sagatavot veidlapas ar LTF simboliku paziņojumiem. Decentralizēt kopējamās aparatūras un papīra glabāšanu.
11. Informēt par visām norisēm pasaules demokrātisko sabiedrību. Sastādīt sabiedriski politisko organizāciju aktīvistu sarakstu un iesniegt to starptautiskajām organizācijām, lai būtu iespējas sekot viņu turpmākajiem likteņiem.

Pēc prezidenta pārvaldes ieviešanas izvērst plašu pilsoniskās nepakļaušanās kampaņu, kura jau faktiski uzsākta, šobrīd aizsargājot Latvijas jauniešus pret varmācīgu iesaukšanu PSRS karaspēkā. To realizējot:

1. Lai gan prezidents izdevis *ukazus*, konsekventi pildīt vienīgi Latvijas Republikas likumus un pašvaldību lēmumus.
2. Neierasties uz PSRS kara komisariātu izsaukumiem un nosūtīt karaklausības apliecības un iesniegumu par atteikšanos dienēt PSRS bruņotajos spēkos LPSR kara komisāram.
3. Nesadarboties un nesniegt nekādu informāciju okupācijas varas iestādēm.
4. Ar nicināšanu un boikotu vērsties pret prezidenta pārvaldes ielikteņiem un viņu atbalstītājiem.
5. Izmantot dažādus streiku variantus PSRS ekonomiskās sistēmas graušanai. Īpaši izmantot darbu stingri reglamentējošās absurdās instrukcijas, kuru izpilde paralizēs ražošanu.
6. Nodrošināt demokrātisko organizāciju un to vadītāju darbības iespējas nelegālā stāvoklī.
7. Dokumentēt un fiksēt visus okupācijas varas noziegumus prezidenta pārvaldes apstākļos.
8. Lai novērstu iespēju diktatora varu padarīt likumīgu, kategoriski nepiedalīties šīs varas organizētās vēlēšanās vai referendumos.
9. Iedzīvotāju informēšanai izmantot vēlēšanu kampaņā pārbaudītus cilvēkus – aģitorus, iesaistīt arī vietējās pilsoņu komitejas.

10. Iesaitīt organizatoriskā darbā Latvijas Republikai lojālos PSRS deputātus, ja prezidenta pārvaldes gadījumā tiek saglabāts viņu neaizskaramības statuss.
11. Maksimāli izmantot iespējas darboties okupācijas iestāžu neaizliegtajās sabiedriskajās organizācijās – reliģiskajās un kultūras organizācijās, arodbiedrībās, lai popularizētu LTF uzskatus.

Latvijas Republikas neatkarības piekritēji! Komunistiskajiem noziegumiem pret mūsu Dzimteni turpinoties, apzināsimies, ka mūsu izdzīvošanas pirmais nosacījums ir dzīvot tautai, būt vienotiem Latvijai!

LTF valde

Tajā pašā 11. decembra LTF valdes sēdē mēs pieņemām aicinājumu vietējām padomēm.

Latvijas Tautas frontes aicinājums pagastu, ciematu, pilsētu un rajonu tautas deputātu padomēm⁶⁷

Aicinām visas padomes līdz šā gada 15. decembrim sasaukt ārkārtas sesijas, to dienas kārtībā iekļaujot:

1. uzticības izteikšanu Latvijas Republikas Augstākajai padomei;
2. attieksmes izteikšanu pret Savienības līguma slēgšanu;
3. apņemšanos savā turpmākā darbībā konsekventi pildīt tikai Latvijas Republikas likumus.

Lēmumus oficiālo protokolu veidā līdz piektdienai nogādāt Latvijas Republikas Augstākajai padomei kancelejā Rīgā, Jēkaba ielā 5.

LTF valde

11.12.90.

Vēl valdes sēdē uzrunājām Latvijas uzņēmumu un iestāžu administrāciju ar lūgumu uzņemties atbildību par Latvijas jauniešiem, kuri norīkoti alternatīvajā (darba) dienestā pēc viņu pieprasījuma.

Tāds bija Augstākās padomes pieņemtais likums ar mērķi pasargāt Latvijas jauniešus no dienesta PSRS bruņotajos spēkos. LTF valde aicināja nekavējoties piešķirt viņiem brīvdienas un uzskatīt viņu piespiedu prombūtni par attaisnotu. Iemesls

---

⁶⁷ Latvijas Tautas frontes aicinājums pagastu, ciematu, pilsētu un rajonu tautas deputātu padomēm. *Neatkarīgā Cīņa*, 1990, Nr. 65, 13. dec.

šim aicinājumam bija tas, ka PSRS kara komisariāti dzīves un darba vietās tvarstija iesaucamā vecuma jauniešu, kuri nevēlējās dienēt un gāja strādāt alternatīvajā dienestā.

Aicinājumu pamanīja, tas izraisīja lielu rezonansi Latvijas sabiedrībā. Pret to tūlīt pat iestājās un to nosodīja Latvijas kompartijas flangš ar visām satelītorganizācijām. Vislatvijas sabiedrības glābšanas komiteja nāca klajā ar “Paziņojumu sakarā ar LTF valdes aicinājumu”.⁶⁸ Maskavai pakļautā Latvijas PSR prokuratūra paziņoja, ka LTF aicinājums atklāti provocē iedzīvotājus uz sevišķi bīstamiem noziegumiem un šāda antisabiedriska rīcība nepaliks nesodīta.

Bijām trāpījuši tieši mērķi – sākām graut prezidenta pārvaldes ieviesēju plānus Latvijā.

Visā LTF organizācijā, LTF nodaļās un grupās to sagaidīja ar prieku, uzreiz pieņēma darbam un sāka gatavoties aicinājumā uzskaitītajiem soļiem. Arī plašākā Latvijas sabiedrībā aicinājumu “Rīcības plāns X stundai” uztvēra ļoti labi, tas neizraisīja vēl lielāku trauksmi esošajā, nestabilajā situācijā, drīzāk mierināja ar konkrētas darbības priekšlikumiem.

Lūk, kā par to izteicās Imants Ziedonis: “Latvijas Tautas fronte ir izdevusi uzsaukumu Latvijas ļaudīm būt gataviem grūtai dienai, X stundai, X mēnešiem, vai X gadiem, jo ir spēki, kas Latvijai draud ar politisko Golgātu, Latviju taisās sist prezidenta krustā ar Rubika un Aleksejeva naglām un pulkveža Alkšņa āmuru. Sardzē tad stāvēs pavēlnieka Kuzmina vīri, Tautas frontes aicinājums ir savlaicīgs un brīdina par grūto jauno gadu.”⁶⁹

No Augstākās padomes LTF frakcijas puses liela entuziasma attieksmē pret aicinājumu nebija, kopumā reakciju drīzāk varu raksturot kā neitrālu. Atceros, ka AP LTF frakcijas deputāts Mavriks Vulfsons pat izteicās, ka tas esot pārāk ass.

Tālākie 1991. gada janvāra un augusta notikumi pierādīja neapstrīdamo aicinājuma nozīmi, izvēloties pareizo rīcību un ne par mata tiesu nenovirzoties no nevardarbīgas pretošanās taktikas, kas bija LTF panākumu pamatā gan Atmodas sākumposmā, gan grūtajos pārbaužu brīžos.

⁶⁸ Vislatvijas sabiedrības glābšanas komitejas “Paziņojums sakarā ar LTF valdes aicinājumu. *Cīņa*, 1990, Nr. 227, 13. dec.

⁶⁹ Ziedonis, Imants. Eseja “X stunda”. *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 215, 22. dec.

1991. GADA 12. JANVĀRA LATVIJAS TAUTAS FRONTES DOMES SĒDE

Īsi pirms 12. janvāra LTF Domes sēdes sākuma, kad domnieki jau bija sapulcējušies Latvijas Universitātes Lielajā aulā, paaicināju malā LTF valdes locekļus un pajautāju, vai visi apzinās, ka pēc šajā Domes sēdē pieņemtajiem lēmumiem ceļa atpakaļ vairs nebūs. Mirkli iestājās klusums, tad cits aiz cita valdes locekļi apliecināja, ka nav mainījuši savu viedokli par 8. janvāra LTF valdes sēdē vienbalsīgi atbalstīto plānu 13. janvārī rīkot manifestāciju Rīgā un sākt stratēģiski svarīgo objektu aizsardzību. Visiem bija skaidrs – ilgāk gaidīt nevaram.

Saskaņā ar apstiprināto darba kārtību 12. janvārī LTF Dome izskatīja jautājumu “Par LR MP mazumtirdzniecības cenu politiku un kompensācijas mehānismu”. Referēja Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieks akadēmiķis Arnis Kalniņš.

Taču, jau apspriežot dienaskārtību, pēc domnieka Induļa Ozola priekšlikuma, tajā bija iekļauts jautājums par 13. janvāra manifestāciju. Kalniņš noziņoja, un viņa ziņojuma laikā sāka ienākt zīmītes ar priekšlikumu neturpināt apspriest cenu politiku, jo ir svarīgāki jautājumi.

Es iebildu, jo valdības cenu politika bija mūsu galvenais jautājums, ko domnieki un tautfrontnieki nodaļās asi kritizēja (cenas pārtika produktiem bija palielinājušās pat līdz trim reizēm). Sekoja Finanšu ministrijas Cenu departamenta direktora Vladimira Guseva un tirdzniecības ministra Armanda Plauža ziņojumi, domnieku asie jautājumi par pārtikas dārdzību, nepieciešamajām kompensācijām.

Tika diskutēts par kardinālām lietām: vai vispirms veikt nodokļu reformu un pēc tam veidot budžetu (Guseva viedoklis) vai otrādi.

Uzstājās Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības (LBAS) priekšsēdētājs Andris Siliņš, aicinot pirms cenu paaugstināšanas obligāti atrisināt jautājumu par algu mehānisma sakārtošanu. Siliņš teica, ka LBAS jau vairāk nekā pusgadu balansē uz naža

asmens, jo tās valdē nemitīgi tiek apspriests jautājums par streika rikošanu un prasību valdībai atkāpties. Siliņš uzskatīja, ka streikot būtu neprāts, jo tas tikai pasliktinātu uzņēmumos strādājošo ekonomisko stāvokli.

Domnieki Indulis Ozols, Ludis Pavidonis aicināja situāciju ar cenu politiku skaidrot sabiedrībai, deputātu grupām veikt sabiedrisko kontroli ēdnīcās, ziņot Ministru padomei par rūpnīcām, kuras nespēj vai negrib izmaksāt strādājošiem kompensācijas.

Nepacietība domnieku vidū auga, liela daļa vēlējās nekavējoties runāt par esošo situāciju, virzīja šo jautājumu uz balsošanu, un ar balsu vairākumu tika pieņemts lēmums pārtraukt diskusiju par cenu politiku un runāt par 13. janvāra Vislatvijas manifestāciju krastmalā.

Dome sēdē paredzētais jautājums par PSRS armijas īstenoto piespiedu mobilizāciju tika nobīdīts tālākā dienaskārtībā.

Tika pārbaudīta domnieku klātbūtne: reģistrēts 121 domnieks no 141.

Teicu sekojošo:

Piektdien no rīta notika ārkārtas valdes sēde, kas, ņemot vērā reālo politisko situāciju Latvijas Republikā, kā arī notikumus Lietuvā, kuri attīstījās nelabvēlīgi Lietuvas Republikai, tika pieņemts lēmums rīkot Vislatvijas manifestāciju “Par neatkarīgu, demokrātisku Latviju” svētdien, 13. janvārī, pulksten 14.00 Daugavmalā. [...]

Ņemot vērā situācijas saasināšanos Lietuvā (kara tehnikas, bruņoto spēku izmantošanu pret civiliedzīvotājiem), kā arī bruņotās tehnikas braukāšanu vakar un šodien pa Rīgas ielām, mums jāapspriež rīcība rītdienai.

Ja šobrīd mūs dzird radioklausītāji, kas ir gatavi braukt uz Rīgu, aicinu piedalīties mums visiem svarīgajā manifestācijā.

Šī gatavība mums ir jāapstiprina ar gatavu rīcības plānu, un neatkarīgi no šķēršļiem, kas tiks vai netiks likti, tas jāīsteno.

Šeit mums ir jāparāda mūsu griba.⁷⁰

Arī domnieki domāja, ka var tikt likti šķēršļi manifestācijas rīkošanai. Ilze Cielava piedāvāja noteikt telefonus, pa kuriem varētu pieņemt ziņas par to, kas notiek Latvijā, un nodot tālāk; ja autotransportu apturēs, izkāpt un iet tālāk, ja neļaus apskatīt – rīkot klusējošo demonstrāciju ar karogiem.

⁷⁰ Ražuks, Romualds. Runa LTF Domes sēdē 1991. gada 12. janvārī. Latvijas Nacionāla vēstures muzeja Latvijas Tautas frontes nodaļas arhīvs, 1. f., 1. apr., 1. l., 34.–36. lp.

Ruta Marjaša krievu valodā aicināja Latvijas cittautiešus kopā ar latviešiem pie-
teikties 13. janvāra manifestācijā.

Profesors Edgars Melķisis pievērsās jautājumam par pretošanos vecās sistēmas
atjaunošanai, par rīcību, kad stāvoklis kļūs vēl nopietnāks:

Jautājums par valdības, parlamenta aizstāvēšanu – šeit varētu būt vairāki virzieni.

1. Tieši ar savu fizisko klātbūtni.
2. Ar plašu izskaidrošanas darbu.

Es kā Latvijas Universitātes pārstāvis uzskatu, ja studenti lūgs, tad viņus varētu
uz laiku atbrīvot no mācībām.⁷¹

Jānis Dinēvičs vērsa uzmanību uz kopsakarībām: Maskavas vēlmi likvidēt
Baltijas valstu Augstākās padomes, lai saglabātu nedalāmu PSRS, ieviešot jaunu
PSRS līgumu.

Jānis Dinēvičs:

Kāda ir bijusi līdz šim LTF taktika – apsteidzoša. Arī šī visas tautas manifestācija ir
apsteidzoša taktika. Tas ir solis, kas liks visai pasaulei redzēt, kādas ir patiesās pro-
porcijas starp tiem, kas bija pie Ministru padomes [protestētāji pret cenu celšanu,
galvenokārt Interfrontes atbalstītāji – R. R.], un tiem, kas uzskata, ka jāturpina šis
ceļš uz Latvijas neatkarības atgūšanu caur pašreizējo varas struktūru – Augstāko
padomi, Ministru padomi.⁷²

Domniece Ilze Cielava:

Katrā gadījumā aicinu uz pilsonisko nepakļaušanos jebkurā variantā, nekritisim pa-
nikā, ja republikas vadībai, LTF vadībai nebūs iespējas dot šīs pavēles.

Lūgšim republikas vadību dot iespēju šajās kritiskajās dienās, tās būs divas, trīs,
studentiem neierasties uz mācībām, lai viņi varētu sargāt nozīmīgākos objektus.⁷³

⁷¹ Melķisis, Edgars. Runa LTF Domes sēdē 1991. gada 12. janvārī. Latvijas Nacionālā vēstures muzeja
Latvijas Tautas frontes nodaļas arhīvs, 1. f., 1. apr., 1. l., 34.–36. lp.

⁷² Dinēvičs, Jānis. Runa LTF Domes sēdē 1991. gada 12. janvārī. Latvijas Nacionālā vēstures muzeja
Latvijas Tautas frontes nodaļas arhīvs, 1. f., 1. apr., 1. l., 34.–36. lp.

⁷³ Cielava, Ilze. Runa LTF Domes sēdē 1991. gada 12. janvārī. Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Lat-
vijas Tautas frontes nodaļas arhīvs, 1. f., 1. apr., 1. l., 34.–36. lp.

Ilze Cielava, Edgars Melņšis, Juris Strīpnieks uzstājoties runāja par nepieciešamību pēc manifestācijas palikt sargāt stratēģiski svarīgos objektus.

Domnieks Juris Strīpnieks izteica savas domas par stratēģisko objektu aizsardzību, paliekot Rīgā pēc manifestācijas:

Pienāk zvani no republikas apriņķiem, pilsētām – tauta ir izteikusi savu gatavību piedalīties šai manifestācijā. Un ne tikai piedalīties, bet veikt to kā ilgstošu akciju.

Šoreiz šī manifestācija varbūt sāksies rīt Daugavas malā 14.00, bet nebeigsies pēc pāris stundām. Tai jābūt tik ilgi, kamēr ir šis uzspiestais, pastiprinātais okupācijas režīms, kamēr mūsu izolētās valstiskās struktūras nevarēs normāli darboties.

Pienāk konkrēti ziņojumi no pilsētām, ka cilvēki ir tam gatavi. Organizācijas, cilvēku grupas, kas gatavas aizstāvēt mūsu galvenos valstiskuma objektus – radio, televīziju, Augstāko padomi, Ministru padomi.

Tas ir jādara, bet jādara pārdomāti un koordinēti. LTF valde uzņemas šo koordināciju, un par šiem jautājumiem lūdzu visus zvanīt uz LTF koordinācijas centru pa telefonu 212914. Šo darbu sāksim jau šodien Domes sēdes laikā.⁷⁴

No Ļeņingradas atbraukušais Krievijas Brīvās demokrātiskās partijas pārstāvis G. Artamonovs nolasīja paziņojumu nekavējoties izvest desanta kara daļas no Lietuvas, Latvijas un Igaunijas. Viņš informēja domniekus, ka rīt plkst. 11.00 Ļeņingradā, Ziemas pils laukumā, notiks solidaritātes mītiņš ar Baltiju.

Georgs Bezhļebņikovs, LTF īpašo kārtības sargu vienību štāba priekšnieks, ziņoja par gatavību 13. janvāra manifestācijai, un, kaut gan atklāti par nepieciešamību sargāt stratēģiski svarīgos objektus runāt nebija paredzēts, taču arī viņa uzrunā tas pavidēja:

Jūs zināt, kāda situācija tuvojas 14. janvārī, kad beidzas termiņš ultimātam [noslēgt Latvijai jaunu Savienības līgumu – R. R.], tāpēc ir paredzēts, ka LTF nodaļas zināmās dienās saņems grafikus, kurā stundā un vietā jums jāierodas, lai nosargātu valdības namu, parlamentu, radio, LTF mītņi.

Kopā ar jums dosies arī mūsu vienību darbinieki, kuri palīdzēs jums pareizi novietoties.⁷⁵

⁷⁴ Strīpnieks, Juris. Runa LTF Domes sēdē 1991. gada 12. janvārī. Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Latvijas Tautas frontes nodaļas arhīvs, 1. f., 1. apr., 1. l., 34.–36. lp.

⁷⁵ Bezhļebņikovs, Georgs. Runa LTF Domes sēdē 1991. gada 12. janvārī Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Latvijas Tautas frontes nodaļas arhīvs, 1. f., 1. apr., 1. l., 34.–36. lp.

Domnieks Voldemārs Šubrovskis aicināja katrā apdzīvotā vietā noorganizēt ārkārtas situācijas rīcības komiteju. Siguldas pusē šāda komiteja jau darbojās, kas ārkārtas situācijā būtu spējīga iedzīvotājiem sniegt patiesu informāciju, nodrošināt savstarpējos sakarus.

Tā kā radio translācija (Domes sēdes norise tika pārraidīta Latvijas Radio 1. programmā) tuvojās nobeigumam, bija spiests apkopot Domes sēdē nolemto, kaut arī ne visi runātgrībētāji bija izteikušies.

Dome pieņēma arī aicinājumu nelatviešiem, manifestu pasaules tautām, LTF aicinājumu LR Augstākās padomes deputātiem par okupācijas statusa noteikšanu Latvijas Republikā.

Nosūtījām telegrammu Lietuvas tautai, uzsverot, ka Lietuva pirmā uzņēmusi reakcijas sitienu, ka mēs ticam Lietuvas tautas garaspēkam, izturībai un turpinām kopējo cīņu par mūsu tautu brīvību.

Šī bija redzamā, protokolā iemūžinātā LTF 12. janvāra Domes sēdes daļa, taču sēdes starpbrīdī bija vēl kāds visai barikāžu eņopejai ļoti svarīgs notikums.

Domes sēde notika universitātes aulā, un tur labajā stūrī pie melnajām klavierēm, kuras tur parasti stāvēja, mēs ar LTF koordinācijas centra vadītāju Drosmu Blagoveščensku sapulcinājām LTF valdes locekļus un LTF nodaļu koordinatorus un sadalījām Rīgas stratēģiski svarīgos objektus starp LTF novadu nodaļām. Tā Zaķusalas objekta aizsardzība tika uzticēta Zemgales rajonu LTF nodaļām, sakaru centrs Dzirnavu ielā 105 bija uzticēts vidzemniekiem utt.

Šī neformālā sanāksme iegāja vēsturē kā sanāksme pie melnajām klavierēm. Tās laikā pieņemtais pienākumu sadalījums, sargājot stratēģiski svarīgos objektus, bija spēkā visu 1991. gada janvāra barikāžu laiku.

Pēc LTF īpašo kārtības sargu vadītāja Georga Bezhļebņikova ziņojuma par gatavību uzturēt sabiedrisko kārtību 13. janvāra manifestācijas laikā izraisījās spraigas debates par milicijas nespēju tikt galā ar saviem uzdevumiem naidīgā noskaņojuma dēļ, kas valdīja Rīgas milicijā.

Rezultātā tapa LTF Domes lēmums, vērsts uz municipālās policijas veidošanu.

Domes sēdes noslēgumā pirms balsojuma par galīgo lēmumu es uzrunāju domniekus, apkopodams to informāciju, kas bija mūsu rīcībā, un arī sēdē izteiktās domas:

Situācija Lietuvā, kaut arī nav pēdējo ziņu par to, kas tur notiek, taču tas, kas noticis vakar, neapšaubāmi liecina par to, ka armija rīkojas vienotā frontē Viļņā ar Lietuvas “Jedinstvo” un platformas komunistiem, lai gāztu likumīgo republikas valdību un Augstāko padomi, lai radītu to pašu iespaidu, kāds bija 1940. gadā Baltijas valstīs,

kad notika militārais apvērsums, valdības gāšana, kad tā saucamā darba tauta, masas to atbalsta.

Līdzīgas ziņas nāk no Igaunijas, kur pamodušies vietējie platformisti un arī pieprasa valdības atkāpšanos un cenu politikas atcelšanu.

Tas viss liecina par vienotu plānu, vienotu scenāriju, ka Maskavas reakcionārie spēki noteikti ir izlēmuši nelikt mūs mierā.

Vakar mūsu rīcībā nonāca decembra "Moskovskije novosti", kur viss skaidri un gaiši pateikts – viens no žurnālistiem prognozējis situāciju šeit, kā tā tālāk attīstīsies. Ir pat nosaukta Vitebskas desanta divīzija, kas noteikti nāks mūsu platformistiem un interniem palīgā.

Tas viss liecina par vienotu plānu, par masīvu uzbrukumu, par to, ko jau cieš mūsu brāļi Lietuvā un ko vēl nāksies izciest mums.

Tātad nepieciešama mūsu saskaņota, organizēta rīcība, jau sākot ar rītdienu.

Šeit jau izskanēja pamatotas bažas par to, ka vakar un šodien tika vērota armijas mašīnu kustība Rīgas ielās, viņi it kā trenējas iespējamai rīcībai, viņu valodā – tā saucamajām ielu kaujām. Grūti pateikt.

Mūsu pārstāvjiem Maskavā tas tika noliegts, ka šeit būs kaut kāda armijas pārvietošanās. Vai tā ir blefošana? Pārbaudīt, saskaitīt minūtes un sekundes, cik ilgā laikā var nonākt Rīgas centrā? To droši vien varēja izdarīt jau agrāk, un esmu pārliecināts, ka tas jau sen ir izdarīts. Tātad lielā mērā šeit ir iebiedēšanas taktika, taču droši apgalvot to nevar.

Neviens nevar apgalvot, ka netiks bloķēti ceļi, kas vedīs Latvijas tautu rīt uz Rīgu, bet neviens nevar mūs piespiest mainīt mūsu lēmumus, pat to, ka rīt jānotiek Vislatvijas manifestācijai par brīvu un neatkarīgu, demokrātisku Latviju.

To no mums gaida visa Latvija, to gaida krievu demokrāti, kas rīko atbalsta mītiņus Ļeņingradā.

To no mums gaida visa pasaule, nepārspilēšu teikdams, ka šeit ir ap 100 ārzemju žurnālistu, kuri gatavi fiksēt jebkuru notikumu, jebkuru izteikumu, ko mēs pateiksim par savu likteni, par savu Augstāko padomi, valdību.

Šodien dzirdējām daudz pārmetumu par valdības cenu politiku, pieļautajām kļūdām, nepilnībām. Mēs domājam par to, kā mums tālāk rīkoties, lai to visu labotu.

Šeit Augstākās padomes deputāti pamatoti izteicās, ka tas ir tikai iemesls, Lietuvā notika liktenīgā kļūda, valdība atkāpās, tika atcelta cenu politika, bet notikumi attīstījās vēl ātrāk lietuviešiem nelabvēlīgākā virzienā. Tātad vienīgais, kas mumsjādara, – stingri jāturas kopā, nestrīdoties, vienojoties par galveno, kas ir priekšā. Tie ir mūsu demokrātijas iekarojumi, šī ceļa turpināšana.

Tāpēc rīt mūsu manifestācijai jānotiek, un nevienam nav tiesību to atcelt. Saprotu, ka kara tehnikas braukšana pa ielām ir, lai iebiedētu tautu, varbūt – lai sagatavotos rītdienai.

Domāju, ka jālūdz mūsu Augstākajai padomei, valdībai prasīt Kuzmina kungam, ko tas nozīmē. Kad Jazovs runā vienu, šeit notiek kaut kas cits. Vai tad Kuzmins jau ir uzsācis karu pret Latvijas tautu? Ja viņš to ir darījis, tad šis karš nav izsludināts. Viņam jāatgādina, ka, pirms karu uzsāk, tas ir jāpasludina.

Domāju, ka tas mums jānoskaidro, bet, galvenais, mums jāsaprot, ka neviens cits mūsu vietā Daugavmalā neatnāks un nepateiks, kas jāpasaka visai pasaulei, savienībai un Latvijai.

Par konkrētiem rītdienas taktikas momentiem:

Dobeļa kungs jau izdarīja lielu darbu Maskavā, ziņojot visai pasaulei, ka rīt pulksten 14.00 notiks šī Vislatvijas manifestācija.

Kā izteicās deputāts Birkavs, tā ir nedzirdēta manifestācija, kad tauta sanāk atbalstīt valdību, kura nupat četras reizes pacēlusi pārtikas cenas. Tas nav bijis pasaules vēsturē.

Ja vēl varam šodien lūgt masu informācijas līdzekļus informēt par to pasaules sabiedrību, tas palīdzēs rīt mums būt drošākiem, tas varbūt apturēs kāda agresora roku, kam šodien jau niez nagi, domājot par rītdienu. Tas ir ārkārtīgi svarīgi.

Par braukšanu uz Rīgu. Protams, nav nekādas garantijas, ka netiks likti šķēršļi. Tāpēc ļoti lūdzu Tautas frontes nodaļas Jūrmalā un Ogrē, visā Rīgas apkārtnē novērot armijas kustību pa ceļiem, kas ved uz Rīgu, un nekavējoties ziņot Latvijas Tautas frontes koordinācijas centram, Ministru padomei vai Augstākajai padomei.

No mūsu organizēšanas šodien un rīt, operatīvātes būs atkarīgs viss. Mums jābūt regulārai informācijas apmaiņai, ar masu informācijas līdzekļu palīdzību koordinētai Augstākās padomes, Tautas frontes, Ministru padomes rīcībai.

Jau izskanēja doma, ka nepieciešams ņemt līdzī radioaparātus, man ir ārkārtīgi liels lūgums mūsu radio vadībai vadīt šo mūsu akciju ar Latvijas Radio palīdzību, koordinējot un informējot cilvēkus jebkurā brīdī, vietā un situācijā.

Tad mēs varēsim izvairīties no baumām un mērķtiecīgi īstenosim savu rītdienas plānu. Radioaparāti noderēs arī tad, ja traucēs runātājiem, lai sekotu tam, kas notiek. [Mobilie telefoni tolaik Latvijā neeksistēja. – R. R.]

Gribu izteikt visu vārdā pateicību Latvijas garīgo konfesiju pārstāvjiem un valdībai par aizlūgumiem, ar kuriem tiks ievadīta rītdiena.

Kā jau teica vakar Juris Rubenis, mums jāiesāk ar šo garīgo vilni, aizlūgumiem visā Latvijā.

Aicinu visas Latvijas baznīcas, kur tas iespējams, 13.55 zvanīt baznīcas zvanus, tā ievadot mūsu Vislatvijas manifestāciju.

Tas būtu dabīgs ceļš, kā mums uzsākt šo 13. janvāri, kā jau šeit teica Pussara kungs, liktenīgo, vēsturisko dienu.

Vēl lūdzu ļaut cilvēkiem iegādāties rīt benzīnu par savu naudu, ko cilvēki ir gatavi darīt. [Benzīnu nopirkt tikai par naudu, bez taloniem privātpersonām nebija iespējams. – R. R.]

Tādas iespējas jāatrod, lai cilvēki varētu braukt uz Rīgu. Kad armijas mašīnas bez jebkādas vajadzības braukā pa Rīgu, lai iebiedētu cilvēkus, nepieciešams ir benzīns, lai cilvēki varētu braukt uz Rīgu.

Jāpadomā, varbūt tie, kam ir radi un draugi Rīgā, varētu atbraukt šodien, lai atvieglotu transportu.

Nepieciešams, lai kolonnas būtu sakārtotas, ar attiecīgiem uzrakstiem, autoinspekcijas vai kārtības sargu pavadībā. Lai līdzīti būtu foto un video tehnika, lai varētu fiksēt visu apkārt notiekošo.

Liels lūgums arī Latvijas Televīzijai, kinostudijai, visiem, kas var nodrošināt rītdienas notikumu fiksāciju un parādīšanu, jo mums ir ārkārtīgi svarīgi parādīt visai pasaulei, kā tas notiek, kādi šķēršļi mums tiek likti, ko mēs esam teikuši.

Pēc visa, ko esam šeit teikuši, ir skaidrs, ka šī Vislatvijas manifestācija ir jāriko Rīgas pilsētā. Rīgas deputātu padomes izpildkomiteja savā sēdē šo pieteikumu ir akceptējusi un devusi atļauju. LR Augstākā padome un valdība neiebilst, sniedz iespējamo atbalstu.

Tātad, ja mēs gribam būt saimnieki savā zemē, mums tas jādara.

Domei būtu jānobalso par valdes lēmuma apstiprināšanu un Vislatvijas manifestācijas rīkošanu rīt pulksten 14.00 Daugavmalā.⁷⁶

Dome vienbalsīgi apstiprināja LTF Domes valdes lēmumu par Vislatvijas manifestācijas rīkošanu nākamā dienā, svētdien, 13. janvārī, plkst. 14.00. LTF nodaļu koordinatori aizbrauca mājās jau ar skaidru uzdevumu, pie kuriem stratēģiski svarīgiem valsts objektiem viņu novada ļaudīm būs jāpaliek pēc manifestācijas.

---

⁷⁶ Ražuks, Romualds. Runa LTF Domes sēdē 1991. gada 12. janvārī. Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Latvijas Tautas frontes nodaļas arhīvs, 1. f., 1. apr., 1. l., 37.–39. lp.

1991. GADA JANVĀRA KRĪZE LIETUVĀ

Traģiskie 1991. gada janvāra notikumi Viļņā ir nesaraunami saistīti ar janvāra barikādēm Rīgā. Mēs LTF valdē kopā ar visiem Latvijas neatkarības atbalstītājiem ar satraukumu un bažām sekojām notikumu attīstībai Lietuvā. Tur notiekošais lielā mērā iespaidoja mūsu lēmumu pieņemšanu, jo bija skaidrs, ka nākamais uzbrukuma objekts būs arī neatkarību pasludinājusi Latvija.

Kāpēc Maskavas reakcionāri kā pirmo savam uzbrukumam un valsts apvērsuma mēģinājumam izvēlējās tieši Lietuvu? Kāpēc tas nesākās Latvijā?

Etniskais iedzīvotāju sastāvs, kas liecināja par ievērojamu nelatviešu īpatsvaru, vēl arvien spēcīgās ortodoksālā spārna kompartijas pozīcijas, neskaitāms daudzums PSRS armijas kara daļu – tas viss bija atrodams tieši Latvijā, un likās, ka Latvijā īstenot valsts apvērsumu, padzenot Augstāko padomi ar LTF vairākumu, būtu bijis daudz vieglāk.

1991. gada janvārī visi minētie apstākļi Lietuvā bija krietni vājāk izteikti. Tātad loģiski būtu bijis sākt Maskavas reakcionāru uzvaras gājienu tieši ar Latviju. Taču sākums pretēji šai loģikai bija Viļņā, nevis Rīgā. Lai saprastu notikušā iemeslus, nepieciešama 1991. gada janvāra situācijas analīze Lietuvā.

Neraugoties uz lielo klāstu literatūras, kas veltīts šiem vēsturiskajiem notikumiem, tas nebūt nav viegls uzdevums.

Izdevumi *Lietuvos Sajūdis* (1988–1991), *Kelias i nepriklausomybe* (Kaunas, 2010), *Mes buvome ten... 1991 metu sausio 13-oji*, Alfreda Eriha Senna grāmata *Krizė Lietuvoje, 1991 m. sausis* (Vilnius: Nepriklausomybės sąsiuviniai, 2015) (visi – lietuviešu val.), apcerējumi “Baltijas valstu vēsture” (Rīga, 2000), “Baltijas brīvības ceļš. Baltijas valstu nevardarbīgās cīņas pieredze pasaules kontekstā” (Rīga, 2005), tā laika periodika un videomateriāli, sarunas, kas man bijušas ar šo notikumu dalībniekiem Lietuvā, ļauj ieskatīties trīsdesmit gadu tālā pagātnē.

Vītauta Landsbergā vadītās Augstākās padomes un Kazimiras Prunskienes vadītās Ministru padomes attiecības jau kādu laiku bija bijušas ļoti saspringtas. Galvenais jautājums, kas sadalīja parlamenta labējo un kreiso viedokli, bija – kā izbeigt 1990. gada 17. aprīlī ieviesto ekonomisko blokādi, ko PSRS prezidents Mihails Gorbačovs noteica pret Lietuvu.

1990. gada 11. martā pieņemtajā Lietuvas Republikas valstiskās neatkarības deklarācijā nebija ne vārda par pārejas periodu, kuru savās neatkarības deklarācijās bija iekļāvušas Latvija un Igaunija.

Lietuva deklarēja pilnīgu un beznosacījumu neatkarību no PSRS. Maskava atbildēja ar ekonomisko blokādi.

Prunskiene, kas iepriekš bija Lietuvas Komunistiskās partijas biedre, pārņēma vadību sarunās ar Maskavu, savukārt antikomunisti parlamentā viņai neuzticējās.

Tā kā saskaņā ar Lietuvas konstitūciju bija vajadzīgas divas trešdaļas balsu neuzticības izteikšanai valdībai, labējie antikomunisti, kuriem bija aptuveni 60–70 no 141 vietas Augstākajā padomē, nespēja gāzt Prunskieni, bet septembra sākumā

“Jedinstvo” atbalstītāju pūlis uzbrūk Lietuvas Augstākās padomes ēkai un tiek atvairīts ar ūdens strūklu no ugunsdzēsības šļūtenēm. *Lietuvas Centrālais valsts arhīvs, VI-184-125.*

radikāli noskaņotā, Antana Terlecka vadītā Lietuvas Brīvības liga (Latvijas Nacionālas neatkarības kustības analogs) sāka demonstrācijas, pieprasot valdības atkāpšanos.

Krīze izcēlās un strauji attīstījās pirmdien, 7. janvārī, kad valdība paziņoja par strauju pārtikas cenu kāpumu.

Otrdien, 8. janvārī, kad pēc Jaungada pārtraukuma uz sanāksmi pulcējās Augstākās padomes deputāti, demonstranti ielenca tās ēku.

Antans Terlecks vadīja Lietuvas Brīvības ligas demonstrantus, kuri pieprasīja Prunskienes atkāpšanos, un komunistu partijas nodibinātās, padomju iekārtu atbalstošās organizācijas “Jedinstvo” (Latvijas Interfrontes analogs) atbalstītāji, kurus Lietuvā atbalstīja padomju karaspēks, pieprasīja parlamenta atkāpšanos.

Saprotot, ko viņa rīcība var izraisīt, Terlecks atsauca savus atbalstītājus, un tie kampaņā vairs nepiedalījās, taču pie parlamenta bija sanākuši aptuveni divi tūkstoši galvenokārt krieviski runājošo Viļņas uzņēmumu strādnieku.

“Jedinstvo” atbalstītāju pūlis uzbruka parlamenta ēkai, izsita logus, un ap 30 protestētāju ielauzās pirmajā stāvā, bet apsardzes darbinieki ar ūdens strūklu no ugunsdzēsības šļūtenēm tos izgrūda ārā. Uzbrukums sākās plkst. 10.00, bet jau 10.23 pēc desmit minūtes ilgām diskusijām deputāti steidzami atcēla cenu pieaugumu ar 100 balsīm “par”, 4 “pret” un 4 “atturoties”.⁷⁷

Jā tajā laikā galvenais jautājums būtu bijis tikai cenas, demonstrācijas ar to būtu beigušās. Cenu paaugstināšana faktiski bija tikai iegants politiskiem mērķiem, un demonstrācijas, kurās pieprasīja valdības atkāpšanos un parlamenta atlaišanu, turpinājās.

Lietuvas tautas kustība “Sajūdis” (*Sajūdis*), Latvijas Tautas frontes ciešais sabiedrotais, sastādīja grafiku, pēc kura Viļņas rajoni un citas pilsētas sūtīja cilvēkus uz parlamentu, lai divu stundu maiņās “aizsargātu republiku”, bet atturētos no provokatīvām darbībām.

“Sajūža” saaicinātie lietuviešu pūļi nobīdīja “Jedinstvo” atbalstītājus no parlamenta priekšpuses Neatkarības laukumā, un tie tagad bija spiesti pulcēties blakus, pie Martīna Mažvīda Valsts bibliotēkas otrpus lielajai strūklakai, kas atradās parlamenta un bibliotēkas ēku starpā.

“Jedinstvo” atbalstīt bija gatava PSRS armija, kuras bruņutransportieri bija noslēpušies tālāk, ieliņā aiz bibliotēkas stūra.

Jau decembrī Maskava nosūtīja uz Lietuvu papildu militārās vienības, bet Ziemassvētku laikā padomju desantnieki uz laiku bija ieņēmuši Preses namu Viļņā un nogriezuši Lietuvas laikrakstiem ceļu uz ārpusauli.

⁷⁷ *Mes buvome ten... 1991 metu sausio 13-oji*. 1 tomas. Vilnius: Valstybės žinios, 2011. 67. lpp.

Īstas militārās operācijas sākās 7. janvārī, un naktī no 7. uz 8. janvārī vairāk nekā 100 tanki un bruņutransportieri parādījās Viļņas galvenajās ielās. Padomju armijnieki paziņoja, ka viņu mērķis Lietuvā ir meklēt padomju armijā jauniesauktos, kuri ir dezertējuši, vai arī jauniesaucamos, kas izvairās no dienesta.

Pēc 1990. gada 11. marta, kad Lietuvas Augstākā padome pieņēma Lietuvas valsts atjaunošanas aktu, lietuvieši mudināja jauniešus nepakļauties iesaukšanai padomju armijā, līdzīgi tas notika arī pie mums.

Latvijas Sieviešu līga Anitas Stankēvičas vadībā, kas darbojās LTF galvenajā mītnē, jo Anita vadīja arī LTF Demilitarizācijas komiteju, slēpa no armijas ne tikai Latvijas, bet arī Lietuvas jauniešus, kurus padomju armijas ķērājiem bija grūtāk pie mums atrast. Tomēr, tā kā 7. janvārī Lietuvā iebraukušie karavīri nepiedalījās Lietuvas jauniešu gūstīšanā, bija skaidrs, šis bija tikai kārtējais iegansts armijas ievešanai.

Līdzīgi kā nedaudz vēlāk Latvijā, Maskavas plāns bija izprovocēt sadursmi starp demonstrantiem un Lietuvas varas iestādēm, un tad militāristi būtu iejaukušies kā miera uzturētāji un paziņojuši par prezidenta pārvaldes ieviešanu.

Lai to panāktu, Maskavai bija nepieciešamas “masu nekārtības” Lietuvā. Vēl viena iespēja bija – “Jedinstvo” saaicinātie demonstranti paši paziņotu par savas Lietuvas valdības izveidošanu un lūgtu militāru palīdzību padomju armijai.

Lietuviešu pūlis Neatkarības laukumā Viļņā sargā Augstāko padomi. *Lietuvas Centrālais valsts arhīvs, 0-139440. Alģimanta Žižūna foto.*

Lai gan PSRS prezidents Mihails Gorbačovs vēlāk apgalvoja, ka neko nav zinājis par armijas slepenajiem plāniem, padomju armijai bija savs rūpīgi sagatavots plāns.

“Jedinstvo” saaicināto demonstrantu uzbrukums Lietuvas Augstākajai padomei 8. janvārī izraisīja konfliktu Lietuvas valdībā, sekoja deputātu uzbrukums Kazimirai Prunskienei. Augstākās padomes priekšsēdētājs Vītauts Landsberģis apšaubīja “divaino padomju armijas draudu sakritību un straujo cenu kāpumu”. Deputāts pauda domu, ka Prunskiene paaugstinājusi cenas tieši tajā laikā, kas sakrita ar padomju armijas vienību ierašanos.

Patiesības labad jāpasaka, ka Baltijas valstu valdību vadītāji centās lēmumus kā cenu celšana savstarpēji saskaņot, un iniciatīva par šāda lēmuma pieņemšanu vairāk piederēja Ivaram Godmanim, Kazimira Prunskiene centās to atlikt. Cenu celšanai bija objektīvi iemesli. Arī pie Ministru padomes ēkas Rīgā, līdzīgi kā tas notika Viļņā, tās priekšsēdētāju Ivaru Godmani gaidīja satrakojušies Interfrontes saaicinātais pūlis, protestējot pret cenu pacelšanu Latvijā.⁷⁸

Lai kā arī būtu, labējie Lietuvas Augstākajā padomē izmantoja brīdi, lai nokārtotu savus rēķinus ar valdību.

Kazimira Prunskiene informēja parlamenta deputātus par cenu pieaugumu un pēc tam devās uz Maskavu, lai ar Gorbačovu pārrunātu padomju armijas vienību pārvietošanos Baltijas valstīs un iespēju atsākt sarunas par Lietuvas neatkarību.

Gorbačovs atteicās apspriest armijas vienību kustību un atkārtoti pieprasīja, lai Lietuva pieņem viņa plānu 17. martā rīkot referendumu par Padomju Savienības integritāti.

Premjerministre atgriezās Viļņā 8. janvārī plkst. 17.15 un nekavējoties saskārās ar prasībām atkāpties. Augstākā padome ar 108 balsīm “par”, vienu “pret” un astoņām “atturoties” pieņēma konstitūcijas grozījumu, kas ļāva deputātiem atlaist Ministru kabinetu ar vienkāršu balsu vairākumu. Pulksten 19.30 Prunskiene, interpretējot lēmumu atcelt cenu paaugstinājumu kā neuzticības izpausmi, paziņoja par atkāpšanos. Deputāti pieņēma viņas atkāpšanos ar 72 balsīm “par”, 8 “pret” un 22 “atturoties”.

Lietuvā, kas bija palikusi bez valdības, sākās satricinājumu un krīzes dienas. Spriedzi palielināja fakts, ka pārtikas veikali bija slēgti uz divām dienām: otrdien tie tika slēgti, lai pārrēķinātu paaugstinātās cenas, un trešdien tie netika atvērti, jo bija jāpārrēķina samazinātās cenas.

⁷⁸ Utena, Inga. *Cilvēks Godmanis*. Rīga: Jāņa sēta, 1997. 93. lpp.

Oficiālā Maskavas TV vakara ziņu programma “Vremja” otrdienas vakarā sacīja: “Šķiet, ka Augstākā padome vairs nekontrolē situāciju.” Promaskaviskie spēki devās tālāk.

Trešdien, 9. janvārī, plkst. 16.00 pēcpusdienā sākās “Jedinstvo” mītiņš pie Marīna Mažvida Valsts bibliotēkas blakus parlamentam.

Pie parlamenta ēkas, to sargājot, sapulcējās vēl lielāks lietuviešu pūlis; tikai neapbruņotu kārtības sargu ķēde šķīra abus sanākušos pūļus.

Brīdinot, ka jebkurā brīdī var notikt uzbrukums Augstākajai padomei, Landsberģis vienlaikus mudināja lietuviešus neizmantot vardarbību.

Abās strūklakas pusēs divi pretēju uzskatu pūļi mierīgi stāvēja viens otram blakus, dziedot dziesmas un skanot izsaučieniem.

Pēc tam, kad krievu vecticībnieku arhibīskaps Hrizostoms uzrunāja tautu, mudinot saglabāt mieru, mazāk laika pavadīt masu mītiņos un izvairīties no vardarbības, krievi sāka izklīst, teritoriju atstājot lietuviešu ziņā.

Pazuda arī aiz bibliotēkas ēkas izvietotās padomju armijas bruņumašīnas. Vienlaikus dažas minūtes pirms plkst. 16.00 padomju tanki okupēja Viļņas televīzijas torni, un Lietuvas televīzijas apraide uz dažām stundām tika pārtraukta.

Vēlāk vakarā tikpat negaidīti, kā bija ieradušies, tanki atstāja televīzijas torni, un televīzija atsāka apraidi.

Ceturtdien, 10. janvārī, turpinājās valdības krīze. “Sajūdis” aicināja pēc iespējas ātrāk izveidot kabinetu, taču lēmums nebija viegls. Karstas debātes bija arī par to, kā interpretēt padomju armijas nodomus, kuras darbība līdz šim šķīta mazāk izšķirīga. Kreisi noskaņotie deputāti mēģināja pārliecināt pārējos, ka nav nepieciešams vairs aicināt cilvēkus pie parlamenta, briesmas ir jau pagājušās. Tomēr varas iestādes pastiprināja Augstākās padomes aizsardzību, ēkas pirmais stāvs atgādināja kazarmas, kurās uz laiku atradās 650 vīrieši – apsardze un brīvprātīgi pieteikušies karatē cīņās veida lietpratēji.

Ceturtdien tika saņemta Gorbačova telegramma, kurā pieprasīts, lai lietuvieši pārtrauc mēģinājumus “atjaunot buržuāzisko režīmu”. Augstākā padome gaidīja “Jedinstvo” un armijnieku uzbrukumu, steigā tika saaicināti cilvēki to aizsargāt, taču uzbrukums nenotika.

Parlamenta iekšienē, skanot dziesmām no laukuma, Landsberģis beidzot izvēlējās premjerministru – ekonomistu Albertu Šimēnu, Centra grupas biedru. Centra grupa un kreiso spēku pārstāvji neiebilda pret Šimēna kandidatūru, bet apšaubīja viņa kompetenci ieņemt šo amatu. Labējie stingri atbalstīja Šimēnu, atzinīgi novērtējot “komunistiskās valdības atcelšanu” un “iespēju izveidot nekomunistisku valdību”.

Vīri stāv pretī padomju armijas tankam pie brīvprātīgo vienību “Vītis” štāba Viļņas pilsētas Viršulišķu dzīvojamā rajonā. 11. janvāris. *Lietuvas Centrālais valsts arhīvs, 0-108096. Pauļus Lileiķa foto.*

Padomju armijas karavīri ieņem Preses namu Viļņā. *Lietuvas Centrālais valsts arhīvs, 0-108094. Pauļus Lileiķa foto.*

Viņi uzskatīja, ka labējie vieni paši nav spējīgi veidot valdību, tāpēc viņiem jāiet uz kompromisiem ar centristiem.

Piektdien, 11. janvārī, pēc neliela atelpas brīža situācija Lietuvā atkal krasī pasliktinājās. No rīta “Jedinstvo”, kompartijas un citu Lietuvas neatkarībai naidīgu organizāciju pārstāvji mēģināja izraisīt kautiņu un nekārtības pie Augstākās padomes, viņiem tas neizdevās.

Vienlaikus Augstākās padomes priekšsēdētājs saņēma vēstuli – ultimātu no Lietuvas demokrātisko spēku kongresa, kura sastāvā ietilpa visas minētās Maskavas marionešu organizācijas, ar prasību līdz plkst. 15.00 pieņemt lēmumu par PSRS un Lietuvas PSR konstitūciju darbības atjaunošanu. Pretējā gadījumā minētās organizācijas nodibinās Glābšanas komiteju, kas parūpēsies par Lietuvas PSR nākotni.

Piektdienas rītā pie parlamenta sapulcējās “Jedinstvo” saaicināts krievvalodīgo strādnieku pūlis. Tām pretim pulcējās Augstākās padomes aizstāvji lietuvieši, gatavi apturēt iebrukumu. Abas cilvēku masas šķīra tikai reta Lietuvas policistu ķēde.

Pulksten 11.30 sākās īsta padomju armijas karavīru uzbrukumu lavīna ar Lietuvas brīvprātīgo vienību “Vītis” štābu ēku ieņemšanu Viļņā un Alītā.

Pēcpusdienā karavīri uzbruka Preses namam un ātri to ieņēma. Divi cilvēki tika nošauti, septiņi nonāca slimnīcā, tanki sabrauca garām braucošo kravas mašīnu, šoferis nokļuva slimnīcā.

Lietuvas Televīzija nofilmēja uzbrukumu un atkārtoti to rādīja nākamajās 36 stundās. Pēc traģiskajiem notikumiem pie Preses nama, šokēts par notikušo, krieviski runājošais pūlis pakāpeniski izklīda, bet, dziedot dziesmas, Augstāko padomi sargāt palika tūkstošiem lietuviešu.

Padomju armija turpināja uzbrukumus citām Lietuvas brīvprātīgo ēkām republikā.

Lietuvieši gaidīja armijas uzbrukumu Augstākajai padomei. Vītauta Landsberģa vadībā kopā ar katoļu mācītāju notika zvēresta nodošanas ceremonija. Lietuvas brīvprātīgie zvērēja aizstāvēt Augstāko padomi “līdz pēdējai asins lāsei”. Steigšus apstiprināja jauno Lietuvas valdību vienpadsmit ministru sastāvā.

Ziņas par uzbrukumiem dažādiem objektiem visā Lietuvas teritorijā piektdienas vakarā un naktī plūda nepārtrauktā straumē.

Armijā ieņēma Viļņas dzelzceļa staciju, tāpēc tur bija iestrēguši vilcieni, kuri nevarēju turpināt ceļu. Lietuvieši palika sardzē pie stratēģiski svarīgiem objektiem, diennakti bez pārtraukuma strādāja Lietuvas TV, informējot par tanku un armijas karavīru kustību.

Sestdien, 12. janvārī, plkst. 4.00 padomju armijas karavīri ieņēma Lietuvas speciālo spēku akadēmiju, un uzbrukumi nedaudz atslāba.

Pie Lietuvas radio un TV ēkas S. Konarska ielā tās aizsardzībai novietoti autobusi, pulcējas cilvēki, redzama armijas tehnika. 13. janvāra nakts. *Lietuvas Centrālais valsts arhīvs, 0-139529. Alģimanta Žižūna foto.*

Iepretim Lietuvas radio un TV ēcai stāv armijas bruņutransportieri. *Lietuvas Centrālais valsts arhīvs, 0-139530. Alģimanta Žižūna foto.*

Dzelzceļa stacijā plkst. 12.00 jau bija iestrēguši vairāki desmiti vilcienu ar tūkstošiem slazdā iekļuvušiem pasažieriem, Viļņas iedzīvotāji tika aicināti palīdzēt viņiem ar pajumti un pārtiku. Parlamentā valdība neskaidrība par tuvāko nākotni, tika izteiktas cerības, ka Augstākai padomei tomēr neuzbruks.

Padomju armijas pārstāvji Viļņā sasauktajā preses konferencē noliedza spēka pielietošanu. Borisa Jeļcina vadītā Krievijas Federācijas valdība nosodīja spēka lietošanu Baltijas valstīs, bet PSRS Federācijas padome aicināja risināt konfliktu ar politiskiem līdzekļiem.

Sestdien, 12. janvārī, vakara pusē situācija likās diezgan mierīga, neapbruņotie lietuvieši stāvēja ap televīzijas torni un Augstāko padomi. Iestādes piedāvāja naktsmītnes no citām pilsētām atbraukušajiem aizstāvjiem, televīzija ziņoja, ka Viļņā maizes izcepts pa 50 % vairāk nekā parasti, lai apmierinātu atbraukušo cilvēku vajadzības.

Pēc pusnakts notika krasas pārmaiņas, kas sākās ar Ministru padomes ieņemšanu.

Uzreiz pēc pusnakts, jau svētdien, 13. janvārī, pa Viļņas ielām sāka virzīties padomju tanki. Armijas spēkus komandēja PSRS aizsardzības ministra vietnieks pulkvežģenerālis Vladislavs Ačalovs.

Plkst. 1.38 un 1.43 Lietuvas TV uzstājās Valsts aizsardzības departamenta vadītājs Audrjus Butkevičs un informēja, ka šauj ar tukšiem lādiņiem un armija cenšas nešaut uz neapbruņotiem cilvēkiem.

Plkst. 1.44 padomju bruņutransportieri piebrauca pie Augstākās padomes ēkas un nogaidot apstājās.

Plkst. 1.47 Lietuvas Augstākās padomes priekšsēdētājs Vītauts Landsberģis uzstājās TV un teica, ka mēģinājis sazvanīt PSRS prezidentu Gorbačovu, taču viņam tas nav izdevies. Savu uzrunu viņš noslēdza ar vārdiem: "Lai īstenojas Dieva griba", taču lietuviešiem jāatceras, ka "nāk brīvības rīts".

Plkst. 1.53 padomju karavīri jau bija pie Lietuvas radio un televīzijas ēkas, plkst. 1.59 viņi ielauzās un plkst. 2.02 Lietuvas Radio apklusā. TV studijas atradās augstākajos stāvos, taču 2.08 pazuda skaņa, vēl pēc astoņām minūtēm pārtrūka arī Lietuvas TV pārraide. Sturmējot Lietuvas radio un televīzijas ēku, savējie mugurā nošāva PSRS specvienības virsnieku Viktoru Šackihu.⁷⁹

Vienlaikus ar uzbrukumu radio un televīzijas ēkai S. Konarska ielā padomju armija sāka sturmēt Viļņas TV torni Suderves ielā, pilsētas nomalē, lielā attālumā no

⁷⁹ Anušauskas, Arvydas. *Kelias į nepriklausomybę: Lietuvos Sąjūdis 1988–1991*. Kaunas: Alma Littera, 2010. 295. lpp.

Lietuvas TV torņa aizstāvji 1991. gada janvārī. *Lietuvas Centrālais valsts arhīvs, P-31646. Egidija Malakauska foto.*

radio un televīzijas ēkas. Sešpadsmit tanku un bruņumašīnu kolonna devās pa Viļņas ielām uz TV torni.

Pirms torņa iela bija nobloķēta ar smagajām automašīnām, tanki brauca tām pāri, karavīri šāva gaisā.

Pagriezušies no ielas uz televīzijas torni, viņi pietuvojās neapbruņotiem cilvēkiem, kuri atteicās izklīst un centās tankus apturēt ar saviem ķermeņiem, cieši sakļāvušies, viņi stāvēja ap torni.

Tanki lauzās uz torni cauri cilvēku pūlim, izšķaidot visus, kas gadījās viņiem ceļā. Karavīri šāva gaisā un sita ar automātu laidēm, no šāvienu izsistajiem torņa logiem uz aizstāvjiem bira stikli, savainojot apkārtstāvošos.

Šīs asiņainās akcijas laikā gāja bojā 13 civilie iedzīvotāji, vairāk nekā 500 tika ievainoti. Traģiski gāja bojā televīzijas torņa neapbruņotie aizstāvji Loreta Asanavičūte, Virginijs Druskis, Darjus Gerbutavičs, Rolands Jankausks, Rimants Petrs Kavoļuks, Vītauts Koncevičs (no šautiem ievainojumiem mira 18. februārī), Vids Maculevičs, Tīts Masjulis, Alvīds Matulka, Apolinars Juozs Povilaitis, Igns Šimuļonis, Vītauts

Padomju armijas tanks uzbrūk neapbruņotiem TV torņa aizstāvjiem. 13. janvāra nakts.
Lietuvas Centrālais valsts arhīvs, 0-112129. Andrius Petruleviča foto.

Padomju armijas karavīri uz bruņutransportiera pie ieņemtā Lietuvas TV torņa.
Lietuvas Centrālais valsts arhīvs, 0-101315. Eugēnija Maceviča foto.

Barikāde Ģedimina prospektā pirms Lietuvas Republikas Augstākās padomes ēkas. *Lietuvas Centrālais valsts arhīvs, 0-101329. Eugenija Maceviča foto.*

Nakts uguns kuri pie Lietuvas Republikas Augstākās padomes A. Goštauta ielā 1991. gada janvārī. *Lietuvas Centrālais valsts arhīvs, 0-139456. Alģimanta Žižūna foto.*

Vaitkus.⁸⁰ Vēlākie pētījumi liecina, ka ievainoto ir bijis krietni vairāk – 702, šautas brūces konstatētas 52 no viņiem.⁸¹

Pulksten 4.00 Neatkarības laukumā, kur pūlis ar bažām gaidīja iespējamo uzbrukumu, aizbarikādētajā parlamenta ēkā pulcējās 82 Augstākās padomes deputāti. Sāka pienākt informācija par bojāgājušajiem pie TV torņa, un Neatkarības laukuma runātāji aicināja meklēt draugu un radnieku vārdus, lai cilvēkiem būtu vieglāk atrast un nomierināt citam citu.

Parlaments pilnvaroja Lietuvas ārlietu ministru Aļģirdu Saudargu, kurš bija Polijā, vajadzības gadījumā izveidot trimdas valdību, un atkārtoti uzsvēra, ka visām vietējām varas iestādēm arī turpmāk jāievēro tikai Augstākās padomes izveidotās valdības rīkojumi.

Pulksten 2.10 sāka patstāvīgi darboties radiatoritājs Kauņā, bet 4.30 radio sāka raidīt arī no Augstākās padomes ēkas. Sāka darboties arī TV studija Kauņā, taču tās signāls Viļņā bija ļoti vājš.

Plkst. 4.42 Neatkarības laukumā pie parlamenta bija dzirdama padomju tanku rūkoņa, kuri atgriezās pēc uzbrukuma TV tornim.

Lietuvas valdība plkst. 4.47 paziņoja, ka kontrolē situāciju, sabiedriskais transports darbojas, apgāde ar pārtiku tiek nodrošināta. Cilvēku tūkstoši, pavadījuši trauksmaino nakti pie parlamenta, neizklīda, bet turpināja to sargāt.

Svētdienas, 13. janvāra, rīts nāca ar jaunām armijas aktivitātēm. Militāristu mašīnu skaļruņi sludināja, ka Lietuvas glābšanas komiteja pārņēmusi varu un Viļņas garnizona komandieris ģenerālmajors Vladimirs Ushopčiks iecelts par Viļņas komandantu, bet iedzīvotājiem jāievēro komandantstunda no plkst. 22.00 līdz 6.00. Tika aizliegti mītiņi un demonstrācijas.

Visu dienu lietuvieši gaidīja uzbrukumu parlamentam. Parlamenta aizstāvji vilka pie ēkas dzelzsbetona konstrukcijas, lai bloķētu piekļuvi Neatkarības laukumam. Valdija milzīga spriedze, nedrošība, izplatījās ziņas par gaidāmo uzbrukumu, taču nekāda uzbrukuma nebija.

Svētdien no Maskavas atlidoja ar PSRS Tautību padomes lēmumu izveidota komisija, kas nekavējoties devās un Augstāko padomi, kur tai tika parādīts nakti pie TV torņa notikušās traģēdijas ieraksts. Pēc tam viņi aizbrauca uz “Ziemeļu kara pilsētiņu”, kur bija izvietotas padomju armijas Viļņas garnizona vienības. No Rīgas atbrauca Zviedrijas konsuls Baltijā Laršs Fredēns.

⁸⁰ Anušauskas, Arvydas. *Kelias į nepriklausomybę: Lietuvos Sąjūdis 1988–1991*, 294. lpp.

⁸¹ Lietuvas Republikas Seima Parlamentārisma atmiņas nodaļas vadītājas Angonitas Rupšites dati.

LR Augstākās padomes aizstāvji pie ugunsкура Neatkarības laukumā. *Lietuvas Centrālais valsts arhīvs, 0-101337. Eugenija Maceviča foto.*

Maskavas delegācijai bija pozitīva loma, meklējot pagaidu izeju no strupceļa. Vakarā Krievijas delegāti bija starpnieki pamiera pasludināšanā. Lietuvas delegācija tikās ar padomju komandanta pārstāvjiem un vienojās, ka Lietuvas valdība lūgs demonstrantus atstāt parlamentu, un militārie spēki solīja, ka naktīs uz ielām vairs nebūs patruļu.

Taču cilvēkus, kas sargāja Augstāko padomi, vēl aicināja neizklīst.

Lietuvieši jutās morāli spēcīgāki, uzzinot, ka pārējā pasaule zina, kas ir noticis, jo svētdien kļuva skaidrs, ka daudziem ārvalstu korespondentiem, kuri bija pārplūdinājuši pilsētu, izdevies nosūtīt savus ziņojumus. Sāka pienākt informācija par ārvalstu reakciju un atbalsta vārdi no visas pasaules.

Pirmdien, 14. janvārī, dzīve Lietuvā stabilizējās, ja to tā var raksturot, sāka ritēt tālāk, tomēr draudīgā atmosfēra, lai arī ar daudz retāk notiekošiem

padomju armijas uzbrukumiem, tuvākajos mēnešos saglabājās.

Valdība turpināja darbu parlamenta ēkā, jo uzskatīja Ministru padomes ēku par grūti aizsargājamu, padomju armijas ieņemtajos stratēģiski svarīgos objektos turpināja saimniekot militāristi. Tā, piemēram, Lietuvas radio un TV ēku armija atbrīvoja tikai 21. augusta pievakarē pēc puča izgāšanās Maskavā.

Uzzinot par Lietuvas radio un televīzijas ēkas ieņemšanu, lietuviešiem talkā nāca arī Latvijas Radio, sākot raidīt ziņas lietuviešu valodā, kuras bija dzirdamas Lietuvā. Uz manu aicinājumu atsaucās Latvijas lietuvietes Sigita Kozlovska un Jūrāte Šidlauskiene, ar kurām kopā mēs dibinājām Latvijas Lietuviešu kultūras biedrību, sākdamas lasīt Latvijas Radio ziņas Lietuvai.

Pirmdien, 14. janvārī, Pleskavas specvienība, galvenā haosa un slaktiņa dalībniece Lietuvā, aizbrauca no Viļņas. Tajā pašā dienā savukārt Viļņā ieradās padomju sauszemes spēku komandieris ģenerālis Valentīns Vareņņikovs. Padomju armijas

vienības turpināja uzbrukt Lietuvas sakaru sistēmai. Pusdienlaikā padomju karavīri ieņēma telpas Ģedimina prospektā, no kurām tika pārraidīti radio raidījumi, izmantojot radiotranslācijas tīklu, kas pastāvēja PSRS pilsētās, izmantojot signāla raidīšanu pa vadiem.

Gorbačovs pirmdien runāja ar Landsbergi pa tālruni: lai gan Landsberģis vēlāk sarunu nosauca par “konstruktīvu”, Gorbačovs to raksturoja kā “nekonstruktīvu”. Gorbačovs apgalvoja, ka neko nezina par notikumiem, vardarbība nav bijusi viņa rīkojums. Gorbačovs nesagaidīja Maskavas PSRS AP Tautību padomes delegācijas atgriešanos no Viļņas un apsūdzēja lietuviešus karavīru “izprovocēšanā”.

Lietuvieši turpināja dežurēt pie parlamenta un otrdien, 15. janvārī, sāka būvēt sienu no betona blokiem, lai pasargātu ēku no armijas uzbrukuma. Laiks bija ļoti auksts, no uguns kuriem Neatkarības laukumā plūda asi dūmi.

Otrdienas vakarā sākās bažas, ka parlamentam varētu uzbrukt helikopteri, taču nakts pagāja klusi, un šķita, ka vēl kādu laiku darbosies nemierīgais pamiers starp Maskavu un Viļņu, kas turpinājās līdz pat 19. augustam, kad padomju armijas vienības sāka jaunu totālu uzbrukumu PSRS mērogā notiekošā valsts apvērsuma mēģinājuma laikā. Notika atsevišķi regulāri uzbrukumi dažādiem objektiem un cilvēkiem Lietuvā, sāka raidīt kolaboracionistu radio, taču mēģinājumu ieņemt Augstāko padomi nebija.

Lietuviešu tautas spēcīgais atbalsts neatkarībai bija galvenais faktors, kas izjauca padomju armijas plānu. Pēc tam, kad lietuviešu masu mitiņi ar savu mērogu aizēnoja promaskaviskās “Jedinstvo” demonstrācijas un it īpaši pēc pirmajiem upuriem, padomju armijas karavīri bija spiesti turpmāk visu darīt paši.

Piesēties ar “padomju tautu” neizdevās. PSRS Augstākās padomes Tautību padomes pārstāvju ierašanās Viļņā un tās aicinājums politiski atrisināt situāciju sajauc armijnieku plānus, un uzbrukums radio un televīzijas iekārtām svētdienas vakarā acīmredzot bija mēģinājums nostādīt no Maskavas atsūtīto delegāciju pret jau notikušo faktu.

Lietuvas nevardarbīgās pretošanās taktikas dēļ atbildība par uzbrukumiem un upuriem gulstas uz padomju armiju un tās vietējiem līdzdalībniekiem. Armija un “Jedinstvo” demonstranti ir atbildīgi par visiem materiālajiem zaudējumiem un bojāgājušajiem.

Lietuvieši aizstāvēja likumīgi ievēlēto Augstāko padomi un tās ieceltās valdības noteikto kārtību. Promaskaviskie spēki mēģināja veikt valsts apvērsumu.

Augstākās padomes ēka kļuva par militārās iejaukšanās izgāšanās simbolu. Kāpēc padomju vara, armija neieņēma ēku? Kāpēc neuzbruka?

Slaktiņš pie televīzijas torņa acīmredzot bija pārāk nopietns, lielu rezonansi izraisījis traģisks notikums. Negaidītā vairāk nekā 200 ārvalstu žurnālistu klātbūtne

Viņā solīja Maskavai sliktu tēlu pasaules presē, kas tālaika vājās PSRS ekonomikas un arī Gorbačova “jaunās”, uz konfrontācijas ar Rietumiem mazināšanu vērstās ārpolitikas ziņā Maskavai nebija vēlams. Armija bija gatava doties tālāk, taču Gorbačovs to apturēja.

Gorbačovs izkļuva no konfrontācijas, maigi izsakoties, ar pabojātu reputāciju. Viņa ārzemju draugi, piemēram, Vācijas un Amerikas valdības, darīja visu iespējamo, lai mēģinātu pamatot katru iespējamo argumentu, ar kuru Gorbačovs attaisnojās, taču Padomju Savienības tautas sāka neuzticēties viņam.

Gorbačova atsūtītā PSRS Tautību padomes delegācija vairāk sliecās atbalstīt lietuviešus. Viens no delegācijas locekļiem, vēlākais Armēnijas prezidents Levons Ter-Petrosjans, armijas rīcību nosauca par antikonstitucionālu un sacīja, ka pat delegācija nav varējusi uzzināt Lietuvas Glābšanas komitejas locekļu vārdus.

Kuri tad bija tie cilvēki, kas vēlējās pārņemt varu Lietuvā? Lietuvieši varbūt varēja nojaust, bet neviens nebija pārliecināts.

Vēlāk Gorbačovs bija spiests atzīt, ka ir dīvaini, ka padomju tankus komandē anonīma Glābšanas komiteja, un pavēlēja komiteju atlaist.

Tomēr viņš nenosodīja militāro darbību un turpināja apgalvot, ka armija darbojās paš aizsargājoties.

Turklāt nevēlējās pavēlēt armijai atdot nolaupītās ēkas.

Lietuvā Maskavas rīcība nostiprināja labējo pozīcijas parlamentā. “Jedinstvo” demonstrācijas, kas notika tūlīt pēc cenu paaugstināšanas, veicināja Prunskienes valdības sabrukumu, un, lai arī labējie sākotnēji nejutās pietiekami stipri, lai viņiem būtu savs premjerministrs, viņu kandidāts Ģedimins Vagnoris jau svētdien, 13. janvārī, bija Ministru padomes priekšsēdētājs.

Lai arī Gorbačovs bija ļoti neapmierināts, ka Lietuvas parlamentu vada Landsberģis (prezidenta institūta Lietuvā un arī pie mums Latvijā toreiz vēl nebija), pati Maskava veicināja labējo pozīciju nostiprināšanu, sistemātiski graujot to lietuviešu plānus, kuri atbalstīja elastīgākas sarunas.

Tajā laikā un arī tagad, trīs gadu desmitus vēlāk, Maskavas smagās rokas politika konsekventi beidzās ar konfrontācijām, kurās priekšplānā izvirzījās nacionāli radikālāk noskaņoti labējie spēki, un tā rezultātā toreiz Landsberģis apsteidza politiskos pretiniekus Lietuvā kā nācijas līderis.

1991. gada 7.–14. janvāra krīzes nedēļa pārliecinoši apliecināja lietuviešu stingro atbalstu neatkarības idejai un pierādīja, ka, izņemot brutālu militāro spēku, Gorbačova valdībai Maskavā vairs nebija palicis citu argumentu, kā paturēt dum-pīgās, pirms pusgadsimta okupētās Baltijas republikas PSRS sastāvā.

1991. GADA JANVĀRA NOTIKUMI – BARIKĀDES

Jaunais 1991. gads nāca ar jaunu situācijas saspīlējumu. OMON vienības kaujinieki pārņēma Preses namu savā kontrolē. Tā bija Maskavas izstrādātā plāna sadaļa, jo tajā pašā 2. janvārī, kad Rīgā tika pārņemts Preses nams, Viļņā tika okupēta Lietuvas Neatkarīgās kompartijas ēka un Viļņas Preses nams. Rīgā avīzes iznāca ar kavēšanos, jo darbiniekus vairs neielaida Preses namā:

Brašuļi pie ieejas atņēma dienesta caurlaides. Tika paziņots, ka tās izsniegs Preses nama jaunais priekšnieks tiem, kuru redakcijas noslēgs līgumu ar Latvijas kompartiju Alfrēda Rubika vadībā.

LTF valde sanāca uz ārkārtas sēdi, pieņemām paziņojumu, kurā “kategoriski nosodām jebkuras terora un vardarbības akcijas Rīgā un citās Latvijas Republikas vietās, kas tika uzsāktas pēc LKP un citu reakcionāru organizāciju aicinājuma ieviest Latvijā diktatūru”.⁸²

Taču visiem bija skaidrs, ka ar LTF valdes paziņojumu ir stipri par maz. Ar 15. maija uzbrukumu Augstākajai padomei bija sācies Maskavas reakcionāru uzbrukums, tas vēlās mums virsū kā sniega kamols, pieaugot apjomā un spēkā. Bija nepieciešama LTF aktīva rīcība, taču kāda? Vēl 1990. gada 18. novembra svētku mītiņā Doma laukumā savā runā brīdināju: “Tuvojas izšķirošais brīdis, un Latvijas iedzīvotājiem ir jābūt gataviem pilsoniskās nepakļaušanās kampaņai.” Taču ko tieši darīt? Kādu taktiku izvēlēties?

Novembrī uz LTF mītņi atnāca atvaļinātie PSRS armijas virsnieki Voldemārs Jaronis un Auseklis Pļaviņš un mēģināja mani pārliecināt, ka jābloķē Vecrīga, lai

---

⁸² Poltoraka, Irēna. Trīs dienas, kas satricināja Preses namu. *Rīgas Balss*, 1991, Nr. 1, 9. janvāris.

nodrošinātu Augstākās padomes apsargāšanu. Mēģināju izvairīties no konkrētības sarunā, jo virsniekus nepazinu, nevarēju izslēgt provokācijas. Nekāda vienošanās netika panākta, taču šie vīri bija neatlaidīgi.

Novembra beigās notika nākamā, jau slepenā apspriede, kuru organizēju kopā ar LNNK priekšsēdētāja vietnieci Mirdzu Vitolu. Tajā vēl piedalījās Augstākās padomes deputāti Odisejs Kostanda, Juris Dobelis, LNNK aktīvists, deputāta Kostandas palīgs Voldemārs Markuss un, kā tad jau biju noskaidrojis, arī Latvijas Strēlnieku apvienības biedri un pieredzējušie militārie speciālisti Voldemārs Jaronis un Auseklis Pļaviņš. Tieši viņi ar LNNK vadības starpniecību arī bija sarunu iniciatori.

Otrs iemesls šīs apspriedes organizēšanai bija ziņa par to, ka 23. novembrī LKP CK 7. plēnumā pieņēmusi lēmumu uzsākt kursu uz militāru PSRS armijas izmantošanu kompartijas varas atgūšanai Latvijā. Nospriedām, ka nedrīkst pieļaut Ādažos un Dobelē izvietoto PSRS armijas vienību, ieskaitot tankus, ienākšanu Rīgā.

Mans viedoklis bija nemainīgs: izteicu priekšlikumu organizēt milzīgu – pusmiljonu lielu – manifestāciju Rīgā Latvijas neatkarības aizstāvēšanai. Bija arī citi priekšlikumi.

Militārais speciālists Jaronis piedāvāja plašu aizsprostojumu veidošanu kara spēka dislokācijas vietās un arī ceļā uz Rīgu un pat tilta pār Gauju uzspridzināšanu (!).

Taču nonācām pie secinājuma, ka šādu aizsprostojumu izveidošanai mums nav ne spēku, ne arī līdzekļu. Kara tehnikai piemīt labas pārgājības spējas, un šādi nosprostojumi ātri vien tiktu apietti. Nevarēsim arī tos uzlikt negaidīti, tieši pirms karaspēks iziet no dislokācijas vietām, tāpēc nospriedām, ka kara tehnika ceļā uz Rīgu, ja varēs aizkavēt uzbrucējus, tad tikai īsu brīdi.

Nonācām pie kopīga viedokļa, ka valstiski svarīgus objektus visefektīvāk var aizsargāt, savienojot masveida demonstrācijas un aizsprostojumus, kurus veidotu smagā autotehnika, taču konkrēts lēmums pieņemts netika.

11. decembrī, neilgi pēc šīs sanāksmes, tad arī tika pieņemts LTF valdes aicinājums visiem Latvijas neatkarības atbalstītājiem, kas ātri ieguva savu būtību vislabāk raksturojošo lakonisko nosaukumu “Rīcības plāns X stundai”. Par smagās tehnikas izmantošanu un stratēģiski svarīgu objektu aizsardzību mēs tajā nerakstījām.

Laikposms kopš 11. decembra paziņojuma pieņemšanas un līdz pat 12. janvārim, kad LTF Domes sēdē tika pieņemts lēmums 13. janvārī rīkot masu manifestāciju Rīgā un sākt stratēģiski svarīgu objektu aizsardzību, bija viens no visgrūtākajiem manā dzīvē.

Bija spiediens pēc iespējas ātrāk saukt cilvēkus uz Rīgu, lai rīkotu milzīgu, pret Maskavas plāniem vērstu manifestāciju. Man bija skaidrs gan tas, ka situācija Rīgā ar katru dienu saasinās, gan arī tas, ka vairākas reizes mums šādu manifestāciju PSRS karaspēks sarīkot nepieļaus. Par to liecināja ziņojumi, kas nāca uz LTF mītņi, par PSRS armijas regulāro pārvietošanos nakts laikā pa maģistrālajām Rīgas ielām, bruņutransportieri bija redzami arī 13. janvāra naktī pie Nacionālā teātra.⁸³

Bija pārliecība, ka tiek izstrādāti maršruti armijas operatīvajām darbībām, kuru mērķis bija nepieļaut lielu cilvēku masu atbraukšanu uz Rīgu.

LTF bija liela pieredze milzīgu tautas manifestāciju rīkošanā Atmodas gados, taču tas viss bija zināms arī pretējai pusei, kas cītīgi vēroja mūsu panākumus. Interfronte pat centās tos atkārtot.

Bija skaidrs, ja mums izdosies sarīkot milzu tautas manifestāciju Rīgā, tad tas būs izšķirošs brīdis, un pēc tam uzreiz, nekavējoties ne mirkli, jādodas pie Augstākās padomes un citiem stratēģiskiem objektiem un jāsāk to aizsardzība.

Spiediens, lai pēc iespējas ātrāk tiktu pieņemts lēmums rīkot šādu manifestāciju, bija milzīgs.

Man nācās noklausīties gan ļoti pieklājīgas, gan arī asas un kategoriskas tautfrontnieku prasības nekavējoties saukt cilvēkus uz Rīgu, dažos gadījumos pat tiku vainots nodevībā un citos iespējamajos grēkos.

Pretēji tam, kā šodien liela daļa tautas uztver politikus, Atmodas lideri tika vairāk slavēti un godāti, tāpēc galīgi nepamatotus apvainojumus bija grūti pārdzīvot.

Taču man bija pārliecība, ka vēl jāvilcinās, ka jāsaagaida īstais brīdis, kad spēku pretstāvēšana divvaldības apstākļos sasniegs augstāko punktu, kas būtu pēc iespējas tuvāk Maskavas noteiktajam valsts apvērsuma mēģinājuma datumam.

Vienlaikus samilza situācija Viļņā – 2. janvārī PSRS armija ieņēma Preses namu, Lietuvas Neatkarīgās kompartijas ēku. 8. janvārī promaskaviskās kustības “Jedinstvo” un PSKP Lietuvas organizācijas sasaukti cilvēki sturmēja Lietuvas Republikas Augstākās padomes ēku un tur uz brīdi ielauzās, izspiežot apsardzi. Nemieru iemesls – pārtikas cenu celšana un no 3. janvāra ieviestā pārtikas preču normēšana. Lietuvas Republikas Augstākās padomes deputāti atcēla cenu paaugstināšanu, bet rezultātā atkāpās Lietuvas Republikas Ministru padomes priekšsēdētāja Kazimira Danute Prunskiene, krita pirmā atjaunotās Lietuvas Republikas valdība.⁸⁴

⁸³ *Cerību uguns kuri: veltījums Latvijas lauku ļaudīm*. Rīga: biedrība “Vēsture nākamībai”, 2017. 13. lpp.

⁸⁴ *Mēs buvome ten... 1991 metu sausio 13-oji*. 1 tomas, 67.–68. lpp.

Ar šo vēsturisko notikumu, manuprāt, var izskaidrot Maskavas izvēli sākt 1991. gada uzbrukumu Viļņā, bet ne Rīgā, kur neatkarības atbalstītāju un Maskavai lojālo spēku sastāvs bija noteikti labvēlīgāks PSRS atbalstītājiem.

Manuprāt, Prunskienes valdības krišana Lietuvā bija tā, kas Maskavai ļāva pieņemt, ka “lietuvieši netiek galā ar sevi”, ir masu nekārtības pie Augstākās padomes, valdība atkāpjas un ka ir izveidojusies PSRS likumā paredzētā situācija, kad PSRS prezidentam ir tiesības ieviest prezidenta pārvaldi.

Tajās dienās uzturēju regulārus telefona sakarus ar Lietuvas neatkarības kustības “Sajūdis” atbildīgo sekretāru, vēlāko vairākkārtējo Lietuvas Republikas Ministru prezidentu Andriju Kubiļu. Saņēmu operatīvo informāciju par PSRS armijas papildu pārmešanu uz Viļņu un dažādu stratēģisko objektu ieņemšanu pilsētā.

Neticēt tam, ka valsts apvērsuma mēģinājums Baltijas valstīs ir sācies un pašlaik noris tā pirmā fāzē, nebija iemesla. 8. janvāra LTF valdes sēdē lēmām, ko darīt.

Viedoklis bija vienots – pienācis brīdis mobilizēt visus spēkus, ir nepieciešams saukt cilvēkus uz Rīgu, rīkot Vislatvijas masu manifestāciju Daugavmalā. Lai pasākums izdotos, tam bija nepieciešams LTF Domes atbalsts – tās sastāvā 141 domnieks no visas Latvijas Tautas frontes nodaļām. Viņi var mobilizēt cilvēkus braukšanai uz Rīgu.

Tiek izvēlēts datums manifestācijai – svētdiena, 13. janvāris, kad cilvēki ir brīvi no darba. LTF Domes sēdi nolēmām sasaukt dienu iepriekš, sestdien, 12. janvārī. Izskatīšanai Domes sēdē paredzēti divi jautājumi: LR Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieka, akadēmiķa Arņa Kalniņa ziņojums par ekonomikas transformāciju Latvijā, jo republikā valdīja totāls deficīts, pirmās nepieciešamības preču normēšana, dramatiski pieauga cenas. Bet, protams, galvenais bija jautājums par Vislatvijas manifestācijas rīkošanu. Domnieki nespēja līdz galam noklausīties akadēmiķa Kalniņa ziņojumu, pārgājām pie debatēm par manifestācijas rīkošanu, runātāji, atbalstot manifestāciju, jau atklāti runāja par stratēģiski svarīgu Latvijas Republikas institūciju un citu objektu aizsardzību.

Vārds “barikādes” vēl neskanēja, taču visiem bija skaidrs, ka pēc manifestācijas daļai cilvēku ir jāpaliek Rīgā.

Domes sēdes atklātajās debatēs par detaļām nerunājām, taču starpbrīdī vēsturiskajā sanāksmē “pie melnajām klavierēm” sargājami stratēģiski svarīgie objekti Rīgā tika sadalīti LTF Rīgas un Latvijas novadu nodaļām. LTF nodaļu koordinatori tika lūgts organizēt diennakts dežūru, arī naktī, sekojot Latvijas Radio 1. programmas ziņu raidījumiem par notikumu attīstību Latvijā un Lietuvā.

Pievakarē LTF domnieki devās uz mājām ar skaidru uzdevumu nākamā dienā pulksten 14.00 uz Rīgu atvest maksimāli iespējamo cilvēku skaitu.

Atlikusī sestdienas vakara daļa un nakts sākums LTF sekretariāta darbiniekiem pagāja telefona sarunās ar LTF nodaļu vadītājiem novados, skaidrojot tautfrontiskajiem pašvaldību vadītājiem Domes lēmumu par rītdienas manifestācijas nepieciešamību.

Iebildumu ne no viena nebija, visi saprata – izšķirošais brīdis ir pienācis. Mums jārikojas.

Naktī no Viļņas piezvanīja mana mamma, ārkārtīgi satraukusies, stāstīja, ka tiek gaidīta Lietuvas Augstākās padomes sturmēšana, Vītauts Landsbergis aicinājis cilvēkus palīgā to aizsargāt un tēvs arī aizskrējis to sargāt, viņa nezinot, kas ar viņu notiek. Mēģināju mierināt, taču arī pašam bija sliktas nojaudas.

13. janvārī traģiskās ziņas no Lietuvas pienāca starp pulksten 3 un 4, rīta pusē Latvijā un arī visā pasaulē jau bija pieejami Jura Podnieka komandas uzņemtie traģiskie videokadri Viļņā pie TV torņa.

Pēc pusnakts padomju armijas tanki, bruņutransportieri un bruņoti karavīri, pielietojot šaujamo ieroci, Viļņā sturmēja televīzijas torni un Lietuvas radio un televīzijas ēku. Šīs asiņainās akcijas laikā gāja bojā 13 civilie iedzīvotāji, vairāk nekā 500 tika ievainoti.

Sirds nemierīga – vai cilvēki brauks uz Rīgu? PSRS vadības draudi pārauga asiņainā, noziedzīgā ricībā.

Mani nomierināja LTF koordinācijas centra vadītāja Drosma Blagoveščenska, sagatavošanas darbs dalībai Vislatvijas manifestācijā noritot veiksmīgi, rīt cilvēku tūkstoši būšot Rīgā.

Sagatavošanās ritēja pilnā sparā, tautfrontiski noskaņotie uzņēmumi un pašvaldības bija piešķirušī transportu, novadu LTF nodaļu koordinatori ziņoja par cilvēku gatavību braukt uz Rīgu. Pirms paša manifestācijas sākuma zvanija Ilze Cielava, LR Ministru padomes priekšsēdētāja palīdze un LTF valdes locekle, un informēja mani, ka premjers Ivars Godmanis piekritis lauksaimniecības ministra Daiņa Ģeģera un satiksmes ministra Jāņa Janovska priekšlikumam virzīt smago tehniku no reģioniem uz Rīgu, lai cilvēkus pasargātu no padomju armijas bruņutransportieriem, veidojot mobilus šķēršļus pret tiem.

Pienāca pulksten 14.00, cauri Vecrīgai devāmies uz Daugavmalā ierīkoto tribīni, kur iepriekšējos gados gorijās Latvijas Kompartijas pirmais sekretārs un citi vadošie padomju nomenklatūras pārstāvji.

Tribīnē stāvošajiem aiz muguras bija milzīgs, šķiet, trīsmetrīgs bareljefs – kompartijas pielūgtā proletariāta vadoņa Vladimira Iljiča Ļeņina galva. Šā iemesla dēļ,

gatavojot manifestāciju, lūdzu runātājus izvietot citur, tuvāk Vanšu tiltam. Diemžēl mans lūgums netika atbalstīts, jo tur nebija iespējams tik ātri izveidot pieslēgumu TV translācijai. Rīgas izpildkomitejas personāls, kas tehniski sagatavoja manifestāciju, atrada brīnišķīgu risinājumu – apsedza Ļeņina galvu ar lupatu, kas ir labi redzams 13. janvāra manifestācijas fotogrāfijās.

Aprakstu šo, no pirmā acu uzmetiena maznozīmīgo detaļu, lai lasītājs saprastu, cik trausls bija spēku līdzsvars praktiskās divvaldības situācijā, kad Latvijas Republikas valsts varas un pašvaldību orgāni vēl neuzdriktējās visur novākt padomju okupācijas simbolus – ļeņinekļus, kā mēs tos ar nicinājumu saucām.

Uzkāpjot tribīnē, acu priekšā pavērās milzīga cilvēku jūra. Plīvoja Latvijas karogi, bija redzami Lietuvas karogi, transparenti un plakāti, kas pauda atbalstu Lietuvai.

Bija jāsāk uzruna pusmiljonam cilvēku, kas stāvēja priekšā, skatījās TV ekrānos un klausījās Latvijas Radio. Man, Viļņas lietuvietim, kurš latviešu valodu sāka apgūt dažus gadus iepriekš, lasot “Literatūru un Mākslu”, jo biju apprecējis latvieti. Tas bija latviešu Trešās atmodas apogejs – janvāra barikāžu epepejas sākuma mirklis un,

13. janvāra Vislatvijas manifestācija Daugavmalā. *Ilgvara Gradovska foto.*

Uzrunāju manifestācijas dalībniekus. *Valda Medņa foto.*

kā izrādījās vēlāk, manas kā sabiedriskā darbinieka un politiķa karjeras augstākais punkts. Bija jāpasaka īstie vārdi, un arī šodien es esmu gatavs parakstīties zem katra no tiem:

Šodien mums nav citas izejas, mums ir jāparāda sev, savienībai [PSRS – R. R.] un visai pasaulei, kas mēs esam, par ko mēs esam un kurp mēs vēlamies iet.

Šodien mums nenes svētku noskaņu, šodien blakus mūsu māsa Lietuva cieš pazemojumus, un tur lejas asinis. Militāristu uzbrukums mūsu kaimiņu valstī notiek un turpinās. Tur ir jau ieņemta televīzijas un radio ēka, ir cilvēku upuri.

Tāpēc šodien mēs esam šeit visi kopā ar mūsu valsts vadītājiem, parlamenta deputātiem, savu valdību, ar visiem Latvijas cilvēkiem, kuri varēja atnākt šeit, būt kopā, izteikt šo vienotību, uzticību, gara un visu citu spēku, kas mums būs vajadzīgs turpmākās dienā, kas mums būs vajadzīgs tuvākā nākotnē.

Šodien mums nav citas izejas. Mums ir jāparāda, cik mēs esam, šie Latvijas cilvēki, un, neskatoties uz visiem draudiem, tanku un bruņumašīnu braukāšanu pa Rīgas ielām un Latvijas ceļiem, jūs, Latvijas cilvēki, esat šeit, tad jūs esat izšķīrušies,

Runā Latvijas Nacionālās neatkarības kustības priekšsēdētājs Eduards Berkļavs. *Valda Medņa foto.*

Runā Latvijas Republikas kultūras ministrs Raimonds Pauls. *Valda Medņa foto.*

izšķīrušies sen par Latvijas neatkarību, un neviens, ne Kuzmins,⁸⁵ ne Jazovs,⁸⁶ neviens jūs iebaidīt ne ar kādiem tankiem vairs nevar.

Šodien mēs esam šeit, lai runātu par to, kas mums ir vissvētākais, par to, ka šodien mēs nešķelsimies un nestrīdēsīsimies.

Mēs būsim kopā ar mūsu Augstākās padomes Tautas frontes frakciju, ar valdību, ar Tautas fronti, ar visām demokrātiski noskaņotām organizācijām, ar visiem Latvijas cilvēkiem neatkarīgi no tautības, kam ir sirdsapziņa un kuri saprot, ko nozīmē šis militārais apvērsums Lietuvā, kas draud arī mums.

Šodien mēs runāsim par to, būsim visi kopā un iesim tālāk pēc mītiņa pa Rīgas ielām, lai parādītu to visai Rīgai, pasaulei, lai pašpārliecināti un vēlreiz, vēlreiz turpinātu šo mūsu miermīlīgo nevardarbīgo ceļu uz neatkarību.

Ļaujiet man atklāt šo Vislatvijas manifestāciju, kur ir sabraukuši cilvēki no visām Latvijas malām.

No viena tilta līdz otram Daugavmala ir piepildīta ar cilvēkiem, kuri ir, būs, un es saprotu, ka neviens mūs nevarēs piespiest domāt savādāk un paust to, ko mēs paužam šodien, neatkarīgi no tā, vai seko Latvijā Lietuvas nelaimes un uzbrukums no militāristu puses vai izdosies mums pasargāt Latviju.

Mītiņš, veltīts demokrātijas, Augstākās padomes, mūsu māsas Lietuvas atbalstam, ir uzsākts.⁸⁷

Manai uzrunai sekoja citi runātāji: LR Augstākās padomes priekšsēdētājs Anatolijs Gorbunovs, Ministru padomes priekšsēdētājs Ivara Godmanis, LR kultūras ministrs Raimonds Pauls, PSRS tautas deputāte Džemma Skulme, LP Augstākās padomes deputāti Juris Dobelis, Mihails Stepičevs, Pēteris Krūgaļaužs, arhibīskaps Kārlis Gailītis.

1991. gada 13. janvāra Vislatvijas manifestācija. Praktiski visi runātāji nosodīja armijas akcijas Lietuvā, novērtējot tās kā “militāru apvērsumu”, “otro okupāciju”, armiju sauca par “slepķavu, varmāku bandu”, notikumi tika traktēti kā “sarkanais fašisms”. Skanēja aicinājumi uz pilsonisko nepakļaušanos un aktīvu pretošanos karaspēka ieviešanas vai prezidenta pārvaldes gadījumā.

Tā Latvijas nacionālas neatkarības kustības līderis Eduards Berklavs paziņoja, ka “[..] šī ir latviešu valsts un zeme [..]. Citi var šeit dzīvot tikai, ja lojāli izturas pret

⁸⁵ PSRS Baltijas kara apgabala virspavēlnieks Fjodors Kuzmins – R. R.

⁸⁶ PSRS aizsardzības ministrs Dmitrijs Jazovs. – R.R.

⁸⁷ Runa glabājas grāmatas autora personiskajā arhīvā, saglabājies tās audioieraksts.

Divvaldības apliecinājums – aiz 13. janvāra Vislatvijas manifestācijas runātāju tribīnes ar audumu apsegta milzīga V. Ļeņina galva, kuru mēs vēl arvien nevarējām novākt. *Romualda Ražuka personiskais arhīvs.*

saimniekiem. [...] Gorbačovs ir atsūtījis valsts noziedzniekus izdarīt apvērsumu, bet mēs visi, veci un jauni, ar visiem līdzekļiem un līdz pēdējai asiņu lāsei cīnīsimies par tēvzemi un brīvību, sabotēsīm prezidenta pārvaldi”⁸⁸

Runāja arī PSRS armijas rezerves virsnieks – majors pilnā armijas formā, krieviski uzrunājot PSRS armijas virsniekus un karavīrus, aicināja neiet pret tautu un nepildīt noziedzīgas pavēles.

LTF valdes loceklis Roberts Milbergs nolasīja manifestu pasaules tautām, kurā teikts, ka “tauta nekad nepakļausies diktatūrai. [...] Baltija nav PSRS iekšējā lieta [...], partijas bruņotās bandas ālēja [...]. Baltijas demokrātisko procesu pārtraukšana ar spēku nozīmē, ka mums draudošās briesmas rīt var nonākt arī pie jūsu sliekšņa... mēs ticam jūsu sapratnei un atbalstam.”⁸⁹

⁸⁸ Latvijas PSR Valsts drošības komitejas “Z” daļas informatīvais ziņojums par operatīvo situāciju Latvijā 1991. gada 13. janvārī. *Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšana dokumentos (1945–1991)*. 3. sēj. Pārejas periods (1990. gada 4. maijs – 1991. gada 21. augusts), 132.–133. lpp.

⁸⁹ Turpat.

Manifestācijas norises laikā no helikoptera tika nomestas skrejlapas ar aicinājumu Latvijas iedzīvotājiem Vislatvijas glābšanas komitejas prezidija vārdā, kas saturēja republikas vadības kritiku un aicinājumu – neļaut piemānīt sevi kārtējo reizi.⁹⁰

Manifestācijas noslēguma uzrunā es jau atklāti aicināju aizsargāt stratēģiski svarīgos objektus Rīgā:

Mīļie latvieši, visi cilvēki, kas šodien dzīvo un jūt mums līdzī.

Mēs esam sanākuši kopā un pateikuši to svarīgo vārdu, kurš mums nepieciešams visiem. Nepieciešams valdībai, nepieciešams pasaulei, nepieciešams mums visiem.

Tātad es jautāju jums vēlreiz: vai mēs aizstāvēsim savu Augstāko padomi un valdību gadījumā, ja tas ir nepieciešams, vai mēs aizstāvēsim radio un televīziju, vai mēs ļausim Latvijai aizaut ar alksņiem?⁹¹ Vai mēs skriesim Maskavas pamestam kaulam pakal?⁹² Vai mēs nobisimies no Rubika smaida?⁹³ Tad mums jāpieprasa Nobela prēmija Sadamam Huseinam.⁹⁴

Mīļie, mūsu manifestācija beidzas.

Tagad esam kārtīgi, mierīgi, savaldīgi, nav izslēgtas provokācijas, militāristi dumpojas un braukā pa Rīgas ielām jau trešo dienu un nakti. Mierīgi, veidojot kolonnas, nesteidzoties virzīsimies uz Vanšu tilta pusi pa Noliktavas ielu uz K. Valdemāra, Lāčplēša, Kr. Barona ielām, pa Aspazijas bulvāri, gar Brīvības pieminekli un tad izklīdisim Esplanādē un Vērmanes dārzā.

Lūdzu, mierīgi, kārtīgi! Mēs esam visi kopā, mēs esam par Latviju, mēs esam ar Latviju! Paldies!⁹⁵

Uz maniem saukļiem un jautājumiem cilvēku tūkstoši atbildēja ar apstiprinošiem saucieniem “jāāāāā” vai “nēēēēē”. Latvijas Radio rosījās LTF valdes deleģētais

⁹⁰ Latvijas PSR Valsts drošības komitejas “Z” daļas informatīvais ziņojums par operatīvo situāciju Latvijā 1991. gada 13. janvārī. *Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšana dokumentos (1945–1991)*. 3. sēj. Pārejas periods (1990. gada 4. maijs – 1991. gada 21. augusts), 132.–133. lpp.

⁹¹ Viktors Alksnis – LR Augstākās padomes deputāts frakcijā “Līdztiesība”, viens no niknākajiem Latvijas neatkarības pretiniekiem.

⁹² Alberts Kauls – agrofirmas “Ādaži” priekšsēdētājs, PSRS tautas deputāts, aicināja saglabāt ekonomiskās saites un līdz ar to arī atkarību no Maskavas.

⁹³ Afrēds Rubiks – promaskaviskās Latvijas kompartijas Centrālkomitejas pirmais sekretārs.

⁹⁴ Tuvajos Austrumos sākās “Tuksneša vētra” – ASV militārā akcija pret Sadama Huseina vadīto Irāku, kas bija okupējusi kaimiņvalsti Kuveitu.

⁹⁵ Runa glabājas grāmatas autora personiskajā arhīvā, saglabājies tās audioieraksts.

Tautas frontes priekšsēdētāja vietnieks Ivars Redisons, skaidrojot 12. janvāra LTF Domes lēmumu un aktuālo situāciju.

Latvijas Radio diktors no paša rīta atkārtoti lasīja LTF paziņojumu, kas vārds vārdā saskanēja ar 12. janvārī sanāksmē “pie melnajām klavierēm” Latvijas Universitātes Lielajā aula izveidoto sargājamo objektu sadalījumu LTF Rīgas un Latvijas rajonu nodaļu starpā.

Latvijas radio
LTF PAZIŅOJUMS

Latgales un Zemgales novadu ļaudis, Rīgas rajona un Zemgales priekšpilsētas iedzīvotāji! Jūsu pienākums - atrasties Zaķusalā, TV kompleksa apsardzē. Agrākā radioinformācijā sardzes grafikā nosauktie rajoni ir tikai kodols. Preiļu, Krāslavas, Jēkabpils, Aizkraukles, Daugavpils, Balvu, Ludzas vīriem un sievietēm tur jāatrodas pastāvīgi.

Koordināciju veic Latgales priekšpilsēta, tālr. 223126.

Kurzemnieki un Kurzemes priekšpilsētas patrioti, uz Jūsu sirdsapziņas ir Vecrīgas drošība. Koordināciju veic Centra rajons, tālr. 275656 un 228808.

Jūrmalnieki, alūksnieši, limbažnieki, gulbenieši un citi vidzemnieki, Ziemeļu rajona iedzīvotāji! Jūsu pārziņā ir Ministru Padome un Sakaru mezgls Dzirnāvu ielā IO5. Koordinators - Vidzemes priekšpilsēta, tālr. 270723.

Saimniecību vadītāji, augstskolu rektori, izpildkomiteju priekšsēdētāji! Ļaudim ir jāatrodas tautas sardzē.

Laucinieku novietošanu nodrošina nosauktie LTF koordinācijas centri.

Līdzī jāņem radioaparāti, fotoaparāti, megafoni, kabatas lukturi, termosī ar karstu tēju. Mums jāfiksē visas iespējamās provokācijas, jā saglabā miers, jāpaliek labi organizētiem, koordinētiem jebkuros apstākļos.

Latvijas Tautas frontes
Koordinācijas centrs

1991.g. janvāris

1991. gada 13. janvārī no paša rīta Latvijas Radio 1. programmā neskaitāmas reizes atkārtots LTF paziņojums, kas noteica stratēģisko objektu sadalījumu Latvijas novadu starpā saskaņā ar 12. janvāra LTF Domē nolemto.

LTF PAZIŅOJUMS

Latvijas Radio

Latgales un Zemgales novadu ļaudis, Rīgas rajona un Zemgales priekšpilsētas iedzīvotāji! Jūsu pienākums – atrasties Zaķusalā, TV kompleksa apsardzē. Agrākā radioinformācijā sardzes grafikā nosauktie rajoni ir tikai kodols. Preiļu, Krāslavas, Jēkabpils, Aizkraukles, Daugavpils, Balvu, Ludzas vīriem un sievietēm tur jāatrodas pastāvīgi.

Koordināciju veic Latgales priekšpilsēta, tālr. 223126.

Kurzemnieki un Kurzemes priekšpilsētas patrioti, uz jūsu sirdsapziņas ir Vecrīgas drošība. Koordināciju veic Centra rajons, tālr. 275656 un 228808.

Jūrmalnieki, alūksnieši, limbažnieki, gulbenieši un citi vidzemnieki, Ziemeļu rajona iedzīvotāji! Jūsu pārziņā ir Ministru padome un Sakaru mezgls Dzirnāvu ielā 105. Koordinators – Vidzemes priekšpilsēta, tālr. 270723.

Saimniecību vadītāji, augstskolu rektori, izpildkomiteju priekšsēdētāji! Ļaudim ir jāatrodas tautas sardzē.

Laucinieku novietošanu nodrošina nosauktie LTF koordinācijas centri.

Līdzī jāņem radioaparāti, fotoaparāti, megafoni, kabatas lukturi, termosi ar karstu tēju. Mums jāfiksē visas iespējamās provokācijas, jāsauglabā miers, jāpaliek labi organizētiem, koordinētiem jebkuros apstākļos.

Latvijas Tautas frontes koordinācijas centrs

1991. g. janvāris⁹⁶

Man nav zināms neviens cits dokuments par barikāžu veidošanu stratēģiski svarīgu objektu aizsardzībai, kas būtu nācis no valsts vai nevalstiskajām organizācijām.

Es noteikti būtu bijis par to informēts kā LTF vadītājs un izšķirošo notikumu dalībnieks.

Gadiem ritot, vairāki 1991. gada notikumu dalībnieki ir mēģinājuši pierādīt, ka viņi vai nu institūcijās, vai organizācijās, kurās viņi darbojās, bija pirmie, kas sāka organizēt barikādes. Tā tas noteikti nav.

Te ļoti svarīgs ir Ministru padomes priekšsēdētāja, barikāžu laika Latvijas valdības vadītāja Ivara Godmaņa viedoklis:

⁹⁶ Latvijas Radio nolasītais Latvijas Tautas frontes koordinācijas centra paziņojums par iedzīvotāju stāšanos svarīgu valsts objektu sardzē. *Nevardarbīga pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšana dokumentos, 1945–1991*. 3. sēj. Pārejas periods (1990. gada 4. maijs – 1991. gada 21. augusts), 134. lpp.

Kas vadīja barikādes? Neapšaubāmi – Tautas fronte. Nevadīja ne Augstākā padome, ne valdība. Tas ir mans viedoklis.

Kas atbalstīja Tautas fronti barikāžu vadīšanā? Neapšaubāmi – Augstākā padome ar tās izveidotām struktūrām un arī valdība. Man te rokās ir Lauksaimniecības ministrijas Mehanizācijas un enerģētikas galvenās pārvaldes priekšnieka Zosuļa kunga precīzi fiksēti dati, kā Rīgā parādījās smagā lauksaimniecības tehnika jau svētdienā, 13. janvārī, pirms vēl bija sākusies manifestācija. Jau naktī mēs apspriedāmies ar lauksaimniecības ministru Daini Ģeģeru un satiksmes ministru Jāni Janovski pēc viņu priekšlikuma, ka viens no variantiem ir šo tehniku virzīt uz Rīgu. Tad mēs kontaktējāmies ar Tautas frontes vadību, ar Romualdu Ražuks. Un te var skaidri redzēt, kā šī tehnika nāca uz Rīgu vēl tautas manifestācijas sākumā. [..]

Esmu ilgus gadus pārdomājis un gribu jums pateikt galveno, kas man palicis atmiņā no janvāra. Ja valstī ilgā laikā ir iedibināta sistēma, tad visa valsts aizsardzība rit automātiski – ir viena komanda. Nacionālo bruņoto spēku virspavēlnieks dod komandu. Mūsu valsts tad eksistēja ļoti īsu laiku. Un, ja tad jādod komanda sūtīt cilvēkus nāvē, tad ir jāuzņemas briesmīga atbildība. [..]

Nobeidzot: nevajadzētu pārspīlēt mūsu katra lomu. Jo es vēlreiz uzsveru, ka tikai tad, ja piedalās visa tauta, mēs varam kaut ko panākt. Tikai tad, kad mums bija Tautas fronte ar tādu skaitu, tikai tad, kad mēs visi kopā cīnījāmies, mēs kaut ko panācām.⁹⁷

Vēlos uzsvērt vēlreiz – uz barikādēm LTF un visa Latvijas sabiedrība sāka virzīties kopš 1990. gada 15. maija, kad notika pirmais uzbrukums likumīgi ievēlētajai Augstākajai padomei un LTF kļuva pilnīgi skaidrs, ka neatkarība būs jāaizsargā smagā cīņā ar PSRS reakcionārajiem spēkiem.

Šīs domas sāka konkretizēties, situācijai strauji pasliktinoties novembrī, kad no militārā eksperta Voldemāra Jaroņa es pirmo reizi dzirdēju viedokli par nepieciešamību veidot aizsprostojumus, arī izmantojot smago tehniku pie PSRS kara daļām un Rīgas pievārtē. Kā profesionālis militārajā jomā vārdu “barikādes” viņš nelietoja, sauca tās par “aizsprostojumiem”, tulkodams šo termiņu no kara terminoloģijas krievu valodā (*заграждение*).

Tālāk šīs domas tika attīstītas LTF valdes aicinājumā “Visiem Latvijas neatkarības atbalstītājiem” (vai, kā mēs to saucām īsāk, “Rīcības plāns X stundai”), taču arī

⁹⁷ Godmanis, Ivars. Latvijas Republikas Ministru padomes darbība barikāžu laikā. *Janvāra barikādes kā tautas pretestības forma totalitārajam režīmam un tās mācības*. Starptautiskā konference sakarā ar barikāžu atceres 10. gadadienu Baltijas valstīs. Red. T. Jundzis. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2001. 79.–82. lpp.

tur nebija vārda “barikādes”. LTF stingri turējās pie nevardarbīgās pretošanās principiem, kuros vārdam “barikādes” vietas vēl nebija.

Lūzums notika LTF 8. janvāra valdes sēdē un tai sekojošajā LTF 12. janvāra Domes sēdē, kad kļuva pilnīgi skaidrs, ka pēc “Rīcības plāna X stundai” paredzētās Vislatvijas manifestācijas jāseko tālākai rīcībai – cilvēkiem jāpaliek Rīgā, lai sāktu stratēģiski svarīgo objektu aizsargāšanu. 12. janvāra LTF Domes sēdes starpbrīdī sapulcē “pie melnajām klavierēm” Latvijas Universitātes Lielajā aulā arī tika pieņemts izšķirošais lēmums par to, kurus tieši objektus apsargās un kuras LTF nodaļas ir atbildīgas par katru objektu.

Vārds “barikādes” vēl neizskanēja, taču savā būtībā šāds lēmums 12. janvārī tika pieņemts, un nekavējoties sākās tā īstenošana, sadalot pienākumus noteiktu objektu aizsardzībā LTF struktūrām. Šī tad arī ir galvenā 1991. gada barikāžu aizsardzības shēma, kas lielos vilcienos nemainījās līdz to noslēgumam.

Pēc 12. janvāra LTF Domes sēdes notika sanāksme LR Ministru padomes ēkā pie Ministru padomes apsardzes priekšnieka un vienlaikus Ministru padomes priekšsēdētāja palīga drošības un ārlietu jautājumos Andra Bunkas. Piedalījās LTF priekšsēdētājs Romualds Ražuks, LTF priekšsēdētāja vietnieks Ivars Redisons, LTF valdes locekļi Roberts Milbergs, Ilze Cielava un Juris Strīpnieks.⁹⁸

Noskatījāmie videoierakstus par asiņainajiem notikumiem Tbilisi un it īpaši Baku, kur automašīnas un autobusi tika izmantoti, lai aizkavētu uzbrūkošo padomju armijas vienību ienākšanu pilsētā. Kopīgais viedoklis – jābūt iespējai pasargāt cilvēkus, kuri mēģinās ar sevi aizsargāt valstiski svarīgos objektus. Andris Bunka izteicās, ka smagās tehnikas izmantošana varētu dot šādu iespēju.

Ilze Cielava uzstāja – mēs nedrīkstam iziet no šā kabineta bez lēmuma.

Pēc domu apmaiņas palikām pie secinājuma: par aizsargu cilvēku masām var kalpot smagās tehnikas vienības, ar kurām nepieciešams nosprostot ielas, bloķējot pieejas sargājamajiem objektiem.

Andris Bunka atcerējās, ka sanāksmes noslēgumā LTF valdes locekle Ilze Cielava, kas bija arī Ministru padomes priekšsēdētāja palīdze sabiedrisko organizāciju un sociālajos jautājumos, teica: “Iešu pie Godmaņa, izklāstīšu mūsu priekšlikumus, kā aizsargāt cilvēkus pie objektiem, un tad vajag tos apstiprināt ar LTF valdes lēmumu.” Saskaņā ar Bunkas atmiņām sanāksmē mēs jau izmantojām vārdu “barikādes”, runājot par paredzētajiem ielu nosprostojumiem ar smago lieljaudas tehniku pie objektiem, kurus bija paredzēts sargāt.⁹⁹

⁹⁸ Kaķīte, Iveta. *Barikādes: kā tas bija patiesībā. Tautas frontes loma barikādēs*. Rīga: Redisons un partneri, 2001. 4.–5. lpp.

⁹⁹ Andra Bunkas komentārs.

Kā atcerējās šis sanāksmes dalībnieks Juris Strīpnieks, pēc krietnas gaidīšanas Ivars Godmanis tomēr iznāca pie mums no sēdes, kurā apsprieda cenu liberalizāciju, un ilgi nevarēja pārslēgties no pārtikas cenu apspriešanas uz smagās tehnikas izmantošanu barikādēs. Beidzot mums tomēr izdevās izskaidrot premjeram mūsu plānu.¹⁰⁰

Naktī Godmanis man piezvanīja, lai vēlreiz apspriestu smagās tehnikas izmantošanu. Jutu, ka premjers svārstās. Desmit gadus vēlāk starptautiskajā konferencē, kas bija veltīta barikāžu atceres 10. gadadienai Baltijas valstīs, Ivars Godmanis atcerējās, ka, pirms zvanīt man, naktī viņš apspriedies ar ministriem Daini Ģeģeru un Jāni Janovski.

Savukārt toreizējais lauksaimniecības ministrs Dainis Ģeģers atcerējās, ka doma par smagās tehnikas izmantošanu cilvēku pasargāšanai pie stratēģiskajiem objektiem viņam ienākusi prātā 13. janvāra naktī, ieraugot padomju armijas bruņutransportieri pie Nacionālā teātra, un rīta pusē viņš sācis rīkoties:

Pirms pulksten astoņiem 13. janvārī no rīta sazvanījos ar satiksmes ministru Jāni Janovski, jo mūsu abu ministriju rīcībā bija vislielākie smagās lielgabarieta tehnikas resursi, vienojāmies, ka ir jāorganizē šķēršļi pret bruņutransportieriem, jo tanku pie Rīgas nebija – to mēs zinājām. Izkristalizējās doma, ka cilvēkus varētu aizsargāt no bruņutransportieriem ar mobilajiem šķēršļiem. [...] Es teicu: “Meklē Godmani, es sāksu organizēt, lai traktoristi, šoferi, izņemot tos autobusu šoferus, kuri ved cilvēkus uz manifestāciju, nebrauc uz tautas mītiņu krastmalā, bet lai paliek pie savas tehnikas”. [...] Visur saņēmu izpratni un atbalstu smagās tehnikas sūtīšanai uz Rīgu.¹⁰¹

Ap pulksten 12.00 dienā abi ministri tikās ar LR Ministru padomes priekšsēdētāju Ivaru Godmani un dabūja viņa piekrišanu smagās tehnikas virzīšanai uz Rīgu. Dainis Ģeģers atcerējās, ka tā ir bijusi garākā saruna:

Godmanis modelēja iespējamās sekas vienas vai otras rīcības rezultātā, lai ceļu bloķēšana, pretošanās armijas spēkiem, kas satur spēka paņēmienus, neizsauc daudz agresīvāku rīcību no padomju armijas puses ar iespējami lielāku asinsizliešanu. Tad Godmanis, paceldams roku kulakā un strauji nolaizdams, teica: “Darīet!”¹⁰²

¹⁰⁰ Jura Strīpnieka komentārs.

¹⁰¹ *Cerību uguns kuri: veltījums Latvijas lauku ļaudīm*, 15. lpp.

¹⁰² Turpat, 15.–16. lpp.

Tas bija pārliecinošs valdības vadītāja akcepts barikādēm un vienlaikus ar cilvēkiem, kuri 13. janvārī brauca uz Rīgu, uz plkst. 14.00 paredzēto Vīslatvijas manifestāciju, sāka kustēties smagās tehnikas kolonnas:

Tehnika jau brauca uz Rīgu. Beidzoties uzrunām manifestācijā ap pulksten 15.45–16.00 Lauksaimniecības ministrijas stāvlaukumā, kur tagad banka “Citadele”, un Daugavas pusē aiz ministrijas stāvēja liels skaits smagās tehnikas. Tur bija gan traktori, gan traktori ar piekrautām piekabēm, gan autovilcēji.¹⁰³

Pēc traģisko ziņu pienākšanas no Viļņas 13. janvārī 4.45 Latvijas Radio uzstājās LP Augstākās padomes priekšsēdētāja pirmais vietnieks LTF valdes loceklis Dainis Īvāns.

Uzrunas ieraksts nav saglabājies, taču no daudzām liecībām varu secināt, ka dominēja divas tēmas: Viļņas teletorņa asiņaino notikumu atstāsts un aicinājums cilvēkiem pulcēties Doma laukumā, lai aizstāvētu LR Augstāko padomi, ja tālākie notikumi attīstīsies atbilstoši nakts notikumiem Viļņā.

Kāpēc tad cilvēki nakts laikā dzirdēja šo uzrunu? Kāpēc Latvijas Radio strādāja diennakts režīmā? Tas pats sakāms par Latvijas Televīziju, kas arī turpināja raidīt šajā naktī un nekavējoties parādīja Jura Podnieka komandas uzņemtos videokadrus no asiņainā slaktiņa pie televīzijas torņa Viļņā. Atbilde atrodama LTF izveidotā “Rīcības plāna X stunda” 9. punktā: “Kritiskajā periodā noteikt Latvijas Radio diennakts darbību.”

LTF valde bija panākusi vienošanos ar Latvijas Radio un Latvijas Televīziju par diennakts raidīšanu, jo toreiz šīs institūcijas parasti nakts laikā nestrādāja.

LR Augstākās padomes priekšsēdētājam Anatolijam Gorbunovam bija cita nostāja – nekādā ziņā neprovocēt PSRS militāristus.

Dainis Īvāns arī teica uzrunu plkst. 9.00 Latvijas Televīzijā, kurā, nemainot savu pamatnostāju, aicinājums pulcēties Doma laukumā vairs netika atkārtots:

Šis nebija labs rīts, jo uzzinājām par briesmām un šausmām Viļņā. Šos notikumus nosoda visas pasaules sabiedrība, bet nav nekādas reakcijas no padomju varas iestādēm, Latvijas Republikas Iekšlietu ministrija ziņo, ka situācija republika esot mierīga. [..]

Latvijas iedzīvotāji dodas uz Rīgu, lai piedalītos protesta un solidaritātes demonstrācijā. Mums jāparāda sava attieksme pret varmācību. Ja būs vardarbība, tā

¹⁰³ *Cerību uguns kuri: veltījums Latvijas lauku ļaudīm*, 17. lpp.

nebūs mūsu vaina. Situācija Viļņā, Lietuvā, var atkārtoties arī pie mums. Akcijas tiek gatavotas arī Latvijā. Desanta daļas jau esot Rīgā un pēc pavēles var iziet ielās. Mēs nedrīkstam ļauties panikai. Būsim pietiekami organizēti.

Galvenais, glābsim un sargāsim savus bērnus!

Mums vēl ir niecīga cerība uz atbalstu no pasaules sabiedrības, kaut gan militārā kara mašīna darbojas precīzi un sirdsapziņu nepazīst.

Aicinu jūs visus palikt savās vietās! Strādāsim, būsim mierīgi, jo izmisums mums nepalīdzēs.

Šorīt desmitos sāksies Latvijas Augstākās padomes Prezidija sēde, bet 12 sāksies AP sesija. Parlamentārieši atradīsies Augstākās padomes ēkā un organizēs pretestību, ja būs nepieciešams, vai sarunas. Varmācība ir izsmēlusi savas robežas. Tas var tikai stiprināt tautu. [..]

Man ir prieks redzēt gaišas sejas Doma laukumā, dzirdēt atbalstu, līdzjūtību no visas pasaules. Mūs atbalsta arī Krievijas Augstākā padome.

Būsim stipri, nelokāmi. Mēs uzvarēsim tik un tā!

Dievs, svētī Latviju!¹⁰⁴

Tomēr neatkarīgi no tā, kas tika runāts Augstākajā padomē, bija jau par vēlu kaut ko mainīt, pat ja tās vairākums būtu to gribējis un kā noteikti nebija.

Latvijas prezidenta Kārļa Ulmaņa atbalstītā 1940. gada scenārija atkārtošana vairs nebija iespējama. Tauta vairs nebija ar mieru bez ierunām padoties nākamajam okupācijas vilnim.

Tieši šā iemesla dēļ, aicinot tautu uz Rīgu, LTF nemaz neprasīja ne Augstākās padomes, ne Ministru padomes atļauju. Mēs bijām pārliecināti par tautas vairākuma gribu, un birokrātijai arī nebija laika.

Pēc 12. janvāra domes sēdes lēmuma, LTF aicināta, tauta bija cēlusies un virzījās uz Rīgu. Gaidīt vairs nebija iespējams.

Situācijas nopietnību raksturoja arī tas, ka vēl 8. janvārī tika pieņemts LR Augstākās padomes lēmums “Par Latvijas Republikas Augstākās padomes priekšsēdētāja pirmā vietnieka Daiņa Īvāna pilnvarām”.

Sakarā ar draudiem, kas radušies Latvijas demokrātisko institūtu turpmākajai darbībai, Latvijas Republikas Augstākā padome nolemj:

¹⁰⁴ LR Augstākās padomes priekšsēdētāja pirmā vietnieka Daiņa Īvāna uzstāšanās Latvijas TV 13. janvārī plkst. 9.00. *Janvāra hronika. Latvijas Republikas Augstākās padomes barikāžu laika preses relīzes.* Sast. Aleksandrs Miržins. Rīga: [Latvijas Republikas Saeima], 2016. 55.–56. lpp.

1. Pilnvarot Latvijas Republikas Augstākās padomes priekšsēdētāja pirmo vietnieku Daini Īvānu pārstāvēt Latvijas Republikas intereses pasaules valstu valdībās un parlamentos.
2. Lēmums stājas spēkā ar tā pieņemšanas brīdi.

Latvijas Republikas Augstākās padomes priekšsēdētājs A. Gorbunovs

Latvijas Republikas Augstākās padomes sekretārs I. Daudišs

Rīgā 1991. gada 8. janvārī¹⁰⁵

13. janvārī Dainis Īvāns devās uz ārzemēm, lai pildītu šo uzdevumu un gadījumā, ja Latvijas valdībai PSRS militāro spēku veiktā apvērsuma dēļ būtu liegts pildīt savas funkcijas, kļūtu par leģitīmu tās darba turpinātāju.

Stokholmā viņu sagaidīja LTF Zviedrijas nodaļa Ata Lejiņa vadībā, kuri bija ar Zviedrijas valsts finansējuma palīdzību nodibinājuši Latvijas informācijas biroju un varēja sniegt Īvānam atbalstu, uzrunājot Rietumu sabiedrību un politiskās aprindas.

Tālāk Īvāns devās uz ASV, kur uzstājās ASV Kongresā un daudzos masu saziņas līdzekļos.¹⁰⁶

Notiekošo šajās rīta stundās Latvijas Republikas Augstākajā padomē raksturojis Latvijas Republikas Augstākās padomes Aizsardzības un iekšlietu komisijas priekšsēdētājs Tālavš Jundzis:

Neliela deputātu grupa kopā ar D. Īvānu un AP LTF deputātu frakcijas vadītāju J. Dinēviču pulcējās Augstākās padomes priekšsēdētāja kabinetam blakus esošajā telpā, tad turpat līdzās vestibilā, lai pārspriestu tālāko rīcību.

Tauta jau pulcējās Doma laukumā, bet nevienam nebija oriģinālu ideju, ko vēl vajadzētu darīt. Tad klātesošais Augstākās padomes Aizsardzības un iekšlietu komisijas deputāts Odisejs Kostanda viņam neraksturīgā, mierīgā balsī ierosināja celt barikādes Augstākās padomes ēkas aizsardzībai.¹⁰⁷

Šī, manuprāt, ir pirmā dokumentāli pamatotā liecība par brīdi, kad parādījās vārds “barikādes”.

¹⁰⁵ LVVA, 290. f., 10. apr., 3159. l, 49. lp. Oriģināls uz LR Augstākās Padomes veidlapas publicēts: *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1991, Nr. 5/6, 175. lpp.

¹⁰⁶ Ata Lejiņa komentārs.

¹⁰⁷ *Nevardarbigā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšanas ceļš, 1945–1991*. Rīga: LZA Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 2008. 516. lpp.

Šis priekšlikums guva pārējo Augstākās padomes LTF frakcijas deputātu atbalstu un 13. janvāra vakara pusē materializējās ar Latvijas Republikas Augstākās padomes Prezidija rīkojumu par Latvijas Republikas Augstākās padomes Aizsardzības štābu, piešķirot tam pilnvaras veikt pasākumus Augstākās padomes ēkas un apkārtējās teritorijas aizsardzības organizēšanā.

Štābu veidoja 15 cilvēki, astoņi no tiem bija Augstākās padomes deputāti, bet trīs – Latvijas Strēlnieku apvienības biedri, militārie speciālisti. Par štāba priekšnieku apstiprināja Latvijas Republikas Augstākās padomes priekšsēdētāja vietnieku Andreju Krastiņu, par viņa vietnieku Augstākās padomes Aizsardzības un iekšlietu komisijas priekšsēdētāju Tālavu Jundzi un šīs pašas komisijas deputātu Odiseju Kostandu, kas kļuva arī par speciāli izveidota operatīvā štāba vadītāju.¹⁰⁸ LTF vadību štābā pārstāvēja LTF priekšsēdētāja vietnieks Ivars Redisons.

Pēc Vislatvijas manifestācijas un tai sekojošā gājiena no Daugavmalas līdz Esplanādei lielākā daļa cilvēku devās mājās, taču bija arī ļoti liels cilvēku pieplūdums pie sargājamajiem stratēģiski svarīgajiem objektiem.

Vienlaikus ar cilvēku pieplūdumu turp devās arī lieljaudas tehnikas vienības no Latvijas lauksaimniecības un celtniecības organizācijām, kas sākumposmā galvenokārt kalpoja barikāžu galvenajam mērķim – ielu nosprostošanai, lai radītu šķēršļus uzbrucējiem.

Saskaņā ar 12. janvāra LTF Domes sēdē izveidoto sadalījumu Latvijas Tautas frontes koordinācijas centrs Latvijas novadu ļaudis un rīdziniekus virzīja pie viņiem paredzētajiem sargājamiem stratēģiski svarīgajiem objektiem.

Pie objektiem atnākušie ļaudis līdzās smagajai teknikai, kas lielā strauvē turpināja braukt uz Rīgu un tika izvietota, lai bloķētu tiltus un ielas, no parocīgiem līdzekļiem sāka celt barikādes.

Barikādes tika būvētas ne tikai Augstākās padomes un Ministru padomes – galveno valsts simbolu –, bet arī Latvijas Radio, Latvijas Televīzijas torņa Zaķusalā, Rīgas Telegrāfa un telefona centrāles Dzirnāvu ielā 105 aizsardzībai.

Tika veikta arī Rīgas stratēģiski svarīgo tiltu bloķēšana ar smago tehniku, pilnībā tos slēdzot naktī.

Barikādes tika būvētas arī citur Latvijā: Ulbrokā pie radio translācijas torņa, Liepājā, Kuldīgā. Barikāžu aizstāvji sargāja arī Tautas frontes mītni Vecpilsētas ielā un citas svarīgas celtnes.

13. janvāra vēlā vakarā barikāžu būvēšana pie stratēģiski svarīgiem objektiem centrā un priekšpostējos pie iebraukšanas Rīgā ar tanī brīdī pieejamiem līdzekļiem

¹⁰⁸ *Nevardarbigā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšanas ceļš, 1945–1991*, 520. lpp.

tika pabeigta. Rīgā iedegās barikāžu uguns kuri, pie kuriem tad arī dežurēja stratēģiski svarīgo objektu sargātāji.

Latvijas Tautas fronte kopš 12. janvāra Domes sēdes un līdz pat 26. janvārim, kad ar valdes lēmumu nodeva barikāžu sargāšanu Ministru padomei, uzņēmās un paturēja politisko atbildību par notiekošo barikādēs.

LTF koordinācijas centrs, papildināts ar LTF valdes locekļiem, galvenās mītnes darbiniekiem un brīvprātīgajiem, organizēja cilvēku ierašanos Rīgā, to novirzīšanu pie konkrētiem sargājamiem objektiem.

LTF rajonu nodaļu koordinatori sadarībā ar vietējo lauksaimniecības un citu nozaru uzņēmumiem, LTF grupām un vadītājiem pulcēja brīvprātīgos braukšanai uz Rīgu un organizēja viņu nogādāšanai nepieciešamo transportu.

Milzīgs atbalsts barikāžu nodrošināšanai nāca no Latvijas tautfrontiskajām pašvaldībām, kurās aptuveni 75 % gadījumu noteicošās bija LTF deputātu frakcijas. Jāatceras, ka vietējo padomju, kā toreiz sauca pašvaldības, vēlēšanas notika vēl pirms Augstākās padomes vēlēšanām un kļuva par pirmo lielo LTF uzvaru 1989. gada 10. decembrī.¹⁰⁹

LTF koordinācijas centrs arī uzturēja sakarus ar Lauksaimniecības ministrijas koordinācijas centru tehnikas izvietojšanai pie stratēģiski svarīgiem objektiem, kā arī koordinēja citu ministriju pakļautībā esošo uzņēmumu tehnikas izvietojšanu barikādēs.

LTF koordinācijas centrs ar LTF rajonu nodaļu palīdzību organizēja malkas un pārtikas piegādi barikāžu aizstāvjiem. Katrai Rīgas pilsētas rajona LTF nodaļai piešķatīšanai bija uzticēts savs objekts un pienākums sekot, lai objektā būtu pietiekams aizstāvju daudzums, lai viņi būtu paēduši un pietiktu malkas uguns kuriem.

Taču šī LTF koordinācijas centra visaptverošā loma nenozīmēja centralizētu barikāžu izbūves vadību uz vietām. Katra objekta izveides process bija decentralizēts, laika bija maz, un vajadzēja nekavējoties uz vietas pieņemt lēmumu, kā veidot objekta aizsardzību.

Varētu likties, ka tas nebija labi un varēja radīt haosu un dublēšanos, taču tā gluži nebija. Barikāžu būve tika veikta bez komandām “no augšas”, tā notika strauji, decentralizēti un izslēdza iespēju pretiniekam ātri reaģēt.

Iespēja barikāžu aizstāvjiem brīvi, bez jebkādu instrukciju uzspiešanas izpausies veicināja tautas entuziasmu un pašai aizliedzību.

---

¹⁰⁹ *Latvijas Tautas fronte, 1988–1991: veltījums Atmodai un Latvijas Tautas frontes desmitgadei.* Rīga: Jāņa sēta, 1998. 392. lpp.

Barikādēm nobriestot, parādījās arī daudzi decentralizētās vadības trūkumi. Brīžiem cilvēku skaits kādā no objektiem apsīka, dažreiz atbraukušie tika “aizmirsti” un netika nomainīti.

Divus gadus agrāk ar LTF atbalstu bija nodibinātas Īpašās kārtības sargu vienības, kas darbojās diezgan autonomi un viņas vadīja Īpašo kārtības sargu vienību štābs, sūtot savas neapbruņoto brīvprātīgo kārtības sargu vienības uz sargājamiem objektiem. Arī ar šo štābu LTF koordinācijas centram nācās ik pa brīdim saskaņot savu darbību, jo kādā no objektiem pa laikam radās domstarpības, kuram tad ir virsvadība – LTF koordinācijas centra vai Īpašo kārtības sargu vienību štāba deleģētam pārstāvim. Par laimi, dzīve visu ātri nolika savās vietās, priekšplāna izvirzot ar savu organizatorisko talantu un autoritāti izpelnijušos barikāžu vadītājus.

Sākumā visi centās darīt visu, kas, protams, radīja zināmu sajukumu. Vēl pirms Aizsardzības štāba izveides Augstākās padomes Aizsardzības un iekšlietu komisijas deputāti, Latvijas Strēlnieku apvienības virsnieki, Latvijas Tautas fronte un citas valsts sabiedriskās organizācijas Rīgas pilsētas tautas deputātu padomes izpildkomitejā sākotnēji organizēja visas barikāžu sistēmas izveidi. Tad to turpināja LR Augstākās padomes Aizsardzības štābs. Nedaudz vēlāk funkcijas un atbildība tika sadalītas, Augstākās padomes Aizsardzības štāba aprūpē atstājot tikai Vecrīgas aizsardzību, kuras zonā atradās divi svarīgākie apsargājami objekti – Augstākās padomes un Latvijas Radio ēkas.¹¹⁰

Pašaizsardzības jautājumi manā klātbūtnē ne vienu vien reizi tika apspriesti Augstākās padomes Latvijas Tautas frontes frakcijā. Debates bija ilgas un ķildīgas. Ne vien pelnīta kritika, bet arī galīgi nepamatoti apvainojumi tika izteikti Augstākās padomes Aizsardzības štābam, kura patiesais vadītājs bija Tālavš Jundzis.

Deputāti dažādi vērtēja situācijas bīstamību un svarīgāko objektu nostiprinājumu lietderību, taču gandrīz vienprātīgs bija spriedums par līdzšinējo aizsardzības sistēmu – haotisku četru vadības centru (valdība, Augstākās padomes Aizsardzības štābs, Tautas frontes koordinācijas centrs un Īpašo brīvprātīgo kārtības sargu vienību štābs) līdzaspastāvēšanu.

Tas cilvēkos radīja neizpratni par to, kam tad ir jāpakļaujas. It sevišķi, ja rīkojumi bija pilnīgi pretēji.

Lai novērstu šos trūkumus barikāžu sistēmas organizēšanā un vadībā, 18. janvārī Augstākā padome pieņēma lēmumu “Par Valsts pašaizsardzības komisijas izveidošanu”. Komisijas sastāvs – Anatolijs Gorbunovs, Ivars Godmanis, Jānis Dinēvičs, Romualds Ražuks un Andrejs Inkulis.

¹¹⁰ *Nevardarbigā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšanas ceļš, 1945–1991*, 512.–513. lpp.

Tās lēmumus īstenot uzdeva Ministru padomei, izmantojot arī līdzšinējās pašaizsardzības struktūras. Augstākās padomes pašaizsardzības štābs tika pakļauts jaunradītajai komisijai.

Komisijas lēmumā Ministru padomei uzdots līdz 1. februārim izveidot Valsts pašaizsardzības departamentu.¹¹¹ Ar šo lēmumu atbildību par stratēģiski svarīgu objektu aizsardzību tika mēģināts nodot izpildvarai.

Šeit būtu jāuzsver, ka Ministru padome barikādes tieši neorganizēja un nevadīja, taču valdība atbalstīja LTF un tautas iniciatīvu ar tās rīcībā esošajiem līdzekļiem, saskaņojot savu rīcību ar LTF koordinācijas centru un LR AP Aizsardzības štābu.

LR Ministru padomes priekšsēdētājs Ivars Godmanis atbalstīja lauksaimniecības ministra Daiņa Ģeģera un autotransporta un šoseju ministra Jāņa Jankovska iniciatīvu par lieljaudas smagās tehnikas sūtīšanu uz Rīgu ielu aizsprostošanai. Abas šīs ministrijas arī nodrošināja transporta darbībai nepieciešamo degvielu. Citas ministrijas atbilstoši savam profilam uzņēmās rūpes par malkas sagādi barikāžu uguns kuriem, medpunktu darba nodrošinājumu un vēlāk arī par dzelzsbetona sienu un aizsargbarjeru veidošanu Vecrīgā un citiem aizsargājamiem objektiem.¹¹² Valdība arī sedza izdevumus, kuri radās barikāžu norises laikā.

Vienlaikus LR Ministru padomes priekšsēdētājs Ivars Godmanis centās pēc iespējas ātrāk atgriezt valsts dzīvi normālās sliedēs, kas bija visnotaļ saprotams, zīnot katastrofālo situāciju ar iedzīvotāju apgādi ar pirmās nepieciešamības precēm, cenu trīskāršo lēcieni, degvielas badu un citām grūti pārvaramām ekonomiskām problēmām.

18. janvāra LTF frakcijas sēdē Augstākās padomes Aizsardzības un iekšlietu komisijas priekšsēdētājs Tālav Jundzis, atspēkojot pārmetumus par haotisko barikāžu sistēmas vadību, pat izteicās, ka aizsardzību sašķēlis Ivars Godmanis.¹¹³

Taču centieni atgriezt cilvēkus no barikādēm ierastajā ikdienas dzīvē bija stipri priekšlaicīgi, un to drīzumā apstiprināja tālākā notikumu attīstība.

Lai koordinētu lieljaudas tehnikas dislokāciju un tās tehnisko apkalpošanu svarīgo objektu bloķēšanā ārkārtas apstākļos, Lauksaimniecības ministrijā tika organizēts koordinācijas centrs, kas atradās ministrijas ēkas 16. stāvā un strādāja dienakts režīmā. Lauksaimniecības ministrijas koordinācijas centrs strādāja ministra

¹¹¹ Jauce, Andra. Valsts aizsardzību pārņems izpildvara Augstākajā padomē. *Latvijas Jaunatne*, 1991, Nr. 5, 20.–23. janv.

¹¹² *Nevardarbigā pretošanās: Latvijas Neatkarības atgūšanas ceļš, 1945–1991*, 500. lpp.

¹¹³ Jauce, Andra. Valsts aizsardzību pārņems izpildvara Augstākajā padomē. *Latvijas Jaunatne*, 1991, Nr. 5, 20.–23. janv.

Daiņa Ģeģera virsvadībā un bija tieši pakļauts Ministru padomei, uzturēja sakarus ar LTF koordinācijas centru, LR AP Aizsardzības štābu, Brīvprātīgo vienību štābu un objektiem, kur smagā tehnika tika izvietota.

Jau 13. janvārī pulksten 10.00 ministrs Dainis Ģeģers piezvanīja Aivaram Zosulim, Lauksaimniecības ministrijas enerģētikas galvenās pārvaldes vadītājam, un uzaicināja uz apspriedi ministrijā par smagās tehnikas ieviešanu Rīgā, lai pēc tautas manifestācijas Daugavas krastmalā varētu bloķēt stratēģiski svarīgus objektus.¹¹⁴

Aivars Zosulis tika nozīmēts par Lauksaimniecības ministrijas koordinācijas centra tehnikas izvietošanai pie stratēģiski svarīgiem objektiem vadītāju, pieaicinot profesionālus, pieredzējušus savas nozares speciālistus, un koordinācijas centrs sāka darboties.

Vēl pirms AP Aizsardzības štāba izveidošanas, tikko, kā beidzās manifestācija, smagā lieljaudas tehnika sāka bloķēt pieeju Vecrīgai no krastmalas puses un Jēkaba ielas.

Praktiski vienlaikus tehnika tika izvietota ap Augstākās padomes ēku (Saeimas ēka), ap Doma laukumu, sakaru centru Dzirnau ielā, televīzijas studiju Zaķusalā un Salu tilta abos galos. Viena daļa tehnikas, jau braucot uz Rīgu, tika novirzīta tieši uz Salu tiltu, Deglava tiltu, Brasas tiltu un tiltu Mangaļos. Īsā laikā tehnika bija gandrīz uz visiem tiltiem. Daudzi ieradās Rīgā, pašiniciatīvas vadīti, un interesējās, kur jābrauc.¹¹⁵ 14. janvārī notika visintensīvākais tehnikas pieplūdums Rīgā. Uz dienas beigām Rīgā bija vairāk nekā 400 tehnikas vienību.¹¹⁶

Kā atceras Dainis Ģeģers, 20. janvārī pēc Ministru padomes priekšsēdētāja un AP Aizsardzības komitejas rīkojuma tehnika pakāpeniski tika sūtīta mājās, taču vakarā sākās uzbrukums Iekšlietu ministrijai, un koordinācijas centrs pārtrauca tehnikas izvešanu: 21. janvārī objektos atradās vairāk nekā 300 tehnikas vienību. Tehnikas evakuācija tika pabeigta 28. janvārī. Pēdējā tehnika tika “noņemta” no televīzijas studijas 29. janvārī.¹¹⁷

Lauksaimniecības ministrijas koordinācijas centrs galvenokārt apzināja Lauksaimniecības ministrijas pakļautībā esošo uzņēmumu tehnikas vienības, taču lieljaudas smago tehniku uz barikādēm sūtīja arī Jāņa Janovska vadītās Autotransporta un šoseju ministrijas un citu ministriju un iestāžu pakļautībā esošie uzņēmumi un organizācijas.

¹¹⁴ *Cerību uguns kuri: veltījums Latvijas lauku ļaudīm*, 41.–42. lpp.

¹¹⁵ Turpat, 17. lpp.

¹¹⁶ Turpat.

¹¹⁷ Turpat.

Piemēram, Latvijas Lauksaimniecības akadēmija piedalījās ar vienīgo tās rīcībā esošo GAZ-53 smago automašīnu.¹¹⁸

Jāpaskaidro, ka 1991. gada janvārī reti kuram piederēja traktors vai smagā automašīna personiskajā īpašumā. Bija jau sākusies individuālo zemnieku kustība, kas centās iegādāties savu tehniku, šāda tehnika arī bija uz barikādēm, taču galvenā smagās tehnikas masa vēl bija valsts pārziņā, un tāpēc ministru rīkojums tai doties uz Rīgu bija tik izšķiroši svarīgs.

Tas, ka smagās tehnikas virzība uz Rīgu sākās vienlaikus ar cilvēku plūsmu uz manifestāciju Daugavmalā, lielā mērā nodrošināja to, ka ielu un tiltu bloķēšana ar to notika ļoti ātri, un Baltijas kara apgabala PSRS karaspēka virspavēlniecība nepaspēja uz to reaģēt.

Šis neapšaubāmi bija viens no barikāžu veiksmes iemesliem. Svarīgi bija arī tas, ka smagā lieljaudas tehnika ne vien bloķēja ielas un tiltus, bet arī kalpoja kā aizsargs cilvēkiem barikādēs, it īpaši pirmajās dienās, kad vēl nebija izbūvētas barikāžu dzelzsbetona konstrukcijas un cilvēkiem nebija, aiz kā noslēpties. Bez ministru Daiņa Ģeģera, Jāņa Jankovska un premjera Ivara Godmaņa iniciatīvas, uzstājības un ātrās rīcības tas nebūtu noticis.

Latvijas Tautas frontes koordinējošo lomu barikāžu laikā īstenoja cilvēki, kuri atradās Tautas frontes galvenajā mītnē Vecpilsētas ielā 13/15. Viņi darbojās kā saskaņots mehānisms, darot visu, kas bija nepieciešams tanī brīdī, taču katram no viņiem bija arī savi uzdevumi.

No barikāžu laika skatpunkta es varētu viņus nosacīti iedalīt trijās grupās: LTF valde, LTF koordinācijas centrs un LTF galvenās mītnes darbinieki. Nosacīti, jo barikāžu laikā viņi visi darbojās vienotā komandā, nodrošinot cilvēku plūsmu un sadali starp sargājamiem objektiem, risinot apgādes problēmas un reaģējot uz straujām situācijas pārmaiņām.

LTF koordinācijas centru vadīja Drosma Blagoveščenska, un viņas pakļautībā bija tikai divas darbinieces – Rīgas un republikas LTF nodaļu koordinatores.

Janvāra barikāžu laikā koordinēšanas darbam pievienojās LTF valdes locekļi un praktiski visi LTF galvenās mītnes darbinieki, viņu uzdevums bija pirmām kārtām nodrošināt cilvēku plūsmu uz Rīgu un to regulāru nomainītu, uzturot nepārtrauktus sakarus ar Rīgas un Latvijas rajonu LTF nodaļu vadītājiem un koordinatoriem. Taču reāli nācās darīt visu, kas bija nepieciešams, lai nodrošinātu barikāžu ikdienas vajadzības,

---

¹¹⁸ *Cerību uguns kuri: veltījums Latvijas lauku ļaudīm*, 17. lpp.

rūpīgi sekojot notikumam attīstībai, ar mērķi iesaistīt LTF valdi kritiskos brīžos un novērst citu barikāžu vadības centru pretrunīgos lēmumus.

LTF koordinācijas centrs atšķīrās no citiem barikāžu vadības štābiem un centriem Rīgā ar to, ka bija vienīgais, kas pastāvēja jau no LTF dibināšanas brīža un arī pēc darbinieku nomaiņas, kad LTF “pirmais ešelon” aizgāja uz Augstāko padomi, turpināja darbu. Tā vadībā stājās Drosma Blagoveščenska, un, kā viņa uzsver savās atmiņās, “barikādes neradās pašas no sevis”.¹¹⁹

Pēc 4. maija, kad PSRS pastiprināja savus uzbrukumus pret Latvijas neatkarību, sākot jau ar uzbrukumu 15. maijā, Augstākā padome, LTF valde un LTF koordinācijas centrs strādāja, lai sagatavotos reakcijas uzbrukumam. Sagatavošanās perioda loģisks noslēgums bija 11. decembrī valdes pieņemtais aicinājums visiem neatkarības atbalstītājiem, isāk saukts par “Rīcības plānu X stundā”.

LTF koordinācijas centrs veica milzīgu darbu, gan atjaunojot LTF struktūru aktīvu darbību rajonos un pilsētas pēc atslābuma, kas sekoja uzvarai Augstākās padomes vēlēšanās, gan vēlāk sagatavojoties “X stundai” un iepazīstinot rajonu Tautas frontes nodaļas ar 11. decembra aicinājumu.

Arī barikāžu epopeja LTF koordinācijas centram sākās agrāk, būtībā tas notika 12. janvāra LTF Domes sēdē. It īpaši tas izpaudās starpbrīdī, kad sapulcē “pie melnajām klavierēm” LTF valdes locekli, nodaļu koordinatori sadalīja sargājamos objektus Rīgas pilsētas un Latvijas rajonu LTF nodaļu starpā. Tamdēļ 13. janvārī Latvijas Radio jau skanēja LTF koordinācijas centra sagatavotais paziņojums ar skaidrām norādēm, pie kuriem objektiem jānodas konkrētu novadu ļaudīm, kurš atbild par objekta aizsardzības koordinēšanu.¹²⁰

Taču LTF koordinācijas centrs nebūtu spējis veikt savus uzdevumus, kuri barikāžu laikā neaprobežojās ar vienkāršu informācijas apriti ar Latvijas pilsētu un rajonu LTF nodaļām, bez vienotas rīcības ar LTF valdi un pārējiem galvenās LTF mītnes darbiniekiem.

Būtībā visas nosauktās LTF struktūras darbojās kā vienots barikāžu laika koordinējošais mehānisms, kur katrs darīja to, kas bija tāni brīdī nepieciešams, neskatoties uz amatiem un tiešiem darba pienākumiem. Ar tādu pašu pašizliedzību un vienotību strādāja arī Rīgas pilsētas un lauku rajonu nodaļas.

Izšķirošā loma trauksmainajā barikāžu laikā, nodrošinot stabilitāti Rīgā un visā Latvijā, bija LTF valdei.

¹¹⁹ *Barikādes barikāžu aizstāvju acīm (tautas izdoma un iniciatīva barikāžu veidošanā)*. Rīga: LZA Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 2001. 68.–69. lpp.

¹²⁰ *Nevardarbigā pretošanās: Latvijas pieredze*. Rakstu, dokumentu un atmiņu krājums, veltīts barikāžu atceres 15. gadadienai. Red. T. Jundzis, R. Zaļais, Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2006. 185. 1pp.

Divas nedēļas Rīga bija no visas Latvijas uz barikādēm sabraukušās tautas varā, un nepārdomāti paziņojumi vai aicinājumi izmantot situāciju, lai izdarītu spiedienu uz Augstāko padomi vai it īpaši uz valdību, varēja būt liels vilinājums.

Atcerēsimies, ka valdija inflācija, bija ieviesta daudzu pirmās nepieciešamības preču normēšana, valdība centās un ne vienmēr veiksmīgi tika galā ar brūkošo ekonomiku.

Attiecības ar Augstākās padomes LTF deputātu frakciju arī nebija vienkāršas. LTF kā masu organizācija savā attīstībā, it īpaši LTF 3. kongresā, bija aizgājusi ievērojami tālāk nekā tās frakcijas deputāti parlamentā kā savā nostājā par valsts aizsardzību, attiecībām ar Maskavas centrālo varu, tā arī par pilsonību, Latviju kā nacionālo valsti un citiem jautājumiem.

Neskatoties uz pretrunām ar Augstāko padomi un Ministru padomi, kas nereti izraisīja karstas diskusijas, LTF valde saprata, ka vienīgais spēcīgais ierocis draudošajā valsts apvērsumā ir visas tautas un tās vadošo institūciju un organizāciju vienota rīcība.

Raugoties no vairāku gadu desmitu attāluma, kad gribot negribot aizmirstas pieņemto aicinājumu un paziņojumu detaļas un datumi, varu ar pārliecību teikt, ka LTF valde savā rīcībā ļoti sarežģītos un pat bīstamos apstākļos nepieļāva būtiskas, nelabojamas kļūdas, par kurām Latvijai nāktos maksāt vēl ilgi.

Piemēri nav tālu jāmeklē. Kaut vai mūsu sabiedrotā Gruzija – trīs pilsoņu kara epizodes nevar izskaidrot tikai ar Maskavas iejaukšanos, bija arī sāpīgas pašu gruzīnu kļūdas. Runājot par Latvijā nepieļautām kļūdām, es domāju par attiecībām ar nelatviešiem, PSRS armiju, Latvijas neatkarības procesu virzības ātrumu pēc 4. maijā pasludinātā pārejas perioda reālas divvaldības apstākļos.

Lai to labi izprastu, pietiek paskatīties uz 13. janvāra Vislatvijas tautas manifestācijas fotogrāfijām. Tajās mēs sakām uzrunas, stāvot tribīnē, kur mums aiz muguras ir ar audeklu apsegta milzīga Vladimira Ļeņina galva – simbols, bez kura nebija iedomājams neviens PSRS komunistu partijas pasākums. Mēs vēl nebijām tik spēcīgi, lai padomju butaforiju novāktu. Ar savu Augstāko padomi un Ministru padomi nebijām pietiekami spēcīgi. Reāli pastāvēja divas varas vienlaikus: mūsu un Maskavas. Viss, kas bija nepieciešams kompartijai, glābšanas komitejai un PSRS armijai, lai ieviestu Latvijā PSRS prezidenta pārvaldi, bija panākt, lai Latvijā notiek masu nekārtības.

Tāpēc LTF valdes kļūdām varēja būt šī milzīgā cena, jo tautas vairākums sekoja tam, uz ko aicināja un ko teica Latvijas Tautas fronte. Un šie nav tukši vārdi – sabiedriskās domas aptauja 1990. gada jūnija beigās liecināja, ka LTF popularitātes indekss latviešu vidū ir +64 (maksimālais lielums +100) ar izaugsmes tendenci.¹²¹

¹²¹ Latvijas sabiedriskā doma jūnija beigās. *Atmoda*, 1990, Nr. 33, 24. jūl.

Latvijas Tautas frontes galvenā mitne Vecpilsētas ielā 13/15. Šodien tā ir Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Tautas frontes nodaļa. *Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājums.*

LTF valdē barikāžu laikā bija šādi cilvēki: Romualds Ražuks, Ivars Redisons, Ilze Cielava, Uldis Augstkalns, Juris Kokins, Aivars Bernāns, Andrejs Panteļejevs, Dainis Īvāns, Juris Dobelis, Ainars Bašķis, Jānis Ruško, Juris Strīpnieks, Roberts Milbergs, Jānis Dinēvičs.

Kaut personības ļoti pretrunīgas, kopā tās izveidoja tik saliedētu, nesavtīgi visu mērķim ģenerējošu vadības kolektīvu, kāds Latvijā nebija bijis.

Valdes sēdēs centāties, cik tas bija iespējams, nonākt pie kopīga viedokļa, pie konsensa. Strīdīgos jautājumos es lūdzu izteikties ikvienu valdes locekli. Tā mēs izgājām vienu apli, visiem valdes locekļiem pēc kārtas paužot savu viedokli, konsensa nav – ejam vēl vienu un vēl vienu apli apkārt galdam, pie kura sēž LTF valde. Kamēr nonākam pie vienota viedokļa.

Varbūt tieši tāpēc, ka šāds kolektīvs prāts LTF valdē izrādījās pārāks par individuāliem spriedumiem, mums izdevās izvairīties no lielām kļūdām. Man bija ārkārtīgi svarīgi, ka pat pēc ieilgušām debatēm ikviens valdes loceklis atstāj LTF mītni ar viedokli, kas mūs visus vieno.

Kaut katrs cilvēks atsevišķi, kā toreiz apgalvoja nelabvēļi, neesot harismātisks, pūli suģestējošs orators, kopīgais LTF valdes darbs liecināja par labi padarītu darbu.

LTF valdei veikt gigantisko darbu palīdzēja pašreizējais LTF darbinieku kolektīvs, kuru izdevās izveidot vasarā un rudenī un kas parādīja savu spēku tieši barikāžu laikā. Artūrs Dudars, Ingrīda Pilādze, Drosma Blagoveščenska, Olga Kokāne, Ingrīda Šmite, Artis Ērglis, Māris Pļavnieks, Sallija Benefelde, Ruta Bāgante, Sandra Brazovska, Vija Kupcova, Viktors Zaķis, Andris Pocis, Andris Veispals, Varis Liepiņš, Līga Streipa, Līga Lakuča un citi nāca strādāt aizgājušā “LTF pirmo ešelona” vietā pēc 1990. gada Augstākās padomes vēlēšanām.

Svarīgo objektu aizsardzības organizācijas pamatā mēs paredzējām aizsardzības shēmu, sadalot atsevišķus objektus vēsturiskajiem valsts novadiem. Kurzemes novadam paredzējām LR Augstākās padomes un valsts radio aizsardzību, kuru koordinēt uzticējām Rīgas pilsētas Centra rajona LTF organizācijai. Atbildīgie par šo objektu aizsardzības organizēšanu no LTF valdes tika nozīmēti valdes locekļi Juris Strīpnieks un Aivars Bernāns.

LR Ministru padomes un sakaru centra Dzirnau ielā 105 aizsardzību Vidzemes novadam un Jūrmalas pilsētai, bet aizsardzības koordināciju Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas nodaļu apvienībai un Ziemeļu rajona LTF nodaļai. No LTF valdes atbildīgie par šiem objektiem bija Ilze Cielava un Roberts Milbergs.

Televīzijas aizsardzības organizēšana un tās realizēšana tika uzticēta Latgalei un Zemgalei, kā arī Rīgas Latgales priekšpilsētas un Rīgas rajona LTF nodaļām. Par šo objektu atbildīgi bija LTF valdes locekļi Ainars Bašķis, Juris Kokins un Jānis Ruško, kurš uzņēmās atbildību arī par Ulbrokas radiotorņa aizsardzību.

LTF valdē nolēmām veikt regulāras Vecrīgas barikāžu sistēmas apgaitas, īpaši pievēršot uzmanību, lai barikādēs nebūtu redzami improvizēti un īsti medību vai kādi citi ieroči.

Domas par draudošajām briesmām un baiļu sajūta bija katram, pat tiem, kuri to neatzina. Atmiņas par tieši pirms gada Baku, Azerbaidžānā, notikušo PSRS armijas sarikoto slaktiņu un pirms dažām dienām Viļņā, Lietuvā, noslepkavotajiem televīzijas torņa aizstāvjiem bija pavisam dzīvas. Barikāžu dalībnieki kopumā bija ārkārtīgi disciplinēti, cītīgi sekoja koordinācijas centru un pašu, daudzviet uz vietām radušos līderu norādījumiem. Taču vēlme sevi kaut kā pasargāt un labāk pretoties uzbrucējiem dažam labam lika paņemt līdzīgu kādu medību vai aizvēsturisku Otrā pasaules kara laika ieroci.

Mēs bijām pārliecināti – pietiek vienreiz izšaut uz militāristu pusi, un sekas būs traģiskas, atbilde būs asiņaināka par Viļņas notikumiem. LTF stingri turpināja pastāvēt uz nevardarbigās pretošanās principa ievērošanu.

LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS PADOMES AIZSARDZĪBA, BARIKĀDES VECRĪGĀ

Latvijas Republikas Augstākā padome neapšaubāmi bija Latvijas neatkarības simbols, tāpēc tās aizsardzība bija īpaši nozīmīga, un jau 13. janvāra vakarā tika izveidots Augstākās padomes Aizsardzības štābs Augstākās padomes priekšsēdētāja vietnieka Andreja Krastiņa vadībā. Viņš savai darbībai saņēma arī parlamenta pilnvaras. LR Augstākās padomes deputāts Odisejs Kostanda kļuva par Augstākās padomes Aizsardzības štāba Operatīvā štāba vadītāju.¹²²

13. janvāra paziņojumā LTF koordinācijas centrs bija noteicis, ka par Vecrīgas drošību atbild kurzemnieki un Rīgas Kurzemes priekšpilsētas patrioti.¹²³

Māris Pūķis, kurš barikāžu laiku bija LTF deputātu frakcijas vadītājs Rīgas pilsētas Ļeņingradas (vēlāk Kurzemes) rajona padomē, atceras:

Kad 1991. gada 12. janvāra LTF Domes sēdē tika sadalīti sargāšanai valsts stratēģiski svarīgie objekti, LTF koordinācijas centrs noteica, ka Rīgas pilsētas Kurzemes rajona LTF nodaļa ir līdzatbildīga par barikādēm Doma laukumā.

Pūķis kopā ar nodaļas koordinatori organizēja cilvēku norīkošanu dežūrām Doma laukumā, kā arī mobilizēja papildspēkus nepieciešamības gadījumā. Pūķim un citiem Kurzemes rajona LTF frakcijas locekļiem bija jārada piemērs, un viņi kopā ar citām LTF nodaļām ik vakaru ieradās Doma laukumā.

Zvērināta advokāte Anita Rektiņa atceras, kā rīdzinieki tika pulcināti trauksmes situācijā:

¹²² *Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšanas ceļš, 1945–1991*, 520. lpp.

¹²³ *Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas pieredze*, 185. lpp.

Tonakt ap četriem pieciem no rīta zvanija no LTF nodaļas un teica, ka varētu nākt tanki un ka jāsteidzas uz Doma laukumu, cik ātri vien spēj, un visi, kas var, lai mēģinot vēl sazvanīt cilvēkus savā paziņu lokā. Kamēr Modris¹²⁴ taisījās, es zvanīju visiem, kam vien zināju numurus. Ne visi bija atsaucīgi, teicās domāt, droši vien nespēja, nakts vidū no miega uzrauti, uzreiz atjēgties. Transports tak naktīs negāja. Mans Rektiņš aizskrēja no Pļavniekiem kājām uz Vecrīgu kopā ar savu biedru alpīnistu un speleotūristu Māri Kokinu. Es paliku mājās ar abiem maziem bērniem un cerēju uz to labāko. Kā jau visi tonakt.

Doma laukums neapšaubāmi bija barikāžu sirds, un tur varēja satikt cilvēkus no visas Latvijas, arī ārzemniekus. Oskars Spurdziņš, kurš barikāžu laikā ar LTF atbalstu bija ievēlēts par Valmieras pilsētas tautas deputātu padomes priekšsēdētāju, stāsta: “Barikāžu laiks sakrita ar sadraudzības pilsētas Solnas (Zviedrija) pašvaldības delegācijas viesošanās Valmierā.” Spurdziņš mainīja paredzēto vizītes dienaskārtību un aizveda Zviedrijas viesus uz Rīgu. Kopā izstaigāja barikādes, zviedri runājās ar barikāžu aizstāvjiem – arī ar valmieriešiem, kuriem bija posteņi gan pie Ministru padomes un Augstākās padomes, gan citās vietās. Rīgā zviedru delegācija kā liecinieki notiekošajam palika līdz pat 20. janvārim, un Spurdziņš gandrīz katru dienu brauca uz Rīgu, lai tiktos ar viņiem un valmieriešiem, kas sargāja barikādes.

Savā “Nakts reportāžā” izjūtas un skatu Vecrīgas barikādēs trāpīgi raksturojis Raimonds Garenčiks:

Pie Augstākās padomes ir nobloķētas pilnīgi visas mazās ieliņas. Taisni jābrīnās, kā milzīgais K-700 ar lielo lāpstu varējis iespraukties kādā šaurā ieliņā. Logā izlikts krāsainais televizors, jo Latvijas televīzija raida visu diennakti, laucinieki atveduši apmēram 40 prettanku ežus. Darbs to izgatavošanā turpinās turpat Doma laukumā. No Radio mājas skaļruņiem dārd “Pērkons”. Deg uguns kuri. Visu diennakti darbojas Vecrīgas kafējnīcas. Cilvēki dzied dziesmas par Latviju. Kāds sirms vīrs saka: “Tu, puis, vēl jauns, bet man jau septiņdesmit un nav vairs ko zaudēt...”¹²⁵

Pateicoties militārajiem speciālistiem, Latvijas Strēlnieku apvienības biedriem, atvaļinātajiem virsniekiem Voldemāram Jaronim, Auseklim Pļaviņam, Jānim Aivaram Baškeram, Alfrēdam Eipuram tika profesionāli izveidota aizsardzības sistēma, iekļaujot

¹²⁴ Modris Rektiņš – Anitas Rektiņas dzīvesbiedrs.

¹²⁵ Garenčiks, Raimonds. Nakts reportāža. *Rīgas Balss*, 1991, Nr. 3, 16. janv.

Skats no Doma katedrāles torņa: barikāžu aizstāvji un smagā tehnika Doma laukumā.
Ilgvara Gradovska foto.

Barikāžu dalībnieki Doma laukumā pie ugunsкура. *Ilgvara Gradovska foto.*

Barikāde Kaļķu un Tirgoņu ielas krustojumā. Kreisajā pusē redzamā Rīgas Politehniskā institūta ēka ir nojaukta, daļu platības līdz Tirgoņu ielai tagad aizņem Rīgas dome. *Alekseja Popova foto.*

Augstāko padomi un Radio namu kopējā aizsardzības rajonā. Pirmā Vecrīgas aizsardzība shēma tika uzzīmēta uz tūrisma kartes, jo nekā cita vienkārši nebija.

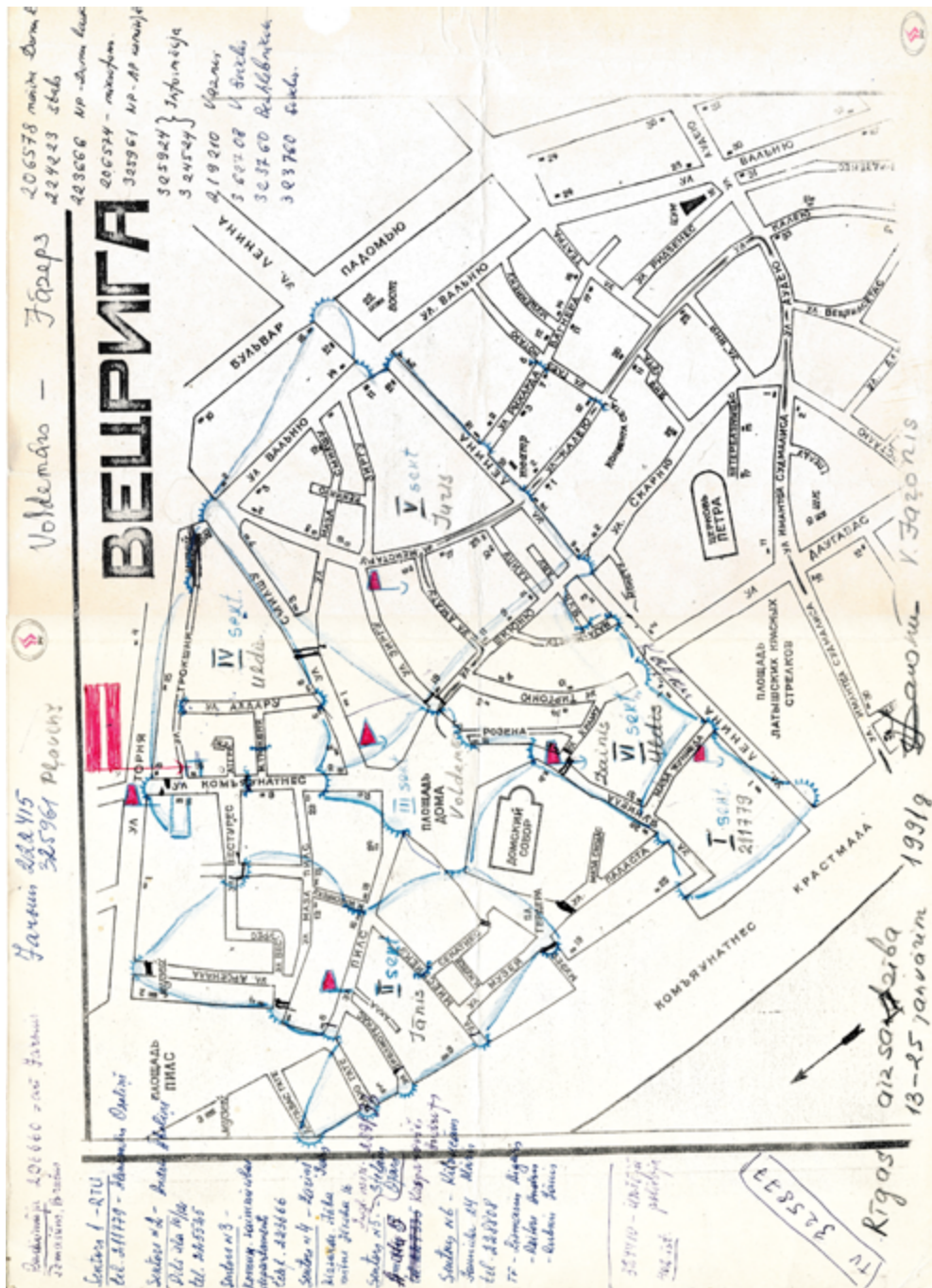
Vecrīgas aizsardzības sistēma sastāvēja no trim aizsardzības lokiem – ārējā loka un diviem iekšējiem aizsardzības lokiem, kuri savukārt sastāvēja no septiņiem sektoriem, un tajos pastāvīgi darbojās 44 posteņi. Katram sektoram un postenim bija vadītājs, kura pienākumi bija stingri reglamentēti.

Ārējais aizsardzības loks aptvēra Vecrīgas aizsardzības rajonu, kura perimetrs stiepās gar Torņa ielu, Pils laukumu, 11. novembra krastmalu, Kaļķu ielu, Basteja bulvāri un Pulvertorni.

Ielas un šķērsielas, kas stiepās no šīm ielām uz Vecpilsētas centru un Doma laukumu, tika vairākkārt bloķētas ar automašīnu, prettanku ežu, betona bloku, dzelzs stieņu un citiem aizsprostojumiem. Divi iekšējie aizsardzības loki atsevišķi aptvēra Augstākās padomes ēku un atsevišķi Radio māju un Doma laukumu.¹²⁶

Augstākās padomes aizsardzības loka barikādēs pakāpeniski tika izbūvētas betona bloku aizsargsienas.

¹²⁶ *Latvija, kur tavi dēli...* Rīga: Biedrība "Latviešu strēlnieku apvienība", 2007. 81. lpp.

Vecrīgas tūrisma shēma ar Voldemāra Jaroņa zīmēto barikāžu izvietojumu. 1991. gada barikāžu muzeja krājums.

Teofila Dreimaņa 1991. gada janvārī zīmētā Vecrīgas aizsardzības sistēmas barikāžu shēma. Latvijas Kara muzeja krājums.

Barikāde Pils ielā pie Pils laukumā. *Alekseja Popova foto.*

Barikāde Jēkaba un Torņa ielas krustojumā vēl pirms betona bloku sienas izbūves. *Alekseja Popova foto.*

Barikāde Mazajā Pils ielā pie Pils laukuma. *Alekseja Popova foto.*

Barikāžu aizstāvji pie Pulvertorņa
Smilšu ielā. *Andra Stolbova foto.*

Prettanku eži Amatu ielā pie Lielās Ģildes. *Ilgvara Gradovska foto.*

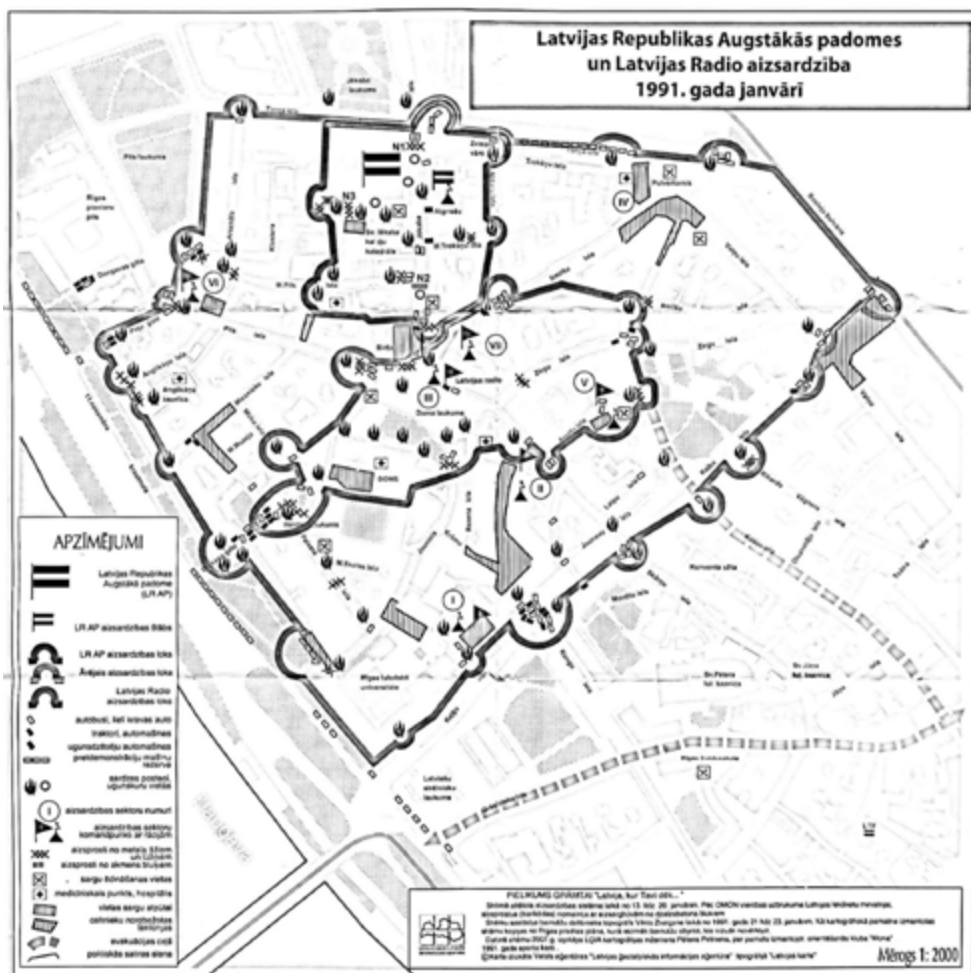
Vecrīgas aizstāvji pie barikādes Herdera laukumā. *Alekseja Popova foto.*

Barikāde Zirgu ielā Vecrīgā. *Leonīda Brunšteina* kinokadrs.

Tēlnieka Ojāra Feldberga "aizdotie" granīta akmens bloki barikādē Jēkaba ielā pie Biržas. Aiz šīs barikādes redzama nākamā – Augstākās padomes aizsardzības loka betona bloku barikāde Klostera un Jēkaba ielas stūrī. *Andra Pebo* foto.

Trīs barikāžu loki: Ārējais, Latvijas Republikas Augstākās padomes un Latvijas Radio aizsardzības 1991. gada janvārī. Pielikums grāmatai "Latvija, kur Tavi dēli...". Pēteris Pirtnieka datorgrafika.

Ārējais aizsardzības loks Vecrīgā apjoza aptuveni pusi tās teritorijas. Robeža gāja no Basteja bulvāra pa Kaļķu ielu līdz 11. novembra krastmalai, tad pagriezās ostas virzienā un turpinājās pa 11. novembra krastmalu līdz Poļu gātei, pa kuru iestiepās Vecrīgā, sasniedza Pils ielu, tad Pils laukumu un gar laukuma labo sānu gāja līdz Torņa ielai, pagriezās pa labi un jau pa Torņa ielu atgriezās Basteja bulvārī, no krustojuma ar Torņa ielu līdz krustojumam ar Kaļķu ielu arī veidojot noslēgtu teritoriju.

Ārējam aizsardzības lokam vajadzēja kalpot kā pirmajai barikāžu aizstāvju frontes linijai, kas sagaidītu ienaidnieku, pasargājot savos aizsardzības lokos iekļauto Augstāko padomi un Radio māju.

Velkot līniju pa Vecrīgas aizsardzības rajona ārējo loku, sektori bija izveidoti šādā kārtībā:

1. sektora aizsardzību no Krāmu ielas līdz 11. novembra krastmalas un Jaunielas krustojumam vadīja Tehniskās universitātes darbinieks Aleksejs Ozoliņš;

2. sektora aizsardzību no Bīskapa gātes un Herdera laukuma līdz Miesnieku ielai vadīja Andris Āboliņš;

3. sektora aizsardzību no Anglikāņu baznīcas līdz Arsenāla ielai sākumā vadīja Ilmārs Ančāns;

4. sektora aizsardzību no Arsenāla pa Torņa ielu līdz Rāmera tornim vadīja Ivars Zariņš, pēc 20. janvāra uzbrukuma Iekšlietu ministrijai – Boriss Samuss;

5. sektora aizsardzību no Pulvertorņa pa Basteja bulvāri un Kaļķu ielu līdz Meistaru ielai vadīja Andrejs Kasparovičs;

6. sektora aizsardzību no Meistaru ielas pa Kaļķu ielu līdz Krāmu ielai vadīja Māris Kivkucāns.

7. sektoru izveidoja 15. janvārī Doma laukumā pie uguns kuriem sapulcējušies neorganizētie barikāžu dalībnieki sakarā ar pretinieka uzbrukuma draudiem neorganizētajiem barikāžu dalībniekiem, atbalstītajiem un ziņkārīgajiem. Tāpēc, lai novērstu iespējamus upurus, Augstākās padomes Aizsardzības štāba faktiskais vadītājs Tālav Jundzis par šā svarīgā sektora vadītāju iecēla operatīvā štāba priekšnieka vietnieku Voldemāru Jaroni un par viņa palīgu – Juri Ozolu.¹²⁷

Vilnis Zvaigzne vadīja barikāžu dalībnieku grupas, kas nodrošināja Augstākās padomes ēkas aizsardzību no Trokšņu, Mazās Trokšņu un Jēkaba ielas.

Georga Stiprā vadītās grupas nodrošināja pieeju aizsardzību Augstākās padomes ēkai no Pils laukuma, Arsenāla un Kloстера ielas puses.¹²⁸

Augstākās padomes aizsardzības loku veidoja nocietinājums gar līniju, kas gāja no Torņa ielas un Noliktavas ielas krustojumā šķērsoja ar barikādi noslēgto Kloстера ielu, šķērsoja Mazo Pils ielu, aiz “Trim brāļiem” griezās uz Jēkaba un Smilšu ielas krustojumu, turpinājās pa Smilšu ielu līdz tās krustojumam ar Aldaru ielu un tad gāja pa Aldaru ielu līdz Zviedru vārtiem.

No Zviedru vārtiem tā gāja līdz Torņa un Noliktavas ielas krustojumam, sakrītot ar ārējā aizsardzības loka līniju šajā posmā.

¹²⁷ *Latvija, kur tavi dēli...*, 126.–127. lpp.

¹²⁸ Turpat, 126.–127. lpp.

Latvijas Radio aizsardzības lokš, kura sirds bija Doma laukums, atradās ārējā aizsardzības lokā iekšējā, centrālajā daļā, posmā no Smilšu un Aldaru ielu krustojuma līdz Smilšu un Jēkaba ielas krustojumam, robežojoties ar Augstākās padomes aizsardzības loku.

No Smilšu un Jēkaba ielas krustojuma šo loku norobežojošā līnija turpinājās līdz Pils ielai, kas beidzās Doma laukumā, tālāk turpinājās līdz Mūku ielai, kas arī noslēdzās Doma laukumā, apjoza Herdera laukumu un gar Doma katedrāles labās sienas pusi, šķērsojot Jaunielu, Rozena ielas sākumā atgriezās Doma laukumā.

Tad, šķērsojot Skārņu ielu, šī līnija turpinājās pa Amatu ielu līdz Kalēju ielai. Tālāk līnija turpinājās pa Kalēju ielu līdz Mazajai Smilšu ielai, turpinājās pa Mazo Smilšu ielu līdz Smilšu ielai un tad jau pa Smilšu ielu sasniedza Smilšu un Aldaru ielas krustojumu.

Visus trīs aizsardzības lokus šķērsojošās ielas bija nosprostotas ar smagajām automašīnām un lieljaudas traktortehniku un sākumā arī ar pašu būvētām improvizētām barikādēm, kas bija būvētas no visa, ko varēja atrast Vecrīgā: celtniecības materiāliem un statnēm, namu sētās izmestām mantām un krāmiem, kas tur jau ilgstoši mētājās.

Betona bloku nocietinājums pie ieejas Radio mājā. *Ilgvara Gradovska foto.*

Sākotnējā posmā ielu aizbarikadēšanā izšķiroša nozīme, protams, bija smagai lieljaudas tehnikai. Toreizējais lauksaimniecības ministrs Dainis Ģeģers, ar kura mutisku rīkojumu tika panākta tehnikas virzišanās uz Rīgu, atceras:

Tehnika jau brauca uz Rīgu. Beidzoties uzrunām un manifestācijai ap pulksten 15.45–16.00, Lauksaimniecības ministrijas stāvlaukumā, kur tagad banka “Citadele, un Daugavas pusē aiz ministrijas stāvēja liels skaits smagās tehnikas. Tur bija gan traktori, gan traktori ar piekrautām piekabēm, gan autovilcēji. Tehnikas vadītāji bija mācējuši apbraukt krastmalu, kur notika tautas manifestācija.

Tikko manifestācijas dalībnieki, kas gāja no krastmalas uz Brīvības pieminekli, no Krišjāņa Valdemāra ielas pie Nacionālā teātra bija pagriezušies uz Basteja bulvāri, tur tūlīt sākām tehnikas izvietošānu.

Pirmās 20 tehnikas vienības nobloķēja pieeju Vecrīgai no krastmalas puses uz Jēkaba ielu. Praktiski vienlaikus tehnika tika izvietota ap Augstākās padomes ēku (Saeimas ēku), ap Doma laukumu, Radio namu, sakaru centru Dzirnau ielā, televīzijas studiju Zaķusalā un Salu tilta galos.¹²⁹

Pēc nedēļas, izbūvējot daļu barikāžu no dzelzsbetona konstrukcijām, bija nepieciešams jau mazāk tehnikas vienību. Taču arī 22. janvārī Vecrīgā tikai pēc Lauksaimniecības ministrijas koordinācijas centra datiem vien atradās 90 tehnikas vienības.¹³⁰

Daļa ielu galos tika bloķētas, bet bija arī ielu posmi, pilnībā aizpildīti ar tehniku, to izvietojot pēc “ēglītes” principa, automašīnas pagriežot tā, ka to priekšpuse no abām ielas malām skatījās uz tās centru, bet aizmugure atdūrās pret māju sienām. Tā mašīnas tika izvietotas cita aiz citas, radot grūti pārvaramu šķērslī, kuru pat ar tanku būtu grūti nostumt, tas prasītu daudz laika un pūļu.

Barikāžu aizstāvjiem viens no galvenajiem uzdevumiem bija iegūt laiku, jo Augstākās padomes Preses centrā bija akreditēta rekordliela ārzemju žurnālistu “armija”.¹³¹ Toreizējais Augstākās padomes Preses centra vadītājs Aleksandrs Mirļins vēlāk atcerējās, ka 1991. gada janvārī bija akreditēts pusotrs tūkstošis žurnālistu,

¹²⁹ *Cerību uguns kuri: veltījums Latvijas lauku ļaudīm*, 17. lpp.

¹³⁰ Turpat, 55. lpp.

¹³¹ *Janvāra hronika: Latvijas Republikas Augstākās padomes barikāžu laika preses relīzes = January chronicles: press releases issued by the Supreme Council of the Republic of Latvia, 1991*. Rīga: [Latvijas Republikas Saeima], 2016. 10. lpp.

tūkstotis no viņiem – no Rietumiem, 20. un 21. janvārī vienlaikus 434 ārzemju žurnālisti atradās Rīgā.¹³² Viņu acumirkļi pa visu pasauli izplatītajai informācijai varēja būt izšķirošā nozīme, kas apstiprinājās 20. janvāra traģiskajā naktī, kad notika uzbrukums Iekšlietu ministrijai.

Toreizējais Augstākās padomes priekšsēdētāja vietnieks Dainis Īvāns atceras:

21. janvāra rītā pēc traģiskajiem notikumiem Rīgā pie Iekšlietu ministrijas, pēc pirmajiem upuriem, man bija jāuzstājas valsts radio Vašingtonā. Pēc brīža es fiziski sajutu, ka pasaule raugās uz mūsu barikādēm, ka mainās pasaules attieksme šajā sakarā.

Man zvanīja vienkāršie amerikāņi, kuri teica – mēs jūs atbalstām.

Sāka mainīties arī lielvalstu politiķu attieksme Latvijas brīvības jautājumā.

Un ne pašu vēlmes dēļ, bet tāpēc, ka to prasīja viņu sabiedrība.

Viņus ietekmēja barikādes, cilvēku gaišās, pārliecīgās un drosmīgās sejas uz šīm barikādēm.

Mēs bijām brīvības cīnītāju etalons. To pasaule attiecīgi novērtēja, saprazdama, cik svarīga ir latviešu cīņa Rīgā 1991. gada janvāra dienās.¹³³

Ieroču neesamību Vecrīgas barikāžu aizstāvji centās kompensēt ar radošu izdomu, tika metināti prettanku eži, ugunsdzēsēju autocisterna, kas sākumā bija domāta iespējamā ugunsgrēka dzēšanai, pēdīgi tika izvietota tā, lai ar augstsprieguma ūdens strūklu varētu atvairīt uzbrucējus.

“Latvijas Jaunatnes” žurnāliste V. Valdmane raksta:

Pie Augstākās padomes aizsardzības pozīciju ieņēmušas vairākas ugunsdzēsēju mašīnas. Vienai uz sāniem rakstīts: “Vandzene” – tā tad tālu ceļu mērojuši.

– Kādas ir ugunsdzēsēju funkcijas Vecrīgā?

– Ko liks, to darīsim. Varbūt kas sāks degt. Varam arī raidīt ūdensstrūklu.

– Un pret ko?

– Pret jebkuru, kurš mēģinās nodarīt ļaunumu Latvijas neatkarībai.

– Kāpēc stāvat tieši šeit?

– Tāpēc, ka te ir Latvijas parlaments.¹³⁴

¹³² Barikādes barikāžu aizstāvju acīm, 74. lpp.

¹³³ Turpat, 5. lpp.

¹³⁴ Valdmane, V. Palīdzība būs. *Latvijas Jaunatne*, 1991, Nr. 4, 15.–19. janv.

“Rīgas Balss” reportiere I. Jankevica ziņo no Vecrīgas:

“Mēs te būsīm tik ilgi, kamēr situācija nostabilizēsies”, trešdien pusdienlaikā, kad aiz muguras jau bija trīs nemierpilnas dienas un nakts, man atbildēja pilnīgi visi smago automašīnu, dažādu marku traktorū un autobusu vadītāji, kuri atradās Vecrīgā.

– Atbraucam naktī no svētdienas uz pirmdienu, – saka “Latinterauto” šoferis Andris Pūce. – Cik mūsu ir? Daudz. Trīs mašīnas ir te, pie Rīgas pils. Citas Ulbrokā. Vēl stāv arī tuvāk Daugavai. Šī mašīna, kuru vadu, ir panelvedējs. Jā, atbraucu ar visiem paneļiem, lai krava smagāka. Divas diennaktis bez pārtraukuma biju šeit. Vakarnakt tik aizbraucu uz mājām gulēt, jo mūs nomainīja.

Kaļķu ielā pie 5. nama stāv Bauskas PMK traktori. Pie kāda piestiprināts plakāts: “Komunisti ar tankiem – mēs ar traktoriem.”

Citviet uz transparentiem krievu valodā lasāmi vārdi: “Mēs, vēlētajī, aizsargājam savus deputātus.”¹³⁵

Pie RTU un Filharmonijas skvērā sabraukusi Rīgas rajona kolhoza “Mārupe” tehnika, mašīnas no Cēsīm, Tukuma rajona kolhoza “Sēme”, Ogres rajona kolhoza “Ķeipene”. Dzirdama kā latviešu, tā arī krievu valoda.

– Jā, arī daudzi mūsu kolēģi, cittautībnieki, ir šeit, – saka Jēkabpils 8. AK šoferis Jānis Elksnis. – Mans pārinieks Mariks Naumovs arī. Visi, kas saprot, ka Baltija ir briesmās, nestāv malā.¹³⁶

Saziņai ar Latvijas rajonu un pilsētu nodaļām LTF koordinācijas centrs izmantoja vienīgo toreiz pieejamo līdzekli – telefona sakarus. Lielo cilvēku masu koordinēšanai sargājamos Rīgas objektos galvenais instruments bija Latvijas Radio, tāpēc daudziem barikāžu aizstāvjiem līdzī bija portatīvie radiouztvērēji, kas ļāva labāk orientēties notiekošajā. Instrukcijas, lūgumi, paziņojumi tika atklāti raidīti radio un kļuva uzreiz zināmi visiem, kas to klausījās, un nodoti tālāk, esošiem tuvumā. Latvijas Radio arī atspoguļoja un veicināja to neaizmirstamo gaiša sirsnīguma un savstarpējās izpalīdzēšanas atmosfēru, kas valdīja barikādēs. Cilvēki bija gatavi dalīties ar mazumiņu, kas tajā grūtajā laikā viņiem bija – nesa uz barikādēm tēju, kafiju, pārtiku, cigaretes, ļāva savos dzīvokļos sasildīties, nomazgāties un pārnakšņot barikāžu aizstāvjiem. Kori, ansambļi, pazīstami dziedātāji un mākslinieki katru dienu un arī nakts laikā priecēja barikādes sargājošos.

¹³⁵ «Мы, избиратели, защищаем своих депутатов.»

¹³⁶ Jankevica, I. Mēs būsīm tik ilgi, kamēr situācija normalizēsies. *Rīgas Balss*, 1991. Nr.4, 18. janv.

Barikāžu aizstāvji Vecrīgā klausās Latvijas Radio – galveno informācijas avotu barikādēs.
Ilgvara Gradovska foto.

Vecrīgas kafējnīcas darbiniece cienā barikāžu aizstāvjus ar āboliem pie Augstākās padomes.
Ilgvara Gradovska foto.

Rokgrupa "Pērkonis" uzstājas Doma laukumā. No kreisās: Juris Sējāns, Juris Kulakovs, Ieva Akuratere, Nauris Puntulis, Raimonds Bartaševičs, Ikars Ruņģis. *Ilgvara Gradovska foto.*

Tautas daiļrade barikādēs – politiskie plakāti, vērsti pret neatkarības pretiniekiem – Maskavas varu, kompartiju, armiju un Interfronti. *Andreja Pebo foto.*

Barikādēs dežurējušie mediķi medpunktā Doma katedrālē. *Laura Filica foto.*

Nakts dežūra Doma katedrālē. *Laura Filica foto.*

Kad cēla barikādes, izveidoja medicīnas punktus, kur sanāca ārsti un medicīnas māšas, gatavi sniegt palīdzību X stundā.

Vecrīgas barikāžu medpunkts bija Doma katedrālē. “Mediķi visskaidrāk apzinājās, kas reāli var notikt, ja sāksies bruņotas sadursmes,” stāsta barikāžu dalībnieks, ārsts, vēlākais Saeimas priekšsēdētājs Gundars Daudze. Katram gan priekšstats, kāda būs X stunda, bija citāds – ar PSRS tankiem, bruņumašīnām, helikopteriem vai OMON vienībām. Tāpēc medpunktiem bija sarūpēts aprīkojums, vietas ievainoto pārsiešanai un injekcijām.

Bijušais Rīgas 1. slimnīcas Ķirurģijas klīnikas vadītājs Anatolijs Ņikitins atceras:

Mēs sūtījām tur dežurēt mūsu ārstus, māsiņas, arī Medicīnas akadēmijas vecāko kursu studenti bija iesaistīti. Tas bija varonīgs darbs – naktī viņi dežurēja Doma baznīcā, bet no rīta nāca un strādāja tālāk klīnikā. Turklāt mūsu personāls, mani kolēģi – ārsti un medmāšas – dežurēja Doma baznīcā, kur bija iekārtots medpunkts.¹³⁷

Rīgas Medicīnas institūta docenta, LTF nodaļas vadītāja, fiziķa Arsēnija Aukuma rakstītais:

Arī Rīgas Medicīnas institūtā (vēlāk akadēmijā) izveidojās LTF nodaļa, kurā īsā laikā iestājās 283 RMI mācībspēki. Studenti nodibināja savu nodaļu. Mūsu nodaļa iekļāvās Kurzemes rajona LTF nodaļas darbā, Doma baznīcā tika izveidots pagaidu hospitālis Bērnu slimnīcas anesteziologa Egila Krastiņa vadībā. Tajā strādāja arī ārsts Egils Freidenfelds no Liepājas. Par sanitāriem bija pieaicināti Rīgas pedagoģiskās skolas audzēkņi, kuri tur dežurēja ar nestuvēm. Es arī savus studentus mudināju piedalīties – dežurējām galvenokārt Doma laukumā un baznīcā.

Bijām nobažījušies par hospitālim izvēlēto vietu – ja gadījumā tiktu izmantotas kaujas gāzes, tad tās uzkrātos tieši Doma baznīcā, jo tās grīdas līmenis ir daudz zemāks.

Dežūras turpinājās līdz 21. janvārim, kad es piezvanīju uz radio un lūdzu paziņot, ka Latvijas Medicīnas akadēmija atsāk darbu un visi studenti un mācībspēki aicināti ierasties savās mācību un darba vietās.

Uz to mani pamudināja Latvijas Universitātes aicinājums, jo mūsu rektors sēdēja tikai savā kabinetā, bet citas amatpersonas bija kaut kur pazudušas.¹³⁸

¹³⁷ Pieejams: rsu.lv/aktualitates.2020

¹³⁸ Arsēnija Aukuma atmiņas. Glabājas Arsēnija Aukuma meitas Helēnas Kārklīņas personiskajā arhīvā.

Savukārt Medicīnas akadēmijas tālaika prorektors, ķirurgs Uldis Vikmanis atceras, ka gadījušies arī dažādi pārpratumi:

Naktī, kad dežurēju savā kabinetā Medicīnas akadēmijas ēkā kā atbildīgais par medicīnas aprīkojumu, man pēkšņi zvana cilvēks, kurš uzdodas par TV izveidotā medpunkta vadītāju un prasa pieņemt pasūtījumu. Lūdz atgādāt divus operācijas galdus ar pilnu komplektāciju. Vēlāk izrādās, ka tam nav bijis pamatojuma un tā ir bijusi tikai kāda feldšera iedoma.¹³⁹

Toreizējais Ārstu biedrības prezidents Pēteris Apinis arī iesaistījās barikāžu pasākumos. Savā sarkanajā zaporožecā kopā ar fotogrāfu Lauri Filicu un kolēģi katru vakaru apbraukāja visus barikāžu medicīnas punktus. “Mēs aprunājāmies un diskutējām, taču galvenais – fotografējām ārstus, dokumentējot notiekošo nākotnei. Daudzi labprāt nāca kopā, bildējās kā ģimenes bildei, lai atstātu savas pēdas nākotnes zīmē,” atceras Pēteris Apinis.

Lūk, ko teica 15. janvārī Doma katedrālē sastaptais ārsts Egils Krastiņš:

Šeit tiekam uzlūkoti ar īpašu bijību – cilvēki ienāk baznīcā pasildīties un skatās tādām acīm, ka, šķiet, viņi tic – ja arī tanki sabrauks, mēs izglābsim. Arī no dažādu organizāciju puses jūtam cieņas pilnu attieksmi, piemēram, Organiskās sintēzes institūta pārstāvji nodeva mūsu rīcībā jaunu medikamentu.¹⁴⁰

1991. gada 18. janvārī, pieņemot lēmumu par vienotas Valsts pašaizsardzības komisijas izveidošanu, LR Augstākā padome arī noteica, kādā formā tiks pārveidotas barikādes:

Tas nozīmē, ka tuvāko 2–3 dienu laikā Vecrīgas ielas un pilsētas tilti tiks pakāpeniski atbrīvoti no lauksaimniecības tehnikas un improvizētajām barikādēm. Tās tiks aizstātas ar betona un tērauda konstrukcijām, kas projektētas aizsardzībai pret teroristu vai ekstrēmistu bandām, kā arī nemiernieku pūļiem. Tomēr šīs konstrukcijas nav piemērotas masīvu armijas vienību vai desantnieku uzbrukuma apturēšanai.¹⁴¹

¹³⁹ Saruna ar prof. Uldi Vikmani 2020. gada 30. novembrī.

¹⁴⁰ Ilziņa, Zane. Mediķi ir savās vietās. *Rīgas Balss*, 1991, Nr. 3, 16. janv.

¹⁴¹ Augstākā padome pieņem lēmumu par valsts pašaizsardzības komisijas izveidi. *Janvāra hronika: Latvijas Republikas Augstākās Padomes barikāžu laika preses relīzes 1991*, 113. lpp.

Šajā lēmumā tika arī paredzēts ceļš, kā pārveidot miliciju:

Tādēļ tiek apspriesti plāni par šobrīd pie parlamenta ēkas un citiem stratēģiskās nozīmes objektiem brīvprātīgi sardzē stāvošo jauniešu brīvprātīgu iekļaušanu profesionālajās milicijas vienībās. Šobrīd tajās ir vismaz 1000 vakanču.¹⁴²

Dokumenta noslēgumā Augstākā padome tomēr konstatēja, ka nav cita spēka kā neapbruņotā tauta, kas aizsargātu Latvijas neatkarību:

Tāpat ir jāsaglabā šajās trauksmainajās dienas izveidotā tautas aizsardzības fronte. Apdraudējuma gadījumā ir jābūt iespējai šos brīvprātīgos mobilizēt demokrātijas sardzē, garantējot, ka katrs “karavīrs” apzinās savu lomu kopējā darbā.¹⁴³

Dažu turpmāko dienu laikā paredzētais tika īstenots – LR celtniecības ministra Aivara Prūša vadībā pie daudziem aizsargājamiem objektiem izauga no dzelzsbetona pamatu blokiem būvētas barikādes, kas palielināja aizstāvju drošības sajūtu, taču pilnībā atteikties no lieljaudas smagās tehnikas izmantošanas ielu bloķēšanai tā arī neizdevās. Tā bija neaizstājama un palika barikādēs līdz pat noslēgumam.

Iespaidīgi izskatījās dzelzsbetona barikādes Jēkaba ielā abpus Augstākās padomes ēkai: no Doma laukuma puses šāda barikāde ar dzelzs vārtiņiem tika izbūvēta aiz Jēkaba ielas un Mazās Trokšņu ielas krustojumā, bet vēl iespaidīgāka – Jēkaba un Torņa ielas krustojumā, izveidojot Jēkaba ielas posmā pie Augstākās padome iekšēju aizsargātu pagalmu. Barikādē pie Torņa ielas tika ierikoti lieli dzelzs vārti Augstākās padomes deputātu un apmeklētāju ieejai un autotransporta iebraukšanai, kas kalpoja caurlaides kontrolei. Nakts laikā vārtus bloķēja ar smago tehniku. Pie šīs barikādes 21. janvāra vakarā diemžēl nejauši gāja bojā cilvēks:

Nosedzot caurlaides eju, traktora atpakaļgaitas laikā kāds jauniešs, nesaprotot šo manevru, steigā centās paspēt izspraukties caur šo spraugu. Klātesošie barikāžu aizstāvji viņam skaļā balsī sauca, lai to nedara, bet viņš pretēji brīdinājumiem steidzās pārvarēt bīstamo spraugu. Notika nelaime. Ilgvaru Grieziņu piespieda pie betona blokiem, un viņš nomira.¹⁴⁴

¹⁴² Augstākā padome pieņēma lēmumu par valsts paš aizsardzības komisijas izveidi. *Janvāra hronika: Latvijas Republikas Augstākās Padomes barikāžu laika preses relīzes 1991*, 113. lpp.

¹⁴³ Turpat.

¹⁴⁴ *Latvija, kur tavi dēli...*, 129.–130. lpp.

Barikādes celtniecība Klostera ielā pie Augstākās padomes ēkas. *Ilgvara Gradovska foto.*

Dzelzsbetona pamatu bloku barikādes būvniecībā pirms ieejas Radio mājā Doma laukumā. *Ilgvara Gradovska foto.*

Pēc 20. janvāra tragiskās nakts dzīve barikādēs iegāja savā noteiktā ritmā, izveidojās kārtība katrā sargājamā objektā. LTF koordinācijas centrs, sadarbojoties ar pārējiem vadības štābiem un centriem, veiksmīgi nodrošināja nepārtrauktu cilvēku plūsmu uz barikādēm, izmantojot LTF rajonu un pilsētu nodaļu ietekmi vietējās tautfrontiskajās deputātu padomēs, uzņēmumos un iestādēs.

Neiztika, protams, arī bez domstarpībām vadības centru starpā, domas brīžiem atšķirās, kur labāk sūtīt cilvēkus, kuram tad pieder pēdējais vārds lēmuma pieņemšanā. Diezgan raksturīgu situāciju apraksta Augstākās padomes aizsardzības štāba Operatīvā štāba priekšnieks deputāts Odisejs Kostanda:

Tā uz iekšlietu komisiju deputātiem neatveda to Rīgas karti. Tas bija kaut kāds maršruts. Un tad tika paņemta vienkārša Vecrīgas tūristu shēma – ar visiem objektiem, tornīšiem un restorānu atzīmēm – un tika uzzīmētas pirmās kontūras, kur tiks izveidotas barikādes.

Tā ir tā atbilde uz jautājumu, kāpēc barikādes aptvēra tikai pusi Vecrīgas un kāpēc, piemēram, LTF mītne palika ārpus barikāžu aizsardzības loka.

Ja Tautas fronte būtu štābs, iedomājieties: kara laukā štābu izvirza priekšā savām pozīcijām – absurds. Tas nozīmē, ka štābu var vienā mirklī ieņemt.

Tur jau tā lieta – tur nebija štāba. Tāpēc mūs absolūti neinteresēja aizsargāt LTF mītņi, bet gan Augstāko padomi, radio, visu šo daļu.¹⁴⁵

Tātad var izdarīt secinājumu, ka Latvijas Tautas frontes mītņi Vecpilsētas ielā 13/15 var mierīgi ļaut ieņemt pretiniekam, jo nozīmes tai nav, barikādes organizē un vada Augstākās padomes Aizsardzības štābs.

Taču trīs lappuses tālāk Odisejs Kostanda savās atmiņās nonāk pretrunās – acīmredzami, ka bez saskaņotas darbības ar LTF koordinācijas centru veikt Vecrīgas aizsardzību nevarēja:

Attiecības ar LTF arī kļuva aizvien saspīlētākas un grūtākas. Piemēram, cilvēki brauc no laukiem, Tautas frontes nodaļas ierodas Rīgā un protams, viņi sazinās ar Tautas fronti: uz kuru objektu šobrīd vajadzētu doties. Tie tur kaut ko nosauc – Zaķusalu vai ko.

Tajā pašā laikā mēs redzējām visu ainu kopumā, cik, kur ir cilvēki un kur vajag. Mēs strādājām ar šo plānu un shēmu un redzējām, cik lielas maiņas katrā vietā nepieciešamas.

¹⁴⁵ Kostanda, Odisejs. *Atklāti par sevi un politiskajiem mītiem*. Rīga: Nordik, 2002. 79.–80. lpp.

Viss bija sadalīts, katrā vietā atradās sektorkomandieri, barikāžu komandieri, nepārtraukti notika operatīvās sanāksmes par situāciju, izmaiņām cilvēku sastāvā, problēmām.

Mēs zvanām uz Tautas fronti, būtu nepieciešams sūtīt cilvēku uz Ulbroku, jo tur maz cilvēku.

Bet Redisons saka: – Mēs neko jums nesūtīsim, jūs paši nezināt, ko darāt tajā Aizsardzības un iekšlietu komisijā. Mēs paši zinām, kur cilvēki jāsūta.

Es saku Tālavam Jundzim, nu paklausies, tu to Redisonu varbūt pazīsti labāk, zvani viņam tu.

Viņš zvana. Nu tad kaut ko tomēr sarunā.¹⁴⁶

Neapšaubāmi, ilgstoši bez LTF koordinācijas centra nodrošinātās nepārtrauktās cilvēku plūsmas un nomaiņas Augstākās padomes Aizsardzības štābs nosegt Vecrīgas barikādes, pat nerunājot par citiem objektiem, nekādi nevarēja. Bija nepieciešama sadarbība starp visiem barikāžu vadības centriem. Tā tika panākta, un tas arī ir viens no 1991. gada barikāžu veiksmes stāstiem.

Augstākās padomes Aizsardzības un iekšlietu komisijas priekšsēdētājs un Augstākās padomes Aizsardzības štāba priekšnieka vietnieks Tālavs Jundzis to lieliski saprata, Augstākās padomes Aizsardzības štāba iespējas viņš vērtēja objektīvi un kritiski.

Zīmīgs ir Tālava Jundža teiktais jau daudzus gadus vēlāk, profesionāli, zinātniski vērtējot Augstākās padomes Aizsardzības štāba lomu:

Vēl pirms Augstākās padomes Aizsardzības štāba izveidošanas Augstākās padomes Aizsardzības un iekšlietu komisijas deputātu grupa sadarbībā ar Latviešu strēlnieku apvienības virsniekiem, LTF, citām valsts un nevalstiskām institūcijām, tostarp Rīgas pilsētas tautas deputātu padomes izpildkomiteju, sākotnēji organizēja visas barikāžu sistēmas izveidi un objektu apsardzi. Nedaudz vēlāk funkcijas un atbildība bija sadalīta.

Augstākās padomes Aizsardzības štāba aprūpē atstājot tikai Vecrīgas aizsardzību, kurās zonā atradās divi svarīgākie apsargājami objekti: LR Augstākās padomes un Latvijas Radio ēkas.¹⁴⁷

Arī man karstajās janvāra barikāžu divās nedēļās nācās veltīt daudz laika un enerģijas viedokļu saskaņošanai, lai panāktu labāko iespējamo rezultātu.

¹⁴⁶ Kostanda, Odisejs. *Atklāti par sevi un politiskajiem mītiem*, 84.–85. lpp.

¹⁴⁷ *Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšanas ceļš 1945–1991*, 520.–521. lpp.

Kas attiecas uz LTF galvenās mītnes aizsardzību, mēs nekad to nebijām iekļāvuši stratēģiski svarīgo objektu skaitā. Ja LTF Vecrīgas ielā 13/15 tīktu iekļauta šādā sarakstā, kuru LTF valde izveidoja vēl pirms 13. janvāra, barikādes tīktu izveidotas arī ap to. Taču mēs, LTF valde, neuzskatījām pašu ēku Vecpilsētas ielā par faktoru, bez kura LTF valde un koordinācijas centrs nevarētu veikt savas funkcijas.

Vēlāk, 1991. gada augusta puča laikā, tas arī tika pierādīts. Kad LTF mītnes ēku ieņēma OMON kaujinieki, LTF valde un darbinieki turpināja darbu citur, nepārstājot pildīt savus pienākumus.

1994. gada 20. aprīlī notika tiesas prāva pret Latvijas kompartijas pirmo sekretāru Alfrēdu Rubiku, kurš tika vainots valsts apvērsumā. Artis Ērglis, kurš bija LTF lietvedis 1991. gada janvārī, raksturojot draudīgo situāciju, kompartijai vēloties atgūt pazaudēto varu, liecināja: “Janvāra notikumiem gatavojāties jau decembrī. Bija mobilizācijas plāni. Vēl decembrī aizvedām projām dokumentus. Bija konspiratīvie dzīvokļi.”¹⁴⁸

Mēs bijām gatavi strādāt no jebkurām telpām, taču tas nenozīmēja, ka LTF galvenās mītnes ēkas Vecpilsētas ielā 13/15 aizsardzība vispār netika organizēta. Tas bija viens no Georga Bezhļebņikova vadīto īpašo brīvprātīgo vienību kārtības sargu uzdevumiem. Mums ar LTF mītnes apsargāšanu nepavisam negāja vienkārši. LTF valdes loceklis Roberts Milbergs atceras:

LTF mītnes aizsardzība bija uzticēta Ralfam Sviriņam, taču šis vīrs nozuda bez pēdām līdz pat vēlām 1991. gada rudenim.

Aizbēgušā Sviriņa vietā brīvprātīgo kārtības sargu komandieris Georgs Bezhļebņikovs uz LTF mītņi atsūtīja Armandu Māliņu, kurš savu militāro ārišķību dēļ nekavējoties dabūja iesauku “oberleitnants”.

Kā “ists” militārists viņš prata laikus atkāpties, pametot likteņa varā LTF darbinieces, kā tas notika liktenīgajā 20. janvāra vakarā apšaudes laikā pie Iekšlietu ministrijas.

Bet tās bija tikai atsevišķas epizodes, bieži rūgta humora pilnas, kas nekādi nespēja ietekmēt barikāžu procesu.¹⁴⁹

Beigu beigās uz LTF mītņi atsūtīja vienu kārtības sargu, kurzemnieku, diemžēl uzvārdu vairs neatceros, kurš saveda kārtībā, gan sargu dežūras, gan apskatīja visas

¹⁴⁸ Рубикс, Альфред. «Требуя признать невинным!» Москва: Международные отношения, 2002. С. 180.

¹⁴⁹ Pieejams: <file:///C:/Users/User/Documents/Milbergs%20Roberts%20Atceroties%20barik%C3%A2des.html>

telpas, pirmā stāva logus no sētas puses nostiprināja ar restēm, lika novērst citus pamanītos trūkumus ēkas drošībā.

No šodienas redzes punkta daudz kas ieraugāms un vērtējams citādi nekā 1991. gada janvārī, nākusi klāt informācija, kuras tajā brīdī, neraugoties pat uz ieņemamajiem amatiem, man vēl nebija.

Taču visgrūtāk ir atspoguļot tā laika gaisotni un domas, ar kurām toreiz raudzījāmie uz notiekošo un plānojām nākotni. Strādājot pie šīs grāmatas, atradu savu interviju LTF laikrakstā "Atmoda" korespondentei Jolantai Cielavai 1991. gada 15. janvārī (publicēta 22. janvārī), kuru, manuprāt, arī caurvij šī barikāžu gaisotne.

Arī šodien esmu gatavs parakstīties zem tās. Brīdis bija ļoti grūts, tāpēc arī intervijas nosaukums bija "LTF – sāk un... vai uzvar?"¹⁵⁰

J. Cielava: – Radio ik pa brīdim pārraida Augstākās padomes Aizsardzības štāba rīkojumus. Rodas iespaids, ka tikai šī štāba cilvēki uzņēmušies visu atbildību par mūsu valsts pastāvēšanai vitāli svarīgu objektu nosargāšanu. Kāda ir Tautas frontes loma šajā procesā? Vai visa vara atdota parlamentam un valdībai vai arī šobrīd fronte veic lielo melno darbu, kas paliek neredzams?

R. Ražuks: – Sargāt Augstāko padomi, valdību, radio, televīziju un citus vitāli svarīgus objektus aicināja tieši Tautas fronte. Jau pēdējā mūsu Domes sēdē 12. janvārī izstrādājām plānu, kurā tika paredzēts, kādus darbus konkrēti veiks katra Rīgas nodaļa, kādas nodaļas pieaicinās no republikas rajoniem, kas piegādās tehniku. Mēs savu plānu sākām realizēt tad, kad citas aizsardzības struktūras vēl nebija izveidotas. Vakar [14. janvārī – R. R.] šinī darbā iesaistījās Augstākās padomes Aizsardzības štābs, un šorīt no rīta valdība parakstīja lēmumu, ka tai ir jāpārņem vadība un koordinācija.

Šajā lēmumā, starp citu, ir ļoti pareizi uzsvērts, ka tieši Tautas fronte un tauta noorganizēja apsardzi. Valdība tagad ir uzdevusi Iekšlietu ministrijai, Važņa kungam vadīt visas operācijas.

Mūsu struktūra, kas izveidota dažu stundu laikā, pastāv joprojām, tā funkcionē pilnā sparā. Mēs koordinējamies ar visam citām aizsardzības struktūrām. Visos svarīgos objektos ir mūsu valdes locekļi. Televīzijas centra aizsardzību koordinē LTF valdes loceklis Ainars Baškis, Doma laukumā visu vada valdes loceklis Juris Strīpnieks. Un tā tas ir visur.

J. C.: – Kā tehniski notiek koordinācijas process?

¹⁵⁰ Cielava, Jolanta. LTF – sāk un... vai uzvar? Intervija ar LTF priekšsēdētāju Romualdu Ražuku. Atmoda, 1991, Nr. 3, 22. janv.

R. R.: – Galvenie sakari notiek ar telefonu palīdzību, līnijas ir pārslogotas. Ja telefona sakari ir pārtraukti, vajadzēs sazināties ar rācijām. Zināmas iespējas mums ir. Rācijas piegādāja Rīgas jahtklubs un arī citi. Kinostudija mūsu rīcībā ir nodevusi jaudīgas mašīnas, kas var apgaismot notikumu vietas. Neskatoties uz nelielām jukām, cilvēku entuziasms un izturība ir milzīga. Es apstaigāju visus objektus vakarnakt, un šodien visur cilvēki saka: “Turēsimies.” Griba, apņēmība un pārliecība ir tiešām apbrīnojama.

J. C.: – Vai Tautas fronte ir gatava, ja tas būs nepieciešams, darboties nelegālos apstākļos?

R. R.: – Esam gatavi. Liela daļa uz to morāli bija gatava jau tad, kad sākām Tautas frontes kustību. Es sāku kā ierindnieks, vēlāk kļuva par valdes locekli, tad par priekšsēdētāju. Zinu, kāds noskaņojums bija ierindas dalībniekos. Cita lieta, vai mūsu struktūra ir tam piemērota un vai Tautas fronte – milzīga organizācija, kurā ir dažādu uzskatu cilvēki, sākot ar nacionālkomunistiem un beidzot ar nacionālradiķāļiem, – kā organizācija ir piemērota darbam nelegālos apstākļos.

J. C.: – Kā, jūsuprāt, tādā gadījumā jāmainās Tautas frontes struktūrai?

R. R.: – Mēs par to esam domājuši un runājuši. Visās mūsu tagadējās struktūrās jau laikus ir jāveido paralēlstruktūras, paralēlvadība visos līmeņos. Domāju, ka tas ir iespējams.

Grūti paredzēt, cik ilgu laiku LTF spētu darboties pagrīdē. Neveiksmes gadījumā var nākt vēl gari diktatūras un stagnācijas gadi. Bet notikumu gaita liecina, ka būs būtiskās pārmaiņas. Impērija brūk ekonomiski, arī Gorbačovs pagaidām turas pie varas tikai tāpēc, ka nav alternatīvas.

Jeļcina centieni atbalstīt Baltiju, protams, ir apsveicami, paldies viņam, bet ne mazāk svarīgi ir arī tas, ka šādi viņš iemanto simpātijas, popularitāti, kas nepieciešami sacensībā ar Gorbačovu.

Pasaule atzīs to, kurš būs lielākais demokrāts, un šobrīd tas neapšaubāmi ir Jeļcins. Viņš ir pret asinsizliešanu, viņš aicina to nedarīt, bet Gorbačovs taisnojas.

Tātad cerības, es domāju, mums ir, neskatoties uz to, ka šobrīd ir grūti. Mums ir jāiztur. Ja neturēsimies mēs, mums nepalīdzēs ne Jeļcins, ne Bušs, ne Dievs, ne cilvēki.

Janvāra vēsturiskie procesi, kuros man bija tā laime iesaistīties, savijās ar personīgiem notikumiem, jo tieši barikāžu laikā piedzima mana meita Danute, un mums ar Ingunu nāca vēl vienas rūpes un pienākums klāt pie visām sabiedriskajām aktivitātēm un pienākumiem.

Mana Inguna – Inguna Ebela – bija Latvijas Tautas frontes pilnvarotā pārstāve Gruzijā. Baltijas tautas kustības meklēja sabiedrotos pirmām kārtām pārējās PSRS republikās, jo Rietumu valstis bija aiz “dzelzs priekškara”, šķīta tālas un nesasniedzamas. Pēc LTF pirmā kongresa ar priekšsēdētāja Daiņa Īvāna rakstisku pilnvarojumu Inguna devās uz Tbilisi, Gruzijas Mākslinieku un Rakstnieku savienībām, jo nekādas citas legālas, liberālāk noskaņotas organizācijas, pie kā griezties, vienkārši nebija.

Tā sākās Ingunas darbs Gruzijā, tie bija 16 komandējumi uz Tbilisi, dažreiz tur dzīvojot nedēļām ilgi, uzstājoties strādniekiem rūpnīcās, stadionos, ielās, dažādām intelīģences auditorijām, Gruzijas radio un TV kanālos.

LTF uzdevums bija dibināt sakarus ar citu republiku, tostarp Gruzijas, un pārējām demokrātiskajām organizācijām, ka arī veicināt to tapšanu, jo baltiešu tautas kustību un Ingunas kā LTF pārstāves autoritāte Gruzijā bija kļuvusi liela. Viņai izdevās pārliecināt gruzīnus par Gruzijas Tautas frontes dibināšanas nepieciešamību un, aktīvi līdzdarbojoties, palīdzēt to izveidot, balstoties uz LTF pieredzi. Turpmāk viņas ceļi krustojās ar Lietuvas “Sajūdis” pārstāvjiem un žurnālistiem Gruzijā.

Inguna ar Latvijas “Aeroflotes” LTF grupas locekļa pilota Jura Zaķa līdzdalību organizēja sarūpēto videomateriālu operatīvu nogādāšanu TV programmām “Panorāma” un “Labvakar”, kā arī demokrātisko organizāciju preses izdevumiem sagatavoto materiālu nelegālu transportēšanu uz Rīgu, kur tie tika nodrukāti un vesti atpakaļ uz Gruziju, jo Tbilisi vēl neatlāva to darīt.

Gruzīnu nacionālā rakstura īpatnību dēļ vairākiem spilgtiem līderiem bija ārkārtīgi grūti atrast kopīgu valodu un vienoties kaut vai par principiālām lietām. Ingunai izdevās (kas Gruzijā nekad nav bijis!) sapulcēt viņus “vienā istabā” Rakstnieku savienībā, ko vadīja rakstnieks Muhrans Mačavariani, un izveidot Gruzijas Tautas frontes dibināšanas štābu, bet vēlāk panākt Zviada Gamsahurdijas, Iraklija Šengelajas, Meraba Kostavas, Nodara Natadzes, Gijas Čanturijas, Zuraba Žvanijas un citu vienlaicīgu ierašanos Rīgā, lai Gruzijas atbalstam iedibinātu pirmos kontaktus ar ASV Kongresa un Senāta locekļiem.

Par Ingunas Ebelas misijas kulmināciju var nosaukt vienu no viņas inspirētajiem masu mītiņiem “Par atbalstu Baltijai un Gruzijas brīvību” Tbilisi, kad 25 000 dalībnieku, sekojot Ingunai, sāka dziedāt līdzī Latvijas Republikas himnu.

Inguna uzrunāja demokrātiskos spēkus un gatavoja materiālus arī Armēnijā, Ingušijā un Osetijā, pavadot filmēšanas grupas no Latvijas – Juri Podnieku, “Labvakar”, Laimu Žurginu.

Darbs Kaukāzā bija bīstams un saistīts dažādiem riskiem, Gruzijas ceļš uz brīvību un demokrātiju bija daudz grūtāks par mūsu. Gruzijai toreiz nebija Rietumu atbalsta, kas mums tomēr nāca. Nosauktie Gruzijas Atmodas līderi, ar kuriem Ingunai,

Inguna Ebela ar Gruzijas Atmosdas lideriem. Kreisajā pusē – Merabs Kostava, labajā – Gruzijas Tautas frontes priekšsēdētājs Nodars Natadze. *Ingunas Ebelas personiskais arhīvs.*

pārstāvēt LTF, bija iespēja sadarboties, vēlāk gandrīz visi gāja bojā vardarbīgā nāvē. Inguna Ebela bija LTF Domes locekle, dibināja un vadīja LTF Demogrāfijas un bērnu tiesību komiteju, kas vēlāk pārauga Latvijas biedrībā “Glābiet bērnus”.

Taču arī Baltijā riski bija. Tumšajā 1990./1991. gada ziemā Inguna turpināja darbu ar Gruziju no Latvijas, jo gaidīja bērnus. Ziņas par 13. janvāra, pēc tam 20. janvāra uzbrukumiem neaizsargātiem cilvēkiem lika viņai steigšus doties uz kliniku, no kuras meitu pārveda uz neiznēsāto bērnu nodaļu Bērnu slimnīcā, kur tā drošības dēļ atradās ar citu vārdu. Es no barikādēm paspēju atskriet tikai, kad Stradiņos Ingunai jau deva narkozi.

Par mūsu meitas piedzimšanu Latvijas Televīzijas raidījuma “Panorāma” žurnāliste Velta Puriņa paziņoja tiešajā ēterā, sakot, ka Romualda Ražuka un Ingunas Ebelas ģimene ir piedzimis meitiņa Danute un tā ir laba ziņa arī tāpēc, ka meitas piedzimšana norāda uz drīzu miera iestāšanos. Tā to uztvēra ne tikai Velta Puriņa, bet ļoti daudzi. Saņēmām vairākus simtus apsveikuma kartiņu, arī vairākus pārus ar rokām tamborētu zeķīšu zīdainim un citas dāvaniņas.

Nezinu, vai meitas piedzimšana tiešām bija zīme, taču situācija pakāpeniski sāka stabilizēties, OMON īstenotā vardarbība uz laiku pierima.

25. janvārī notika atvadišanās no uzbrukuma laikā pie LR Iekšlietu ministrijas 20. janvāra naktī bojāgājušajiem. Milzu mītiņā pie Brīvības pieminekļa piedalījās desmitiem tūkstošu cilvēku.

Pēcpusdienā mūs sasniedza ziņa, ka valdība ir pieņēmusi politisku lēmumu – pārtraukt tautas līdzdalību Augstākās padomes, Ministru padomes un citu stratēģisko objektu aizsardzībā. Šis nebija pirmais mēģinājums nojaukt Rīgas barikādes, kas nāca no valdības un konkrēti no Ministru padomes priekšsēdētāja Ivara Godmaņa.

Piezvanīju uz Augstākās padomes Aizsardzības un iekšlietu komisiju. Tiešām, valdība šādu lēmumu ir pieņēmusi. Barikāžu aizstāvji savu uzdevumu ir izpildījuši, aizstāvējuši Latvijas neatkarību, pie Ministru padomes tiek izveidots Sabiedrības drošības departaments, kam uzdots nodrošināt Latvijas Republikas sabiedrības drošību.

Augstākajā padomē un citās struktūrās šis lēmums apspriests nebija, tas nāca no valdības un noteikti neiepriecināja barikāžu aizstāvjus.

LTF valdē mēs apspriedām izveidojušos situāciju, bija skaidrs, ka bez tautas un tiem resursiem, kas bija valdības rīcībā, nopietnam spēkam stāvēt pretī nevarēs. Ministru padome, neskatoties uz pieņemtajiem lēmumiem, kur stratēģisko objektu aizsardzība bija uzdots Iekšlietu ministrijai, barikāžu procesu nevadīja.

Taču valdība bija tā, kam bija tehnikas, celtniecības materiālu, degvielas un visi citi resursi. Ar valdības lēmumiem šie izdevumi tika apmaksāti, kas nebija viegls uzdevums brūkošās PSRS sociālistiskās ekonomikas sistēmas apstākļos. Bez valdības līdzdalības turpināt barikādes nebija iespējams.

Vakarā aizgāju uz Augstākās padomes LTF frakciju, ar tās vadītāju Jāni Dinēviču apstaigājām aizstāvju pamestās dzelzsbetona konstrukciju barikādes. Cilvēku tikpat kā nebija, svilpoja vējš neierasti tukšajā Jēkaba ielā, kur pavisam nesen pulcējās simtiem cilvēku.

Bija skaidrs, ka tāpat pamest stratēģiski svarīgu objektu aizsardzību nedrīkst. Sazvanījām topošā Sabiedrības drošības departamenta direktoru Aivaru Baškeru. Saņēmām atbildi, ka turpmāk objektus apsargāšot bruņoti milicijas darbinieki un brīvprātīgie kārtības sargi.

Taču citos stratēģiski svarīgos objektos barikāžu sargāšana 25. janvāra vakarā vēl nepārtrūka un kādu laiku turpinājās. Lauksaimniecības ministrs Dainis Čerņevs arī apstiprināja, ka tehnikas evakuācija tika pabeigta tikai 28. janvārī.¹⁵¹ Uldis Godainis, LTF Iecavas nodaļas priekšsēdētāja vietnieks, kura vadītā kārtības sargu vienība

¹⁵¹ *Cerību ugunsurs: veltījums Latvijas lauku ļaudīm*, 21. lpp.

piedalījās Ministru padomes aizsardzībā, savās atmiņās arī apstiprina, ka cilvēki tur palika līdz pat 27. janvāra vakaram:

Tas bija 27. janvāra vakars. Divas barikāžu nedēļas jau bija pagājušas. Tajā vakarā tika dots rīkojums – maiņas vairāk nebūs!¹⁵²

Šis datums, 27. janvāris, kā janvāra barikāžu noslēdzošā diena palicis arī citu aizstāvju atmiņā. Domāju, ņemot vērā to, ka Ministru padomes priekšsēdētājs Ivars Godmanis jau vairākās reizes bija izteicies par nepieciešamību barikādes nojaukt, taču tās, vienalga, turpinājās, jo situācija pēkšņi saasinājās, daudzi nenoticēja, ka šoreiz tas arī ir viss. Tāpēc cilvēku un tehnikas izvešana no sargājamiem objektiem turpinājās vēl divas dienas.

Jāņem vērā, ka cilvēki to darīja negribīgi. Kā tad valdība iedomājās objektu turpmāko aizsardzību? Kā savās atmiņās raksta Īpašo kārtības sargu vienību Zaķusalas aizsardzības štāba priekšnieks Roberts Millers, Ministru padomes priekšsēdētājam Ivaram Godmanim bija doma, ka tautu uz barikādēm aizvieto ar kārtības sargiem: “Tautai no barikādēm jāatgriežas mājās, arī smagajai tehnikai jābrauc prom. Barikāžu vietās jāpaliek īpašo brīvprātīgo vienību dalībniekiem.”¹⁵³

Taču ikdienā īpašo vienību kārtības sargiem bija jāstrādā savā pamatdarbā, pēc barikāžu epopejas beigām regulāru atbrīvošanu iegūt nebija iespējams, un cilvēku resursi stratēģisko objektu apsardzē pakāpeniski izsīka. Process kļuva formāls, un LTF valde 2. aprīļa paziņojuma konstatēja:

Tā kā valdība nav organizējusi pietiekošu svarīgo objektu apsardzi, LTF valde uzskata, ka tautas pārstāvju turpmākā atrašanās objektos ir bezjēdzīga, un noņem no sevis atbildību par šiem objektiem.¹⁵⁴

Ar to Latvijas Tautas frontes loma Rīgas barikādēs noslēdzās. Dzelzsbetona barikāžu konstrukcijas pakāpeniski tika nojauktas. Visilgāk barikādes saglabājās pie LR Augstākās padomes ēkas, kur tās tika demontētas 1992. gada vasarā. Trīs betona barikāžu blokus vēl arvien var redzēt pie Jēkaba katedrāles sienas aiz pieminekļa 1991. gada janvāra barikādēm.

¹⁵² Krutikovs, Maksims. *Kaut postalās, bet brīvi: Atmosfēras laiks Iecavā (1988–1991)*. Rīga: Ezerrozes grāmatas, 2020. 289. lpp.

¹⁵³ *Barikādes: Latvijas mūlestības grāmata*. Sast. V. Daugmalis. Rīga: 1991. gada barikāžu dalībnieku atbalsta atklātais sabiedriskais fonds, 2001. 264. lpp.

¹⁵⁴ LNVM, Tautas frontes nodaļas arhīvs.

RĪGAS TILTU BLOKĒŠANA

Rīgas stratēģisko objektu aizsardzībā svarīga loma bija tiltu bloķēšanai, kur ar kravas automašīnām un lielaudas smago tehniku barikāžu aizstāvji veidoja aizsprostus iespējamai padomju armijas vienību ienākšanai Rīgā.

Galvenokārt raizes bija par Ādažu un Dobeles militārajās bāzēs dislocētajām PSRS armijas kara daļām, kur atradās smagā militārā tehnika, kas varēja ienākt galvaspilsētā, lai atbalstītu valsts apvērsuma veicējus.

1991. gada janvārī šādas tehnikas masveida virzība uz Rīgu nenotika, taču tas nenozīmēja, ka situācija uz tiltiem bija mierīga. Tur esošajiem barikāžu aizstāvjiem un viņu teknikai pirmajiem nācās piedzīvot uzbrukumus.

Uzbrucēji nebija militārpersonas no PSRS regulārajām armijas vienībām, bet bēdīgi slavenais Rīgas OMON – īpaša milicijas vienība, kas pārgāja Maskavas pakļautībā, iekļaujoties PSRS iekšlietu karaspēka sastāvā PSRS iekšlietu ministra Borisa Pugo pārziņā. Ikdienā tās darbojās saskaņoti ar Latvijas kompartiju, Vislatvijas glābšanas komiteju, Interfronti un citām, kā mēs šodien teiktu, Latvijas neatkarības pretinieku tīkla organizācijām.

OMON bāze atradās Vecmīlgrāvī, no tās viņi devās regulāros izbraukumos Rīgas centrālo rajonu virzienā, un Rīgas tiltu bloķēšana traucēja iespējas OMON operatīvi un ātri pārvietoties pilsētā.

Kurš bija tiltu bloķēšanās idejas autors? Domāju, ka, tāpat kā ideju par barikāžu izcelsmi nevar pierakstīt kādam vienam vienīgam autoram, arī tiltu bloķēšana ienāca prātā vairākiem. Pirmoreiz es šo domu dzirdēju no militārā speciālista, atvaļinātā PSRS armijas virsnieka Voldemāra Jaroņa. Tas bija 1990. gada novembra beigās, kad slepenajā sanāksmē pie LNNK priekšsēdētāja vietnieces Mirdzas Vītolas apspriedām iespējas, ka varētu bloķēt ceļu padomju armijas daļu ienākšanai Rīgā.

Smagā lauksaimniecības tehnika uz Salu tilta – braukšanai atstāta tikai viena josla. *Ulda Brieža foto.*

Traktors K-700 Salu tilta bloķēšanai Rīgas centra pusē. *Vitālija Rutka foto.*

Praktiski un neatkarīgi no šīs un citām apspriedēm to īstenoja Lauksaimniecības ministrijas tehnikas izvietojanas koordinācijas centrs Aivara Zosuļa vadībā pēc tam, kad ar Ministru padomes priekšsēdētāja Ivara Godmaņa piekrišanu lauksaimniecības ministrs Dainis Ģēģers deva rīkojumu smagās tehnikas virzīšanai uz Rīgu no Latvijas lauku rajoniem. Daļa tehnikas, jau braucot uz Rīgu, tika novirzīta tieši uz tiltiem.

Lauksaimniecības ministrijas koordinācijas centra vadītājs Aivars Zosulis atceras:

Nobloķējot iekšpilsētas objektu pieejas, vienlaicīgi tika sāta tehnikas izvietošana uz pilsētas tiltiem, lai nepieciešamības gadījumā varētu tos pilnībā bloķēt un aizkavēt armijas virzību uz pilsētas centru. Tehnika tika izvietota uz Vanšu, Akmens, Salu, Slāvu, Deglava, Juglas, Brasas un Mangaļu tiltiem, ka arī raidstacijā Ulbrokā.¹⁵⁵

Pirmie starpgadījumi, no Daiņa Ģēģera teiktā, notika uz Deglava tilta jau 19.30 [13. janvārī – R. R.], jo pa priekšu bruņutransportieriem izbraukušie izlūki sastapās ar neparedzētiem šķēršļiem. Kamēr armija centās tikt skaidrībā ar jauno akciju, šķēršļi un barikādes tika veidotas vairāk un vairāk. Pirmie incidenti bija ar padomju armijas ģenerāļiem un virsniekiem, kuri pavēlēja atbrīvot tilta braucamo daļu, bet barikādēs izvietotās tehnikas vadītāji tam nepakļāvās.¹⁵⁶

14. janvārī smagā tehnika jau bija izvietota uz visiem tiltiem. Saglabājies Lauksaimniecības ministrijas koordinācijas centra tehnikas izvietojšanai pie stratēģiski svarīgiem objektiem darba un tehniskās uzskaites žurnāls “Barikāžu laiks Rīgā, 1991. gada janvāris”, kas ļauj pilnā apjomā izprast, cik daudz tehnikas vienību no tām 300–400, kuras katru dienu atradās Rīgas barikādēs, tika novirzītas tiltu bloķēšanai:

Juglas tilts – 11, Akmens tilts – 36, Dzelzceļa tilts – 10 (gar Daugavu), Slāvu tilts – 23, Vanšu tilts – 15 tehnikas vienības.¹⁵⁷

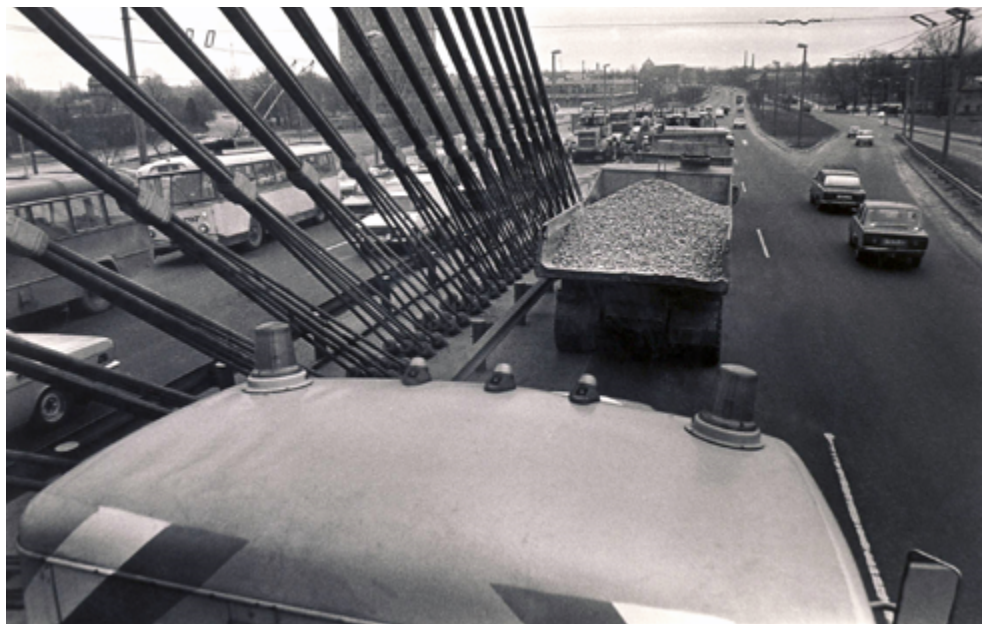
Salu tilts kopā ar Zaķusalā esošo TV studiju un TV torni veidoja vienotu aizsardzības kompleksu, un tur, tai skaitā uz Salu tilta, no 22. janvārī Rīgas barikādēs izvietotajām 300 tehnikas vienībām, atradās simt divdesmit piecas.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Cerību uguns kuri: veltījums Latvijas lauku ļaudīm, 43. lpp.

¹⁵⁶ Turpat, 18.–19. lpp.

¹⁵⁷ Turpat, 56. lpp.

¹⁵⁸ Turpat, 55. lpp.

Smagā tehnika uz Vanšu tilta ir gatava to bloķēt jebkurā brīdī. *Ulda Brieža foto.*

Īpašo brīvprātīgo vienību Zaķusalas štāba priekšnieks Roberts Millers atcerējās nakti no 13. uz 14. janvāri:

Smagais transports nāca klāt visu nakti. Ap četriem pieciem smagais transports bija principā izvietots. Katrā Salu tilta pusē tika izveidotas divas “slūžas”, tādā veidā nobloķējot tiltu no katras puses dubultīgi, bez tam pa vidu vēl izvietojot pietiekami daudz transporta, lai vajadzības gadījumā vēl vairākās vietās tiltu noslēgtu. Abās nobrauktuvēs no tilta uz salu vienā rindā arī tika izkārtota smagā tehnika, tāpat tika bloķēti abi salas krasti.¹⁵⁹

Lielā cilvēku un tur izvietotās tehnikas skaita dēļ Salu tilta aizstāvjiem nenācās sastapties ar nopietniem pretspēku uzbrukumiem, iztika ar emocionāla rakstura sadursmēm, kad nakts laikā, bloķējot tiltu, netika atļauts to šķērsot padomju armijas virsnieku autotransportam. Krievu virsnieki lamājās un draudēja, bet īpašo brīvprātīgo vienību kārtības sargi, kas apsargāja abus tilta galus, viņus vienkārši nelaida pāri.

¹⁵⁹ *Barikādes: Latvijas mīlestības grāmata*, 256. lpp.

Gadījās arī pārpratumi, kad nākamajā rītā pēc tilta nobloķēšanas vienā no instruk-tāžām, kā atcerējās Roberts Millers, kāds cilvēks garā, tumšā mētelī centās iejaukties un stāstīja par 2. autokombināta automašīnu pārklūšanu tiltam pāri. Roberts Millers viņam nikni aizrādījis, lai netraucē jaunās dežūrmaiņas instruktažu. Pēc instruktažas šis cilvēks atnāca arī uz dzelteno māju blakus TV studijai, kur atradās štābs.

Noskaidrojās, ka tas ir satiksmes ministrs Jānis Janovskis. Ministrs gribēja pa-nākt, lai automašīnas, kas agri no rīta brauc uz piena, gaļas kombinātiem un maizes ceptuvēm tiktu palaistas. Tika panākta vienošanās, ka, ja situācija pilsēta būs nor-māla, viena tilta josla tiks atvērta laikus, ja ne – jāizmanto citi tilti.¹⁶⁰

Abos Salu tilta galos dežurēja īpašo brīvprātīgo kārtības sargu grupas, regulējot tilta aizvēršanu un atvēršanu saskaņā ar rikojumiem, kas nāca no brīvprātīgo kārtības sargu Zaķusalas štāba. Mārupes īpašo brīvprātīgo kārtības sargu vienības komandie-ris Juris Upzars atceras epizodi, kad pie uzbraukšanas uz Salu tilta nācies tikties ar omoniešiem aci pret aci:

Varonīgi piegājām klāt, bet viņi piekāpīgi mierina: *spokoino, spokoino*.¹⁶¹ Vēl viena epizode: kādā naktī, kad Salu tilts jau bija nobloķēts ar smago tehniku, pie tā pie-brauca armijas *bobiks*, kurā sēdēja krievu armijas ģenerālis. Pavēlēja: “Otkroiķe!”¹⁶² Atbildēju, ka netaisīšu. Teicu, lai brauc pa Akmens tiltu. Ģenerālis no dusmām kļuva bāls, taču paklausīja.¹⁶³

Toreizējais šis pašas vienības kārtības sargs, vēlākais LR Nacionālo bruņoto spēku komandieris Raimonds Graube man pastāstīja kādu simboliski mistisku epizo-di, ko piedzīvojis, sargājot Salu tiltu:

Tovakar mēs ar Vitautu Zvejnieku un citiem vīriem sildījāmies pie ugunsкура. Ap-kārt viss klusi un mierīgi, Pārdaugavas pusē nevienas mašīnas. Pēkšņi no tumsas iznira kāds vīrs ap četrdesmit un blakus viņam desmitgadīgs puisēns. Pārņēma tāda sirreāla sajūta.

Pēc pauzes viņš turpināja: “Vīrs sniedza mums katliņu ar vēl siltiem vārītiem kar-tupeļiem, pārklātu ar baltu dvielī, un konservus. Krieviski atvainojās, ka nekas cits glauņākam cienastam mājās neesot atradies. Bet ļoti gribējis savam dēlam parādīt, kā

¹⁶⁰ *Barikādes: Latvijas mīlestības grāmata*, 259. lpp.

¹⁶¹ “Mierīgi, mierīgi” – krievu val.

¹⁶² “Taisiet vaļā!” – krievu val.

¹⁶³ *Cerību uguns-kuri: veltījums Latvijas lauku ļaudīm*, 114.–115. lpp.

tiek iegūta brīvība. Tā nu mēs pie ugunsкура sēdējām, krieviski sarunājoties. Tad abi atnācēji cēlās kājās un, kā no tumsas iznākuši, tā tumsā pazuda... Ļoti gribētos satikt toreizējo desmitgadnieku tagad, kad diskutējam, cik pareizi vai nepareizi latvieši ir izturējušies pret krieviem.¹⁶⁴

Nāca arī pretrunīga informācija, kas draudēja izsaukt jucekli. Roberts Millers atcerējās:

Runājot par tilta bloķēšanu, jāteic, ka bija arī tāds moments: tika atvests uz Augstākās padomes veidlapas rakstīts rīkojums par Salu tilta blokādes pārtraukšanu. Rīkojums bija ar Odiseja Kostandas parakstu. Tomēr tilta blokāde pārtraukta nebija. Un mans lēmums bija pareizs, jo nākamajā dienā, skaidrodams šī rīkojuma identitāti, sazinājos gan ar O. Kostandu, gan I. Godmani. Abi man apgalvoja, ka viņi par šādu rīkojumu neko nezina, taču tāds rīkojums tajā laikā bija. Un par tā izcelsmi vēl šodien neko nezina.¹⁶⁵

Analizējot pieejamos informācijas avotus, konstatēju, ka 17. janvārī šāds Odiseja Kostandas rīkojums tomēr bija. Lauksaimniecības ministrijas koordinācijas centra vadītājs Aivars Zosulis atceras:

Lai izvairītos no iespējami lielākiem zaudējumiem un cilvēku upuriem, 17. janvāra naktī Ministru padome dod rīkojumu atbrīvot tiltus un tehniku izvietot tiltiem blakus – pieguļošās ielās. Mūsu cilvēkiem, kuri tika nosūtīti organizēt rīkojuma izpildi uz vietām, vietējo pašvaldību pārstāvji nepakļaujas. Tikai 5.30, kad Augstākās padomes Aizsardzības komisija [AP Aizsardzības štābs – R. R.] izdod rakstiskus rīkojumus, operācija tiek veikta.¹⁶⁶

Par iegāni minētajam rīkojumam acīmredzot kļuva OMON vienību uzbrukumi barikāžu aizstāvjiem uz Brasas un Vecmīlgrāvja tilta, kad cieta cilvēki un tika sabojāta tehnika. Līdzīgi kā Roberts Millers, arī vairāki citi barikāžu aizstāvji, ieskaitot LTF valdes locekļus Ivaru Redisonu un Robertu Milbergu, to uztvēra kā nodevību:

Tā AP deputāts Odisejs Kostanda tikai sev vien zināmu apsvērumu dēļ apbraukāja aizsprostus uz tiltiem un izplatīja uz savas deputāta veidlapas rakstītu rīkojumu (!)

¹⁶⁴ Raimonda Graubes komentārs.

¹⁶⁵ *Barikādes: Latvijas mīlestības grāmata*, 259. lpp.

¹⁶⁶ *Cerību uguns kuri: veltījums Latvijas lauku ļaudīm*, 44. lpp.

atbrīvot tiltus. Kad pie mums LTF mītnē griezās barikāžu aizstāvji, rādot šīs veidlapas, sapratām, ka šāda situācija var radīt nopietnu haosu, un tāpēc LTF priekšsēdētāja vietnieks Ivars Redisons devās uz valsts radio, lai paziņotu, ka rīkojumu pamest barikādes var dot tikai barikāžu organizētājs – LTF valde, kas ir uzņēmusies atbildību par šo akciju.¹⁶⁷

Radušos konfliktsituāciju var skaidrot tā, ka rīkojuma mērķis bija pasargāt cilvēku dzīvības no OMON lodēm. 16. janvārī pie Vecmilgrāvja tilta tika nošauts Satiksmes ministrijas šoferis Roberts Mūrnieks, situācija bija ļoti draudīga.

Taču, kas attiecas uz Salu tilta iekļaušanu Augstākās padomes Aizsardzības štāba rīkojumā, tā, manuprāt, bija nakts karstumā pieļauta kļūda, jo spēku samērs šeit bija stipri par labu barikāžu aizstāvjiem, tehnikas skaits uz tilta daudzas reizes lielāks, un tieša apdraudējuma nebija. Izvērtējis situāciju, Roberts Millers šo rīkojumu vienkārši nepildīja.

Vēlme nojaukt barikādes Ivaram Godmanim parādījās vairākās reizes. Savās atmiņās toreizējais LR lauksaimniecības ministrs Dainis Ģēģers raksta:

20. janvārī pēc Ministru padomes priekšsēdētāja un Augstākās padomes Aizsardzības komisijas rīkojuma sākās pakāpeniska tehnikas nosūtīšana mājās. Kad sākās uzbrukums Iekšlietu ministrijai 20. janvārī, ar koordinācijas centra vadītāju Aivaru Zosuli vienojāmies pārtraukt tehnikas izvešanu. Vēl 21. janvārī objektos atradās vairāk nekā 300 tehnikas vienību.¹⁶⁸

Kā jau minēts iepriekš, par to, ka šādi nodomi Ivaram Godmanim tiešām bija, var pārliecināties, noskatoties LTV 20. janvāra programmas ierakstu, kurā redzams Ivars Godmanis, kurš ziņo par situācijas normalizēšanos valstī, tad viņa uzruna tiek pēkšņi, viņam negaidīti pārtraukta, un ekrānā parādās TV žurnālists Ojārs Rubenis, kurš paziņo par apšaudi pie Iekšlietu ministrijas, tālāk seko kadri ar trasējošo ložu skatiem un šāvienu skaņām.

Arī Zaķusalas LTF koordinācijas štāba vadītājs Ainars Baškis atceras:

22. janvāra vakarā biju izsaukts uz MP sēdi, veltītu barikādēm. Ivars Godmanis deva rīkojumu atbrīvot tiltus pilnībā. Atteicos. Godmaņa kungs palika stipri dusmīgs

¹⁶⁷ Pieejams: <file:///C:/Users/User/Documents/Milbergs%20Roberts%20Atceroties%20barik%C3%A2des.html>

¹⁶⁸ *Cerību uguns kuri: veltījums Latvijas lauku ļaudīm*, 21. lpp.

un lika viņu gaidīt pēc sanāksmes. Vēlu vakarā skaidroju viņam, ka vīru disciplīnas līmenis augsts, alkohola lietošana un visādas muļķības ir vispār izskaustas. Godmanis noticeja un mainīja rīkojumu – tilti vaļā pa dienu, vakarā pēc 23.30 slēdzam.¹⁶⁹

Vēlāk atmiņās savu nostāju Ivars Godmanis skaidroja sekojoši:

Pagāja kādas dienas, un tad parādījās viens sindroms: man sāka likties, ka barikādes būs mūžīgi. Nevienš jau virsū nebruka, bet barikādes bija. Un tajā pašā laikā pastāvēja stingra konfrontācija.

Bet es sāku uztraukties, man likās, ka nojuks visa normālā dzīve, un – ej nu sazin, kā vispār viss aizies! Jo barikādes pašas par sevi neko turpmāk nedos. Tās nosargās situāciju, bet uz priekšu nevirzīs.

Maskava jau neatkāpsies. Radās doma, ka pamazām barikādes jauksim nost. Pie tam bija pagājusi jau pilna nedēļa – no 13. janvāra.¹⁷⁰

Situācija uz citiem tiltiem nebija tik labvēlīga. Lauksaimniecības ministrijas koordinācijas centra vadītājs Aivars Zosulis atceras:

14. janvāra vakarā ap plkst. 19.00 tika saņemta ziņa, ka uz Brasas tilta sašautas un sadedzinātas tur novietotās automašīnas un traktori, kopā 8 vienības. Izrādījās, ka OMON vienības no bāzēšanās vietas savos “sirojumos” uz pilsētas centru brauc tieši pa šo tiltu no Vecmilgrāvja puses. Tāds pats liktenis 15. janvārī piemeklē automašīnas, kas novietotas uz Mangaļu tilta – 19 vienības.

Labi, ka nav cilvēku upuru, jo cilvēki automašīnās neatradās, bet bija pulcējušies blakus esošajās ēkās. Abās vietās tehnika tika sašauta (īpaši riepas) un ar bruņutransportieriem sasista.

OMON vienībām nolūks bija viens, lai tehnika turpmāk nevar aizšķērsot viņu brīvu pārvietošanos no bāzēšanas vietas. Mēģinājums saremontēt tehniku ir nesekmīgs, jo OMON to nepieļauj un tiek izteikti reāli draudi.

Mūsu cilvēkiem nav nekādas apsardzes no milicijas puses.¹⁷¹

¹⁶⁹ Bašķis, Ainars. Mēs bijām tikai cilvēki. *Ir*, 2011, 13. janv. Pieejams: <http://www.ir.lv/2011/1/13/mes-bijam-tikai-cilveki>

¹⁷⁰ Utena, Inga. *Cilvēks Godmanis*, 94.–95. lpp.

¹⁷¹ *Cerību uguns kuri: veltījums Latvijas lauku ļaudīm*, 43.–44.lpp.

14. janvārī plkst. 18.45 notika OMON uzbrukums pie Brasas tilta, omonieši apmētāja mašīnas ar degmaisījuma pudelēm un izraisīja ugunsgrēku.¹⁷²

16. janvārī plkst. 18.30 uzreiz pēc uzbrukuma civiliedzīvotājiem pie Vecmīlgrāvja tilta notika OMON uzbrukums arī pie Brasas tilta, kur omonieši bruņutransportieri ieradās un atkal šāva pa automašīnām, un nodarīja miesas bojājumus autovadītājiem J. Gudrajam un G. Znatnajam no Tukuma rajona.¹⁷³

Situāciju pie Brasas tilta var izjust, izlasot Haralda Ozoliņa atmiņas. Savā postenī Brasā viņš ieradās 13. janvārī. Haralds stāstīja, ka katru vakaru plkst. 22.00 viņi bloķēja tiltu. Dienā viņi nevarēja to darīt, jo pāri tiltam kursēja tramvajs, bet pēc vienpadsmitiem pāri tiltam netika neviens. Viņi atbrīvoja tiltu sešos no rīta, jo atkal sāka kursēt tramvajs. Tiltu viņi bloķēja ar smago tehniku – lielajiem traktoriem un smagajām mašīnām.

Kādu vakaru Haralds un viņa biedri no smagās tehnikas uztaisīja ķēdi pāri tiltam. Viņi sasēja ar trosēm traktoros un mašīnas, piesēja vienu troses galu pie tilta malas, bet otru pārlaida pāri tilta malai un tur pie lielā traktora. Šādu ķēdi nespētu pārraut ne bruņumašīna, ne tanks, un neviens netiktu pāri tiltam.

Tieši tajā vakarā, kad pie Vecmīlgrāvja tilta nošāva Robertu Mūrnieku, arī Haralda postenim bija uzbrukums. Omonieši piegāja pie Haralda un izšāva divas automāta kārtas viņam virs galvas, teica, lai guļas. Haralds stāvēja kā mūris un teica, “ka šoreiz nekas nesanāks, viņš izkustēsies no vietas tikai beigts”.

Omonietis viņam neko neizdarīja. Tieši tajā brīdī viņa postenī skanēja radio, lai viņi varētu zināt, kas notiek citur. Omoniešiem tas nepatika, un viņi sāka šaut, bet radio, kā par spīti, turpināja skanēt. Tas kareivjus vēl vairāk sakaitināja, tad viens no viņiem neizturēja un kārtīgi sabradāja radio.¹⁷⁴

Stāvokli pie Vecmīlgrāvja tilta 15. janvāra pievakarē apraksta “Atmodas” žurnāliste Selga Amata:

Par nule notikušo liecina vienīgi postaža visapkārt un interesentu, galvenokārt skolas puīšļu, bari. Sadauzīta, sašauta tehnika – mikroautobusi, autobusi, traktori un kra-vas mašīnas, pat autoceltni un lopbarības pārvadāšanas mašīnas. “Beretes” [OMON vienība – R. R.], savu darbu padarījušas, jau dodas prom. Redzējām braši noaugu-šus puīšus aizbraucam. Lepni un apmierināti, viņi nebija salīduši savā bruņumašīnā iekšā. Vai ir kāds, kas bija notikuma vietā? Kur ir tilta sargi?

¹⁷² Brasas infrastruktūra. <http://www.citariga.lv/lat/brasa/infrastruktura/tilti/>

¹⁷³ *Latvija, kur tavi dēli...*, 124. lpp.

¹⁷⁴ *Barikādes: Latvijas mīlestības grāmata*, 30. lpp.

Pie Vecmīlgrāvja tilta OMON vienības bruņutransportiera sadragāta barikāžu aizstāvju kravas automašīna. *Rumbas foto.*

Beidzot viens atrasts – Andris Bērziņš. “Esmu kalējs. No Ļaudonas. Tautas frontes brīvprātīgais. Atbraucām aizsargāt Latvijas zemi. Nodežurējam visu diennakti, fronte palūdza turpināt. Ap pieciem piebrauca bruņumašīna, trīs “bobiki”, viena vai divas “Volgas”. Jau otro reizi šajā dienā.

Pēc pirmās prasījām, lai atsūta mums papildspēkus vai izsniedz ieročus – nekā. Viņi apturēja mašīnas, visiem pavēlēja gulties uz zemes, bet paši pret mūsu tehniku atklāja uguni. Sašāva riepas, radiatorus, benzīnbākas, logu stiklus, bruņumašīna tobrīd stūma nost no ceļa mūsu mašīnas un daudzija tās. Daži uzbrucēji ložņāja apkārt, izlaupīdami pamestos autobusus.¹⁷⁵

Neskatoties uz OMON vardarbību un tiešiem draudiem veselībai un arī dzīvībai, barikāžu aizstāvji neatkāpās. Nākamajā, 16. janvāra pēcpusdienā “Atmoda” atgriežas tajā pašā vietā pie Vecmīlgrāvja tilta un konstatē:

Mašīnu kapsēta par kādu nieku samazinājusies, jo viens otrs karkass aizvilkts uz pilsētu apbrīnošanai. Taču sašautajai tehnikai piepulcinājusies jauna, vēl nesaskādēta,

¹⁷⁵ Amata, Selga. Vecmīlgrāvja tilts – šodienas maršam un ritdienas svariem. *Atmoda*, 1991, Nr. 3, 22. janv.

Pie Vecmīlgrāvja tilta OMON kaujinieku izdemolētais autobuss atgādāts pie viesnīcas “Latvija” Brīvības ielā. *Andreja Pebo foto.*

ugunskuri, dūmi, vīri ar pārgurušām sejām. [...] Bet kādi tie ir cilvēki! Aci nemirkšķinādami, ja būs vajadzīgs, ies nāvē par Latviju. [...] Tilta galā deg ugunskuri. Mazliet tālāk, Rīgas pusē, slepkavības pusē jau slejās balts krusts, pie kura mirguļo svecītes un salikti ziedi.¹⁷⁶

Slepkavības, jo pie Vecmīlgrāvja tilta 16. janvārī plkst. 16.45 no OMON lodes mirst LR Satiksmes ministrijas šoferis Roberts Mūrnieks – pirmais barikāžu upuris Latvijā.¹⁷⁷ Skolotāja Emerita Beļavniece, kas ar trim kolēģēm pievienojās padomju saimniecības “Ļaudona” grupai un no LTF koordinācijas centra bija nosūtīta pie Vecmīlgrāvja tilta, stāsta:

Piebrauca omonieši ar pāris “bobikiem” un tanketēm. Visus, kas atradās pie ugunskuriem, noguldīja zemē. Nobloķēja ceļu Rīgas virzienā. Kad kāda “Volga” mēģināja izbraukt, viņi šāva mašīnas virzienā, un mašīna iebrauca starpjoslā. Vēlāk izrādījās,

¹⁷⁶ Amata, Selga. Vecmīlgrāvja tilts – šodienas maršam un rītdienas svariem. *Atmoda*, 1991, Nr. 3, 22. janv.

¹⁷⁷ *Latvija 1985.–1996. gadā: notikumu hronika*. Sast. D. Bleiere. Rīga: N.I.M.S., Demokrātijas attīstības centrs, 1996. 48. lpp.

Roberta Mūrnieka bērū gājiens no Alberta baznīcas Pārdaugavā uz Mārupes kapiem. *Ulda Brieža foto.*

ka tajā tika nošauts šoferis Roberts Mūrnieks. Mēs ātri aizbraucām uz Vecmīlgrāvi un zvanījām uz televīziju, lai paziņotu par apšaudi. Pēc tam uzreiz braucām atpakaļ, lai redzētu, kas ir noticis. Skats bija baisms – vairs nebija neviena cilvēka, mūsu autobusi bija izdemolēti, mūsu somas izmētātas, ugunskurā vēl dega dokumenti, kuri bija izvilkti no somām.¹⁷⁸

Pie Vecmīlgrāvja tilta dežurēja arī citi cilvēki no Ļaudonas. Kā atceras Pēteris Puče, toreiz LTF Ļaudonas grupas vadītājs:

Mājās no manifestācijas atgriežamies 13. janvāra vakarā, bet otrā dienā jau sākam organizēt grupu, lai 15. janvārī brauktu uz Rīgu. Tika sastādīts saraksts, kuru pat apstiprināja saimniecības vadītājs Guntars Dzenis, kurš mani nozīmēja par vecāko, jo tajā laikā biju Tautas frontes grupas priekšsēdētājs. 15. janvārī kopā ar otru pagasta paju sabiedrības “Saviena” grupu divos autobusus devāmies uz Rīgu.¹⁷⁹

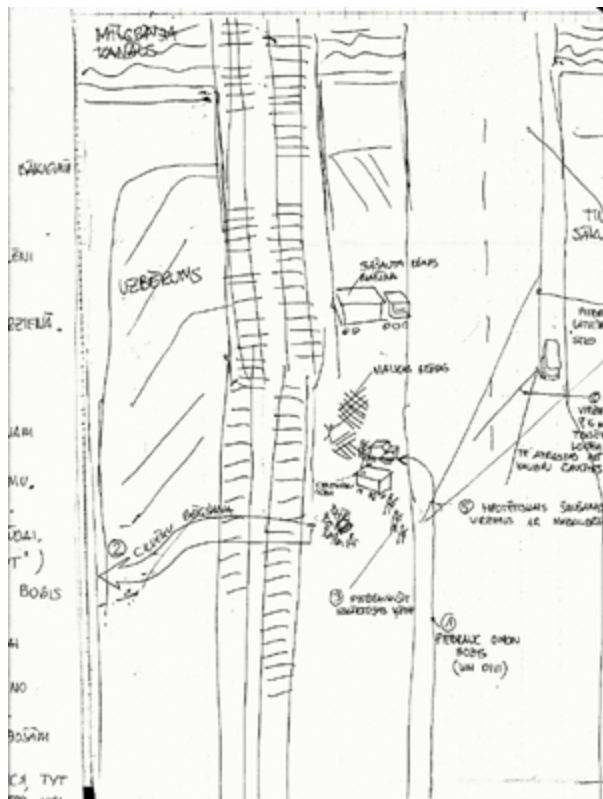
¹⁷⁸ *Barikādes: Latvijas mīlestības grāmata*, 15.–16. lpp.

¹⁷⁹ Turpat, 8.–9. lpp.

Ļaudonieši tika novirzīti pie Vecmilgrāvja tilta, ierodoties skats nebija iepriecinošs:

Piebraukuši pie Vecmilgrāvja tilta, redzējām daudzas sašautas automašīnas, “Kamaz” – ložu caurumotas riepas, benzīna tvertnes un radiatori, vienai mašīnai pat bija izdedzināta kabīne. Kreisajā pusē, nepiebraucot tiltam, dega pāris uguns kuri, ap kuriem stāvēja daudz cilvēku. Nobraucām malā savus autobusus, kur jau stāvēja Liepājas kultūras nama, Ventspils, Tukuma un Lielvārdes autobusi.

Tā nu sākās mūsu barikādes. Sniega nebija daudz, bet zeme bija sasalusi. Nepārtraukti mainījāmies, jo laiks nebija no patīkamākajiem, pie uguns kuriem salām. Autobusus darbināja nepārtraukti, degvielu pieveda. Malka uguns kuriem arī tika pievesta no Jūrmalas mežniecības, dzelzceļnieki veda gulšņus. Patērētāju biedrība trīs reizes dienā mūs baroja ar siltu ēdienu.

Voldemāra Jaroņa zīmēta OMON uzbrukuma shēma barikāžu aizstāvjiem pie Vecmilgrāvja tilta. 1991. gada barikāžu muzeja krājums.

Nāca daudz vecu sievīņu ar saviem mazbērniem. Pārsvārā viņas visas brauca ar maršruta autobusiem un veda mums siltu tēju un kafiju. Veda pat šķīstošo kafiju, kas tajā laikā bija liels deficīts. Vecie cilvēki mūs ļoti atbalstīja. Saviļņoti bija redzēt, cik mēs bijām vienoti un kā mēs visi gribējām Latvijas brīvību un neatkarību.

Vakarā mēs nobloķējām ceļu vienu braukšanas joslu un sagatavojām tehniku pilnīgai ceļa nobloķēšanai, ja rastos tāda nepieciešamība. [...] Pirmā nakts pagāja samērā mierīgi, ja neņem vērā pa skaļruņiem izteiktos OMON draudus.

No rīta omonieši kļuva agresīvāki. Līdz 16. janvāra

pusdienām viņi mūs “apciemoja” reizes trīs – šāva uz automašīnu riepām, radiatoriem un degvielas bākām, tas bija viņu hobijs. Mums pie uguns kuriem viņi neuzbruka. Pēcpusdienā pie mums atbrauca Radio koris un Latvijas Televīzijas grupa. Koris sniedza koncertu. Televīzijas grupu vadīja V. Bērziņas kundze. Pēc koncerta pie mums bija atbraucis Inkuļa kungs [Rīgas pilsētas izpildkomitejas priekšsēdētājs Andrejs Inkulis – R. R.].

Ap pulksten 15 mums ziņoja, ka no OMON bāzes brauc mašīnu kolonna. Kāds pusducis OMON mašīnu piebrauca pie tilta. Omonieši, izlēkuši no mašīnām, sāka haotiski šaut un mūs ielenkt. Kopā ar šāvieniem pār mūsu galvām bira krievu lamuvārdi.

Mums visiem lika gulties zemē, nekustēties, ne viens vien izjutām OMON zābaku zoles smagumu, mūs sita ar automātu laidēm. Visiem pārmeklēja kabatas, atņēma gāzmaskas, radioaparātus, šalles un visu sameta ugunskurā. Tad ar automātiem omonieši sāka daudzīt mūsu autobusu, tam visam līdztekus turpinājās haotiska šaušana, lamāšanas. Mēs, pieklāvušies sasalušajai zemei, jutāmies un arī bijām bezspēcīgi, jo nemitīgi pār mūsu galvām svilpoja lodes, gluži kā frontes pirmajā līnijā.

Beiguši autobusu demolēšanu, omonieši jaunākos no barikāžu dalībniekiem aizveda uz tilta pusi, vēlāk uzzinājām, ka viņiem zem ieroču draudiem bija jānovāc no ceļa malas “eži”. Mums pārējiem atļāva piecelties un automātu pavadībā sāka dzīt uz pilsētas pusi.

Visu laiku skanēja draudi par iespējamo izrēķināšanos. Ejot uz pilsētas centru, redzējām lielus dūmu mākoņus, kas nāca no tilta puses, kā arī dzirdējām šaušanu tilta virzienā. Mums pretī brauca ātrās palīdzības mašīna ar ieslēgtām bākugunīm, sapratām, ka ir noticis kas smags.¹⁸⁰

OMON kaujinieki plosījās, sita un dzina prom cilvēkus, demolēja pie tiltiem izvietotās automašīnas un smago tehniku, periodiski atklāja uguni no kaujas ieročiem, gāja boja viens no barikāžu aizstāvjiem, taču tas viss neatturēja cilvēkus no stāšanās pretī bruņotam ienaidniekam. Daļa no padzītajiem atgriezās atpakaļ, iztrūkstošo vietā atbrauca jauni barikāžu aizstāvji, sasistajai tehnikai nāca klāt jauna.

Šī nevienlīdzīgā cīņā turpinājās līdz brīdim, kad Ministru padome un Augstākās padomes Aizsardzības štābs, lai pasargātu cilvēkus, pieņēma lēmumu pārtraukt tiltu bloķēšanu. Arī tad Rīgas tiltu aizstāvji nevēlējās pamest savus posteņus un bija

¹⁸⁰ *Barikādes: Latvijas mīlestības grāmata*, 9.–10. lpp.

nepieciešams rakstisks Augstākās padomes Aizsardzības štāba rikojums ar Odiseja Kostandas parakstu, lai pārliecinātu cilvēkus pamest tiltus.

Augstākās padomes aizsardzības štāba Operatīvais štābs, kuru vadīja Kostanda, izanalizēja situāciju uz tiltiem, atzina, ka priekšlaicīgā tiltu blokādē bija pieļauta kļūda. Bloķēšanai paredzētās mašīnas vajadzēja novietot no tilta tālāk aizsegā un virzīt uz tiltiem tikai tad, kad būtu konstatēta armijas kolonnas pārvietošanās Rīgas virzienā.¹⁸¹

Varbūt tā arī būtu bijis labāk. Taču atcerēsimies, ka viens no galvenajiem barikāžu veiksmes stāsta iemesliem bija tas, ka sargāšanai paredzētie objekti tika ātri un armijai pilnīgi negaidīti apjozti ar barikādēm. Tieši pārsteiguma moments bija izšķirošs, arī ierodoties uz Rīgas tiltiem.

Tā nebija kļūda, tas vienkārši bija tas, ko Lauksaimniecības ministrijas koordinācijas centrs spēja izdarīt uzreiz, novirzot daļu tehnikas tiltu bloķēšanai. Tiltu aizstāvji bija vienkārši civili ļaudis no lauku rajoniem un pilsētām, traktoristi un šoferi, ar savu ikdienas darbā izmantojamo tehniku, kas pēkšņi bija pametuši savas ierastās dzīves gaitas un devušies uz Rīgu. Viņi nebija organizēti vienībās, kas būtu taktiski apmācītas un spējīgas veikt militāra rakstura manevrus. Viss, ko no viņiem varēja prasīt, bija ierasties koordinācijas centra norādītajā vietā, ko viņi disciplinēti izpildīja.

Kad tiltu bloķēšanu pārtrauca, cilvēki devās mājās, daļa no viņiem vēlāk atgriezās citos objektos, daļa pievienojās Ministru padomes vai Zaķusalas aizstāvjiem, vēl citi bija novirzīti uz Latvijas Republikas prokuratūru, lai dotu liecības par OMON vienības zvērībām, ko tās pastrādāja pie Vecmīlgrāvja un Brasas tilta.

Rīgas tiltu bloķēšanai, kas turpinājās četras diennaktis, bija patiešām liela nozīme, jo OMON vienība, kas gāja visu uzbrukumu galvgalī, nevarēja brīvi un nepamanīti atstāt savu bāzi un pārvietoties, un tas ļāva sakārtot pārējo objektu aizsardzību. Tieši pateicoties Rīgas tiltu aizstāvjiem un LTF novērotāju sistēmai uz galvenajām Rīgas ielām, mums bija zināms katrs omoniešu solis, katra reize, kad viņi atstāja savu bāzi Vecmīlgrāvī. OMON arī to lieliski saprata, tāpēc tik briesmīgi ālējās, izgāžot savu niknumu uz cilvēkiem un tehniku.

OMON turpināja draudus un neatļāva remontēt sašauto tehniku, un tikai 18. janvārī izdevās pārvietot to uz drošāku vietu.¹⁸² Gatavība jebkurā brīdī bloķēt Salu tiltu tika saglabāta līdz janvāra barikāžu noslēgumam.

¹⁸¹ *Latvija, kur tavi dēli...*, 124. lpp.

¹⁸² *Cerību uguns kuri: veltījums Latvijas lauku ļaudīm*, 44. lpp.

LATVIJAS REPUBLIKAS MINISTRU PADOMES AIZSARDZĪBA

Latvijas Republikas Ministru padomes kā neatkarības atjaunošanu deklarējušas Latvijas izpildvaras centra aizsardzība tika organizēta īpaši rūpīgi, iesaistot visu toreiz pieejamo spēku resursus, organizējot vairākus aizsardzības lokus, tuvākās un tālākās apkārtnes novērošanas posteņus.

To skaitā bija bruņoti milicijas darbinieki no Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas dažādām struktūrām, kā arī lauku rajonu un citu Latvijas pilsētu vietējo milicijas brīvprātīgo darbinieku grupas ar dienesta ieročiem. Apsardzē bija iesaistītas īpašo brīvprātīgo vienību grupas, kuru sastāvā arī bija cilvēki no daudziem Latvijas rajoniem.

Taču visdaudzskaitlīgākā aizstāvju grupa šajā objektā, protams, bija LTF aicinātie ļaudis. Saskaņā ar 12. janvārī LTF Domes sēdē veikto objektu sadali sargāt Ministru padomi tika aicināti vidzemnieki, Rīgas Ziemeļu rajona un Vidzemes priekšpilsētas iedzīvotāji, koordinēt cilvēku plūsmu un atbalstu objektam tika uzticēts LTF Vidzemes priekšpilsētas nodaļu apvienības koordinācijas centram.¹⁸³

Ministru padomes ēka tika bloķēta ar lielu daudzumu smagsvara autotehnikas un traktoru vienībām, kuras izvietoja ap visu šā objekta ēku kompleksu. Ministru padomes ēkas aizsardzību organizēja Iekšlietu ministrijas atsevišķā patruļdienesta bataljona komandieris majors Juris Vectirāns, kurš tobrīd bija komandēts Iekšlietu ministrijas valdības apsardzes pārvaldes drošības dienesta priekšnieka un vienlaikus Ministru padomes priekšsēdētāja palīga drošības jautājumos apakšpulkveža Andra Bunkas pakļautībā. Andris Bunka komandēja visas milicijas, kārtības sargu un citas vienības, kuras atradās Ministru padomes aizsardzībā.

---

¹⁸³ *Nevardarbigā pretošanās: Latvijas pieredze*, 185. lpp.

Barikāžu makets Ministru padomes ēku kompleksa aizsardzībai 1991. gada barikāžu muzeja ekspozīcijā. 1991. gada barikāžu muzeja krājums.

Savukārt Ministru padomes ārējās aizsardzības loka veidošanu un aizstāvēšanu uzņēmās LTF domniece Zigfrīda Teikmane.¹⁸⁴ Kā atceras Juris Vectirāns, nekavējoties viņa vadībā tika izveidots Ministru padomes Aizsardzības štābs, kā arī izstrādāta Ministru padomes iekšējās un ārējās aizsardzības sistēma. Štābam bija pakļauti visi objekta aizsardzībā iesaistītie cilvēki un ap to izvietotās smagās tehnikas resursi. Katru rītu notika operatīvās sanāksmes, kurās piedalījās iekšējā un ārējā objekta aizsardzībā iesaistīto vienību pārstāvji.

Jau nākamajā rītā, 14. janvārī, neapbruņoto Ministru padomes aizstāvju sanāksmē Juris Vectirāns ierosināja izveidot atsevišķu koordinācijas štābu ēkas iekšpusē esošo neapbruņoto aizstāvju darbības organizēšanai un vadībai, par tā priekšnieku iecēla Jāni Štokmani. Ministru padomes koordinācijas štāba vadībā arī ilgstoši un veiksmīgi darbojās Latvijas lauksaimniecības akadēmijas pasniedzējs, spēcīgs organizators Viktors Valainis. Visas barikāžu aizstāvju grupas, kuras atradās Ministru padomes ēku kompleksa iekšpusē, nonāca koordinācijas štāba vadībā. Šo štābu veidoja no daudziem Latvijas rajoniem sabraukušo grupu pārstāvji, ugunsdzēsēji un

¹⁸⁴ *Latvija, kur tavi dēli...*, 138. lpp.

medicīnas darbinieki. Viņu uzdevums bija kopā ar bruņotajiem milicijas darbiniekiem nodrošināt ēkas iekšējo apsardzi un iespējamā uzbrukuma atvairīšanu.

Ēkas iekšpuses aizstāvji apbruņojās ar metru gariem sagrieztas ūdensvada caurules stekiem, visiem bija likts nēsāt gāzmaskas. Durvis un kāpnes tika bloķētas ar smilšu maisiem, aiz kuriem pozīcijas ieņēma bruņotie milicijas darbinieki. Ēkas logs aizsargāja starp rāmjiem ievietotas finiera plāksnes, no ārpuses vēl nosegtas ar tērauda sietu. Šādu konstrukciju bija bezgala grūti sašķaidīt. Uz jumta, lai nepieļautu gaisa desantu, tika izvietotas stieplu virtenes. Iekšējās apsardzes brīvprātīgo vienības tika pārvietotas ik pēc pāris stundām pa kāpnēm uz citām iekšējās dislokācijas vietām, lai radītu iespaidu pretinieka novērotājiem, ka Ministru padomes aizstāvjiem regulāri pienāk jauni spēki. Iekšējās aizsardzības koordinācijas štābs izveidoja arī mobilas trieciengrupas, kuras ātri varēja doties uz iebrukuma vietu palīgā tur dežurējošajiem barikāžu aizstāvjiem. Juris Vectirāns, kurš dalījās ar šīm atmiņām, man arī pastāstīja interesantus faktus, kā tika iznīcinātas vairākas mucas ar alkoholisko dzērienu apkārtējo ielu lokā, kas atradās automašīnās – mehāniskās darbnīcās. Tika veiktas darbības, lai atmaskotu iespējamus pretinieka ziņotājus un dažus neadekvātus aizsardzības dalībniekus, kas gribēja izraisīt sadursmes.¹⁸⁵

Balstoties uz izveidoto Ministru padomes aizsardzības sistēmu, ātri tika panākta visu iekšā esošo spēku saskaņota darbība, pakļaušanās vienotam Ministru padomes Aizsardzības štābam.

Ēku kompleksu, kurā atradās LR Ministru padome, 1936.–1938. gadā cēla kā Tiesu pili, taču vēlāk pārbūvēja, pielāgojot padomju varas institūciju vajadzībām.¹⁸⁶ Lai slēptos no masu iznīcināšanas ieročiem, padomju gados pagrabā tika izbūvēts valdības bunkurs, kas uzbrukuma gadījumā Ministru padomes aizsardzības sistēmā bija paredzēts Latvijas valdības locekļu izvietošanai.

Pretinieka iekļūšanas iespējas Ministru padomē tika izpētītas no bēniņiem līdz pagrabstāvam, visur, kur bija nepieciešams, veica nostiprināšanas darbus.

Uldis Godainis, LTF Iecavas nodaļas priekšsēdētāja vietnieks (1990–1991), kopā ar 18 Iecavas kārtības sargiem Ministru padomes iekšējā apsardzē pavadīja divas nedēļas, paliekot tur līdz pat 27. janvāra vakaram, kad tika paziņots, ka maiņas vairs nebūs. Uldis Godainis atceras:

Ieroču mums nebija. Bijām bruņoti ar kokiem, stieņiem, caurulēm. Starp citu, mēs Ministru padomes pagalmā sazāģējām caurules, kuras bija paredzētas remonta

¹⁸⁵ Jura Vectirāna komentārs.

¹⁸⁶ Krastiņš, Jānis; Strautmanis, Ivars. *Lielais Rīgas arhitektūras ceļvedis*. Rīga: Puse, 2002. 102. lpp.

vajadzībām, jo tajā laikā Ministru padomē bija iecerēti nelieli remontdarbi. Šīs caurules tika sadalītas kārtības sargiem kā aizsarglīdzekļi uzbrukuma gadījumā. [..]

Ministru padomē neviens nevarēja tik viegli ienākt. Kārtības sargiem bija caurlaides. Kārtības sargi arī mainījās – viena grupa atbrauca, otra – aizbrauca. Nebija tā, ka viņi palika tur visu diennakti. Valdija stingra kārtība – bija žurnāls, kurā bija jāpierakstās tiem, kuri atbrauca sargāt Ministru padomi, kuri aizbrauca un kuri atradās uz vietas.

Kādā sēžu zālē bija prezidija galds. Pie prezidija galda sēdēja dežurants no mūsu pašu vidus, jo Ministru padomē bija pāri par 20 sargu grupām. Uz prezidija galda žurnāls. Bija rikojums – žurnālā ir jāieraksta vārds, uzvārds, kontakti un no kurienes ieradies. Tā bija mūsu Iecavas grupas iedibināta kārtība.¹⁸⁷

No teiktā var secināt, ka Ministru padomes iekšējā apsardzē ik dienas piedalījās vairāki simti cilvēku. Divas nedēļas Ministru padomes iekšējā apsardzē pavadīja arī Imants Valters:

Tur mēs bijām daudzi, katrā kabinetā četri vai pieci cilvēki. Mūsu uzdevums bija apsargāt Ministru padomi, ja uzbruks OMON vai armijas desants. Logi tika aizklāti ar finieri. Sprototams, ka ieroču mums nebija. Ar kailām rokām un degošām sirdīm bijām gatavi cīņai.

Atceros, kā Gustavs Kalniņš ienāca istabiņā un teica: “Ārā, sētā ir armatūras stieņi, no tiem mēs pagatavosim sev ieročus.” Visi visdziļākajā nopietnībā lauza šos stieņus un bruņojās ar tiem.

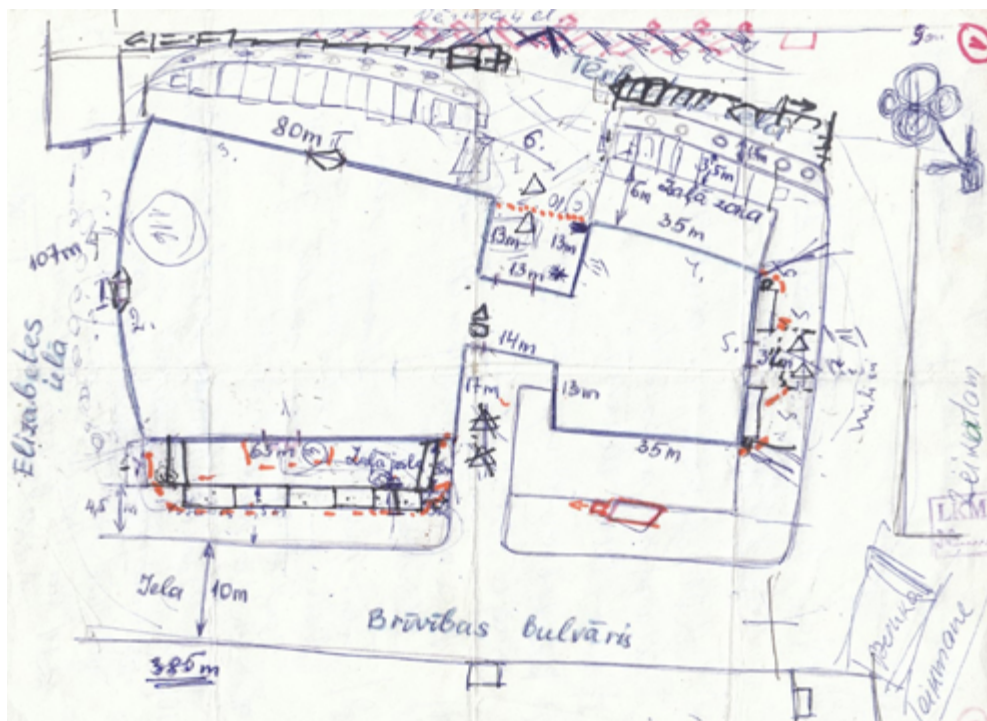
Mēs bijām gatavi stāties pretī jebkuram ienaidniekam. Gustavs mūs apmācīja, kā izturēties un aizstāvēties uzbrukuma gadījumā. Naktīs mēs arī patrulējām uz jumta.¹⁸⁸

Ministru padomes ārējās aizsardzības organizēšana LTF 12. janvāra Domes laikā, sadalot sargājamus stratēģiski svarīgos objektus, tika uzticēta Zigfrīdai Teikmanei.

13. janvāra rītā, kad cilvēki plūda uz manifestāciju krastmalā, Zigfrīda Teikmane devās pie Tramvaju un trolejbusu pārvaldes priekšnieka, prasot vagoniņu, tālruni un rācījas. Tas tika darīts, jo viņa bija Tramvaja un trolejbusu pārvaldes LTF nodaļas dibinātāja un vadītāja kopš 1989. gada. Pārvaldes priekšnieks pēc ilgām pārrunām

¹⁸⁷ Krutikovs, Maksims. *Kaut postalās, bet brīvi: Atmosferas laiks Iecavā (1988–1991)*, 284.–287. lpp.

¹⁸⁸ *Barikādes: Latvijas mīlestības grāmata*, 143. lpp.

Ministru padomes ārējās aizsardzības loka barikāžu shēma. 1991. gada janvārī zīmēts oriģināls. 1991. gada barikāžu muzeja krājums.

iedeva visu pieprasīto, un sākās darbs pie barikāžu izbūves ap Ministru padomes ēku.

Zigfrīda Teikmane no barikāžu aizstāvjiem izveidoja objekta kārtībnieku grupu, kurai bija speciālas apliecības. Kārtībnieki sekoja, lai barikādēs netiktu lietots alkohols, lai nebūtu citas nekārtības. Tika izveidots arī neliels štābs, kur katram bija sava uzdevumi: Valmieras teātra režisors Valentīns Maculēvičs pildīja vietnieka pienākumus un vadīja koordinācijas centru, Andris Zaķis un Valdis Zaķis atbildēja par transporta pārkārtošanu ap objektu, Ģirts Ozoliņš – par novērošanas posteņa darbu, fotogrāfēšanu un filmēšanu, Viesturs Karjuss bija kārtības uzturēšanas grupas vadītājs.

Novērošanas postenis atradās Andreja Upīša muzejā pretim Ministru padomes ēkai. Štābs bija izvietots vagoniņā Vērmanes dārza pusē, ievilkts telefons sakariem ar ēkas iekšējo apsardzi.

Ministru padomes aizstāvji uzturēja sakarus ar priekšposteņiem pie Vecmilgrāvja un Brasas tilta, atbalstīja viņus ar pārtiku, kad bija nepieciešams, Zigfrīda Teikmane sūtīja cilvēkus uz Zaķusalu.

Barikādes pie Ministru padomes galvenās ieejas. *Ilgvara Gradovska foto.*

Smagās tehnikas barikādes un to aizstāvji pie tagadējās Rīgas apgabaltiesas Brīvības bulvārī Ministru padomes tuvumā. *Gunāra Bīndes foto.*

Barikāžu aizstāvji pie ugunsкура Brīvības bulvārī pie Ministru padomes ēkas. Tālumā redzams pieminēklis V. Ļeņinam. *Ilgvara Gradovska foto.*

Lauka virtuve Brīvības bulvārī pie Ministru padomes ēkas. *Ilgvara Gradovska foto.*

Skats uz Brīvības bulvāri no novērošanas posteņa “Bolderāja” Andreja Upīša muzejā Brīvības un Elizabetes ielas stūrī. *Ērika Fridrihsona foto.*

Skats uz Ministru padomes barikādēm no novērošanas posteņa Rīgas planetārijā (tagad – Rīgas Kristus piedzimšanas katedrāle). *Autors nezināms. Ainas Šmites dāvinājums.*

Jau 1991. gada janvāra barikāžu laikā pirms Augstākās padomes lēmuma Ministru padomes aizstāvji izveidoja pirmo zemessardzes vienību. Zigfrīda Teikmane atceras:

Tautas frontē tika sadalīti rajoni, no kurienes tiks sūtīti cilvēki un mašīnas. Ministru padomei visapkārt bija mašīnas. Tauta pati visu saveda: bija mašīnas ar riepu kravām, lai varētu kaut ko aizdedzināt, gan ar smiltīm, ja vajadzētu kaut ko dzēst.

Bija arī mašīnas ar sūdiem, lai būtu ko gāzt virsū, ja gadījumā būtu uzbrukums. Atveda arī malku uguns kuriem.

Cilvēki paši zināja, kas jādara, nekādas instrukcijas tautai netika dotas. Štābs tika izveidots tikai tāpēc, lai koordinētu visu darbību.¹⁸⁹

Lai laikus brīdinātu Ministru padomes ārējo apsardzi par pretinieka tuvošanos, tika izveidota vesela novērošanas posteņu sistēma.

Ministru padomes pieeju un apkārtnes novērošanu organizēja Ģirta Ozoliņa foto novērotāju grupa ar pseidonīmu “Bolderāja”. Grupas uzdevums bija atklāt un fotografēt militāristu vardarbības, Valsts drošības komitejas un interfrontistu provokācijas. “Bolderāja” izvietojās rakstnieka Andreja Upīša muzeja telpās Elizabetes un Brīvības ielas krustojumā. No šā punkta novērotāji cauru diennakti veica Ministru padomes pieeju un apkārtnes novērošanu.

Novērotāji Vija Dambīte un Aldis Upmalis atradās novērošanas punktā “Vēsture”, kas izvietojās Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes telpās Brīvības bulvāra un Merķeļa ielas krustojumā.

Novērotājas Baibas Bērziņas vadībā darbojās novērošanas punkts “Karabahs”, kas no kinoteātra “Spartaks” augšējā stāva veica Ministru padomes pieeju un apkārtnes novērošanu savā sektorā.

Pašreizējā novērotāju uzdevumus pildīja Inta Mednieka brīvprātīgie dežuranti no Elektronikas institūta un vīri no Cēsu brīvprātīgo kārtības sargu vienības, kā arī Līga Krūmiņa no Vides aizsardzības kluba.¹⁹⁰ Tā bija arī daļa no plašā brīvprātīgo novērotāju tīkla, kas novēroja kustību Rīgas maģistrālajās ielās, pa kurām varēja sagaidīt OMON vai padomju armijas vienību tuvošanos.

Ministru padomes Ārējās aizsardzības štābs sadarbībā ar īpašo brīvprātīgo kārtības sargu vienību štābu saņēma informāciju no šiem avotiem un nodeva informāciju, iegūtu no saviem novērošanas punktiem.

¹⁸⁹ Zālīte, Aivo. Tautai vēl nav pateikušies. *Labrīt*, 1995, 20. janv.

¹⁹⁰ *Latvija, kur tavi dēli...*, 143. lpp.

CNN satelīta raidītājs Brīvības bulvārī pie Ministru padomes. *Ilgvara Gradovska foto.*

Zigfrīda Teikmane atceras:

Mums bija arī patruļas, ko Tramvaju un trolejbusu pārvalde nodrošināja ar rācijām, izveidojām savu parolu sistēmu. Sakari, pateicoties cilvēkiem, kas ar to nodarbojās, bija ļoti labi. Pa Brīvības bulvārī gar Ministru padomes parādes durvīm patrulēja, durvju apsardzi un caurlaižu sistēmu pārzināja grupējums, ko vadīja Baiba Bērziņa, ļoti aktīvi un kvalitatīvi strādāja iekšējā policija.

Ēku no Tērbatas ielas puses sargāja Valmieras teātra ļaudis. Tāpat veica apkārtnes novērošanu, kur pulcēt cilvēkus, ja tomēr būs bruņota cīņa, meklējām papildu novērošanas posteņu vietas.

Pareizticīgo katedrālē atradās dežurējošais medpunkts, TTP organizēja ātro medicīnisko palīdzību, no Bērnu slimnīcas Vienības gatvē galvenais ārsts Uldis Lamsters atsūtīja zāles, ārsts Juris Lejas-Sauss pat no saviem krājumiem atnesa vitamīnus pret nogurumu.¹⁹¹

Ministru padomes ārējā apsardze izveidoja četrus galvenos posteņus: pie galvenās ieejas no Brīvības bulvāra, no Tērbatas ielas, no Elizabetes ielas un pie ieejas

¹⁹¹ Zālīte, Aivo. Tautai vēl nav pateikušies. *Labrīt*, 1995, 20. janv.

no Tieslietu ministrijas. Pastiprināti tika apsargātas spraugas aizsardzības valni pret visām ieejas durvīm Ministru padomē. Apkārt Ministru padomei dienā dežurēja 400–450, naktī 700–750 barikāžu aizstāvju.

Saskaņā ar LTF nostādņēm barikāžu dalībnieku rīcībā nedrīkstēja atrasties šaujamo ieroci. Taču atsevišķi vīri, it īpaši no lauku rajoniem, bija bruņoti ar medību un vītņstobru bisēm, ko tie turēja, noslēptas automašīnās. Dažiem bija koka rungas un citi personīgās aizsardzības līdzekļi.¹⁹²

Kā cilvēki nonāca tieši Ministru padomes un citos sargājamajos objektos?

Tas bija LTF galvenās mītnes koordinācijas centra un Rīgas un lauku rajonu un pilsētu LTF koordinācijas centru cītīga darba rezultāts. Saskaņā ar LTF 12. janvāra plānu iedarbinātā sistēma nepārtraukti darbojās, cilvēki tika sūtīti uz Rīgu, tad nomainīti, daudzi, neilgi atpūtušies vai darba pienākumus paveikuši, brauca atkal, pievienojās jaunas cilvēku grupas vai veseli darba kolektīvi.

LTF koordinācijas centrs galvenajā mītnē uzturēja nepārtrauktus sakarus ar sargājamo objektu štābiem, sekojot cilvēku daudzumam, pārvietojot tos no viena objekta uz citu vai aicinot rajonu koordinācijas centrus sūtīt papildu barikāžu aizstāvjus, ja kādos objektos radās to trūkums.

Vietējie LTF koordinācijas centri savukārt griezās pie LTF atbalsta grupām iestādēs un uzņēmumos vai pie to LTF lojāliem vadītājiem, aicinot sūtīt papildu cilvēkus uz Rīgu.

Par to, kā nonācis Ministru padomes sardzē, stāsta Einars Semanis, vēlākais diplomāts un Latvijas Republikas vēstnieks vairākās valstīs:

Atceros, ka tā laika Latvijas Universitātes rektors uzaicināja pie sevis uz sarunu Raiņa bulvārī, universitātes rektorātā, savā kabinetā. Tas bija vakarā. Es toreiz biju katedras vadītājs. Rektors Juris Zaķis aicināja katedras locekļus piedalīties barikāžu apsardzē.

Atceros, ka tā bija ļoti koleģiāla, savstarpējas uzticības caurausta saruna. Tas nebija kaut kāds spiediens vai rikožums. Tas bija uzaicinājums parādīt savu un tad arī universitātes pilsonisko pozīciju/nostāju.

Tad man bija saruna katedrā ar tās vīriešiem. Es informēju par to, ka universitātes darbinieki piedalīsies barikāžu apsardzē. Universitātes barikāžu apsardzes vieta bija preti valdības ēkai, blakus toreizējam planetārijam [tagad Rīgas Kristus piedzimšanas katedrālei – R. R.], faktiski uzreiz pie Brīvības ielas trotuāra (apmēram tur,

¹⁹² *Latvija, kur tavi dēli...*, 142. lpp.

kur pašreiz ir 37. autobusa pietura). Aicināju kolēģus piedalīties apsardzē. Plašas diskusijas vai apspriedes nebija. Katrs to pieņēma zināšanai un pārdomām.

Atceros, ka “mūsu katedras laiks” apsardzei bija vēl vakarā – sākums kaut kur ap 22 vai 23. Bija ļoti auksts laiks, visi bijām silti saģērbti. Bija ugunskurs. Ap to arī pulcējāties. Barikāžu apsardzes vietā bija arī citu universitātes struktūrvienību pārstāvji. No katedras biju es, Andris Runcis un Pēteris Ozoliņš. Varbūt arī vēl kāds, bet par to es neesmu drošs.

Bez šaubām, tas bija īpašs notikums. Paši mēs to uztvērām ļoti nopietni kā svarīgu solidaritātes un vienotības misiju un šajā ziņā – pašsaprotamu un goda lietu. No rīta atnāca nākamā maiņa, un mēs varējām doties darbā universitātē.¹⁹³

Madonas īpašo brīvprātīgo kārtības sargu grupas vadītājs, vēlākais Zemessardzes 26. bataljona komandiera vietnieks Jānis Dimbelis atceras:

Barikāžu informācijas štābs mūs norīkoja apsargāt Ministru padomi. Bloķējām pieeju, vilkām pat dzeloņdrātis. Veidojās arī dzīvas cilvēku ķēdes. Ministru padomē varēja iekļūt tikai ar stingrām caurlaidēm pa ļoti šauru eju.

Mūsu grupai bija arī noteikts nakts patrulēšanas maršruts: Ministru padome – Brīvības piemineklis – Doma laukums – Bastejkalns – Brīvības piemineklis – Ministru padome. Pa šo maršrutu nemitīgi patrulēja četri cilvēki.

Mums nebija ieroču, bija tikai rācija, un bijām privātās drēbēs. Rāciju mums izsniedza štābs. Mūsu grupa strādāja pēc rotācijas principa: trīs diennaktis Rīgā, tad uz Madonu pēc jaunas maiņas un atkal Rīgā.¹⁹⁴

Ministru padomes aizsardzībā LTF 12. janvārī izvēlētā shēma darbojās.

No visas Vidzemes cilvēki brauca sargāt Ministru padomi. Vidzemes priekšpilsētas LTF nodaļu apvienības koordinators Andris Grīnbergs koriģēja kravas automašīnu un smagās lieljaudas tehnikas ierašanos objektā, un 14. janvārī tehnika jau vairākās rindās bija izvietota ap Ministru padomes ēku kompleksu.

Lai atvieglotu milzīgās tehnikas masas pārvaldību, tā tika sargrupēta pēc rajonu principa, no kuriem bija atbraukusi. Sargājamā objektā iesaistīto cilvēku skaits brīžiem pārsniedza tūkstoti, ap to bija novietoti vairāki desmiti tehnikas vienību, saskaņoti to visu pārvaldīt nebija viegls uzdevums.

¹⁹³ 1991. gada barikāžu muzeja krājums.

¹⁹⁴ *Barikādes: Latvijas mīlestības grāmata*, 152. lpp.

Neskatoties uz to, Ministru padomes iekšējās bruņotās apsardzes sadarbība gan ar iekšējo neapbruņoto barikāžu aizsargu koordinācijas štābu, gan ar ārējās apsardzes īstenotājiem izdevās un visu barikāžu laiku saskaņoti funkcionēja.

Šeit neapšaubāmi jāatzīst iekšējās bruņotās apsardzes priekšnieka milicijas apakšpulkveža Andra Bunkas un Ministru padomes Aizsardzības un apsardzes štāba priekšnieka majora Jura Vectirāna nopelni, kuri, būdami labi savas nozares – spēka struktūru, kur pavēles netiek apspriestas – profesionāļi, ātri atrada veidus, kā to pašu rezultātu panākt saskarsmē ar civilajām masām, kas turklāt vēl katru diennakti mainījās.

Tauta demonstrēja ne tikai drosmi un pašaieliedzību, bet arī dziļu izpratni un disciplinētību, respektējot gan LTF nostāju par nevardarbīgo pretošanos bez ieročiem, gan izpildot aizsargājamo objektu vadītāju rīkojumus. Cilvēki saprata, ka haotiska, nekoordinēta rīcība var beigties traģiski barikāžu aizstāvjiem, un iespēju robežās centās ar to cīnīties.

Ministru padomes aizstāvju atmiņā galvenokārt palikuši divi satraukuma pilni datumi: 15. un 20. janvāris.

Saskaņā ar vienotu valsts apvērsuma rīkotāju plānu 15. janvārī Armijas sporta kluba (tagad Centra sporta kvartāls) stadionā Rīgā notika Vislatvijas sabiedrības glābšanas komitejas un Interfrontes rīkotais mītiņš.

Latvijas kompartijas Centrālkomitejas loceklis Ojārs Potreki tur nolasīja Sabiedrības glābšanas komitejas paziņojumu, ka tā uzņemas Latvijas teritorijā likumdošanas un izpildvaras funkcijas līdz jaunai Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās padomes ievēlēšanai. Komiteja apsolija sastādīt jaunu valdību. Mītiņā ASK stadionā piedalījās 8–10 tūkstoši cilvēku.¹⁹⁵

Situācija bija draudīga, pa dienu virs Ministru padomes ēkas lidoja helikopters, tā lielaudas skaļruņi aicināja visus doties uz Vislatvijas glābšanas komitejas un Interfrontes mītiņu.

Barikāžu aizstāvji bažīgi – kas būs, ja pēc mītiņa satrakojies Interfrontes pūlis nāks uz Ministru padomi, kā tas jau bija noticis Viļņā 8. janvārī, kur 2–2,5 tūkstoši interfrontiski noskaņoto PSRS piekritēju pieprasīja atkāpties Lietuvas Republikas Augstāko padomei, laužoties iekšā ēkā. Daži desmiti arī ielauzās, taču apsardzei izdevās viņus izstumt ārā. Lietuvas Augstākās padomes priekšsēdētājs Vītauts Landsbergis no plenārsēžu zāles Lietuvas Radio aicināja cilvēkus atnākt pie Augstākās padomes un to atbalstīt.¹⁹⁶

¹⁹⁵ *Latvija 1985.–1996. gadā: Notikumu hronika*, 47. lpp.

¹⁹⁶ *Mes buvome ten... 1991 metu sausio 13-oji*, 67. lpp.

“Atmodas” žurnāliste Una Meistere savā reportāžā krāšņi apraksta šo “vēsturisko” Interfrontes mītiņu Armijas sporta kluba stadionā Rīgā:

Taču akcija, par laimi, izgāzās, solīto simts vai pat vairāku simtu tūkstošu vietā stadionā nebija pat desmit tūkstoši. Bet atnākušo buķete, tiesa, bija histēriski krāšņa: atvaļināti virsnieki, veterāni, virsnieku sievas, plivinājās kādi padsmiņi LPSR karogi, plakāti ļoti līdzīgā rokkrastā, kādi aicināja gāzt Latvijas Republikas valdību, lamāja tās cenu politiku un Jeļcinu par politisko prostitūtu.

Apmāts, truls, absolūti nedomājošs pūlis, kas spējīgs tikai ritmiski kliegt urā. [...] Bet iecerēto kulmināciju mītiņš nerasniedza – pūlis sauca, lai runā viņu mīlulis Alksnis, bet tas nebija ieradies. Arī ziedi pie “vadoņa” pieminēja netika likti, jo nebija, kas to dara. Tikai šajās dienās redzam, cik daudz krievu cilvēku tomēr ir ar mums. Paldies viņiem!¹⁹⁷

Un, tiešām, Interfrontes mītiņa dalībnieku bari izklīda, nerasniedzot Ļeņina pieminēkli, komunistu galveno pielūgsmes objektu Rīgā, kas tad vēl stāvēja pretī Ministru padomes ēkai. Spriedze barikāžu aizstāvju vidū atslāba.

Aleksandrs Bondarenko, Rēzeknes fotokluba prezidents, atceras:

Tajā dienā kādā Rīgas stadionā notika interfrontistu mītiņš. Mēs visi gaidījām, ka pēc mītiņa “interi” nāks pie Ļeņina pieminēkla likt ziedus. Mēs atradāmies tieši šī pieminēkla tuvumā. Visi gaidīja kādas provokācijas no “interu” puses. Jau satumsa, kad mums paziņoja, ka interfrontisti sakustējušies. Mēs sastājāmie vairākās ķēdēs apkārt padomes ēkai un gaidījām, tomēr nekas nenotika. Interfrontisti neatnāca. Kāds ārsts baltā uzsvārcī smīnēdams pateica: “Komunisti kā vienmēr pievīla tautu.” Cilvēki pamazām sāka izklīst...¹⁹⁸

20. janvāra vakarā viss izskatījās daudz nopietnāk. Dienas laikā nekas neliecināja par gaidāmo uzbrukumu, likās, ka situācija stabilizējusies. Ministru padomes priekšsēdētājs Ivars Godmanis pat bija nolēmis sākt barikāžu likvidēšanas procesu.

Zigrīda Teikmane atceras:

20. janvārī plkst. 13.00 man uz štābu zvana koordinācijas centra vadītājs Valentīns Maculēvičs un stāsta, ka pie viņa bija ieradies Godmanis un gribējis panākt, lai aizvāc

¹⁹⁷ Meistere, Una. Akcija izgāzās. *Atmoda*, 1991, Nr. 3, 22. janv.

¹⁹⁸ *Barikādes: Latvijas mīlestības grāmata*, 149.–150. lpp.

visas mašīnas no Ministru padomes. Es devu pavēli mašīnām palikt, jo neredzēju to atlaišanai iemeslu. Bet tās pašas dienas vakarā ap pulksten 21 sākās apšaude. Tā vēl līdz šai dienai neizprotu Godmaņa nolūkus sakarā ar ēkas atbrūnošanu.¹⁹⁹

Šo faktu apstiprina arī toreizējais lauksaimniecības ministrs Dainis Ģeģers:

20. janvārī pēc Ministru padomes priekšsēdētāja un Augstākās padomes Aizsardzības komisijas rīkojuma sākās pakāpeniska tehnikas nosūtīšana mājās. Kad sākās uzbrukums Iekšlietu ministrijai 20. janvārī, ar koordinācijas centra [Lauksaimniecības ministrijas tehnikas izvietojuma koordinācijas centra – R. R.] vadītāju Aivaru Zosuli vienojāmies pārtraukt tehnikas izvešanu. Vēl 21. janvārī objektos atradās vairāk nekā 300 tehnikas vienību. Tehnikas evakuācija tika pabeigta 28. janvārī.²⁰⁰

Arī man nav skaidras atbildes uz šo Zigfrīdas Teikmanes jautājumu, kaut gan manā rīcībā esošais informācijas apjoms bija krietni lielāks. Daļējo tehnikas aizvietojumu ar dzelzsbetona konstrukciju izbūvi barikādēs es vēl varētu saprast, taču Ministru padomes gadījumā smagās tehnikas vienības, kas bija izvietotas ap to, aizstāt ar kaut ko citu nebija iespējams.

Viens no iespējamiem iemesliem varēja būt Ministru prezidenta vēlme ātrāk izbeigt barikāžu epopeju, kas prasīja no valdības lielus naudas līdzekļus un traucēja normālu uzņēmumu darbu. Jau bez tā Latvijas ekonomika, sabrūkot PSRS, bija nonākusi diezgan kritiskā stāvoklī.

Taču pats fakts, ka valdības vadītājs tieši griežas pie Ministru padomes Ārējās aizsardzības štāba koordinators, liecina par to, kā rokās tad bija vara Rīgā divās barikāžu nedēļās. Tā bija LTF aicinātās tautas rokās, un ar to bija jārēķinās.

Cits iemesls varētu būt nevēlēšanās lieki provocēt Maskavu uz destruktīvu rīcību, jo mēs visi labi zinājām, ka vienīgais iemesls PSRS prezidenta pārvaldes ieviešanai varēja būt masu nekārtības. Taču, kā noskaidrojās vairākas stundas vēlāk, barikāžu neesamība, kā tas bija pie Iekšlietu ministrijas, nebūt neatturēja Maskavai pakļauto OMON vienību no šīs ministrijas ieņemšanas, kur viens no mērķiem tieši arī bija radīt masu nekārtību iespaidu.

Zigfrīdai Teikmanei un Dainim Ģeģeram toreiz un arī tagad pilnīgi piekrītu – aizvest tehniku no objektiem 20. janvārī bija ļoti priekšlaicīgi.

¹⁹⁹ Zālīte, Aivo. Tautai vēl nav pateikušies. *Labrīt*, 1995, 20. janv.

²⁰⁰ *Cerību uguns kuri: veltījums Latvijas lauku ļaudīm*, 21. lpp.

Ministru padomes Aizsardzības štāba priekšnieks Juris Vectirāns atceras, ka trauksme nākusi negaidīti – ar šāvieni, automātu kārtām, kas bija labi dzirdamas Ministru padomes ēkā.

Ar nūjām un stieņiem bruņotie Ministru padomes aizstāvji ieņēma viņiem paredzētās pozīcijas pie logiem un ieejām katrā ēkas telpā. Palīgā no Cēsīm un Siguldas atbrauca bruņotas brīvprātīgo milicijas darbinieku vienības. Ministru padomes štābs sāka gatavoties uzbrukuma atvairīšanai. Kā vēlāk man stāstīja Juris Vectirāns, saskaņā ar štāba izstrādāto plānu viena bruņoto miliču grupa devās uz planetāriju (tagad Pareizticīgo katedrāle), kur ieņēma pozīcijas, cita grupa tika izvietota Vērmanes dārzā, lai negaidīti dotos pretuzbrukumā omoniešiem, kad tie sāks sturmēt Ministru padomi. Kopā ar šo grupu bija arī Ministru padomes priekšsēdētājs Ivars Godmanis.

Situācija tika vērtēta kā ļoti draudīga, Juris Vectirāns pat saņēma rīkojumu pārņemt savā kontrolē Līgatnē padomju gados izvietoto slepeno valdības pazemes bunkuru iespējamai Latvijas valdības pārvietošanai uz turieni. Sākās saspringtas gaidīšanas stundas.

Pēc Iekšlietu ministrijas ieņemšanas OMON vienība nekādiem citiem stratēģiski svarīgiem objektiem naktī no 20. uz 21. janvāri vairs neuzbruka, un, kad rīta pusē omonieši pameta Iekšlietu ministrijas ēku un devās atpakaļ uz savu bāzi Vecmīlgrāvī, sasprindzinājums atslāba, bruņotās milicijas darbinieku vienības atgriezās Ministru padomes ēkā.

Tās aizstāvji varēja mierīgāk uzelpot, jo jutās drošāk. Barikāžu laikā gadījās vēl vairākas viltus trauksmes, taču šādas draudīgas epizodes vairs neatkārtojās.

RĪGAS TELEGRĀFA UN TELEFONA CENTRĀLES DZIRNAVU IELĀ 105 AIZSARDZĪBA

LTF Koordinācijas centra paziņojumā, kas 13. janvārī skanēja Latvijas Radio, bija teikts: “Jūrmalnieki, alūksnieši, limbažnieki, gulbenieši un citi vidzemnieki, Ziemeļu rajona iedzīvotāji! Jūsu pārziņā ir Ministru padome un sakaru mezglis Dzirnavu ielā 105. Koordinators – Vidzemes priekšpilsēta, tālr. 270723.”²⁰¹ Tas bija rezultāts tam, ka 12. janvāra LTF Domes sēdes pārtraukumā notikušajā klusajā sanāksmē “pie melnajām klavierēm” Latvijas Universitātes Lielajā aulā, sakaru mezgla aizsardzība Dzirnavu ielā 105 tika uzticēta Vidzemes puses ļaudīm, nosakot Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētu kā koordinatoru un galveno balstu. Toreizējais pilnais nosaukums objektam bija “Rīgas telegrāfa un telefona centrāle Dzirnavu ielā 105”.

Toreiz tā bija galvenā sakaru saite ar visiem Latvijas rajoniem, arī ar vēl pastāvošo Padomju Savienību un daži sakaru kanāli uz ārpasauli – Rietumeiropu. Ļoti svarīgs objekts no sakaru viedokļa un it īpaši kritiskā vai krīzes brīdī.²⁰²

Kā atceras Jānis Ambainis, toreizējais Sakaru ministrijas PMK-1 (Pārvietojamās mehanizētās kolonnas) darbinieks, viņi kopā ar Jāni Štrelu pēc manifestācijas krastmalā aizgājuši pie Tālsatiksmes centrāles priekšnieka Gunāra Bitmaņa, kurš atbalstījis objekta aizsardzības organizēšanu, jo viņam arī bija skaidrs, ka nepieciešama cilvēku klātbūtne.²⁰³

Objekta apsardzes organizatori paziņoja par saviem nodomiem Augstākās padomes Aizsardzības štābam, un sākās apkārtnes apsekošana – Dzirnavu iela, sakaru

²⁰¹ *Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas pieredze*. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2006. 185. lpp.

²⁰² *Atmiņas par barikāžu dienām*. Rīga: Latvijas telekomunikāciju klubs, 2001. 8. lpp.

²⁰³ Turpat, 9. lpp.

Barikāde pie Starptautiskā sakaru centra Dzirnavu ielā 105. *Andreja Pebo foto.*

mezglā sēta, iekļūšanas ceļi no Pērses ielas caur Sakaru projekta institūta telpām. Sākumā, kā atceras Ambainis, neliels cilvēku pulciņš, kuram pievienojās daži brīvprātīgie, sāka stiept dzelžus, betona gabalus un veidot šķēršļus.

Kļuva skaidrs, ka ar materiāliem, kas ir pieejami turpat uz vietas, nopietnu aizsardzību izbūvēt nevarēs. Talkā tika saukta Sakaru ministrijas PMK-1 smagā tehnika, un ar tās priekšnieka atbalstu vēl pirms tumsas iestāšanās smagās tehnikas vienības nostājās Dzirnavu ielas galos posmā starp Marijas un Krišjāņa Barona ielu. Taču šādi ielas nosprostojumi vēl nebija pietiekami.

Pēc sazināšanās ar Tautas frontes koordinācijas centru nāca papildu spēki: parādījās vairāk cilvēku, jau tumsā pienāca dažādas smagās tehnikas vienības, kuras sāka bloķēt visu kvartālu Dzirnavu, Krišjāņa Barona, Pērses un Marijas ielā. Ļoti daudz smagās lieljaudas tehnikas atbrauca no lauku rajoniem, to novietoja vairākās rindās, kravas kastēs atradās dažāda krava, smiltis, malka.

Sakaru centra Dzirnavu ielā 105 barikādes bija Tautas frontes Vidzemes priekšpilsētas nodaļu apvienības koordinācijas centra pārraudzībā, un galveno smagumu

iznesa Dzintars Rasnačs un Andris Grīnbergs, kas darīja visu, lai sniegtu atbalstu cilvēkiem uz barikādēm Dzirnavu ielā, koordinēja kurināmā un pārtikas piegādi.

Kā atceras Ivars Kalviņš, viens no sakaru centra aizsardzības vadītājiem un galvenajiem organizatoriem, Organiskās sintēzes institūta ļaudis nolēma atbalstīt Dzirnavu ielas barikādi, jo viņu institūts atradās Vidzemes priekšpilsētā. Institūta mehāniskajās darbnīcās barikādes aizstāvjiem izgatavoja aizsargvairogus; Padomju Savienībā katrā iestādē bija jābūt civilās aizsardzības krājumiem, no tiem paņēma lielu daudzumu gāzmasku, rācijas, megafonu, pārvietojamās ugunsdzēsāmās iekārtas.

14. janvāra dienas vidū ierodoties objektā, institūta zinātnieki nebija iepriecināti, jo tur valdīja haoss, kas jebkurā brīdī varēja pārāgt nekontrolējamus stihiskos notikumus.

Ar zinātniekiem raksturīgo tieksmi analizēt un strukturizēt realitāti viņi mēģināja sakārtot objekta aizsardzību, sākās aizstāvju dalīšana grupās, atbildīgo grupu vadītāju nozīmēšana un instruktāža.

Barikāde Krišjāņa Barona un Dzirnavu ielas krustojumā. To veido arī kolhoza “Iecava” smagā tehnika. Aiz tās redzami Starptautiskā sakaru centra aizstāvji, bet tālumā redzama barikāde Dzirnavu un Marijas ielas stūrī. *Andreja Pebo foto.*

Sāka ierasties arvien jaunas aizstāvju grupas no Latvijas Zinātņu akadēmijas Teikas rajona institūtiem un no Salaspils, viņiem šāda kārtība bija uzreiz saprotama, un pakāpeniski tā tika iedibināta visu objekta aizstāvju vidū.

Ātri tika izveidots vadības štābs, kurā bez centrāles vadītāja Gunāra Bitmaņa un Jāņa Ambaiņa vēl darbojās Ivars Kalviņš, Indra Kramzaka, Maija Grepere, Jānis Verners, Jānis Štrenga. Ārpus sakaru mezgla telpām izveidoja jaunu štāba mītni, tas novērsa daudzo cilvēku atrašanos tur. Bitmaņa speciālisti izveidoja divas sakaru līnijas jaunajā štāba mītnē.

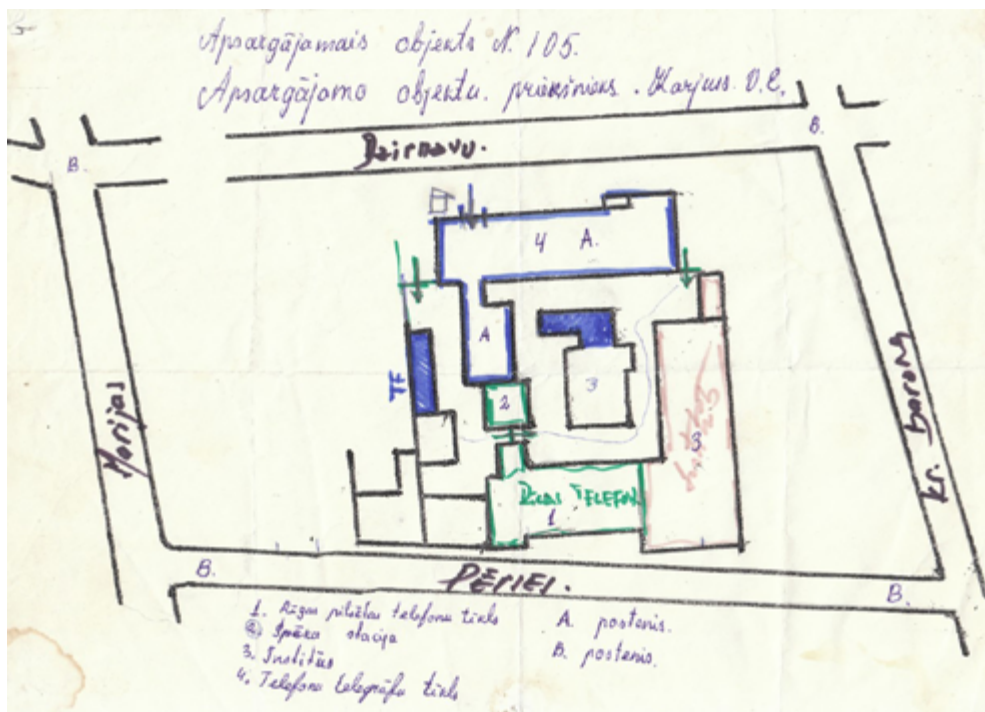
Ar VEF Tautas frontes nodaļas un tās vadītāja Daiņa Dandena atbalstu, kas bija ļoti spēcīga organizācija, izdevās atrast metinātājus un materiālus, lai Berga bazāra remontējamā ēkā iepretim centrālei izdotos ierīkot dzelzs vārtus, kas slēdza ieeju uz Elizabetes ielu un deva zināmu drošību, ka nebūs iespējams tik ātri ieņemt barikādi.

Lielas raizes sagādāja izeja no kinoteātra “Palladium”, jo tā veda uz barikādes teritoriju. Tika panākta vienošanās ar kinoteātra vadību, ka centrāles aizstāvji kontrolēs apmeklētāju plūsmu pēc seansa beigām.

Ivars Kalviņš nosauc vēl vienu vājo punktu – Rīgas pilsētas telefona centrāli, kurai ar Telegrāfa un telefona centrāli bija kopējs pagalms. Šajā pagalmā atradās arī

Barikāde pie ieejas sakaru centrā Dzirnau ielā 105, priekšplānā redzams Īpašo kārtības sargu vienības pārstāvis ar baltu rokas apsēju. *Valda Medņa foto.*

Sakaru mezgla Dzirnavu ielā 105 aizsardzības shēma. 1991. gada janvārī zīmēts oriģināls. Ar burtu B atzīmētas barikādes kvartāla ierobežojošo ielu krustojumos. *Latvijas Kara muzeja krājums, 6-401-DK/P.*

raidstacija, kas nebija LTF draudzīgo spēku rokās, bet netālu, Statistikas institūta pagalmā, atradās Skaitļošanas centrs, kura iznīcināšanā pretinieki nebūtu ieinteresēti.

Redzot neaizsargāto centrāles fasādi un galveno ieeju no Dzirnavu ielas, objekta aizsardzības štābs nolēma izveidot centrālei kapitālu aizsardzības līniju. Šim nolūkam VEF Tautas frontes nodaļa sagādāja dzelzsbetona pamatu blokus, kas bija iepirkti VEF vasarnīcu kooperatīva vajadzībām. Īsā laikā tika uzvelts dzelzsbetona mūris ap centrāles Dzirnavu ielas fasādi. Objekta aizsardzības štābs ar radio un TV starpniecību lūdza sagādāt smilšu maisus, kuri arī dienas laikā tika atvesti.

Atsaucība bija milzīga. Pakāpeniski tika izveidotas daudz maz atbilstošas aizsardzības pozīcijas, segtas ar smilšu maisiem uz jumta un kāpņu laukumiem, iekšējā pagalmā, dzelzsbetona mūri.

Tika sakārtota visa aizsardzības līnija, jo izrādījās, ka caur piegulošām mājām, caur to kāpņu telpām, varēja iekļūt aizsargājamā teritorijā, apejot barikādes. Lai novērstu šādu iespēju, tās tika pārceltas. Laucinieku smago tehniku novietoja pie

potenciālajām evakuācijas izejām, lai tās nosprostotu, bet nepieciešamības gadījumā – ātri atbrīvotu.

Centrāles medpunkts, kuru vadīja Janīna Kasperāne, nodrošināja diennakts dežūras, tika papildus apgādāts ar medikamentiem un pārsienamo materiālu, tajā dežurēja Rīgas Traumatoloģijas un ortopēdijas institūta, Rīgas 5. poliklinikas, slimnīcas “Gaīlezers” ārsti, Rīgas Medicīnas institūta Kvalifikācijas celšanas fakultātes anesteziologi-reanimatologi.

Lai ievāktu informāciju par apkārt notiekošo, tika izveidots izlūkdienests, kas kursēja ārpus barikādes un ar radio sakariem nemitīgi uzturēja saikni ar centrāles aizsardzības štābu. Speciāli izveidota mobila barikādes kārtības sargu vienība, kas atradās štāba rīcībā, varēja minūtes laikā ierasties jebkur teritorijā, lai novērstu provokācijas un pastiprinātu aizsardzību. Centrāles aizsardzības štābs uzturēja sakarus ar Tautas frontes koordinācijas centru, Augstākās padomes Aizsardzības štābu, Ministru padomi, Vidzemes priekšpilsētas LTF nodaļu apvienības apvienoto koordinācijas centru, īpašo brīvprātīgo kārtības sargu štābu. Brīvprātīgie kārtības sargi veica dežūras centrālē jau kopš 13. janvāra vakara. Sadarbība ar valsts institūcijām nebija tā labākā. Centrāles aizstāvjiem bija liels prieks, ka pēc kāda laika uz objektu aizsardzības pastiprināšanai tika atsūtīti 25 ar automātiem bruņoti milicijas darbinieki. Taču jau nākamajā diennakts dežūrā viņu vairs bija tikai pieci.

Ivars Kalviņš atceras kuriozu momentu: kad parādījās milicijas darbinieki objekta apsardzei, barikādes izlūki ziņoja par lielas bruņotu miliču (varbūt OMON?) grupas parādīšanos Rīgas pilsētas telefona centrālēs ēkā. No Ministru padomes apliecināja, ka miliči uz Rīgas telefona centrāli nav sūtīti. Objektā tika izsludināta trauksme, tajā dežurējošie miliči ieņēma pozīcijas, lai varētu kontrolēt izejas no Rīgas telefona centrālēs uz kopējo aizsargājamo Telegrāfa un telefona centrālēs pagalmu.

Ivars Kalviņš un Gunārs Bitmanis izlēma, ka tomēr jānoskaidro situācija, bīstami ir palikt neziņā. Gunārs Bitmanis kā priekšnieks un Ivars Kalviņš kā tehniķis remontstrādnieku spectērpā devās uz Rīgas telefona centrāli. Iegansts – kaut kādi traucējumi telefona sakaros. Abiem bija skaidrs, kas var notikt, ja OMON viņus atmaskos. Taču izejas nebija, spriedzi objektā bezgalīgi turēt nebija iespējams – bija jāiet. Par laimi, izrādījās, ka ir notikusi tikai nolaidība, un kāds no augšas ir nosūtījis Cēsu miličus, kas brīvprātīgi pieteikušies braukt uz Rīgu nevis uz Telegrāfa un telefona tālsakaru, bet uz Rīgas telefona centrāli, kas atradās citā ēkā, sētā. Pateicoties tam, ka pārpratumš tika ātri noskaidrots un pirms tam neviens Cēsu milicijas darbinieks neizgāja ārā pagalmā no Rīgas Telefona centrālēs ēkas, uz kuru tēmēja Tālsakaru centrāli aizstāvošie miliči, asinsizliešana bija novērsta.

Par trauksmaino atmosfēru, kas valdīja telefona centrālē 16. janvāra naktī, stāsta Maija Vilmane no Dzelzavas, kura bija atvedusi veselu autobusu cilvēku:

Naktī plkst. 3.45 atskan trauksmes signāls. Visus grupu vadītājus izsauc uz štābu. Tur mūs informē par iespējamo speciālās armijas daļas uzbrukumu, kura komplektēta no turkmēņu karavīriem. Uzbrukums gaidāms no sētas puses ap plkst. 6. Tā kā mūsu grupā ir vairāk jaunu un spēcīgu vīru, tad mums uztic galveno – sagaidīt uzbrucējus. Dodos pie saviem vīriem. Saku, ka 6 gaidāms turkmēņu karavīru uzbrukums, ka mums jābūt pirmajam šķērslim viņu ceļā. Puiši, kas nesen pārnākuši mājās no dienesta, saskatās. No viņu skatieniem saprotu, ka tas ir briesmīgi. Vīri paši sadala posteņus. Pārstāvis no štāba ir apmierināts ar vīru izvietojumu. Līdz gaidāmajam uzbrukumam nepilnas divas stundas. Visa grupa sastājamies uz kāpnēm pie aizsargājamā objekta, nofotografējamies. Cenšamies pasmaidīt, bet tas nav viegli. Visi esam tikai cilvēki. Redzu, ka daudzi domā par mājām. Es cītīgi mācos turkmēņu valodā pateikt: “Dēliņ! Apstājies! Padomā!” Šo tekstu turkmēņu valodā sagādā viena no centrāles darbiniecēm. Vairs palikusi nepilna stunda. Runas ir pierimušās. Vīri bieži skatās pulkstenī. Arī es domās samīļoju meitu, pabužinu galvu savam dēlam, kurš pašlaik dien Sverdlovskā, un manas domas pārtrauc gaviļu sauciens: “Uzbrukuma nebūs! Virsnieki atteikušies turkmēņus vadīt!” Kā akmens novelas no sirds. Visiem ir liksmē seja.²⁰⁴

Es nezinu, kā bija radusies šī informācija par turkmēņu karavīriem, apstiprinājumu tam neesmu atradis, taču tas netraucē izjust cilvēku noskaņojumu tajā naktī telefona centrālē, stāvot pretī reāliem, neizdomātiem draudiem, kad padomju armijas vai OMON vienību uzbrukums varēja notikt kuru katru brīdi un arī notika citur Rīgā, kur sardzē stāvēja cilvēki no visas Latvijas.

Ivara Kalviņa vēlāk teiktais sakrīt ar manām atmiņām par to, ka valdība vēlējās pēc iespējas ātrāk barikādes likvidēt: “Godmaņa kungs vēl divas reizes apciemoja mūsu barikādi un katru reizi ar vienu jautājumu – kad jūs beidzot tās barikādes nojauksiet?”²⁰⁵ Vēlāk tika panākta vienošanās, ka barikādes tiks likvidētas Dzirnāvu ielas galos un pozīcijas aiz betona mūra, kas bija izbūvētas Tālsakaru telegrāfa un telefona centrāles fasādei priekšā Dzirnāvu iela 105, pārņems Iekšlietu ministrijas spēki. Kā atceras Jānis Ambainis, pēc tam, kad objekta apsardzi pārņēma savā ziņā

²⁰⁴ *Barikādes: Latvijas mīlestības grāmata*, 158.–159. lpp.

²⁰⁵ *Atmiņas par barikāžu dienām*, 21. lpp.

valsts institūcijas, notika visādi kuriozi gadījumi, piemēram, uzbūvētās dzelzsbetona sienas pazušana.²⁰⁶ Neskatoties uz Gunāra Bitmaņa protestiem, aizsargsiena tika nojaukta gaišā dienas laikā, un betona bloki tika aizvesti nezināmā virzienā, un vēlāk tiesībsargājošas institūcijas tā arī neko nenoskaidroja, vairāk nekā piecdesmit betona bloki izgaisa kā nebijuši.²⁰⁷

---

²⁰⁶ *Atmiņas par barikāžu dienām*, 14. lpp.

²⁰⁷ *Turpat*, 21. lpp.

ZAĶUSALAS AIZSARDZĪBA

Latvijas Televīzijas komplekss Zaķusalā bija īpaši svarīgs aizsargājamais stratēģiskais objekts, jo citu televīzijas tipa masu saziņas līdzekļu toreiz nebija – Latvijas Televīzija bija vienīgā, kas varēja vizuāli pārraidīt notikumus, un tas Atmosas gados bija ārkārtīgi svarīgi, lai veidotu sabiedrisko domu un mobilizētu tautu atjaunot Latvijas Republikas neatkarību.

Latvijas Televīzija diezgan ātri nostājās LTF pusē, pārraidot tās kongresus un būtiskas LTF Domes sēdes. Televīzija daudzreiz bija pirmā, kas uzdrošinājās runāt par jautājumiem, ko līdz tam padomju cenzūra cenzēja. Visa Latvija katru nedēļu gaidīja LTV raidījuma “Labvakar” izlaidumu, jo tas arvien bija pussolis neatkarības un brīvības virzienā. Televīzijas žurnālisti “labvakarieši” Edvīns Inkēns, Ojārs Rubenis un Jānis Šipkēvics neapšaubāmi ietekmēja sabiedrisko domu Latvijā. Un tāds bija ne tikai “Labvakar”, bet arī citi LTV raidījumi, kuriem bija milzīgs iespaids uz notikumu attīstību Latvijā.

TV “Panorāmu” ar ikvienai progresīvai iniciatīvai tik atsaucīgo žurnālisti Veltu Puriņu cilvēki skatījās ikdienā, un tas bija milzīgs areāls, kurā Atmosas idejas sasniedza un iesaistīja simtiem tūkstošus skatītāju.

Mūsdienās tik ierastās TV kanālu daudzskaitlības un daudzveidības, iespējas tos uztvert no mākslīgajiem Zemes pavadoņiem vai internetā toreiz vienkārši nebija.

TV raidīšanas sistēma bija ļoti vienkārša: Latvijas TV studija telecentrā Zaķusalā, TV tornis turpat blakus Zaķusalā, televizori, palielas kastes, katrā mājā. Lai nodrošinātu ar LTV signālu tālākos Latvijas nostūrus, bija mazāki torņi novados, tādi kā starpnieki starp lielo Zaķusalas torni un televizoriem. Tam, kurš kontrolēja šo toreiz vienīgo televīzijas sistēmu Latvijā, piederēja izšķirošā vara pār cilvēku prātiem un iespēja motivēt viņus vienai vai citai rīcībai. Alternatīvu tai toreiz vienkārši nebija. To LTF ļoti labi apzinājās, un TV kompleksa aizsardzība Zaķusalā kopš paša sākuma bija viena no prioritātēm.

12. janvāra LTF Domes sēdē tika panākta vienošanās sūtīt uz turieni ļoti lielu cilvēku skaitu, kas atspoguļojas 13. janvārī Latvijas Radio tiešraidē nolasītajā LTF paziņojumā:

Latgales un Zemgales ļaudis, Rīgas rajona un Zemgales priekšpilsētas iedzīvotāji! Jūsu pienākums – atrasties Zaķusalā, TV kompleksa apsardzē. Agrākā radioinformācijā sardzes grafikā nosauktie rajoni ir tikai kodols. Preiļu, Krāslavas, Jēkabpils, Aizkraukles, Daugavpils, Balvu, Ludzas vīriem un sievietēm tur jāatrodas pastāvīgi. Koordināciju veic Latgales priekšpilsēta, tālr. 223126.²⁰⁸

Realitātē koordināciju Zaķusalas televīzijas centra aizsardzībā veica Rīgas rajona LTF koordinācijas centrs, kas sāka savu darbību jau 13. janvāra vakarā.

LTF bija uzvarējusi vēlēšanās, un Rīgas rajona tautas deputātu padome bija LTF rokās, to vadīja Jānis Ruško, LTF valdes loceklis. Koordinācijas centru apņēmas vadīt Ilgonis Šteinbergs, Rīgas rajona tautas deputātu padomes priekšsēdētāja vietnieks.²⁰⁹ Zaķusalas objektu aizsardzības vadību veica vienlaikus LTF koordinācijas centrs un Īpašo brīvprātīgo kārtības sargu (ĪBV) vienību štābs.

Jau 13. janvārī ar ĪBV štāba pilnvaru vadīt Zaķusalas aizsardzību tika atsūtīts Roberts Millers, kurš bija Rīgas rajona ĪBV priekšnieks un strādāja Rīgas rajona izpildu komitejā par rajona kārtības sargu štāba vadītāju.

Šeit jāpaskaidro, ka ap to laiku Latvijā bija vairākas kārtības sargu organizācijas: LTF kārtības sargi, LNNK kārtības sargi, vēl darbojās arī padomju laikos izveidotās sabiedriskās kārtības sargāšanas vienības, kuru dibināšanas mērķis bija sniegt atbalstu padomju milicijai.

Lai apvienotu visus kārtības sargus, 1990. gada aprīlī tika nodibinātas LTF īpašās kārtības sargu vienības ar savu štābu, taču turpināja darboties arī pārējās kārtības sargu organizācijas.

Bez kārtības uzturēšanas, OMON vienību, kompartijas un citu neatkarības pretinieku novēršanas ĪBV bija arī pretspars daļai Rīgas milicijas, kas tiecās nepakļauties jaunajai tautas varai.

LTF valde uz Zaķusalu nosūtīja tās locekli Ainaru Baški, kurš bija LTF koordinācijas centra pilnvarotais vadītājs televīzijas kompleksa aizsardzības organizēšanā. Patiesības labad ir jāatzīmē, ka arī Roberts Millers bija LTF aktīvistis, LTF domnieks,

²⁰⁸ *Nevardarbigā pretošanās: Latvijas pieredze*, 185. lpp.

²⁰⁹ *Barikādes barikāžu aizstāvju acīm*, 62.–63. lpp.

viņi abi piedalījās 12. janvāra LTF Domes sēdē, pieņemot lēmumu par stratēģiski svarīgu objektu aizsardzību. Vienlaikus jāatzīst, ka šāda divvaldība nevarēja neradīt sarežģījumus. Taču jau kopš paša sākuma abiem vadītājiem izdevās izveidot savdabīgu sistēmu, kura darbojas samērā efektīvi, kā to atcerējās Ainars Bašķis:

1. ĪBV štābs atbild par kārtību un nodrošina lēmumu fizisko izpildi. ĪBV štābam ir pašam sava novērotāju un sakaru sistēma, kas saistīta ar Rīgā funkcionējošo ĪBV sistēmu. Štābu vada Roberts Millers, vietnieki Gunārs Kurcenbaums un Aivars Stārasts. Visi saprot, ka jānodrošina bezierunu paklausība ar jebkuriem pieejamiem līdzekļiem. Izklausās skarbi, bet citādi – nevar.

2. LTF koordinācijas centrs. Varis Krūmiņš nodeva vadību man, pats uzņemdams tieši TV ēkas koordinatora darbu. Darbojās arī Māris Ivkins (sakaru līdzekļi), Jānis Liniņš un citi. LTF koordinācijas centrs izveidoja pats savu novērošanas un sakaru tīklu, ziņotāji tika izvietoti arī tiltu ārpusē, LTV augstceltnes 20. stāvā un TV tornī. Galvenais pienākums bija sakari un informācija no “ārpasaules”, plus visas Zaķusalas apgādes koordinācija. ĪBV posteņu dežurantiem bija aizliegts dot norādījumus tieši LTF koordinācijas štāba noteiktiem barikāžu dalībnieku posteņiem, lai izslēgtu haosu, – mūsu visu galvenais uzdevums bija maksimāli precīza informācija. Jāievēro, ka vispārējais baumu, histērijas, dezinformācijas un emociju līmenis bija ļoti augsts.

3. ĪBV štāba priekšnieks pakļāvās LTF koordinācijas centram Zaķusalā, cik tas nebija pretrunā ar viņa ĪBV priekšniecību. Piemēram, naktī no 22. uz 23. janvāri pēc abu informācijas sistēmu rezultātu salīdzināšanas pa tiešo rācīju sazinājos ar Robi (Robertu Milleru) un lūdzu aizvērt tiltus. Fantastiski – 45 sekundēs tas tika izdarīts, traktoru priekšā tika uzliktas tērauda plāksnes, kas sargāja riteņus. Pēc 2 minūtēm Robis man ziņo: “No bruņumašīnām tiltu galos izlec krievu militāristi vai omonieši, spārda barikādes, rupji lamājās, bet – baidās gan!”²¹⁰

Ierodoties 13. janvārī ap plkst. 10.00 Zaķusalā, ĪBV vīrus Robertu Milleru, Gunāru Kurcenbaumu, V. Gobiņu sākotnēji pārņēma neomulīgas sajūtas. Viņi ieraudzīja milzīgas tukšas platības, kurās svilpoja Daugavas vējš, skaidrības, kā to aizsargāt nebija. Taču 12. janvāra LTF Domes lēmumi darbojās, lauksaimniecības un satiksmes ministru rīkojumi nebija izgaisuši. Roberts Millers atceras:

²¹⁰ Bašķis, Ainars. Mēs bijām tikai cilvēki. *Ir*, 2011, 13. janv. Pieejams: <http://www.ir.lv/2011/1/13/mes-bijam-tikai-cilveki>

Lieljaudas tehnikas “slūžas” sargā nobrauktuvi no Salu tilta uz Zaķusalu. *Vitālija Rutka foto.*

Un tad ap pulksten četriem sāka plūst ļaužu masas, arī pa kādai automašīnai. Tā kā jau bijām salu papētījuši, sākām cilvēku izvietošānu. Ap sešiem septiņiem sāka ierasties smagā tehnika: lieli traktori ar un bez piekabēm, smagās automašīnas, baļķu vedēji. Smagais transports ieradās tādā daudzumā, ka radās problēmas ar tā izvietošānu. Smagais transports nāca klāt visu nakti. Ap četriem pieciem smagais transports bija principā izvietots.

Katrā Salu tilta pusē tika izveidotas divas “slūžas”, tādā veidā nobloķējot tiltu no katras puses dubultīgi, bez tam pa vidu vēl izvietojot pietiekami daudz transporta, lai vajadzības gadījumā vēl vairākās vietās tiltu noslēgtu. Abās nobrauktuvēs no tilta uz salu vienā rindā arī tika izkārtota smagā tehnika, tāpat tika bloķēti abi salas krasti.

Daļa ļaužu dežurēja salas daudzajos posteņos, pārējie teritorijā pie uguns kuriem. No daudzām mežrūpniecību saimniecībām bija savesti baļķi, šoferiem bija līdzīgi motorzāģi. Un viss tika likts lietā. Ap pusnakti jau visa Zaķusala bija vienos uguns-kuros.²¹¹

²¹¹ *Barikādes: Latvijas mīlestības grāmata*, 256. lpp.

Ainars Bašķis jau manifestācijas laikā devās uz Latgales priekšpilsētas pašvaldību Lāčplēša ielā, lai koordinētu Zaķusalas aizsardzību, kā tas bija paredzēts LTF plānā. Pašvaldības namā nekas nenotika, un viņš pieņēma lēmumu doties uz Zaķusalu. Ierašanās brīdis Ainaram Bašķim ļoti labi saglabājies atmiņā:

Redzu, ka pa tilta nobrauktuvēm apstājušies daži ceļamkrāni, smagās automašīnas, autobusi. Cilvēki sāk pulcēties. Kāds vīrs izlec no autobusa un prasa “Sinok, kuda staviķ tehniku?”²¹² Godīgi saku, ka nezinu.

Ieeju TV lielās mājas foajē, prasu dežurmilicei, kas te notiek. Viņa saka – caurlaižu birojā sēžot vīrs, kas te visu komandē. Iepazīstamies. Varis Krūmiņš. Kinorežisors.

Labi, sēžos blakus, zvanu uz LTF mītni koordinatorei Drosmai Blagoveščenskai – esmu šeit, viss notiek! Sāk pulcēties cilvēki. Naktī sāk ierasties latviešu zemnieki ar traktoriem un citu smago tehniku. Drausmīgs jucekļis. Troksnis. Smags dīzeļdegvielas un atgāzes dūmu smārds. Pārpratumi un smieklī. No meža vedējiem vīri velk ārā baļķus un riko ugunsurus.

No rīta tilts ir aizkrāmēts tā, ka pabraukt vairs nav kur.²¹³

Kā man pastāstīja ĪBV Mārupes kārtības sargs, vēlākais LR Nacionālo bruņoto spēku komandieris Raimonds Graube, kad pēc kārtības nodrošināšanas 13. janvāra manifestācijas laikā Daugavmalā mārupiešu īpašā brīvprātīgo vienība Jura Ūpzara vadībā tika novirzīta uz Zaķusalu un, iestājoties krēsli, tur ieradās, cilvēku vēl nebija daudz, tehnika tikai sāka pienākt.

Nebija skaidrs, ar ko sākt. Ne daudz paminstinājušies, sameklējuši Zaķusalas ĪBV štāba vadītāju Robertu

Barikādes ap Latvijas Televīzijas studiju Zaķusalā. Jāzepa Danovska foto

²¹² “Dēliņ, kur likt tehniku?” (No krievu val.)

²¹³ Bašķis, Ainars. Mēs bijām tikai cilvēki. *Ir*, 2011, 13. janv. Pieejams: <http://www.ir.lv/2011/1/13/mes-bijam-tikai-cilveki>

Barikāžu dalībnieki Zaķusalā pie televīzijas studijas. Kreisajā malā redzama “dzeltenā māja” – Zaķusalas īpašo brīvprātīgo vienību štāba mītne. *Andra Budriņģa foto.*

Zaķusalas īpašo brīvprātīgo kārtības sargu vienība Roberta Millera vadībā (pirmajā rindā ar bārdu). *Augusta Gulbja foto.*

Latvijas TV studijas vestibils – Zaķusalas aizstāvju atpūtas vieta. *Viļa Ivanovska foto.*

Milleru un novirzīti sargāt galveno ieeju TV centrā, kontrolēt iekļūšanu Zaķusalā no Salu tilta.

Raimonds Graube stāstīja, ka pirmās piecas dienas viņš pavadījis Zaķusalā, to neatstājot, viņa un pārējo kārtības sargu pienākumus agrofirmā “Mārupe” veikuši darbabiedri, jo ražošanas procesi uzņēmumā nedrīkstēja apstāties.

14. janvārī tapa Zaķusalas aizsardzības plāns. Tajā iekļāva jau iepriekšējā dienā izveidoto TV studijas, Salu tilta nobrauktuvju, salas krastmalas aizsprostu un barikāžu pilnveidošanu.

Plāns arī paredzēja brīvajos laukumos izvietot trijkājus, lai nepieļautu helikopteru nosēšanos Zaķusalā, pāri Daugavai naktī nostiepa tērauda trosi, lai slepus ar laivām nepieklūtu pretinieks ar laivām un kuteriem. Plānā bija paredzēts TV studijas ēku apvilkt ar zvejas tīkliem, svarīga bija arī apkārtnes novērošana, tajā skaitā – no TV torņa un TV studijas 20. stāva, nepārtraukta patrulēšana pie TV studijas, TV torņa, Salu tilta un gar Zaķusalas krastmalu.

Plānā bija noteikta arī regulāra sargposteņu maiņa, nepārtraukta sakaru uzturēšana ar LTF koordinācijas centru, Īpašo brīvprātīgo vienību štābu, ka arī starp

Dežurējošie mediķi uz ievainoto evakuācijas kuģīša Zaķusalas krastmalā. *Laura Filica foto.*

sargposteņiem un Zaķusalas aizsardzības štābu, starp objekta aizsardzības štābu un koordinācijas štābu, kurus pārstāvēja ĪBV un LTF.

LTF koordinācijas štābs nodrošināja barikāžu aizstāvju apgādi ar pārtiku, degvielu, sakaru līdzekļiem, autotransportu, organizēja TV ēkā medpunktu, lai nodrošinātu barikāžu aizstāvjiem medicīnisko palīdzību.²¹⁴ Par to, kā Siguldas mediķi nokļuva šajā objektā, stāsta Andrejs Ebels:

Arī Siguldas slimnīcā tika organizētas mediķu grupas, lai sniegtu palīdzību cietušajiem, ja tādi rastos kritiskajos punktos. Vienā tādā vienībā bija mūsu siguldiešu ķirurgs Aivars Nātra, anesteziologs Aivars Gailītis ar anestēzijas māsām Rasmu Liepiņu un Birutu Beķeri un operāciju māsu Annu Ebeli. Reģistrācija notika un norādes, uz kuru objektu jādodas, tika dotas Doma baznīcā Rīgā. Abas reizes minētā vienība dežurēja uz kuģīša Daugavā pie televīzijas torņa. Es toreiz biju atbildīgs par avārijas elektrostaciju, kuru aprūpēju pēdējos 24 savus darba gadus, tā kā jaunībā biju *apvārtījies* radiotehnikā un elektrotehnikā vecajā VEFā.²¹⁵

²¹⁴ *Latvija, kur tavi dēli...*, 147.–148. lpp.

²¹⁵ Andreja Ebela elektroniskā vēstule Romualdam Ražukam 2020. gada 20. novembrī.

Abiem Zaķusalas aizsardzības štābiem bija vienota nostāja: turpināt LTF nevardarbīgās pretošanās taktiku, tautas cīņu par neatkarību bez ieročiem. Roberts Millers rūpīgi sekoja, lai Zaķusalā netiktu ievesti ieroči, jo baidījās no provokācijām. To, ka nācās uzmanīties no provokācijām, apstiprina arī Raimonds Graube:

Neizslēdzām iespēju, ka arī īpašo brīvprātīgo kārtības sargu vienību rindās var būt kāds iesūtīts provokators vai nu kādam dedzīgākam mūsu pašu barikāžu aizstāvim neiztur nervi. Kā uzzināju no Roberta Millera, viens bija paņēmis līdzī medību ieroči, bet viņu ātri vien atklāja.

Nopietni domājot par TV studijas aizsardzību, Roberts Millers vērsās pie ļaudīm studijas priekšā, teikdams, ka tagad katram nopietni jāpārdomā sava attieksme par šo lietu, kas var beigties ļoti traģiski.

“Visi bērni un pusaudži jāsūta mājās, sievietes varētu rūpēties par ēdināšanu, par uguns kuriem, bet vīriem, kuri pilnībā ir izpratuši stāvokļa nopietnību un gatavi vajadzības gadījumā ziedot arī savu dzīvību, lūdzu nostāties televīzijas studijas priekšā vienā rindā – lai varētu redzēt, ar ko varam rēķināties nopietna uzbrukuma gadījumā,” viņš teica.²¹⁶

Roberts Millers un Gunārs Kurcenbaums šo ļoti nopietno un atbildīgo lietu jau bija apsprieduši savā starpā un nekādas īpašas cerības neloloja. Taču rinda ļoti ātri stiepās garumā gar visu studijas ēkas priekšu, tad tā dubultojās, tad parādījās trešā rinda, tad ceturtā.

“Bijām vairāk nekā ļoti pārsteigti, un sirdī ielija lepnums par šiem vīriem, par savu tautu. Ar plikām rokām pret apbruņotiem, labi apmācītiem omoniešiem un “specnaziem”, pret dižo padomiju par savu zemi, savu Latviju!

Jāatzīmē, ka šai ierindā bija arī sievietes, un viņas neparko nebija pierunājamas atstāt šo ierindu. Lai piedod man tie vīri un sievas, ka sākumā šaubījos,²¹⁷ tā Roberts Millers.

No paju sabiedrības “Auda” ieradās trīs zvejas kuģīši. No tiem divi tika novietoti krasta tuvumā abpus TV studijās ēkai, bet trešais pie Salu tilta TV torņa pusē. Tie bija paredzēti, lai nostieptu troses, kas kalpoja tam, lai naktī pie salas slepus nevarētu piekļūt pretinieks ar laivām vai kuteriem.

²¹⁶ *Barikādes: Latvijas mīlestības grāmata*, 260.–261. lpp.

²¹⁷ Turpat, 261. lpp.

Cilvēku ķēdes apkārt Latvijas TV studijai Zaķusalā. *Ilmāra Gradovska foto.*

Zvejnieku kolhoza "Auda" kuģīši pie Zaķusalas krastmalas gatavībā nostiept trosi Daugavā gar salas krastu, lai uzbrucēju laivas nevarētu tai pietuvoties. *Gunāra Bindes foto.*

Zaķusalas otrā pusē bija cits svarīgs objekts – TV tornis. Tā aizsardzību divas barikāžu nedēļas vadīja tautfrontieši Aivars Ērglis un Pēteris Zviedris. Lai TV torni bloķētu, ap to bija izvietota smagā tehnika un automašīnas. Atbraukušie cilvēki norīkoti barikādes apsardzē, pašā torni dežurēja novērotāji, kuru pienākums bija brīdināt Zaķusalas aizstāvjus par pretinieka parādīšanos.²¹⁸ Saglabājusies televīzijas torņa aizsardzības instrukcija ar abu šā objekta vadītāju parakstiem.²¹⁹

Saskaņā ar LTF plānu televīzijas torni pārsvarā aizsargāja un arī barikādes ap to veidoja Zemgales puses ļaudis. Imants Sūna, LTF Iecavas nodaļas priekšsēdētājs 1990.–1993. gadā, kurš barikāžu laikā atradās pie TV torņa, atceras:

Kā savu laiku Zaķusalā pavadīja barikāžu dalībnieki? Varu teikt tā, ka barikāžu dalībnieki nesēdēja diennakti pie uguns kuriem – torņa aizstāvji gāja pastaigāties pa Zaķusalu, pavadīja laiku arī sarunās.

Redzēju un pat uzmundrināju Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas studentus, kuri, tādi vairāk nobijušies un sarāvušies, sēdēja pie uguns kuriem vecāku vīru pavadībā, laikam pasniedzēju.

Varbūt vēl kāds atceras to bārdaino kungu brillēs, LTF biedru, zaļā lielā mētelī un kirzas puszābākiem kājās? Viņš teica, ka mēs taisām Latvijas vēsturi un vēlāk saviem bērniem varēs rādīt – te tavs tēvs sēdēja pie barikāžu uguns kura...²²⁰

Zaķusalā izvietotā TV studijas ēka un TV tornis kopā ar Salu tiltu veidoja vienu aizsardzības sistēmu. Lai nepieļautu pretinieka ienākšanu Zaķusalas objektos un arī Rīgas centrālajā daļā no Pārdaugavas puses, tilts bija pieblīvēts ar smago tehniku, un pa nakti, tā kā stāvoklis bija trauksmains, transporta satiksmi pa Salu tiltu pilnībā bloķēja. 1991. gada 16. janvārī laikrakstā “Rīgas Balss” publicēti LTF aktīvista Raimonda Garenčika vērojumi 14. janvārī:

Tuvojoties Salu tiltam, redz cilvēku grupas, kas dodas telecentra virzienā. Pats telecentrs, prožektoru apspīdēts, redzams no krietna attālumā. Jau uz tilta sākas stāvošo vieglo automašīnu kolonna, tālāk smagsvara tehnika. Mašīnas katrā virzienā aizņēmušās abas sánjoslas, atstājot caurbraukšanai no trim tikai vidējo. Tālāk dodos kājām. Jau uz tilta deg uguns kuri. Ik uz soļa lieljaudas traktori, smagās automašīnas

²¹⁸ *Latvija, kur tavi dēli...*, 149. lpp.

²¹⁹ *Nevar darbigā pretošanās: Latvijas pieredze*, 189. lpp. (oriģināls, ilustrācija tekstā)

²²⁰ Krutikovs, Maksims. *Kaut postalās bet brīvi: Atmosferas laiks Iecavā (1988–1991)*, 279. lpp.

Bērnu slimnīcas ārstes Ārija Marksa un Veneranda Duļbinska uz Salu tilta pie Zaķusalas atvedušas plovu pusdienām TV studijā ierīkotajā medpunktā dežurējošiem mediķiem. Ēdienu Zaķusalā dežurējošiem gatavoja no darbinieku sagādātiem produktiem Bērnu slimnīcas Gastroenteroloģijas nodaļas diētas māsa Helēna Nicmane. *Ulda Brieža foto.*

Dežurējošā Zaķusalas medpunkta brigāde. *Laura Filica foto.*

piekrautas ar smiltīm, šķembām, betona blokiem, ķieģeļiem, metāla armatūru, baļķiem. Ļoti daudzas mašīnas atstātas ar ieslēgtiem dzinējiem. Bet tehnika nāk un nāk, tā ielenc arī no visam pusēm (arī no ūdens puses) telecentru. Naksnīgais gaiss trīc no vareno motoru rēkoņas.²²¹

Atmiņā palikusi epizode, kad, apbraukājot barikāžu objektus Rīgā, mēģināju ar LTF mītnes žigulīti iebraukt Zaķusalā. Pie nobrauktuves tiku apturēts, priekšā – ražens vīrs armijas tipa jakā. Ielaist nevarot, jo Zaķusalas štābs nav viņu brīdinājis. Nelīdz mana LTF biedra apliecība ar fotogrāfiju, uzrādītie benzīna taloni ar LTF zīmogu. Izrunājamijs. Vīrs esot no Bauskas puses, karojis Afganistāna, bijis desantnieks.

Beidzot viņš man dod pēdējo iespēju: ja es tiešām esmu LTF priekšsēdētājs Ražuks, tad man ir jāprot runāt lietuviešu valodā, jo viņš to protot. Izrādās baušķeniekam, kā nereti Leišmalē bija, arī lietuviešu saknes. Apmainījāmijs ar dažiem teikumiem lietuviski, un šis pēdējais arguments nosvēra svaru kausu man par labu – saņēmu atļauju iebraukt Zaķusalā.

Dienām ritot, barikāžu izbūve Zaķusalā tika pilnveidota un attīstīta. Roberts Millers atceras:

18. janvārī Zaķusalā ieradās bijušais padomju armijas pulkvedis Voldemārs Jaronis kopā ar vairākiem vīriem. Spriedām par nopietnu aizsargbūvju izveidošanu no dzelzsbetona blokiem. Šie vaļņi tiktu izveidoti ap TV studijas ēku, tāpat arī starp TV torni un Salu tiltu. Daži bloki bija nepieciešami uz nobrauktuvēm no Salu tilta. Un dažas stundas vēlāk no dzelzsbetona rūpnīcām uz Zaķusalu sāka plūst automašīnas ar blokiem. Ieradās arī autokrāni, un nu jau īstas barikādes auga augumā.²²²

Pie televīzijas studijas ēkas celtnieki uzbūvēja dzelzsbetona bloku sienas tādā augstumā, lai aizsegtu pirmā stāvā logus no tiešas apšaudes. Pretī ieejas durvīm no blokiem izveidoja likumotu labirintu, lai varētu pretoties uzbrucējiem arī bez šaujāmieročiem.²²³

LTF koordinācijas štābs televīzijas kompleksa ēkā 1. stāvā izveidoja medpuntu pirmās medicīniskās palīdzības sniegšanai. Medpunktā dežurēja dažādu Rīgas un Rīgas rajona slimnīcu un poliklīniku mediķi, pašu spēkiem nodrošinoties ar

²²¹ Garenčiks, Raimonds. Nakts reportāža. *Rīgas Balss*, 1991, Nr. 3, 16. janv.

²²² *Barikādes: Latvijas mīlestības grāmata*, 258. lpp.

²²³ *Latvija, kur tavi dēli...*, 150. lpp.

Dzelonģdrāšu un betona bloku aizsargsienas pie TV torņa Zaķusalā. *Ilmāra Gradovska foto.*

Latvijas TV studijas ēka Zaķusalā apsegta ar betona plāksnēm. *Ilmāra Gradovska foto.*

Ieeja Latvijas TV studijā aizsargāta ar betona blokiem. *Ilmāra Gradovska foto.*

zālēm un pārsienamajiem materiāliem, darbvietās palikušie rūpējās par kolēģu pabarošanu.

Pārtiku barikāžu aizstāvju ēdināšanai piegādāja kolhozi, pārtikas rūpniecības uzņēmumi, ēdnīcas, kafejnīcas, arī privātpersonas veda produktus. Barikāžu aizstāvji tautas pašizliedzības un vienotības atmosfērā dalījās ar atvesto pārtiku ar saviem biedriem, agrāk nekad nesatiktiem cilvēkiem. Kolhozi un uzņēmumi nepameta savus cilvēkus, bet veica arī apgādi ar pārtiku, pieveda malku. Zaķusalā visu barikāžu laiku atradās un mainījās ļoti daudz agrofirmas “Mārupe” ļaužu, un šis uzņēmums nodrošināja viņu ēdināšanu visu barikāžu laiku. Tā arodkomitejas priekšsēdētājam Ritai Kalnupai bija uzticēts organizēt barikāžu aizstāvju ēdināšanu. Sākumā tika ēdināti arī Doma laukumā esošie cilvēki. Rita Kalnupa stāsta:

Vēlāk mūsu aprūpējamā teritorija kļuva tikai Zaķusala, kur paēda ne vien Mārupes cilvēki, bet arī liela daļa no tur esošiem barikāžu aizstāvjiem.²²⁴

²²⁴ *Cerību uguns kuri: veltījums Latvijas lauku ļaudīm*, 111. lpp.

Iebraucošās mašīnas stingri pārbaudīja, vai salā netiek ievesti alkoholiskie dzērieni. Alkohola tirgoņus ar ĪBV štāba priekšnieka Roberta Millera rīkojumu nekavējoties izraidīja no sargājamajiem objektiem. Uz jautājumu par alkohola lietošanu Zaķusalā barikāžu aizstāvis, toreizējais LTF Iecavas nodaļas priekšsēdētājs Imants Sūna atbildēja:

Daudziem šodien patīk apgalvot, ka 1991. gada janvāra barikāžu dienās visi dalībnieki esot daudz lietojuši alkoholu. Tā gan nebija! Protams, ka kādam no vīriem bija līdzīgs blašķe, ar ko sasildīties aukstajā laikā. Zaķusalā viss ritēja kā ikdienā. Bija jau kopējā noruna – nekāda alkohola!²²⁵

Barikāžu epopeja Zaķusalā turpinājās līdz pat 25. janvārim, kad Latvijas Republikas Ministru padomes priekšsēdētājs Ivars Godmanis sasauca kārtējo barikādēm veltīto apspriedi.

Atceros, ka pēc ziņojumiem par stāvokli dažādos tautas apsargātos stratēģiski svarīgos objektos Godmanis pastāstīja par kopīgo stāvokli Latvijā, kuru valdība kontrolējot, un pēkšņi teica: “Tautai no barikādēm ir jādodas mājās, arī smagā tehnika jānovāc!”

Kā atceras Ainars Bašķis, pēc 25. janvāra LTF koordinācijas štābs Zaķusalā izbeidza darbību,²²⁶ pakāpeniski atplūda cilvēku un tehnikas paisums. Kā atceras Aivars Zosulis, bijušais Lauksaimniecības ministrijas tehnikas koordinācijas centra vadītājs 1991. gada janvārī, pēdējā tehnikas vienība tika noņemta no TV studijas 29. janvārī.²²⁷

Barikāžu vietās palika īpašās brīvprātīgo vienības, kurām bija uzticēts nodrošināt objektu aizsardzību. Taču ar kārtības sargu piesaisti objektiem radās lielas problēmas, jo pēc Ministru padomes lēmuma par barikāžu sargāšanas izbeigšanu uzņēmumu vadītāji vairs nebija ar mieru atbrīvot no darba pienākumiem strādājošos, visiem, arī kārtības sargiem, bija jāatgriežas darbā.

Zaķusalā tika krasi samazināts sargposteņu skaits, nācās iztikt ar nedaudziem cilvēkiem. Īpašās brīvprātīgo vienības sūtīja kārtības sargus no daudziem Latvijas rajoniem un Rīgas uzņēmumiem. Šādā sašaurinātā apjomā īpašās brīvprātīgo vienības

²²⁵ Krutikovs, Maksims. *Kaut postalās, bet brīvi: Atmosferas laiks Iecavā (1988–1991)*, 279. lpp.

²²⁶ Bašķis, Ainars. Mēs bijām tikai cilvēki. Ir, 2011, 13. janv. Pieejams: <http://www.ir.lv/2011/1/13/mes-bijam-tikai-cilveki>

²²⁷ *Cerību uguns kuri: veltījums Latvijas lauku ļaudīm*, 45. lpp.

turpināja Zaķusalas apsardzi līdz 1991. gada 18. augustam, kad astoņos vakarā ar Ministru padomes Sabiedrības drošības departamenta rīkojumu Zaķusalas objektu sargāšana tika izbeigta. To labi atceras Gunārs Kurcenbaums, kurš Zaķusalā palika līdz pēdējai dienai.²²⁸

Traģikomiska laika izvēle, ja atceramies, ka 19. augustā četros no rīta Maskavā sākās valsts apvērsums, augusta pučs, un varu pārņēma Valsts ārkārtēja stāvokļa komiteja, kas izsludināja ārkārtas stāvokli PSRS. Tajā pašā dienā plkst. 19.30 Latvijas TV pārtrauca raidīt, jo televīzijas centru ieņēma omonieši un desantnieki.²²⁹

Par savdabīgu epilogu barikāžu epopejai Zaķusalā kļuva mākslinieka, barikāžu aizstāvja Igora Dobičina radošās idejas īstenošana. Mākslinieks Zaķusalas barikāžu piemiņu iemūžināja 1991. gada rudenī, izveidojot pieminēto "Acis", kas raugās uz Salu tiltu un latviešu likteņupi Daugavu, simbolizēdams barikāžu aizstāvju acis, kas sargāja atgūto neatkarību.

---

²²⁸ *Barikādes: Latvijas mīlestības grāmata*, 268. lpp.

²²⁹ *Latvija 1985.–1996. gadā: notikumu hronika*, 57. lpp.

ULBROKAS RADIOSTACIJAS AIZSARDZĪBA

Ar Ulbrokas radiostacijas sargāšanas iniciatīvu Latvijas Tautas frontes koordinācijas centrā griezās Jānis Ambainis, viens no Rīgas telegrāfa un telefona centrāles Dzirnau ielā 105 aizsardzības organizatoriem. LTF 12. janvāra Domes sēdē, sadalot sargāšanai stratēģiski svarīgos valsts objektus, par Ulbrokas radiostacijas aizsardzību vēl nerunāja. Rīgas radiostacija atradās Ulbrokā, kur bija 125 metrus augsts radiotornis raidīšanai vidējo viļņu diapazonā, kuru izmantoja Latvijas Radio programmu pārraidei.

Pēc barikādes organizēšanas Dzirnau ielā 105 Jānim Ambainim un citiem profesionāliem sakaru speciālistiem raizes radīja Ulbrokas radiostacija, jo tai bija liela nozīme informācijas sniegšanā, pareizā situācijas atspoguļošanā un tautas spēku mobilizācijā. Tādēļ par to sakarnieki vairākkārt atgādināja Tautas frontes koordinācijas centram un izskaidroja nepieciešamību tur veidot aizsardzību. Atļauja tika saņemta, un daļa no smagā transporta tika sūtīta uz Ulbroku, jo Dzirnau ielā 105 tās bija jau pietiekami.²³⁰

Kā atceras Jānis Valters, tiklīdz viņš atgriezies mājās Augstkalnes pagastā no Vislatvijas manifestācijas Rīgā, atskanējis telefona zvans. Kolhoza priekšsēdētājs K. Vilsons aicinājis viņu un citus šoferus pēc pašu vēlēšanās ar smagajām kravas mašīnām un ar traktoru K-700 braukt uz Rīgu. No mājām izbraukuši ap plkst. 23.00. Pa ceļam mašīnās iekrāva dzelzsbetona blokus, jo tika dots rīkojums piekraut kravas kastes ar dažādiem materiāliem aizsprostiem (malka, metāla stieņi, bloki u. c.). Pēc tam mašīnas nosūtīja uz Ulbroku sargāt radiotorni, jo klīda ziņas, ka pa Madonas šoseju tuvojas kara transportieri. Jānis Valters stāsta:

---

²³⁰ *Atmiņas par barikāžu dienām*, 10. lpp.

Smagā lieljaudas tehnika barikādēs pie Ulbrokas radiotorņa. *Armanda Igauna foto.*

Mums pievienojās arī Jelgavas rajona smagās mašīnas. Tā nostāvējām līdz nākamai dienai, un pēc tam atbrauca mūsu cilvēki mūs nomainīt. Kolhoza vadība pieteica mums tehniku atpakaļ nedzīt, jo vēl bija draudīga situācija.²³¹

Andris Pavītols, toreizējais apvienības “Laukceltnieks” priekšsēdētāja vietnieks, atceras:

Manā rīcībā bija automašīna VAZ 2007, aprīkota ar radiotelefonu, kas tajā laikā nebija plaši pieejams. Ar Lauksaimniecības ministrijas koordinācijas centra vadītāju Aivaru Zosuli vienojāmies, ka konspirācijas dēļ radiotelefonu izmantošu galīgas nepieciešamības gadījumā.

Pirmais uzdevums bija palīdzēt izvietot tehniku Ulbrokā pie radiotorņa, sagaidot un novirzot šim nolūkam autotransportu un lauksaimniecības tehniku, kura uz Rīgu dotos pa Lubānas šoseju. Pirmām kārtām vajadzēja “pacelt” Ulbrokā dislocētā “Laukceltnieka” Rīgas PMK tehniku. Vecrīgas barikādēs sameklēju PMK galveno inženieri Ādolfu Mustu, un pēc stundas pirmās PMK automašīnas jau ieņēma vietu

²³¹ *Latvijas mīlestības grāmata*, 174. lpp.

Ulbrokas radiotorņa aizstāvji pie ugunsкура. *Armanda Igauna foto.*

radiotorņa pieejās. Ap diviem naktī ieradās tehnika no Madonas rajona, satiku arī šurp novirzīto “Laukcelnieka” Jelgavas būvfirmas “Zemgale” tehniku, kuru vadīja šīs firmas vadītājs Jānis Auziņš.

Neiztika bez provokācijām. Naktī pienāca vīrietis vidējos gados un krievu valodā stāstīja, ka redzējis mežā ap radiotorņi iebraucam divas automašīnas ar automātiem bruņotiem vīriem. Jau sākumā bija sajūta, ka tā varbūt ir provokācija. Tomēr radiotorņis bija ļoti nozīmīgs, lai jebkuru informāciju neatstātu bez ievēribas.

Kopā ar Ādolfu Mustu žigulīti izbraukājām meža ceļus – nekā. Lieku reizi pārliecinājāmies, ka līdzīga informācija, pirms to nodod tālāk, rūpīgi jāpārbauda. Daļa lauksaimniecības tehnikas vadītāju un šoferu bija krievu tautības, bet tajā naktī Ulbrokas mežā mēs visi neatkarīgi no tautības un saziņas valodas darījām savu darbu, un tikai bija jautājums, kā labāk izvietot tehniku. Tas radīja pārliecību par pozitīvu iznākumu, jo krīzes situācijā panākumi ir gūstami sadarbībā.²³²

²³² *Cerību ugunsķuri: veltījums Latvijas lauku ļaudīm*, 88.–89. lpp.

14. janvāra rītā smagās automašīnas un lieljaudas lauksaimniecības tehnika jau bija ieņēmušas savas vietas, nosprostojot visas pieejas radiotornim. Cilvēku plūsmas koordinēšanu veica LTF Rīgas rajona koordinācijas centrs, izveidots jau 13. janvāra vakarā, kuru vadīja Ilgonis Šteinbergs, Rīgas rajona tautas deputātu padomes priekšsēdētāja vietnieks, deputāts no LTF:

Ap Ulbrokas torni uz upītes pie Ulbrokas bija nopietns šķērslis, un, neraugoties uz to, mēs veicām novērošanu arī ar visiem Ulbrokas Tautas frontes nodaļas cilvēkiem, arī uz visiem mazajiem meža ceļiem, kas ved uz Ulbrokas radiatoraitāju. Tur cilvēki bija gatavi. Ja tur notiktu kaut kāda kustība, tad tiktu sagāzti koki.²³³

Kā pašu dīvaināko datumu Ilgonis Šteinbergs atminas 20. janvāri, kad omonieši jau apmēram pusotru stundu atradās Iekšlietu ministrijā pēc tās ieņemšanas:

Es saņēmu telefona zvanu it kā no Augstākās padomes Aizsardzības štāba ar rīkojumu noņemt Ulbrokas barikādes. Uz manu jautājumu, kāds tam pamats, atbildēja, ka padomju armijas karaspēks iesaistīsies Iekšlietu ministrijas atbrīvošanā. Zvanītājs uzvārdu nenosauca. Man, protams, arī telefona numuru fiksētāja nebija, tāpēc noliku klausuli un zvanīju atpakaļ uz Augstākās padomes Aizsardzības štābu. Es saku – saņēmu tādu un tādu informāciju, lūdzu man to apstiprināt. Nu ar to arī lieta beidzās. Šādu apstiprinājumu es nesaņēmu, man nevajadzēja saistīties ar LTF koordinācijas centru, viss palika tā, kā bijis.²³⁴

Vēlāk, līdz pat LR Ministru padomes lēmumam noņemt cilvēkus un tehniku no sargājamiem stratēģiski svarīgiem objektiem, nekādu citu pārsteigumu pie Ulbrokas radiatorņa nebija.

---

²³³ *Barikādes barikāžu aizstāvju acīm*, 62.–63. lpp.

²³⁴ *Turpat*, 63.–64.lpp.

BARIKĀDES LIEPĀJĀ

Liepājas Tautas frontes nodaļa bija viena no spēcīgākajām un organizētākajām Latvijā. Taču arī spēki, kuri stāvēja tai pretī, bija ievērojami. Ja pat neņemtu vērā vietējos civilos neatkarības pretiniekus, kurus kompartija bija apvienojusi tādā pašā Latvijai naidīgu organizāciju klāstā kā citur, Liepāja bija pārblīvēta ar padomju armiju – pilsētā un tās tuvumā bija dislocētas 137 PSRS kara daļas.²³⁵

Konfrontācija ar okupācijas karaspēku un Interfronti notika pamiera apstākļos, Liepājas tautfrontiešiem pielietojot visai Latvijas Tautas fronteī kopīgos nevardarbīgās pretošanās ieročus.

1991. gada 13. janvārī PSRS armijas vardarbības akts Viļņā izjauca trauslo divvaldības stāvokli. Ne tikai Rīgā, bet arī Liepājā bija jādoma par paš aizsardzību.

14. janvārī, pirmsdienas vakarā, notika Tautas frontes Liepājas nodaļas valdes ārkārtas sēde, kurā nolēma aizstāvēt savu pilsētu. Tika apziņoti lauku ļaudis, kas nāks palīgā. Tautas frontes Liepājas nodaļas valde nolēma Liepājā apsargāt trīs objektus – pilsētas valdi, pastu, televīzijas torni. Jānis Kazāns atceras:

LTF Liepājas nodaļas valdē nolēmām, ka mums jāatstāj sava darba turpinātāji gadījumā, ja melnie spēki tomēr uzvarētu. Darbs tad jāturpina pagrīdē. Tas notika tā: valde izraudzījās trīs cilvēkus, kuriem jāizvēlas turpinātāji. Tie palika, pārējie visi aizgāja.

Kāpēc izvēlējās tieši mūs? Laikam amatu dēļ. Edgaru Lāmu – valdes priekšsēdētāju, Imantu Aizkalnu – LTF Liepājas nodaļas priekšsēdētāja vietnieku, un mani, Latvijas Tautas frontes domnieku.

Tikko pārējie valdes locekļi, arī sekretariāts, bija aizgājuši, mēs pārrunājām kritērijus mūsu darba turpinātāju kandidātiem: jābūt mūsējiem, jābūt pietiekami tālu

²³⁵ *Latvija – PSRS karabāze: 1939–1989*, 86.–88. lpp.

Liepājas pilsētas valde pauž solidaritāti ar Lietuvu pēc traģiskajiem 13. janvāra nakts notikumiem Viļņā. *Andra Gertsona foto.*

Padomju kara flotes jūras kājnieki sāka apsargāt V. Ļeņina pieminēkli Rožu laukumā Liepājā no 1990. gada vasaras. *Andra Gertsona foto.*

Liepājnieki, sargājot pilsētas valdi.
Andra Gertsona foto.

Smagā tehnika barikādē Rožu ielā.
Andra Gertsona foto.

no redzamajiem LTF vadības cilvēkiem. Mēs katrs izvēlējamies vienu, bet zinājām arī pārējos izvēlētos.²³⁶

No šīm atmiņām var pārliecināties, cik precīzi liepājnieki īstenoja LTF “Rīcības plānu X stundai”. Tā tas notika arī citās LTF nodaļās.

14. janvārī Rožu ielā 6, pilsētas valdē, deputātus kopā sasauca pilsētas galvas vietnieks, LTF Liepājas nodaļas valdes loceklis Andris Jaunsleinis. Tika organizētas naktis dežūras gan Rožu ielā pie pilsētas valdes, gan pie televīzijas torņa Celnieku ielā un pasta un telegrāfa mājas Radio ielā.

Olafs Gūtmanis atcerējās, ka pirmo barikādi uzcēla Rožu ielā pie pilsētas valdes. Pēc tam barikādes un apsardzi, kas dežurēja diennakti, ierīkoja arī pie abu laikrakstu redakciju ēkas un pasta, kā arī pie televīzijas torņa, norīkoja posteņus uz tiltiem. Olafa Gūtmaņa teiktais:

²³⁶ Kazāns, Jānis. Janvāris – augusts. Atmiņas nākotnei, LTF Liepājas nodaļai – 10. Latvijas tautas frontes Liepājas nodaļas aktivistu grupa, 1998.

Tautas frontes koordinācijas centrā K. Ukstiņa ielā tālrunis zvanīja nepārtraukti. Un viena daļa šo zvanu vēstīja par armijas un flotes karaspēka daļu pārvietošanos. Tas satrauca, ik ziņu centāmiem pārbaudīt, sūtot izlūkos tos valdes locekļus, kam piedēvēja automašīnas.

Bija arī sakari ar Karostas komandantūru. Šajās telefonsarunās sakarnieks (ja nemaldos, uzvārdā Novosjolovs) diplomātiski centās uzzināt Tautas frontes nodomus, mēs savukārt – kādu rīcību var sagaidīt no Karostas bāzes komandiera Staļeva.

Par trauksmaino janvāra barikāžu laika sākumu Liepājā stāsta Tautas frontes aktiviste Emīlija Plācene:

Ir 1991. gada 13. janvāris. Es dežurēju Latvijas Tautas frontes mītnē. Man trīs katra nervu šūniņa. Visi mūsu ļaudis atrodas Rīgā – manifestācijā. Ak Dievs, stāvi klāt ļaudīm Daugavmalā! Liepājā klusi un mierīgi. Dežurējam trijātā, jo nakts dežuranti – divi jauni puisi – nevar tā vienkārši aiziet mājās un paliek kopā ar mani. Pa reizēm iezvanās telefons, es atbildu.

Tad zvana kāds armijas cilvēks. Viņš, lūk, esot demokrātisko spēku pārstāvis un pašreiz atrodoties tālsarunu centrālē, kur gaidot pāris sarunu ar Maskavas demokrātiem. Zvana tādēļ, ka gribot tikties ar Latvijas Tautas frontes vadību. Nolemjam viņu sagaidīt un uz klausīt, taču ar mums viņš nerunā, bet pieprasa kādu lielāku priekšnieku. Mūsējie visi Daugavmalā.

Piezvanu uz pilsētas valdi, un atnāk pats pilsētas galva. Mūsu viesis stāsta, ka 13. un 14. janvārī pilsētā būšot mierīgi, bet 15. janvārī lai cilvēki nepulcējās uz ielām, jo tajā dienā būšot Interfrontes mītiņš un varot notikt tas pats, kas Viļņā. Interfrontes mītiņā Alejas laukumā visi armijas virsnieki būšot ģērbti civilā apģērbā un bruņoti. Obligātā dienesta karavīri tikšot palaisti brīvsolī. Ziemas ostā stāvot tanketes kaujas gatavībā, katrā pa sešiem bruņotiem karavīriem. Kara komandantūrā uzturoties divi Maskavas sūtņi un gaidot rīkojumus no saviem Maskavas priekšniekiem.²³⁷

Informācija – ļoti ticama, tā nāca arī no citiem avotiem. Arī Rīgā situācija bija trauksmaina – arī tur 15. janvārī bija paredzēts Interfrontes mītiņš.

Barikādes Liepājā sāka veidoties naktī no 14. uz 15. janvārī, uzreiz pēc Tautas frontes Liepājas nodaļas valdes sēdes.

²³⁷ *Barikādes: Latvijas mīlestības grāmata*, 326. lpp.

Liepājnieku diennakts dežūras pie pilsētas vietējas varas centra – pilsētas valdes. Redzams Latvijas karogs ar sēru lenti – tikai pirms dažām dienām, 13. janvārī, Viļņā gājuši bojā TV torņa aizstāvji. *Andra Gertsona foto.*

15. janvārī laikraksts “Kurzemes Vārds” publicēja kopīgu Liepājas pilsētas valdes un LTF Liepājas pilsētas nodaļas valdes paziņojumu.²³⁸

Liepājas iedzīvotāji!

Latvijas Republika briesmās! Latvijas neatkarībai izšķirošajās dienās neviens nebūsim malā stāvētāji.

Lūdzam nekavējoties sniegt jebkāda veida informāciju par karaspēka pārvietošanos pilsētā un tās tuvumā. [..]

Būsim gatavi līdzīgi lietuviešu patriotiem aizstāvēt republikas Augstāko padomi un valdību, kā arī vietējās pārvaldes struktūras – Liepājas pilsētas valdi un deputātu padomi.

Liepājnieki! Pēc pirmā aicinājuma esiet gatavi iziet ielās, lai aizkavētu pilsētai stratēģiski svarīgu objektu – Liepājas pilsētas valdes, laikrakstu redakciju, tipogrāfijas, sakaru mezglu, LTF koordinācijas centra u. c. – ieņemšanu. [..]

²³⁸ Liepājas pilsētas valdes un LTF Liepājas pilsētas nodaļas valdes paziņojums. *Kurzemes Vārds*, 1991, Nr. 9, 15. janv.

Militārā apvērsuma gadījumā gatavojieties uz vienotu ģenerālstrieku un citu veidu pilsoniskās nepakļaušanās akcijām. [..]

Būsim modri!

Mēs izturēsim un uzvarēsim!

Liepājas pilsētas valde

LTF Liepājas pilsētas nodaļas valde

Palīgā nāca lauku ļaudis, nakts tumsā pilsētā sabrauca lauku tehnika. Bet Alejas laukumā (toreiz vēl Komjaunatnes laukumā pie Imanta Sudmaļa pieminekļa) 15. janvārī plkst. 14.00 sākās Interfrontes mītiņš, un varēja sagaidīt, ka pēc tā interfrontieši dosies sturmēt pilsētas valdes ēku, lai, militāristu atbalstīti, pārņemtu varu pilsētā.²³⁹

Andris Jaunsleinis atceras, ka, sagatavojoties 15. janvāra Interfrontes mītiņam un baidoties, ka pēc mītiņa pūlis varētu ieņemt pilsētas valdi, pilsētas galva Imants Vismins tika deleģēts runāt mītiņā, bet valdes pagalmā deputāti novietoja divas piepildītas asenizācijas mašīnas. Šī informācija nonāca pie Interfrontes deputātiem pilsētas padomē, kuri par to bija ļoti apvainojušies. Bet uz pilsētas valdi pēc Interfrontes mītiņa neviens neatnāca.²⁴⁰

Liepāja – barikādēs, sākās trauksmaina gaidīšana. Emīlija Plācene stāsta:

Pulksten četrpadsmitos sākās Interfrontes mītiņš. Mums jāsāk gatavot barikādes. Aizsūtu pāris skolaszēnu pēc traktoriem. Pēc pusstundas esam aizbarikādējušies. Izliekam posteņus un gaidām, kā beigsies mītiņš.

No Liepājas Latvijas Tautas frontes mītnes saņemu ziņu, ka pa Ventspils ceļu jeb Ventspils ielu nāk tanki. Šī ziņa aplej kā ar aukstu ūdeni. Paskatos apkārt un redzu – skolnieki, sievietes ar maziem bērniņiem pie rokas. Tuvumā neviena vīrieša. Ko darīt? Vīri Rīgas barikādēs vai rūpnīcās pie darbagaldiem, nav kam padomu paprasīt.

Tad nāk atsaukums. Esot bijusi viltus trauksme. Saņemu ziņu, ka abi Maskavas sūtņi lidojot prom. Un atkal uztraukums – lidmašīna neesot aizlidojusi, apmetusi gaisa loku un atkal nosēdusies. Kāpēc? Tikai vēlāk uzzinām – tehnisku iemeslu dēļ. Pa to laiku interfrontes mītiņš izklīdis bez starpgadījumiem.²⁴¹

²³⁹ *Atmiņas nākotnei: LTF Liepājas nodaļai – 10.* Sakārt. O. Gūtmanis. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998. 181. lpp.

²⁴⁰ Andra Jaunsleiņa komentārs.

²⁴¹ *Barikādes: Latvijas mīlestības grāmata*, 327. lpp.

Barikādes pie laikraksta “Kurzemes Vārds” redakcijas Pasta ielā. *Andra Gertsona foto.*

Nākamajā diennaktī Liepājas barikādes turpinās. Gunārs Silakaktiņš atminas:

Bija 16. janvāris. Ap deviņiem vakarā pavēru pasta Sarkanā stūriša durvis. Cilvēku!... gan laukā, gan iekšpusē ka biezs, jauni un vecāki, studentes, mākslas skolas puikiņas, metalurģieši, gāzenieki, no Celtniecības tresta, Grobiņas “Lauktechnikas” [...] laukā veidoja aizsprostu. Pasta ielā pie ieejas laikraksta “Kurzemes Vārds” redakcijā bija piestūmušās divas gāzes kantora mašīnas, pilnīgi nosprostojojot ieliņu. Radio ielas šaurumā no Lielās ielas puses ducināja traktors T-700, un tā platie riteņi ķilējās ēkas mūrī. Otru Pasta ielas šaurumu nosprostoja baļķvedējs un vēl kādi būvniecības agregāti, ko bija atsūtījis Aldis Fromanis no Celtniecības tresta.²⁴²

Zvejnieku kolhoza “Kursa” tautfrontieši tika sadalīti – lielākā daļa devās uz Rīgas barikādēm, bet LTF atbalsta grupas vadītājs Jēkabs Laivenieks ar nelielu grupiņu palika Liepājā un sargāja Liepājas televīzijas centru un torni:

²⁴² *Atmiņas nākotnei: LTF Liepājas nodaļai – 10*, 156. lpp.

Celtnieku un Muitas ielā bija izvietota smagā tehnika – traktori, bet mēs sēdējām torņā pakājē pie ugunsкура. Kad nakts otrajā pusē sāka braukāt armijas mašīna, sajūta nebija visai omulīga, jo mūsu spēki bija vien simboliski.

Dežūras pie pasta un Liepājas televīzijas torņa atceras arī Liepājas Okeāna zvejas flotes bāzes Latvijas Tautas frontes grupas vadītājs Vāclavs Mežinskis.²⁴³ Lai nodrošinātos ar medicīnisko un citu veidu palīdzību, Tautas frontes domnieks Jānis Kazāns griezās pie mācītāja Jura Šulca un sagaidīja pilnu izpratni un pretimnākšanu. Baznīca bija vaļā visas bīstamās diennaktis. Baptistu Pāvila draudze uzņēma pie sevis pie pilsētas valdes ēkas nakts dežūrās nosalušos apsargus.

Saskarsme ar PSRS armijas un flotes militārpersonām viņu lielā skaita dēļ notika nemitīgi, taču līdz atklātai konfrontācijai ar viņiem barikāžu aizstāvji nenonāca. Armija rūpīgi vēroja notiekošo pilsētā, bet tā arī neiejaucās. Emīlija Plācene par notikušo 15. janvāra vakarā stāsta:

Jau lielā tumsā, kad visas spraugas barikādē aizvērtas, mūs apciemo divi privātā ģērbti armijas virsnieki. Viduklī tādi resni – zem drēbēm ieroči. Eju viņiem aiz muguras un skatos – varbūt nākuši uz pastu, bet nē. Viņi apskata mūsu aizbarikādēto laukumu un aiziet.²⁴⁴

Gunārs Silakaktiņš stāsta par mistisku tikšanos ar PSRS flotes virsnieku barikādē 17. janvāra naktī:

Pēc vieniem naktī, vīriem stāvot uz pasta lieveņa, pie mums pienāca [...] krievu flotes virsnieks. Kapteinleitnants šinelī, bet zilās treniņbiksēs un iedzēris. Laikam kādu no mums pazina, jo uzsāka sarunu ar gāzes kantora vīriem par to, ka flote nekad nenāksot līdz tādām pazemojumam, kā ar armiju tas noticis Viļņā. Paskatījies apkārt, noteica, ka “visu šito varētu aizslaucīt ar pāris fugasiem”, “bet stāviet droši, tas ir labi, ka te kāds ir. Viņi jau nezina, kas te notiek un cik jūsējo te ir. Te kādam ir jābūt.”

Bija dīvaini to dzirdēt un vēl grūtāk saprast. Viņš aizgāja – treniņbiksēs, melnos šineļa stūrus mētādams. Kāds, laikam Ojārs Šics, sirsnīgā latviskā vienkāršībā nolika: “Redzi, tie arī ir dažādi...”²⁴⁵

²⁴³ *Atmiņas nākotnei: LTF Liepājas nodaļai – 10*, 156. lpp.

²⁴⁴ *Barikādes: Latvijas mīlestības grāmata*, 327. lpp.

²⁴⁵ *Atmiņas nākotnei: LTF Liepājas nodaļai – 10*, 156. lpp.

Ar lielu agresivitāti padomju armijas Liepājas garnizona vadība centās neizcelties. 16. janvārī Liepājas kara pilsētiņā notika pilsētas valdes un kara garnizona priekšniecības tikšanās ar kara pilsētiņas iedzīvotājiem (tajā dzīvoja aptuveni trīs tūkstoši ģimeņu). Tikšanās uzdevums bija samazināt politisko spriedzi Latvijā un Liepājā. Pēc tikšanas "Atmodas" speciālkorespondentam Aigaram Štālam interviju sniedza Liepājas garnizona pagaidu priekšnieks 1. ranga kapteinis Valerijs Staļevs. Analizējot politisko situāciju Latvijā, garnizona priekšnieks uzskatīja, ka politiskie spēki tomēr atradīs pareizo lēmumu un situācijas tālāka saasināšanas nenotiks. [...] Pēc Staļeva kunga domām, Ļeņina pieminekļa apsardze Liepājā (divi bruņutransportieri un kara jūrnieku vads) tiks novākti tikai tad, ja pilsētas valde spēs nodrošināt pieminekļa atrašanos pašreizējā vietā.²⁴⁶

Tā kā Liepājā bija ne tikai spēcīga Interfronte, bet arī nopietna karabāze, kas aizņēma vienu trešo daļu no pilsētas, svarīgi bija panākt armijas neiesaistīšanos, tāpēc notika pilsētas galvas Imanta Vismīna un PSRS kara flotes galvenā štāba priekšnieka admirāļa Makarova, Baltijas kara flotes un Liepājas kara bāzes vadības tikšanās ar mērķi panākt armijas neitralitāti Liepājā, par ko arī vienojās.²⁴⁷

Trauksmainās janvāra dienas un naktis Liepājā pagāja bez upuriem.

---

²⁴⁶ Štāls, Aigars. Intervija ar Liepājas garnizona priekšnieku. *Atmoda*, 1991, Nr. 3, 22. janv.

²⁴⁷ Imanta Vismīna tikšanās. *Kurzemes Vārds*, 1991, Nr. 12, 18. janv.

BARIKĀDES KULDĪGĀ

1991. gada janvāra dienās kuldīdznieki bija nolēmuši paši parūpēties par savas pilsētas objektu drošību. Pēc analogijas ar Rīgu uz stratēģiski svarīgiem objektiem Kuldīgā sabrauca lauksaimniecības tehnika, sargāšanā piedalījās simtiem cilvēku. Kā 1991. gada janvāra dienās “Atmodas” korespondentei Kuldīgā Ingūnai Paupei izteicās vairāki vietējās LTF nodaļas līderi, Kuldīga uzskatāma par otru svarīgāko vietu aiz galvaspilsētas, jo tur ir radio un televīzijas retranslācijas tornis.²⁴⁸

Šādam apgalvojumam, vismaz daļēji, bija savs pamats. Piecu kilometru attālumā no Kuldīgas, Pelču pagastā, atrodas ciems Raidstacija, kas savu nosaukumu ieguvis no radio un televīzijas torņa, kurus šeit izbūvēja padomju gados. Tas bija stratēģiski svarīgs valsts mēroga objekts, jo nodrošināja Latvijas Radio un TV pārraides Kurzemes reģionā, informējot un mobilizējot kurzemniekus dalībai Atmodas procesos un LTF organizēto pasākumu atbalstam.

Mūsdienās ierastās elektronisko sakaru daudzveidības toreiz vienkārši nebija, šie bija vienīgie, un pieejamība tiem bija atkarīga no retranslācijas torņa. Kuldīgas raidstacijas toreizējais darbinieks un aizstāvis Vilnis Leja atceras:

Tas bija 13. janvāra agrs svētdienas rīts, kad pulksten 5 atskanēja telefona zvans. Zvanīja raidstacijas priekšnieks un sacīja, ka Lietuvā omonieši jau ieņēmuši televīzijas ēku un ka tas ļoti drīz varētu notikt arī pie mums, jo raidstacija ir stratēģiski svarīgs objekts. Viņš ieteica sievu un bērnus aizvest pie radiem un pašam nekavējoties atgriezties. Tā arī darīju. Nākamajā dienā jau cilvēki tika aicināti braukt ar smago tehniku uz šo svarīgo objektu. Pirmie, kas atbrauca, bija no tagadējā Padures pagasta.

Uz Kuldīgas raidstaciju sabrauca cilvēki no visa rajona, kopā ap 700 cilvēku. Neviens no atbraukušajiem nedomāja, ka tas viss tā ievilksies. Sabiedriskās ēdināšanas

²⁴⁸ Vladimirovs, Ainars. Barikādes arī Kuldīgā. *Atmoda*, 1991, Nr. 3, 22. janv.

Barikādes pie Kuldīgas radiotorņa. *Kuldīgas novadpētniecības muzeja krājums.*

kombināti piegādāja smalkmaizītes un tēju vairākās reizes dienā, kā arī siltas pusdienas.

Visapkārt raidstacijai tika kurināti uguns kuri, jo ārā bija diezgan auksts. Visu nakti cilvēki sēdēja pie uguns kuriem, runāja, šad un tad dziedāja. Vienā no brīvajiem dzīvokļiem tika ierīkota ambulance, vēl citā – telpa, kur skatīties televīziju.

Katru vakaru TV “Panorāmas” laikā smago tehniku iedarbināja, jo ārā bija ļoti auksts, un no dažām mašīnām pat tika izlaists ūdens, lai nesaltu.

Kad Rīgā notika apšaude, bija diezgan baisi. Bet, par laimi, omonieši līdz šejieni nenonāca. 21. un 22. janvārī atkal smagā tehnika tika iedarbināta. Ne lai to sildītu, bet pēc vairāk nekā nedēļu ilgas raidstacijas sargāšanas dotos uz savām mājām.²⁴⁹

Pelčeniece Nora Lagzdiņa atceras:

Cilvēku bija ļoti daudz, no Vilgāles, Snēpeles, Raņķiem, Pelčiem. Autobusi un cita tehnika stāvējusi ceļā, lai varētu to nobloķēt. Posteņi izlikti pa Skrundas ceļu līdz pat

²⁴⁹ *Barikādes: Latvijas mīlestības grāmata*, 329. lpp.

Smagā lieljaudas tehnika Kuldīgā, Liepājas ielā. Kuldīgas novadpētniecības muzeja krājums.

Barikādes Kuldīgā pie sakaru mezgla Liepājas ielā 34. Kuldīgas novadpētniecības muzeja krājums.

Kuldīgas barikāžu aizstāvji, smagās tehnikas vadītāji, nakts dežūrā. *Kuldīgas novadpētniecības muzeja krājums.*

militārajai bāzei. Vissmagāk bija tad, kad cilvēki dzirdējuši runas – bāzē redzama sakustēšanās, uz Kuldīgu nāk smagās mašīnas ar zaldātiem. Tad stāvējām, rokās saķērušies, ar muguru pret raidstaciju. Bail nebija, bet tāds dīvains sajūsmas un satraukuma sajaukums. Šķita – kā man var braukt virsū ar tanku! Visi tika brīdināti, ka nekādā gadījumā nedrīkst šaut, ja nu kādam līdzī ierocis.

Ik pa laikam Nora gājusi uz mājām pagulēt, bet, sadzirdot trauksmi, nākusi atpakaļ. Bija sastādīts grafiks, lai cilvēki varētu mainīties, jo vajadzēja izgulēties un arī uz darbu iet.²⁵⁰

Raidstaciju sargājusi kuldīdzniece Aina Trumsiņa stāsta: “Raidstacijas teritorijā nemaz nevarēja brīvi ieiet. Priekšā bija traktori, staigāt varēja pa ejām. Staigāt varēja šajā aizsardzības lokā. Dziļāk iet gan ne. Bija cilvēki, kas kārtību uzraudzīja.”²⁵¹

Otrs apsargājamais objekts bija Kuldīgas pasta nodaļa un sakaru mezgls Liepājas ielā 34, kas bija nodots Kuldīgas iedzīvotāju ziņā.

²⁵⁰ Pieejams: tautasfronte.kuldiga.lv

²⁵¹ Turpat.

Liepājas ielu nosprostoja lieljaudas smagā tehnika, dzelzsbetona bloki. Bija izstrādāts konkrēts plāns rīcībai trauksmes gadījumā. Tāpat kā Rīgā, arī Kuldīgā cilvēki dežurēja vēl vakaros un naktīs. Lai samazinātu spriedzi, vakaros spēlēja arī ansambļi, uz laukuma Kuldīgā nepārtraukti notika radiotranslācija no Rīgas, bet trīsreiz dienā to pārtrauca vietējās ziņas un jaunumi.

Divreiz dienā Kuldīgas Annas baznīcā notika aizlūgumi par Baltijas valstīm. Vietējā vara darbojās ciešā sasaistē ar LTF Kuldīgas nodaļu un kuldīdznikiem. Kuldīgas rajona izpildkomitejas priekšsēdētājs, LR Augstākās padomes LTF frakcijas deputāts Aleksandrs Lange rajona avīzē griezās ar uzsaukumu pie kuldīdznikiem:

Uzņēmumu un iestāžu vadītāji! Pēc pirmā pieprasījuma sūtiet tehniku svarīgu objektu apsardzībai. Iedzīvotāji lūgti ziņot par katru kara tehnikas pārvietošanos rajonā. Izsakām pateicību visiem kuldīdznikiem, kas piedalījās manifestācijā Daugavmalā, kas Rīgā palīdz sargāt stratēģiski svarīgos objektus. Šī palīdzība vajadzīga arī Kuldīgā, jo esam paredzējuši sakaru mezgla un raidstacijas aizsardzību. Kuldīdznieki aicināti pie sakaru mezgla, laucinieki – pie raidstacijas.²⁵²

Aleksandrs Lange man atklāja vienu vēl nezināmu faktu, kas tajā laikā tika turēts lielā slepenībā, – Latvijas Radio paredzēja Kuldīgas raidstaciju kā rezerves raidīšanas variantu, ja Doma laukumā esošo Radio māju un radiotorņi Ulbrokā ieņemtu padomju armija. Šā iemesla dēļ Kuldīgas radiotorņa aizsardzība kļuva vēl svarīgāka, jo to izmantotu ne tikai retranslācijai, bet arī autonomai oriģinālo ziņu raidījumu izplatīšanai lielā daļā Latvijas, sasniedzot pat Zviedriju. Ar šo uzdevumu uz Kuldīgu tika komandēta Latvijas Radio žurnāliste Silva Bendrāte, no Rīgas atveda nepieciešamo papildu aparatūru, kas tika droši noslēpta.²⁵³

Laikraksta “Atmoda” korespondente Ingūna Paupe 17. janvārī ziņoja no Kuldīgas: “Noskaņojums pagaidām ir labs, cilvēki pašreizējo situāciju savā pilsētā uztver vairāk kā kaujas mācības nekā nopietnību. Tomēr iespējamās saasināšanās gadījumā kuldīdznieki ir gatavi aizstāvēt savu pilsētu.”²⁵⁴

Jāatzīst, ka kuldīdznikiem nebija viegli, jo ievērojama daļa cilvēku un smagās tehnikas bija aizsūtīta uz Rīgas barikādēm.

²⁵² Pieejams: tautasfronte.kuldiga.lv

²⁵³ Aleksandra Langes komentārs.

²⁵⁴ Vladimirovs, Ainars. Barikādes arī Kuldīgā. *Atmoda*, 1991, Nr. 3, 22. janv.

20. JANVĀRA UZBRUKUMS IEKŠLIETU MINISTRIJAI

Satraukumā pavadījuši 15. janvāra pēcpusdienu, gaidot, kad satrakojies Interfrontes atbalstītāju pūlis dosies uz Ministru padomi, kas tā arī neatnāca²⁵⁵, tad – traģiskais notikums pēc Vecmīlgrāvja tilta, kur gāja bojā Roberts Mūrnieks, barikāžu pirmais upuris²⁵⁶, 17. janvārī sākām justies par mata tiesu stabilāk, varēja nedaudz atvilkt elpu – barikāžu ikdiena bija nostabilizējusies, viss iegāja zināmā ritmā, katrs sargājamais objekts dzīvoja savu, jau vairāk vai mazāk sakārtotu dzīvi. Ministru padomes priekšsēdētāja 17. janvāra nakts rīkojums noņemt smago tehniku no Rīgas tiltiem, pārtraucot to bloķēšanu, izraisīja lielu rezonansi barikāžu aizstāvju vidū

Toreiz mēģināju atrast kompromisu ar LTF, no vienas puses, un Ministru padomes un Augstākās padomes Aizsardzības štāba darbību barikāžu vadībā, no otras puses. Palīdzēja tas, ka 18. janvārī pēc karstām diskusijām Augstākās padomes LTF frakcijā bija nolemts izveidot Valsts pašaizsardzības komisiju.²⁵⁷ Augstākās padomes Preses centra preses relizē atspoguļots komisijas sastāvs un darbības ieceres, kuras bija iekļautas Augstākās padomes lēmumā.

---

²⁵⁵ Meistere, Una. Akcija izgāzās. *Atmoda*, 1991, Nr. 3, 22. janv

²⁵⁶ Pirmais upuris. *Latvijas Jaunatne*, 1991, Nr.4, 15.–19. janv.

²⁵⁷ Jauce, A. Augstākajā padomē. Valsts aizsardzību pārņems izpildvara. *Latvijas Jaunatne*, 1991, Nr. 5, 20.–23. janv.

Augstākā padome pieņem lēmumu par valsts pašaizsardzības komisijas izveidi

Šodien pēcpusdienas plenārsēdē Latvijas Republikas Augstākā padome saistībā ar saspringto politisko situāciju izskatīja un pieņēma lēmumu izveidot vienotu valsts pašaizsardzības komisiju. Tās sastāvā ir Anatolijs Gorbunovs, Ivars Godmanis, Jānis Dinēvičs, Romualds Ražuks un Andrejs Inkulis.

Latvijas Ministru padomei uzdots realizēt jaunizveidotās komisijas lēmumu izpildi, izmantojot esošās pašaizsardzības struktūras, un līdz 1. februārim izveidot Valsts pašaizsardzības departamentu. Līdz politiskā stāvokļa normalizācijai valsts pašaizsardzības komisijai uzdots ik dienas sagatavot un izplatīt oficiālu informāciju par stāvokli valstī. Tāpat nolemts Latvijas Republikas Augstākā padomes Aizsardzības štābu pakļaut valsts pašaizsardzības komisijai.

Tas nozīmē, ka tuvāko 2–3 dienu laikā Vecrīgas ielas un pilsētas tilti tiks pakāpeniski atbrīvoti no lauksaimniecības tehnikas un improvizētajām barikādēm. Tās tiks aizstātas ar betona un tērauda konstrukcijām, kas projektētas aizsardzībai pret teroristu vai ekstrēmistu bandām, kā arī nemiernieku pūļiem. Tomēr šīs konstrukcijas nav piemērotas masīvu armijas vienību vai desantnieku uzbrukumu apturēšanai.

Joprojām nav pamata justies pilnīgi drošiem, jo politiskā spriedze starp tautībām joprojām var pāraugt OMON jeb “melno berešu” vienību bruņotos uzbrukumos.

Tādēļ tiek apspriesti plāni par šobrīd pie parlamenta ēkas un citiem stratēģiskas nozīmes objektiem brīvprātīgi sardzē stāvošo jauniešu brīvprātīgu iekļaušanu profesionālās milicijas vienībās. Šobrīd tajās ir vismaz 1000 vakanču.

Tāpat ir jāsaģlabā šajās trausmajās dienās izveidotā tautas pašaizsardzības fronte. Apdraudējuma gadījumā ir jābūt iespējai šos brīvprātīgos mobilizēt demokrātijas sardzē, garantējot, ka katrs tautas “karavīrs” apzinās savu lomu kopējā darbā.²⁵⁸

Barikāžu vadība kļuva sakārtotāka, man kā LTF priekšsēdētājam bija iespēja paust savu viedokli un oponent, ja to prasīja reālā situācija, klātesot Augstākās padomes un Ministru padomes vadītājiem Anatolijam Gorbunovam un Ivaram Godmanim, pirms viņi pieņēma kādus lēmumus, nevis tikai reaģēt uz tiem.

²⁵⁸ Augstākā padome pieņem lēmumu par Valsts pašaizsardzības komisijas izveidi. Janvāra hronika, Latvijas Republikas Augstākās padomes barikāžu laika preses relizes. Rīga, 2016, 113. lpp.

Taču ne vienmēr šie lēmumi tika saskaņoti komisijā, bieži vien Ivars Godmanis pieņēma vienpersoniskus lēmumus, arī Augstākajai padomei, toreizējam Latvijas Republikas parlamentam, arī bija savs viedoklis un lēmumi, kas ne vienmēr sakrita ar LTF valdes un barikāžu aizstāvju nostāju objektos.

Meklēju kompromisus, centos nepieļaut šķelšanos, pat ne šķelšanās iespaidu LTF, Augstākās padomes un Ministru padomes sadarbībā. Ne vienmēr tas bija viegli, taču LTF valde darbojās kā domubiedru mehānisms, atmetot politisko uzskatu atšķirības.

Zīmīgas ir LTF valdes locekļa Roberta Milberga atmiņas. Viņš nāca no Vidzemes priekšpilsētas LTF nodaļu apvienības, kas savos uzskatos neatkarības, pilsonības un citos jautājumos bija krietni radikālāka par LTF kopumā. Taču arī viņš raksta:

Šis ir brīdis, kad faktiskā vara Latvijā ir Tautas fronteī. Izvirzās jautājums – ko mums tagad darīt? Vai turpināt parlamentāro neatkarības atjaunošanas ceļu jeb arī rīkoties citādi? Varbūt pat pārņemot varu visā valstī un nododot to LTF nodaļām kā pagaidu pilnvarotajām varas institūcijām līdz demokrātisku vēlēšanu sarīkošanai, atjaunojot Latvijas Republikas Satversmi? Diemžēl tik radikālam situācijas risinājumam mēs neesam gatavi un nolemjam turpināt iesākto, mēģinot saskaņot tautas intereses ar šo divaino valdību, kura nevēlas, ka tauta to sargā.²⁵⁹

Šķelšanos mēs nedrīkstējām pieļaut, jo neapšaubāmi tik trauslā situācijā Maskavas reakcionārie spēki un vietējie šo draudu izpildītāji momentā no Augstākās padomes un Ministru padomes lēmumiem būtu iztulkojuši, ka barikādes kā “masu nekārtības” no PSRS vadības viedokļa ir leģitīms iemesls prezidenta pārvaldes ieviešanai.

Emocionālais LTF valdes locekļa Ivara Redisona izlēciens, protestējot pret Ministru padomes priekšsēdētāja rīkojumu par tiltu atbrīvošanu, neapšaubāmi nevarēja to mainīt, taču nāca par labu barikāžu saglabāšanai Rīgā. Tāds arī bija mūsu, LTF valdes, viedoklis, kuru es nu varēju paust arī Valsts pašaizsardzības komisijā: atteikšanās no lielām tautas masām barikādēs vēl ir stipri priekšlaicīga.

Sākotnējās 18. janvāra nostājas jau bija mainījušās. 19. janvārī, tiekoties ar Latvijas rajonu un pilsētu vadītājiem, komisijas locekļi vairs nerunāja par pilnu tehnikas aizstāšanu ar aizsargbūvēm, paredzot šādu aizvietošanu tikai daļēji, – brīvprātīgajiem barikāžu sargiem jāpaliek uz tām vēl tuvākajās dienās.

---

²⁵⁹ Pieejams: <file:///C:/Users/User/Documents/Milbergs%20Roberts%20Atceroties%20barik%C3%A2des.html>

Rīgā, Latvijā. – Šorīt, 19. janvārī, Latvijas reģionu un pilsētu tautas deputāti un izpildkomiteju priekšsēdētāji tikās ar Valsts paš aizsardzības komitejas locekļiem – Augstākās padomes priekšsēdētāju Anatoliju Gorbunovu, premjerministru Ivaru Godmani, Tautas frontes priekšsēdētāju Romualdu Ražuku, Tautas frontes nodaļas vadītāju Jāni Dinēviču un Rīgas pilsētas izpildkomitejas priekšsēdētāju Andreju Inkuli.

Sanāksmes mērķis bija izvērtēt politisko situāciju republikā un tās reģionos, iedzīvotāju, sabiedrisko un politisko organizāciju noskaņojumu, kā arī dažu pēdējo dienu notikumu ietekmi uz vietējo ekonomiku.

Vairākos reģionos ir vērojams, ka destruktīvie spēki savus centienus ir pārorientējuši no Rīgas uz perifēriju. Savukārt reģionālās Komunistiskās partijas grupas meklē iespējas sadarboties ar armiju un vietējo VDK. Taču, kā Gorbunovs sacīja, “civiliedzīvotāju sadursmes nav notikušas, un cilvēki savu viedokli pauduši tikai demokrātisku protestu un atbalsta mitiņu veidā”.

Pēc tam, pamatojoties uz saņemto informāciju, Valsts paš aizsardzības komiteja pieņēma lēmumus, citastarp nolemjot, ka:

- transportlīdzekļu, traktoru un citu metāla konstrukciju barikādes daļēji jāaizstāj ar tādu aizsardzības sistēmu, kas būtu droša pret teroristu, bruņotu noziedznieku un saniknotu masu uzbrukumiem;
- tajā pašā laikā brīvprātīgajiem no Rīgas, kā arī tiem, kas ieradušies no citiem rajoniem, jāpaliek sardzē sestdien un svētdien, kā bija plānots;
- nepieciešams saglabāt mieru un izturību līdz brīdim, kad brīvprātīgos varēs sūtīt mājās un aizstāt ar profesionāļiem.

Kopējais novērtējums: situācija joprojām ir sarežģīta, tāpēc daudz kas ir atkarīgs no organizatoriskajām prasmēm, disciplīnas un spējas jebkurā brīdī ātri koordinēt aizsardzības spēkus.²⁶⁰

Pozitīvi bija tas, ka lēmums par dzelzsbetona aizsargkonstrukciju izbūvi barikāžu objektos celtniecības ministra Aivara Prūša vadībā strauji virzījās uz priekšu. Tika

²⁶⁰ Augstākā padome pieņem lēmumu par Valsts paš aizsardzības komisijas izveidi. Janvāra hronika, Latvijas Republikas Augstākās padomes barikāžu laika preses relizes, 125. lpp.

izdalīti celtniecības materiāli, tehnika un celtnieki. Pie aizsargājamiem objektiem izauga dzelzsbetona bloku sienas, cilvēki varēja justies drošāk. Spriedzei nedaudz samazinoties, Ministru padomes priekšsēdētājam Ivaram Godmanim atkal sāka likties, ka varētu barikādes nojaukt. Šis mirklis ļoti labi palicis atmiņā daudziem, jo tieši 20. janvāra vakarā varēja vērot viņa uzstāšanos Latvijas Televīzijas “Panorāmā” ar nomierinošu uzrunu, kuras galvenā doma bija tā, ka barikādes savu uzdevumu ir izpildījušas, pakāpeniski jāsāk tās novākt. Tad pēkšņi viņa runa tika pārtraukta. Ivars Godmanis no ekrāna pazuda, parādījās TV žurnālists Ojārs Rubenis, kurš paziņoja, ka pie Iekšlietu ministrijas šauj. Kā vēlāk noskaidroju, šī Godmaņa uzruna bija pavisam nesen veikta ierakstā. Ivars Godmanis atceras:

Jā, es tajā brīdī jau biju automašīnā. Devos prom no televīzijas un jau pa ceļam dzirdēju, ka šauj. Ieskrēju uz brīdī mājās, man piezvanīja apsardzes priekšnieks un sacīja, ka brūk virsū. Es teicu: fiksi uz mašīnu! Andis un Vasilis – mani apsargi – pa logiem ārā izlikuši automātus, un mēs drāzāmies uz valdības namu. Tad nu gan bija riebīgi. Jo es iepriekš devu komandu, lai kopā sasauc visus miličus, cik nu bija, it sevišķi piepulcinot miličus no laukiem. Lai viņi visi pulcējas Kirova parkā, tagadējā Vērmanes dārzā. Miliči tur ir sapulcējušies, un nu – Bastejkalnā šauj!

Bet, saproti, es apmēram zināju, kāds spēks tam OMONam ir, kādas viņiem iespējas. Un man bija baigā problēma – vai dot komandu, lai krīt viņiem virsū? Bet tad būtu briesmīgs skaits ar upuriem. Šī komanda nozīmētu – lai vismaz miliči stabili iet uz nāvi. To es vienkārši nedarīju. Gluži otrādi – mans iekšējais noskaņojums bija, ka jātiek cauri ar iespējami mazāku upuru skaitu. Tā es teicu. Un visu laiku uzturēju kontaktu ar Zenonu Indrikovu, kas atradās ielenktajā Iekšlietu ministrijas ēkā. Indrikovs bija ļoti labs, izturīgs profesionālis.²⁶¹

Kas tad īsti notika 20. janvāra vakarā un naktī? Kāpēc tieši 20. janvāris ierakstīts kalendārā kā Barikāžu aizstāvju atceres diena?

Visa patiesība par 20. janvāra nakts notikumiem nav noskaidrota līdz pat šim brīdī, un droši vien atbildes uz daudziem vēl arvien neatbildētiem jautājumiem tā arī netiks saņemtas, kamēr nebūs iespējams iepazīties ar PSRS specdienestu dokumentiem Krievijas arhīvos.

Taču, lai izprastu notikušā būtību, ir pieejams pietiekami plašs informācijas klāsts. OMON lietas ietvaros Latvijas Republikas Prokuratūras izmeklēšanas grupa

²⁶¹ Utena, Inga. *Cilvēks Godmanis*, 94.–95. lpp.

ir savākusi lielu materiālu apjomu, nopratinājusi vairākus simtus liecinieku. Tikai dažus gadus pēc notikušā žurnālisti Ieva Biķe un Dzintars Zaļūksnis laikrakstā “Neatkarīgā Cīņa”, vēlāk “Neatkarīgā Rīta Avīze” 1994. gada 21. oktobra, 15. novembra, 13. decembra, 1995. gada 13. janvāra un 14. aprīļa numuros izklāstīja savu redzējumu uz 20. janvāra notikumiem, balstoties uz pašrocīgi veikto izpēti.

Žurnālisti Jānis Vahers un Ilona Bērziņa 2006. gadā publicēja Latvijas policijas tapšanai veltītu grāmatu “Lūzums”, kur apkopoja lielu, galvenokārt uz Iekšlietu ministrijas tā laika darbinieku liecībām balstītu materiālu un viedokļus par 20. janvāra nakti.²⁶² Savas atmiņas par uzbrukumu Iekšlietu ministrijai publicējis arī bijušais PSRS Valsts drošības komitejas vadītājs Latvijā Edmunds Johansons.²⁶³ Vērtīgu informāciju var atrast Latvijas Republikas Augstākās padomes Preses centra relīzēs.²⁶⁴

Balstoties uz šo materiālu klāstu, gan uz personīgām sarunām ar Juri Vectirānu, Viktoru Bugaju, Renāru Zaļo, Valeriju Markunu un citiem notikušā lieciniekiem, pakāpeniski izveidoju savu priekšstatu par tajā naktī notikušo.

Lai pilnībā izprastu notikumu “laika rāmi” un dinamiku, vispirms nepieciešams ieskatīties tā hronoloģijā.

20. JANVĀRA NAKTS UZBRUKUMA HRONOLOĢIJA

19. janvāris

- Nenoskaidrotas personas naktī uz 20. janvāri raida 6–7 šāvienus uz OMON posteni pie Preses nama. Omonieši uzbrucējiem atpakaļ raida divus atsevišķus automāta šāvienus.
- Naktī no 19. uz 20. janvāri OMON nolaupa īpašo brīvprātīgo kārtības sargu patruļu, aizturot mikroautobusu “Latvija”, kur atradās Aigars Teperis un Agris Kreismanis. Aizved viņus uz OMON bāzi, kur turpina par viņiem ņirgāties.

²⁶² Vahers, Jānis; Bērziņa, Ilona. *Lūzums: no milicijas līdz policijai*. Rīga: Nordik, 2006. 102.–150. lpp.

²⁶³ Johansons, Edmunds. *Čekas ģenerāļa piezīmes*. Rīga: 1991. gada barikāžu dalībnieku biedrība, 2006. 120.–125. lpp.

²⁶⁴ Augstākā padome pieņem lēmumu par Valsts pašaizsardzības komisijas izveidi. Janvāra hronika, Latvijas Republikas Augstākās padomes barikāžu laika preses relīzes, 141.–147. lpp.

20. janvāris

- Plkst. 21.07 atskan pirmie šāvieni pie Iekšlietu ministrijas.
- Plkst. 21.09 toreizējā Rīgas Iekšlietu pārvaldes dežūrdaļa saņem ziņojumu no Iekšlietu ministrijas, ka sācies uzbrukums ministrijas ēkai. Pēc tā sakari ar Iekšlietu ministriju pārtrūkst.
- Plkst. 21.12 radio un TV sāk ziņot par apšaudi Raiņa bulvārī, Bastejkalnā un Vecrīgā.
- Plkst. 21.13 par notikušo Rīgas Iekšlietu pārvaldes dežurants ziņo pārvaldes priekšniekam Viktoram Bugajam, kurš izziņo personālsastāva trauksmi un pats ierodas notikuma vietā.
- Plkst. 21.15 sabiedrība tiek informēta, ka uzbrucēji ir OMON kaujinieki. Iedzīvotāji tiek aicināti palikt savās mājās un neierasties notikuma vietā.
- Plkst. 21.28 uz dežūrdaļu piezvana ātrā medicīniskā palīdzība un ziņo, ka Bastejkalnā ir divi cietušie.
- Plkst. 22.00 Augstākās padomes Aizsardzības štābs aicina nekavējoties ierasties Rīgā republikas rajonu un pilsētu iekšlietu daļu darbiniekus.
- Plkst. 22.04 Rīgas pilsētas Iekšlietu pārvaldē ir ziņas, ka šaušana notiekot Iekšlietu ministrijas augšējos stāvos. Joprojām nav sakaru ar Iekšlietu ministriju.
- Plkst. 22.05 ātrā medicīniskā palīdzība pieprasa nosūtīt ekspertu uz Doma baznīcu, kur atvests nošauts vīrietis. Mediķi ziņo, ka ir vairāki bojāgājušie.
- Plkst. 22.07 Rīgas pilsētas Iekšlietu pārvaldes dežūrdaļa saņem pirmās ziņas no notikuma vietas. Dežurants ziņo, ka ēku Raiņa bulvārī ielenkuši omonieši, viņu automašīnas aizšķērsojušas visas tuvākās ielas, šaušana mitējusies.
- Plkst. 22.15 pēc Augstākās padomes Aizsardzības štāba rīcībā esošām ziņām, Iekšlietu ministrijā ieņemts pirmais un piektais stāvs. Uzbrucēji pa rāciju izsauc papildspēkus.

- Plkst. 22.20 kinorežisors Juris Podnieks paziņo, ka nošauts operators Andris Slapiņš, bet otrs operators Gvido Zvaigzne – smagi ievainots.
- Plkst. 22.50
- Latvijas Tautas frontes frakcijas līderis Augstākajā padomē Jānis Dinēvičs telefonsarunā, ko rāda TV, informē Latvijas iedzīvotājus.
  - LR Ministru padomes priekšsēdētājs Ivars Godmanis pa tālruni sazinās ar PSRS iekšlietu ministru Borisu Pugo, kurš apsola kontrolēt situāciju. Godmanis iesaka Rīgas iedzīvotājiem neuzturēties ielās.
- Plkst. 22.55 PSRS tautas deputāts Andrejs Cīrulis no Maskavas pa telefonu uzņem sakarus ar Latvijas sūtniecību ASV. Ojārs Kalniņš paziņo, ka nekavējoties informēs ASV valdību par notikumiem Rīgā. Kalniņš dara zināmu, ka par Rīgā notiekošo jau ziņo pasaules lielākās televīzijas kompānijas.
- Plkst. 23.00 notiek iekšlietu ministra vietnieka Zenona Indrikova sarunas ar tiem, kas ieņēmuši ministriju.

21. janvāris

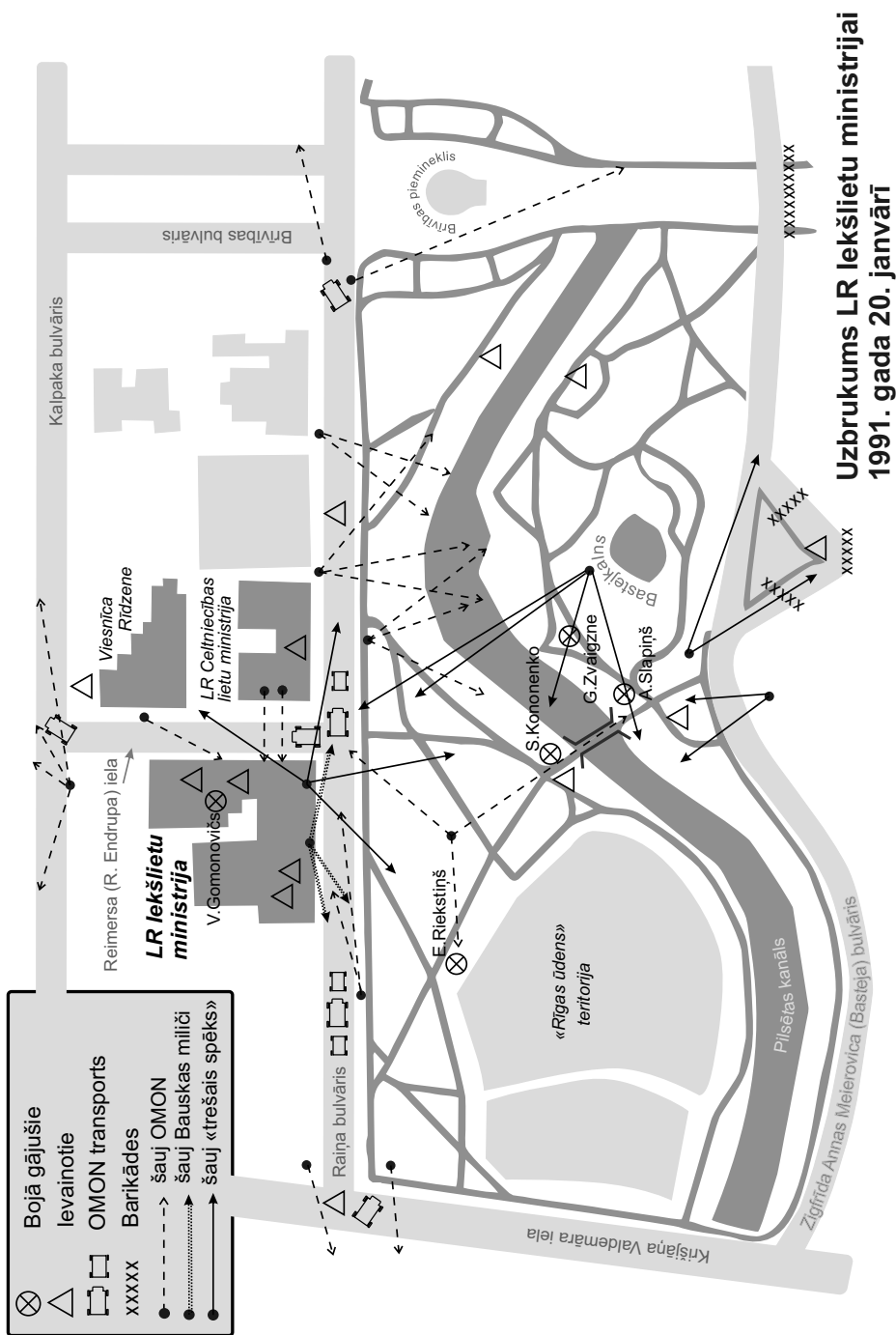
- Plkst. 00.05
- televīzijas žurnālists Ojārs Rubenis telefoniski sazinās ar Zenonu Indrikovu, kurš paziņo, ka acīmredzot viņa kabinetā tūlīt ielauzīsies. Taču saruna pārtrūkst.
  - Ministru Padomes preses centrs ziņo – nav šaubu, ka iebrucēji ir OMON kaujinieki.
- Plkst. 00.20 jau ievainoti deviņi cilvēki, bojā gājuši četri.
- Plkst. 00.30 LPSR Valsts drošības komitejas priekšsēdētāja vietnieks Jānis Trubiņš paziņo, ka VDK turpmāk izpildīs visus Latvijas valdības norādījumus.
- Plkst. 1.55
- Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas ēku kontrolē OMON.
  - Latvijas Republikas iekšlietu ministra vietnieks Zenons Indrikovs, kurš atrodas ministrijas ēkā, neatbild uz telefona zvaniem.
  - Latvijas premjerministrs Ivars Godmanis panāk vienošanos ar OMON komandieri Česlavu Mliņņiku, ka OMON kaujinieki drīzumā pametīs ēku un atgriezīsies savā bāzē.

- Plkst. 2.00 Novērotāji no viesnīcas “Latvija” 23. stāva redz trīs BTR (bruņutransportierus) braucam incidenta vietas virzienā pa Brīvības bulvāri, nogriežamies pa labi uz Raiņa bulvāri, tad uz incidenta vietu.
- Plkst. 2.15 Bruņutransportieri piebrauc pie Iekšlietu ministrijas ēkas, savāc OMON vienības kaujiniekus un tad dodas uz bāzi.
- Plkst. 2.30
- Beidzas Augstākās padomes Tautas frontes frakcijas sēde (sākusies plkst. 22.00).
  - Tiek izskatīti zināmie fakti par uzbrukumu Iekšlietu ministrijai un ēkas ieņemšanu un izteikti ierosinājumi par jaunveidojamās Valsts pašaizsardzības vienības turpmāko darbību. Nākamajā sēdē tiks pieņemts lēmums šajā jautājumā.
- Plkst. 3.05
- OMON vienības atstājušas Iekšlietu ministrijas ēku.
  - Iekšlietu ministra vietnieks Zenons Indrikovs tiek ar premjerministru Ivaru Godmani.
  - Vairākas automašīnas un viens bruņutransportieris piebrauc un apstājas pie Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas ēkas Elizabetes ielā 2, tad dodas uz Daugavmalu un pēc tam nogriežas pa labi Vecmīlgrāvja (savas bāzes) virzienā.
  - Iekšlietu ministrijas ēkā ierodas LR Prokuratūras izmeklētāju grupa, tiek ierosināta krimināllieta.

Jautājums par to, kurš tad plānoja šo akciju un vadīja tās norisi, nav līdz galam noskaidrots. Latvijas kompartijas Centrālkomitejas pēdējais sekretārs ideoloģiskajā darbā Kārlis Ģērķis atceras, ka pusstundu pēc Iekšlietu ministrijas atstāšanas OMON ieradās Centrālkomitejas ēkā, lai pastiprinātu tās apsardzi, jo 20. janvārī ap 22.00 esot bijis viltus zvans, ka kaujinieki gatavojoties uzbrukt kompartijas Centrālkomitejai. Ģērķis savās atmiņās raksta:

Tad arī mums kļuva zināma versija par to, kāpēc noticis incidents, ka OMON ticis apšaudīts no Bastejkalna puses un kaujiniekiem nebijis kur likties. Tāpēc pašaizsardzības nolūkā bijuši spiesti ieņemt Iekšlietu ministriju.²⁶⁵

²⁶⁵ Ģērķis, Kārlis. *Līdzās Alfrēdam Rubikam*. Rīga: Litera, 1992. 28. lpp.

Uzbrukums LR Iekšlietu ministrijai 1991. gada 20. janvārī. Grāmatas autora shēma-rekonstrukcija. Leldes Braķes-Klaveri datorgrafika.

Šo un vēl dažas tikpat fantastiskas versijas omonieši turpināja atkārtot arī vēlāk, kad notika nopratināšana LR Prokuratūrā OMON lietā.

To, ka akcija bija rūpīgi plānota un vadīta no Maskavas, liecina ne tikai līdzība ar notikumu ievirzi 1991. gada janvārī Viļņā un fakts, ka OMON bija pakļauts vadībai no Maskavas, PSRS iekšlietu ministram Borisam Pugo, bet arī izmeklēšanā atklātie fakti.

OMON rīkojās pēc rūpīgi izstrādāta plāna. Operācijas sākumā ar smago kravas mašīnu tika nobloķēts Krišjāņa Valdemāra ielas un Raiņa bulvāra krustojums, OMON automašīnas veica arī citu Iekšlietu ministrijas kvartāla ielu bloķēšanu. Par signālu uzbrukumam kalpoja signāltražetes izšaušana no LPSR Prokuratūras ēkas Raiņa bulvārī 9 un kompartijas Centrālkomitejas ēkas Elizabetes ielā 2. Lai cilvēki netuvotos operācijas norises vietai, viņi tika atbaidīti ar šāvieniem.

Par to, ka šī akcija nevarēja būt saplānota šeit uz vietas Latvijā, runā arī daudzas liecības, jo bez OMON uzbrukumā piedalījās arī kāds “trešais spēks”, kura identitāte līdz galam tā arī nav noskaidrota. Toreizējais Latvijas Republikas iekšlietu ministrs Aloizs Vaznis uzskatīja, ka tie bija PSRS Valsts drošības komitejas specvienības “Alfa” kaujinieki, kas 40 “bulgāru sportistu” grupas aizsegā bija apmetušies Baltijas kara apgabala sanatorijā Lielupē, Jūrmalā.

20. janvāra pēcpusdienā “bulgāru sportistu” grupa ieradās Rīgā, bet jau nākamajā rītā aizbrauca no Latvijas. Izmeklēšanas laikā specvienības “Alfa” komandieri noliedza faktu par klātbūtni Rīgā 20. janvārī. Tā varēja būt arī kāda cita no PSRS specvienībām, kaut vai no PSRS armijas Galvenās izlūkošanas pārvaldes struktūrām. Lai kas arī būtu šis “trešais spēks”, tā uzdevums bija simulēt uzbrukumumu OMON vienībai, radīt jukas, panākt barikāžu aizstāvju radītas “masu nekārtības”, kas PSRS vadībai bija tik nepieciešamas prezidenta pārvaldes ieviešanai.

Pulksten 21.07, brīdī, kad OMON pirmā automašīna, kas brauca no Krišjāņa Valdemāra ielas puses pa Raiņa bulvāri, bija tieši pretī Iekšlietu ministrijas ēkai Raiņa bulvārī 5/6, uz to tika šauts no Bastejkalna puses. Automašīna pagriezās pa kreisi un iebrauca Reimersa ielā, un apstājās pie Iekšlietu ministrijas poliklīnikas durvīm, kuras atrodas pretim viesnīcai “Rīdzene”.

Omoniešu autokolonnu Reimersa ielā sāka apšaudīt no Iekšlietu ministrijas 5. stāva stūra kabineta logiem. Tajā naktī kabinetā atradās Iekšlietu ministrijas darbinieki. Savās liecībās LR Prokuratūras izmeklētājiem viņi stāstīja, ka sākumā pa viņu kabineta logiem sākuši šaut no Bastejkalna puses un tanī pašā mirklī četri kaujinieki treniņtērpos iebrauca kabinetā. Nezināmie kaujinieki atvēra logus un sāka šaut Bastejkalna, Centrālās stacijas un Raiņa bulvāra virzienā.

OMON kaujinieki pie Iekšlietu ministrijas Raiņa bulvāra un Reimersa ielas stūrī. 1991. gada barikāžu muzeja krājums.

Tanī laikā OMON grupa Aleksandra Kuzmina vadībā ieņēma Arhitektūras un celtniecības ministrijas ēku Raiņa bulvārī 7, bet vēl viena OMON grupa Jurijs Noreiko vadībā uzbruka četrus Bauskas miliču postenim pie Iekšlietu ministrijas. Diviem no viņiem, Agrim Kociņam un Gundaram Bergam, omonieši uzbruka ārpusē, bet Valerijs Markuns un Alģis Simonavičs paspēja atkāpties uz Iekšlietu ministrijas ēku, atklādami uguni no automātiem. Agris Kociņš atceras:

Apšaudes laikā es atrados pie caurlaides durvīm no Bastejkalna puses un redzēju, kā OMON kaujinieki profesionāli organizēti ieņēma kaujas pozīcijas pretī Iekšlietu ministrijai un atklāja uguni uz mums ar trasējošām lodēm. Apšaudes laikā vienu brīdi mēs ar pārinieku Gundaru Bergu tikām starpugunīs starp Iekšlietu ministrijas aizstāvjiem un OMON kaujiniekiem.

Pēc kāda laika, kad omoniešiem izdevās mūs atbruņot, mūs ar pārinieku nolika pie Iekšlietu ministrijas ēkas sienas blakus caurlaides durvīm, tad mēs pa īstam izjutām šauto ložu daudzumu, kas lidoja uz mūsu pusi. No sienām bira apmetums, un laiku pa laikam es nopurināju to nost. Seja sūrstēja, jo tuvciņā ar OMON kaujiniekiem tā bija sasista ar automāta laidī, atņemot man ieroci.

Bija liela vēlēšanās ieraudzīt kaut kādus papildspēkus, kas palīdzētu mums, jo tādu, kas ar ieročiem rokās būtu nākuši talkā, bija daudz, bet, no otras puses, redzot, kas notika apšaudes laikā pie Iekšlietu ministrijas, es sapratu, ka tad būtu bijusi liela asins izliešana. Tādējādi bija jāsamierinās ar toreizējo situāciju. Brīdī, kad OMON ieņēma caurlaides priekštelpu, pēc šāviena es sadzirdēju vaidus, un kļuva skaidrs, ka ir ievainots kāds no mamiem kolēģiem. Es piegāju pie viena no OMON kaujiniekiem un prasīju, lai ļauj apskatīt cietušos.

Ieejot caurlaides telpā, kura bija pilna ar ūdeni no sašautajiem radiatoriem, mēs ar Gundaru ieraudzījām, ka vienā no kaktiem pie loga sēdēja Jānis [Jānis Jasevičs –R. R], un varēja redzēt, ka viņam ir cietušas abas kājas.

Redzot, cik viņam ir grūti, es prasīju OMON kaujiniekiem ļaut pārvietot Jāni drošā vietā un sniegt viņam palīdzību. Kādu brīdi domāja, un viens no viņiem teica, lai to darot, ja gribot. Apšaude vēl nebija beigusies, mēs ar Gundaru, ik pa brīdi pietupjoties, nesām Jāni tuvāk Brīvības piemineklim, kur bija redzama ātrās palīdzības automašīna. Atstājot Jāni, mēs atgriezāmies atpakaļ uz Iekšlietu ministriju, lai turpinātu meklēt pārējos mūsu kolēģus.

Bauskas miliča Aļģa Simonaviča atmiņas:

Pirms sākām maiņu, mums iedeva bruņuvestis, automātus. Patrulējām uz ielas pie Iekšlietu ministrijas, mainoties ik pa divām stundām. Kāds teica – “beretes” cauru dienu zvanot uz ministriju un biedējot, ka braukšot to ieņemt. Pēc plkst. 21 redzēju, ka tuvojas milicijas VAZ, aiz tās smagā mašīna. Tās vēl nebija apstājušās, kad uz mums sāka šaut. No Iekšlietu ministrijas nešāva. Ieskrēju kopā ar Markunu pa ministrijas centrālo ieeju. Abi pārējie no mūsu maiņas bija uz Raiņa bulvāra.

Ložu caurumi LR Iekšlietu ministrijas 5. stāva logā Raiņa bulvāra un Reimersa ielas stūrī. *Ulda Brieža foto.*

20. janvāra uzbrukumā LR Iekšlietu ministrijai sadedzinātā Augstākās padomes automašīna “Volga” Reimersa ielā pie viesnīcas “Rīdzene”. *Ilmāra Gradovska foto.*

Kad centos aizbultēt durvis, man lode trāpīja gurnā. Markuns tomēr paguva durvis aizvērt, pirms tam es paguvu pāris reižu izšaut no automāta. Omonieši lēca laukā no mašīnas, viņu bija vairāk par piecpadsmi.

Mēģināju uzkāpt pa kāpnēm, pieskrēja dažas sievietes un palīdzēja nokļūt dežūrtelpā, pēc tam citur, kur mani pārsēja. Šāvieni turpinājās, ienāca omonietis, uzmeta man skatienu, taču neko nedarīja. Tad ieradās kāds apakšpulkvedis un izveda mani ārā no ministrijas uz ātro palīdzību. Mašīnā uz nestuvēm gulēja vēl kāds pārsegts cilvēks. Feldšeris teica, ka viņš ir miris.²⁶⁶

Bauskas milicijas darbinieks Valerijs Markuns:

Tumsā varēja redzēt trasējošo ložu trajektorijas. Vēlāk uzzināju, ka OMON kaujiniekiem katrā trešajā patronā bija trasējošā lode, lai tumsā varētu atšķirt savējos no svešajiem.

²⁶⁶ Vahers, Jānis; Bērziņa, Ilona. *Lūzums: no milicijas līdz policijai*, 137. lpp.

Kad bijām jau pie ministrijas ieejas durvīm, Alģis savādi ievaidējās un teica, ka laikam esot ievainots kājā. Uzvedu viņu pa trepēm līdz pirmajai kāpņu platformai, no kuras var nokļūt pie dežuranta, un, kad apsēdināju uz trepēm, viņš bilda, lai aizslēdzt ieejas durvis, lai “viņi”, tas ir, omonieši, neieklātu ēkā. Es atgriezos atpakaļ pie ieejas, kad uz durvīm no pretējā nama sāka šaut ar ložmetēju. Es paspēju tās aizslēgt un aizcirst durvju aizbīdņi, bet, izvairoties no šāvienu kārtas, kritu, tā savainojot kāju. Sākās pilnīgs haoss, jo kāpņu telpā caur sašautajiem apkures radiatoriem plūda karsts tvaiks, kas šņākdams aizpildīja telpu. Apkārt spindzot lidoja lodes.

Kad atgriezos vietā, kur bija apsēdies Alģis, uz trepju pakāpiena pie viņa kājām bija satecējusi krietna asins peļķe. Es izmisumā pieklauvēju pie dežuranta durvīm, lūdzot iedot aptiecinu, taču saņēmu atbildi, ka tādas neesot. Atvērās blakus durvis, ienāca kaut kādas meitenes, kuras Alģi ievada pie sevis.

Uz kāpņu platformas, iepretim ieejas durvīm, mēs palikām divatā kopā ar valdības apsardzes dienesta virsnieku Vladimiru Gomanoviču. Bijām neziņā par pārējo mūsu biedru likteni, jo visur skanēja šāvienu. Tomēr mēs izdzirdām troksni, kas nāca no augšas, un, tā kā man sāpēja kāja, nolēmām, ka augšup dosies Vladimirs, lai noskaidrotu trokšņa iemeslu.

Es paliku lejā, turpinot šaut pa retai šāvienu kārtai uz ieejas durvīm, lai neviens no ārpuses neuzdrošinātos tām tuvoties. No ārpuses uz ieejas durvīm tika šauts no dažāda tipa ieročiem, pat no raķešu pistoles, kuras šāviņi ar rikošetu lidoja pa kāpņu laukumu no vienas sienas pie otras, spocīgi mirgojot karstā tvaika pārņemtajā telpā.

Man palika tikai pāris patronas, tāpēc metos uz ministrijas dežuranta telpu, lai uzzinātu, ko tālāk darīt. Tajā atradās vairāki vīri, kuri bija notupušies aiz dežuranta pulsts, jo caur sašautajiem logiem arī šeit spindza lodes. Centrālā pulsts skanēja un mirgoja no daudzajām lampiņām, kuras norādīja, ka ļoti daudzi cenšas mūs sazvanīt; pa kādai lampiņai nopaukšķēja un apdzisa, kad pa to trāpīja kārtējā nomaldījusies lode.

Pie sienas uz plaukta ieslēgtajā televizorā rādīja Ostantkinas izklaidējošu muzikālu pārraidi, un es, pierāpojis pie tā, ar plaukstu pārlaidu pār sensoru pogām, lai izbeigtu šo murgu. Man tas izdevās, un ekrānā parādījās Ministru padomes priekšsēdētāja Ivara Godmaņa attēls, kurš mierīgā balsī stāstīja, ka viss esot kārtībā un barikāžu vīri varot doties mājup.

Kāds no klātesošajiem ministrijas dežurantam jautāja, ko tālāk darīt. Viņš atbildēja, ka jāpadodas, un vienam no puisiem lika paņemt mikrofonu, kurš savienots ar skaļruņiem apkārt ministrijas ēkai, un pa to krieviski paziņot, lai pārtraucot šaut, jo

visi padošoties. Par atbildi pa dežūrdaļas logiem tika raidītas vairākas šāviņu kārtas. Tad dežurants lika visiem izklist pa ēku, teikdams, ka tā vismaz būšot mazāk upuru.

Tā kā es nezināju ministrijas telpu izvietojumu, tad lēnām devos uz augšu pa kāpnēm. Kad biju ticis līdz ceturtajam stāvam, man no augšas krieviski uzblāva, lai metot ieroci zemē, citādi šaušot. Es atbildēju, ka man nav patronu, un noliku savu “kalašnikovu” zemē. Pie manis piesteidzās divi maskās un kamuflētos tērpos ģērbušies OMON kaujinieki, rupji pārmeklēja mani un lika doties uz piekto stāvu.

Pusceļā starp ceturto un piekto stāvu uz kāpņu platformas gulēja kāds vīrs. Pieņācis tuvāk, sapratu, ka tas ir Vladimirs Gomanovičs, kurš bija ievainots, jo viņam no brūces kaklā sūcās asinis. Uz manu protestu, ka šeit ir ievainotais, viņi atbildēja, ka par to runāšot vēlāk.

Piektajā stāvā asa smaka sitās sejā un acīs, jo tur bija uzsprāgusi asaru gāzes granāta “čerjomuha”, tādēļ OMON kaujinieki, kuri tur rosījās, bija uzvilkuši gāzmaskas. Viņi pārvietojās pusskriešus, dodami viens otram īsas komandas un visu laiku lamādamies pa “matuški”.

Tur es ieraudzīju vairākus puisius, kurus bija redzējis ministrijas ēkā jau pa dienu, arī savus baušļeniekus Didzi Traumani un Māri Kļaviņu, kuri visi bija jau atbruņoti. No tiem es uzzināju, kas noticis pa to laiku caurlaižu birojā, ka Jānis Jasevičs ir ievainots, kā arī ka Iekšlietu ministrija ieņemta no piektā stāva un caur caurlaižu biroju.

Baušļenieks Jānis Jasevičs stāstīja, ka omonietis šāva uz viņu, jau ievainotu:

Cīņas laikā es tiku ievainots kājā, kad centos dabūt savu bruņuvesti, jo tajā atradās divas aptveres ar patronām. Es ar Didzi Traumani piesedzu pārējos biedrus, kamēr tie no mums ierādītā “skatloga” varēja ieņemt drošākas pozīcijas.

Man beidzās patronas, un tajā brīdī tika iemesta asaru gāzes granāta. Didzis pēc mana lūguma pameta man bruņuvesti, jo tajā vajadzēja būt atlikušajām divām aptverēm ar patronām. Es Didzim liku ieņemt drošāku pozīciju, bet viņš negribēja atstāt mani, tad ieņemt drošāku pozīciju es viņam pavēlēju. Didzis, izdarījis to, piesedza man atkāpšanās ceļu, bet tajā brīdī sākās vēl intensīvāka apšaušana, kas man vairs nedeļa iespēju pārvietoties. Apskatot bruņuvesti, tajā patronu nebija, es centos aizsniegt citu bruņuvesti un tajā brīdī tiku ievainots kājā, bet citi omonieši jau lauza ieejas durvis. Es vilku ārā pistoli, bet to jau pielietot nebija nekādas nozīmes, jo vairāki omonieši jau bija ielauzušies, un es pistoli paslēpu.

Ar šausmīgu nežēlīgumu viens no omoniešiem izrāva man automātu no rokām un, saņēmis aiz stobra, atvēzējās un centās man iesist pa galvu, es izvairījos, un

sitiens trāpīja pa gurnu. Es viņam, skatīdamies sejā, teicu – nu gan esi varonis, ka vari sist ievainotam cilvēkam. Tad viņš, stāvot turpat, no automāta tiešā trāpījumā iešāva man kājās un rupji nolamājās, teikdams: “Tu vairs nestaigāsi, maīta!”

Tā es nogulēju uz grīdas kādas 15 minūtes, kamēr viņi pielādēja aptveres un turpināja uzbrukumu. Sazinoties pa rāciju, viens no omoniešiem paziņoja pārējiem, ka ieņēmuši arī piekto stāvu no jumta, bet pēc 15 minūtēm paziņoja, ka ieņēmuši Iekšlietu ministriju. G. Bergs un A. Kociņš gribēja mani iznest uz ātro palīdzību, bet omonietis, kurš iešāva man kājā, neatlāva, pavēršot automātu uz viņu pusi. Tikai pēc Guntara un Agra lūguma un divu OMON darbinieku teiktā atlāva mani iznest.

Bauskas milicijas darbinieks Renārs Zaļais:

Tā kā esmu strādājis Iekšlietu ministrijā, telpu izvietojumu pārzinu labi. Ieskrēju pirmā stāva gaitenī un izvilku pistoli. Nebiju ticis līdz kāpnēm, kad priekšā iznira omonietis. Izšāvu. Vai trāpīju, nezinu, bet uz mani šauts netika.²⁶⁷

Skrēju uz ēdnīcu, jo zināju, ka tur ir izejas durvis, taču tur jau šāva. Sapratis, ka tur glābiņa nebūs, devos uz pagrabu, kas atradās zem virtuves. Tur iegājis, aizslēdzu durvis no iekšpuses, jo durvis bija atslēga. Tā kā biju apdullis no asaru gāzes un šāvieniem, likās, ka šaušana turpinās vēl ilgi. Pagrabā ir daudz telpu. Dzirdēju, ka lauz pagraba durvis. Vienā no nodalījumiem bija mucas, tur paslēpos. Ienāca vismaz trīs omonieši. Tobrīd visā pagrabā nodzisa gaisma, viens omonietis nāca, spīdzinādams kabatas lukturīti, – arī telpā, kur, paslēpies aiz durvīm, stāvēju es. Nepamanīja un izgāja. Laikam zaudēju samaņu. Ap pulksten septiņiem no rīta atkal sāka lauzt ieejas durvis no virtuves, atjēdzos un domāju – omonieši, taču nācēji bija milicijas darbinieks un cilvēks civiluzvalkā.²⁶⁸

Tikai laimīgas sagādīšanās dēļ Renārs Zaļais neizšāva.

Latvijas Republikas iekšlietu ministra vietnieks Zenons Indrikovs atceras:

Tad omonieši beidzot no ministrijas brauca prom, un es gāju apskatīt telpas. Nu postāžu aiz sevis viņi bija atstājuši diezgan briesmīgu... Ar mani kopā ministrijā atradās arī Rīgas iekšlietu pārvaldes priekšnieks Viktors Bugajs, bet pēc neliela brīža mani

²⁶⁷ Iespējams, ka tas bija OMON štāba priekšnieks V. Laškets, kuram, pēc omoniešu vārdiem, tovakar ministrijā dzīvību glābusi bruņuveste, jo esot bijis trāpījums krūtīs.

²⁶⁸ Vahers, Jānis; Bērziņa, Ilona. *Lūzums: no milicijas līdz policijai*, 138. lpp.

tajā pašā vakarā gandrīz nošāva pa otram lāgam. Un galvenais vēl – kurš! Bauskas milicis Renārs Zaļais! Lieta tā, ka apšaudes laikā viņš bija ievainots un kontuzēts un noslēpies pagrabā, bet es, neraugoties uz Bugaja brīdinājumu: “Tur neejiet! Var būt palicis kāds ievainots omonietis...”, tomēr nolēmu ieskatīties ministrijas pazemes stāvā. Vēlāk Zaļais sacīja, ka izdzirdis krievu valodu (runāju ar Bugaju), kāds tuvojies, un izlēmis: “Dzīvs viņiem rokā nedošos! Palikušas vēl trīs patronas – divas omoniešiem, viena sev. Citas izejas nav...” Tur bija galīga tumsa, apgaismojumu nevarēja ieslēgt. Tālāk pagrabā negājām, un Zaļais tomēr neizšāva. Vēlāk viņš bija zaudējis samaņu un tika atrasts tikai nākamajā rītā.²⁶⁹

Iekšlietu ministriju brīvprātīgi apsargājušie astoņi Bauskas milicijas darbinieki bija tie, kas izrādīja vissīvāko pretestību. Jānis Jasevičs savās atmiņās raksta:

1991. gada 13. janvāra asiņainie notikumi Viļņā pārbiedēja tautas masas un vēl vairāk pavairoja alkas pēc brīvības. Ļoti liels nopelns tautas saliedēšanā bija Tautas frontei. Pēc notikumiem Viļņā un OMON izdarībām tika aicināti brīvprātīgie milicijas nodaļā, lai aizsargātu valsts svarīgākos objektus no OMON uzbrukumiem. Brīvprātīgo organizēšanu Bauskā uzņēmās un veica Jurijs Kovaļonoks un Guntars Marķitāns.

1991. gada janvārī svarīgāko valsts objektu apsardzei pieteicās lielākā daļa darbinieku no Bauskas milicijas nodaļas. Man pēc brīvprātīgo saraksta grafika astoņu cilvēku sastāvā uz Rīgu braukt iznāca 1991. gada 20. janvārī. Ieradāties Rīgā, kur mums tika nolasītas pavēles par svarīgāko valsts objektu aizsardzību, un plkst. 8 sākām pildīt savus dienesta pienākumus Iekšlietu ministrijas aizsardzībā.

Iekšlietu ministrijas telpās apgrozījās daudz darbinieku, bet plkst. 21.10, kad atskanēja pirmās OMON automātu un ložmetēju kārtas pret Iekšlietu ministriju, pretsparu izrādīja tikai astoņi Bauskas milicijas darbinieki un trīs milicijas darbinieki, kas atradās Iekšlietu ministrijas caurlaides telpās. Pārējie darbinieki, kas atradās Iekšlietu ministrijā, neizdarīja nevienu šāvienu.²⁷⁰

Aleksandrs Matvejevs, kurš Atmodas laikā dienēja Bauskas milicijas nodaļā un sāka to vadīt 1988. gadā, man paskaidroja, kāpēc tieši rajonu milicijas darbiniekiem 1991. gada janvārī bija īpaša loma, kāpēc bija jābrauc uz Rīgu.

²⁶⁹ Vahers, Jānis; Bērziņa, Ilona. *Lūzums: no milicijas līdz policijai*, 134. lpp.

²⁷⁰ *Barikādes, Latvijas mīlestības grāmata*, 133. lpp.

Bauskas milicijas darbinieki, kuri aizstāvēja LR Iekšlietu ministriju 20. janvārī, sniedzot interviju 1991. gada martā Arnim Akmeņlaukam. Sēž – Jānis Jasevičs, otrajā rindā no kreisās – Alģis Simonavičs, Agris Kociņš, Gundars Bergs, Māris Kļaviņš, Didzis Trautmanis, Renārs Zaļais. Nav Valerija Markuna – viņš vēl atradās slimnīcā pēc ievainojuma 20. janvārī. *Arņa Akmeņlauka kinokadrs.*

Milicijas struktūrvienību darbiniekiem pēc 1990. gada Neatkarības deklarācijas vajadzēja izšķirties, vai nu palikt uzticīgiem PSRS dotajam zvērestam vai nostāties vēsturiskā taisnīguma un Latvijas tautas vairākuma pusē.

Sašķēloties milicijas darbiniekiem, sekas varēja būt neparedzamas, pat asiņainas, jo milicija bija vienīgā apbruņotā, militarizētā struktūra, kas pildīja noteiktus uzdevumus visā Latvijas teritorijā. It īpaši saspīlēta situācija bija Rīgas milicijā, un tāpēc, lai noturētu situācijas stabilitāti, bija nepieciešams balstīties uz Latvijas rajonu milicijas nodaļām.

Matvejevs nepieļāva šķelšanos Bauskas milicijas nodaļas darbinieku vidū, darbinieki turpināja pildīt savus dienesta pienākumus, pakļaujoties LR Augstākās padomes, LR Ministru padomes un LR iekšlietu ministra lēmumiem. 1991. gada 16. janvārī

Liepājas rajona milicijas darbinieki Rīgā. *Leonīda Brunšteina kinokadrs.*

Ogres rajona milicijas darbinieki Rīgā. *Leonīda Brunšteina kinokadrs.*

Matvejevs Rīgā no Milicijas departamenta saņēma mutisku rīkojumu atlasīt brīvprātīgos milicijas darbiniekus, kuriem būs jānodas uz Rīgu sargāt stratēģiski svarīgus objektus. Nevis nodrošināt sabiedrisko kārtību vai cīnīties ar noziedzību, bet tieši sargāt, kā tas būtu jādara karavīriem, kuru Latvijai tad vēl nebija.

Rīkojums bija mutisks, rakstiskas pavēles nebija, tādā veidā milicijas vadība Rīgā centās gan izpildīt Ministru padomes rīkojumu, gan pasargāt sevi neveiksmes gadījumā, ja neatkarības pretiniekiem izdotos gāzt Latvijas valdību.

Pēc atgriešanās no Rīgas Matvejevs izsludināja trauksmi un paziņoja, ka ir nepieciešami brīvprātīgie milicijas darbinieki, kuri nākamās dienas rītā tiks nosūtīti uz Rīgu. Kādi objekti būs jāsargā, tobrīd nebija zināms. Visiem darbiniekiem, kas devās uz Rīgu, nodaļas dežūrdalā tika izsniegti ieroči (pistoles, automāti) un bruņuves. Bauskas milicijas nodaļa barikāžu dienās praktiski palika bez automātiskajiem ieročiem, jo viss bija iedots Rīgā esošajiem.

Tieši šis Matvejeva lēmums rezultējās ar Bauskas milicijas darbinieku iesaistīšanos kaujā, ar ieročiem rokās aizstāvot pret OMON kaujiniekiem Iekšlietu ministrijas ēku Rīgā. Šiem šāvieniem bija milzīga starptautiskā rezonanse, kas neapšaubāmi veicināja mūsu uzvaru 1991. gada janvāra barikādēs un Maskavas reakcionāro spēku atkāpšanos.

Iekšlietu ministrijā norisinājās dramatiski notikumi, taču ar to šis traģiskās nakts notikumi nebeidzās. Pastāv daudzas liecības, kas norāda uz “trešā spēka” eksistenci un aktīvu dalību notikumos. No Brīvības pieminekļa puses uzņemtajās videofilmās redzamas trasējošās lodes, kas no Bastejkalna apkaimes apstādījumiem lido uz Iekšlietu ministriju.

LR Prokuratūra ir pratinājusi liecinieku, kurš redzēja Basteja bulvāra apkaimē stāvam šāvēju, kas raidīja automāta kārtas Iekšlietu ministrijas virzienā. Vēlāk jau žurnālistu Dzintara Zaļūkšņa un Ievas Biķes izmeklēšanā parādās liecinieki, kas bija redzējuši šāvējus civilā un militārā apģērbā Bastejkalna rajonā un pie paša kanāla, pie Pulvertorņa un Torņa ielas galā.

Vairāki barikāžu dalībnieki stāstīja, ka 21. janvāra rītā Jēkaba kazarmu galā pie Basteja bulvāra atraduši patronu čaulītes. Svarīgs arī LR iekšlietu ministra Zenona Indrikova novērojums, ka pēc ministrijas ieņemšanas viņa kabinetā ienāca kādi pieci bruņoti cilvēki: “Starp tiem bija gan omonieši, gan arī Maskavas slavenās speciālo uzdevumu vienības “Alfa” kaujinieki (viņu klātbūtni ministrijā un Rīgā man vēlāk apstiprināja arī PSRS prokuratūras izmeklētājs).”²⁷¹

²⁷¹ Vahers, Jānis; Bērziņa, Ilona. *Lūzums: no milicijas līdz policijai*, 132. lpp.

Indrikovam radās iespāids, ka omonieši pakļāvās cilvēkiem, kurus viņš uzskatīja par "Alfas" kaujiniekiem.

Kauja par Iekšlietu ministriju turpinājās aptuveni 40 minūtes. Pēc tam viss apklusā, iestājās tāds kā gaidīšanas brīdis. Pēc vienas no versijām un, manuprāt, vis-ticamākās, šīs akcijas organizatori no Maskavas varas pārstāvjiem bija kļuvuši par savas propagandas upuriem. Viņi noticēja tam, ko visu barikāžu laiku sludināja Inter-fronte: LTF ir bruņotas kaujinieku vienības, šaujāmieroči esot arī daudziem barikāžu aizstāvjiem. Viņi tam noticēja un gaidīja LTF kaujinieku uzbrukumu, kas nevarēja notikt. Atmaksājās no sāktā gala piekoptā nevardarbīgās pretošanās stratēģija un konsekventā kontrole, lai uz barikādēm nebūtu ieroču, ko īstenoja LTF valde. Sava nozīme bija arī saskrējušo milicijas darbinieku drošības ķēdei, kas 20. janvāra vakarā bija izveidota ap Iekšlietu ministrijas kvartālu un ļāva izvairīties no lielākiem civiliedzīvotāju upuriem.²⁷²

Jāatceras, ka barikādes bija tepat tuvumā, pie Pulvertorņa, LTF izdevās neiekrist slazdā, kura izveidošanā piedalījās Rīgas OMON. Savāda saruna risinājās starp Iekšlietu ministrijā iesprostoto Latvijas Republikas iekšlietu ministra vietnieku Zenonu Indrikovu un PSRS iekšlietu ministru Borisu Pugo:

Interesanta un zīmīga apšāudes laikā iznāca mana saruna ar PSRS iekšlietu ministru Pugo. Labi zinot viņa paradumus, varēju tikai brīnīties, ka Boriss Karlovičs, kas sevi ar darbu svētdienās nekad neapgrūtināja, šajā vakarā atradās savā kabinetā... Viņa palīgs bez vilcināšanās savienoja, dzirdēju, kā Pugo runā pa citu telefonu. Teicu Pugo, ka šauj, stāstīju par situāciju, lūdzu palīdzību uzbrukuma apturēšanai, bet šīs saka: "Es par to neko nezīnu. Un vispār – tas jau nu droši vien jums tikai liekas. Vai maz kas kuram dažreiz rēgojas..." Saku: "Vai tad pa telefonu nedzirdat pats, kas te apkārt notiek, ka šauj?" Un tad viņš, laikam nejauši, izmeta frāzi, pēc kuras man daudz kas uzreiz kļuva skaidrs: "Ā, laikam šauj gan, bet nekas... es jau devu pavēli izbeigt..."²⁷³

Pēc Pugo pavēles saņemšanas omonieši atstāja Iekšlietu ministriju un devās uz Latvijas kompartijas Centrālkomiteju. Tur Rīgas OMON vadītājs Česlavs Mļiņņiks, nesaņemot Maskavas atbalstu un papildspēkus, vairākkārt izteica sašutumu par Maskavas valdības vadītājiem, beidzot sapratis savu grēkāža lomu 20. janvāra notikumos.

²⁷² Vahers, Jānis; Bērziņa, Ilona. *Lūzums: no milicijas līdz policijai*, 116. lpp.

²⁷³ Turpat, 131. lpp.

Versija par to, ka 20. janvāra uzbrukuma plāns LR Iekšlietu ministrijai tika radīts Maskavā un akceptēts augstākās vadības līmenī, man likās visticamākā. Pēc Alfrēda Rubika lūguma, Rīgas OMON tika nodots PSRS iekšējā karaspēka pavēlniecības rīcībā un vairs nepakļāvās LR Iekšlietu ministrijai. Vienlaikus viņi arī koordinēja savu darbību ar Baltijas kara apgabala virspavēlniecību.

Viņi bija PSRS iekšlietu karaspēka karavīri. Es nevaru iedomāties, ka PSRS bruņoto spēku vienības karavīri varētu brīvi pieņemt lēmumus bez savas Maskavas priekšniecības ziņas. Par to bija noteikti jāzina PSRS prezidentam vai “spēka” struktūru ministriem. Bez viņu piekrišanas tas nevarēja notikt.

Omoniešu uzbrukums prasīja piecu cilvēku upurus. Bija arī dažāda smaguma pakāpes ievainotie. Nāvējoši ievainots tika Iekšlietu ministrijas darbinieks Vladimirs Gomanovičs, kurš tika atrasts ministrijas kāpņu laukumā starp 4. un 5. stāvu. Kā pierādīja izmeklēšana, Gomanovičs krita no to nezināmo kaujinieku lodēm, kuri ielauzās ministrijas 5. stāva stūra kabinetā, nonākot ministrijā caur ēkas bēniņiem. Šāva no telpas, kas atrodas blakus 4. stāva kāpņu laukumam. Otrs upuris – milicijas darbinieks Sergejs Konoņenko – tajā vakarā neveica dienesta pienākumus, tāpēc bija civilās drēbēs. Viņa klātbūtne apšaudes vietā izskaidrojama ar to, ka viņš bija iecirkņa, kur atrodas Iekšlietu ministrija, pilnvarotais milicijas inspektors. Viņu

Atvadišanās no 20. janvāra upuriem pie Brīvības piemiņekļa, tribīnē Alfrēds Čepānis un Romualds Ražuks. *Jaceka Avakumovska foto.*

20. janvāra upuru bēres Raiņa bulvārī 1991. gada 25. janvārī. *Ilgvara Gradovska foto.*

nošāva kanālmalas apstādījumos no mugurpuses ar ložmetēju, kas atradās netālu no Blaumaņa pieminekļa. Ekspertīze noskaidroja, ka Konoņenko pirms lodes trāpījuma atradies guļus stāvoklī aiz viena no parka kokiem. Rokas ložmetēji bija omoniešiem Česlavam Mļiņņikam un Aleksandram Kuzminam, tāpēc visdrīzāk Konoņenko un arī skolnieku Ediju Riekstiņu, kurš tika atrasts netālu no Blaumaņa pieminekļa, pie Rīgas ūdens saimniecības kompleksa sētas, nogalināja šo omoniešu lodes.

Arī kinooperators Gvido Zvaigzne nāvējošās ievainošanas brīdī atradās guļus stāvoklī. Uz otru kinooperatoru Andri Slapiņu šāva no Bastejkalna vai no LPSR prokuratūras ēkas (Raiņa bulvārī 9) puses. Viņi abi, uz kuriem šāva kanālmalas apstādījumos, gāja bojā. Loģiski rodas doma, ka uz viņiem šāva mērķtiecīgi, tiešā tēmējumā kā uz nevēlamiem lieciniekiem. Tie nebija šāvieni, kurus vispārējā panikā un apjukumā kāds karavīrs raidīja gaisā. Šāva tumsā ar speciāli tam piemērotiem ieročiem. Andri Slapiņu un Gvido Zvaigzni nogalināja “trešā spēka” raidītās lodes. Par to liecina LR Prokuratūras un arī žurnālistu veiktā izpēte.

Bez apšaudes laikā nogalinātajiem Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūra konstatējusi, ka dažāda smaguma ievainojumus guvuši: 1) A. Senčenko – Rīgas rajona valsts autoinspekcijas darbinieks, ievainots pie Iekšlietu ministrijas ēkas;

Ziedi 1991. gada janvārī bojāgājušajiem pie Brīvības pieminekļa. *Māra Loca foto.*

2) B. Dmitrenko, ievainots savā automašīnā K. Valdemāra ielas un Raiņa bulvāra krustojumā; 3) J. Zelčs, ievainots, ejot garām Iekšlietu ministrijai; 4) R. Laucis, ievainots pie Iekšlietu ministrijas ēkas; 5) Jānis Mežaks, ievainots apšaudes zonā; 6) A. Petrovskis, ievainots Iekšlietu ministrijas ēkas rajonā; 7) Dainis Ozols no Liepājas rajona, ievainots Bastejkalna apstādījumos; 8) Janošs Fodors, ungāru žurnālists, ievainots kanālmalas apstādījumos; 9) Vladimirs Brežņevs, PSRS TV raidījuma “Vzglād” žurnālists, ievainots kanālmalas apstādījumos; 10) Hannu Vaisanens, televīzijas operators no Somijas, ievainots un piekauts; 11) Ozoliņš, Arhitektūras un celtniecības ministrijas sargs Raiņa bulvārī 7, piekauts, omoniešiem ielaužoties ēkā.

Uzbrukumā Iekšlietu ministrijai tika iesaistīts plašs tehniskais nodrošinājums un ieroči: smagās, apvidus un vieglās automašīnas, rokas ložmetēji, automāti, pistoles, dažāda munīcija, gāzes granātas “čerjomuha”.

Jau pēc trijiem naktī LR Prokuratūras izmeklētāji ieradās Iekšlietu ministrijā un sāka darbu, ar rīta gaismu Bastejkalnā un kanālmalas apstādījumos tika izpētīts katrs zemes laukums. Tika veikts milzīgs darbs, bet tad politisku iemeslu dēļ LR Augstākā padome pieņēma lēmumu lietu nodot PSRS prokuratūrai, kas pārsvarā vāca tikai faktoloģisko materiālu, īsta lietas izmeklēšana nenotika. Pēc gada lieta tika atgriezta

atpakaļ LR Prokuratūrai, bet daudz kas jau bija nokavēts. Par spīti tam, kopumā tika veikts liels darba apjoms, un izmeklēšanas dati norāda uz vairākām svarīgām likumsakarībām.

LR Prokuratūra pierādīja, ka uzbrukuma laikā Rīgas OMON komandieris Česlavs Mļiņņiks kontaktējās ar Latvijas kompartijas pirmo sekretāru Alfrēdu Rubiku. Vēlāk pret Rubiku tika ierosināta lieta par dalību valsts apvērsuma mēģinājumā 1991. gada augustā. Iztiesāšanas laikā Rubiks visādi centās noliegt savas saites ar Rīgas OMON.²⁷⁴

Vēl 1994. gadā tiesas prāvas laikā pret viņu Rubiks turpināja runāt par 300–500 cilvēku lielu Georga Bezhļebņikova vadīto Īpašo brīvprātīgo kārtības sargu vienību, saucot viņus par kaujiniekiem, kuru rīcībā bijusi munīcija, degmaisījuma pudeles, motorzāģu ķēdes cilvēku sišanai u. c.

Visinteresantākais ir tas, ko Rubiks raksta par LTF “Plānu X stundai” kā pierādījumu tam, ka Latvijas Tautas fronte, nevis Latvijas kompartija savā X plēnumā 1991. gada 13. janvārī centās destabilizēt situāciju Latvijā. Iedomājos, kas būtu, ja vēstures ritenis pēkšņi pagrieztos atpakaļ un kompartija atkal nāktu pie varas.

Absolūti skaidrs, kas būtu rakstīts apsūdzībā tiesas prāvā pret mani un citiem barikāžu laika LTF valdes locekļiem: “Centieni destabilizēt situāciju, plāns X stundai, LTF kaujinieki ar motorzāģu ķēdēm, lai sistu cilvēkus utt. Taču, paldies Dievam, šodien svarīgi ir kas cits – rubikiešiem un viņu domubiedriem Maskavā bija ticība, ka pastāv kaut kādi bruņoti LTF kaujinieki, kas noteikti uzbruks, vajag tikai dot iemeslu.

20. janvāra naktī OMON savu uzdevumu izpildīja, Iekšlietu ministriju ar lielu troksni un šaudīšanas ieņēma – ar “ieplānotajiem upuriem”, iespējams, lai būtu ticamāk. Ko viņiem darīt tālāk? Barikāžu aizstāvji neuzbrūk, gaidīšanas pauze ievelkas. Tad pēkšņi no Maskavas nāk pavēle pārtraukt operāciju. Varu iedomāties omoniešu apjukumu.

Daudz kas šajā traģiskajā 20. janvāra nakts lietā vēl arvien ir neskaidrs. Toreiz mēs cerējām – Krievijā uzvarēs demokrāti, arhīvi atvērsies, un mēs visu uzzināsim. Tagad, 30 gadus vēlāk, atliek cerēt uz to pašu.

²⁷⁴ Рубикс, Альфред. «Требуя признать невиновным», 183. lpp.

NO JANVĀRA BARIKĀDĒM LĪDZ AUGUSTA PUČAM

1991. gada janvāra barikādes nepieļāva valsts apvērsuma īstenošanu Latvijā, plašais tautas atbalsts ļāva saglabāt pasludināto neatkarību Lietuvai, bet Igaunijā – pēc neveiksmēm Viļņā un Rīgā – Maskava pat nemēģināja gāzt likumīgi ievēlēto varu un atgriezt PSRS kompartiju pie varas.

Tautas vienotā nostāja barikādēs par mūsu valsts neatkarību ietekmēja arī pasaules sabiedrisko domu, un LTF galvenajā mītnē tas bija uzreiz jūtams – nepārtrauktā straumē gandrīz katru dienu ieradās ārzemju žurnālisti, citu valstu sabiedrisko organizāciju un politisko kustību pārstāvji.

Galvenais LTF darba uzdevums bija organizatoriskais atbalsts 1991. gada 3. marta aptaujai par Latvijas valsts neatkarību. LTF valdē mēs atbalstījām domu, ka PSRS prezidenta iniciatīvai rīkot referendumu par PSRS saglabāšanu nepieciešams pretstatīt savu, Latvijas referendumu. Latvijas Tautas frontē, protams, bija karstas diskusijas, vai to darīt, kad to darīt un kādus jautājumus Latvijas iedzīvotājiem uzdot aptaujā.

Lietuvas Republikas karoga pacelšana Rīgas pils Svētā Gara tornī līdzās Latvijas karogam 16. februārī. Pirmais no kreisās – LTF Karoga grupas vadītājs Pauls Barons. *Romualda Ražuka personiskais arhīvs.*

Uzruna LTF mītiņā Zaķusalā, pateicoties tās aizstāvjiem 1991. gada 18. februārī. Zaķusalā vēl daudz cilvēku – īpašo kārtības sargu vienības no visas Latvijas vēl turpina dežurēt posteņos. Centrā, gaišā mētelī LTF valdes loceklis Uldis Augstkalns, nākamais pa labi LR Augstākās padomes deputāts LTF valdes loceklis Juris Dobelis, aiz viņa, nākamais pa labi – TV un radio komitejas priekšsēdētāja vietnieks Imants Rākins. *Jāņa Lāča foto.*

Augstākās padomes LTF frakcijas deputāti Artūrs Kodoliņš, Ivars Silārs, Jevgeņijs Zaščerinskis sliecās uz to, ka pretstatā PSRS referendumam būtu jāriko savs, vietējais referendums vai aptauja, Alfrēds Čepānis un Jānis Lagzdiņš domāja, ka aptauja nav nepieciešama, jāturpina iet savs tiesiskais ceļš.²⁷⁵

Beidzot nonācām pie konsensa ar LR Augstākās padomes LTF frakciju – aptauja ir jāriko, nepieciešams uzdot vienu vienīgu jautājumu: “Vai jūs esat par demokrātisku un valstiski neatkarīgu Latvijas Republiku?”

1991. gada 12. februārī LTF valde paziņoja par atbalstu LR Augstākajai padomei un pašvaldībām Latvijas iedzīvotāju aptaujas organizēšanā. Šaubu par to, ka vairākums atbalstīs šo nostāju, nebija, taču ļoti nepieciešami bija pārliecinoši skaitļi.

Aptaujā piedalījās 87,6 % no visiem Latvijā pastāvīgi dzīvojošajiem, kas saņieguši 18 gadu vecumu. Uz jautājumu “Vai jūs esat par demokrātisku un valstiski

²⁷⁵ Jauce, Andra. Latvijas tautas deputāti par referendumu. *Latvijas Jaunatne*, 1991, Nr. 8, 31. janv.

neatkarīgu Latvijas Republiku?” – ar “jā” atbildēja 73,6 procenti.²⁷⁶ Šis bija labs apsteidzošais manevrs. 17. martā notika PSRS referendums par savienības saglabāšanu. No 184 miljoniem balsstiesīgo piedalījās 80 %, “par” balsoja 76 procenti. Latvijā PSRS referendumu kompartija rīkoja ar armijas palīdzību – piedalījās 501 280 cilvēku, “par” balsoja 95 procenti.²⁷⁷

3. marta aptauja parādīja, ka traģiskie janvāra notikumi vēl vairāk pastiprinājuši noraidošo attieksmi pret kompartiju un Latvijas neatkarības pretiniekiem. Tas bija īpaši svarīgi, jo aptauja norisēja uz ārkārtīgi nelabvēlīga ekonomiskās situācijas attīstības fona pirmās nepieciešamības preču trūkuma situācijā, kad to pārdošana iedzīvotājiem tika normēta, cenas palielinājās trīs un vairāk reizi.

Baltijas valstis katra atsevišķi un veidojot kopīgu platformu, centās stabilizēt attiecības ar Maskavu ekonomikas un finanšu jomā, notika strīdi par atskaitījumiem PSRS budžetā, jo ekonomika vēl nebija nodalīta no PSRS ekonomikas. Baltieši piedāvāja veidot uz brīvā tirgus principiem balstītas attiecības.

PSRS ekonomikā valdīja jūklis – Maskavai deficīta segšanai bija nepieciešamas iemaksas no republikām, Latvijas un Igaunijas piedāvātās summas kopējo programmu finansēšanai to neapmierināja, Lietuva vispār atsacījās kaut ko maksāt.

11. aprīlī beidzot sākās Latvijas Republikas un PSRS sarunas. PSRS formulējums sarunām: Latvijas Republikas statuss PSRS valstiskajā uzbūvē, tā nokārtošanas principi un nosacījumi. Latvijai tas neapmierināja. Tika panākta nobeiguma vienošanās – formulēt sarunu turpmāko jautājumu kā Latvijas Republikas valstiskā statusa un attiecību ar PSRS izskatīšana. Taču Maskava centās izvairīties no sarunām, tās tika vairākkārt atceltas.²⁷⁸

Ārējai neskaidrībai pievienojās iekšējās situācijas pasliktināšanās. Divvaldība Latvijā nekur nebija pazudusi, neatkarības pretinieki atkal aktivizējās. Latvijas PSR Prokuratūras darbinieki aicināja PSRS prezidentu ieviest Latvijā ārkārtas stāvokli un atjaunot tās teritorijā PSRS konstitūcijas darbību, pārtraukt nelikumīgo valsts aparāta struktūru funkcionēšanu.²⁷⁹

Baltijas karavīru savienība kara apgabala avīzē “Za rodinu” paziņoja, ka tā ar ieročiem rokās un bruņotās vienībās nodrošinās PSRS nedalāmību un PSRS konstitūcijas darbību Baltijā.²⁸⁰

²⁷⁶ *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1991, Nr. 17/18, 128. p., 707.–708. lpp.

²⁷⁷ *Latvija 1985.–1996. gadā. Notikumu hronika*, 51. lpp.

²⁷⁸ Turpat, 52.–55. lpp.

²⁷⁹ *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1991, Nr. 17/18, 114. p.

²⁸⁰ *Diena*, 1991, 16. apr.

Ar provokatīviem nolūkiem atjaunojās sprādzienu sērija. Tie galvenokārt notika vietās, kas bija saistītas ar PSRS armijas klātbūtni: uz Gaujas tilta, kas veda uz armijas bāzi Ādažos, pie koplīnēm, kur dzīvoja armijas virsnieku ģimenes. Sprādzienu kopskaits sasniedza divdesmit trīs.²⁸¹

Bruņoti cilvēki, kas bieži bija identificējami kā OMON vienības kaujinieki, dažos mēnešos bija izdarījuši vairāk nekā 20 uzbrukumus muitas robežposteiņiem, terorizējot darbiniekus, konfiscējot dokumentus un aizdedzinot pašus posteņus.²⁸²

Situācija pamazām kļuva arvien draudīgāka. Maijā LTF koordinācijas centrā ienāca ziņas, ka naktī Rīgas ielās notikušas karaspēka mācības. Bija skaidrs, ka PSRS armijas vienības apgūst pieredzi, lai varētu bloķēt Rīgas centru, nepieļaujot 1991. gada janvāra kļūdas, kad mēs apsteidzām armiju, aicinot cilvēkus un tehniku uz Rīgu.

LTF valdei bija skaidrs, ka atkal jāmobilizē visi spēki, jo tuvojas nākamais izšķirošais brīdis. Pēc mūsu iniciatīvas Līgatnē 1991. gada 30. martā notika Latvijas Tautas frontes, Igaunijas Tautas frontes un Lietuvas kustības "Sajūdis" apspriede, kuras mērķis bija Baltijas valstu tautas kustību rīcības saskaņošana valstu neatkarības atgūšanā.

Lai paustu atbalstu un vienotību ar mūsu valdībām, uz apspriedi uzaicinājām ne tikai pašreizējos Baltijas tautas kustību vadītājus, bet arī to bijušos līderus – LR Augstākās padomes priekšsēdētāja vietnieku Daini Īvānu, Igaunijas Republikas valdības priekšsēdētāju Edgaru Savisāru, Lietuvas Republikas Augstākās padomes priekšsēdētāju Vītautu Landsbergi, kuri arī parakstījās zem apspriedes komunikē, kas noteica vienotu un saskaņotu Baltijas tautu kustību rīcību:

Latvijas Tautas frontes, Igaunijas Tautas frontes un Lietuvas "Sajūdis" pārstāvju apspriedes dalībnieki, sapulcējušies Latvijas Republikā, Līgatnē, 1991. gada 30. martā vienprātīgi konstatē:

– ka Latvijas, Lietuvas un Igaunijas tautu kustības, uzvarējušas 1990. gada vēlēšanās, iestājas par savas darbības turpināšanu kā mūsu valstu turpmāko pārmaiņu garantu līdz pilnīgas neatkarības realizēšanai atbilstoši Baltijas valstu tautu gribai, kas pausta aptauju un referendumu laikā 1991. gada 9. februārī un 3. martā;

– ka visu atsevišķo ekonomisko, politisko, nacionālo u. c. jautājumu risināšanas un tautu kustību darbība pirmām kārtām būtu jāvirza uz šī galvenā jautājuma saņemšanu;

²⁸¹ Barikopēdija. Šī diena Trešās atmodas vēsturē. 5. marts. Pieejams: https://www.barikadopedija.lv/raksti/%C5%A0%C4%AB_diena_Tre%C5%A1%C4%81s_atmodas_v%C4%93stur%C4%93#5._marts

²⁸² Jurkāns, Jānis. Par Latvijas 1991. gada janvāri un augustu. *Latvijas Vēstnesis*, 1996, 21. aug.

- ka šī galvenā mērķa sasniegšanai nepieciešama Latvijas, Lietuvas un Igaunijas tautu kustību saskaņota rīcība, tai skaitā arī, lai Latvija, Lietuva un Igaunija sarunās ar PSRS un starptautiskos forumos varētu darboties vienotā frontē;
- ka Baltijas valstu sakaru un vienotības paplašināšanai būtu lietderīgi atjaunot Latvijas, Lietuvas un Igaunijas starpvalstu nolīgumus, kas tika parakstīti līdz PSR Savienības veiktajai mūsu valstu aneksijai 1940. gadā;
- ka demokratizācijas un privatizācijas procesa, kas balstīts uz privātīpašuma atzīšanu, paplašināšanai, lai radītu brīvu pilsonisku sabiedrību, nepieciešama Baltijas tautu kustību darbības pastiprināšana visu līmeņu valstiskajās struktūrās.²⁸³

Vienojoties visu triju Baltijas valstu tautas kustību vadītājiem, pieņēmām lēmumu 1991. gada 23. augustā rīkot akciju “Liesmojošais Baltijas ceļš”. Tā bija domāta kā protests pret Maskavas centieniem apturēt un atgriezt atpakaļ baltiešus no neatkarības ceļa. Pa 1989. gada 23. augusta “Baltijas ceļa” trasi no Tallinas cauri Rīgai un līdz Viļņai bija paredzēts ar noteiktu intervālu iedegt ugunsiskus, simbolizējot Baltijas vienotību ceļā uz neatkarību.

Saprotot, ka Latvijas iedzīvotāju nevardarbīgā pretošanās Maskavas agresijai ir vienīgais reālais veids, kā var aizstāvēt Latvijas neatkarību, LR Augstākās padomes Prezidijs 1991. gada 20. jūnijā ar savu lēmumu uzdeva Augstākās padomes Aizsardzības un iekšlietu komisijai izveidot Augstākās padomes Prezidija Nevardarbīgās pretošanās centru, par tā vadītāju ieceļot deputātu Odiseju Kostandu.²⁸⁴

Tajā pašā dienā LR Augstākās padomes Prezidijs apstiprināja LR Augstākās padomes Prezidija Nevardarbības pretošanās centra nolikumu, kuru bija izstrādājusi Augstākās padomes Aizsardzības un iekšlietu komisija Tālava Jundža vadībā. Viens no galvenajiem centra uzdevumiem bija – “kopā ar valsts un sabiedriskajām organizācijām veikt nevardarbības pretošanās pasākumus atbilstoši Latvijas Republikas likumdošanas aktu prasībām”.²⁸⁵

Neapšaubāmi Nevardarbīgās pretošanās centra izveide pie Augstākās padomes Prezidija bija apsveicams solis, darbība, kas pilnībā sakrita ar LTF kopš pašiem pirmsākumiem piekopto nevardarbīgās pretošanās koncepciju.

Taču tagad, kad mums jau bija savs parlaments un tā iecelta valdība, tautfrontiešiem likās, kā ar to ir stipri par maz.

²⁸³ Baltijas padome. Sēžu un pieņemto lēmumu materiāli, 1991–1993. LNVM, Tautas frontes nodaļas arhīvs.

²⁸⁴ *Nevardarbīga pretošanās: Latvijas pieredze*, 200. lpp.

²⁸⁵ Turpat, 201. lpp.

Darba grupā LTF galvenajā mītnē un rajonu nodaļās brieda neapmierinātība ar Ministru padomes un tās izveidotā Sabiedrības drošības departamenta paveikto pieaugošās spriedzes apstākļos. LTF aizsardzības darba grupas un rajonu LTF nodaļu priekšlikumi tika apkopoti LTF Domes 1991. gada 20. jūlija sēdē, kad tika pieņemts lēmums “Par tautas aizsardzību”:

Latvijas Tautas frontes III sasaukuma Domes lēmums “Par tautas aizsardzību”

1991. gada 26. janvārī Latvijas Republikas Ministru padome pārņēma savā pārziņā aizsardzības struktūru veidošanu.

Tomēr, kā atzīmēts LTF valdes 1991. gada 2. aprīļa un 1991. gada 25. maija paziņojumos un LTF 1. un 2. jūnija semināra rezumējumā, valdības Sabiedrības drošības departamenta bezdarbība valsts un tās iedzīvotāju aizsardzības un drošības sistēmas veidošanā traucē Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas un valsts veidošanas procesu.

Tiek diskreditēti valsts varas pamati un grauta tautas uzticība neatkarības idejai.

Līdz šai dienai nav izstrādāta valsts un tās iedzīvotāju aizsardzības koncepcija, bez kuras nav iespējams saskaņots likumdevēja un izpildvaras darbs; tās izstrāde pie Augstākās padomes Aizsardzības un iekšlietu komisijas ir novilcināta.

Izsakot neizpratni par valdības nevēlēšanos aktīvi veidot valsts un tās nodokļu maksātāju aizsardzības sistēmu,

LTF Dome nolemj:

1. Pie LTF izveidot nemilitārās pretošanās organizatoriski metodisko centru, tā darbu saskaņot ar Augstākās padomes nemilitārās pretošanās centru un Ministru padomi. Aicināt Augstāko padomi un Ministru padomi kopīgi ar LTF izveidot nemilitārās aizsardzības koordinācijas padomi.
2. Prasīt Ministru padomei kopā ar Augstākās padomes LTF frakcijas pārstāvjiem un LTF Domes pārstāvjiem kritiski izvērtēt Sabiedrības drošības departamenta, tā amatpersonu darbību, izanalizējot tās faktiskos rezultātus.
3. Aicināt Latvijas Republikas Augstākās padomes Prezidiju nodrošināt savu lēmumu izpildi attiecībā uz robežapsardzības dienesta un paš aizsardzības vienību (zemessardzes) izveidošanu, par nemilitārās pretošanās centra izveidošanu; nekavējoties sākt darbu pie iedzīvotāju aizsardzības sistēmas konceptuālā pamatojuma izveides.

4. Aicināt sabiedrību un ražošanas kolektīvus veikt iemaksas LTF ziedojumu kontā Nr. 100700765, Dzīvokļu, komunālās saimniecības un sociālās attīstības bankas Rīgas operāciju pārvaldē, ar norādi – aizsardzības fondam.

1991. gada 20. jūlijs

Latvijas Tautas frontes priekšsēdētājs R. Ražuks²⁸⁶

Nevardarbīgās pretošanās centrs pie Augstākās padomes Prezidija izstrādāja Latvijas Republikas nevardarbīgās pretošanās pamatprincipus, kā arī rekomendācijas, kā rīkoties valsts apvērsuma sākumā, arī pēc notikuša apvērsuma, kā dzīvot ieilgušās varas uzurpācijas apstākļos.²⁸⁷

Savā būtībā ar šīm rekomendācijām bija mēģināts tālāk attīstīt LTF valdes 1990. gada 12. decembra paziņojumu par rīcību “X stundā”.

Taču, neraugoties uz visiem valsts institūciju un LTF pūliņiem, 1991. gada augusta pučs nāca pēkšņi, Latvija to sagaidīja nesagatavota. Taču diez vai tam arī varēja pienācīgi sagatavoties, jo šoreiz galvenie notikumi norisinājās PSRS galvaspilsētā Maskavā, nevis Baltijā kā janvārī.

Valsts apvērsumā uzreiz tika iesaistītas īpaši tam apmācītas armijas vienības, kas rīkojās pēc iepriekš rūpīgi sagatavotiem plāniem.

19. augusta naktī notika valsts apvērsums PSRS. Varu pārņēma Valsts ārkārtējā stāvokļa komiteja ar PSRS viceprezidentu Genadiju Janajevu priekšgalā, kas izsludināja ārkārtējo stāvokli visā Padomju Savienībā. PSRS prezidents Mihails Gorbačovs vairs nekontrolēja situāciju. Pučisti paziņoja, ka veselības stāvokļa dēļ viņš nevarot pildīt savus pienākumus. Izjuka Gorbačova paredzētā jaunā Savienības līguma parakstīšana, kas bija paredzēta 20. augustā.²⁸⁸

Latvijas kompartijas pirmais sekretārs Alfrēds Rubiks plkst. 11.00 Centrālkomitejas mītnē Elizabetes ielā 2 sasauktajā preses konferencē ieviesa skaidrību par notikušo. “Šodien par to, ka diennakts laikā tiks izveidota Ārkārtējas situācijas komiteja, kurai jāpārņem vara Latvijā un kuru vadīs Baltijas kara apgabala pavēlnieks,” informēja Alfrēds Rubiks. “Šie notikumi bija LKP sapnis jau gadu pēc LKP kongresa,”

²⁸⁶ Latvijas Tautas frontes III sasaukuma Domes lēmums “Par tautas aizsardzību”. LVVA, 270. f., 7. apr., 2669. l., 93.–94. lp.

²⁸⁷ Latvijas Republikas nevardarbīgās aizsardzības pamatprincipi, Latvijas Republikas Augstākās padomes kanceleja. *Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas pieredze*, 203.–209. lpp.

²⁸⁸ *Baltijas valstu vēsture*. Sast. A. Maisalu, Z. Kļauņa, G. Straube, A. Pajūrs. Rīga: Zvaigzne ABC, 2000. 212. lpp.

sacīja Rubiks. Viņš arī pareģoja komandanta stundas ieviešanu. Bez tam tikšot slēgtas tās politiskās organizācijas un preses izdevumi, kuru darbība būs pretrunā ar PSRS konstitūciju. Pēc preses konferences Latvijas kompartijas Centrālkomitejas un Rīgas pilsētas kopīgā biroja paziņojumā tika izteikts atbalsts PSRS valdības paziņojumam par ārkārtas stāvokļa izsludināšanu.²⁸⁹

Plkst. 12.00 sākās LR Augstākās padomes plenārsēde. LR Augstākās padomes Prezidijs un Ministru padome pieņēma paziņojumu, kurā norādīts, ka Ārkārtējā stāvokļa valsts komiteja ir nelikumīgs veidojums, kuram nav nekādu pilnvaru Latvijas teritorijā. Aicināja iedzīvotājus nesadarboties ne ar kādiem nelikumīgiem varas veidojumiem, iesaistīties nevardarbīgā pilsoniskās nepakļaušanās kampaņā un prasīt likumīgās varas – tautas deputātu padomju un to izpildinstitūciju – darbības atjaunošanu.²⁹⁰

Sanākuši LTF mītnē, spriedām, ko darīt. Skaidrs, ka “X stunda” ir pienākusi, nevarējām izslēgt darba turpināšanu nelegālā stāvoklī. Pēc īsas apspriedes pieņemām LTF valdes paziņojumu visiem Latvijas neatkarības atbalstītājiem ar ieteikumiem, kā rīkoties ārkārtējā stāvokļa situācijā.

LTF paziņojums visiem Latvijas neatkarības atbalstītājiem

19. augusta rītā no Maskavas pienāca ziņa par valsts apvērsumu PSRS. Nav vajadzīga baiļu un histērijas atmosfēra, taču jau šobrīd ikvienam skaidri jāzina sava rīcība, kad tautu brīvības centieni apspiešanai ieviesta ārkārtējā pārvalde. Jau 1990. gada 11. decembrī LTF pieņēma rīcības plānu X stundai. Šī stunda ir situācija. Tādēļ katra demokrātiska un Latvijai lojāla cilvēka pienākums ir aizsargāt savu valsti. Uzskatām par nepieciešamu:

1. Sagatavot LTF nodaļu struktūras iespējamam darbam nelegālā stāvoklī. Sagatavot savstarpējo sakaru nodrošināšanas sistēmu. Nozīmēt vadītāju dublierus. Attīstīt teritoriālo grupu darbu dzīvesvietās. Decentralizēt nodaļu naudas līdzekļus. Sagatavot veidlapas ar LTF simboliku paziņojumiem. Decentralizēt kopējamās aparatūras un papīra glabāšanu.
2. Neraugoties uz ārkārtējās pārvaldes ukaziem, konsekventi pildīt vienīgi Latvijas Republikas likumus un pašvaldību lēmumus.

²⁸⁹ Ģērķis, Kārlis. *Līdzās Alfrēdam Rubikam*, 41. lpp.

²⁹⁰ Latvijas Republikas Augstākās padomes Prezidija un Ministru padomes Paziņojums. *Diena, Speciālizlaidums*, 1991, Nr. 158, 19. aug.

3. Izmantot dažādus streiku variantus. Būt gataviem pievienoties Krievijas prezidenta Jeļcina izsludinātajam Viskrievijas streikam. Īpaši izmantot darbu stingri reglamentējošās absurdās instrukcijas, kuru izpilde paralizēs ražošanu.
4. Neierasties uz PSRS kara komisariātu izsaukumiem un nosūtīt karaklausības apliecības un iesniegumu par atteikšanos dienēt PSRS bruņotajos spēkos LPSR kara komisāram.
5. Nesadarboties un nesniegt nekādu informāciju okupācijas varas iestādēm.
6. Ar nicināšanu un boikotu vērsties pret apvērsuma pārvaldes ielikteniem un viņu atbalstītājiem.
7. Nodrošināt demokrātisko organizāciju un to vadītāju darbības iespējas nelegālā stāvoklī.
8. Dokumentēt un fiksēt visus okupācijas varas noziegumus ārkārtējās pārvaldes apstākļos.
9. Lai novērstu iespēju šo varu padarīt likumīgu, kategoriski nepiedalīties šīs varas organizētās vēlēšanās vai referendumos.
10. Iedzīvotāju informēšanai izmantot vēlēšanu kampaņā pārbaudītus cilvēkus – aģitatorus, iesaistīt visu demokrātisko organizāciju pārstāvjus.
11. Maksimāli izmantot iespējas darboties okupācijas iestāžu neaizliegtajās sabiedriskajās organizācijās – reliģiskajās un kultūras organizācijās, arodbiedrībās, lai popularizētu LTF uzskatus.

Latvijas Republikas neatkarības piekritēji! Turpinoties komunistiskajiem noziegumiem pret mūsu Dzimteni, apzināsimies, ka mūsu izdzīvošanas pirmais nosacījums ir dzīvot tautai, būt vienotiem Latvijai!

19.08.91.

LTF valde²⁹¹

Ar šo LTF valdes paziņojumu rokā devos uz Latvijas Televīziju un Latvijas Radio, kur ar satraukumu paši gaidījām ziņas par valdības un LTF iespējamo rīcību. Saglabājusies mana runa Latvijas Radio, ko bija fiksējusi Latvijas PSR Valsts drošības komitejas “Z” daļa:

---

²⁹¹ LTF koordinācijas centra pasākumi. LNVN Tautas frontes nodaļas arhīvs.

1991. gada 19. augustā Latvijas Radio uzstājās LTF priekšsēdētājs R. Ražuks: “Cienijamie tautfrontieši, Latvijas ļaudis! Tikko kā notikušā LTF valdes ārkārtējā sēdē mēs izanalizējam mūsu rīcībā šobrīd esošos datus, informāciju no Maskavas, PSRS citām pilsētām un nonācām pie šāda slēdziena:

1. Maskavā notikušais valsts apvērsums ir kaimiņvalsts valsts apvērsums, kā tas izriet no mūsu Neatkarības deklarācijas. Un, neskatoties uz to, ka pret mums var izmantot militārus draudus un pat bruņoto vienību atklātas darbības, šeit var tikt nozīmēts “Maskavas gubernators”, tas ir apvērsums kaimiņvalstī, un tā mums pret to ir jāizturas. Mūsu Augstākajai padomei un valdībai, vietējām pašvaldībām ir jāturpina darbs. Ir jāturpina mūsu uzsāktais ceļš, vadoties pēc Latvijas Republikas likumiem;

2. LTF visā Latvijas teritorijā ir jāturpina darbība, pamatojoties uz mūsu programmu, uz mūsu nostādnēm. Nepieciešams atcerēties, atjaunot atmiņā mūsu 1990. gada 11. decembra “X stundas” paziņojumu, kur detalizēti apskatītas mūsu darbības iespējamā apvērsuma gadījumā. Šobrīd tas viss, par nožēlu, ir ļoti aktuāls, tiek īstenots dzīvē.

Es ierosinu sanākt LTF valdēm, nekavējoties izskatīt šo 1990. gada 11. decembra dokumentu, atjaunot visu to, kas tika uzsākts nodaļās, – par vadības, sakaru rezerves centriem, par visu to, kas nepieciešams “X stundā” mūsu Augstākās padomes un valdības darbībai.

Ir jāsaucas pilsoniskās nepakļaušanās kampaņai, valsts varu īstenojot vietējās pašvaldībās, kas nedrīkst pakļauties Maskavas ieliktņiem vai “gubernatoram”. Es atkārtoti, ka tas viss ir aplūkots 11. decembra dokumentā, lūdzu jūs to izskatīt atkārtoti.

3. Mums jāīsteno mūsu piektdien, 23. augustā, plānotā akcija “Liesmojošais Baltijas ceļš”. Tas, kas notiek Maskavā, nevar būt šķērslis mūsu iecerei. Mēs griebjām piektdien atgādināt visai pasaulei, izteikt savu protestu pret 1939. gada noziedzīgo Molotova-Ribentropa paktu. Par nožēlu, šobrīd mums nāksies runāt kā par 1939. gada ortodoksāli lielniecisko paktu, tā arī šodienas konservatīvi valstisko apvērsumu Maskavā. Bet “Liesmojošajam Baltijas ceļam” ir jānotiek. Dabiski, ka tagad tas notiks citā gaismā. Tam ir ļoti rūpīgi jāgatavojas, un mēs no “Baltijas ceļa” nekādā gadījumā nevaram atteikties.

Tas ir galvenais, uz to pašlaik skatās visa pasaule, to gaida. Tas ir līdzeklis, lai palīdzētu mums pašiem un visiem PSRS demokrātiskajiem spēkiem šajā situācijā.

4. Šobrīd tautai nav jāpūlcējas pie televīzijas, radio, Augstākās padomes un citiem svarīgiem objektiem. Situācija veidojas citādi, ne tā kā janvārī, ja kaut kas mainīsies, mēs obligāti jūs par to informēsim. Bet pagaidām galvenajiem notikumiem ir jānotiek

jūsu dzīvesvietās, pilsētās, rajonos, aktivizējot LTF, koordinācijas centru darbību, aktīvi darbojoties, gatavojoties mūsu izstrādātā plāna īstenošanai pret iespējamo, tagad jau īstenoto “X stundu”.

Sekojiēt Latvijas radio un televīzijai, to ziņojumiem, sekojiēt Augstākās padomes un valdības darbībai un ziņojumiem.

Pilsoniskās nepakļaušanās kampaņa sāksies tad, kad apklusis Latvijas radio un televīzija vai arī sāks raidīt pavisam ko citu. Mēs savu ceļu esam vienreiz izvēlējušies, mēs zinām, ko mēs gribam, mēs zinām, uz ko mēs ejam, un tas, kas notiek Maskavā, nekādā ziņā nevar piespiest mūs novērsties no tā. Tas, kas notiek Maskavā, par nožēlu, ir tur eksistējošās varas, valsts iekārtas rezultāts. Mēs nekādā ziņā ar to neesam saistīti. Protams, mums nāksies no tā ciest, bet mums ir jābūt savaldīgiem. Mūsu šīs nedēļas akcijas, zināmas, paredzētas, – mēs gatavojamies “Liesmojošajam Baltijas ceļam” un konsekventi pieturamies pie šī plāna. Īstenojam šo mūsu mērķi kopā ar Lietuvu un Igauniju.²⁹²

Vakara pusē zvana Latvijas Nacionālās neatkarības kustības valdes priekšsēdētāja vietniece Mirdza Vītola. LNNK valde esot pieņēmusi aicinājumu deputātiem Augstākajā padomē pasludināt Latvijas neatkarību *de facto*, izbeidzot 1990. gada 4. maijā pasludināto pārejas periodu. Vītola nolasa LNNK valdes aicinājumu LR Augstākajai padomei. Aicinājumu ir parakstījis LNNK priekšsēdētājs Visvaldis Lācis, tas ir ļoti īss un skaidrs:

Ņemot vērā, ka PSRS centrālās varas struktūru darbība ir pārtraukta un varu sagrābusi militāra hunta, LNNK uzskata, ka turpmāk nav nozīmes 1990. gada 4. maija “Deklarācijā par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” noteiktajam pārejas periodam, un aicina Latvijas Republikas Augstāko padomi pasludināt pilnīgu Latvijas Republikas neatkarību.²⁹³

Teicu, ka LTF valde to nav apspriedusi, taču es personīgi atbalstītu šādu Augstākās padomes rīcību, jo šķiet, ka neko vairs nevar zaudēt, jārikojas, kamēr tas ir iespējams.

²⁹² Latvijas Republikas Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra arhīvs, Nr. 1205. (Tulkojums no krievu valodas.) No: *Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšana dokumentos*. 3. sēj. *Pārejas periods (1990. gada 4. maijs – 1991. gada 21. augusts)*, 206.–207. lpp.

²⁹³ Turpat, 209. lpp.

LNNK valdes priekšlikuma būtība slēpās tajā, ka pat pēc likumīgās varas gāšanas Latvijā, kas tanī brīdī likās ļoti ticams, juridiski Latvijas Republika paliktu kā pilnīgi neatkarīga valsts, kuras varu gāzusi cita valsts – PSRS – ar militāru spēku.

Pa to laiku tiek tālāk īstenots stratēģiski svarīgo objektu ieņemšanas plāns. Plkst. 19.15 omonieši un desantnieki ieņem Latvijas TV centra pirmo stāvu. Plkst. 19.30 TV pārtrauc raidīt.²⁹⁴

Pēdējos vārdus TV ēterā, pirms studijā ienāk padomju armijas desantnieki, pagūst pateikt LTV “Panorāmas” žurnāliste, LTF Domes locekle Velta Puriņa: “Mūsu biedri pirmajā stāvā jau noguldīti uz grīdas. Omonieši nāk augšā. Gaidiet ziņas! Ceram, ka tiksīmies.”²⁹⁵

Nākamais uzbrucēju mērķis – atbruņot Rīgas miliciju, vienīgo bruņoto struktūru, kas tobrīd bija Latvijas valdības rīcībā. Plkst. 20.30 tiek ieņemta Rīgas pilsētas iekšlietu pārvalde, plkst. 20.45 – LR Iekšlietu ministrija, bet pēc tam – arī 1. milicijas bataljona bāze.²⁹⁶

Puča pirmās dienas vakarā plkst. 22.15 bruņotas personas formas tērpos pie Rīgas pilsētas iekšlietu pārvaldes nošāva Jūrmalas Jaunrades nama šoferi Raimondu Salmiņu.²⁹⁷

Latvijas milicijas rīcība Rīgā augusta puča laikā bija paradoksāla. Bijušais milicijas specrotas komandieris Juris Rekšņa stāsta:

Tas bija gluži vai neticami. Kamēr omonieši augusta puča laikā laužās Rīgas iekšlietu pārvaldē, lai konfiscētu ieročus, pa dežūrdaļas logu tie steidzīgi tika lādēti laukā, lai šiem netiek.

Tieši tur dalīšanās milicijā izpaudās spilgti: vieni palīdzēja omoniešiem pārvaldē tikt iekšā, bet otri spārīgi glāba ieročus. Turklāt tas notika gaišā dienas laikā, kad pārvaldē sēdēja desantnieku apsardze.

Pat dežuranta palīgs azerbaidžānis Vasja Iševs, ik pa brīdim ejot it kā pārbaudīt ieroču telpu, katru reizi no turienes nočiepa pa kādai pistolei, ko nekavējoties padeva kolēģiem, kas savukārt gaidīja aiz loga. Neaptverami, ka tādi un līdzīgi groteski gājieni toreiz gāja cauri.²⁹⁸

²⁹⁴ *Latvija 1985.–1996. gadā: notikumu hronika*, 57. lpp.

²⁹⁵ Puriņa, Velta. 1987. gada nogale – Atmodas sākuma vēstnesis “TV Panorāmā”. *Romualda Ražuka personiskais arhīvs*.

²⁹⁶ *Latvija 1985.–1996. gadā: notikumu hronika*, 57. lpp.

²⁹⁷ Vahers, Jānis; Bērziņa, Ilona. *Lūzums: no milicijas līdz policijai*, 185. lpp.

²⁹⁸ Turpat, 174. lpp.

Neskatoties uz OMON un desantnieku ātro un rūpīgi izplānoto rīcību, Latvijas valdībai un neatkarības idejai lojālie milicijas darbinieki tomēr savu izvēli izdarīja un pie ieročiem tika, un pievienojās Augstākās padomes apsardzei.

Rīgas iekšlietu pārvaldes priekšnieka vietnieks Ziedonis Čevers stāsta:

Ierados dežūrdaļā, pieprasīju automātu ar divām aptverēm, man atteicās to dot, un tad bija skandāls. Pavēlēju vēlreiz un ar savu bezkaunību panācu visu, ko man vajadzēja. Paņēmu bruņuvesti, bruņucepuri, kā arī savas divas pistoles ar rezerves patronām.

Un, jau ejot ārā, skatos, pretī nāk Apelis, tāpat uzvilcis bruņuvesti un ar bruņukiveri rokā. Saku: “Jāni, kur tad tu?” Bet viņš atbild: “Redzi, arī es atbraucu. Iešu uz Augstāko padomi.” Un tā mēs, iepriekš neko nesaskaņojot, katrs atsevišķi bijām izdarījuši savu izvēli.

Aizgājām uz Augstāko padomi un tur arī satikāmies – atbrauca Grigulis, kas tajā laikā bija Valsts autoinspekcijas priekšnieka vietnieks Rīgas pilsētā, Rekšņa ar saviem puisiem, Zubarevs. Neatceros, vai bijām 18 vai 22 cilvēki.

Satikušies spriedām, kā aizstāvēsim Augstāko padomi. Rācījās dzirdējām omoniešu sarunas. Viņi plānoja uzbrukumu, un tas skanēja tiešajā ēterā – viņu psihoze bija milzīga, nemitīgi skanēja “viņus vajag pārmācīt”.

Tā arī līdz galam nebija skaidrs, kas īsti notiek. Bija saprotams, ka tūlīt kaut kas notiks Maskavā, bet – kas?²⁹⁹

Vēl dienas laikā 19. augustā devu rīkojumu LTF galvenās mītnes darbiniekiem atstāt telpas Vecpilsētas 13/15. Dokumenti un arhīvs bija aizvesti un noglabāti drošā vietā saskaņā ar “Rīcības plānu X stundai” vēl decembrī. Lai pasargātu cilvēkus no represijām, tika iznīcināti LTF koordinācijas centrā glabātie 1991. gada janvāra barikāžu dalībnieku saraksti. Vēlāk, apzinot barikāžu dalībniekus apbalvošanai, to mums ākārtīgi pietrūks. Paņēmuši visu, ko varēja nest – datorus, rakstāmmašīnas, kopējamo tehniku –, darbinieki līdz plkst. 16.00 atstāja telpas. Taču ne visi.

Kad 22.30 četri apbruņoti omonieši ieņēma un izdemolēja LTF mītni, tur vēl bija palikuši četri darbinieki: Arti Ērgli, Māri Pļavnieku un Oskaru Zalānu piekāva, Jānis Lūsis guva nopietnākus miesas ievainojumus un griezās slimnīcā, bet pēc palīdzības sniegšanas viņu atlaida ārstēties ambulatori.

²⁹⁹ Vahers, Jānis; Bērziņa, Ilona. *Lūzums: no milicijas līdz policijai*, 195.–196. lpp.

Ar mūsu “barikāžu bērniņu” – meitu Danuti 1991. gada Jānos. Romualda Ražuka personiskais arhīvs.

Omonieši izvandīja manu LTF priekšsēdētāja kabinetu, taču tur neko vairs atrast nevarēja, izņemot janvārī man uz LTF atsūtīto Latvijas kompartijas pirmā sekretāra Alfrēda Rubika vēstuli, kas bija aizmirsusies rakstāmgalda atvilktnē. Vēstules saturs atbilda Rubika retorikai 1991. gada janvārī, un noslēgumā viņš tajā paziņoja, ka visa atbilde par janvārī notiekošo gulsies uz LTF. Omonieši nez kāpēc šo vēstuli savāca, atstājot tikai aploksni. Vēlāk tiesas prāvās pret Rubiku viņa advokāts mēģināja pierādīt, ka šī sarakste liecina par to, ka 1991. gada janvāra notikumos Rubikam bija tāda kā samierinātāja loma.³⁰⁰ Diemžēl šī vēstule tā arī pazuda.

Pieaugot OMON un armijas aktivitātēm un tām ieņemot stratēģiski svarīgos objektus, varējām paredzēt, ka drīz var pienākt brīdis, kad represijas vērsīsies arī pret konkrētiem cilvēkiem, arī LTF vadītājiem.

Kļuva skaidrs, ka arī savās mājās Lielupē varu sagaidīt ciemiņus. Jau pa dienu izmisīgi meklēju, kur varētu paslēpt Ingunu ar mūsu 23. janvārī piedzimušo “barikāžu bērniņu” – Danuti, kurai nu jau bija septiņi mēneši. Izskatījām ar Ingunu dažādus

³⁰⁰ Рубикс, Альфред. «Требуя признать невиновным!», 423. lpp.

variantus. Atbalsts mūsu ģimenei negaidīti nāca no tuvumā esošās mājas turpat kaimiņos. Inguna ar Danuti paslēpās skandināvu aviokompānijas SAS pārstāvja Latvijā Mareka Pedersena mājā Lielupē, kur pavadīja biedējošāko nakti.

Mēs nebijām ar Pedersena kungu tuvās attiecībās, vienkārši sasveicinājāmies un aprunājāmies, kā kaimiņiem pienākas. Es pat nebiju pārliecināts, ka viņš īpaši seko notikumiem Latvijā. Taču kritiskā brīdī viņam neko skaidrot nevajadzēja, viņš vienkārši sniedza mums tik nepieciešamo atbalstu.

Apzvanot 19. augustā LTF nodaļas, pienāca vēls vakars. Biju puslīdz drošs par Ingunu un meitu, bija jāsāk domāt, kur pavadīt nakti pašam. Kopā ar mani bija tikai mūsu šoferis Andris Pocis ar LTF mītnes žigulīti.

Nolēmu doties pie attālāk no Rīgas centra dzīvojošiem draugiem un meklēt pajumti tur. Biju pārliecināts, ka tur mums palīdzēs.

Aizbraucām, taču saņēmām negaidītu atteikumu. Pamatojums: “Šeit tevi pirmām kārtām meklēs.” Ko darīt? Andris Pocis tad izteica priekšlikumu: “Braucam uz Vecmīlgrāvi, tur man ir dzīvoklis, kurā pēdējā laikā neesmu uzturējies, tāpēc nav arī bijuši kontakti ar kaimiņiem.” Citu variantu nebija, devāmies uz Vecmīlgrāvi.

Situācija traģikomiska – tieši Vecmīlgrāvī atradās OMON kaujinieku bāze, un diez vai iedzīvotāji šajā Rīgas pieostas rajonā savā vairākumā atbalstīja Tautas fronti. Loģiski būtu bijis braukt kaut kur tālāk prom no Rīgas, uz lauku rajoniem, kurus OMON un desantnieki vēl nebija sasnieguši un kur vēl bija samērā mierīgi. Taču savā Atmodas revolucionāru maksimālismā nospriedām, ka jāslēpjas tur, kur vismazāk meklēs, – blakus OMON midzenim.

20. augusta rīts. Mierīgi pavadījuši nakti Andra dzīvoklī Vecmīlgrāvī, no rīta ar žigulīti braucam uz Rīgas centru. Pēkšņi Andris klusā balsī man saka: “Mums seko!” Pagriežos, tiešām, aiz mums brauc un neatpaliek vieglā automašīna, šķiet, “Volga” gaišā krāsā. “Visi taču no Vecmīlgrāvja uz Rīgas centru brauc pa šo maršrutu. Droši vien mums tikai liekas,” mierinu Andri un sevi.

Stipri pieliekam ātrumu, “Volga” neatpaliek. “Griezies projām no trases,” komandēju Andri, tas pēkšņi nogriežas pa kreisi, virzienā prom no Rīgas centra. Vēl viens pagrieziens, otrs. Gaišais auto neatpaliek. Tad Andris, kurš lieliski pārzina Vecmīlgrāvi, pēkšņi nogriežas kādā šķērsielīnā, tad sētā, izbrauc caur to, pagriežas ap daudzdzīvokļu mājas stūri un apstājas. Apturējuši elpu, gaidām, kas būs. Mūs vajājusi gaišā “Volga” pazudusi. Nedaudz nogaidījuši, turpinājām ceļu uz Rīgas centru. Kas tas bija? Varbūt, kā mēdz teikt, bailēm lielas acis? Varbūt. Taču izslēgt, ka gaišajā “Volgā” bija omonieši vai viņiem līdzīgi ienaidnieki, nevarēja.

Mēs zinājām, ka OMON ir šāda automašīna, un vēlāk to apstiprināja arī žurnālistu novērojums.³⁰¹ Gadījumi, kad OMON aizturēja un aizveda uz savu mītni īpašo brīvprātīgo vienību kārtības sargus un citus neatkarības atbalstītājus, bija arī zināmi. Pārāk ilgi un pārāk agresīvi “Volga” brauca mums paķaļ.

Cik pamatotas bija bažas par plānotām, plaši izvērstām represijām pret LTF aktīvu un neatkarības atbalstītājiem? Divarpus dienas bija pārāk īss laiks, lai to īstenotu. Dokumentālās liecības par to varētu glabāties Maskavas arhīvos un mums pagaidām nav sasniedzamas. Taču savās atmiņās bijušais Latvijas PSR Valsts drošības komitejas vadītājs Edmunds Johansons raksta:

Komitejā jau gaidīja Bajevs³⁰² un ziņoja, kas noticis kara apgabalā. Tur esot sabraukuši desmit piecpadsmit augsta ranga ģenerāļi, visi kaujinieciski noskaņoti un apņēmības pilni, jo cerot, ka teju, teju PSRS tiks ieviesta kārtība. Bajevam esot uzdots gatavoties sevišķā stāvokļa ieviešanai, kā arī izteikta doma, ka vajag sastādīt sarakstus ar cilvēkiem, kuri ir bīstami esošajai iekārtai. [...] Vietnieks nelikās mierā – kara apgabalā esot bijis pārstāvis no Maskavas Valsts drošības komitejas, un viņš esot teicis, ka jāizsludina ārkārtas stāvoklis un jā sastāda saraksti.³⁰³

Toreizējais Valmieras tautas deputātu padomes izpildkomitejas priekšsēdētājs Oskars Spurdziņš man stāstīja, ka pēc puča izgāšanās vietējais iedzīvotājs ziņojis par kādu nez kāpēc izraktu bedri attālā vietā pilsētas nomalē. Spurdziņš ar prokuratūras izmeklētāju aizbraukuši paskatīties un tiešām ieraudzījuši palielu bedri, kas atgādinajusi masu kapu.

Kurš rakšanas darbus bija veicis, noskaidrot neizdevās, un izmeklēšana par šo faktu neturpinājās, jo nāca neatliekami darbi saistībā ar kompartijas un Valsts drošības komitejas vietējo struktūru likvidēšanu un par biedējošo atradumu vietējā vara vienkārši aizmirsta.

Notikumi sekoja cits citam, to hronoloģija pārklājās, izskatās, ka notiekošais vienā vietā nebija zināms pie cita notikumu objekta. Laikā, kad tika ieņemta milicija un demolēta Tautas frontes ēka, puskilometru tālāk vēl tik lielas briesmas cilvēki neizjuta.

Vismazāk presē aprakstīts, kas 19. un 20. augustā notika Doma laukumā un ap to. Starp grāmatā izmantotajiem avotiem ir arī īsa reportāža laikrakstā “Diena” –

³⁰¹ Punka, Ilmārs. Atpazīts Volgas numurs. *Diena*, speciālizlaidums, 1991, Nr. 161, 21. aug.

³⁰² Edmunda Johansona pirmais vietnieks.

³⁰³ Johansons, Edmunds. *Čekas ģenerāļa piezīmes*, 132.–133. lpp.

“Notikums Doma laukumā un Brīvības bulvārī”, kurā minēta apšaude no bruņu-transportieriem Doma laukumā 20. augustā ap plkst. 4.45 no rīta, desantnieki dažus cilvēkus rāvuši aiz matiem un situši ar ieročiem, kā arī ticis paziņots: “Расстрел будет завтра.”³⁰⁴

Savukārt Latvijas Mākslas akadēmijas profesore Rita Eglīte ir no tiem retajiem, dažiem desmitiem tiešo dalībnieku un aculiecinieku, kas pieredzēja notikumus Doma laukumā puča laikā 19. augusta vakarā un naktī uz 20. augustu līdz pat brīdim, kad ieradās OMON, lai ieņemtu Latvijas Radio, un ar automātiem nolika visus guļus uz ceļiem vai pie sienas. Rita Eglīte atceras:

Todien valdība cilvēkus aicināja palikt mājās, tomēr es ar paziņu no savas Jūrmalas ap sešiem vakarā devos uz Doma laukumu, jo uzskatījām, ka kādam tomēr jārāda sava pilsoniskā nostāja pretiniekiem un žurnālistiem, kas to varētu fiksēt.

Pūlītis bija neliels ap 50–60 cilvēku, viens pats ugunskurs, tuvu pie Radio mājas. Ik pa laikam no Zirgu ielas puses iebrauc armijnieku autiņš, pie logiem, iespējams, ka omonieši – melnās beretēs, izbīdījuši šaujamočus, paliek neomulīgi, apmet likumu un pa Smilšu ielu atkal aizbrauc.

Tā turpinājās visu nakti. Jaunie vīrieši pie ugunsкура nosprieda – pietiek, nogriezīsim viņiem šo braukāšanas iespēju! Un viņiem izdevās aizbarikādēt Smilšu ielas vidusdaļu, caurbraukšana vairs nebija iespējama.

Ap plkst. pieciem no rīta, gaismiņai austot, atkal iebrauc bruņotie vīri melnās beretēs ar šautenēm (varbūt kalašņikoviem), metas virsū ugunskuram, izmētā degošās pagales. Mēs visi sākām pēc iespējas skaļāk kliegt, lai augšā Radio mājā sadzird. Šie bruņotie vīri dūsmās metās virsū cilvēkiem. Es ar Silviju tiekam nogrūztas pie Biržas ēkas stūra zemē ar vārdiem “сука, ложись!”³⁰⁵ Silvija uzguļas man virsū – “ja šaus, lai mani nošauj, es tevi te aicināju braukt!”. Mums pie galvas norīb vairāki šāvieni – jūtama spēcīga pulvera smaka, šāvieni gāja Doma baznīcas virzienā.

Mums blakus jauns puisis uz velosipēda, omonietis nogrūž to zemē, spārda kājām, “ну-ка встань, сейчас застрелю тебя”³⁰⁶ – puisis cenšas sagrābstīt savas zemē nokritušās brilles, es tās redzu un saku, lai labāk nekustas, kā būs iespēja, tās paņemšu un viņam iedošu.

³⁰⁴ “Rīt tiksiet nošauti.” (No krievu val.)

³⁰⁵ “Gulies, maita!” (No krievu val.)

³⁰⁶ “A nu piecelies, tūlīt tevi nošaušu!” (No krievu val.)

Guļot esmu pacēlusi elkoni, lai redzētu, kas notiek. Krieviski tiek izkliegtas pavēles un lamas – “фашисты, сучье отродье, всех убьём”,³⁰⁷ viss mūsu mierīgais ļaužu bariņš, kas bijām pie ugunsкура, tiek sadzīts pie Doma kafejnīcas sienas Smilšu ielā ar gaisā paceltām rokām. Viņiem pretī nostājušies rindā omonieši ar ieročiem izstieptās rokās – kā uz nošaušanu!

Mūs abas arī uztriec augšā, bet man bija tūliņ skaidrs – nekad nestāvēšu krieva priekšā paceltām rokām! Stingrā gaitā, paceltu galvu ar Silviju ejam garām cilvēku rindai ar paceltām rokām. Tālāk Smilšu ielā, kur pirms stundas tika savilkta bariņkādes, aiz tām arī pretī stāvēja un uz mums tēmēja ieročus vairāki omoniešu stāvi. Mēs abas droši devāmies viņiem pretī, daži no pēdējiem, kuri paceltām rokām stāvēja pie sienas, mums pievienojās.

Mūs neapturēja, brīvi nokļuvām līdz Bastejkalnam, tur brauca jau tramvajs, to apturējām un iekāpām iekšā. Kad jau sēdējām, saskatījāmies – mums abām kājas ceļgalos lēkāja uz augšu – tas no milzīgā sasprindzinājuma.³⁰⁸

20. augusta rīts pienāca ar trauksmainām ziņām vai, precīzāk, ziņu neesamību. Televīzijā strādāja tikai Maskavas televīzijas pirmais kanāls – pamišus ar pučistiem, kas sēdēja pie gara galda un uzstājās ar saviem paziņojumiem, tika pārraidīts balets – Pētera Čaikovska “Gulbju ezers”. Šis izcilais mākslas darbs paradoksālā kārtā vēl ilgi cilvēku atmiņās saglabājās kā 1991. gada augusta puča vadmotīvs. Citu informācijas avotu vienkārši nebija. Tāda izmisuma, tumsas un tukšuma sajūta.

20. augusta naktī un agri no rīta tika pārtraukti visi sakari un nobloķēti informācijas avoti: plkst. 4.30 ar OMON vienības spēkiem ieņemta Rīgas starptautiskā telegrāfa un telefona centrāle Dzirnavu ielā 105 un telegrāfa stacija Brīvības ielā 83. Sargāt ieņemtos objektus palika desantnieki. Plkst. 5.00 OMON vienība ieņēma Radio māju, apklusā arī Latvijas Radio.³⁰⁹

Plkst. 4.53 sāk darboties Latvijas Radio nelegālais raidītājs, izraisījis Rubika dusmas, kā to atceras Latvijas kompartijas ideoloģiskais sekretārs Kārlis Ģerķis:

“Otrs uzbrukums bija pret mani: kāpēc līdz šim vēl raida kaut kāda pagrīdes radiostacija?” Pirmo reizi biju neizturēts un atbildēju: “Vai es ar pēcpusi to aizsegšu?”

³⁰⁷ “Fašisti, maitu izdzimums, visus nogalināsim!” (No krievu val.)

³⁰⁸ Latvijas Mākslas akadēmijas profesore Rita Eglite, manuskripts. *Romualda Ražuka personiskais arhīvs*.

³⁰⁹ *Latvija 1985.–1996. gadā. Notikumu hronika*, 57. lpp.

Radiostaciju slēgšana nav mana funkcija, un tas nav manos spēkos, to var izdarīt tikai armija, ja tas vajadzīgs.³¹⁰

Neskatoties uz to, ka raidījumi no Latvijas Radio studijām Doma laukumā tika pārtraukti OMON iebrukuma dēļ, Latvijas Radio turpināja raidīt visā Latvijas teritorijā no slepenās studijas Salaspilī.³¹¹

LTF darbinieku ikrīta plānošanas sanāksme 20. augustā notika autostāvvietā 13. janvāra ielā netālu no OMON ieņemtās galvenās mītnes Vecpilsētas ielā 12/15. Atnāca visi, kam šajā dienā bija jābūt darbā.

Gaisā ar šausmīgu troksni riņķoja padomju armijas helikopters, mums uz galvām kaisīja lapeles ar Latvijas kompartijas un tās satelītu parakstītu ārkārtas stāvokļa ieviešanas attaisnojumu un aicinājumu saglabāt mieru. Mēs pārrunājam, kā tālāk organizēt darbu.

Artūrs Dudars, LTF lietu pārvaldnieks, piedāvāja turpināt darbu Rūpniecības ielā viņam piederošā kooperatīva telpās. Visi darbinieki devās uz turieni. Ivars Redisons, LTF priekšsēdētāja vietnieks, apņēmas atrast konspiratīvās telpas LTF valdes sēdēm.

Eju uz Augstāko padomi, lai iegūtu vismaz kaut kādu informāciju par notiekošo, Jēkaba ielā satieku LR kultūras ministru Raimondu Paulu, aprunājamiem par notiekošo. Secinājums ir viens – neprognozējamā situācijā pieņemama ir tikai vienkārša visu neatkarības spēku rīcība. Augstākajā padomē uzzinu, ka ir pieņemts lēmums sākt streiku, šim lēmumam nedaudz vēlāk pievienojās arī Ministru padome. Lēmumā teikts:

Ja rīt līdz pulksten sešiem rītā padomju armijas daļas neatbrīvos Latvijas Televīzijas un Latvijas Radio ēkas, kā arī Iekšlietu ministriju un citas ieņemtās iestādes, LR Augstākā padome aicina, solidarizējoties ar Krieviju, uzsākt vispārējo streiku.³¹²

Kāpēc solidarizējoties ar Krieviju? Šodien to grūti saprast, bet toreiz mēs visi ļoti labi apzinājāmiem, ka par galveno pretspēku pučistiem – PSRS Ārkārtas stāvokļa komitejai – var būt tikai Krievijas Federācija tās prezidenta Borisa Jeļcina vadībā, jo valsts apvērsuma mēģinājums bija vērsts arī pret to, pat galvenokārt pret to.

³¹⁰ Ģērķis, Kārlis. *Līdzās Alfrēdam Rubikam*, 43. lpp.

³¹¹ 1991. gada augusts. Notikumi Latvijas Radio. <https://lr1.lsm.lv/lv/raksts/citi-raidiijumi/1991.-gada-augusts.-notikumi-latvijas-radio.a72633/>

³¹² Vidauskis, Uģis. Pieņemts lēmums uzsākt streiku. *Diena*, 1991, Nr. 160, 21. aug.

Lai pilnā apjomā sasniegtu savus mērķus, pučistiem vajadzēja Maskavā tikt galā ar Jeļcinu, kurš, būdams Krievijas Federācijas prezidents, tās vārdā nekavējoties izteica savu ultimātu PSRS Augstākās padomes priekšsēdētājam Anatolijam Lukjanovam paziņojumā, kurā bija arī teikts: “Paziņot par nelikumīgi izveidotās PSRS Valsts ārkārtējā stāvokļa komitejas likvidēšanu un atcelt visus tās lēmumus un rīkojumus.”³¹³

Cīņa par varu ar PSRS valdību un arī ar PSRS prezidentu Mihailu Gorbačovu KPFSR prezidentu Jeļcinu padarīja par Baltijas tautu sabiedroto, kuras cīnījās par savu neatkarību no Maskavas, jo visu mērķis bija viens – atbrīvoties no PSRS varas žņaugiem.

Nekavējoties sasauca LTF valdes sēdi, sanācām konspiratīvajā privātmājā Pārdaugavā. Lēmums vienots – atbalstīt Augstāko padomi un valdību vispārējā streika organizēšanā, iesaistīt visas LTF struktūras tā organizēšanā un norisē, aicināt visus uz 23. augustā paredzēto protesta akciju “Liesmojošais Baltijas ceļš”:

LTF aicinājums Latvijas tautai

Pēc Augstākās padomes un Ministru padomes lēmuma visā Latvijā sākas likumīgs vispārējais politiskais streiks. Apzinoties šī brīža nopietnību Latvijas likteņos, LTF valde vēršas pie Latvijas tautas.

Šodien katram Latvijas iedzīvotājam ir jāizvēlas: pretoties okupācijas režīmam vai locīt muguru aspiedēju priekšā.

Katram Latvijas patriotam ir jāiesaistās vispārējā streikā savā darbavietā, kur tas iespējams. Uzņēmumos ir jārīko protesta mītiņi, piketi pie uzņēmumu vārtiem.

Jāizvairās no provokācijām un konfliktiem ar militārpersonām. Vardarbības vai represiju draudu situācijā ir jāsimulē darbs, svarīgāko tehnoloģisko operāciju veicēji var slimot mājās.

Mūsu cīņa ir taisnīga. Un mēs uzvarēsim!

Savu vienotību un uzticību neatkarībai pierādīsim 23. augustā “Liesmojošajā Baltijas ceļā”.

Latvijas Tautas frontes valde³¹⁴

Taču kā pārvarēt informācijas badu par notiekošo? Avīžu izdošana un izplatīšana arī paralizēta. Neskatoties uz grūtībām, “Diena”, “Neatkarīgā Cīņa” turpināja

³¹³ Vīdaušis, Uģis. Pieņemts lēmums uzsākt streiku.

³¹⁴ LTF aicinājums Latvijas tautai. *Neatkarīgā Cīņa*, 1991, 21. aug.

iznākt, tās bez maksas dalīja Doma laukumā vakaros, neraugoties uz OMON ālēšanas.³¹⁵ Taču ar to bija par maz.

Ienāca prātā doma rīkot informatīvus mītiņus turpat pie Augstākās padomes, noteikt sazināšanās vietas Rīgā, kurās var apmainīties ar informāciju un koordinēt rīcību. Augstākās padomes LTF frakcijas vadītājs Jānis Dinēvičs atbalstīja informatīvo mītiņu rīkošanu.

LTF Koordinācijas centrs apzvanīja Rīgas LTF nodaļas un grupas, paziņoja par informācijas sniegšanu pie Augstākās padomes, aicināja atsūtīt pārstāvjus, kuri to varētu nodot tālāk.

LTF mītnes darbinieki sameklēja smago mašīnu, no kuras kravas kastes tika teiktas uzrunas. Ar informāciju uzstājās Augstākās padomes priekšsēdētājs Anatolijs Gorbunovs, Ministru padomes priekšsēdētājs Ivars Godmanis, Augstākās padomes priekšsēdētāja vietnieks Dainis Īvāns, Augstākās padomes LTF frakcijas priekšsēdētājs Jānis Dinēvičs.

Katru pēcpusdienu no 20. līdz 22. augustam uzstājos arī es, skaidrodams LTF nostāju uzsāktā valsts apvērsuma apstākļos un mūsu “Rīcības plāna X stundai” pasākumus, kuri ir jāīsteno.

Nākamais LTF valdes un struktūru uzdevums – Augstākās padomes un Ministru padomes ieteiktā vispārējā streika organizēšana. Sadalījām savā starpā LTF nodaļas, kuras vajadzēja apzvanīt.

LTF mītne bija okupēta, pēc OMON iebrukuma to apsargāja armijas desantnieki. Bija nepieciešamas telpas darbam ar nodaļām un telefons. LTF koordinācijas centra vadītāja Drosma Blagoveščenska piedāvāja savu dzīvokli. Viņa arī laikus bija paņēmusi no LTF mītnes visu informāciju par LTF rajonu un pilsētu nodaļām un atbalsta grupām.

Šeit jāatzīmē, ka liela daļa LTF grupu un pat nodaļu bija izveidojušās ne pēc teritoriālā, bet pēc darbavietas principa. Mēs centāmies pāriet uz LTF struktūru veidošanu pēc teritoriālās piederības principa, jo uzskatījām, ka tas vairāk aptver cilvēkus un ir stabilāks, nav atkarīgs no kāda uzņēmuma vai iestādes pastāvēšanas. Taču tas mums, par laimi, neizdevās, un 1991. gada augustā tieši LTF atbalsta grupas un nodaļas uzņēmumos un iestādēs bija tās, uz kurām balstoties varēja īstenot vispārējā streika procesu Latvijā.

---

³¹⁵ Klincāne, Laila; Balode, Helga; Buldurs, Pāvils. Notikums Doma laukumā un Brīvības bulvārī. *Diena*, 1991, Nr. 160, 21. aug.

Organizējot Vislatvijas streika norisi pienāca otras puča dienas vakars, bija atkal jāmeklē vieta, kur pavadīt nakti. Vecmīlgrāvī pēc pakalpojuma vairs atgriezties negribējās, paliku līdz 21. augusta rītam mākslinieka Jura Dimitera dzīvoklī Vidrižu ieliņā pie Teikas. Ieva Dimitere vēlāk atcerējās:

Sajūtas bija ļoti nervozas, Romasam [tā mani sauc tuvinieki un draugi – R. R.] bija no paša rīta jātiek uz kādu svarīgu sanākumi, domājam, kā viņu padarīt mazāk atpazīstamu uz ielas, jo LTF automašīna no rīta gaidīja viņu vairāku kvartālu attālumā, jo bija bažas, ka to var viegli identificēt, atklājot nakšņošanas vietu. Mājās atradam lielu cepuri, kas varēja noslēpt ievērojamu daļu sejas, bija arī diez no kurienes radušās pielīmējamās ūsas, kuras arī nekavējoties likām lietā. Romass uzvilka līdzīgu paņemto garo lietusmēteli, paņēma rokā savu diplomātu un devās viņu un mūs visus sagaidošā neziņā.³¹⁶

Kā vēlāk man stāstīja Juris Dimiteris, trauksmainās sajūtas bija pārņēmušas ne tikai mūs Latvijā, arī tautieši Zviedrijā izmisīgi meklēja, ko var darīt mūsu atbalstam. Pazīstamais latviešu trimdas sabiedriskais darbinieks un sociāldemokrāts Vilnis Zaļkalns aicināja nekavējoties sameklēt kuģus, kurus varētu izmantot padomju represiju apdraudēto cilvēku evakuācijai no Latvijas.³¹⁷

Rīta pusē sazinājos ar LTF valdes locekļiem, LTF galvenās mītnes darbiniekiem. Visi darbojās saskaņā ar LTF “Rīcības plānu X stundai” un pēdējiem valdes lēmumiem. Tās bija labas ziņas. Sliktās bija tās, ka pusnaktī PSRS desantnieki bija atbruņojuši Ministru padomes apsardzi, tika skaidrots, kas noticis ar Ivaru Godmani. “Dienas” žurnālists Ilmārs Punka apraksta LTF darbību 21. augusta pirmajā dienas pusē šādi:

LTF nodarbojas ar Latvijas vispārējā streika organizēšanu un koordinēšanu, par ko tika nolemts vakar notikušajā LTF valdes sēdē.

LTF centrālā mītne strādā kā parasti, par spīti aizpagājušās nakts uzbrukumam. Informāciju Tautas fronteī ir iespējams sniegt pa telefoniem 212914 un 211097, bet LTF vietējo nodaļu koordinēšanas jautājumus var uzzināt pa telefonu 212914.

Rezerves sazināšanās veidi Rīgā ir šādi: cilvēki var pulcēties pie Brīvības pieminekļa, pie Operas teātra, pie “Saktas” puķu tirdziņa, iepretim Matīsa tirgum (pie sienas, kur agrāk bija Brežņeva galva).

³¹⁶ Ievas Dimiteres atmiņas. *Romualda Ražuka personiskais arhīvs*.

³¹⁷ Jura Dimitera komentārs.

Piektdien paredzētā akcija “Liesmojošais Baltijas ceļš” notiks, kā bija paredzēts. Cik zināms, tā notiks arī Lietuvā un Igaunijā. Cilvēki tiek aicināti ņemt līdzi svečītes, fotoaparātus vai videokameras.³¹⁸

Arī Jānis Silis un Jānis Ozols reportāžā laikraksta “Diena” speciālizlaidumā apraksta LTF darbību streika organizēšanā:

Rīga, 21. aug. Šodien no plkst. 6 Latvijas Republikas Augstākā padome izsludināja Vislatvijas beztermiņa politisko streiku. “Pilnīgas informācijas par Rīgā notiekošiem streikiem pagaidām nav,” “Dienai” teica LTF Rīgas koordinācijas centra darbiniece Olga Kokāne. “Lēmumu streikot ir pieņēmuši tādi lielie uzņēmumi kā r/a VEF, “Sarkanā zvaigzne”, Rīgas radiatorūpniecība, kombināti “Māksla” un “Daiļrade”, RAF Rīgas nodaļa. Ir uzņēmumi, kuros streiki notiek tikai atsevišķos cehos, piemēram, RER, RDR u. c.”³¹⁹ “Tas izskaidrojams, ka ļaudīm ir polarizēti uzskati,” “Dienai” paskaidroja Ziemeļu rajona TDP Revīzijas komisijas priekšsēdētājs Pēteris Lasmanis. Pēc Centra rajona koordinācijas centra ziņām, rajonā streikojošo vidū ir tipogrāfija “Rota”, rūpniecība “Stars”, veikals “Sakta”, daļēji streiko rūpniecības preču tirdzniecības uzņēmumi. Kurzemes priekšpilsētā, kā “Dienai” paskaidroja LTF nodaļas priekšsēdētāja vietniece Maruta Pavasare, nestreiko lielākā daļa uzņēmumu. Streiko Mēbeļu kombināta filiāle, firma “Viators”, daļēji streiko RVTK – precī pieņem, bet nedod ārā. Streika ideju atbalsta Zaslauka depo kolektīvs. Taču viņi uzskata, ka darbu pārtraukt nedrīkst. Dzintars Rasnačs no Vidzemes priekšpilsētas Tautas frontes koordinācijas centra “Dienai” paskaidroja, ka rajona streikošana notiek stihiski. Cilvēkiem neesot vajadzīgās informācijas. “Mums nav pieredzes, jo nekad neesam organizējuši streikus. Cilvēki nezina, ko darīt, nākt uz darbu vai sēdēt mājās”, Dienai teica Centra rajona LTF koordinācijas centra darbinieks Andris Reiters. Viņš uzskata, ka cilvēkiem nav uzticības radio ziņām, deputātiem vajadzētu pašiem visu izskaidrot. Starppilsētu autobusi un arī pilsētas transports strādā daļēji. Viesturs Rozentāls, Radio rūpniecības darbinieks, “Dienai” pastāstīja, ka plkst. 13.00 uzņēmumā noticis mītiņš, kurā piedalījusies liela daļa strādājošo. Mītiņš noticis arī uzņēmumā “Radiotehnika”, tajā piedalījusies aptuveni 2000 strādājošo. “Sarkanā zvaigzne” streiko daļa strādājošo.³²⁰

³¹⁸ Vilnītis, Jānis; Punka, Ilmārs; Trops, Jānis. Latvija streiko. *Diena*, speciālizlaidums, 1991, Nr. 160 (172), 21. aug.

³¹⁹ Silis, Jānis; Ozols, Jānis. Rīga streiko. *Diena*, speciālizlaidums, 1991, Nr. 161 (173), 21. aug.

³²⁰ Turpat.

Apspriedāmie ar LTF valdes locekļiem un koordinācijas centra darbiniekiem. Kopīgs secinājums – streiks iet plašumā, uzņēmumos, kuru vadība naidīgi noskaņota pret Latvijas neatkarību vai strādājošo kontingents sastāv par 90 % no cittautiešiem, labu rezultātu panākt nav iespējams. Zvanīja no Augstākās padomes priekšsēdētāja palīdzē – steidzami jāierodas, notikšot Valsts pašaizsardzības komisijas sēde. Pie Augstākās padomes uz dzelzsbetona bloku barikādēm redzami miliči bruņuvestēs ar automātiem rokās, iekšā manāms satraukums, Valsts pašaizsardzības komisijai jānoris vienlaikus ar plenārsēdi, komisijas locekļi – Augstākās padomes deputāti – uz laiku pametuši plenārsēdi, sapulcējāmie priekšsēdētāja kabinetā. Valsts pašaizsardzības komisijas sastāvs nedaudz pamainīts, tagad tā sastāvā LR Augstākās padomes priekšsēdētājs Anatolijs Gorbunovs, viņa pirmais vietnieks Dainis Īvāns, Ministru padomes priekšsēdētājs Ivars Godmanis, LTF frakcijas vadītājs Augstākajā padomē Jānis Dinēvičs, Rīgas pilsētas padomes priekšsēdētājs Andris Teikmanis un es – Tautas frontes priekšsēdētājs. Spriedām par aizsargāšanās taktiku, informācijas sniegšanu iedzīvotājiem, Vislatvijas streika norisi. Tad pēkšņi nāca ziņa, ka OMON bruņutransportieri jau redzēti Doma laukumā. Metāmie uz telpu ar logiem Doma laukuma virzienā, redzējām, ka aiz dzelzsbetona bloku barikādes Jēkaba un Mazās Trokšņu ielas stūrī ceļas baltu dūmu mākoņi, redzami cilvēku silueti, bruņutransportieru kontūras, omonieši izjaukuši barikādi Jēkaba ielas galā pie Doma laukuma un ir pavisam tuvu parlamentam. Nokāpu uz plenārsēžu zāli – deputātiem izdalītas lapas ar konstitucionālo likumprojektu “Par Latvijas Republikas valstisko statusu”. To sagatavotu esot atnesis Augstākās padomes priekšsēdētāja vietnieks Andrejs Krastiņš. Deputāti, nupat to ieraudzījuši, sāka apspriest, diskusijas ieilga. Beigās Augstākās padomes deputāts Indulis Bērziņš neizturēja, pieskrēja pie mikroфона un ar satraukumu balsī vienā elpas vilcienā izsauca:

Es atvainojos, cik ir zināma informācija, tad pašlaik Doma laukumā atrodas tanki ar desantniekiem. Es aicinu pārtraukt pilnīgi neloģiskas un nevajadzīgas debates un pieņemt gan pirmajā, gan otrajā, gan trešajā lasījumā šo dokumentu, lai vismaz tā tauta, kas atrodas apkārt un dzird mūs pašlaik, zinātu, ka šāds dokuments ir pieņemts. Tātad tūlīt pārtraukt debates un pieņemt šo dokumentu – tāds ir mans priekšlikums, un es lūdzu to nekavējoties likt uz balsošanu.³²¹

³²¹ *Latvijas Vēstnesis, Dokumenti. Latvijas Republikas Augstākās padomes (1990–1993) 3. sesijas 6. sēdes (1991, 21. augustā) stenogramma*, 159. burtnīca, 3958. lpp.

Veselais saprāts uzvarēja, pietuvojāmie vēsturiskam brīdim – debātes tika pārtrauktas, Andreja Krastiņa iesniegtais likumprojekts tika likts uz balsošanu. Plkst. 13.10 LR Augstākā padome pieņēma Konstitucionālo likumu par Latvijas Republikas valstisko statusu (111 deputāti balso “par”, 13 – “pret”) Tika atcelts 1990. gada 4. maijā noteiktais pārejas periods Latvijas Republikas valsts varas atjaunošanai *de facto*. Lūk, šis dokuments, kas noslēdza Latvijas Republikas valstiskā statusa atjaunošanas procesu.

Latvijas Republikas

Konstitucionālais likums

“Par Latvijas Republikas valstisko statusu”

Apzinoties savu atbildību tautas priekšā, ņemot vērā 1990. gada 4. maija deklarāciju “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu”, 1991. gada 3. marta Vislatvijas tautas aptaujas rezultātus un to, ka 1991. gada 19. augustā PSRS valsts apvērsuma rezultātā ir beigušas pastāvēt PSRS konstitucionālās valsts varas un pārvaldes institūcijas un nav iespējams realizēt 1990. gada 4. maija deklarācijas “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” 9. punktu par Latvijas Republikas valstiskās neatkarības atjaunošanu sarunu ceļā, Latvijas Republikas Augstākā padome nolemj:

1. Noteikt, ka Latvija ir neatkarīga, demokrātiska republika, kurā Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai un kuras valstisko statusu nosaka Latvijas Republikas 1922. gada 15. februāra Satversme.
2. Atzīt par spēku zaudējušu 1990. gada 4. maija deklarācijas “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” 5. punktu, kas noteica pārejas periodu Latvijas Republikas valsts varas atjaunošanai *de facto*.
3. Līdz okupācijas un aneksijas likvidēšanai un Saeimas sasaukšanai augstāko valsts varu Latvijas Republikā pilnībā realizē Latvijas Republikas Augstākā padome. Latvijas Republikas teritorijā ir spēkā tikai tās augstāko valsts varas un pārvaldes institūciju likumi un lēmumi.
4. Konstitucionālais likums stājas spēkā ar tā pieņemšanas brīdi.

Latvijas Republikas Augstākās padomes priekšsēdētājs A. Gorbunovs

Latvijas Republikas Augstākās padomes sekretārs I. Daudišs

Rīgā 1991. gada 21. augustā³²²

³²² LVVA, 290. f., 10. apr., 3287. l., 189. lp. Publicēts: *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1991, Nr. 42, 446. punkts, 2048. lpp.

Pēc Konstitucionālā likuma pieņemšanas Augstākās padomes plenārsēdē tika izsludināts pārtraukums. Kopā ar vairākiem Augstākās padomes apsardzes vīriem izgāju ārā. Pie Jēkaba un Mazās Trokšņu ielas krustojuma uz barikādes betona bluķiem pakāpies, Augstākās padomes deputāts Aivars Berķis lasīja sanākušajiem cilvēkiem nupat pieņemtā Konstitucionāla likuma tekstu, ļaudis aplaudēja. Izgājām cauri barikādes dzelzs vārtiņiem ārā, apkārt baltu dūmu mākoņi, ļoti daudz cilvēku, kas saskrējuši aizstāvēt Augstāko padomi, uz Jēkaba ielas trotuāra redzēju pat sievieti ar bērnu ratiņiem. Omonieši ālējās, meta dūmu sveces, rūca bruņutransportieru motori, daļa bija nostājušies netālu pirms barikādes Jēkaba ielā, daži riņķoja pa Doma laukumu, dzenāja cilvēkus. Cilvēku daudz, noteikti vairāki simti. Mēģinājām kopā ar apsardzes vīriem virzīt cilvēkus projām no Doma laukuma, taču motoru troksnī un dūmos daudzi nesaprata, ko mēs viņiem sakām, šausmīgs jūklis, galvā uzmācīgi atgriezās doma: vai šis nebūs pēdējais likums, ko ir pieņēmusi Augstākā padome?

Un tad pēkšņi viss it kā apstājās, apklusā. Bruņutransportieri uz kādu laiku sastinga, omoniešu kājnieki vairs nebija redzami. Vēl pēc brīža omoniešu bruņutransportieri pagriezās un devās projām pa Smilšu ielu. Ar reportiera skatījumu no

Aizstāvēt Augstāko padomi Doma laukumā sapulcējušies cilvēki. *Jāņa Ragaiņa foto.*

OMON bruņutransportieri Doma laukumā 21. augustā. *Gunāra Limeža foto.*

OMON cenšas izkļdināt cilvēkus ar dūmu granātām. *Gunāra Limeža foto.*

OMON kaujinieki pulcējas pie pēdējās barikādes pirms Augstākās padomes ēkas Jēkaba ielā.
Gunāra Limeža foto.

malas šo vēsturisko mirkli ir labi raksturojuši laikraksta “Diena” žurnālisti Dzintars Medenis, Uldis Nagobads, Iveta Tomšone un Viktors Rudzītis:

Rīga, 21. aug. Šodien Rīgā laika posmā no 13.05 līdz 14.15, kad LR Augstākā padome izskatīja LR Konstitucionālo likumu par LR valstisko statusu, apmēram 50 omoniešu veica bruņotu akciju pie Latvijas Republikas parlamenta. Vienības atbalstam Doma laukumā ieradās pieci bruņutransportieri, no kuriem vienam bija pārvietojamā raidstacija. Doma laukumā “melnās beretes” sāka izklīdināt cilvēkus, kas bija ieradušies aizstāvēt LR Augstākās padomes ēku. Plkst. 13.33 viens no OMON kaujiniekiem pa rāciju saņēma pavēli, kuras saturu noskaidrot neizdevās. Saklausīt varēja tikai frāzi: “Pēc trīs minūtēm sākam.” Viens no “beretēm” “Dienai” paskaidroja: “Mēs esam saņēmuši pavēli izklīdināt nesankcionēto mītiņu.” 13.43 bruņumašīnas sāka virzīties pa Jēkaba ielu uz Augstākās padomes ēkas pusi. Lai piespiestu kaujas ratu priekšā stāvošos cilvēkus izklist, tika pielietotas dūmu sveces ar abreviatūru X. Atsevišķi OMON kaujinieki pret cilvēkiem, kuri nevēlējās pakļauties spiedienam, pielietoja spēku, grūstot tos un sitot ar stekiem. Daudzi no klātesošiem meta dūmu sveces atpakaļ, par ko tika īpaši vajāti. Bruņumašīnas apstādināja barikāde, kuru tās centās

nobidīt malā, bet, kad tas neizdevās, vidējo betona bloku aizāķēja ar trosi un novilkā 10 metrus nostāk. Pēc šīs akcijas omonieši apstājās, nevarēdami nolemt, ko darīt tālāk. Ar stekiem un automātu lodēm tika izklidināti arī cilvēki Smilšu ielā. Incidenta noslēgumā Doma laukumā iebrauca vieglā automašīna “Volga”, kurā iekāpa divas “melnās beretes”, iespējams no OMON vadības, pārējiem tika dota pavēle braukt uz Baltijas kara apgabala štābu. Divas bruņumašīnas gan vēl līdz 15 atradās Šķūņu ielā, bet pēc tam aizbrauca. Tās pavadīja aplausi un svilpieni.³²³

Kā atceras paši omonieši: “Tālākie norādījumi nesekoja...”³²⁴

Atgriezies atpakaļ parlamenta ēkā un uzzināju, ka demokrātiskie spēki pilnībā kontrolē stāvokli Maskavā, sazvērnieku vadītāji bēg, Boriss Jeļcins pārņēmis armijas, VDK un Iekšlietu ministriju vadību Krievijas teritorijā. Pučs bija izgāzies. Valsts paš-aizsardzības komisijas sēde turpinājās, gaisotne tajā pilnībā bija mainījusies. Sākām runāt par Latvijas Zemessardzes – bruņota brīvprātīga veidojuma – ātrāku tapšanu. Tika uzaicināts arī tās topošais komandieris – Augstākās padomes deputāts Ģirts Kristovskis. Šī bija mēnešiem atlikta tēma. Droši vien baidoties no Maskavas reakcijas, taču tagad slūžas bija vaļā, un dažas dienas vēlāk, 23. augustā, tika arī pieņemts likums par Latvijas Zemessardzi, beidzot tika īstenota tās izveidošana.

Nākamajās dienās notikumi dzina cits citu. Divvaldība Latvijā sabruka acu priekšā, varu savās rokās pilnībā pārņēma Latvijas parlaments un valdība. 23. augustā tika arestēts Latvijas kompartijas pirmais sekretārs un dedzīgs augusta puča atbalstītājs Alfrēds Rubiks. 24. augustā Augstākā padome pieņēma lēmumu apturēt to sabiedrisko un sabiedriski politisko organizāciju darbību, kuras bija izteikušas atbalstu valsts apvērsumam, to skaitā Latvijas komunistu partijas un Interfrontes darbību.³²⁵

Ministru padomes priekšsēdētājam Ivaram Godmanim izdevās panākt Rīgas OMON vienības izvākšanu no Latvijas. 31. augustā tā izlidoja uz Tjumeņu Krievijas ziemeļos. Pēc 21. augusta OMON vienība vēl kādu laiku braukāja pa Rīgu, biedējot cilvēkus, un reāla, labi sagatavota militāra spēka, ko likt viņiem pretī, mums vēl arvien nebija. Tas bija jāpārtrauc un jāatrod ceļš, kā OMON vienību neitralizēt, jo tā bija drauds Latvijas Republikas nacionālajai drošībai. Bija pat vēl trakāk – pēc pučistu izgāšanās un Latvijas kompartijas likvidēšanas omoniešu rīcību vairs nevarēja

³²³ Medenis, Dzintars; Nagobads, Uldis; Tomsone Iveta; Rudzītis, Viktors. OMON pie parlamenta. *Diena: speciālizlaidums*, 1991, Nr. 161, 21. aug.

³²⁴ «Черные береты» в истории страны. Тюмень: Сити-пресс, 2011. 14. lpp.

³²⁵ Jundzis, Tālavš. *Latvijas valsts atjaunošanas parlamentārais ceļš, 1989–1993*. Rīga: LZA Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 2010. 90. lpp.

pareģot neviens, jo viņi vairs nevienam īsti nepakļāvās, uzskatot, ka ir izmantoti un nodoti. Vajadzēja panākt, lai viņi vairs neatstāj OMON bāzi Vecmilgrāvī, terorizējot rīdziniekus, un bija jāatrod veids, kā no viņiem vispār tikt vaļā. Ja var ticēt pašu omoniešu teiktajam, tad Pārdaugavā dislocētajai PSRS jūras kājnieku daļai jauna, pēc puča iecelta vadība Maskavā bija devusi pavēli Rīgas OMON atbrūņot, taču desantnieki atteikušies un brīdinājuši omoniešus par šādiem plāniem. Ap divdesmit Viļņas omonieši, izlauzušies no tautas un policijas aplenktās mītnes, pievienojās Rīgas OMON.³²⁶ Tāpēc Valsts paš aizsardzības komisija un arī es tās sastāvā atbalstījām Ivara Godmaņa plānu par OMON vienības aizdabūšanu no Latvijas.

Latvijas paš aizsardzības komisija nosūtīja uz OMON bāzi oficiāli parakstītu aicinājumu viņiem neatstāt bāzi Vecmilgrāvī, dodot solījumu, ka bruņots uzbrukums bāzei netiks rīkots un omoniešiem, kuri vēlēties, tiks dota iespēja ar ģimenes locekļiem atstāt Latviju. Tika panākta vienošanās ar jaunielcelto Krievijas Federācijas iekšlietu ministru, kurš speciāli ieradās Rīgā, un pašiem omoniešiem, un 31. augusta naktī 109 omonieši un 15 omoniešu sievas no Skultes militārā lidlauka transporta lidmašīnās ar visām salaupītajām mantām tika pārdislocēti uz Tjumeņu.³²⁷

Vairāki mani radikālāk noskaņotie cīņubiedri nevarēja ar šo lēmumu samierināties, jo uzskatīja, ka omoniešiem, kas pastrādājuši noziegumus pret mūsu cilvēkiem, būtu jāstājas Latvijas tiesas priekšā. Vēl daudzus gadus vēlāk Latvijas Radio žurnāliste Baiba Šāberte atkārtoja šos pārmetumus.³²⁸ Es teicu toreiz un esmu pārliecināts arī tagad, ka politika ir māksla panākt rezultātu, balstoties uz reālo, nevis ideālo situāciju. Mēs saglabājam mūsu cilvēku dzīvības, jo, aplencot un sturmējot bāzi, upuri būtu abām pusēm, ņemot vērā ložmetējus, bruņutransportierus, iespējamo apkārtnes mīnēšanu un citas pretošanās iespējas, kādas bija viņu rīcībā. Turklāt mums arī nebija nepieciešamā cilvēku skaita, kas būtu līdzvērtīgi viņiem militārajā sagatavotībā.

1991. gada augusta notikumi attīstījās pilnīgi negaidītā virzienā. Pučs sākās pirmdien, izgāzās trešdien, piektdien, 23. augustā notika LTF akcija "Liesmojošais Baltijas ceļš", bet nākamās nedēļas beigās es saņēmu ielūgumu no Augstākās padomes priekšsēdētāja 1. septembrī ierasties ar sievu uz vakariņām Jūrmalas rezidencē. Nekas vairāk netika paskaidrots. Atbraukuši neticējām savām acīm: pie klāta galda sēdēja Boriss Jeļcins ar kundzi Nainu. Vēl vakariņās bez Anatolija Gorbunova piedalījās Ivars Godmanis, Andrejs Krastiņš un Imants Daudišs ar sievām. Kā uzzinājām,

³²⁶ «Черные береты» в истории страны, 14. lpp.

³²⁷ *Latvija, kur tavi dēli...*, 252. lpp.

³²⁸ Šāberte, Baiba. 1991. *Nepabeigtā mozaīka*. Rīga: b. i., 2006. 267.–293. lpp.

Boriss Jeļcins pēc milzīgās spriedzes, apkarojot pučistus Maskavā, 19.–22. augustā atbrauca nedaudz atpūsties pie Anatolija Gorbunova, ar kuru viņam bija ļoti labas attiecības. Vakariņas ritēja, kā jau ierasts, ar nelielām uzrunām, atmiņām par vēsturiskajiem notikumiem, kas nupat pirms dažām dienām bija risinājušies. Tad pēkšņi Jeļcins lūdza uzmanību un teica, ka vēlas uzsaukt tostu par dāmām, un palūdza šampanieti. Iestājās neveikla pauze. Izrādījās, šampanietis ēdienkartē nebija paredzēts. Nācās atzīties viesim, ka šampanieša nav. “Как нет?!”³²⁹ iesaucās Jeļcins un cēlās no galda, sakot: “Сами принесем!”³³⁰ Sieva viņu centās pieturēt aiz rokas. Izdevās viesi nomierināt, apsolot, ka šampanieti drīz atvedīs. Un, gods kam gods, četrdesmit minūšu laikā šampanieti sameklēja, un Jeļcins varēja tostu uzsaukt. Šeit jāsaka, ka bija visdziļākās ekonomiskās krīzes laiks, nopērkams nebija nekas, un, kur to šampanieša pudeli svētdienas pievakarē varēja sameklēt, es tiešām nezinu. Tikai pēc vakariņām, jau ejot projām, pievērsām uzmanību, ka Augstākās padomes Jūrmalas rezidences dārzā bija redzami ar automātiem bruņoti vīri.

Citādi norisinājās iepriekš kopā ar igauņiem un lietuviešiem plānotā 23. augusta akcija “Liesmojošais Baltijas ceļš”. Ar akciju Baltijas tautas kustības vēlējis Molotova-Ribentropa pakta noslēgšanas dienā izteikt protestu pret okupācijas varas vardarbību un atgādināt pasaulei, ka mēs arvien vēl neesam pilnīgi brīvi. Taču protesta akcija piektdien pēc augusta puča izgāšanās trešdienā pārvērtās par svētku un triumfa pasākumu. Visā ceļā no Tallinas cauri Rīgai un līdz Viļņai tautas kustību aicinātie cilvēki iededza ugunsurus, izvietotus tā, lai no viena ugunsкура būtu redzams nākamais. Ugunsuru vietas LTF galvenajā mītnē bija saplānotas, un koordinatori par tām paziņoja rajonu un pilsētu nodaļām, kuras tur ieradās ar savu transportu un malku. Uguns kuri šķērsoja arī Rīgu. Lai nebojātu Brīvības ielas asfaltu, Vidzemes priekšpilsētas LTF nodaļu apvienības koordinācijas centrs Andra Grīnberga vadībā un Vidzemes priekšpilsētas izpildkomitejas priekšsēdētājs Andrejs Ručs sagatavoja metāla kastes uz kājiņām, kurās arī tika dedzināta malka. Pie Brīvības pieminekļa notika svētku mītiņš, kur savā uzrunā es jau centos brīdināt par nākamajām grūtībām un izaicinājumiem:

Mīļā latviešu tauta un Latvijas cilvēki, brāļi Lietuvā un Igaunijā!

Šodien atkal esam visi kopā, aizdedzot “Liesmojošā Baltijas ceļa” ugunsurus – šo dzīvības simbolu pret tumsu, ko vēl senos laikos pasaulei atnesa Prometejs.

³²⁹ “Kā nav?” (No krievu val.)

³³⁰ “Paši atnesīsim!” (No krievu val.)

Šis ugunis šodien lai apliecina visai pasaulei, ka Baltijas tautas, par spīti visam, ir dzīvas un cerību pilnas. Lai šis ugunis atbaida tumsas nezvērūs, kas lēma mums iznīcību pirms piecdesmit gadiem un gribēja noslīcināt mūs asinīs un salauzt mūsu garu zem tanku ķēdēm pirms dažām dienām. Lai šis ugunis ir prasība pasaules lielvalstīm, kas garus gadus vienaldzīgi noraudzījās mūsu Baltijas valstu – brīvo Eiropas valstu – iznīcināšanā un pazemošanā.

Tā ir mūsu prasība pasaulei apzināties, ka tā nes kauna traipu, vedot bailīgi alkatīgu augļotāju politiku ar veco Kremli, ik gadus 23. augustā liekulīgi sludinot, ka tā jau nekad neesot atzinusi Baltijas valstu iekļaušanu Padomju Savienībā. Lai šis ugunis nes sveicienu Krievijas demokrātiem, krievu tautai, kas gadu desmitiem muļķota, turēta, lai sargātu mūsu cietuma mūrus, bet kura šajās pēdējās grūtajās dienās neaizmirs atbalstīt Baltijas brīvību.

Šodien, stāvot “Liesmojošajā Baltijas ceļā”, atvadāmies no pagātnes un lūkojamies nākotnē.

Latvijas Tautas frontes vārdā es jūs visus aicinu apzināties, ka ceļš uz nākotni būs grūts, būs krīzes, nabadzība kā Polijā, un nav tādas valdības, kas spētu pēkšņi dot nodrošinātu dzīvi, jo zelta zivtiņas krātuve ir tukša. Un tā muļķa vecene, kas ir izputinājusi zelta zivtiņu, ir komunistiskā partija, kura nekad nav domājusi par savas tautas rītidienu.

Tādēļ mums jāapzinās, ka, tikai visus spēkus un prātus kopā liekot, grūtā darbā un ar milzīgu apzinīgumu, rūpīgi ievēlot savu valdību un esot vienoti, mēs varēsim sākt brist ārā no purva, kurā mūs iedzinuši fašisti un komunisti.

Atcerēsimies to tad, kad mums gribēsies kašķēties par sīkumiem. Mums nav citas iezes kā vienīgi grūts un apdomīgs darbs. Lai šīvakara uguns kuri paliek mūsu sirdīs un dod spēku palīdzēt Dievam svētīt Latviju, Lietuvu un Igauniju!³³¹

Laršs Fredēns, Zviedrijas konsulāta vadītājs Rīgā, manā runā sadzirdēja pārmetumu: “LTF priekšsēdētājs Romualds Ražuks teica runu pie Brīvības pieminekļa Rīgas centrā, apsūdzot cita starpā “tās valstis Rietumos, kas ar savu pasivitāti pielika savu artavu pie tā, ka šī apspiešana varēja tik ilgi turpināties.”³³² Tas nebija pārmetums šim cilvēkam, kurš izdarīja milzīgu darbu Atmodas laikā Baltijā. Taču diemžēl tā bija taisnība – sākoties Atmodai, Rietumu valstis vēl ilgi nevēlējās dzirdēt par mūsu

³³¹ Runa glabājas Romualda Ražuka personiskajā arhīvā.

³³² Fredēns, Laršs Pēters. *Baltijas Brīvības ceļš un Zviedrijas diplomātija 1989–1991*. Rīga: Atēna, 2007. 190.–192. lpp.

neatkarības centieniem un Molotova-Ribentropa pakta sekām, par kuru novēršanu cīnījās Baltijas tautu kustības. Tikai ar savu neatlaidīgo darbu, konsekvento ceļu uz neatkarības beznosacījuma atjaunošanu, balstītu uz nevardarbīgās pretošanās principiem, mēs varējām šo attieksmi mainīt. Ja pats necīnies par savu brīvību, grūti sagaidīt atbalstu no citiem. Un attieksme bija mainījusies: 23. augustā Latvijas neatkarību pirmā atzina Islande, 24. augustā Krievijas prezidents Boriss Jeļcins parakstīja dekrētu par Lietuvas, Latvijas un Igaunijas valstiskās neatkarības atzīšanu, 6. septembrī to atzina PSRS, un tad sākās īsta atzīšanas lavīna – līdz 18. septembrim to jau bija izdarījušas 79 valstis.

8. decembrī Belovežas gāršā notika vienošanās starp Baltkrievijas PSR, Krievijas PFSR un Ukrainas PSR vadītājiem par Neatkarīgo Valstu Savienības (NVS) izveidi iepriekš plānotās bijušo padomju republiku konfederācijas Suverēno Valstu Savienības vietā. PSRS Augstākās padomes Augstākā palāta – 1991. gada 5. septembrī izveidotā Republiku padome – pieņēma deklarāciju par PSRS pastāvēšanas pārtraukšanu. PSRS beidza pastāvēt.

Ar PSRS pazūšanu no pasaules kartes Latvijas Tautas frontes barikādes bija galā, sākās ne mazāk grūts Latvijas sabiedrības un tautsaimniecības pārveides process, ceļš no sociālisma padomju izpratnē uz tirgus ekonomiku, dzīvi demokrātijā un brīvību, kas sagādāja gan panākumus, gan vilšanos. Daudziem Atmodas laikā likās, ka neatkarība atrisinās visas problēmas, personīgās ieskaitot. Realitātē viss bija tieši otrādi – katram pašam bija jātiek galā ar savām problēmām.

KĀPĒC MUMS IZDEVĀS?

Starptautiski atzītais nevardarbīgās pretošanās eksperts, kurš bija veltījis savu zinātnieka darba mūžu šā fenomena izpētei, Bostonas Alberta Einšteina institūta profesors Džīns Šārps, uzstājoties starptautiskajā konferencē “Janvāra barikādes kā tautas pretestības forma totalitārajam režīmam un tās mācības” 2001. gadā, uzdeva jautājumu, kā vispār varēja būt iespējams, ka Padomju Savienība zaudēja konfliktā ar trim tik mazām valstīm. Visas šīs valstis bija cietušas ilgus okupācijas gadus, tās okupējusi gan Padomju Savienība, gan nacistiskā Vācija, šeit notikušas pilsoņu masu deportācijas, un šeit padomju varas laikā iepļūdinātas milzīgas cittautiešu masas.

Džīns Šārps atbild uz šo jautājumu:

Jūs, latvieši, paveicāt to, kas tiks uzskatīts par neiespējamu. [...] Jūsu uzvaras un panākumu galvenā ķīla bija fakts, ka, neraugoties uz padomju varas provokācijām, jūs atteicāties lietot vardarbību. Ja jūs būtu lietojuši spēku, jūs būtu smagi sakauti. [...] Mūsdienu pasaule būtu pilnīgi citāda. [...] Šo trīs valstu tautas uzvarēja, jo tās bija gudras, izvēloties cīņas veidu. Tās bija varonīgas un tālredzīgas, izvēloties nevardarbīgu pretošanos kā savas cīņas veidu.

Ļoti nedaudz ir tādu cilvēku, kuri saprot, cik svarīgi ir izstrādāt stratēģisku plānu šādam nevardarbīgai cīņai, cik svarīgi ir jau iepriekš visu paredzēt un aprēķināt. [...]

Dažādām konkrētām situācijām jāizstrādā praktiski stratēģiskie plāni, un tādējādi nevardarbīgas cīņas ieroči tiktu izmantoti pēc iespējas efektīvāk. Plānā jāietver detalizētas instrukcijas personām, kuras būs iesaistītas konflikta risināšanas reālajā procesā. [...]

Latvijas cīņā par neatkarības atjaunošanu 1990. un 1991. gada palīdzēja tas, ka jau iepriekš norisinājās plānošana, kā cilvēki varētu visefektīvāk rīkoties paredzamajā krīzes situācijā. Jūsu cīņa bija raksturīga ar to, ka jūs ne tikai nolēmāt nesadarboties

ar politisko vadību [Maskavas varu – R. R.], bet jūs arī dažādām cilvēku grupām ļoti precīzi pateicāt, kā rīkoties konkrētās situācijās. Un, cik man zināms, šādi precīzi norādījumi tautai ir unikāli, pasaulē nekur iepriekš nepieredzēti. [..] Tas norāda, ka arī nākotnē līdzīgas cīņas varētu noritēt daudz veiksmīgāk, ja tiktu veikta iepriekšēja plānošana un doti precīzi norādījumi. Latvija lieliski parādīja, cik būtiska ir šāda sagatavošanās.³³³

Tas ir profesionāla zinātnieka, ASV politologa un vēsturnieka skatījums no malas. Viņš sekoja un dzīvoja mums līdzi, kad šie notikumi norisinājās, un savos darbos veica to izpēti un analītisku izvērtējumu pēc tam.

1990. gada vasarā un rudenī, gatavojoties Maskavas reakcijas spēku uzbrukumam, LTF valdei un vietējiem LTF nodaļu vadītājiem nebija zināms par Šārpa darbiem, mēs neatkarīgi no viņa uztautstijām savas rīcības plānu, kas 1990. gada vasaras un rudens gaitā rezultējās 11. novembra LTF valdes paziņojumā visiem Latvijas neatkarības atbalstītājiem, kas kļuva pazīstams kā “Rīcības plāns X stundai”. Šis Šārpa atzinums arī bija viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc es uzskatīju par savu pienākumu uzrakstīt šo grāmatu par LTF lomu 1991. gada barikāžu epopejas sagatavošanā, lai pastāstītu par grūto ceļu uz šo mērķi.

Pēc Latvijas Zinātņu akadēmijas īstenā locekļa, bijušā Augstākās padomes Iekšlietu un aizsardzības komisijas priekšsēdētāja un Augstākās padomes Aizsardzības štāba vadītāja vietnieka Tālava Jundža domām, barikādes izrādījās vispiemērotākā nevardarbīgas pretošanās forma konkrētajos apstākļos, kas pierādīja savu efektivitāti:

Pirmkārt, barikādes ar savu masveidīgumu un pēkšņo parādīšanos pārsteidza, varbūt pat šokēja pretinieku, tostarp arī Padomju Savienības politisko vadību. Otrkārt, padomju militāristi nebija profesionāli un psiholoģiski gatavi cīņai ar civiliedzīvotājiem uz barikādēm, kas profesionāli viņiem varētu izrādīties sarežģītāk, nekā iesaistīties militārā konfliktā. Treškārt, barikādes nepārprotami liecināja, kura puse aizsargājās un kura gatavojās uzbrukt. [..] Ceturtkārt, barikādes bija vizuāli pievilcīgas sensāciju kārajiem žurnālistiem, kuri tās padarīja par vienu no svarīgākajām ziņām visos nozīmīgos pasaules medijos.³³⁴

³³³ Šārps, Džins. Nevardarbīgās pretošanās teorija un starptautiskā pieredze. *Janvāra barikādes kā tautas pretestības forma totalitārajam režīmam un tās mācības (konference)*. Red. T. Jundzis. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2001. 48.–62. lpp. (Tulkojums no angļu val.)

³³⁴ Jundzis, Tālavs. Nevardarbīgās pretošanās loma faktiskās neatkarības atgūšanā (1990. g. 4. maijs – 1991. g. 21. augusts). *Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšanas ceļš 1945–1991*, 547. lpp.

Neapšaubāmi, ja tas nebūtu Atmosferas laiks, kas raksturoja cilvēku gatavību jebkurā brīdī celties, iet un stāvēt kā mūrim par savas valsts neatkarību, tas nebūtu iespējams. Tas nebūtu iespējams arī, ja mēs nebūtu saglabājuši un atjaunojuši Latvijas Tautas frontes kā masu organizācijas darbību un spēku, būtu ļāvuši tai sašķelties, nepārņemot no Pilsoņu Komitejas virzību uz Latviju kā nacionālu valsti. Visas Latvijas vienotības ideja cīņā pret neatkarības apspiedējiem bija ļoti dziļi izprasta un ļāva LR Augstākajai padomei, Ministru padomei un Latvijas Tautas fronteī darboties kopā vienoti, neraugoties uz politiskajām domstarpībām un to, cik kurš bija pavirzījies uz priekšu, kurš bija radikālāks un jau sagatavojies turpmākajiem soļiem mūsu valsts attīstībā. Tamdēļ arī LTF valdei izdevās nepieļaut liktenīgas kļūdas sadarbībā ar vēl topošās Latvijas valsts institūcijām, attiecībās ar cittautiešiem Latvijā, iegūstot ievērojamu viņu daļas atbalstu vai vismaz neitralitāti izšķirošos momentos. Padomju armijai būtu bijis jāstājas barikāžu aizstāvjiem pretī vienai pašai – sākotnējā iecere piesegties ar padomju varai uzticīgas tautas pūli neīstenojās.

Nedrīkst arī aizmirst, ka pirmo Maskavas reakcijas triecienu saņēma Lietuva, un tikai tad pēc analogiska plāna mēģināja rīkoties Latvijā. Tas mums iedeva tik nepieciešamo laiku izvērtēt situāciju un pieņemt pārdomātus lēmumus, izšķirties, kad sākt sava plāna īstenošanu. Lietuviešiem 1991. gada janvārī nācās aizstāvēties, bet mēs pēc 12. janvāra LTF domē pieņemtajiem lēmumiem nākamajā dienā paši gājām uzbrukumā, īstenojot simtiem tūkstošu lielo manifestāciju Daugavmalā un sākot sargāt stratēģiski svarīgos objektus vēl pirms tieša apdraudējuma tiem.

Savu pozitīvo lomu nospēlēja arī tas, ka barikāžu dalībnieki vīrieši bija izgājuši divu gadu obligāto militāro dienestu PSRS bruņotajos spēkos vai arī tā, kā tas bija mana gadījumā, paralēli medicīnas studijām apgūstot militārās iemaņas universitātes kara katedrā ik nedēļas divarpus gadus. Mums bija izpratne par to, kā darbojas armija, ko no tās var sagaidīt, mēs zinājām, ka bez rūpīgas un detalizētas plānošanas nav iespējama neviena militāra operācija, tātad mēs varējām secināt, ka šis princips attiecas arī uz nevardarbīgās pretošanās pasākumiem, lai varētu efektīvi pretoties armijas uzbrukumam. Toreizējais lauksaimniecības ministrs Dainis Čerņevs atceras:

13. janvārī ap pusvieniem naktī – tieši tad, kad notika traģiskie notikumi Viļņā – braucu pa Vanšu tiltu un redzēju uz Krišjāņa Valdemāra ielas un Jēkaba ielas krusojuma pie Nacionāla teātra bruņutransportieri. [...] Es sapratu, ka tiek izstrādāti maršruti operatīvām darbībām, kuras, iespējams, var notikt 13. janvārī, kad cilvēki būs Rīgā uz manifestāciju, pēc Viļņas piemēra. Mums šo maršrutu pieredzi, man personīgi, bija devusi PSRS militarizēto autokolonnu prakse, kura miera laikā tika

veikta mūsu lauksaimniecības uzņēmumos un kādā veidā padomju armija tajā laikā gatavoja šādus manevru maršrutus.³³⁵

Mūsu vidū bija arī vairāki spējīgi militārie plānotāji, atvaļinātie PSRS armijas vecākie virsnieki, Latviešu strēlnieku apvienības biedri Voldemārs Jaronis, Auseklis Pļaviņš, Jānis Baškers un citi.

1991. gada janvāra notikumos mēs bijām ātrāki, izveicīgāki un arī gudrāki, analizējot strauji mainošos situāciju, kamēr pretējā puse vēl pa daļai gremdējās pašu sludinātājās dogmās par padomju tautu, tautu draudzību, jauno Padomju Savienību. Būtībā Maskavai vairs nebija, ko piedāvāt nacionālajām republikām pēc represīvā režīma žņaugu daļējas atbrīvošanas. LTF piedāvājums bija viennozīmīgi skaidrs un saprotams: neatkarīga un demokrātiskā Latvijā.

Mums ākārtīgi palīdzēja mūsu vecāku un vecvecāku stāsti – viņi bija dzīvojuši pirmskara neatkarīgajā Latvijas Republikā, ne ļoti bagātā, taču sakārtotā valstī, kas bija pretstats padomijas aplamajai realitātei.

---

³³⁵ *Cerību uguns kuri: veltījums Latvijas lauku ļaudīm*, 14–15. lpp.

LTF VĒSTURISKĀ LOMA UN PAVEIKTAIS 1990.-1991. GADĀ

Laika upe plūst ātri un neapturami, ar katru gadu vairāk un vairāk attālinot Trešās atmodas notikumus, laiku, kad visa latviešu tauta vienoti stāvēja savas valsts atjaunošanas sardzē. Trīs Atmodas gadi bija neparasti bagāti ar lieliem un maziem notikumiem, taču par Trešās atmodas apogeju, augstāko tās virsotni, pelnīti tiek uzskatīts barikāžu laiks – 1991. gada janvāra un augusta notikumi, kad izšķīrās Latvijas neatkarības liktenis. Pasaulē dzīvo vairāki tūkstoši tautu, taču tikai nedaudz vairāk nekā diviem simtiem ir izdevies izveidot savas valstis. Tā ir liela laime, par kuru mēs bieži neiedomājamies.

Latviešu tauta to spēja izdarīt divas reizes, un divas reizes Mūžīgās Latvijas atblāzma ir skārusi mūsu zemi. Divas reizes to ieraudzīja vai visa pasaule, un abās reizēs notika mūsu cilvēku radīts brīnums.

Pirmajā, kad tapa mūsu valsts un mēs uzvarējām Neatkarības cīņās, karojot divās frontēs pret nāvīgiem draudiem, kas nāca no Krievijas un Vācijas. Otrajā, kad mūsu valsts atguva neatkarību. Kailām rokām kopā ar citām paverdzinātām tautām Dziesmotajā nevardarbīgajā revolūcijā mēs sagrāvām Ļaunuma impēriju – PSRS! Ir gana apzināts pirmais brīnums. Taču otrais vēl ne.

Un, ja nav izdibināmi Dieva ceļi, kas atveda uz barikādēm katru no desmitiem tūkstošu cilvēku, ir izdibināmi šā fenomena cēloņi un virzošie spēki, cerību iemesli un ticības nesēji. Šī Dzimtenes mīlestības mācība vēl gaida savus atmiņu vācējus un pētniekus.

Paradoksāli, bet barikāžu notikumu ģenēze un vēsturiskā loma joprojām nav zinātniski izvērtēta un iekļauta Latvijas jaunāko laiku vēstures kontekstā. Enciklopēdiju šķirkļi, notikumu izklāsti mācību grāmatās, atsevišķi atmiņu apkopojumi un

publikācijas presē neatspoguļo barikāžu laiku kā visaugstāko tautas patriotisma izpausmi kopš Neatkarības kara cīņām.

1991. gada barikādes ir neatraujami sasetas ar pārējiem Trešās atmodas notikumiem, jo tās neradās tukšā vietā, kā dažs labs tagad mēdz apgalvot – “sabrauca tauta uz Rīgu un sāka celt barikādes”. Bez sagatavošanas darba nav iespējams neviens liels pasākums. Dziesmu svētkiem visa Latvija gatavojas piecus gadus. Būtībā barikādēm mēs gatavojāmies visu Trešās atmodas laiku. Kopš 1990. gada 14.–15. maija uzbrukumiem Augstākajai padomei katrā LTF valdes sēdē katru nedēļu, bet kopš “tumšā” 1990. gada rudens – katru dienu. Barikādes izriet no pārējiem neatkarības atjaunošanas procesiem, notikumu kaleidoskopa, kuri tomēr mērķtiecīgi veda mūs uz neatkarības atjaunošanu.

Kādi tad bija 1991. gada barikāžu rašanas garīgie un organizatoriskie avoti, kāpēc mēs pārspējām mūsu pretiniekus, bijām ātrāki, vienotāki, izlēmīgāki? Un šeit pirmkārt ir jārūnā par LTF un tās lomu barikāžu organizēšanā. Kāda tad bija barikāžu laika Latvijas Tautas fronte?

Pagājuši jau 32 gadi, kopš tika dibināta LTF – Trešās latviešu tautas atmodas politiskā masu organizācija, kurai bija izšķiroša loma, apvienojot tautu Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanai. Nenovērtējama ir LTF loma 1988.–1991. gadā, kad Latvija ārkārtīgi īsā laikā, Tautas frontes vadīta un organizēta, nogāja ceļu no Mihaila Gorbačova deklarētās *perestroikas* ar dažām tautai no augšas iedotām brīvībām līdz pilnībā *de facto* atzītai neatkarībai 1991. gadā. Toreiz nebija cita efektīva instrumenta 1990. gada pavasarī ievēlētās Augstākās padomes un tās izveidotās Ministru padomes aizstāvēšanai un atbalstīšanai kā milzīgā, brīžiem pat līdz 240 tūkstošiem cilvēku lielā, visas tautas atbalstītā organizācija – Latvijas Tautas fronte. Pēc 1990. gada 4. maija, kad Augstākā padome pieņēma Latvijas Neatkarības deklarāciju un pasludināja pārejas periodu līdz pilnīgas neatkarības *de facto* sasniegšanai, Latvijas Republikai nebija ne savas armijas, ne zemessardzes, ne labi organizētu vēstniecību ārzemēs, nebija arī efektīvas robežkontroles un muitas. Tās teritorijā atradās milzīgs daudzums Padomju Savienības karaspēka un darbojās PSRS drošības dienesti. No Padomju Savienības mantotā milicija, it īpaši Rīgā, labi, ja bija neitrāla, drīzāk gan negatīvi noskaņota pret notiekošajiem neatkarības atjaunošanas procesiem. LTF spēja saliedēt cilvēkus vienotās neatkarības idejas īstenošanai bez naida un asinskāres izrādījās stiprāka par padomju armiju, PSRS drošības dienestiem, īpašām milicijas vienībām, kā arī ortodoksālo kompartijas spārnu, kas visiem spēkiem pretojās neatkarības atjaunošanai Latvijā, Lietuvā un Igaunijā. It īpaši efektīvi šīs savas spējas un īpašības LTF izmantoja 1990. gada rudenī, 1991. gada janvāra notikumu un augusta puča

laikā, kad, izņemot organizētu Latvijas tautas nevardarbigu pretošanos, mums nebija nekā cita, ko likt pretī neatkarības ienaidnieku uzbrukumiem.

Tagad tik skaidrā un vispāratzītā tēze ar grūtībām tika pierādīta 1990. gada pavasarī un vasarā pēc LTF spožās uzvaras vēlēšanās un 4. maija deklarācijas pieņemšanas, kad šķita, ka LTF kā lielu tautas masu apvienojošs un organizējošs spēks vairs nebūs vajadzīga un to pilnībā varēs aizstāt Augstākā padome un valdība, virzot un vadot neatkarības atgūšanas procesus. Tā domāja daļa Latvijas neatkarības piekritēju, taču, par laimi, toreizējiem LTF vadītājiem izdevās pārliecināt gan Augstāko padomi, gan sabiedrību kopumā par LTF nepieciešamību izšķirošajos brīžos, kuri vēl nāks. Dzīve ļoti drīz arī pierādīja, ka tā bija taisnība, jo nepagāja ilgs laiks, kad LTF nācās aizstāt gan armiju, kuras gluži vienkārši nebija, gan zemessardzi, kas vēl nebija izveidota, gan policiju, kas vēl nebija reformēta, gan skaidrot Latvijas cilvēkiem tā brīža stāvokļa un valdības īstenoto ekonomisko reformu būtību, cenšoties pēc iespējas mīkstināt tās sekas. LTF darīja visu, ko prasīja situācija, arī to, ko tagad cilvēki kā pašsaprotamu lietu prasa no valdības un pašvaldībām, jo Latvijas valsts tolaik bija tikai sava atjaunotnes ceļa sākumā.

Kā notikumi risinājās toreiz Latvijas Republikai kritiskajā neatkarības atjaunošanas posmā pirms barikādēm un to laikā? Šis posms aptver laiku no 1990. gada 4. maija, kad jaunievēlētā Latvijas Augstākā padome pieņēma Deklarāciju par Latvijas neatkarības atjaunošanu, līdz 1991. gada 21. augustam, kad LR Augstākā padome pieņēma konstitucionālo likumu par Latvijas Republikas valstisko statusu. Šim laikam raksturīga divu spēku konfrontācija: viens no tiem bija Latvijas Tautas fronte, otrs – komunistiskā partija. No vienas puses, bija LTF ar vairāk nekā 240 tūkstošiem biedru un plaši sazarotām struktūrām visā Latvijā, kā arī ar tās atbalstu ievēlētā Latvijas Republikas Augstākā padome, kur divas trešdaļas deputātu bija LTF biedri, un tās izveidotā Latvijas Republikas valdība – Ministru padome. Jau krietni iepriekš vietējo vēlēšanu rezultātā 1989. gada 10. decembrī vairāk nekā astoņi tūkstoši pašvaldības deputātu bija ievēlēti ar LTF atbalstu. Šiem cilvēkiem vēlāk bija milzu nozīme, lemjot par atbalstu barikāžu nodrošināšanā ar transportu, malku, pārtiku un visu nepieciešamo. No viņiem tapa atkarīga cilvēku nogādāšana un nomaiņa uz barikādēm.

No otras puses, komunistu partija kontrolēja trešdaļu Augstākajā padomē ievēlēto deputātu, ko atbalstīja padomju armijas kontingents, valsts drošības struktūras, kā arī īpašās milicijas vienības. Milicija bija sašķelta: liela tās daļa, galvenokārt Rīgā, bija nelojāla pret Latviju. Tās neitralitāte izšķirošajos pagrieziena punktos bija labākais, ko mēs varējām panākt. Komunistu partiju atbalstīja ortodoksāli domājošie, kas

bija par PSRS saglabāšanu un vēl aizvien centās saglabāt centralizētu valsti ar vadošo kompartijas lomu tajā. Šo atbalstītāju pamatslāni veidoja uz dzīvi Latvijā apmetušies atvaļinātie PSRS virsnieki, kuriem klāt nāca vēl 24 tūkstoši, kas turpināja dienēt padomju armijā Baltijas kara apgabalā. Zināma atbalsta bāze komunistu aktivitātēm bija daļa padomju birokrātijas dažādos līmeņos, kā arī daļa nelatviešu, kas nebija droši par savu nākotni, un, protams, lielo vissavienības pakļautības, tieši no Maskavas pārvaldīto uzņēmumu administrācija.

Kas tad noteica LTF spēku un panākumus? Pirmkārt, Latvijas cilvēku uzticība un LTF lielā autoritāte. Otrkārt, tas, ka padomju impērija bija satrunējusi un bruka, tas, ka pašā Krievijā notika pārmaiņas un bija sācies demokratizācijas process. Treškārt, ļoti piesardzīgs, bet tajā pašā laikā konsekvents un pieaugošs Rietumvalstu atbalsts. Ceturtkārt, Baltijas vienotība, Baltijas valstu solidaritāte. Piektkārt, latviešu emigrācijas organizāciju atbalsts.

Es minētu vēl vienu, manuprāt, vissvarīgāko mūsu panākumu atslēgu – visu neatkarības atbalstītāju vienotību un spēju saliedēties nevardarbīgai pretošanās cīņai pret neatkarības pretiniekiem. Tas bez konfliktiem un asinsizliešanas, izšķirošajos brīžos cieši sastrādājoties Latvijas Republikas Augstākajai padomei, Ministru padomei un Latvijas Tautas fronteī, ļāva mums rīkoties pirmajā acu uzmetienā pat bezcerīgās situācijās, kad neatkarības pretinieku pārspēks bija milzīgs un pārsniedza mūsējo neskaitāmas reizes. Jebkuras domstarpības, savstarpēji ķīviņi un cīniņi Maskavā tiktu iztulkoti kā situācijas destabilizēšanās Latvijas Republikas Augstākajā padomē un valdības nespēja kontrolēt situāciju un kalpotu par lielisku iegānu ārkārtas stāvokļa noteikšanai Latvijā un pārējās Baltijas valstīs. Un tādi droši vien bija Maskavas reakcionāro spēku plāni, taču mums izdevās nepieļaut to īstenošanu. Tas, manuprāt, ir vislielākais LTF panākums šajā atbrīvošanās cīņas posmā.

Laikā no 1990. gada 4. maija līdz 1991. gada 21. augustam pieredzējām daudzus notikumus, kas nemitīgi sekoja cits citam. Jau toreiz bija skaidrs, bet tagad – pēc 30 gadiem – ir īpaši skaidrs, cik lielas bija briesmas vienas, bet liktenīgas Latvijas Tautas frontes kļūdas dēļ zaudēt visu. Mums nebija tiesību liktenīgi kļūdoties. Tūlīt pēc 1990. gada 4. maija deklarācijas pieņemšanas pret to vērsās Latvijas Komunistiskā partija, bet Maskavu atbalstošā opozīcija Augstākajā padomē pieprasīja izšķirt šo jautājumu referendumā ceļā. Latvijas Pilsoņu Kongress neatbalstīja ideju par piedalīšanos Augstākās padomes vēlēšanās, tas uzskatīja, ka tikai pilsoņu vēlētam Latvijas Pilsoņu Kongresam ir juridiskas tiesības pārejas periodā rīkoties Latvijas pilsoņu vārdā, bet LR Augstākā padome ir nelegitīma, okupācijas karaspēka klātbūtnē ievēlētā institūcija. Taču Latvijas Tautas fronte un tās frakcija Augstākajā padomē izvēlējās

ciņu ceļu – virzīties soli pa solim, lēni, nezaudējot galveno virzienu, paturot galveno mērķi – neatkarību.

4. maija deklarācijas pretiniekiem par atbalstu kļuva Padomju Savienības prezidenta Mihaila Gorbačova 1990. gada 14. maija dekrēts, kurā tika paziņots, ka visu Baltijas republiku neatkarības deklarācijas nav spēkā, jo tās ir pretrunā ar Padomju Savienības konstitūciju.

Pēc mēneša Gorbačovs nāca klajā ar ideju izveidot Neatkarīgu Valstu Savienību un uzaicināja Latviju parakstīt šis jaunās savienības līgumu. Tajā laikā Boriss Jeļcins tika ievēlēts par Krievijas Federācijas Augstākās padomes priekšsēdētāju, un Latvijas, Lietuvas un Igaunijas vadītāji uzsāka sarunas ar Krievijas Federāciju.

Tad nāca viskritiskākais posms, ko iezīmē vietējās īpašās milicijas vienības OMON vardarbība. Pirmais uzbrukums notika 1990. gada 27. oktobrī, kad tika ieņemts Preses nams.

Kad 17. novembrī LR Augstākās padomes priekšsēdētājs Anatolijs Gorbunovs un LR Ministru padomes priekšsēdētājs Ivars Godmanis atkārtoti noraidīja Gorbačova uzaicinājumu parakstīt jauno Savienības līgumu, ekonomiskās blokādes draudi un militārais spiediens kļuva vairāk nekā reāli.

1990. gada 11. decembrī Latvijas Tautas frontes valde sagatavoja un publicēja tā dēvētās X stundas darbības plānu, pēc kura vadījās visas Latvijas iestādes un neatkarības idejai lojāli cilvēki 1991. gada grūtākajās dienās janvāra notikumu un augusta puča laikā un kura stratēģijas pamatā bija nevardarbīgā pretošanās reakcionārajam komunistiskajam režīmam. Pārlasot šo dokumentu tagad, var just, cik nopietna bija tā laika situācija. Tā 10. punktā aprakstīta LTF struktūrvienību ieteicamā darbība nelegālos pagrīdes apstākļos, proti, alternatīvu sakaru sistēmu izveidošana, naudas un tipogrāfiju resursu decentralizēšana. Lai aizsargātu Latvijas Tautas frontes cilvēkresursus, dokumentā bija izteikts aicinājums izveidot Latvijas Tautas frontes aktivistu (Valsts drošības komitejai un komunistu partijai viņi bija labi zināmi) sarakstus un nosūtīt tos starptautiskajām organizācijām, lai šiem cilvēkiem nodrošinātu visu iespējamo aizsardzību.

Lai pretotos Maskavas spiedienam parakstīt jaunu Savienības līgumu, 1991. gada decembrī Latvijas Tautas fronte savāca 1 002 829 parakstus pret jauno Savienības līgumu un iesniedza tos LR Augstākajai padomei.

1991. gads atnāca ar situācijas tālāku dramatisēšanos Latvijā. 2. janvārī OMON pilnībā ieņēma Preses namu. Latvijas Tautas frontes valde, saprotot, ka īsā laikā ir neiespējami organizēt vairākas masu manifestācijas, jau kopš decembra atlika kārtējās manifestācijas rīkošanu. Tā gatavoja cilvēkus un resursus, lai apsargātu un aizstāvētu

Augstāko padomi, Ministru padomi, valsts televīziju un radio, Tautas frontes galveno mītņi un citus stratēģiski svarīgus objektus. Šis bija visgrūtākais brīdis: spiediens nekavējoties organizēt masu manifestāciju nepārtraukti nāca no visām pusēm, cilvēki vēlējās dot atbildi neatkarības pretiniekiem. Man, LTF priekšsēdētājam, un LTF valdei bija tā nepateicīgā loma pretoties šai vēlmei, atliekot manifestācijas rīkošanu līdz izšķirošam brīdim.

Un tad tā diena pienāca. 12. janvārī Latvijas Tautas frontes dome paziņoja, ka 1991. gada 13. janvārī plkst. 14 Rīgā notiks masu manifestācija. Sagatavošanās laiks bija mazāks par 24 stundām, jo bija jābaidās, ka cilvēkus apturēs ceļā uz Rīgu. Viss notika atklāti, LTF domes sēdes gaitu pārraidot Latvijas Radio. Lēmumu par stratēģiski svarīgo valstisko objektu sadali aizsardzībai starp reģionālajam LTF nodaļām domnieki pieņēma tā sauktajā apspriedē pie melnajām klavierēm. Domes sēdes starpbrīdī, sanākuši Latvijas Universitātes aulas stūrī, kur atradās melnas klavieres, LTF valdes locekļi, LTF koordinācijas centra vadītāja Drosma Blagoveščenska un lauku nodaļu pārstāvji klusi sadalīja aizstāvamās stratēģiski svarīgos objektus Rīgā starp Latvijas reģionu LTF nodaļām. Domnieki vienojās, ka ar Latvijas Radio starpniecību operatīvi sekos tālākajai notikumu attīstībai. LTF nodaļu koordinatoriem bija likts diennakts režīmā dežurēt pie radioaparātiem, lai zinātu, vai rītdienas manifestācijai tiks likti šķēršļi, kur būs jāpaliek Rīgā pēc tās. Pamats nojautai par tālāku strauju situācijas saasināšanos mums bija – nedēļām ilgi tika novērota nemitīga padomju armijas bruņutehnikas pārvietošanās Rīgā nakts laikā un milzīgā spriedze Viļņā, kur jau bija notikuši uzbrukumi neatkarības aizstāvjiem pie stratēģiski svarīgiem objektiem un to ieņemšana. Un tad notika vissliktākais: 13. janvāra naktī Viļņā pie televīzijas torņa ar tankiem bruņotu padomju armijas vienību uzbrukumā gāja bojā 14 cilvēki un vairāki simti tika ievainoti. Latvijas TV nekavējoties nakts vidū pārraidīja šos šausminošos materiālus no Viļņas. Latvijas Radio naktī uzstājās LR Augstākas padomes priekšsēdētāja vietnieks Dainis Īvāns. Vairs nebija šaubu, ka nākamā būs Rīga. LTF sāka īstenot rūpīgi gatavotu un nemitīgi atliktu Rīgas aizstāvības plānu, lai aizsargātu stratēģiski svarīgus objektus. Cilvēku plūsmu koordinēšana uz Rīgu un maiņa gūlās uz LTF pleciem.

13. janvārī vairāk nekā 500 000 cilvēku no visām Latvijas malām pulcējās uz masu manifestāciju, lai protestētu pret militāro apvērsumu un padomju armijas rīcību Viļņā. Pēc Latvijas Tautas frontes iniciatīvas un saskaņā ar izstrādāto plānu nekavējoties tika celtas barikādes, un cilvēki no visas Latvijas tās sargāja no 13. līdz 27. janvārim. 16. janvārī pie Vecmilgrāvja tilta tika nogalināts Roberts Mūrnieks. Viņš bija pirmais OMON upuris. 20. janvārī OMON uzbruka Iekšlietu ministrijai Rīgā un

nogalināja piecus cilvēkus. Tās bija traģiskas, dramatisma pilnas dienas, tas bija vēstures brīdis, kas prasīja cilvēku upurus, taču – arī laiks, kad mēs visi jutāmies vienoti, drosmīgi un gatavi aizstāvēt Rīgu un Latviju. Mēs visi sapratām, ka Baltijas likteņa atslēga atrodas pašā Baltijā – Viļņā, Rīgā un Tallinā. Ar to šis laiks atšķīrās no augusta puča, kad visi galvenie notikumi attīstījās Maskavā, bet mūs kā slogs spieda bezpalīdzīguma apziņa, jo, lai cik vienoti arī bijām, mēs nespējām mainīt situāciju. Taču vēl pirms augusta Latvijas Tautas fronte darīja visu, lai atbalstītu 1991. gada 3. marta referendumu, kurā bija jāizšķir jautājums par Latvijas neatkarību. Referendumā 73,8 % dalībnieku balsoja par neatkarību (vēlētāju aktivitāte sasniedza 87,5 procentus).

Kuri bija šie cilvēki, ar kuriem kopā plecu pie pleca izdevās izturēt 1990. un 1991. gada pārbaudījumus, veiksmīgi izvairoties no lielām kļūdām un šķelšanās? Pirmām kārtām tā bija LTF domes trešā sasaukuma valde jeb “barikāžu valde”, kā es to mēdzu saukt. 1991. gada janvārī un augustā LTF valdē darbojās: Uldis Augstkalns, Ainars Baškis, Aivars Bernāns, Ilze Cielava, Jānis Dinēvičs, Juris Dobelis, Juris Kokins, Māris Lukaīzis, Roberts Milbergs, Romualds Ražuks, Ivars Redisons, Andrejs Panteļejevs, Dainis Īvāns, Jānis Ruško un Juris Strīpnieks.

1991. gada 4. augustā Gorbačovs trešo reizi aicināja padomju republikas 20. augustā parakstīt Savienības līgumu. Augstākās padomes priekšsēdētāja vietnieks Andrejs Krastiņš noraidīja šo piedāvājumu. 19. augustā Maskavā sākās pučs. Varu pārņēma Valsts ārkārtējās situācijas komiteja, kas visā Padomju Savienībā izsludināja ārkārtēju stāvokli. OMON un militārie spēki ieņēma visus stratēģiski svarīgos objektus Rīgā un Latvijā. Augstākā padome un Ministru padome vērsās pie Latvijas tautas ar aicinājumu sākt nevardarbīgu pretošanos. Sākās LTF izstrādātās nevardarbīgās pretošanās taktikas, izteiktas aicinājumā “X stundai”, īstenošana. Noskaņojums, LTF rīcība, pati situācija 1991. gada 19. augustā bija pilnīgi atšķirīga no janvārī notiekošā. 1991. gada janvārī mēs jutāmies stipri un spējīgi stāties pretī neatkarības pretiniekiem. Augusta puča laikā no 19. augusta rīta līdz 21. augusta pēcpusdienai Baltijas valstu un visas PSRS liktenis izšķīrās Maskavā.

Baiļu sajūtas nebija, bet prāts teica priekšā, ka, iespējams, sekos represijas, tāpēc pakāpeniski sākām pāriet uz darbu pagrīdes apstākļos, pārvietojot gan LTF mītni, gan arhīvu, brīdinot un sagatavojot cilvēkus. 1991. gada augusta pučs turpinājās tikai divarpus dienas. Tas bija īss, pārāk īss laiks, lai patiešām uzzinātu, kas kurš ir Latvijā. Tā kādreiz izteicās akadēmiķis Jānis Stradiņš, un šajā ziņā nevar viņam nepiekrīst. Taču līdz represijām notikumi nepaguva attīstīties.

Jau 19. augusta rītā Latvijas kompartijas pirmais sekretārs Alfrēds Rubiks paziņoja par atbalstu apvērsumam, bet Baltijas kara apgabala virspavēlnieks Fjodors

Kuzmins pavēstīja Augstākās padomes priekšsēdētājam Anatolijam Gorbunovam par ārkārtējā stāvokļa ieviešanu Baltijā. Latvijas Republikas Augstākās padomes Prezidijs un Ministru padome atbildēja, ka Valsts ārkārtējās situācijas komiteja ir nelikumīgs veidojums, kuram nav nekādu pilnvaru Latvijā, un aicināja cilvēkus nesadarboties ne ar kādiem nelikumīgiem veidojumiem. Kā triecienspēku pučisti izmantoja OMON vienību, kas 19. un 20. augustā ieņēma Latvijas Televīziju, Rīgas pilsētas iekšlietu pārvaldi, Iekšlietu ministriju, Rīgas starptautisko telefoncentrāli un Radio namu. 20. augustā tika ieņemta arī LTF mītne, sākās darbība jaunos apstākļos.

Visspilgtākais un visnomācošākais to dienu iespaids: totāla informācijas blokāde, gandrīz vienīgā iespēja iegūt informāciju bija informatīvi mītiņi katru vakaru pie Augstākās padomes ēkas, kur tūkstošiem cilvēku sanāca uz klausīt Augstākās padomes deputātus un LTF vadītājus. 21. augustā situācija saasinājās vēl krasāk, Doma laukumā parādījās OMON bruņutransportieri, bet šajā visgrūtākajā un drūmākajā brīdī Augstākā padome pieņēma konstitucionālo likumu par Latvijas Republikas konstitucionālo statusu un tika atcelts 1990. gadā noteiktais pārejas periods Latvijas Republikas atjaunošanai *de facto*. Vēl pēc stundas pučs pēkšņi sāka atslābt, bruņutransportieri aizbrauca no Doma laukuma. Maskavā Borisu Jeļcinu atbalstošie spēki sāka gūt virsroku, un Krievijas ārlietu ministrs Andrejs Kozirevs aicināja atzīt Baltijas valstu neatkarību. Līdz vakaram OMON vienības atstāja Latvijas Televīziju un Radio namu. 22. augustā Latvijas Republikas Augstākā padome pieņēma lēmumu par puča atbalstītāju atbrīvošanu no amatiem iestādēs un organizācijās, bet 23. augustā – lēmumu par komunistiskās partijas antikonstitucionālo darbību Latvijā un nolēma pārņemt kompartijas īpašumus.

23. augustā no Tallinas līdz Rīgai un Viļņai dega “Liesmojošā Baltijas ceļa” uguns kuri. Šo akciju Baltijas valstu tautas kustības bija iecerējušas kā protestu pret draudošo komunistisko reakciju un puču, taču liktenis bija lēmis, ka vēsturiskajā datumā, Ribentropa-Molotova pakta noslēgšanas gadadienā, tā pārvērtās par triumfa un svētku brīdi Baltijas valstīs, jo faktiskās neatkarības brīdis bija pienācis.

23. augustā Islande pirmā no ārvalstīm atzina Latvijas Republikas valstisko statusu, bet 24. augustā Jeļcins izdeva dekrētu, ar kuru atzina Latvijas, Lietuvas un Igaunijas valstisko statusu. Līdz 18. septembrim to bija izdarījušas 79 valstis. 6. septembrī Padomju Savienības Valsts padome pieņēma lēmumu par Igaunijas, Latvijas un Lietuvas valstiskā statusa atzīšanu, bet 21. decembrī 11 bijušās Padomju Savienības republikas izveidoja jaunu savienību – Neatkarīgo Valstu Sadraudzību, un Padomju Savienība beidza pastāvēt.

Padomju Savienības sabrukums sākās ar sociālistiskās ekonomikas pagrimumu un Mihaila Gorbačova centieniem to ārstēt ar *perestroiku*. Taču ar to bija par maz, lai impēriju saglabātu. Latvijas Tautas fronte, Lietuvas “Sajūdis” un Igaunijas “Rahvarinne” – Baltijas tautu kustības – nevardarbīgās Dziesmotās revolūcijas ceļā, parlamentārā, demokrātiskā ceļā atjaunoja savu valstisko neatkarību un pielika punktu PSRS pastāvēšanai.

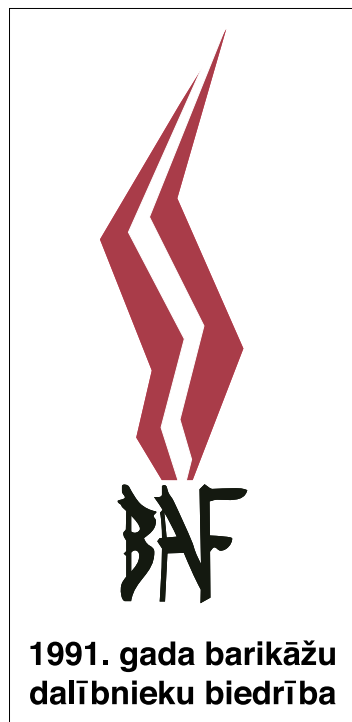
Tāds bija laiks noslēdzošajā Trešās atmodas etapā, kuru ievadīja 1991. gada janvāra barikādes. Pateicoties divās barikāžu nedēļās gūtajai morālajai un stratēģiskajai uzvarai, tapa iespējams Dziesmotas revolūcijas triumfa gājiens uz pilnīgu valstisku neatkarību. Netika pieļautas būtiskas kļūdas, kuras izraisītu asiņainas sadursmes starp dažādām etniskām vai sociālām grupām, novērstu Rietumu atbalstu un radītu nedziedināmas brūces daudziem gadiem uz priekšu. Latvija palika vienotā ierindā ar Igauniju un Lietuvu savā virzībā uz ES un NATO, kas diez vai būtu tik ātrā laikā iespējams, ja 1991. gada janvārī plānotā valsts apvērsuma rezultātā Latvijā pie varas būtu atgriezies komunistu partija

Barikādes nesākās pēkšņi ne no kā un arī pēkšņi neizzuda. Neskaitāmi barikāžu aizstāvji iekļāvās jaundibināmajās Latvijas Republikas spēka struktūrās: Aizsardzības ministrijā, Nacionālajos bruņotajos spēkos, toreiz ieskaitot robežsardzi, Iekšlietu ministrijā, Satversmes aizsardzības birojā. Bez pārspilējuma var apgalvot, ka viss pirmais Latvijas Zemessardzes “iesaukums” bija barikāžu dalībnieki.

BARIKĀŽU VĒSTURISKĀS ATMIŅAS SAGLABĀŠANA: 1991. GADA BARIKĀŽU DALĪBNIKU BIEDRĪBA UN MUZEJS

Lai saglabātu 1991. gada barikāžu uzvaras piemiņu, vāktu liecības par to laiku un rūpētos par Latvijas neatkarības aizstāvjiem, tika nodibināts 1991. gada barikāžu dalībnieku atbalsta fonds (BAF), kas Latvijas likumdošanas izmaiņu dēļ, nemainot tā darbības mērķus un cilvēku sastāvu, vēlāk kļuva par 1991. gada barikāžu dalībnieku biedrību. Fonds tika dibināts 1995. gada jūlijā, bet fonda prezentācija plašākai publikai norisinājās Reitera namā 1995. gada 18. augustā. Savukārt kā sabiedriska organizācija fonds tika reģistrēts LR Uzņēmumu reģistrā ar nosaukumu “1991. gada barikāžu dalībnieku atbalsta atklātais sabiedriskais fonds” 1995. gada 24. augustā, kas arī pieņemts par fonda dzimšanas dienu. Mencendorfa namā norisinājās svinīgs Barikāžu dalībnieku atbalsta fonda dibināšanas pasākums, tajā piedalījās gan jaunizveidotā fonda dibinātāji un atbalstītāji, gan augstākās valsts amatpersonas, kā arī toreizējais valsts prezidents Guntis Ulmanis.

Par fonda izveidi lielā mērā jāpateicas piecpadsmi cilvēkiem, kas nenobijās no šīs idejas un bija gatavi kļūt par 1991. gada barikāžu laika notikumu galvenajiem vēstnešiem nākotnē.

BARIKĀŽU ATBALSTA FONDA DIBINĀTĀJI

Sandra Breiha – biedrības revīzijas komisijas priekšsēdētāja.

Alfrēds Čepānis – bijušais Latvijas politiķis, 5. un 6. Saeimas deputāts, bijušais Saeimas priekšsēdētājs (1996–1998).

Ziedonis Čevers – bijušais Latvijas politiķis un Latvijas iekšlietu ministrs (1991–1993, 1997–1998).

Vladimirs Eihenbaums – Rīgas Austrumu izpilddirekcijas koka ēku renovācijas centra “Koka Rīga” vadītājs. Aktīvi piedalījies barikāžu Piemiņas zīmes koncepta izstrādē.

Tālavš Jundzis – jurists un politologs, agrāk – politiķis. Bijis Augstākās padomes deputāts. 1991. gada barikāžu laikā – AP Aizsardzības štāba priekšnieka vietnieks. Pirmais atjaunotās Latvijas Republikas aizsardzības ministrs (1991–1993). Publicējis zinātniskus rakstus un vairākas grāmatas par Latvijas drošību un aizsardzību. Barikāžu atceres pasākumu laikā vairākus gadus piedalījies un rīkojis kongresus, kas aptver barikāžu laiku un ar to saistītās vēsturiskās problēmas.

Valerijs Markuns – Barikāžu fonda valdes loceklis. 1991. gada 20. janvārī kopā ar Bauskas miličiem aizstāvēja Latvijas Republikas Iekšlietu ministriju pret OMON kaujiniekiem, kur tika ievainots.

Aleksandrs Matvejevs – Daugavpils Universitātes docents. Barikāžu fonda valdes loceklis. Barikāžu laikā bijis Bauskas rajona milicijas nodaļas priekšnieks.

Atis Meibergs – atvaļināts pulkvedis, Valsts policijas mācību centra priekšnieks (1990–2003).

Roberts Milbergs – politiķis, bijušais LTF valdes loceklis un barikāžu organizators, 5. Saeimas deputāts.

Romualds Ražuks – ārsts un politiķis, 7., 11. un 12. Saeimas deputāts. LTF priekšsēdētājs (1990–1992), tajā laikā Latvijas Valsts pašaizsardzības komisijas loceklis. Ražuka vadībā LTF Domes sēdē 1991. gada 12. janvārī tika pieņemts lēmums par stratēģiski svarīgu objektu sargāšanu un 1991. gada 13. janvāra manifestāciju rīkošanu Rīgā. Iesniedzis priekšlikumus Saeimā par finanšu piešķiršanu ekspozīcijas izveidošanai, kuri sekmīgi pieņemti. Saeimā vadījis likuma “Par 1991. gada barikāžu dalībnieku statusu” izskatīšanu un 2017. gada 22. jūnijā panāca tā pieņemšanu. Aktīvs daudzu barikāžu atceres pasākumu dalībnieks.

Ivars Redisons – LTF priekšsēdētāja vietnieks barikāžu laikā, Latvijas Sociālo reformu biedrības valdes priekšsēdētājs. Publicējis rakstus par 1991. gada notikumiem.

Jānis Slapiņš – barikāžu laikā bojāgājušā kinooperatora Andra Slapiņa brālis. Bijušais 1991. gada barikāžu dalībnieku Piemiņas zīmes valdes loceklis.

Ivars Strautiņš (1942–2020) – bijušais Latvijas Kooperatīvās sabiedrības Centrālā savienība “Turība” valdes priekšsēdētājs. Mobilizēja kooperatorus visos Latvijas rajonos, lai nodrošinātu barikāžu dalībniekus ne tikai ar maizi un pīrāgiem, bet arī ar siltu tēju un zupu. Katru dienu tika paēdināti tūkstošiem barikāžu dalībnieku.

Rihards Vālands – Latvijas invalīdu kluba vadītājs un aktīvists par invalīdu tiesībām Latvijā.

Renārs Zaļais – Barikāžu fonda prezidents, nemainīgi pildījis savus amata pienākumus divdesmit fonda pastāvēšanas gadus. Kopš 1991. gada barikāžu muzeja dibināšanas 2001. gada 24. maijā, kas ir arī Renāra Zaļa dzimšanas dienas datums, muzeja direktors. 1991. gada 20. janvārī Zaļais bija viens no tiem drošsirdīgajiem miličiem, kuri aizstāvēja Iekšlietu ministriju, turklāt tika arī ievainots. Katru gadu organizē barikāžu atceres pasākumus un aktīvi iestājas par 1991. gada vēsturisko notikumu popularizēšanu sabiedrībā.

Kādreizējo fondu, tagadējo 1991. gada barikāžu dalībnieku biedrību vada prezidents Renārs Zaļais un valde, kurā darbojās Romualds Ražuks, Valerijs Markuns, Aleksandrs Matvejevs, Edvīns Ežmalis, Agris Kociņš un Silvija Kupriša.

Barikāžu atbalsta fondam bija izveidojies arī atsevišķs klubs Balvos, kas aktīvi piedalījās un rikoja ar barikādēm saistītus pasākumus. Par 2000. gada 11. aprīli dibinātā 1991. gada barikāžu dalībnieku atbalsta atklātā sabiedriskā fonda Balvu kluba “Vairogs” vadītāju tika ievēlēta Silvija Kupriša (tolaik – Zujāne), kura kopš 2001. gada ir arī 1991. gada barikāžu dalībnieku biedrības valdes locekle.

Par to, kāda bija iecerēta fonda darbība, tikko pēc tās dibināšanas stāstīja tolaik jaunizveidotās sabiedriskās organizācijas aktīvists un viens no tās dibinātājiem Valerijs Markuns:

Fonds tikko sācis darbību un noteicis galvenos tās virzienus. Oficiālajās valsts institūcijās ir pavisam maz dokumentālu materiālu, kas saglabātu to dienu notikumus. Tādēļ izveidota šāda sabiedriskā organizācija, kurā var iesaistīties gan juridiskie biedri, gan individuālās personas. Fondā arī iestājušās Latvijā plaši pazīstamas personības –

Tālavš Jundzis, Romualds Ražuks u. c. Iecerēts izpētīt, apkopot un saglabāt vēsturisko informāciju par 1991. gada janvāra un augusta notikumiem. Savākt vizuālo informāciju, apstrādāt to. Izstrādāt, finansēt un realizēt vēsturiskos pētījumus, iesaistot šajā procesā speciālistus. Domāts organizēt piemiņas dienu sarīkojumus, izstādes, veidot bibliotēku. Paredzēts sniegt morālu, materiālu un finansiālu palīdzību janvāra notikumu dalībniekiem un viņu ģimenēm. Svarīgs uzdevums ir apzināt 1991. gada barikāžu dalībniekus.³³⁶

Tādēļ, sākot savu darbību, barikāžu atbalsta fonds aktīvi nodarbojās ar barikāžu laikā bojāgājušo tuvinieku atbalstīšanu, iesniedzot valdībai vairākus ierosinājumus, kuri veiksmīgi tikuši īstenoti. Kā viens no pirmajiem un nozīmīgākajiem realizētajiem atbalstiem tuviniekiem jāmin piešķirtā Latvijas pilsonība bojāgājušo miliču Sergeja Konoņenko un Vladimira Gomanoviča ģimenes locekļiem, – viņi atdeva savu dzīvību par Latviju, paši nebūdami latvieši. Vairākus gadus tika organizēta arī materiālā palīdzība – pabalsti visu bojāgājušo ģimenēm un piederīgajiem. Saeimā tika pieņemts likums par pabalstiem barikādēs bojāgājušo bērniem.

Lai atvieglinātu barikāžu dalībnieku apzināšanas procesu, tika izgatavotas un izplatītas barikāžu dalībnieku anketas un izveidota datubāze, kurā apkopota informācija par barikāžu dalībniekiem. Barikāžu dalībnieku apzināšana nav viegls un ātrs process, jo 1991. gada 23. augustā, sākoties augusta pučam, lai maksimāli pasargātu cilvēkus no iespējamām represijām, gandrīz visus barikāžu dalībnieku sarakstus iznīcināja vai noslēpa. Apzināšana notiek, kontaktējoties ar barikāžu dalībniekiem, kuri ne tikai palīdz atjaunot dalībnieku sarakstus, bet arī nodod vērtīgas liecības (fotogrāfijas, dokumentus, apliecības u. c.) 1991. gada barikāžu muzejam par šo laiku, kā arī sniedz intervijas ar savu atmiņu stāstiem, kas labāk palīdz iepazīt tā laika atmosfēru un cilvēku domas, līdz ar to saglabājot plašu materiālu kopumu, kas būs vērtīgs un nozīmīgs 1991. gada notikumu pētniecībā.

1991. gada barikāžu biedrība darbojusies arī dažādu likumprojektu izveidē, kuri ar sekmīgiem rezultātiem izvērtēti un pieņemti Saeimā, piemēram, 1997. gada 27. novembrī Latvijas Republikas Saeima pieņēma likumu, kurā atzina 20. janvāri par 1991. gada barikāžu aizstāvju atceres dienu. Balsojot par šo likumu, Latvijas Republikas Saeima pirmo reizi izteica savu attieksmi par Latvijas neatkarības atjaunošanas notikumiem – barikāžu dienām. Pirmo reizi 20. janvāris kļuva par oficiālu valsts atceres dienu. Šajā dienā valstī tiek izkārti karogi.

³³⁶ Ozoliņa, M. Aicinājums dokumentēt barikāžu laiku. *Bauskas Dzīve*, 1995, 23. nov.

Tāpat, lai pēc iespējas plašāk ar barikāžu laika notikumiem iepazīstinātu sabiedrību, ik gadu tiek rīkoti barikāžu atceres pasākumi, kuru rīkošanā liela nozīme ir piešķirtajam finansējumam. Biedrība katru gadu aktīvi un ar panākumiem piedalās gan Valsts kultūrkapitāla fonda, gan Sabiedriskās integrācijas fonda projektu konkursos, kuros iegūtie līdzekļi daudz plašākā mērogā ļauj organizēt pasākumus un popularizēt 1991. gada vēsturiskos notikumus, īpaši orientējoties uz jaunāko paaudzi, kuri nav šo notikumu aculiecinieki. Nozīmīga ir arī sadarbība ar ministrijām, citām valsts un pašvaldību institūcijām.

BARIKĀŽU DALĪBNIKA PIEMIŅAS ZĪME

Lai godinātu Latvijas neatkarības aizstāvjus par 1991. gada janvārī un augustā parādīto drošsirdību, pašaieliedzību un iniciatīvu, par ieguldījumu organizatoriskajā un apgādes darbā, kā arī tās personas, kuras morāli un materiāli atbalstīja barikāžu dalībniekus, izveidots apbalvojums – barikāžu dalībnieka Piemiņas zīme.

1991. gada barikāžu dalībnieka Piemiņas zīme ir Latvijas Republikas valsts apbalvojums.³³⁷ Barikāžu dalībnieka Piemiņas zīme Nr. 01 piešķirta Iekšlietu ministrijas apšaudē bojāgājušajam milicim Vladimiram Gomanovičam. Piemiņas zīmju pasniegšana noslēgusies 2011. gada oktobrī, kad tika apbalvotas visas personas, kuras bija ieteiktas noteiktajā termiņā likumā apredzētajā kārtībā.

1991. gada barikāžu dalībnieka Piemiņas zīme ir ozollapu vainagota vairoga veida medaļa 4 cm diametrā, uz kuras attēlots lauva, kas tur mazāku vairogu ar sakrustotām atslēgām. Virs pamatvairoga ir uzraksts “LR 1991”, bet Piemiņas zīmes otrā pusē – uzraksts “Par Latviju”.³³⁸ Tā nēsājama uz sarkanbaltsarkanās 30 mm platas lentes, turklāt tikai svētkos un svinīgos gadījumos, bet ikdienā atļauts nēsāt Piemiņas zīmes mazo nozīmīti 20 mm diametrā vai piemiņas zīmes lentes atgriezumam.³³⁹ Taču jāatzīmē, ka Piemiņas zīme nēsājama aiz augstākajiem Latvijas Republikas apbalvojumiem, ja personai šādi apbalvojumi piešķirti.³⁴⁰ Līdz ar Piemiņas zīmi apbalvotajām

³³⁷ Likums “Par 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi”, 1. panta (1).

³³⁸ Turpat, 3. pants.

³³⁹ Turpat, 4. panta (1).

³⁴⁰ Turpat, 4. panta (2).

1991. gada barikāžu dalībnieka Piemiņas zīme. 1991. gada barikāžu muzeja foto.

personām tiek izsniegta arī apliecība, kuru parakstījis 1991. gada barikāžu dalībnieku Piemiņas zīmes valdes priekšsēdētājs un valdes loceklis un kura apstiprināta ar valdes zīmogu. Apliecībā norādīts Piemiņas zīmes numurs un valdes lēmums, ar kuru apbalvojums piešķirts.

Ierosinājumu par apbalvošanu ar Piemiņas zīmi valdei varēja iesniegt jebkura persona. Tai bija jānorāda savi personas dati, un – īpaši svarīgi – ieteikumu Piemiņas zīmei rakstīja kāds ieteicējs, jo ierosinājums, kuros autors iesaka apbalvot pats sevi, netika izskatīts.³⁴¹

Lai apbalvotu barikāžu dalībniekus, barikāžu biedrības locekļi vairāku gadu laikā izbraukāja tuvākas un tālākas vietas visā Latvijā. Fonda pārstāvji 1998. gada 13. janvārī viesojās arī Latvijas vēstniecībā Lietuvā, lai pasniegtu Piemiņas zīmes trīspadsmiņ 1991. gada notikumos Viļņā bojāgājušo ģimenēm un Lietuvas neatkarības kustības “Sajūdis” vadītājam Vītautam Landsbergim. Līdz 2008. gada novembrim apbalvojumi piešķirti vairāk nekā 21 tūkstošiem cilvēku.

³⁴¹ Likums “Par 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi”, 6. panta (1).

Taču jāatzīmē, ka Piemiņas zīmes statuss ticis arī apdraudēts. 2003. gada septembrī Saeima pirmajā lasījumā izskatīja likumprojektu par valsts apbalvojumiem, kurā bija iekļauts punkts par likuma “Par 1991. gada barikāžu dalībnieka Piemiņas zīmi” atcelšanu un 1991. gada barikāžu Piemiņas zīmes pielīdzināšanu Viestura ordeņa Goda zīmei. Lai apspriestu šo likumprojektu, fonda telpās uz diskusiju ieradās BAF valde, toreizējā Saeimas Juridiskās komisijas priekšsēdētāja Solvita Āboltiņa, toreizējais Latvijas Pašvaldību savienības priekšsēdētājs Andris Jaunsleinis, akademiķis Tālavš Jundzis, Lielvārdes un Ikšķiles pašvaldību vadītāji u. c. Diskusijas laikā izskanēja daudz labi pamatotu iemeslu, kādēļ barikāžu Piemiņas zīmei jāsauglabā savs statuss, piemēram, Romualds Ražuks izteicās, ka “Viestura ordenim bija cits laiks un cits konteksts, barikāžu Piemiņas zīme ir ierindnieka zīme, kas nozīmē, ka cilvēks ir bijis noteiktā laikā un vietā”.³⁴² Savukārt Tālavš Jundzis atzīmēja: “Ja reiz cilvēki līdz šim ir saņēmuši barikāžu Piemiņas zīmi, tad arīdzan pārējiem ir jāsaņem tā, nevis Viestura ordenis, kam ar barikādēm visai maz sakara.”³⁴³ Diskusijas dalībnieki secināja, ka barikāžu Piemiņas zīme noteikti saglabājama kā valsts apbalvojums.

Diemžēl Saeima neieklausījās sabiedrības viedokli un 2007. gada nogalē galīgajā lasījumā pieņēma grozījumus valsts apbalvojumu likumā, kas paredzēja noteikumu, ka apbalvot ar 1991. gada barikāžu dalībnieku Piemiņas zīmi var līdz 2008. gada 31. decembrim, lai tiktu dots vēl laiks pieteikt tos cilvēkus, kuri piedalījās barikādēs, bet kas to nebija paguvuši izdarīt līdz 2007. gada beigām. Pēdējā gadā pirms termiņa beigām tika saņemti tik daudz pieteikumu, cik iepriekš veselā gadā. Tomēr šis laiks bija par īsu, lai apzinātu visus pārējos barikāžu dalībniekus.

2007. gada novembrī, kad bija atlicis tikai mēnesis, lai pagūtu pieteikties barikāžu Piemiņas zīmei, 1991. gada barikāžu dalībnieku Piemiņas zīmes valdes locekļi bija patīkami pārsteigti par iedzīvotāju aktivitāti šo pēdējo pāris nedēļu laikā – tika saņemti ap 250 jauni ieteikumi valsts apbalvojumam. “Esmu patiesi gandarīts, ka cilvēki uzklājusī manu aicinājumu apzināt un ieteikt apbalvojumam tos, kas 1991. gada janvāra un augusta dienās devās aizstāvēt Rīgu, bet vēl nav saņēmuši 1991. gada barikāžu dalībnieka Piemiņas zīmi,” izteicās toreizējais Saeimas priekšsēdētājs Gundars Daudze.

Renārs Zaļais norādījis, ka barikāžu dalībnieka Piemiņas zīme ir tikpat svarīgs valsts apbalvojums kā Triju Zvaigžņu ordenis vai Viestura ordenis. Atšķirība ir tā, ka

³⁴² Rācenis, U. Uztraucas par barikāžu Piemiņas zīmi. *Latvijas Avīze*, 2003, 18. okt.

³⁴³ Turpat.

barikāžu Piemiņas zīmei ir viena pakāpe. “Piemiņas zīme ir vienāda visiem barikāžu dalībniekiem – tajā laikā mēs visi vienlīdz riskējām,” atzina R. Zaļais.³⁴⁴ “Atšķirībā no Triju Zvaigžņu ordeņa, kas par sasniegumiem valsts labā tiks pasniegts arī mūsu bērniem un mazbērniem, barikāžu dalībnieka Piemiņas zīme pienākas tikai jums, un nākamās paaudzes to vairs nesaņems,” stāstīja R. Zaļais. Viņš uzsvēra, ka svarīgi, lai arī nākamās paaudzes zinātu par valstiski svarīgiem notikumiem 1991. gadā, aicinot nekautrēties un runāt, stāstīt par barikāžu laiku.³⁴⁵

Nepārdomātais Saeimas lēmums par 1991. gada barikāžu dalībnieka Piemiņas zīmes pasniegšanas izbeigšanu radīja plašu nosodījumu barikāžu dalībnieku vidū. Barikāžu dalībnieki tika nostādīti nevienlīdzīgā stāvoklī – tūkstošiem cilvēku, kuri vēl nebija paguvuši saņemt Piemiņas zīmi, vēlējās saņemt apliecinājumu par savu dalību Latvijas neatkarības aizstāvēšanā barikādēs. 1991. gada barikāžu dalībnieku biedrība nāca ar iniciatīvu pasniegt Pateicības rakstu par dalību Latvijas neatkarības aizstāvēšanā 1991. gada janvārī un augustā. Sākot ar 2013. gadu, tiem, kuri līdz noteiktajam termiņam nebija pieteikti barikāžu Piemiņas zīmei, ir iespēja saņemt Pateicības rakstu – tādā veidā tiek turpināta pateicības izteikšana barikāžu dalībniekiem, vienlaikus palīdzot turpināt jau iesākto barikāžu dalībnieku apzināšanu.

Ierosinājumu par apbalvošanu ar Pateicības rakstu par dalību Latvijas neatkarības aizstāvēšanā 1991. gada janvārī un augustā valdei var iesniegt jebkura persona, kas jau ir apbalvota ar Piemiņas zīmi vai Pateicības rakstu. Līdzās datiem par personu, kurai ierosina pasniegt apbalvojumu, ir jānorāda arī savi personas dati. Ierosinājumi, kuros autors iesaka apbalvot sevi, netiek izskatīti. Pateicības rakstu par dalību Latvijas neatkarības aizstāvēšanā 1991. gada janvārī un augustā pasniedz 1991. gada barikāžu dalībnieku biedrība, bet lēmumu par Pateicības rakstu piešķiršanu, izskatot iesniegtos ierosinājumus, pieņem īpaša biedrības komisija Romualda Ražuka vadībā. Komisijā darbojas arī Renārs Zaļais, Alfrēds Čepānis, Juris Vectirāns un Andris Jaunsleinis. Apbalvotais līdz ar Pateicības rakstu barikāžu dalībniekam saņem apliecinājumu ar visu komisijas locekļu parakstiem.

---

³⁴⁴ LETA, 2008, 21. aug.

³⁴⁵ Turpat.

BARIKĀŽU PIEMIŅAS ZĪME – PIEMINEKLIS PIE SAEIMAS

2007. gada 21. janvārī pie Saeimas nama, piedaloties gan valsts augstākajām amatpersonām, gan pāris simtiem interesentu, tika atklāta barikāžu piemiņas zīme – piramidveida piemineklis. Atklājot piemiņas zīmi, toreizējā Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga izteica aicinājumu katram Latvijas iedzīvotājam ikreiz, kad viņš iet garām šim piemineklim, būt lepnam par savu tautu, par tās gribasspēku un drosmi. Pieminekli iesvētīja Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas arhibīskaps Jānis Vanags.

1991. gada barikāžu piemiņas zīmes veidotāji tika izraudzīti konkursā, kuru organizēja un rīkoja barikāžu biedrība un kurā uzvarēja SIA “Sandro dizains” veidotais projekts “Sapnis nomodā”. Piemiņas zīme ir 3 metrus plata un 1,75 metrus augsta piramīda, kuras plaknēs iemūžinātas gan barikādes, gan to aizstāvji, gan Jumja zīme.

Tomēr ar piemiņas zīmes simboliku vērts iepazīstināt tuvāk, jo tā sevī ietver plašu simbolisko nozīmi. Piramīdas forma radās no idejas par ugunsgrāvu, kas ir ļoti raksturīgs simbols 1991. gada barikāžu laikam. Katrai piramīdas plaknei ir sava īpaša nozīme.

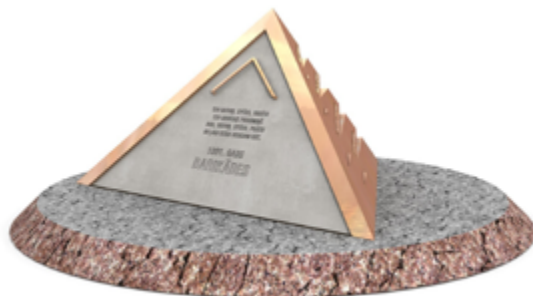

Piemineklis 1991. gada barikādēm Jēkaba ielā pie Saeimas. 1991. gada barikāžu muzeja foto.

Pirmās plaknes materiāls ir betons, kas sasaistās ar 1991. gadā barikādēs izmantotajiem betona blokiem. Šajā plaknē reljefā uz iekšu ir iespiesta tautasdziesma, gads un notikums:

Tev, Dieviņ, spēks, varīte,
Tev gudrais padomiņš,
Dod, Dieviņ, spēku, prātu,
Neļauj otram vergam būt

1991. GADS
BARIKĀDES

Augšpusē betonā ir ievietota latvju Dieva zīme no spīdīgas bronzas. Latviešu mitoloģijā par vecāko gaismas kulta dievību uzskata debesis. Visvienkāršākajā veidā šī zīme parādās kā vienādmalu trijstūris ar 90 grādu leņķi augšā, kas izskatās līdzīga jumtam un simbolizē debesis kā pasaules jumtu. Dieva zīme spilgtina piemiņas zīmi, sasaistot neseno vēsturi – 1991. gada barikādes – un mūsdienas ar seno latviešu mitoloģisko pasaules uzskatu, vērtību sistēmu. Janvāra barikādes ne tikai Latvijas, bet arī visas pasaules vēsturē iezīmējas kā īpaša ciņas forma – nevardarbīgā pretošanās. Senā četrinde uzskatāmi atklāj arī nevardarbīgās pretošanās ideju, lūdzot Dieva palīdzību tautai izšķirošā brīdī.

Otrajā plaknē dažādos leņķos un reljefa biezumā ir attēloti barikāžu bloki. Pašā plaknes augšpusē ir simboliska ugunsкура liesmiņa. Plakne tieši ilustrē 1991. gada barikāžu gaisotni. Formu asums, raupjums ir kā pretnostatījums tautas gara spēkam, kas bija galvenais barikāžu ierocis.

Trešā plakne simbolizē piemiņu bojāgājušajiem barikāžu dalībniekiem. Virs katras ķīļveida šķautnes hronoloģiskā secībā no augšas atrodas kritušo vārdi un uzvārdi.

Katru gadu barikāžu atceres laikā pie šīs piemiņas zīmes norisinās piemiņas brīdis, ziedu nolikšana un sveču aizdegšana barikādēs bojāgājušo piemiņai.

Daudzi piemiņas zīmē izmantotie materiāli gadu gaitā lāgā nesadzīvoja ar mainīgo Latvijas klimatu, izraisot bažas par tās ilgmūžību. 2018. gadā piemiņas zīme ar Rīgas pieminekļu aģentūras direktora un Rīgas Latviešu biedrības priekšsēdētāja Gunta Gailiņa atbalstu tika atjaunota. Renovēto pieminekli svinīgi atklāja tā paša gada septembrī. Pieminekli barikāžu piemiņai atjaunots, saglabājot tā iepriekšējo dizainu, un tagad tas atveidots jaunā materiālā – granītā. Atjaunošanas darbus veica

akmeņkaļi Ivars un Sergejs Feldbergi. “Mēs atjaunojam sava laikmeta zīmes, un mēs atjaunojam to, kas mums ir svarīgs... Tā ir šodiena un vēsture, un tās ir laikmeta zīmes mūsu pilsētas sejā,” klātesošajiem, atklājot barikāžu piemiņas zīmi, sacīja Saeimas priekšsēdētāja Ināra Mūrniece.

BARIKĀŽU PIEMIŅAS MONĒTA

Pēc Barikāžu biedrības ierosinājuma 2006. gada janvārī Latvijas Banka laida apgrozībā viena lata sudraba piemiņas monētu “Janvāris. 1991”, kas veltīta 1991. gada Rīgas barikāžu dalībniekiem. Monētas priekšpusē (aversā) attēloti stilizēti ugunsgrābi, bet monētas aizmugures (reversā) centrā uz barikādes veidojošo betona blūķu fona redzams Lāčplēsis ar paceltu zobenu, aiz viņa – uzlecoša saule, bet uz betona blūķiem – brīvības cīņu aicinājumu teksta fragmenti. Monētas grafisko dizainu veidojis mākslinieks Juris Petraškevičs, bet ģipša modeli – tēlnieks Andris Vārpa. Juris Petraškevičs savu māksliniecisko ideju skaidrojis šādi: “Monētas reversā es piedāvāju izmantot Lāčplēša tēlu, ko barikāžu laikā tauta zīmēja uz plakātiem kopā ar politiskiem lozungiem, arī uz namu sienām un sētām grafiti veidā. Lāčplēsis figurē tautas apziņā kā brīvības cīnītājs, viņa vizuālo tēlu zīmējot izveidoja tauta. Iespaidojoties no šiem romantiskajiem zīmējumiem un politiskajiem plakātiem, es izveidoju zīmējumu. Monētā Lāčplēša tēls redzams kā zīmējums uz barikāžu betona blūķu krāvuma sienas. Monēta ir maza, tāpēc nav iespējams izvērsties ar plašu stāstošu materiālu un simboli ir tikai daži. Monētas aversā attēloti stilizēti barikāžu ugunsgrābi, kuri toreiz dega Vecrigā. Tajos apvienoti uguns un saltums, ziemas klusuma romantika un bailes, neziņa. Tādējādi monētas vienā pusē redzams tematiskais mitoloģiskais simbols, otrā reālie apstākļi.”³⁴⁶ Sudraba monētai bija viena lata nominālvērtība, to izkala 5000 eksemplāros Somijā.

³⁴⁶ Rācenis, U. Barikāžu ugunsgrābi un Lāčplēsis. *Latvijas Avīze*, 2006, Nr. 9, 10. janv.

LIKUMS “PAR 1991. GADA BARIKĀŽU DALĪBNIIEKA STATUSU”

2018. gada 1. janvārī stājās spēkā jaunais likums “Par 1991. gada barikāžu dalībnieka statusu”.

Likums “Par 1991. gada barikāžu dalībnieka statusu”

1. pants

Persona iegūst 1991. gada barikāžu dalībnieka statusu un ir tiesīga saņemt barikāžu dalībnieka statusu apliecināšanu, ja:

- 1) ievērojot Valsts apbalvojumu likuma un likuma “Par 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi” noteikumus, ir saņēmusi valsts apbalvojumu “1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīme”;
- 2) ir saņēmusi Pateicības rakstu par dalību barikādēs 1991. gada janvārī un augustā, kuru tai pasniegusi 1991. gada barikāžu dalībnieku Piemiņas zīmes valde, pamatojoties uz savu nolikumu;
- 3) ir saņēmusi Pateicības rakstu par dalību barikādēs 1991. gada janvārī un augustā, kuru tai pasniegusi 1991. gada barikāžu dalībnieku biedrības izveidota apbalvošanas komisija, kuras nolikumu apstiprinājusi 1991. gada barikāžu dalībnieku biedrības valde.

2. pants

- (1) Barikāžu dalībnieka statusu apliecināšanu personai, kura saņēmusi šā likuma 1. panta 1., 2. vai 3. punktā minēto apbalvojumu, izsniedz 1991. gada barikāžu dalībnieku biedrība mēneša laikā pēc attiecīgās personas iesnieguma saņemšanas.
- (2) Ministru kabinets nosaka 1991. gada barikāžu dalībnieka statusu apliecināšanas apliecināšanas paraugu, apliecināšanas izsniegšanas kārtību un izsniegto apliecināšanu reģistrācijas kārtību.

3. pants

Izdevumus, kas saistīti ar barikāžu dalībnieka statusu apliecināšanu, izgatavošanu, izsniegšanu un lietvedību, sedz no valsts budžeta.

4. pants

Pašvaldība likumos noteiktās kompetences un sava budžeta ietvaros ir tiesīga saistošajos noteikumos paredzēt 1991. gada barikāžu dalībnieka statusu ieguvušajām personām sociālās garantijas, piešķirt nekustamā īpašuma nodokļa atlaides, kā arī atvieglojumus pašvaldības nodevu maksāšanā vai pakalpojumu saņemšanā.

1991. gada barikāžu dalībnieka apliecības pasniegšana Tautas namā Jēkabpilī. No kreisās: Jānis Lācis, Renārs Zaļais, Romualds Ražuks. *1991. gada barikāžu muzeja foto.*

Pārejas noteikums

Aizsardzības ministrija izstrādā un Ministru kabinets līdz 2017. gada 31. decembrim izdod šā likuma 2. panta otrajā daļā paredzētos noteikumus.

Likums stājas spēkā 2018. gada 1. janvārī.

Likums Saeimā pieņemts 2017. gada 22. jūnijā.

Valsts prezidents *R. Vējonis*

Rīgā 2017. gada 5. jūlijā³⁴⁷

Cīņa par šāda likuma esamību norisinājās diezgan ilgi, jo Saeimā bija liela pretestība pret tā pieņemšanu, sabiedrībā sākotnēji domas dalījās, vai ir lietderīgi izcelt kādas vienas grupas cilvēkus. Taču 2017. gadā izveidojās labvēlīga situācija likuma pieņemšanai. Ar priekšlikumu izstrādāt šādu likumu Saeimā oficiāli griezās Mārupes 1991. gada barikāžu dalībnieku biedrība Jāņa Ozola vadībā, likuma izstrādi vadīja

³⁴⁷ Par 1991. gada barikāžu dalībnieka statusu. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/292032-par-1991-gada-barikazu-dalibnieka-statusu>

12. Saeimas Sociālās un darba lietu komisijas deputāts Romualds Ražuks. Pateicoties šīs komisijas priekšsēdētājas Aijas Barčas un Saeimas vairākuma atbalstam, likums tika pieņemts. Neizdevās likuma tekstā iekļaut normas par valsts sociālajām garantijām, palika tikai pašvaldību tiesības savos saistošajos noteikumos paredzēt sociālās garantijas un citu iespējamo atbalstu. Taču arī tās bija ļoti būtiskas. Pirms likuma pieņemšanas pašvaldību vadītāji izteicās, ka labprāt paredzētu atbalstu barikāžu dalībniekiem, taču viņu loks nekur nav noteikts. Ar šā likuma pieņemšanu pēc barikāžu dalībnieka statusa noteikšanas un apliecības izsniegšanas katra pašvaldība var precīzi aprēķināt savā ikgadējā budžetā līdzekļu apjomu barikāžu dalībnieku atbalstam, jo zina precīzu skaitu. Pašvaldību, kuras paredz atbalstu barikāžu dalībniekiem, skaits lēni, taču neapstājoties katru gadu aug, no nekustamā īpašuma nodokļa atlaidēm Mārupē un Ķekavā līdz ikgadējiem naudas pabalstiem Ikšķilē un Dagdā vai bezmaksas pilsētas autotransporta izmantošanas tiesībām Rēzeknē. Statusa apliecību izsniegšana tika uzticēta 1991. gada barikāžu dalībnieku biedrībai.

2018. gada aprīlī valdība atbalstīja 67 521 eiro piešķiršanu 1991. gada barikāžu dalībnieku biedrībai, lai segtu izdevumus, kas saistīti ar barikāžu dalībnieka statusu apliecinājo apliecību izgatavošanu, izsniegšanu un lietvedību. No 20. jūnija 1991. gada barikāžu dalībnieku biedrība sāka apliecību izsniegšanu. 1991. gada barikāžu dalībnieka apliecības tiek izsniegtas bez derīguma termiņa ierobežojuma un bez maksas. Barikāžu dalībnieku reģistrācija tiek veikta, uzrādot personu apliecinājo dokumentu un valsts apbalvojuma “1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīme” apliecību vai Pateicības rakstu par dalību barikādēs. Barikāžu dalībnieka apliecība paredzēta uzrādīšanai valsts un pašvaldību iestādēs saskaņā ar likumu “Par 1991. gada barikāžu dalībnieku statusu”³⁴⁸

Lai aptvertu pēc iespējas plašāku cilvēku loku, 1991. gada barikāžu dalībnieku biedrība regulāri rīko izbraukumus pa Latvijas reģioniem. Izbraukumu laikā barikāžu aizstāvjiem tiek pasniegti Pateicības raksti un barikāžu dalībnieka statusa apliecības. 2018. gada jūlijā norisinājās pirmais izbraukums: biedrības pārstāvji devās uz Vidzemes pilsētām – Limbažiem, Valmieru, Madonu u. c. Nākamajos gados barikāžu dalībnieku statusa apliecību pasniegšana turpinājās.

³⁴⁸ Aicina iepriekš pieteikties barikāžu dalībnieku statusa apliecības saņemšanai. Pieejams: <https://www.delfi.lv/news/national/politics/aicina-ieprieks-pieteikties-barikazu-dalibnieka-statusa-apliecibas-sanemsanai.d?id=50166341>

IKGADĒJIE BIEDRĪBAS RĪKOTIE PASĀKUMI KĻŪST PAR VISAS LATVIJAS TRADĪCIJU

Biedrībai izveidojoties 1995. gadā, tā rūpīgi sāka plānot un realizēt dažādus projektus, kā arī veica nepieciešamos darbus, lai sniegtu palīdzību 1991. gada barikāžu laikā bojāgājušo ģimenēm. Ik gadu tiek realizēti atceres pasākumi, kuros tiek pieminēti visi, kas tajās dienās iestājās par neatkarīgu Latvijas valsti. Ar katru gadu biedrībai savu darbību izdodas izvērst plašākā mērogā, kā arī gūt arvien jaunus panākumus. Biedrības organizētie ikgadējie pasākumi pakāpeniski kļūst par tradīciju, kas atkārtojas un tiek attīstīta katru gadu, it īpaši janvāra barikāžu divās nedēļās no 13. līdz 27. janvārim. Grūti uzskaitīt ceturtdaļgadsimta laikā biedrības organizētos pasākumus Rīgā un visā Latvijā. Tradicionāli darbības kāpināšana notiek janvārī, kad sabiedrība plaši apmeklē pasākumus 13. janvārī Zaķusalā, pieminot tās aizstāvjus, 16. janvārī godinot pie Vecmilgrāvja tilta bojāgājušā Roberta Mūrnieka piemiņu

Brīdis pirms tradicionālā barikāžu ugunscura iedegšanas 2017. gada 20. janvārī kopā ar augstākajām valsts amatpersonām. No kreisās: Raimonds Bergmanis, Ināra Mūrniece, Raimonds Vējonis, Renārs Zaļais, Romualds Ražuks, Raimonds Graube. 1991. gada barikāžu muzeja foto.

Mārupes kapos un bojāejas vietā, 20. janvāra piemiņas pasākumu kompleksu, kas rīta pusē sākas ar barikāžu ugunsкура iedegšanu Doma laukumā ar augstāko valsts amatpersonu līdzdalību, bojāgājušo atceres brīdi Otrajos Meža kapos, bojāgājušo tuviniekiem veltīto pieņemšanu Rīgas domē un tradicionālo bijušo milicijas darbinieku, 1991. gada janvāra un augusta notikumu dalībnieku, pulcēšanos Barikāžu muzejā. Tradicionāli ir arī dievkalpojumi un Rīgas domes organizētie koncerti Rīgas Domā. Šī ir tradīcija, kas turpinās jau daudzus gadus un turpināsies tālāk.

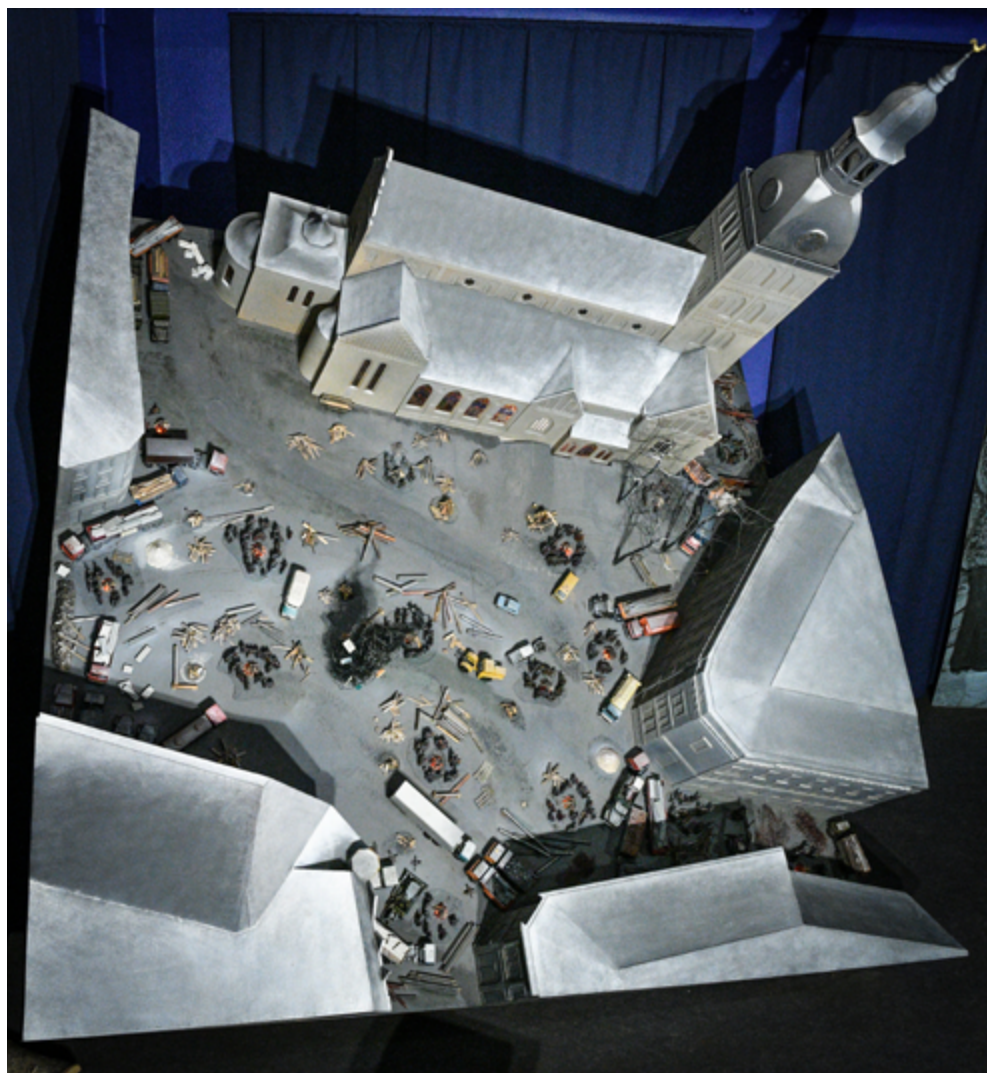
Biedrība nenogurstoši mudina visus un aktīvi darbojas, atzīmējot apaļās jubilejas kopš 1991. gada barikāžu norises, kad tradicionālie ikgadējie pasākumi tiek kuplināti un kāpināti, pateicoties valsts atbalstam. Šajos datumos norisinās arī ziņātniskās konferences, svinīgie koncerti, Latvijas Radio un TV veido raidījumus un dokumentālās filmas par tā laika notikumiem.

Ar biedrības iniciatīvu 20. janvāris ierakstīts kalendārā kā 1991. gada barikāžu dalībnieku atceres diena, kad visā Latvija piemin šo varonīgo laiku, kas vainagojās ar tautas uzvaru pret ienaidnieku, kurš vēlējās nolaupīt mūsu valsts neatkarību.

1991. GADA BARIKĀŽU MUZEJS

1991. gada barikāžu dalībnieku biedrības dibinātais muzejs, kas 2021. gadā svinēs 25 gadu jubileju, ir biedrības struktūrvienība, tās īpašums un nesaņem finansējumu no valsts. Visus šos gadus muzeju vada Renārs Zaļais, ieguldot milzu darbu tā attīstībā, ekspozīciju atjaunošanā un nodrošinot muzeja izdzīvošanu. Muzejā strādā pieci štata darbinieki, kuri veic ne tikai ikdienas rutīnas darbu, bet arī nodarbojas ar pētniecību, kas palīdz jaunu muzeja ekspozīciju izveidē. 1991. gada barikāžu muzejs ir vienīgais profesionālais un akreditētais muzejs, kas izvērsti sniedz informāciju par Atmosfēras laika kulmināciju – 1991. gada janvāra barikāžu laika un augusta puča notikumiem. 1991. gada janvāra notikumu laikā tagadējā muzejā ēkā barikāžu dalībniekus cienāja ar karstu tēju, šeit varēja sasildīties un atpūsties. Mūsdienās šeit ierīkota tematiska ekspozīcija, kas ietver barikāžu laikā izmantotos priekšmetus, omoniešu ekipējumu un kritušo piemiņas lietas. Sēžot pie “īsta” barikāžu ugunsкура, iespējams iepazīties ar dažādiem video un audio ierakstiem. Muzeja krājumā tiek glabātas simtiem liecību, foto un video materiālu, mantisko priekšmetu, kas ir iekļauti valsts kultūras mantojumā. Muzeju kupli apmeklē skolu jaunatne, ierodoties veselām

klasēm, tas ir ārzemnieku apmeklējumiem rekomendēto kultūras objektu sarakstā, un tajā bieži var satikt pilsētas viesus pat no tālās Japānas. Par spīti ierobežotajām materiālajām iespējām, muzejs ir aktīvs Latvijas muzeju un to padomes pasākumu dalībnieks, ikgadējās Muzeju nakts pasākumos arvien piedāvā oriģinālus risinājumus un tematus. Muzejs jau sen ir izaudzis no sabiedriskā privātā muzeja statusa, par ko liecina ne tikai valsts akreditācija, bet arī citi augsti novērtējuma kritēriji.

Doma laukums 1991. gada janvāra barikāžu laikā. Laukuma makets mērogā 1:43 Barikāžu muzejā. 1991. gada barikāžu muzeja foto.

Barikāžu muzeja pārvietojamā ekspozīcija – muzeobuss. 1991. gada barikāžu muzeja foto.

Neatdalāma muzeja sastāvdaļa ir muzeobuss ar ierīkoto mūsdienīgo interaktīvo ekspozīciju, kas ļauj Barikāžu muzejam apciemot vistālāko Latvijas nostūrīšu skolas ar savu stāstu par 1991. gada janvāra barikādēm. Izbraukuma laikā muzeja darbinieki var uzrunāt veselu skolu, klasēm uz maiņām ienākot muzeobusā. Jāpiebilst, ka muzeobusa iekārtošanai tika izvēlēts oranžs “Ikarus 260” markas pilsētas autobuss, tik raksturīgs 1991. gada barikāžu laikam.

2020. gada 13. janvārī muzeju apmeklēja Latvijas Republikas prezidents Egils Levits. Prezidents aplūkoja muzejā izvietoto ekspozīciju, kā arī tikās ar 1991. gada barikāžu dalībnieku biedrības pārstāvjiem, lai pārrunātu muzeja attīstības iespējas, kā arī gaidāmos barikāžu 30. gadskārtas pasākumus. 1991. gada barikāžu dalībnieku biedrības pārstāvji un Valsts prezidents bija vienisprātis, ka muzejam no privātas iniciatīvas ir jāklūst par institūciju ar valstisku raksturu. “Ilglaicīgākai atmiņu glabāšanai ir nepieciešams valsts institucionālais atbalsts,” atzina Levits. Prezidents pauda gatavību iesaistīties 1991. gada barikāžu dalībnieku biedrības rīkotajos pasākumos, kā arī sniegt atbalstu notikumu liecību un atmiņu saglabāšanā.³⁴⁹

³⁴⁹ Valsts prezidents: barikāžu notikumu atmiņu saglabāšanai nepieciešama valstiska iesaiste. Pieejams: <https://www.president.lv/lv/jaunumi/zinas/valsts-prezidents-barikazu-notikumu-atminu-saglabasana-ir-nepieciešama-valstiska-iesaiste-26095-96>

1991. gada barikāžu dalībnieku biedrības darbojas ne tikai Rīgā, tās ir nodibinātas Mārupē, Jūrmalā, Jelgavā, Mazsalacā, Balvos, Viļānos. Mārupieši bija tie, kas ierosināja likuma “Par 1991. gada barikāžu dalībnieku statusu” izstrādāšanu Saeimā. Ļoti aktīva barikāžu dalībnieku biedrība darbojas Viļānos, kas 1991. gada janvāra barikāžu trīsdesmitgadi sagaida, atklājot novada barikāžu dalībniekiem veltītu pieminekli. Kā likums, 1991. gada janvāra barikāžu dalībnieki, kas toreiz uz Rīgu brauca no absolūti visām Latvijas pilsētām un visiem pagastiem, vismaz reiz gadā janvārī, barikāžu laikā, sanāk kopā, lai atcerētos to laiku, kad tautas vienotība un pašizliedzība neļāva Latvijai iet bojā.

LATVIAN POPULAR FRONT AT BARRICADES

SUMMARY

Main aim of the book “Latvian Popular Front at Barricades” was to show the role of this massive popular movement in planning and preparation of the defence of Latvian independence in January and August of 1991 when using our main weapon – nonviolent resistance we managed to overcome the military force of the Soviet Union.

The book covers the most dramatic period in the history of Latvia and the Popular Front – the end of 1990 and the beginning of 1991 when I was leading this mass organization being well informed about many aspects not known for other participants of these events. After the attacks staged by Moscow and the local reactionary groups, the three Baltic States regained their independent statehood. I would like to remind you of one fact and to emphasise that in those days there was no other effective instrument for protecting and supporting the Supreme Council elected in the spring of 1990 and the Council of Ministers formed subsequently by it than the enormous organisation consisting of almost 240,000 members and enjoying the support of the entire populace – the Popular Front of Latvia. After May 4, 1990, when our parliament, the Supreme Council, passed Latvia’s Declaration of Independence and declared a transition period until complete de facto independence was achieved, the Republic of Latvia had no army, no National Guard and no embassies abroad. Nor did it have effective border control and customs institutions. But at the same time, a huge Soviet military force was stationed in Latvia, and the USSR security service operated in the country.

The attitude of the militia inherited from the Soviet Union towards the on-going processes of restoring independence was, at best, neutral, particularly in Riga, or it

was negative. Therefore, at the most crucial moments, when Latvia's symbols of independence – the Supreme Council, the Council of Ministers and their mouthpiece, the mass media – were to be protected, the Popular Front served as the sole and the most effective instrument. It consolidated the people for non-violent resistance against the opponents of Latvia's independence. This ability of the Popular Front to bring together people to attain a common goal – restoration of independence – without hatred and thirst for blood proved to be stronger than the Soviet Army, the USSR security service, special assignment militia units and the orthodox wings of the Communist party, which opposed the renewal of independence in Latvia, Lithuania and Estonia with all its might. The Popular Front was most efficient in the autumn of 1990, during the 1991 January events and the August coup, then, except for the organised non-violent resistance of the Latvian people, there were no other tools for repulsing the attacks of independence – opponents. What is so clear and generally accepted now was proved with difficulty in the spring and summer of 1990 after the Popular Front's glorious victory in the elections and after the adoption of the May 4 Declaration, when it seemed that the Popular Front of Latvia as a unifying and organising force was not needed any more. It was assumed that the Popular Front would be completely replaced by the Supreme Council and the government in steering and guiding the processes of gaining independence. Majority of those who supported independence shared this view; however, other leaders of the Popular Front and I succeeded in persuading both the Supreme Council and the general public about the continued usefulness of the Popular Front in crucial moments which were inevitable. Very soon events proved that we had been right, for the Popular Front was called on to replace the army and the National Guard, which did not exist and the police, which had not yet been restructured. The Popular Front was also engaged in explaining to the people the essence and possible consequences of the economic reforms implemented by the government. We did everything that the situation demanded and even more. We also tried to tackle problems which people today expect the government or municipalities to handle, because the Latvian state in those days was merely at the beginning of its restored independence. How did things look then, in the crucial period when the Republic of Latvia regained its independence? This period covers the time from May 4, 1990, when the newly elected Supreme Council of Latvia passed the Declaration on Restoration of Independence of Latvia, until August 21, 1991, when the Supreme Council adopted the Constitutional Law on the Statehood of the Republic of Latvia. This period was characterized by the confrontation of two powers: the Popular Front of Latvia and the Communist Party.

The balance between these forces was most accurately described by the well-known politician of the Third Awakening, the Chairman of the Popular Front Faction in the Supreme Council – Janis Dinēvičs. On one side there was the Popular Front with more than 240,000 members and its widely ramified units throughout Latvia, the Republic of Latvia's government formed by it – the Council of Ministers. The local government elections held on December 10, 1989 resulted in more than 8,000 local government deputies elected with the support of the Popular Front. The Communist Party controlled over one third of the Supreme Council deputies, and it was supported by the large Soviet Army and special – assignment militia units. The state police, which was called militia then, was split: a considerable part of it was not loyal to Latvia. Its neutrality at crucial moments was the best we could expect. The Communist Party was supported by orthodox members who wanted to preserve the USSR as a centralized state in which the Communist Party would continue to have a leading role. The core supporters consisted of retired Soviet officers, together with 24,000 regular army officers. Support for Communist activities was also provided by Soviet bureaucrats at various levels, as well as by that part of non-Latvians who felt uneasy about their future and, of course by the managers of large enterprises directly run by Moscow. What were the factors determining the strength and success of the Popular Front of Latvia? First, the trust of Latvia's people and the high prestige of the Latvian Popular Front. Second, the fact that the decaying Soviet empire had disintegrated and that within Russia itself changes were taking place and the process of democratisation had started. Third, cautious but consistent support by Western countries. Fourth, Baltic unity and solidarity. Fifth, support by Latvian emigrant organisations. I would like to mention one more factor, that in my opinion is the most important key to our success – the unity of all supporters of independence and their ability to join in non-violent resistance against the opponents of independence. In this way, through close co-operation of Republic of Latvia's Supreme Council, the Council of Ministers and the LPF, it was possible at critical moments to act resolutely, without conflicts and bloodshed in situations which at first glance seemed hopeless because the adversary greatly outnumbered us in size and strength. Any differences, mutual squabbles and disputes would have been interpreted in Moscow as destabilising factors and the government's inability to control the situation, and that would serve as a pretext for declaring a state of emergency in Latvia and in the other Baltic States. Probably, this was exactly what Moscow's reactionary circles had planned, but we managed to foil their plan. And, in my opinion, that was the most significant Popular Front's achievement at this stage of the liberation struggle. During the period from

May 4, 1990, to August 21, 1991, numerous events followed one another at a tremendous speed. It was clear already then, but especially now, many years later, that we were perilously close to losing everything on account of a single but crucial mistake by the Popular Front of Latvia. We had no right to make fatal mistakes. Immediately after the May 4, 1990 Declaration was adopted, it was opposed by the Communist Party of Latvia, and the Supreme Council opposition demanded a referendum to be held on that issue. There was theoretical, legally pure way suggested by Latvian Citizen's Congress, elected by citizens, who were such until 1940, and by their descendants. According to Citizens Congress they had the legal right to act on behalf of the citizens of Latvia during the transition period, but unfortunately had no power. They were against of participation in the Supreme soviet parliamentary elections allowed by the existing Soviet regime. However, the Popular Front of Latvia and its faction in the Supreme Council chose another way – to move slowly step by step, to use opportunities provided by M. Gorbachevs Prestroika, never losing sight of the main goal – independence. On May 14, 1990, local opponents of the May 4 Declaration received support in the form of a decree by the President of the Soviet Union, M. Gorbachev, announcing that the declarations of independence of all Baltic republics were not valid because they contradicted the Constitution of the Soviet Union. A month later M. Gorbachev announced his idea of a union of independent states and invited Latvia to sign the new union treaty. Parallel to this process, B. Yeltsin was elected Chairman of the Supreme Council of the Russian Federation, and, consequently, Latvian, Lithuanian and Estonian leaders, commenced negotiations with Russia. And then came the most critical period characterised by the violence of the local OMON unit (commanded from Moscow military unit initially created for police functions of fighting organized crime). When Latvian leaders A. Gorbunovs and I. Godmanis rejected M. Gorbachev's initiative to sign the new union treaty on November 17, the threats of an economic blockade and military pressure became increasingly actual. On December 11, 1990, the Board of the Popular Front of Latvia prepared and published its plan of activities for so-called "X-hour", which served as a blueprint for all Latvian institutions and people loyal to the idea of independence during the worst days of 1991 – the events of January and the August coup. It was based on a strategy of non-violent resistance to oppose the reactionary Communist regime. Reading this document today, you can feel the gravity of the situation. I can cite p.10, which describes how the Popular Front of Latvia structures should function under covert, underground conditions, namely, developing alternative communications systems, decentralising money and printing

resources. In order to protect the human resources of the Popular Front of Latvia, the document appealed to people to forward the lists of those actively involved in the Popular Front of Latvia, and already well known to the KGB and the Communist Party, to international organisations in order to provide all possible safeguards for these persons. To oppose the pressure of Moscow, the Popular Front of Latvia collected 1 002 829 signatures against the new union treaty.

In the new year, 1991, the already serious situation in Latvia became more acute. On January 2, the OMON totally occupied the Press Building, the staff of newspapers – Latvian independence supporters were not allowed to enter it any more. The Board of the Popular Front of Latvia, understanding that it was impossible to organise several demonstrations in a short period, had been postponing the planned demonstration since December. Simultaneously, the Popular Front of Latvia was preparing people and resources to defend the Supreme Council, the Council of Ministers, the national TV and radio offices, the headquarters of the Popular Front of Latvia and other strategic objects. And then the day came. On January 12, the Council of Popular Front of Latvia announced a mass demonstration to be held in Riga on. January 13, 1991. At the same Council meeting a decision to guard strategically important buildings in Riga was taken and the guarded objects were divided among the local branches of Latvian Popular Front. There were fears that the people would be stopped on their way to Riga. But we were faster and more decisive than the Soviet army. On January 13, about 500,000 people from all parts of Latvia gathered in a mass demonstration to support independence of Latvia and to protest the military attacks by the Soviet army in Vilnius. Upon the initiative of the Popular Front of Latvia and according to a well worked-out plan, barricades were built immediately, and people from all over Latvia guarded them from January 13 until January 27. On January 16, the first OMON victim, Roberts Mūrnieks, was killed. On January 20, the OMON attacked the Ministry of the Interior in Riga, and five people were killed. Those were tragic, dramatic days; it was a historical moment which demanded human victims, yet it was also a time when all of us felt united, brave and ready to defend Riga and Latvia. All of us felt and understood that the key to the fate of the Baltics was in the Baltics – in Vilnius, Riga and Tallinn. This was completely different from the August coup, when the main events unfolded in Moscow while we felt weighed down by a feeling of helplessness and inability to affect the course of events. But before August, the Popular Front of Latvia did its best to support the referendum of March 3, 1991, on the issue of Latvia's independence. A total of 73.8 % voted for independence (turnout was 87.5%). On August 4, 1991,

M. Gorbachev appealed for the third time to the Soviet republics to sign the union treaty on August 20. The Vice Chairman of the Supreme Council, A. Krastiņš rejected the proposal. But time was running out for M. Gorbachev. On August the coup started in Moscow. The State Emergency Situation Committee seized power and declared a state of emergency in the entire Soviet Union. The OMON and military forces occupied all strategic objects in Riga and Latvia. The Supreme Council and the Council of Ministers appealed to the people of Latvia to begin non-violent resistance. The strategy of non-violent resistance drawn up by the Popular Front of Latvia was formulated in the contingency plan for „X-hour”. The atmosphere, the activities of the Popular Front, the situation itself on August 19, 1991, were completely different from developments in Riga in January 1991, when the fate of the Baltic States was decided right here in the Baltics – in Riga, Vilnius and Tallinn. In January 1991, we felt strong and capable of confronting the opponents of independence. But in the days of August 1991, during the coup which lasted from morning of August 19 to the afternoon of August 21, the fate of the Baltic States, and of entire USSR was decided in Moscow – we perceived it and understood it very well. There was no fear; however, subconsciously we had a premonition that repressions might follow. Therefore, we gradually began to adjust our work to underground conditions by changing the location of the LPF headquarters and the archives and by warning people to be ready for the worst. The coup of August 1991, however, lasted merely for two and a half days. The time was short, far too short to find out who was who in Latvia, as academician Janis Stradiņš once said; we cannot but agree with him. Fortunately, no repressions yet followed. In the morning of August 19, Alfreds Rubiks, First Secretary of the Latvian Communist Party, made a statement supporting the coup, and Fyodor Kuzmin, Commander-in-Chief of the Baltic Military District, informed Anatolijs Gorbunovs, Chairman of the Supreme Council, that he, Fyodor Kuzmin, had been assigned a state of emergency in the Baltics. In response, the Presidium of Supreme Council and the Council of Ministers declared that the State Emergency Situation Committee was an unlawful entity without authority in Latvia and called on the people not to co-operate with any such illegal bodies. The organisers of the coup used a special-assignment police unit, the so-called OMON, as an assault group which on August 19 and 20 occupied the Latvian Television offices, the Riga Internal Affairs Department, the Ministry of the Interior, the Riga International Telephone Exchange and the Radio Broadcasting House. On August 20, when the headquarters of the Popular Front of Latvia were occupied, work resumed in new quarters. The most striking and the most depressing memories of those days are the

total black out of information; the only way to get information was from daily meetings in front of the Supreme Council building, where thousands of people gathered to listen to the Supreme Council deputies and the LPF leaders to get updates on the current situation. On August 21 the situation deteriorated even more. Armoured vehicles of the OMON drove into Dome Square, but at the same time, at the most difficult and gloomiest moment, when it seemed that there was no hope, the Supreme Council of the Republic of Latvia adopted the Constitution Law on the Statehood of the Republic of Latvia and abolished the transitional period for the full restoration of the Republic of Latvia set in 1918. An hour later, the coup suddenly began to abate, the armoured vehicles left Dome Square, the forces supporting B. Yeltsin in Moscow started to gain the upper hand and A. Kozirev, the foreign minister of Russia, called upon his government to recognise the independence of the Baltic States. By the evening, the OMON unit had left the Latvian Television and Radio buildings. On August 22 the Supreme Council of the Republic of Latvia decided to dismiss supporters of the coup from their posts in public institutions and organisations, and on August 23 it adopted a decision on the anti-constitutional activities of the Communist Party. On August 23 the bonfires flamed along the Baltic Way (the motorway Tallinn – Riga – Vilnius). The popular movements of the Baltic States had planned this demonstration as a protest against the menacing Communist reaction and the coup, yet, as Fate would have it, on August 23, after the fiasco of the coup and on the anniversary of signing the Molotov – Ribbentrop Pact, the bonfire protest turned into a moment of triumph and festivity, for the moment of actual independence had come. On August 23, Iceland was the first foreign country to recognise the statehood of the Republic of Latvia. On August 24, B. Yeltsin issued a decree on recognising the statehood of Latvia, Lithuania and Estonia. By September 18, 79 countries had already recognised the statehood of the Baltic States. On September 6, the State Council of the Soviet Union passed a decree recognising the statehood of the Baltic States, and on December 21, when eleven former republics of the Soviet Union formed a new union – the Commonwealth of Independent States – the Soviet Union ceased to exist.

LATVIJAS TAUTAS FRONTES TREŠĀ SASAUKUMA DOMES UN VALDES SARAKSTS³⁵⁰

LATVIJAS TAUTAS FRONTES TREŠĀ SASAUKUMA DOME

1. Vladimirs Akimovs	20. Jānis Briģis
2. Antons Anspaks	21. Vilis Bukšs
3. Ilmārs Ančāns	22. Ojārs Bušs
4. Raimonds Ančāns	23. Indulis Bērziņš
5. Jānis Apaļka	24. Viktors Bērziņš
6. Jānis Aprups	25. Ausma Bēta
7. Uldis Augstkalns	26. Ilze Cielava
8. Jānis Auziņš	27. Pēteris Cielavs
9. Viktors Avotiņš	28. Haralds Cābelis
10. Līga Baltiņa	29. Ints Cālitis
11. Vilnis Baltiņš	30. Māris Cēsnieks
12. Sigurds Bauga	31. Valdis Dekovics
13. Ainars Bašķis	32. Vilhelms Delters
14. Edgars Bergmanis	33. Juris Dobelis
15. Aivars Bernāns	34. Juris Dombrovskis
16. Aivars Berķis	35. Arvīds Dravnieks
17. Andrejs Birzgalis	36. Uldis Dreiblatš
18. Drosma Blagoveščenska	37. Inguna Ebela
19. Edgars Blomnieks	38. Edgars Elksnis

³⁵⁰ Lienes Andrejsones apkopojums. Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Latvijas Tautas frontes nodaļas arhīvs.

39. Viktors Elksnis
40. Juris Freimanis
41. Imants Geidāns
42. Austris Grasis
43. Velga Graumane
44. Guntis Grigors
45. Mārtiņš Grigulis
46. Aivars Griķis
47. Laimonis Grunckis
48. Uģis Iskrovs
49. Dainis Īvāns
50. Jānis Jahimovičs
51. Aivars Jaunbelzējs
52. Inta Jorniņa
53. Aivars Jugans
54. Bruno Jurševics
55. Jānis Jākobsons
56. Arvīds Kalme
57. Sandra Kalniete
58. Imants Kalniņš
59. Andris Kauķis
60. Jānis Kazāns
61. Jānis Kinna
62. Ilmārs Kiršbaums
63. Jānis Kļaviņš
64. Jānis Kokins
65. Juris Kokins
66. Arvīds Kriekis
67. Aigars Kušķis
68. Jānis Lācis
69. Aivars Lapše
70. Pēteris Lasmanis
71. Kārlis Lauceniēks
72. Romualds Laurinovičs
73. Jānis Lauva
74. Pēteris Laķis
75. Māris Lejasmeijers
76. Uldis Lemhens
77. Guntis Lībeks
78. Aivars Lorencs
79. Juris Lorencs
80. Māris Lukaižis
81. Guntis Lukjanskis
82. Edgars Lurāns
83. Vladimirs Makarovs
84. Ansis Martinsons
85. Nikolajs Mazurenko
86. Vilnis Meliņš
87. Edgars Meļķis
88. Igo Midrijānis
89. Roberts Milbergs
90. Roberts Millers
91. Māra Miķelsone
92. Alfreds Muceniēks
93. Elmārs Nātra
94. Māris Niklass
95. Mārtiņš Osis
96. Aivars Ozers
97. Indulis Ozoliņš
98. Arnis Ozols
99. Austris Ozols
100. Indulis Ozols
101. Māris Pamše
102. Antons Pauliņš
103. Ludis Pavilonis
104. Donāts Peipiņš
105. Māris Pļavnieks
106. Ivars Prauliņš
107. Juris Pridāns
108. Alberts Prikulis
109. Māris Pūķis
110. Velta Puriņa

111. Romāns Pussars	134. Imants Sūna
112. Juris Putriņš	135. Juris Šaudiņš
113. Andrejs Puzis	136. Velta Šēnberga
114. Egils Radziņš	137. Malda Šinta
115. Dzintars Rasnačs	138. Jānis Škapars
116. Eduards Rassa	139. Eduards Šnepsts
117. Andris Rāviņš	140. Gunvaldis Tarvids
118. Romualds Ražuks	141. Zigfrida Teikmane
119. Ivars Redisons	142. Jānis Trakšs
120. Andris Reiters	143. Elmārs Uldriķis
121. Pēteris Romanovskis	144. Ints Upmacis
122. Jānis Roze	145. Uldis Vanags
123. Ivars Rudzītis	146. Jānis Vasiļevskis
124. Jānis Rukšāns	147. Ēriks Vegners
125. Dainis Ruments	148. Elita Veidemane
126. Jānis Ruško	149. Guntis Vilcāns
127. Džemma Skulme	150. Mārtiņš Virsis
128. Pēteris Smoļskis	151. Harijs Vītols
129. Dainis Stalts	152. Harijs Vizla
130. Anita Stankēviča	153. Juris Vulis
131. Aloizs Strods	154. Vilnis Zariņš
132. Jānis Strods	155. Vladimirs Ždanoks
133. Juris Strīpnieks	

LATVIJAS TAUTAS FRONTES TREŠĀ SASAUKUMA DOMES VALDE

1. Uldis Augstkalns	9. Romualds Ražuks
2. Ainars Bašķis	10. Ivars Redisons
3. Aivars Bernāns	11. Juris Strīpnieks
4. Ilze Cielava	12. Dainis Īvāns
5. Jānis Dinēvičs	13. Andrejs Panteļejevs
6. Juris Dobelis	14. Juris Kokins
7. Māris Lukaižis	15. Jānis Ruško
8. Roberts Milbergs	

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

1991. gada 26. februāra Latvijas Republikas Augstākās Padomes sēdes stenogramma.
1991. gada augusts. Notikumi Latvijas Radio. <https://lr1.lsm.lv/lv/raksts/citi-raidiijumi/1991.-gada-augusts.-notikumi-latvijas-radio.a72633/>
1991. gada barikāžu muzeja krājums
- A. Č. Barikādes Ņevas prospektā. *Rīgas Balss*, 1990, Nr. 163, 10. sept.
- Aicina iepriekš pieteikties barikāžu dalībnieku statusa apliecības saņemšanai. <https://www.delfi.lv/news/national/politics/aicina-ieprieiks-pieteikties-barikazu-dalibnieka-statusa-apliecibas-sanemsanai.d?id=50166341>
- Amata, Selga. Vecmīlgrāvja tilts – šodienas maršam un rītdienas svariem. *Atmoda*, 1991, Nr. 3, 22. janv.
- Andreja Ebela elektroniskā vēstule Romualdam Ražukam 2020. gada 21. nov.
- Andrejsone, Liene. Latvijas Tautas frontes trešā sasaukuma Domes un valdes saraksts (Lienes Andrejsones apkopojums). Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Latvijas Tautas frontes nodaļas arhīvs.
- Anušauskas, Arvydas. *Kelias į nepriklausomybę: Lietuvos Sąjūdis 1988–1991*. Kaunas: Alma Littera, 2010.
- Arsēnija Aukuma atmiņas. Glabājas Arsēnija Aukuma meitas Helēnas Kārklīņas personiskajā arhīvā.
- Atmiņas nākotnei: LTF Liepājas nodaļai – 10*. Sakārt. O. Gūtmanis. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998.
- Atmiņas par barikāžu dienām*. Rīga: Latvijas telekomunikāciju klubs, 2001.
- Baltijas brīvības ceļš. Baltijas valstu nevardarbīgās cīņas pieredze pasaules kontekstā*. Sast. J. Škapars. Rīga: Zelta Grauds, 2005.
- Baltijas padome. Sēžu un pieņemto lēmumu materiāli, 1991–1993. LNVM, Tautas frontes nodaļa.

- Baltijas valstu vēsture*. Sast. A. Maisalu, Z. Kļauņa, G. Straube, A. Pajūrs. Rīga: Zvaigzne ABC, 2000.
- Barikādes barikāžu aizstāvju acīm*. Rīga: LZA Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 2011.
- Barikādes: Latvijas mīlestības grāmata*. Sast. V. Daugmalis. Rīga: 1991. gada barikāžu daļnieku atbalsta atklātais sabiedriskais fonds, 2001.
- Barikopēdija. Šī diena Trešās atmodas vēsturē. 5. marts. https://www.barikadopedija.lv/raksti/%C5%A0%C4%AB_diena_Tre%C5%A1%C4%81s_atmodas_v%C4%93stur%C4%93#5._marts
- Bašķis, Ainars. Mēs bijām tikai cilvēki. *Ir*, 2011, 13. janv.; <http://www.ir.lv/2011/1/13/mes-bijam-tikai-cilveki>
- Bežļebņikovs, Georgs. Runa LTF Domes sēdē 1991. gada 12. janvārī. Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Latvijas Tautas frontes nodaļas arhīvs, 1. f., 1. apr., 1. l., 34.–36. lp.
- Brasas infrastruktūra. <http://www.citariga.lv/lat/brasa/infrastruktura/tilti/>
- Cerību uguns kuri: veltījums Latvijas lauku ļaudīm*. Rīga: biedrība “Vēsture nākamībai”, 2017.
- Cielava, Ilze. Runa LTF Domes sēdē 1991. gada 12. janvārī. Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Latvijas Tautas frontes nodaļas arhīvs, 1. f., 1. apr., 1. l., 34.–36. lp.
- Cielava, Jolanta. LTF – sāk un... vai uzvar? Intervija ar LTF priekšsēdētāju Romualdu Ražuku. *Atmoda*, 1991, Nr. 3, 22. janv.
- Dārziņa Lidija. Sprādzienu atbalsis. *Neatkarīgā Cīņa*, 1990, Nr. 61, 7. dec
- Dinēvičs, Jānis. Divas varas un spēku samērs starp tām. *Latvijas Tautas fronte*. Sast. J. Škapars. Rīga: Jāņa sēta, 1998.
- Dinēvičs, Jānis. Runa LTF Domes sēdē 1991. gada 12. janvārī. Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Latvijas Tautas frontes nodaļas arhīvs, 1. f., 1. apr., 1. l., 34.–36. lp.
- Driks vai nedriks atskatīties: Eduards Berklavs intervijā Inārai Eglei. *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 165, 3. okt.
- Egle, Ināra. Kā atbrīvoties no šizofrēnijas. *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 169, 10. okt.
- Egle, Ināra. Pamosties kā pirms diviem gadiem. *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 168, 9. okt.
- Ērglis, A. Atkal sprādziens. *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 210, 15. dec.
- Fogels, Z. Būs patstāvīga Latvijas Republikas Prokuratūra. *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 160, 26. sept.
- Fogels, Z. Sprādziens pie kafējnīcas “Māksla”. *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 162, 28. sept.
- Fredēns, Laršs Pēters. *Baltijas Brīvības ceļš un Zviedrijas diplomātija 1989–1991*. Rīga: Atēna, 2007.
- Garenčiks, Raimonds. Nakts reportāža. *Rīgas Balss*, 1991, Nr. 3, 16. janv.

- Garenčīks, Raimonds. Vakar Doma laukumā. *Rīgas Balss*, 1990, Nr. 160, 4. sept.
- Godmanis, Ivars. Latvijas Republikas Ministru padomes darbība barikāžu laikā. *Janvāra barikādes kā tautas pretestības forma totalitārajam režīmam un tās mācības*. Starptautiskā konference sakarā ar barikāžu atceres 10. gadadienu Baltijas valstīs. Red. T. Jundzis. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2001.
- Goris, Jānis. 11. augustā pie Brīvības pieminekļa. *Latvijas Jaunatne*, 1990, 14. aug.
- Ilziņa, Zane. Mediķi ir savās vietās. *Rīgas Balss*, 1991, Nr. 3, 16. janv.
- Īvāns, Dainis. *Gadījuma karakalps*. Rīga: Vieda, 1995.
- Īvāns, Dainis. *LTF Rietumos*. Rīga: b. i., 2001. 184. lpp.
- Jankevica, J. Mēs būsim tik ilgi, kamēr situācija daudz maz nostabilizēsies. *Rīgas Balss*, 1991. Nr.4, 18. janv.
- Janvāra hronika: Latvijas Republikas Augstākās Padomes barikāžu laika preses relīzes = January chronicles: press releases issued by the Supreme Council of the Republic of Latvia, 1991*. Rīga: [Latvijas Republikas Saeima], 2016.
- Jauce, Andra. Latvijas armijnieki pieprasa prezidenta pārvaldi. *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 215, 22. dec.
- Jauce, Andra. Latvijas tautas deputāti par referendumu. *Latvijas Jaunatne*, 1991, Nr. 8, 31. janv.
- Jauce, Andra. Valsts aizsardzību pārņems izpildvara Augstākajā padomē. *Latvijas Jaunatne*, 1991, Nr. 5, 20.–23. janv.
- Johansons, Edmunds. *Čekas ģenerāļa piezīmes*. Rīga: 1991. gada barikāžu dalībnieku biedrība, 2006.
- Jundzis, Tālav. *Latvijas valsts atjaunošanas parlamentārais ceļš, 1989–1993*. Rīga: LZA Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 2010.
- Jundzis, Tālav. Nevardarbīgās pretošanās loma faktiskās neatkarības atgūšanā (1990. g. 4. maijs – 1991. g. 21. augusts). *Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšanas ceļš 1945–1991*. Rīga: LZA Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 2008.
- Kaķīte, Iveta. *Barikādes: kā tas bija patiesībā. Tautas frontes loma barikādēs*. Rīga: Redisons un partneri, 2001.
- Kamoliņš, Edvins. Kur pazudis sviests? *Lauku Avīze*, 1990, Nr. 50, 14. dec.
- Klincāne, Laila; Balode, Helga; Buldurs, Pāvils. Notikums Doma laukumā un Brīvības bulvārī. *Diena*, 1991, Nr. 160, 21. aug.
- Kostanda, Odisejs. *Atklāti par sevi un politiskajiem mītiem*. Rīga: Nordik, 2002.
- Krastiņš, Jānis; Strautmanis, Ivars. *Lielais Rīgas arhitektūras ceļvedis*. Rīga: Puse, 2002.

- Krutikovs, Maksims. *Kaut postalās, bet brīvi: Atmosdas laiks Iecavā (1988–1991)*. Rīga: Ezerrozes grāmatas, 2020.
- Laksovs, Juris. Ne – Ziemassvētku dāvanai. *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 215, 22. dec.
- Latvija 1985.–1996. gadā: notikumu hronika*. Sast. D. Bleiere. Rīga: N.I.M.S., Demokrātijas attīstības centrs, 1996.
- Latvija, kur tavi dēli...* Rīga: Biedrība “Latviešu strēlnieku apvienība”, 2007.
- Latvija – PSRS karabāze: 1939–1989*. Rīga: Zelta grauds 2016.
- Latvijas PSR Valsts drošības komitejas “Z” daļas informatīvais ziņojums par operatīvo situāciju Latvijā 1991. gada 13. janvārī. *Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšana dokumentos (1945–1991)*. 3. sēj. Pārejas periods (1990. gada 4. maijs – 1991. gada 21. augusts). Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmijas Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 2015.
- Latvijas Radio nolasītais Latvijas Tautas frontes Koordinācijas centra paziņojums par iedzīvotāju stāšanos svarīgu valsts objektu sardzē. *Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšana dokumentos (1945–1991)*. 3. sēj. Pārejas periods (1990. gada 4. maijs – 1991. gada 21. augusts). Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmijas Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 2015.
- Latvijas sabiedriskā doma jūnija beigās. *Atmoda*, 1990, Nr. 33, 24. jūl.
- Latvijas Vēstnesis, Dokumenti. Latvijas Republikas Augstākās Padomes (1990–1993) 3. sesijas 6. sēdes (1991, 21. augustā) stenogramma*, 159. burtnīca,
- Latvijas Republikas Augstākās padomes lēmums “Par Latvijas Republikas Augstākās padomes priekšsēdētāja pirmā vietnieka Daiņa Īvāna pilnvarām”. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1991, Nr. 5/6.
- Latvijas Republikas Augstākās padomes paziņojums par attieksmi pret PSRS Ministru Padomes 1990. gada 19. oktobra lēmumu par Vissavienības uzņēmumu pārveidošanu akciju sabiedrībā. *Neatkarīgā Cīņa*, 1990, Nr. 31, 26. okt.
- Latvijas Republikas Augstākās padomes priekšsēdētāja pirmā vietnieka Daiņa Īvāna uzstāšanās Latvijas TV 13. janvārī plkst. 9.00. *Janvāra hronika. Latvijas Republikas Augstākās padomes barikāžu laika preses relīzes*. Sast. Aleksandrs Mirļins. Rīga: [Latvijas Republikas Saeima], 2016.
- Latvijas Republikas Augstākās padomes un Latvijas Republikas Ministru padomes paziņojums. *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 212, 19. dec.
- Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1991, Nr. 17/18.
- Latvijas Tautas fronte*. Rīga: Jāņa sēta, 1998.
- Latvijas Tautas fronte, 3. kongress: Programma. Statūti. Rezolūcijas*. Rīga, 1990.

- Latvijas Tautas fronte, 1988–1991: veltījums Atmodai un Latvijas Tautas frontes desmitgadei.* Rīga: Jāņa sēta, 1998.
- Latvijas Tautas frontes aicinājums pagastu, ciematu, pilsētu un rajonu tautas deputātu padomēm. *Neatkarīgā Cīņa*, 1990, Nr. 65, 13. dec.
- Liepājas pilsētas valdes un LTF Liepājas pilsētas nodaļas valdes paziņojums. *Kurzemes Vārds*, 1991, Nr. 9, 15. janv.
- Lietuvos Sajūdis* (1988–1991).
- Likums “Par 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīmi”.
- LTF aicinājums Latvijas tautai. *Neatkarīgā Cīņa*, 1991, 22. aug.
- LTF koordinācijas centra pasākumi. 1991. Tautas frontes muzejs, 1. f.
- LTF Domes valdes lēmums, pieņemts 1990. gada 25. maija sēdē. LNVN, Tautas frontes nodaļas arhīvs, 1. f., 1. apr., 95. l., 107. lp.
- LTF Domes valdes paziņojums, pieņemts 1990. gada 15. maija sēdē. LNVN, Tautas frontes nodaļas arhīvs. 1. f., 1. apr., 95. l., 77.–78. lp.
- LTF – Gorbačovam, Lietuvas AP, Sajūdim. *Latvijas Jaunatne*, 1991, Nr. 95, 3. aug.
- LTF valdes lēmums “Par darba grupas izveidošanu cīņai ar Latvijas nacionālās bagātības izsaimniekošanu”. *Latvijas Jaunatne*, 1991, Nr. 83, 18. jūl.
- LTF valdes paziņojums “Par Latvijas nacionālās bagātības izsaimniekošanu”, *Latvijas Jaunatne*, 1991, Nr. 83, 18. jūl.
- LTF paziņojums visiem Latvijas neatkarības atbalstītājiem. *Diena*, 1991, Nr. 158, 19. aug.
- Latvijas Nacionālais vēstures muzejs (LNVN), Tautas frontes nodaļas arhīvs
- Mazākumtautību vēsture Latvijā.* Sast. L. Dribins. Rīga: Zvaigzne, 1998.
- Medenis, Dzintars; Nagobads, Uldis; Tomsone Iveta; Rudzītis, Viktors. OMON pie parlamenta. *Diena: speciālizlaidums*, 1991, Nr. 161, 21. aug.
- Meistere, Una. Akcija izgāzās. *Atmoda*, 1991, Nr. 3, 22. janv.
- Mēs buvome ten... 1991 metu sausio 13-oji.* 1 tomas. Vilnius: Valstybės žinios, 2011.
- Mēs dzīvojam ekonomiska haosa apstākļos: Edgars Zausājevs intervijā Emīlijai Kozulei. *Cīņa*, 1990, Nr. 183, 4. okt.
- Meļķis, Edgars. Runa LTF Domes sēdē 1991. gada 12. janvārī. Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Latvijas Tautas frontes nodaļas arhīvs, 1. f., 1. apr., 1. l., 34.–36. lp
- Milbergs, Roberts. Atceroties barikādes. <file:///C:/Users/User/Documents/Milbergs%20Roberts%20Atceroties%20barik%C3%A2des.html>
- Miesnieks, Aldis. Rīgā – vai kā Beirutā? *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 212, 19. dec.

- Miesnieks, Aldis. Vai būs reiz Rīgā miers un klusums? *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 219, 29. dec.
- Muižnieks, Nils. Latvija – demokrātiska vai latviska. *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 144, 28. aug.
- Nauda, nauda, nauda...: LR finanšu ministrs Elmārs Siliņš intervijā Dainim Lemešonkam. *Lauku Avīze*, 1990, 7. sept.
- Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšana dokumentos (1945–1991)*. 3. sēj. Pārejas periods (1990. gada 4. maijs – 1991. gada 21. augusts). Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmijas Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 2015.
- Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšanas ceļš, 1945–1991*. Rīga: LZA Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 2008.
- Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas pieredze*. Rakstu, dokumentu un atmiņu krājums, vel-tits barikāžu atceres 15. gadadienai. Red. T. Jundzis, R. Zaļais, Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2006.
- Ozoliņa, M. Aicinājums dokumentēt barikāžu laiku. *Bauskas Dzīve*, 1995, 23. nov.
- Par 1991. gada barikāžu dalībnieku statusu. <https://likumi.lv/ta/id/292032-par-1991-gada-barikazu-dalibnieka-statusu>
- Poltoraka, Irēna. Trīs dienas, kas satricināja Preses namu. *Rīgas Balss*, 1991, 9. janv.
- PSRS Ministru Padomes 1990. gada 19. oktobra lēmums Nr. 1063 “Par Latvijas PSR teri-torijā izvietoto savienības pakļautības valsts uzņēmumu, apvienību un organizāciju pārveidošanu par akciju sabiedrībām”. *Cīņa*, 1990, Nr. 195, 25. okt.
- PSRS prezidenta Mihaila Gorbačova dekrēts “Par strādnieku kontroles pastiprināšanu nolūkā nodibināt kārtību pārtikas un tautas patēriņa preču glabāšanā, transportē-šanā un tirdzniecībā”. *Cīņa*, 1990, Nr. 221, 5. dec.
- PSRS un Latvijas PSR Konstitūcijas un pilsoņu tiesību aizstāvēšanas komitejas pazi-ņojums “Par attieksmi pret Latvijas Tautas frontes III kongresā pieņemtajiem lēmumiem”. *Cīņa*, 1990, 23. okt.
- Punka, Ilmārs. Atpazīts Volgas numurs. *Diena*, speciālizlaidums, 1991, Nr. 161, 21. aug.
- Puriņa, Velta. 1987. gada nogale – Atmodas sākuma vēstnesis “TV Panorāmā”. *Romualda Ražuka personiskais arhīvs*.
- Rācenis, U. Barikāžu uguns kuri un Lāčplēsis. *Latvijas Avīze*, 2006, Nr. 9, 10. janv.
- Rācenis, U. Uztraucas par barikāžu piemiņas zīmi. *Latvijas Avīze*, 2003, 18. okt.
- Ražuks, Romualds. Runa Lāčplēša dienā. *Atmoda*, 1990, Nr. 49, 13. nov.
- Ražuks, Romualds. Runa LTF 3. kongresā. *Romualda Ražuka personiskais arhīvs*.

- Ražuks, Romualds. Runa LTF Domes sēdē 1991. gada 12. janvārī. Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Latvijas Tautas frontes nodaļas arhīvs, 1. f., 1. apr., 1. l., 34.–36., 37.–39. lp.
- Saspridzināti pieminekļi. *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 204, 11. dec.
- Sennas, Alfredas Erichas. *Krizē Lietuvoje, 1991 m. sausis*. Vilnius: Nepriklausomybės sąsiuviniai, 2015.
- Strīpnieks, Juris. Runa LTF Domes sēdē 1991. gada 12. janvārī. Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Latvijas Tautas frontes nodaļas arhīvs, 1. f., 1. apr., 1. l., 34.–36. lp
- Šārps, Džīns. Nevardarbīgās pretošanās teorija un starptautiskā pieredze. *Janvāra barikādes kā tautas pretestības forma totalitārajam režīmam un tās mācības (konference)*. Red. T. Jundzis. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2001. 48.–62. lpp. (Tulkojums no angļu val.)
- Utena, Inga. *Cilvēks Godmanis*. Rīga: Jāņa sēta, 1997.
- Valdmane, V. Palīdzība būs. *Latvijas Jaunatne*, 1991, Nr. 4, 15.–19. janv.
- Valsts prezidents: barikāžu notikumu atmiņu saglabāšanai ir nepieciešama valstiska iesaiste. <https://www.president.lv/lv/jaunumi/zinas/valsts-prezidents-barikazu-notikumu-atminu-saglabasanai-ir-nepieciešama-valstiska-iesaiste-26095#gsc.tab=0>
- Vidauskis, Uģis. Pieņemts lēmums uzsākt streiku. *Diena*, 1991, Nr. 160, 21. aug.
- Vienoti Latvijai! *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 206, 11. dec.
- Vislatvijas sabiedrības glābšanas komitejas “Paziņojumu sakarā ar LTF valdes aicinājumu. *Cīņa*, 1990, Nr. 227, 13. dec.
- Vladimirovs, Ainars. Baltijas asambleja ‘90. *Atmoda*, 1990, Nr. 24, 19. jūn.
- Zālīte, Aivo. Tautai vēl nav pateikušies. *Labrīt*, 1995, 20. janv.
- Ziedonis, Imants. Eseja “X stunda”. *Latvijas Jaunatne*, 1990, Nr. 215, 22. dec.
- Zīle, Ļubova. Sabiedrības spēku polarizācija. Latvijas valsts atjaunošana: 1986–1993. Rīga: [Latvijas Universitātes žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds], 1998. 184.–185. lpp.
- Казаков А. Вопрос о создании партии демократического центра остается актуальным. *Атмода*, 1990, Nr. 6, 3. фев.
- Кречетников, Артем. Три жизни Эдварда Шеварднадзе. https://www.bbc.com/russian/international/2013/10/140707_obituary_shevardnadze
- Рубикс, Альфред. «Требуя признать невинным!» Москва: Международные отношения, 2002.
- «Черные береты» в истории страны. Тюмень: Сити-пресс, 2011.

PERSONU RĀDĪTĀJS

- Ačalovs, Vladislavs (*Владислав Ачалов*) 117
Aivars, Visvaldis 58
Aizkalns, Imants 247
Akmeņlauks, Arnis 279
Akuratere, Ieva 171
Aleksejevs, Anatolijs 99
Alksnis, Viktors (*Викторс Алкснис*) 99, 135, 214
Amata, Selga 194, 362
Ambainis, Jānis 217, 218, 220, 223, 242
Ančāns, Ilmārs 165, 359
Andis, Ivara Godmaņa apsargs 261
Andrejsone, Liene 359
Apelis, Jānis 299
Apinis, Pēteris 174
Āriņa, Mirta 88
Artamonovs, G. 103
Asanavičūte, Loreta (*Loreta Asanavičiūte*) 118
Astra, Ģirts 88
Augstkalns, Uldis 69, 94, 152, 288, 330, 359, 361
Aukums, Arsēnijs 173, 362
Auziņš, Jānis 245, 359
Avakumovskis, Jaceks 283
- Āboliņš, Andris 165
Āboltiņa, Solvita 339
- Bāgante, Ruta 153
Bajevs 302

Barča, Aija 346
Barons, Pauls 287
Bartaševics, Raimonds 171
Baškers, Jānis Aivars 155, 184, 323
Bašķis, Ainars 69, 152, 153, 180, 192, 226, 227, 229, 240, 330, 359, 361, 363
Beikers, Džeimss (*James Baker*) 27
Beisindžers, Marks 10
Beķere, Biruta 232
Beļavniece, Emerita 196
Bendrāte, Silva 260
Benefelde, Sallija 153
Bergs, Gundars 272, 273, 277, 279
Berkļavs, Eduards 70, 88, 132, 133
Berķis, Aivars 88, 312, 359
Bernāns, Aivars 152, 153, 330, 359, 361
Bērziņa, Baiba 209, 210
Bērziņa, Ilona 266
Bērziņa, V. 199
Bērziņš, Andris 195
Bērziņš, Indulis 69, 310, 359
Bērziņš, Uldis 38, 66, 88
Bezhļebņikovs, Georgs 103, 104, 179
Biķe, Ieva 266, 281
Binde, Gunārs 206, 234
Birjuzovs, Sergejs (*Сергей Бирюзов*) 17, 41
Birkavs, Valdis 106
Birzniece, Inese 59
Bitmanis, Gunārs 217, 220, 222, 224
Blagoveščenska, Drosma 104, 129, 149, 150, 153, 229, 307, 329, 359
Blomnieks, Edgars 88, 359
Bogdanovs, Oskars 88
Bojārs, Juris 85
Bondarenko, Aleksandrs 214
Braķe-Klaveri, Lelde 270
Brazovska, Sandra 153
Breiha, Sandra 334
Brežņevs, Leonīds (*Леонид Брежнев*) 308
Brežņevs, Vladimirs (*Владимир Брежнев*) 26, 285
Briede-Makoveja, Marija 38

Briedis, Leons 38
Briedis, Uldis 187, 189, 197, 236, 273
Brunšteins, Leonīds 280
Budriņģis, Andris 230
Bugajs, Viktors 91, 266, 267, 277, 278
Būmanis, Edmunds 88
Bunka, Andris 5, 139, 201, 213
Burovs, Konstantīns 88
Butkevičs, Audrjus (*Audrius Butkevičius*) 117

Cālītis, Ints 40, 359
Cielava, Ilze 101–103, 129, 139, 152, 153, 330, 359, 361
Cielava, Jolanta 180
Cīrulis, Andrejs 268

Čaikovskis, Pēteris (*Петр Чайковский*) 304
Čakste, Kristīne 48, 78
Čanturija, Gija 182
Čepānis, Alfrēds 283, 288, 334, 340
Čevers, Ziedonis 299, 334
Čīrpuse, Inta 88
Čubarovs, Refats 37

Dambīte, Vija 209
Dandens, Dainis 220
Danoss, Jānis 88
Daudišs, Imants 24, 143, 311, 316
Daudze, Gundars 173, 339
Deņisovs, Anatolijs (*Анатолий Денисов*) 26
Dimbelis, Jānis 212
Dimitere, Ieva 308
Dimiters, Juris 308
Dinēvičs, Jānis 26, 34, 41, 49, 102, 143, 146, 152, 184, 262, 264, 268, 307, 310, 330, 354,
361
Dmitrenko, B. 26, 285
Dobelis, Juris 60, 69, 106, 123, 133, 152, 288, 330, 359, 361
Dobičins, Igors 241
Dobrovenskis, Roalds 38

Dreimanis, A. 25
Dreimanis, Teofilis 159
Druskis, Virginijs (*Virginijus Druskis*) 118
Dudars, Artūrs 153, 305
Duļbinska, Veneranda 236
Dzenis, Guntars 197

Ebela, Inguna 7, 8, 37, 39, 40, 66, 79, 81, 182, 183, 359
Ebele, Anna 232
Ebels, Andrejs 232
Egle, Ināra 70
Eglīte, Rita 303, 304
Eihenbaums, Vladimirs 334
Eipurs, Alfrēds 155
Elksnis, Jānis 169
Ežmalis, Edvīns 335

Ērglis, Aivars 235
Ērglis, Artis 153, 179, 299

Feldbergs, Ivars 343
Feldbergs, Ojārs 163
Feldbergs, Sergejs 343
Filics, Lauris 172, 174, 232, 236
Flandere, Biruta 36
Fodors, Janošs (*János Fodor*) 26, 285
Fredēns, Laršs (*Lars Peter Fredin*) 121, 318
Freidenfelds, Egils 173
Freimanis, Jānis 35
Fridrihsons, Ēriks 208
Fromanis, Aldis 253

Gailītis, Aivars 232
Gailītis, Guntis 342
Gailītis, Kārlis 133
Gamsahurdija, Zviads 39, 182
Garenčiks, Raimonds 155, 235
Geidāns, Imants 69, 360

Gerbutavičs, Darjus (*Darius Gerbutavičius*) 118
Gertsons, Andris 248, 249, 251, 253
Gobiņš, V. 227
Godainis, Uldis 184, 203
Godmanis, Ivars 6, 17, 19, 20, 26, 27, 32, 41, 57, 58, 80, 81, 112, 129, 133, 137, 139, 140,
146, 147, 149, 184, 185, 188, 191–193, 214–216, 223, 240, 262–265, 268, 269, 275,
307, 308, 310, 315, 316, 328, 355
Goldmanis, Juris 88
Gomanovičs, Vladimirs 26, 275, 276, 283, 336, 337
Gopers, Kārlis 48
Gorbačovs, Mihails (*Михаил Горбачёв*) 7, 13, 15–20, 24–28, 34, 39, 51, 77–79, 82, 84,
85, 92, 95, 109, 112, 113, 117, 123, 124, 134, 181, 293, 306, 325, 328, 330, 332
Gorbunovs, Anatolijs 16, 17, 20, 24, 26, 28, 133, 141, 143, 146, 262, 264, 307, 310, 311,
316, 317, 328, 331, 355, 357
Gorskis, Mihails 88
Gradovskis, Ilgvars 86, 130, 156, 162, 166, 170, 171, 176, 206, 207, 210, 234, 238, 239,
274, 284
Graube, Raimonds 190, 229, 231, 233, 347
Grepere, Maija 220
Grieziņš, Ilgvars 27, 175
Grigulis, Mārtiņš 69, 299, 360
Grīnbergs, Andris 212, 219, 317
Grīnblats, Māris 86
Gross, Imants 48, 78
Gudrais, I. 26, 194
Gulbis, Augusts 230
Gusevs, Vladimirs 100
Gūtmanis, Olafs 249

Ģēgers, Dainis 5, 25, 129, 138, 140, 147, 148, 167, 184, 188, 192, 215, 322
Ģērķis, Kārlis 269, 304

Hänbergs, Ēriks 84
Hrizostoms, metropolīts (īst. v. – Georgijs Martiškins; *Георгий Мартишкин*) 113

Igaunis, Armands 243, 245
Indrikovs, Zenons 265, 268, 269, 277, 281, 282
Inkēns, Edvīns 47, 225

Inkulis, Andrejs 26, 91, 146, 199, 262, 264

Iševs, Vasja 298

Ivanovskis, Vilis 231

Ivkins, Māris 227

Īvāns, Dainis 17, 24, 35, 41, 47, 54, 141–143, 152, 168, 182, 290, 307, 310, 329, 330, 360,
361

Jakubāns, Andris 84

Janajevs, Genadijs (*Геннадий Янаев*) 293

Jankausks, Rolands (*Rolandas Jankauskas*) 118

Jankevica, I. 169

Janovskis, Jānis 5, 25, 129, 138, 140, 148, 190

Jansone, Skaidrīte 88

Jaronis, Voldemārs 5, 125, 126, 138, 155, 158, 165, 186, 198, 237, 323

Jasevičs, Jānis 26, 273, 276, 278, 279

Jaunsleinis, Andris 249, 252, 339, 340

Jazovs, Dmitrijs (*Дмитрий Язов*) 26, 105, 133

Jeļcina, Naina (*Наина Ельцина*) 316

Jeļcins, Boriss (*Борис Ельцин*) 18, 28, 30, 67, 77, 117, 181, 214, 295, 305, 306, 315–317,
319, 328, 331

Jirgens, Aigars 86

Johansons, Edmunds 266, 302

Jundzis, Tālavš 10, 143, 144, 146, 147, 165, 178, 291, 321, 334, 335, 339

Kalniete, Sandra 33, 37, 41, 360

Kalniņš, Arnis 100, 128

Kalniņš, Gustavs 204

Kalniņš, Imants 60, 360

Kalniņš, Ojārs 268

Kalnupa, Rita 239

Kalviņš, Ivars 219, 220, 222, 223

Karjuss, Viesturs 205

Kārklīņa, Helēna 173

Kasparovičs, Andrejs 165

Kasperāne, Janīna 222

Kauls, Alberts 21, 135

Kavoļuks, Romants Petrs (*Rimantas Petras Kavoliukas*) 118

Kazāns, Jānis 247, 254, 360
Kaža, Juris 79
Kehris, Ojārs 60
Kinna, Jānis 33, 41, 89, 360
Kivkucāns, Māris 165
Klaucēns, Arnolds 21
Klauss, Uldis 59
Kļaviņš, Māris 276, 279
Kociņš, Agris 272, 277, 279, 335
Kodoliņš, Artūrs 288
Kokāne, Olga 153, 309
Kokins, Juris 69, 152, 153, 330, 360, 361
Kokins, Māris 155
Koncevičs, Vītauts (*Vytautas Koncevičius*) 118
Konoņenko, Sergejs 15, 26, 270, 283, 284, 336
Korsts Streipa, Līga, sk. Streipa, Līga
Kostanda, Odisejs 126, 143, 144, 154, 177, 191, 200, 291
Kostava, Merabs 182, 183
Kosteņeckā, Marina 86
Kovaļonoks, Jurijs 278
Kozakeviča, Ita 33, 37, 69
Kozirevs, Andrejs (*Андрей Козырев*) 29, 331, 358
Kozlovska, Sigita 122
Kramzaka, Indra 220
Krastiņš, Andrejs 24, 144, 154, 310, 311, 316, 330, 357
Krastiņš, Egils 173, 174
Krastiņš, Ivars 42
Kreismanis, Agris 266
Kristovskis, Ģirts 315
Kručkovs, Vladimirs (*Владимир Крючков*) 26
Krūgaļaužs, Pēteris 133
Krūmiņa, Līga 209
Krūmiņš, Jānis 69
Krūmiņš, Varis 227, 229
Kubiļus, Andrijs (*Andrius Kubilius*) 128
Kulakovs, Juris 171
Kupcova, Vija 153
Kupriša, Silvija 335

Kurcenbaums, Gunārs 227, 233, 241
Kuzmins, Aleksandrs (*Александр Кузмин*) 272, 284
Kuzmins, Fjodors (*Федор Кузмин*) 20, 28, 99, 106, 133, 331, 357

Lācis, Jānis 72, 288, 345, 360
Lācis, Visvaldis 86, 297
Lagzdiņa, Nora 257
Lagzdiņš, Jānis 288
Laivenieks, Jēkabs 253
Lakuča, Līga 153
Lāms, Edgars 247
Lamsters, Uldis 210
Landsbergis, Vītauts (*Vytautas Landsbergis*) 38, 109, 112, 113, 115, 117, 123, 124, 129, 213, 290, 338
Lange, Aleksandrs 260
Lasmanis, Pēteris 309, 360
Laškets, V. 277
Laucis, R. 285
Leja, Vilnis 256
Lejas-Sauss, Juris 210
Lejiņš, Atis 48, 58, 59, 78, 143
Lešinska, Ieva 48
Levits, Egils 350
Liepiņa, Rasma 232
Liepiņš, Augusts 36, 37
Liepiņš, Valdis 59
Liepiņš, Varis 153
Lileiķis, Pauļus (*Paulius Lileikis*) 114
Limežs, Gunārs 313, 314
Liniņš, Jānis 227
Locs, Māris 285
Lomanovskis, Juris 88
Lukaižis, Māris 69, 330, 360, 361
Lukjanovs, Anatolijs (*Анатолий Лукьянов*) 306
Lukoševičiene, Emīlija 36, 37
Lūsis, Jānis 299

Ļeņins, Vladimirs (*Владимир Ленин*) 9, 22, 90, 129, 130, 134, 151, 207, 214, 248, 255

Macevičs, Eugenijs (*Eugenijus Macevičius*) 119, 120, 122
Maculēvičs, Valentīns 205, 214
Maculevičs Vids (*Vidas Maciulevičius*) 118
Mačavariani, Muhrans 182
Malakauskas, Egidijus (*Egidijus Malakauskas*) 118
Māliņš, Armands 179
Marķitāns, Guntars 278
Marksa, Ārija 236
Markuns, Valerijus 26, 266, 272–274, 279, 334, 335
Markuss, Voldemārs 126
Masjulis, Tits (*Titas Masiulis*) 118
Matulka, Alvīds (*Alvydas Matulka*) 118
Matvejevs, Aleksandrs 278, 279, 281, 334, 335
Mažvičs, Martīns (*Martynas Mažvydas*) 110, 113
Medenis, Dzintars 314
Mednieks, Ints 209
Mednis, Valdis 131, 132, 220
Meibergs, Atis 334
Meistere, Una 214
Meliņš, Vilnis 69, 360
Meļķīsis, Edgars 102, 103, 360
Melnalksnis, Armands 37, 38
Mežaks, Jānis 26, 285
Mežinskis, Vāclavs 254
Miesnieks, Aldis 90
Milbergs, Roberts 94, 134, 139, 152, 153, 179, 191, 263, 330, 334, 360, 361
Millers, Roberts 185, 189–192, 226, 227, 230, 231, 233, 237, 240, 360
Mirļins, Aleksandrs 167
Mļiņņīks, Česlavs 268, 282, 284, 286
Molotovs, Vjačeslavs (*Вячеслав Молотов*) 296, 317, 319, 331, 358
Mūrniece, Ināra 343, 347
Mūrnīeks, Roberts 5, 14, 25, 26, 192, 194, 196, 197, 261, 329, 347, 356
Musts, Ādolfs 243, 245

Naglis, Ilmārs 88
Nagobads, Uldis 314
Natadze, Nodars 182, 183
Nātra, Aivars 232

Naumovs, Mariks 169
Neru, Džavāharlāls (*Jawaharlal Nehru*) 10
Nīcmane, Helēna 236
Noreiko, Jurijs 272
Novosjolovs 250

Ņikitins, Anatolijs 173

Ozoliņš, sargs 285
Ozoliņš, Aleksejs 165
Ozoliņš, Ģirts 205, 209
Ozoliņš, Haralds 194
Ozoliņš, Imants 2
Ozoliņš, Pēteris 212
Ozols, Austris 88
Ozols, Dainis 26, 285
Ozols, Indulis 100, 360
Ozols, Jānis 309, 345
Ozols, Juris 165

Pantelējevs, Andrejs 69, 152, 330, 361
Pauls, Raimonds 132, 133, 305
Paupe, Ingūna 256, 260
Pavasare, Maruta 309
Pavilonis, Ludis 101, 360
Pavītols, Andris 243
Pebo, Andris 163, 171, 196, 218, 219
Pedersens, Mareks 301
Pētersons, Artūrs 88
Petraškevičs, Juris 343
Petrovskis, A. 285
Petrulevičs, Andrijs (*Andrius Petrulevičius*) 119
Pīlādze, Ingrīda 153
Pirtnieks, Pēteris 164
Plācene, Emīlija 250, 252, 254
Plaudis, Armands 100
Pļaviņš, Auseklis 5, 125, 126, 155, 323
Pļavnieks, Māris 153, 299, 360

Pocis, Andris 153, 301
Podnieks, A. 25
Podnieks, Juris 129, 141, 182, 268
Popovs, Aleksejs 157, 160–162
Potreki, Ojārs 213
Povilaitis, Apolinaras Jozs (*Apolinaras Juozas Povilaitis*) 118
Prunskiene, Kazimira Danute (*Kazimira Danutė Prunskienė*) 109, 110, 112, 124, 127, 128
Prūsis, Aivars 175, 264
Pūce, Andris 169
Puče, Pēteris 197
Pugo, Boriss (*Борис Пуго*) 25–27, 186, 268, 282
Pūķis, Māris 154, 360
Punka, Ilmārs 308
Puntulis, Nauris 171
Puriņa, Velta 34, 183, 225, 298, 360
Pussars, Romāns 107, 361

Radziņš, Egils 69, 361
Ragainis, Jānis 312
Rākins, Imants 288
Rasnačs, Dzintars 219, 309, 361
Rāzna, Jānis 80
Ražuka, Danute 181, 183, 300, 301
Redisons, Ivars 19, 69, 94, 136, 139, 144, 152, 178, 191, 192, 263, 305, 330, 335, 361
Reiters, Andris 309, 361
Rekšņa, Juris 298, 299
Rektiņa, Anita 154, 155
Rektiņš, Modris 155
Repše, Einars 32
Ribentrops, Joahims fon (*Joachim von Ribbentrop*) 296, 317, 319, 331
Riekstiņš, Edijs 15, 26, 270, 284
Rižkovs, Nikolajs (*Николай Рыжков*) 19, 79
Rozentāls, Viesturs 309
Rubenis, Juris 106
Rubenis, Ojārs 102, 225, 265, 268
Rubiks, Alfrēds 12, 18, 21, 28, 99, 125, 135, 179, 283, 286, 293, 294, 300, 304, 315, 330,
357
Ručs, Andrejs 317

Rudaks, Jānis 36
Rudzītis, Viktors 314
Rumba 195
Runcis, Andris 212
Ruņģis, Ikars 171
Rupšīte, Angonita (*Angonita Rupšytė*) 121
Ruško, Jānis 57, 152, 153, 226, 330, 361
Rutks, Ilmārs 88
Rutks, Vitālijs 187, 228

Sadams Huseins 135
Safarovs, Faigs 70
Salmiņš, Raimonds 298
Samuss, Boriss 165
Saudargs, Aļģirds (*Algirdas Saudargas*) 121
Savisārs, Edgars (*Edgar Savisaar*) 43, 290
Sējāns, Juris 171
Semanis, Einars 211
Senčenko, A. 26, 284
Senns, Alfreds Erihs (*Alfredas Erichas Sennas*) 108
Silajevs, Ivans (*Иван Силаев*) 20
Silakaktiņš, Gunārs 253, 254
Silārs, Ivars 288
Siliņš, Andris 100
Siliņš, Elmārs 80
Sīlis, Jānis 303
Simonavičs, Aļģis 26, 272, 273, 279
Skulme, Džemma 133, 361
Skrastiņš, Jānis 19
Slapiņš, Andris 15, 26, 268, 270, 284, 335
Slapiņš, Jānis 335
Spurdziņš, Oskars 155, 302
Staļevs, Valerijs (*Валерий Сталев*) 250, 255
Stankēviča, Anita 85, 88, 111, 361
Stārasts, Aivars 227
Stepičevs, Mihails 133
Stiprais, Georgs 165
Stolbovs, Andris 161

Stradiņš, Jānis 330, 357
Strautiņš, Ivars 335
Streipa, Līga 89, 153
Strīpnieks, Juris 103, 139, 140, 152, 153, 180, 330, 361
Sudmalis, Imants 252
Sūna, Imants 235, 240, 361
Svirinš, Ralfs 179

Šāberte, Baiba 316
Šaca-Marjaša, Ruta 38, 101
Šackihs, Viktors (*Виктор Шацких*) 117
Šārps, Džīns (*Gene Sharp*) 10, 320, 321
Šēnbergs, Dainis 58
Šengelaja, Iraklijs 182
Ševardnadze, Eduards 22, 92
Šics, Ojārs 254
Šidlauskiene, Jūrāte (*Juratė Šidlauskienė*) 36, 122
Šimēns, Alberts (*Albertas Šimėnas*) 113
Šimuļonis Igns (*Ignas Šimulionis*) 118
Šipkēvics, Jānis 225
Škapars, Jānis 33, 41, 361
Šmite, Aina 208
Šmite, Ingrīda 153
Šteinbergs, Ilgonis 226, 246
Štokmanis, Jānis 202
Štrenga, Jānis 217, 220
Šubrovskis, Voldemārs 104
Šulcs, Juris 254

Tamkvaitis, Jons 36
Teikmane, Zigfrīda 202, 204, 205, 209, 210, 214, 215, 361
Teikmanis, Andris 310
Teperis, Aigars 266
Terlecks, Antans (*Antanas Terleckas*) 110
Ter-Petrošjans, Levons 124
Tomaševska, Emīlija 80
Tomsone, Iveta 314
Traumanis, Didzis 276

Trūba, Līvija 88
Trubiņš, Jānis 268
Trumsiņa, Aina 259

Upīts, Andrejs 205, 208, 209
Upmacis, Ints 35, 39, 40, 57, 69, 361
Upmalis, Aldis 209
Upzars, Juris 190, 229
Ushopčiks, Vladimirs (*Владимир Усхончик*) 121
Utno, Leili 38

Vagnoris, Ģedimins (*Gediminas Vagnoris*) 124
Vahers, Jānis 266
Vaisanens, Hannu 285
Vaitkus, Vītauts (*Vytautas Vaitkus*) 121
Valaine, Rita 88
Valainis, Viktors 202
Vālands, Rihards 335
Valdmane, V. 168
Valters, Imants 204
Valters, Jānis 242
Vanags, Jānis 341
Vareņņikovs, Valentīns (*Валентин Варенников*) 122
Vārpa, Andris 343
Vasilijs, Ivara Godmaņa apsargs 261
Vaznis, Aloizs 18, 180, 271
Vēbers, Ēriks 86
Vectirāns, Juris 201–203, 213, 216, 266, 340
Vegners, Aivars 32, 33, 42
Veispals, Andris 153
Vējonis, Raimonds 345, 347
Verners, Jānis 220
Vikmanis, Uldis 174
Viķe-Freiberga, Vaira 341
Vilmane, Maija 223
Vilnītis, Valts 88
Vilsons, K. 242
Virsis, Mārtiņš 69, 361

Vismins, Imants 252, 255
Vītola, Mirdza 126, 186, 297
Vulfsons, Mavriks 99

Zaķis, Andris 205
Zaķis, Juris, pilots 182
Zaķis, Juris, Latvijas Universitātes rektors 211
Zaķis, Valdis 205
Zaķis, Viktors 57, 153
Zaļais, Renārs 26, 266, 277–279, 335, 339, 340, 345, 347, 348
Zalāns, Oskars 299
Zaļūksnis, Dzintars 266, 281
Zariņš, Ivars 165
Zaščerinskis, Jevgeņijs 288
Zausājevs, Edgars 81
Zelčs, J. 26, 285
Ziedonis, Imants 99
Zīle, Roberts 86
Znatnajs, G. 194
Zosulis, Aivars 138, 148, 188, 191–193, 215, 240, 243
Zubarevs 299
Zujāne, Silvija, sk. Silvija Kupriša
Zvaigzne, Gvido 15, 26, 268, 270, 284
Zvaigzne, Vilnis 165
Zvejnieks, Vitauts 190
Zviedris, Pēteris 235

Žižūns, Aļģimants (*Algimantas Žižiūnas*) 111, 116, 120
Žurgina, Laima 182
Žvanija, Zurabs 182

1991. gada barikāžu dalībnieku biedrība
Krāmu iela 3, Rīga, LV-1050, Latvija
Tāl. +371 67213525
info@barikades.lv

Iespiests SIA Tipogrāfijā "ADverts"
Dzelzavas 124, Rīga, LV-1021, Latvija

Romualds Ražuks, Latvijas ārsts un politiķis, dzimis 1955. gadā Viļņā, bijis Latvijas Tautas frontes priekšsēdētājs (1990–1992), kopā ar domubiedriem Latvijas Tautas frontes valdē un Domē mobilizējis un plānojis Latvijas Tautas frontes nodaļu darbību, gatavojoties Latvijas neatkarības aizstāvēšanai X stundā. Pateicoties LTF izstrādātajai stratēģijai un tautfrontiešu disciplinētībai, tā tika sekmīgi pārvarēta 1991. gada janvāra barikāžu laikā.

Šī grāmata uzskatāma par pirmo darbu, kurā nākamajām paaudzēm apkopojoši, vienkārši un sistemātiski atspoguļoti 1991. gada janvāra militāri politiskās krīzes cēloņi un norise Latvijā. Notikumu aktīva dalībnieka redzējums te papildināts ar plašu vēstures avotu klāstu. Darbs domāts gan plašākai sabiedrībai, gan studentiem un mūsu nesenas vēstures pētniekiem.

LU Vēstures un filozofijas fakultātes docents Dr. hist. Jānis Ķeruss

Barikāžu laiks Latvijā savā būtībā bija rūpīgi plānota un ilgstoši gatavota stratēģiska valsts aizsardzības operācija, kuras nozīmīgums un vērtība ir samērojami ar liela mēroga profesionālu militāru spēku organizēšanu un vadību. Atjaunotajai Latvijas valstij nebija savas armijas, taču to sekmīgi aizstāja desmitiem tūkstoši neapbruņotu civiliedzīvotāju uz barikādēm, kurus bija mobilizējusi Latvijas Tautas fronte.

Brigādes ģenerālis (rezerves) Dr. habil. sc. ing. Kārlis Krēsliņš

